

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Rizzo - Rangabé

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εὐχάριος Πέτρος Καλλιμαστός

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΙΖΟΥ

ΤΟΥ

ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1885

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ:

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑΣ

ΥΠΟ

Α. Ρ. ΡΑΪΚΑΚΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

(ΘΕΣΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΑΡΙΘ. 214.)

1866.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΟΣ ΤΟΜΟΥ ΕΠΙΣΤΟΜΟΝΟΥ

ΚΑΡΑΥΑΤΤΕΧΝΙΑΣ

ΤΙΜΗ Α. Τέχνη του Αρχαίου Έθους

4

8

12

16

20

24

28

32

36

40

44

48

52

56

60

64

68

72

76

80

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Π Ι Ν Α Κ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΔΕΥΤΕΡΩ ΤΟΜΩ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΡΩΜΑΙΟΙ.

2

ΤΜΗΜΑ Α'. Τέχνη τῶν Ἀρχαίων ἐν Ἰταλία
Σικελῶν.

4

ΤΜΗΜΑ Β'. Τέχνη Ἑτρούσκων.

8

ΚΕΦΑΛ. Α'. Γενική ἐπίσις

8

Β'. Ἀρχιτεκτονική.

13

Γ. Γλυπτική.

21

Δ'. Γραφική.

37

ΤΜΗΜΑ Γ'. Τέχνη ἀρχαίων Ρωμαίων.

40

ΚΕΦΑΛ. Α'. Ἀρχιτεκτονική.

α

Β'. Γλυπτική.

45

Γ' Γραφική.

49

ΤΜΗΜΑ Δ'. Τέχνη Ἑλληνορῶμαϊκή.

53

ΚΕΦΑΛ. Α'. Εἰσαγωγή.

»

Β'. Ἀρχιτεκτονική.

56

Πρώτη ἐποχὴ Ῥωμαϊκή.

»

Πρὸ τῶν αὐτοκρατόρων

»

Ἐπὶ τῶν Ἰουλιανῶν.

63

Ἐπὶ Φλαβίων.

75

Ἀπὸ Τραϊανοῦ μέχρι Ἀντωνείνων.

91

Ἀπὸ Μ. Αὐρηλίου μέχρι Γαλιηνῶν.

102

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

στ'.

Τελευταία ἐποχή Ῥωμαϊκή. Μεσαιών	111
Ἐποχή Βυζαντινή.	119
Γ'. Γλυπτική.	137
Πρῶτος αἰὼν ἀπὸ Χριστοῦ.	142
Δεύτερος αἰὼν.	157
Τρίτος αἰὼν.	166
(δεύτερον ἡμισυ)	178
Τέταρτος αἰὼν.	180
Δ'. Γραφική.	185
Ε' Καταστροφή τῶν Καλλιτεχνημάτων,	200

ΒΑΡΒΑΡΑ ΕΘΝΗ 217

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. 219

ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ 222

ΚΕΦΑΛ. Α'. Γενικὸς χαρακτήρ 221

Β'. Ἀρχιτεκτονική. 231

 Λατρία. 235

 Πολίτευμα. 239

 Σοφιστικαὶ οἰκοδομαί. 242

 Τάφοι. 255

 Πυραμίδες. 256

 Δημοσίου ὠφελείας ἔργα. 260

Γ. Γλυπτική. 262

 Ἀνάγλυφα. 269

Δ'. Γραφική. 277

ΑΣΣΥΡΙΟΙ. 279

ΚΕΦΑΛ. Α'. Εἰσαγωγή. 279

Β'. Ἀρχιτεκτονική. 281

 Τείχη Βαβυλώνας. 284

 Μηδικὸν τείχος. 285

 Οἰκοδομήματα. 289

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Πόροι Βαβυλώνας.	289
Κρεμαστοὶ κήποι.	»
Σύριξ.	290
Κοσμήματα.	294
Ἄστυρία.	292
Γ'. Γλυπτική.	295
Δ'. Γραφική.	305
ΛΑΟΙ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.	307
ΣΥΡΟΦΟΙΝΙΚΕΣ καὶ ΙΕΡΑΙΛΙΤΑΙ.	313
ΚΕΦΑΛ. Α'. Ἀρχιτεκτονική.	»
Ναοὶ	»
Ναὸς Σολομῶνος.	315
Β'. Πλαστική.	347
Βασιλεία.	»
Ἀγάλματα.	318
Μεταλλουργία, ὀφθαλμική.	319
Λιθοργία.	320
Τύπος.	321
ΑΡΙΑΝΑ ΕΘΝΗ.	324
ΚΕΦΑΛ. Α'. Εἰσαγωγή.	»
Β'. Ἀρχιτεκτονική.	326
Τειχοδομία	»
Βασίλεια.	»
Περσικὴ πόλις.	328
Γ'. Πλαστική.	»
ΙΝΔΟΙ.	339
ΚΕΦΑΛ. Α'. Εἰσαγωγή.	»

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ή.

Β'. 'Αρχιτεκτονική.	342
Σπήλαια.	343
Ναοί.	344
Βουδδιστικά οίκοδομαί.	345
Δαγόπ.	346
Χεττύαι.	347
'Εν 'Ιάβα.	348
'Ελληνικά σχήματα.	»
Παγόδαι.	349
'Ιδιωτικά Οίκοδομαί.	350
Γ', Πλαστική.	350
Δ'. Γραφική.	353
ΣΗΡΕΣ (Κινέζοι).	355
ΚΕΦΑΛ. Α'. 'Αρχιτεκτονική.	»
 Β'. Πλαστική και Γραφική.	357

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΡΩΜΑΙΟΙ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΠΟ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μομμίου (Ὁλ. 158, δ') ἡ Ἑλλάς ἔπαυσεν αὐτονομουμένη, καὶ συμπαρεσύρθη εἰς τῆς τροπαιούχου Ῥώμης τὴν τροχιάν. Ἀλλὰ καὶ τότε, ὡς πάντοτε, τὸ πνεῦμα ἐθριάμβευσε τῆς ὕλικῆς δυνάμεως, καὶ διανοητικῶς ἡ Ἑλλάς ἐκυριάρχει τῆς Ῥώμης. Ὁ Ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς, ἡ Ῥωμαϊκὴ φιλολογία, καὶ πρὸ πάντων ἡ Ῥωμαϊκὴ τέχνη εἶχον τὰς ρίζας των ἐν Ἑλλάδι. Βαθμηδὸν ὁμως ἐμαραίνετο ἡ ἀρχαία γενναία ἰκμάς, ἐξέλειπε τῶν Ἑλλήνων ἡ παραγωγικὴ δύναμις, καὶ τὸ αἶσθημα αὐτῶν παρεφθείρετο εἰς τῶν νέων ἀρχόντων καὶ μαθητῶν αὐτῶν τὴν ἀπειροκαλίαν.

Ἐντεῦθεν προέκυψε νέα τέχνη, Ῥωμαϊκὴ ἐπιχληθεῖσα, διότι ὑπὸ Ῥωμαίους αἰῶνας, καὶ πρὸς χρόαν μάλιστα τῆς πολυτελείας τῆς Ῥώμης διεμορφώθη, ἀλλ' οὕσα κυρίως ἑτέρα φάσις τῆς Ἑλληνικῆς, παρακμαζούσης καὶ διαστρεφομένης ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τύπους προσέτι τινὰς προσλαβοῦσα ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῶν λατῶν ὅσοι ὤκουν ἀνωθεν καὶ κάτωθεν αὐτῆς, καὶ ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὁ πληθυσμὸς τῆς. Ἡ Ῥωμαϊκὴ τέχνη ἦν λοιπὸν ἢ ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐν Ἑλλάδι καλλιεργούμενη, αὐτὴ ἢ Ἑλληνικὴ, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διαφραεῖσα καὶ ἀλλοιωθεῖσα. Ἡ γνῶσις αὐτῆς ἀπαιτεῖ ἐπομένως νὰ γνωρίσωμεν τὴν τῶν ἐγγχωρίων ἐθνῶν, ὧν οἱ καλλιτεχνικοὶ τύποι συνανεμίγησαν τοῖς Ἑλληνικοῖς πρὸς παραγωγὴν αὐτῆς.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑ ΣΙΚΕΛΩΝ.

Οι ἀρχαιότατοι τῆς μέσης καὶ κάτω Ἰταλίας κάτοικοι ἦσαν φυλῆς Ἰνδογερμανικῆς τὴν καταγωγὴν, εἰ καὶ οὐχὶ κυρίως Πελασγικῆς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Πελασγούς συγγενεστέρας ἢ πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους Ἰνδογερμανικοὺς κλάδους. Ἐκαλοῦντο δὲ Οἰνώτροι, οὓς λέγει Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς (1) Πελασγούς, ἐξ Ἀρκαδίας μετοικήσαντας τὸ 1650 π. Χ. Προσέτι ὁ ἐλέγοντο καὶ Πευκέτιοι, ἐκ Πευκετίου, ὅστις κατ' Ἀπολλόθωρον (2) ἦν πατὴρ τοῦ Οἰνώτρου, καὶ υἱὸς Λυκάονος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας, μετοικήσας μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ μετὰ Πελασγῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ Μόργητας ὁ ὠνομάζοντο οἱ αὐτοὶ, καὶ ὁ Ἀντίοχος (3) Οἰνώτρου λέγει τοὺς Ἰταλιώτας, τοὺς Μόργητας καὶ τοὺς Σικελούς. Τέλος δὲ κοινότερον ἐλέγοντο Σικελοί, ἢ Σικανοί, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐγνώριζεν αὐτοὺς καὶ ὁ Ὅμηρος, ὡς ἔχοντας καὶ ἐπ' αὐτοῦ σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων (4). Ἐκ δὲ τῆς κάτω Ἰταλίας μετέβησαν καὶ εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ Θουκυδίδην (5) ἐν Ὀλ. 5, καὶ ἐξελληνίσθησαν κυρίως ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἐποικισάντων καὶ ὑποταξάντων αὐτοὺς Ἑλλήνων. Τῆς ἀρχαίας αὐτῶν γλώσσης σώζει ἴχνη ἡ Σικελικὴ κωμωδία (ἐν Ἐπιχάρμῳ καὶ ἐν τοῖς Μίμοις τοῦ Σόφρωνος), καὶ παρατηρήθη ὅτι ταῦτα συμφωνοῦσι πρὸς τὸ ἀρχικὸν Πελασγικὸν ἢ Ἑλληνικὸν μέρος τῆς Λατινικῆς γλώσσης.

(1) Α, 13. — (2) Γ, 8. — (3) Στρβ, ΣΤ, 254. — (4) Ὀδυσ. Ω, 307. — (5) ΣΤ. 2.

Περὶ τὰ 1000 π. Χ. μέρος τοῦ ἔθνους τούτου κατὰ τὴν μέσσην Ἰταλίαν ὑπετάγη ὑπ' ἑτι ἀρχαιοτέρων, ὡς φαίνεται, αὐτοχθόνων (aborigenes), καὶ ἀπετέλεσε τὴν ἀπωτέραν τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ πρὸς τὴν τέχνην ἤτον προσφυῆ φυλὴν τῶν Αὐσονων ἢ Ὀσκων (Ὀπσκων ἢ Ὀπικῶν), τὴν τῶν Ὀμβρων, καὶ τῶν κατὰ γλῶσσαν αὐτοῖς συγγενῶν Σαβελλῶν ἢ Λατίνων. Ἐπὶ τοῦ λαοῦ τούτου ἴσως ρίψη τι φῶς ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀνευρισκομένων Ὀμβρικῶν ἐπιγραφῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, οἷαι εἰσὶν οἱ Εὐγρουβιανοὶ λεγόμενοι πῆνακες, καὶ εἰς ὧν τὰ μυστήρια σοφοὶ ἀρχαιολόγοι ἀγωνίζονται νὰ εἰσδύσωσιν. Ἡ δὲ Λατινικὴ γλῶττα, πλήν τοῦ καθαρῶς Ἑλληνικοῦ στοιχείου αὐτῆς, ὃ προσέλαβεν ἐπείσακτον ἐκ σχέσεων μεταγενεστέρων, περιέχει καὶ ἐλάχιστόν τι, ἀρχαιότερον τῶν σχέσεων ἐκεῖνατ' Ἑλληνοσικελικόν, ἰδίως τὰς γεωργικὰς σχέσεις περιλαμβάγον. Τὸ κυρίως ὁμως αὐτόχθον, τὸ οὐδόλως ἑλληνικόν, καὶ περιέχον ἰδίως τὰς στρατιωτικὰς λέξεις ἐνεκα τῆς διὰ τῶν ὀπλιῶν ὑπεριχύσεως τῶν Ἰθαγενῶν, ἐνδείκνυται καὶ αὐτὸ καταγωγὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς πηγῆς, ὡς ἐν τῇ καταλήξει τῆς δοτικῆς bus, καὶ ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις nos, vos (Σανσκρ. hjah, nah, vah).

Ἀλλὰ παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις ἀπαντῶνται λείψανα οἰκοδομημάτων, ἐξ ὧν φαίνεται ἐξαγόμενον ἢ ὅτι ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὑπῆρξέ τις συνάφεια μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι εἰς Ἑλληνικῆν ὑπέκυψαν ἐπιρροήν, ἢ ὅτι τὸν ἀρχιτεκτονικὸν αὐτῶν ῥυθμὸν ἠρύσθησαν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἐξ ἧς καὶ οἱ Ἕλληνες. Καθ' ὅλα τὰ μέρη τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Σικελῶν ἀρχαιότατα, κατὰ τὴν μέσσην Ἰταλίαν κυρίως (ἀπὸ Τιβέριος μέχρις Οὐκτούρνου) παρὰ τοῖς Σαβίνοις, τοῖς παρακειμένοις Μαρσοῖς, καὶ τοῖς ἐν τῷ Σαμνίῳ ὄρει Ἐρνίκοις, ὧν τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ Ἑρνα, τοῦ σημαίναντος βράχον, ἀπήντων οἱ ἀρχαῖοι, ὡς εἶ-

ρίσκονται μέχρι τοῦδε εἰσέτι, ἀκροπόλεις ἢ κροδομημένας κατὰ τὸν Κυκλώπειον λεγόμενον ἢ πελασγικὸν ῥυθμὸν τοῦ δευτέρου εἴδους, ἐκ τιτανωδῶν λίθων τῶν Ἀπενί-
νων, πολυγωνίως τετμημένων, καὶ ἐπιτηδεύως συνηρ-
μοσμένων. Αἱ θύραι αὐτῶν εἰσι πυραμιδοειδεῖς, καὶ τὰ
ὑπέρθυρα συνήθως μονόλιθα καὶ γιγαντιαῖα. Εἰσὶ δὲ
τὰ τεῖχη ταῦτα ἀρχαιότερα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, διότι
ἐπ' αὐτῆς τὴν πολυγώνιον τειχοδομίαν μόνον εἰς τὴν
ὁδοποιίαν μετεχειρίζοντο, καὶ διότι καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥω-
μαῖοι ἐθεώρουν αὐτὰ ὡς ἀρχαῖα, οἷον ὁ Οὐάρων, εὐρί-
σκων τοιαῦτα τεῖχη καὶ τάφους ἀρχαίους παρὰ τοῖς
Σαβίνοις (1), καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀναφέρων (2) ἐ-
ρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Ἐξ αὐτῶν πολλὰ πε-
ριεῖχον, ἐντὸς τοῦ περιβόλου των, καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν
ἐρείπια πολυγωνικά, ἐσ' ὧν ἐνίοτε εὐρέθησαν κεχαραγ-
μένα καὶ φαλλοῦ ἐμβλήματα, ὡς ἐπὶ πολλῶν ἀρχαιοτά-
των Ἑλληνικῶν οἰκοδομῶν (3). Τοιοῦται δὲ Κυκλώπειαι
οἰκοδομαὶ ἀπαντῶνται τῆσσι πολλαγοῦ καὶ ἐν Σικελίᾳ,
ὡς κατὰ Κεφαλοῖδιον (Cephalè), περὶ τὸ μέσον τῆς
βορείου πλευρᾶς τῆς νήσου. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι (4) ἐγνώ-
ριζον τὰ κολοσσιαῖα, καὶ ἐπὶ ἀποτόμων βράχων κρεμά-
μενα τεῖχη τῆς Ἐρυκος (κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν),
καὶ τὰ τῆς Καμίκου κατὰ τὴν νοτίαν, καὶ ἐθεώρουν αὐ-
τὰ ὡς Δαιδάλια ἔργα.

Κατ' αὐτὰς ταύτας καὶ τὰς παρακειμένας γώρας καὶ
νήσους σώζονται ἔτι καὶ ἄλλα τινὰ ἀρχαῖα οἰκοδομή-
ματα, καὶ αὐτὰ, ὡς καὶ τὰ φρούρια, ἀποδεικνύοντα τὴν

(1) Διον. Ἀλικ. Α, 14. — (2) Epist. ad Fronton. — (3) Pe-
tit Radet, murs cyclopéens, 1841. — Dodwel, views and
descr. of the cyclop. or pelasg. ruins in Greece and Italy, L.
1834. — Middleton, Grecian remains in Italy, L. 1812. —
J. Micali, Ant. pop. Tv. 13. — Gerh. ann. d. Inst. I, p, 36.
III, p. 40. — (4) Διόδ. Α, 78. — Πaus. II, 46.

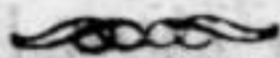
σχέσιν τῆς οἰκοδομικῆς τοῦ Σικελικοῦ λαοῦ μετὰ τῆς τῶν παναρχαίων Ἑλλήνων ἢ Πελασγῶν. Εἰσὶ δὲ ταῦτα πύργοι ἢ θάλαμοι, συνήθως κυκλοτερεῖς, κατὰ τὸ εἶδος τῶν Ἑλληνικῶν θησαυρῶν. Εἰς τὴν πόλιν Νόρβαν φέρ' εἰπεῖν σώζονται πύργοι, οἱ μὲν στρογγύλοι, οἱ δὲ καὶ τετράγωνοι, καὶ ἡ στέγη αὐτῶν σύγκειται ἐκ δοκῶν, αἵτινες προέχουσιν ἐπαλλήλως. Εἰς δὲ τὴν ἀπέναντι κειμένην νῆσον Σαρδῶ κατὰ τὰ «Ἴολάϊα χωρία», ὅπου οἱ ἀρχαῖοι (1) ἔλεγον ὅτι ὁ ἑταῖρος τοῦ Ἡρακλέους Ἴόλαος συνώκησε μετὰ Τυρρηνῶν, ἐπιστεύετο (2) ὅτι, μετακληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ὁ Δαίδαλος, ἀνήγειρε διάφορα οἰκοδομήματα, ἐν οἷς καὶ θόλους κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν τρόπον (3), οἵτινες, ἀνακαλυφθέντες αὐτόθι, καλοῦνται σήμερον Νουραγοὶ (Nuraghes). Εἰσὶ δὲ κατεσκευασμένοι ἐκ λίθων οὐ πάνυ κατεργασμένων, ἀνευ πηλοῦ, προεχόντων ἐπαλλήλως, ἀπαραλλάκτως ὡς εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ διδόντων εἰς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τὸ αὐτὸ κωνικὸν σχῆμα. Τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι ἐπίσης 30—50', σύγκειται ὁμῶς ἐκ δύο ἢ τριῶν ἐπαλλήλων ὠσειδῶν θαλάμων, κοινωνούντων διὰ μικρᾶς ἀναβάθρας πρὸς τὸ τοίχῳ· καὶ ἐνίοτε μὲν εἰσι μεμονωμένοι· ἄλλοι δ' ὁμοῦ συνεχόμενοι, περιέχονται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιτειχίσματος. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἐκλαμβάνονται συνήθως ὡς τάφοι (4). Εἰς Γαῦλον δὲ (Gozzo), τὸ παρά τὴν Μελίτην νησιδίον, ὑπάρχει ἐπίσης ἀρχαῖος πύργος ὁμοιάζων τοὺς σαρδικούς, ὁ καλούμενος πύργος τῶν γιγάντων (5).

(1) Ηκυσ. I, 47. — (2) Διόδ. Δ, 30. — (3) Ψευδο-Ἀριστοτ. π. Θχυμ. Ἄκ. 104. — (4) Pet. Radel, notice sur les Nuraghes de Sardaigne. P. 1826. — Micali, Ant. pop. Tv. 74. — Müll. Etr. II, 227. — (5) Houel, voy. pit. T. IV, pl. 205. — Mazzaru, temple ante-diluvien, Kunstbl. 1829. N. 7.

ΤΜΗΜΑ Β΄.

ΤΕΧΝΗ ΕΤΡΟΥΣΚΩΝ (¹)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Γενική ἔποψις.

Ἄνω δὲ τοῦ Τιβέριος τὴν ἀρκτῶαν Ἰταλίαν κατῴκει ἕτερον ἔθνος, καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν Ῥωμαίων μόρφωσιν συντελέσαν, καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν αὐτῶν φιλοκαλίαν μεγίστην ἐξασκήσαν ἐπιρροήν. Ἦν δὲ τοῦτο τὸ ἔθνος τῶν Ῥασενῶν, οἵτινες ἄλλως ἢ ἄλλοτε καὶ Ἐτροῦσκοι ἐλέγοντο.

Περὶ τῆς ἐθνογραφίας, τῆς ἱστορίας, καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν σπανίας μόνον καὶ ἀτελεστάτας εἰδήσεις ἔχομεν, διότι ἐξ ὧν περὶ αὐτῶν ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, τὰ μὲν πλεῖστα ἀπωλέσθησαν, ὡς τοῦ Κλαυδίου Τιβ. Καίσαρος τὰ εἴκοσι βιβλία, τὰ δὲ ἐξετίθεντο ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν Ῥωμαϊκῆς ἐθνικῆς φιλαυτίας. Μόλις δ' ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδων ἀνασκαφέντες οἱ τάφοι αὐτῶν, παρέσχον ἀναριθμήτους

(¹) Müller, Etrusker, II, Bd. — Jos. Micali, ant. pop. d'Italia, 3 T. — Inghirami, mon. Etrusci. — Lanzi, Saggio di lingua Etrusca, 3 T. — Dempster, de Etruria regali. — Passeri, Paralipomena Dempsteri. — A. F. Gori, Mus. Etruscum. 1737—43, 3 T. — Ὁ αὐτ. Musei Guarnacci Ant. Mon. Etrusca, 1744.

καρτυρίας τοῦ πλούτου, τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ἐκ τοῦ προ-
σώπου τῆς γῆς ἀποσβεσθέντος τούτου λαοῦ, καὶ πάμ-
πολλοὶ αὐτοῦ ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαί, ἀκατάληπτοι εἰς-
τι κατὰ τὸ πλεῖστον τοῖς ἀρχαιοδίφαις, πολλὰ ὑπο-
ρύπτουσι τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ ἀφορῶντα μυστήρια.

Ἐν γένει δὲ βέβαιον φαίνεται ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη δὲν
ἦτον Ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἀρχικῶς, καὶ ἂν ἀνήκη
εἰς τὸν Ἰνδογερμανικὸν κορμὸν, ὅτι ἦν κλάδος αὐτοῦ
ἀπέχων τοῦ Πελασγικοῦ πολὺ μᾶλλον ἢ ὁ ἀρχαῖος Σι-
κελικὸς, ὁ τῶν Ὀπικῶν καὶ τῶν Ὀμβρων. Τοῦτο καὶ
φαίνεται ἐξαγόμενον ἐκ τῆς γλώσσης αὐτῆς, καθ' ὅσον
εἶναι γνωστῆ, διότι αἱ καταλήξεις τῶν λέξεων, αἵτινες
ὁμως δυσκόλως διαγιγνώσκονται, διότι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς
δὲν διακρίνονται αἱ λέξεις διὰ διασπμάτων, ἐλαχίστην
φαίνονται σχέσιν ἔχουσαι μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν τύπων.

Ἄλλ' ἢ μὴ Ἑλληνικὴ φυλὴ αὕτη πρῶτως μετέλα-
βεν Ἑλληνισμοῦ, μέρος μὲν παρὰ τῶν συγγενῶν τοῖς
Πελασγοῖς, τῶν ἐγγωρίων Σικελῶν τῆς μέσης Ἰταλίας,
μέρος δὲ, καὶ κυρίως, παρὰ τῶν Τυρρήνων Πελασγῶν
τῆς Λυδίας, οἵτινες ἐκ τῶν ἐν Λήμνῳ, Ἰμβρῳ καὶ Σα-
μοθράκῃ καταγόμενοι, κατώκουν τὴν παραλίαν τῆς Λυ-
δίας περὶ τὸν Κάυστρον, καὶ τινα πόλιν οὐ μακρὰν τῆς
Μητροπόλεως, ἣτις φαίνεται ὅτι ἐκαλεῖτο Τύρρα ἐν τῇ
ἀρχαιότητι, διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾶται ἔχουσα
ἐν τῷ μεσαιῶνι, καὶ διατηροῦσι τὰ ἐρείπια αὐτῆς μέ-
χρι τοῦδε (1). Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Λυ-
δίας Τυρρήβια, ὅπερ εἶναι ταυτόσημον τῷ Τυρρήνία,
διότι εἰς τὴν Τυρρήνικὴν γλῶσσαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ γράμ-
μα εἶναι καὶ Θ καὶ Υ, ὥστε Τορ εἶναι Τυρ, τὸ δὲ λοι-
πὸν εἶναι κατάληξις. Προσέτι δὲ τὴν ταυτότητα τῶν
δύο ὀνομάτων ἀποδεικνύουσι καὶ διαφορῶν μυθευμάτων

(1) Mannert, Alt. Geogr. VI, 3, S. 371.

σχηματισμοί· διότι κατὰ μὲν Ἡρόδοτον (1), τοῦ Ἄτυος υἱοὶ ἦσαν ὁ Λυδὸς καὶ ὁ Τυρσηνός· κατὰ δὲ Ξάνθον τὸν Λυδὸν (2), ὁ Λυδὸς καὶ ὁ Τόρρηθος. Οὗτοι λοιπὸν οἱ Τυρρήνοι Πελασγοί, ἡ ἀποικία τούτων, κατὰ τὴν δι' ἡλῶν χρονολογίαν τοῦ Ναοῦ τῆς Νορτίας, μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν δύο ἑκατονταετηρίδας πρὸ τῶν Τρωϊκῶν (1300) π. Χ.), καθ' ὃν δηλαδὴ χρόνον κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις συνέβη τῶν Ἰώνων ἡ μετανάστευσις εἰς μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἴσως συνεπέα αὐτῆς. Εἰς τὴν νέαν δὲ κατοικίαν αὐτῶν τὸ ὄνομα Τυρσηνοὶ ἐξιταλίσθη εἰς Τοῦρσκοι (Ὀμβριστὶ καὶ Λατινιστὶ Τοῦσκοι, διὸ καὶ ὁ Τυρρήνος ἦν πατὴρ τοῦ Τούσκου), ἐξ οὗ Ἐτροῦσκοι, ἐξελληνισθὲν πάλιν εἰς Ἐτρουροὶ, ὁ τινες, βεβιασμένων ἐτυμολογιῶν φίλοι, παρήγαγον ἐκ τοῦ ἔτερος οὐρας οἶονεὶ οἱ Ὑπερόριοι! Κατέλαβον δὲ τὴν γῶραν τῶν Ρασενῶν, ἧτις ἀπ' αὐτῶν ὀνομάσθη Τυρρήνια ἢ Ἐτρουρία, καὶ κατώκησαν τὴν πόλιν Καίρην (τὴν πρὶν Ἀρύλλαν, πρὸς βορρᾶν τῆς Ρώμης, τὴν σήμερον δὲ Cerveteri), καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Τυρρήνιας Ταρχύνιον ἢ Ταρχώνιον (ἀρχτικῶς τῆς Καίρης, οὕτω καὶ σήμερον καλουμένην), ἧς τὸ ὄνομα εἶναι ἄλλος μόνον σχηματισμὸς τῆς ἐπωνυμίας τοῦ τόπου, καὶ δηλοῖ ἐπίσης κατοικίαν τῶν Τυρρήνων· διότι Τυρρήνος ἢ Λυδιστὶ Τόρρηθος εἶναι παρὰ τοῖς ὀασέως προφέρουσι Τούσκοις Ταρχοῦν, ὅπερ δηλοῦται καὶ διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ μύθου, ὅτι ὁ Τάρχων ἦν υἱὸς ἢ ἀδελφὸς τοῦ Τυρρήνου (3). Ταρχύνιος λοιπὸν εἶναι περίπου ἡ Τουσκικὴ μορφή τοῦ Τυρρήνος.

Ἄπαξ δὲ κατοικήσαντες ἐνταῦθα οἱ Τυρρήνοι, καὶ συναναμιγέντες τοῖς Ρασενοῖς, ἐξηκολούθησαν μεταλαμβάνοντες Ἑλληνισμοῦ καὶ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν, ἰδίως Δωρικῶν, ἀποικιῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, καὶ

(1) Α. 7. — (2) Διον. Ἀλικ. Α, 28. — (3) Στ. Βυζ.

μάλιστα ὅταν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔπεμψαν ἀποικίας εἰς τῆς
Καμπανίας τὸ Οὐλτοῦρνον, τὴν Καπύην καὶ τὴν Νώ-
ραν· καὶ ἔτι μᾶλλον ἀνεπτύχθη ἡ Ἑλληνικὴ αὐτῶν δί-
τιτα διὰ τῶν μεταγενεστέρων, τῶν ἐπὶ Κυψελιδῶν, ἐμ-
πορικῶν καὶ ἄλλων αὐτῶν σχέσεων μετὰ τῆς Φωκαίας
καὶ τῆς Κορίνθου.

Ἦν δ' ἡ Τυρρηνία ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς ὡ δ ε κ ἀ-
πολις, κατὰ τὸν πολλαχού τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν
ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐπικρατοῦντα ὄργανισμὸν, καὶ
πρωτεύουσα αὐτῆς ἦν ἡ Ταρχυνία. Ἡ δ' ἐσωτερικὴ πο-
λιτικὴ διάταξις πολλὴν εἶχεν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τῶν
Δωριέων, διότι ἐκάστης τῶν πολιτειῶν προϊστάτα ἦ
διαδοχικὴ ἀριστοκρατία τῶν Λουκουμόνων (ἢ Λικινίων),
οἵτινες καὶ τὰ τῆς θρησκείας ἐπεμελοῦντο, ὡς οἱ βα-
σιλεῖς τῆς Σπάρτης τὰς θυσίας, καὶ τὴν οἰωνοσκοπίαν
ἤσκουν. Ἡ δὲ τέχνη αὕτη, ἧτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν
Ἀνάκτων τοσοῦτον ἐτιμᾶτο ἐν Ἑλλάδι, εἰς τὴν Τυρ-
ρηνίαν ἀνεμίσγυτο εἰς ὅλον τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιω-
τικὸν βίον.

Ἡ μνεῖα τῶν Ταρχυνίων (Πρίσκου καὶ Σουπέρβου),
καὶ διαφόρων μνημείων ἢ ὑπαρξίς ἐν Ῥώμῃ, ἀποδει-
κνύουσιν ὅτι, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐνίκων τοὺς Πέρσας,
ἐν τῇ ἕκτῃ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι, οἱ Τυρρῆνοὶ ἤκμαζον,
καὶ ἦρχον αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ἧτις καὶ ὑπ' αὐτοὺς μά-
λιστα ἐμεγαλύνθη. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 244 ἀπὸ κτίσεως
Ῥώμης (510 π. Χ.) οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεδίωξαν τὸν Ταρ-
κύνιον, τὸ δὲ 405 (349 π. Χ.) ἀπεσπάσθησαν ἐντελῶς
ἀπὸ τῆς Τυρρηνίας, καὶ προϊούσης πάντοτε τῆς δυνά-
μεως τῶν νικηφόρων τῶν ὀπλων, μετὰ μίαν ἔτι ἑκατον-
ταετηρίδα καὶ καθυπέταξαν ἐντελῶς τὸ ἔθνος εἰς ὃ ὑ-
πέκειντο ἄλλοτε, καὶ ἐπὶ Σύλλα κατέστρεψαν καὶ συν-
εσωμάτωσαν διόλου τῶν Τυρρηνῶν τὴν χώραν μετὰ
τῆς Ῥώμης.

Ἡ δὲ θρησκεία τῶν Ἐτρούσκων διέφερε μὲν τῆς

τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ πολλὰς παρεδέχθη θεότητας παρ' αὐτῶν. Οἱ θεοὶ αὐτῶν, *Λῆσοι* (*Aesar*) καλούμενοι, διηροῦντο εἰς ὑπερτάτους (*Superiores*) ἢ Ἐγκεκαλυμμένους (*Involutos*), σκοτεινοὺς καὶ μυστηριώδεις, οὓς συνεβουλεύετο ὁ Ζεὺς (*Tina, Tinia* κατὰ μνημεῖα, ὁ Δῆν) περὶ κεραυνοβολίας, ὅσάκις προύκειτο ν' ἀναγγεῖλη σπουδαίαν τινὰ μεταβολὴν εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰς τοὺς 12 Συνοήτας (*complices ἢ consentes*), οἵτινες ὁμοῦ γεννῶνται καὶ ἀφανίζονται. Ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν πρῶτοι ἀκατονόμαστοι, ἰδέα τῆς πλαστικῆς δυνάμεως τῆς θεότητος. Οἱ δὲ 12, ἢ ἀμέσως ἐπὶ τῶν πλασμάτων ἐνεργοῦσα θεότης, συγγεόμενοι κατὰ μέρος μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, καὶ ἀντικαθιστῶντες αὐτούς, ἦσαν ὁ Ζεὺς (*Tina*), ἢ Ἡρα (*Cupia*) ἢ Ἀθηνᾶ (*Minerfa*), ὁ Ἡφαιστος (*Sethlans*), ὁ Κρόνος καὶ ὁ Ἄρης, οἵτινες, ὡς καὶ οἱ αὐτοχθόνες θεοὶ *Vejonis* καὶ *Summanus*, ὁ θεὸς τῆς Νυκτός, ἦσαν κεραυνοβόλοι. Προσέτε ὁ Πρωσειδῶν, ἢ Δημήτηρ, ὁ Ἀπόλλων (*Aphe*), ὁ Ἑρμῆς (*Turnus*), ἢ Ἀφροδίτη (*Fruti*)· εἰς τούτους προσθετέοι οἱ ἐντόπιοι *Vertumnus* (*deus Etruriae princeps* κατὰ Οὐάρωνα, ἰδίως λατρευόμενος εἰς *Ταρκυνίαν*), θεὸς τῆς φύσεως, ὡς ὁ Διόνυσος, καὶ ἡ *Nortia* (*Τύχη*, ὁ *Mantuis*, θεὸς ἀπαίσιος ἢ καταχθόνιος (ὁ *Χάρων*, καὶ ἡ *Mania* (*Μορμώ*)). Προσέτε δὲ οἱ δαίμονες (*Genii*) διαφόρων τάξεων, ἐν οἷς *manes* ἦσαν οἱ ὑποχθόνιοι, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων· τῶν *Genii* δὲ υἱοὶ ἐθεωροῦντο οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες, συμπληρωθέντων τῶν χρόνων, ἐμελλόν νὰ παραδίδωνται εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς, ἐκτὸς ἂν εἶχον ἀποθεωθῆ ὑπ' αὐτῶν.

Τοὺς Ἐτρούσκους λέγει φιλοτέχνητος ὁ Ἀθήναιος ⁽¹⁾, καὶ περὶ αὐτῶν προστίθησιν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός ⁽²⁾. «Οὗτοι δὲ τέχνας ἔχουσι πλείστας». Καὶ τῷ ὄντι

(1) ΙΕ, 700. — (2) 16.

οἰκιστοὶ ὄντες ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν, φύσει δ' ἐπιδεικτι-
κοὶ καὶ πολυτελεῖς, τὰς πομπὰς ἀγαπῶντες, τοὺς θρη-
σκίους καὶ τοὺς ἀγῶνας, ἐπεμελοῦντο τῶν εἰς ἐπικό-
μιησιν καὶ καταρτισμὸν αὐτῶν ἀναγκαίων τεχνῶν, καὶ
ἦσαν τολμηροὶ καὶ ἐπιχειρηματικοὶ εἰς αὐτῶν τὴν ἀσκη-
σιν, ἀλλὰ πρὸ πάντων μιμητικοί. Καὶ ἐπιδεξιότητα μὲν
ἔχον πολλήν, ἀλλὰ βαναυσουργικὴν μᾶλλον, οὐδ' ἦν
αὐτοῖς δεδομένον, ὡς τοῖς Ἑλλησι, νὰ φθάσωσιν εἰς
τὴν καθαρὰν τοῦ καλοῦ ἰδέαν. Ἡ τέχνη αὐτῶν, κατ'
ἀρχὰς τρόπος ἢ διαρρύθμισις τις οὔσα τῆς Πελασγι-
κῆς, διεκλάσθη κατ' ὀλίγον, καὶ μέχρι τινὸς διὰ τῶν
μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχέσεων τῆς Τυρρηνίας, καὶ προσ-
ἔτι διὰ τῆς ἐμπορικῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚῆ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ πόλεις καὶ αἱ ἀκροπόλεις τῶν Ἑτρούσκων περιε-
κυκλοῦντο, ὡς δεικνύουσι πολλὰ αὐτῶν σωζόμενα λεί-
ψανα, ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχισμάτων ἐκ μεγάλων λίθων κα-
τὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πολυγωνίων, πολλαχίς δι' εἰσ-
οχῶν καὶ ἐξοχῶν καταλλήλως συναρμοζομένων, μᾶλ-
λον ὅμως ἀποκλινοντων πρὸς τὴν ἰσόδομον τειχοδο-
μίαν παρὰ τὰ τεῖχη τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, ὥστε
ταῦτα μὲν ἀναπολοῦσι περίπου τὴν Κυκλώπειον τειχο-
δομίαν, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἑλ-
ληνικὴν, τὴν ὑπὸ Δωρικὴν ἐπιβροήν ἀναπτυχθεῖσαν.

Εἰς τὸ διάγραμμα δὲ τῶν πόλεων καὶ τῶν στρατο-
πέδων, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ὀροθετικῶν γραμμῶν τῶν ἀ-
γρῶν τῶν, μετεχειρίζοντο οἱ Ἑτροῦσκοι σταθερὰ τινα
καὶ ἀμετάβολα σχήματα, ὑπὸ τῆς τὰ πάντα παρ' αὐ-

τοῖς κανονίζούσης οἰωνοσκοπίας προσδιοριζόμενα. Ὁ θεμελιωτής πόλεως, ἐν ἡμέρα ὀρισθείση δι' οἰωνῶν, ἔζευγεν εἰς χαλκοῦν ἄροτρον ἐκ δεξιῶν λευκὸν ταῦρον, ἐξ ἀριστερῶν δὲ λευκὴν δάμαλιν, καὶ ὀδηγῶν τὸν ταῦρον πρὸς τὰ ἔξω, ἤγε γραμμὴν ἀδιάκοπον (primigenius sucius), εἰς μόνας τὰς πύλας διατεμνομένην. Ἡ γραμμὴ δ' αὕτη παρίστα τὴν τάφρον, καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐντὸς πίπτουσα γῆ, τὸ τεῖχος. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ Πλουτάρχου φαίνεται ἐξαγόμενον ὅτι τὸ οὕτως εἰς τὴν πόλιν οἰδόμενον σχῆμα ⁽¹⁾ ἦν στρογγύλον. Ἀλλ' ἦν τετράγωνον μάλλον, ὡς μαρτυρεῖ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεύς ⁽²⁾, διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος ⁽³⁾, καὶ ὁ Φαῦστος ⁽⁴⁾, τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην *κουαδράταν* λέγουσιν, ἤτοι τετράγωνον.

Ἰδίως δὲ μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἠσχολήθη ὁ πρακτικὸς οὗτος λαὸς εἰς δημοσία κοινωφελῆ οἰκοδομήματα, καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ ὁ τόπος αὐτῶν ἦν πολλαχοῦ διάβροχος, ἔχων ταπεινάς καὶ ἐκτεθειμένας εἰς θαλασσίας πλημμύρας τὰς παρακίας, καὶ ποταμοὺς αὐτὰς κατακλύζοντας, ἐν ἀρχαιοτάτοις ἤδη χρόνοις ἐπεχείρησαν μεγάλα ἔργα ὑδραυλικά, ὀχετοὺς καὶ αὐλακας, οἳ οἱ λεγόμενοι *Septem Maria*, δι' ὧν ἐξέρρει ὁ Πάδος εἰς τὸν Ἀδρίαν, καὶ οἳ οἱ φαίνονται ἄλλοι ὅμοιοι κανονίζοντες τοῦ Ἄρνου τὸν ῥοῦν. Ὅμοίως εἰς Λάτιον ἐσκάφη, εἰς τὴν Ἀλβανὴν λίμνην ἄγων, διὰ σκληροῦ ἠφαιστείου λίθου, ὀχετὸς 7500' μῆκος ἔχων, 5' πλάτος καὶ 7' ὕψος, κατὰ προτροπὴν, καὶ ἴσως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Τυρρῆνου οἰωνοσκόπου. Καὶ εἰς τὴν Ῥώμην δ' αὐτὴν Τυρρῆνοὶ ἡγεμόνες (οἱ Ταρχύνιοι) κατεσκεύασαν πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ταπεινῶν χωρίων, καὶ διοχέτευσιν τῶν ἀκαθαρσιῶν εἰς τὸν Τίβεριν, τὰς ἀμά-

(1) Ῥωμύλ. ΙΑ. — (2) Α, 88. Β, 65. — (3) Ῥωμύλ. Θ. — (4) Faust. d. Verb. Sign. XV. Quadrata Roma.

α ς , ὧν ἡ μεγάλη ἢ κεντρική (cloaca maxima) ἦν ἔρ-
 ον παμμέγεθες, ἔχον 20' πλάτος, βάθος 27', καί
 μετὰ τῶν βάσεων 40', ὥστε ἄμαξα πλήρης χόρτου δι-
 ἄρχετο δι' αὐτῆς (1). Εἰς αὐτὴν δὲ πολὺ πρὸ τοῦ Δη-
 οκρίτου, τοῦ ἐν Ὀλ. 94 ἐν Ἑλλάδι χρησιν τῆς ἀψί-
 δος ποιησάμενου, εὐρίσκεται ἐφηρμοσμένον τὸ σχῆμα
 αὐτῆς διὰ λίθων σφηνοειδῶς τετμημένων, καὶ διὰ λε-
 πτοῦ προσέει πλητοῦ συνδεδεμένων, ὡς ἀπαντᾶται καὶ
 εἰς πολλὰς τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Τυρρήνιας πυλῶν.
 Εἰς ἕτερα δὲ τινὰ οἰκοδομήματα, οἷον ἐν Ῥώμῃ εἰς τὴν
 Τουσκουλίαν πηγῆν, καὶ εἰς ὑπόγαιά τινα,
 ἅτινα θεωροῦνται ὡς τάφοι, ἐφαρμόζεται ἐνίστη καὶ ὁ
 Ἑλλασγικός θόλος τῶν θησαυρῶν, ὁ δι' ὀριζοντίων καὶ
 βαθμηδῶν προεχόντων δόμων κυρτούμενος πρὸς τὰ ἄνω.
 Φαίνεται δ' ὅτι τὸ στοιχεῖον τῆς κυκλωτεροῦς ἀψίδος
 ὑπῆρχεν ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλασγῶν οἰκοδο-
 μικήν, ἐγκατελείφθη δ' ἐν Ἑλλάδι ἔπειτα, ὅταν ἐπεκρά-
 τει ἡ εὐθύγραμμος Δωρική ἀρχιτεκτονική, καὶ παρ' Ἑ-
 τρούσκοις διετηρήθη ὡς Ἑλλασγικὸν λεῖψανον τεχνικῆς
 μᾶλλον ἢ αἰσθητικῆς ἐφαρμογῆς.

Τῶν δ' ἰδιωτικῶν οἰκῶν ὁ ρυθμὸς ἀπὸ τῆς Τυρρήνιας
 διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Κατ' αὐτὸν ἡ οἰκία πε-
 ριεκύκλου πανταχόθεν ἐσωτερικὴν αὐλήν (cavaedium),
 τὴν Τουσκιστὶ Atrium (αἶθριον, ἤτοι ὑπαιθρον) καλου-
 μένην, πρὸς ἣν ἔρρεον αἱ ὑδρορροαί, διὸ καὶ τὸ κέν-
 τρον ἐλέγετο conpluvium. Ἡ αὐλή αὕτη, ὅταν ἦτον ἀ-
 πλήρῃ, ἐκαλεῖτο καὶ μετὰ ταῦτα ἐπι ἐν Ῥώμῃ Tuscanum,
 καὶ μόνον ὅταν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις προσετέθη-
 σαν περὶ αὐτὴν στοαὶ ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον, ἐκλήθη
 tetrastylum (2). Ὅτι Τουσκανικὸν δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο αὐ-
 τῆς, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Διόδωρος (3), λέγων περὶ τῶν Τυρ-

(1) Στράβ. Β, 235. — (2) Varr. V, 33. — Vitruv. IV, 10.

(3) Διόδ. Ε, 40.

ῥητῶν· Ἐν τε ταῖς οἰκίαις τὰ περίστωα πρὸς τὰς τῶν θεραπευόντων ὄχλων ταραχὰς ἐξεῦρον εὐχρηστίαν.

Ἡ δὲ Νεωδομία τῶν Τυρρηνῶν ἐπήγασε προφανῶς ἐκ τῆς Δωρικῆς, ἀλλὰ διαφόρως διαρρυθμισθεῖσα. Ὁ οὐρανός, κατ' αὐτούς, διηρεῖτο εἰς 16 τμήματα, καὶ ἐν αὐτῷ οἱ θεοὶ κατώκουν τὴν μεσημβρίαν, ἡ δ' ἀνατολή ἦν τὸ αἴσιον αὐτοῦ τμήμα. Ἀποφασισθείσης λοιπὸν τῆς θέσεως ναοῦ, ὁ οἰωνοσκόπος ἴστατο ὅπου ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ πύλη, καὶ ἐστραμμένος πρὸς μεσημβρίαν, ἔτεμνε διὰ τῆς μαντικῆς ράβδου (lituus) τὸν οὐρανὸν τετραχί· καὶ ἡ μὲν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον φανταστὴ γραμμὴ ὠνομάζετο *Cardo*, ἡ δ' ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς *Decumanus*, ἐφ' ἧς ἐθεμελιούτο ὁ ἐμπρόσθιος τοῖχος τοῦ ναοῦ (Πιν. ΙΖ, 1)· καὶ τὸ μὲν μετ' αὐτὸν μέρος τοῦ οἰκοδομήματος, καλούμενον *rostica*, ἦν ὁ σηκός, καὶ περιεῖχε 3 σηκοὺς κατὰ πλάτος, ἓνα εὐρύτερον ἐν τῷ μέσῳ, καὶ δύο στενωτέρους ἑκατέρωθεν· τὸ δ' ἐμπρόσθιον (*antica*) ἦν στοὰ τετράστυλος, ἐκάστου κίονος ἀντιστοιχοῦντος πρὸς μίαν τῶν τοῦ ναοῦ παραστάδων, ὥστε οἱ μέσοι ἀπεῖχον περισσότερον ἀπ' ἀλλήλων παρ' ἀπὸ τῶν ἄκρων. Ἦν δ' ἡ Ἀντικα ἰσοβαθῆς πρὸς τὴν Πόστικαν, δι' ἧς καὶ ἡ ἐπὶ τῶν κίωνων στηριζομένη στέγη αὐτῆς ἦν πολὺ βαθυτέρα τῆς τῶν Ἑλληνικῶν προνάων, καὶ μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων κίωνων καὶ τῶν ἀντιστοιχουσῶν παραστάδων παρενετίθετο ἕνεκα τούτου ἀνά εἰς ἕτερος κίων ἑκατέρωθεν· ἀν δ' ὁ ναὸς δὲν εἶχε τοὺς δύο πλαγίους σηκοὺς, ἀνθ' ἑνὸς κίονος ἐξηκολούθει κίωνων σειρά μέχρι τοῦ ὀπισθίου τοίχου, ὅστις ἐπεράτου πάντας τοὺς ναοὺς. Πρὸ τῆς εἰσόδου δὲ, καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ὑπῆρχε συνήθως ὑψηλὴ ἀναβάθρα μεταξὺ παραστάδων, καὶ τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἀπέβαινε σχεδὸν τετράγωνον, τοῦ βάθους ἔχοντος πρὸς τὸ πλάτος ὡς 6 πρὸς 5.

Τῶν ναῶν τούτων οἱ κίονες (Πιν. ΙΖ, 2) ἔβαινον ἐπ' αὐτῶν.

στυλοβατῶν, οἵτινες ἐνὸς ἐμβαίου ὕψους ἔχοντες, συν-
 ἔκειντο ἐκ πλίνθου καὶ ὑψηλῆς σπείρας. Ἦν δὲ τῶν
 κίωνων τὸ ὕψος ἐπταπλάσιον τῆς κατωτέρας διαμέτρου
 14 ἐμβατῶν), καὶ ἴσον πρὸς τὸ ἐν τρίτον τοῦ ὅλου
 πλάτους τοῦ οἰκοδομήματος. Τὰ δὲ κιονόκρανα ἦσαν
 ὅμοια τοῖς Δωρικοῖς, ἀλλὰ βαρέα καὶ ἄκομψα, ὁμοίως
 καὶ τὰ ἐπιστύλια, ἐφ' ὧν δὲν ἐπεκάθητο ζώνη τρι-
 γλῦφων, ἀλλ' ἀμέσως θριγκὸς ξύλινος, ἔχων τὰς κε-
 φαλάς τῶν δοκῶν (Mutuli), καὶ ὅλον τὸ γεῖσον, λίαν
 προέχον, καὶ ἴσον τῷ $1/4$ τοῦ ὕψους τῶν κίωνων. Τὸ δ' ἀέ-
 τωμα ἦν ἢ ξύλινον καὶ αὐτὸ, ἢ, ἂν λίθινον, ἐλαφρό-
 τατον, ὕψος ἔχον ἴσον τῷ $1/3$ τοῦ τῶν κίωνων, καὶ κο-
 σμούμενον δι' ἀγαλμάτων χαλκῶν ἢ ἐκ γῆς ὀπτῆς.

Λείψανον Τυρρηνικῶν ναῶν οὐδὲν σχεδὸν σώζεται,
 πλην δύο τμημάτων κίωνων ἐν Ὀλίῳ καὶ ἐν Βορμάζῳ
 τῆς Τυρρηνίας, καὶ γινώσκεται ὁ ρυθμὸς αὐτῶν ἐκ μό-
 νης τῆς περιγραφῆς τοῦ Βιτρούβιου, ὅστις χαρα-
 κτηρίζει τὸν ναὸν τοῦτον ὡς *κατασκευασμένον ἐκ τε-
 ταμένων καὶ βαρυκέφαλων*. Καὶ τῷ ὄντι, εἰ καὶ πλού-
 σιος καὶ κατάκοσμος, διὰ τὸ εὖρον ὁμοῦ καὶ προέχον
 τῆς στέγης, ἦτον βεβαίως ἄκομψος καὶ βαρὺς, καὶ πολὺ
 ἀπεῖχε τῆς ἀρχαίας Δωρικῆς σεμνότητος καὶ μεγαλο-
 πρεπείας (Πιν. ΙΖ, 3).

Κατ' αὐτὸν ἐσχεδιάσθη τὸ Κ α π ι τ ῶ λ ι ο ν ὑπὸ τῶν
 Ταρχυνίων περὶ τὰ 150 ἀπὸ κτ. Ῥώμ. (603 π. Χ.), ἀ-
 φιερωθὲν δὲ μόνον κατὰ τὰ 245 (508 π. Χ.), καὶ ἀπαρ-
 τισθὲν ἐντελῶς μόλις κατὰ τὰ 49 π. Χ. Ἡ περίμετρος
 αὐτοῦ ἦν, κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεῖα (1) ὀκτακο-
 σίων ποδῶν ($207 \frac{1}{2} \times 192 \frac{1}{2}$), καὶ περιεῖχε τρεῖς
 σηκοὺς, τὸν τοῦ Διὸς, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς
 τὸν πρόναον οἱ κίονες ἦσαν εἰς σειρὰν τριπλῆν, καὶ,
 ὡς φαίνεται ἐκ νομίσματος τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, 6 κατὰ

(1) Δ, 61.

πρόσωπον, ἀνά μία δὲ σειρά ἐκόσμηι καὶ τὰ πλάγια. Τοῦ ναοῦ τούτου σώζονται μόνον ὑπερμεγέθεις λίθοι τῆς βάσεως εἰς τὸν κήπον Caffarelli, ἓνα τῶν λόφων τοῦ Καπιτωλίου.

Ἄνήγειρον δὲ καὶ γυμναστικά οἰκοδομήματα οἱ Ἐτροῦσκοι, κατὰ ῥυθμὸν Ἑλληνικὸν μάλιστα, διότι οἱ ἀγῶνες μετέβησαν παρ' αὐτοῖς ἐξ Ἑλλάδος, καὶ εἶχον ἔτι θρησκευτικώτερον χαρακτῆρα, ὥστε πᾶσα περὶ αὐτοὺς παράλειψις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσέβεια, καὶ ἱλασμοὶ ἐγίνοντο δι' αὐτὴν τοῖς θεοῖς. Ἦσαν δ' οὗτοι, ἐκτὸς τῶν μουσικῶν καὶ ὀρχηστικῶν, προσέτι ἡ πάλη, ἡ πυγμαχία (ἣτις ἦτον ἀγὼν οὐχὶ γυμνικὸς), ἡ διφρηλασία τεθρίππων, καὶ ἡ ὀπλομαχία (gladiatores). Τὰ δὲ πρὸς τέλεσιν αὐτῶν ἀνεγειρόμενα οἰκοδομήματα ἦσαν τὰ ἱπποδρομία οἷον διεσκευάσθη τὸ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ταρκυνίου Λ' καὶ τὰ θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα τῶν πυγμαχῶν, ὧν ἐρείπια σώζονται πολλαχοῦ τῆς Τυρρηνίας.

Μεγάλως δ' ἐπεμελούμεθα οἱ Τυρρῆνοὶ καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν τάφων, ὧν πάνπολλοὶ καὶ πλουσιώτατοι εὐρέθησαν πολλαχοῦ τῆς χώρας αὐτῶν, οἱ μὲν ὑπογείως ἐξωρορυγμένοι, οἱ δ' ἐπωκοδομημένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Οἱ εἰς ἐπίπεδον γῆν ἐσκαμμένοι ἔχουσι συνήθως κλίμακα ἢ ὁδὸν ὑπογείως κατιοῦσαν, καὶ σύγκεινται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ θαλαμου ἐν τῷ πώρῳ λελαξευμένου, μετὰ στέγης ἢ εὐθείας, ἢ ἐκατέρωσε προκλινοῦς, ἢ ὀκοῦς μιμουμένης, καὶ περίξ ἐκ θαλαμίσκων συμμετρως διατεθειμένων· ἐνίοτε δὲ καὶ κίονες, ἐξ αὐτοῦ κεκομμένοι τοῦ πώρου, στηρίζουσι τὴν στέγην ⁽¹⁾. Ἐπί

(1) Εἰς Ὀλκιον (Ulcia). Fossati, an. d. Inst. I, p. 120. — Lenoir et Knapp. IV, p. 254. M. d. Tv. 40, 41. — Κλούσιον (Chiusi), Οὐολατέρραν (Volterra). Gori, M. Etr. III. cl. 2, 16. ●, κλπ.

των δὲ τῶν ὑπογείων τούτων τάφων εἰσὶ καὶ τύμβοι ἐπιχευμένοι, ὡς τοὺς Πελασγικοὺς (1) ἢ ἕτεροι κυκλωτερεῖς ἔχοντες λόφους κτιστοὺς ἐπωκοδομημένους ἐπίστε βαθμιδοειδῶς.

Εἰς δὲ τοὺς προέχοντας βράχους οἱ τάφοι, εἰς αὐτῶν λαξευμένοι τὸ μέτωπον, παριστῶσι διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα, διεστραμμένου καὶ ἀκόμφου Δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἢ πολυσυνθέτους θριγκοὺς, ἢ θύρας ἀπλᾶς ἢ ἀλλεπαλλήλους, ἐχούσας τὰς παραστάδας πυραμιδοειδῶς συγκλινούσας, καὶ ἄνωθεν ἀετώματα· ὑπὸ τὰ κοσμήματα δὲ ταῦτα κρύπτεται ἡ ἀληθὴς εἴσοδος, ὡς τοῦτο ἀπαντᾶται καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, φέρ' εἰπεῖν ἐν Δελφοῖς. Εἰς Ὀρχίαν (Norchia) τοιοῦτοι τάφοι κατακαλύπτουσιν ὅλα τὰ τῶν λόφων πλευρὰ, ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ τῆς Λυκίας, μεθ' ὧν πολλὴν ἔχουσιν ὁμοιότητα (2).

Οἱ δ' ὀλόκτιστοι τάφοι ἐπὶ τοῦ εἰσόδου ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κωνικαὶ πύργοι, ἢ περιέχοντες νεκρικοὺς θαλάμους, ὡς τῆς Σαρδινίας οἱ Νουραγοὶ, ἢ ἐπικοσμοῦντες τὸν ὑπόγειον τάφον. Τοιαῦτα εἶναι ἡ λεγομένη Κουκουμέλλα εἰς Ὀλκίον, τῆς ὀ υπόγειος θαλάμος εἶναι κυκλικὸς, ἔχων 200' διάμετρον, ἐπ' αὐτοῦ δ' ὑψοῦται πύργος τετράγωνος, τριακοντάπους ἤδη τὸ ὕψος, ἀφ' οὗ μέρος αὐτοῦ κατέπεσε, καὶ ἔχων παρά τὴν μίαν αὐτοῦ πλευρὰν πύργον κωνικόν. Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἄλλους τρεῖς ὁμοίους εἶχε καὶ παρά τὰς λοιπὰς πλευρὰς, οἵτινες κατέπεσαν. Ἄλλοτε τέλος σύγκριται ὁ τάφος ἐκ θαλάμου κυβικοῦ ἐπωκοδομημένου ἐπὶ τῆς

(1) Ἐν Ταρκυνία. Inghirami, IV, Tv. 22. — Micali, Tv. 64. — Ann. d. Inst. I, p. 91, Tv. 13. — IV, 254. Tv. 40, 40. — (2) Καὶ εἰς Ἀζέχιν (Castel d'Asso ἢ Castellacio) ἐν τῷ Ταρκυνίῳ ἀγρῷ (ager Tarquiniensi).

ἐπιφανείας τῆς γῆς, καὶ ἄνωθεν κοσμουμένου διὰ τοῦ κωνικοῦ πύργου, ὡς τὸ λεγόμενον σπήλαιον τοῦ Πυθαγόρου παρά τὴν Κρότωνα, καὶ τὸ τῶν Ὁρατίων καλούμενον μνημεῖον ἐν Ἀλβανῶ, μεταξύ Ῥώμης καὶ Νεαπόλεως, ἔχον 5 κωνικούς πύργους ἐπὶ κυβικῆς βάσεως (1). Τοιοῦτου σχήματος τάφοι φαίνονται κεχαραγμένοι καὶ εἰς κάλπας Τυρρηνικάς (2). Ἀναφέρει δὲ καὶ Πλίνιος (3) τὸν πιθανῶς μυθώδη τάφον τοῦ Πορσέννου, ὅστις περιγράφεται ὡς κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα ὠκοδομημένος. Ἡ βᾶσις αὐτοῦ, λέγει, ἦν τετράγωνος, ἔχουσα ὕψος μὲν 50', ἐκάστης δὲ πλευρᾶς πλάτος 300', καὶ ἐντὸς αὐτῆς λαβύρινθον ἀνεξίτητον. Ἐπ' αὐτῆς δ' ἵσταντο 5 πυραμίδες, ὧν ἐκάστη 75' τὸ πλάτος, καὶ τὸ ὕψος 150'. Ταύτας δ' ἐκάλυπτε κύκλος χαλκοῦς καὶ πέτασος, ἐξ οὗ ἐκρέμαντο μακρὰν ἠχοῦντες κώδωνες, καὶ ἐπὶ τοῦ πετάσσου ἤγειραντο πάλιν 4 ἄλλαι πυραμίδες, ἔχουσαι ὕψος 100'. Ἐκάλυπτε δὲ καὶ αὐτάς ἄλλο ἐπίπεδον, φέρον σὺν τῷ πάλιν ἄλλας 5 πυραμίδας, ὧν ὁ Οὐάρων αἰδεῖται νὰ εἴπῃ τὸ ὕψος, ἀλλ' οἱ Τυρρῆνοί διηγοῦντο περὶ αὐτῶν ὅτι ἦσαν ἰσοῦψεῖς πρὸς ὅλον τὸ λοιπὸν οἰκοδομημα, εἰς ὃ ἐδαπανήθησαν ὅλαι τοῦ τόπου αἱ πρόσοδοι (4).

(1) Inghir. VI, Tv. F. 6, 10. — Bartoli, sepolchri antichi Tv. 2. — (2) R. Roch. M. I. 97, pl. 21, 2. — (3) 34, 19, 4. Κατὰ Οὐάρωνα. — (4) Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Πορσέννου, ἀρχαιότεροι. Cortenovis, Tramentani, Orsini. — Νεώτεροι, Q. de Quincy, Mon. rest. I, 125. — D. de Luynes, ann. del' Inst. I, 304. (M. I. Tv. 13). — Letronne, αὐτ. 386.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Πλαστική.

Ἐκ δὲ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν ἤσκειτο ἡ χαλκουρ-
γία μάλιστα καὶ ἀρχαιότατα ἐν Τυρρηνίᾳ (1), ὡς ἔπε-
ται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ τῶν ναῶν Ἄετοί· τὸ πλεῖστον ἐκο-
σμοῦντο ἐκεῖ διὰ χαλκῶν ἐπιχρύσεων ἀγαλμάτων, ἃ τε
ὄντων πολὺ ἐλαφροτέρων παρὰ τὰ λίθινα (2), καὶ πλῆ-
θος τοιούτων ἀναφέρεται εἰς Τυρρηνικὰς πόλεις. Οὕ-
τω λέγει ὁ Πλίνιος (3) κατὰ Μητρόδωρον τὸν Σκήψιον,
ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ τοῦ Α΄. Καρχηδονικοῦ πολέμου
(τὸ 487 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ.—267 π. Χ.) ἐκυρίευσαν τὴν
Τυρρηνικὴν πόλιν Οὐολσίνιον ἐπίτροποι, ἵνα λάβωσι δις-
χιλίους εἰς αὐτὴν ὑπάρχοντας χαλκοῦς ἀνδριάντας,
προστιθεὶς ὅτι πανταχοῦ τῆς γῆς ὑπάρχον διεσπαρμένα
Τυρρηνικὰ ἀγάλματα (Signa Tuscanica per terras dispersa,
quae in Etruria factitata non est dubium). Ἀλλαχοῦ δ' ὁ
αὐτὸς συγγραφεὺς ἀναφέρει (4) κολοσσὸν τοῦ Ἀπόλ-
λωνος, ἐργασίας ὠραιοτάτης, λέγων· *Tuscanicus Apollo
L. jadam a pollice; dubium aere mirabilior, an pulchritudine*
καὶ ὁ Ὠράτιος (5), ἀναφέρει ὡς τι πολύτιμον τὰς Τυρ-
ρηνικὰς γλυφὰς (Tyrrhena sigilla). Μεταξὺ τῶν ἐν τοῖς
Μουσείοις διατηρουμένων χαλκουργημάτων πολλὰ ὑπο-
τίθενται Τυρρηνικὰ, δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ διακριθῶ-
σι πάντοτε ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ῥωμαϊκῶν. Δια-
τηροῦνται δὲ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν Περυ-
γίαν, καὶ εἰσὶ, τὰ ὡς γνήσια ἀναγνωριζόμενα, ὑπό-
σκληρα, βαρυκέφαλα, δυσανάλογα, συνεσφιγμένα, καὶ

(1) Inghirami, III. — (2) Vitr. III, 2. — (3) 34, 16. —
(4) Αὐτ. 18. — (5) Epist. II, 180.

ἀπέχοντα τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ εἰδανικοῦ κάλλους, ἐστερημένα δὲ καὶ πάσης ἀβρότητας, ἀλλ' ἐνίοτε ζωηρὰ καὶ νευρώδη, ταί πως ἀνακαλοῦντα τὴν ἀρχαϊκὴν Ἑλληνικὴν τέχνην. Ἄριστον τῆς ἐργασίας ταύτης παράδειγμα εἶναι ἢ ἐν Ἀρρήτιῳ (Arrezzo) εὑρεθεῖσα, καὶ ἐν Φλωρεντία διατηρουμένη χίμαιρα ἔργον ζωηρὸν καὶ νευρώδες, Τυρρηνικὴν ἐπιγραφὴν (Tuscanil=Ἀνάθημα) ἔχουσα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἐμπροσθίου ποδός (Πιν. ΙΖ, 4). Οὐχ ἦττον δ' ἀρχαϊκὴ, νευρωδέστερα δὲ μάλιστα, καὶ ἐν ἀτέχνῳ ὑπερβολῇ τῆς φύσεως τὴν μίμησιν ἐπιδιώκουσα, εἶναι ἢ Λύκαινα ἢ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Καπιτωλίου (Πιν. ΙΖ, 5), ἴσως αὐτὴ ἐκείνη ἣν λέγει Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ⁽¹⁾ χάλκεον ποίημα παλαιᾶς ἐργασίας, καὶ ἣς μνεῖαν ποιεῖται ὁ Κικέρων ⁽²⁾, ὡς ἀφιερωθείσης τὸ 458 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ. (295 π. Χ.) ὑπὸ τὴν Ῥουμιναλίαν συκὴν παρὰ τὸν Τίβεριν. Εἰκονικὸς δ' ἀνδρίας ἐπιμελῶς μὲν, ἀλλ' ἀφυῶς εἰργασμένος, καὶ κοινὴν τὴν ἔκφρασιν ἔχων, εἶναι ὁ κατὰ τὴν Τρεσμανίαν λίμνην εὑρεθεὶς, καὶ ἐν Φλωρεντία διατηρούμενος, τοῦ λεγομένου ῥήτορος (arrigator), ὅστις εἰς τὸ κράσπεδον ἔχει Τυρρηνικὴν ἐπιγραφὴν, ἀρχαϊκὴν Aulesi Metelis (Πιν. ΙΗ, 1). Εὐγενέστερος δὲ τὴν ἔκφρασιν, ἀρχαϊκῶς ὁμῶς συνημιμένον πάντοτε, καὶ βραχύτερος καὶ βαρύτερος τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλληνικῶν εἶναι ὁ Ἀπόλλων ὁ δαφνηφόρος, φέρων κατὰ τρόπον Τυρρηνικὸν περιδέριον, περιβραχιόνιον καὶ περικνημίδα, καὶ ἐπιγραφὴν Τυρρηνικὴν ἔχων ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός. Πολὺ δ' ἀφελέστερον καὶ φυσικώτερον ἔργον εἶναι, εἰ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς ἀπηλλαγμένον τῆς χαρακτηριζούσης τὴν Τυρρηνικὴν τέχνην βαρύτητος, ὁ παῖς ὁ κατὰ παράστασιν συνήθη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην κρατῶν

. ⁽¹⁾ Α, 79 καὶ Ι, 23. — ⁽²⁾ De div. Ι, 11. ΙΙ, 20. Cat. ΙΙΙ, 8.

χῆνα, ἐν τῷ μουσεῖῳ Λουγδούνου τοῦ Βαταυικοῦ (Leyden), καὶ εἰς τὸ δεξιὸν σκέλος ἐπιγεγραμμένος (Πιν. IH, 2). Καὶ πάντα μὲν τὰ ἔργα ταῦτα ἀναπολοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ῥυθμὸν, ἀλλὰ καὶ διακρίνονται ὡς ἔχοντα Τυρρηνικὰς προσθήκας εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, ἣ καθὸ βαρέα καὶ χονδροειδῆ (1). Ἄλλα ἔχουσι σχῆμα παράδοξον καὶ ἄμορφον (2), καὶ τινὰ μεταξὺ αὐτῶν παριστῶσι ζῴδια πτερωτὰ, κατὰ τρόπον Ἀσιανόν (3).

Κλάδος δὲ τῆς μεταλλουργίας ἀνέκαθεν ἐπιμελῶς ἀσκούμενος, καὶ ἐν τιμῇ ὢν ἐν Τυρρηνίᾳ, ἦν καὶ ἡ Τορευτική. Αἱ σφυρήλατοι χρυσαῖ ἢ ἀργυραῖ Τυρρηνικαὶ φιάλαι ἐπεζητοῦντο καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, καί-τοι ἐχούσαις περιφήμους τὰς ἐγγωρίους φιάλας τοῦ Μέντορος, τοῦ Μύρωνος, τοῦ Λυκίου καὶ τοῦ Μυός. Ὁ Ἀθηναῖος (4) ἀναφέρει τοὺς ἀκόλουθους στίχους τοῦ Κριτίου, ὅστις ἦν σύγχρονος τοῦ Μυός:

« Τυρρηνὴ δὲ κρατεῖ χρυσεῖατος φιάλη,
καὶ πᾶς χαλκὸς ὕστις κοσμεῖ δέμοισιν ἐν τιμῇ χρεια. »

Ὡραῖα δὲ ἦσαν καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν τορρέυτὰ σκεύη, καὶ μάλιστα αἱ λυχνίαι, ὧν μνημονεύει καὶ ὁ κωμικὸς Ἀθηναῖος Φερεκράτης (5): « Τίς τῶν Λυχνείων ἡργασία; Τυρρηνική. » Ὁ δ' Ἀθηναῖος προστίθησιν: « Ποικίλαι γὰρ ἦσαν αἱ παρὰ τοῖς Τυρρηνοῖς ἐργασίαι, φιλοτέχνηον ἔντων τῶν Τυρρηνῶν. » Καὶ τῷ ὄντι ἐκοσμοῦντο αἱ λυχ-

(1) DENK. 292. Θεὰ φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν Tutulus, μετὰ Τυρρηνικῆς ἐπιγραφῆς. Gori. 108, 3, 4. — Micali Tv. 29, 32—39, 42—44. — 33, 1, 2. — (2) Gori. 1, 2, 25, 116. — Micali Tv. 32, 2, 6—38, 5. — (3) DENK. 293. — Micali 29, 2, 3. — (4) Δ, 28. — (5) Ἀθην. IE, 700.

νίαι αὐται μετὰ πολλῆς ποικιλίας καὶ κομψότητος ὑπὸ παντοίων τορευτῶν ζώων καὶ ἄλλων παραστάσεων, ὡς εἰσι πολλαὶ ἐκ τῶν σωζομένων ἐν τοῖς μουσείοις (1).

Καὶ πολυπληθέστατα δ' ἕτερα σκεύη, οἷον ἡγεμονικαὶ ἀθέδραι (sellae curules), θριαμβευτικὰ ἄρματα, φορεῖα (thensae), κατεσκευάζοντο πολυτελῶς, ἢ ἐκοσμοῦντο δι' ἐλέφαντος καὶ πολυτίμων μετάλλων, ἢ ἐκαλύπτοντο διὰ πετάλων, ἐχόντων ἐπειργασμένα ἔκκρουστα ζώδια, εἰπμελοῦς μὲν κατασκευῆς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ρυθμοῦ ἀρχαϊκοῦ καὶ ἀκόμψου. Πολλάκις εἰς τὰ ἀργυρᾶ πέταλα τὰ πάρεργα τῶν ζωδίων μέρη εἰσι χρυσᾶ καὶ προσηλωμένα διὰ τῆς ἐμπαιστικῆς. Ἐνίοτε δέ τινα, ὡς οἱ ὀφθαλμοὶ τινῶν κεφαλῶν, εἰσὶν ὑέλωτὰ (émaillés). Τοιούτου εἶδους Τυρρηνικὰ ἔργα εὐρέθησαν πολλαχοῦ τῆς Τυρρηνίας, καὶ πάντοτε μάλιστα ἐν Περυγίᾳ (2).

(1) DENK. 295. Εὐρέθη εἰς Ἰολκίον, ἤδη δ' ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου. 296. Εὐρέθη εἰς Οὐολατέραν, ἤδη δ' ἐν Φλωρεντίᾳ. Αἱ περισσότεραί εἰσιν ὡς αἱ τοῦ ψηφοθετήματος τοῦ Σώσου, καὶ αἱ τῆς ἐπαύλιος τοῦ Ἀδριανοῦ.

(2) Παραδείγματα χαλκῶν πετάλων.

DENK. 297, 298. Δύο πλάκες ἐκ Περυγίας, ἤδη ἐν Μονάχῳ. Πιθανῶς ἐπικοσμήματα ἄρματος. Παριστῶσιν ἡ μὲν θήραν κάπρου, θαλάσσια τέρατα, γυναῖκα ἔχουσαν ἰχθύος πτερύγια, ὡς εἰς τὴν Χαλδαϊκὴν μυθολογίαν, ἡ δὲ Γοργῶνα πνίγουσαν δύο λέοντας, ὡς εἰς τοὺς Ἀσιατικούς κιλύνδρους, ἰππόκαμπον καὶ γερανόν. Inghir. III. Tn. 14, 23.

DENK. 299. Τρεῖς χαλκοὶ πόδες λυχναίας ἢ θυμιατηρίου (βωμοῦ). α'. Ἡρακλῆς φέρων λεοντῆν. β'. Ἡρα Ἐτρουσκικῶς ἐνδεδυμένη, ἔχουσα αἰγίδα, ἐντετμημένην ἀσπίδα (ancile) καὶ κυρτὰς ἐμβάδας. γ'. Ἡἠὲ ἢ Χάρις. α'. καὶ β'. ἐν Μονάχῳ. γ'. ἐν Περυγίᾳ. Inghir. III, Tn. 7, 8. — Mic. Tn. 29, 7—9.

Ἐκ δὲ τῶν συνεχέστερα ἀπαντωμένων Τυρρηνικῶν ἀλκουργημάτων εἰσὶ καὶ τὰ κάτοπτρα⁽¹⁾, ἅτινα, καθ' ὃ ὑρισκόμενα ἐντὸς τῶν τάφων, ἐθεώρουν μέχρι τινὸς οἱ ἀρχαιολόγοι ὡς δίσκους θυσιῶν (paterae). Ἄλλ' ἡ χρησιμότης τοιούτων φιαλῶν κατὰ τὰς Τυρρηνικὰς τελετὰς δὲν

DENK. 300. Πλάξ παριστῶσα ἀμαζονομαχίαν ἢ γιγαντομαχίαν ἀρχαϊκῆς καὶ ἐπιμελεστάτης ἐργασίας. Καὶ ἄλλαι ὅμοιαι τεθραυσμέναι εὑρέθησαν αὐτόθι, παριστῶσαι ἀγῶνας ἀορμάτων κτλ. Mic. 30, 1. Ingh. III, 18.

DENK. 301. Ἐκ τάφου τῆς Περυγίας ἐν τῷ Βρεταννικῷ μουσεῖῳ. Δύο πλάκες ἀργυραῖ ἔχουσαι τὰ ζώδια ἔκκρουστα, καὶ παριστῶσαι ἵππομαχίαν καὶ πάλιν ἀγρίων ζώων. Τὰ πάρεργα (χαῖται, κράσπεδα κτλ.) εἰσὶν ἐμπαιστικῶς δι' ἧλων προστεθειμένα. Mic. 45.

DENK. 302. Ἐν Κλουσίῳ ἀγγεῖον ἀργυρῶν (Τυρρηνικὴ φιάλη) ἐγκεχαραγμένον ἔχον ζώδια ἐπιχρυσασθεῖς δύο σειρὰς, ὧν ἡ μὲν παριστᾷ Τυρρηνικὴν πομπὴν κατ' ἀρχαϊκὸν ῥυθμὸν, ἡ δὲ συβότην. Inghir. III, Tv. 19, 20.

DENK. 303. Ἀσπίς εὑρεθεῖσα ἐντὸς τάφου τῆς Ταρκυνίας μετ' ἄλλων δέκα (ἔτσι 1829). Ἐπὶ λεπτῆς πλακὸς σφυρηλάτου παρίσταται ἔκκρουστος κεφαλὴ ἔχουσα μακρὸν γένειον, καὶ ταύρου κέρατα καὶ ὦτα, ὡς τὰ τῶν Ἑλληνικῶν ποταμῶν, καὶ ὀφθαλμοὺς κοίλους καὶ ὑελωμένους. Αἱ δ' ἄλλαι 10 ἔχουσι κεφαλὰς θηρίων ἀνθρωπομόρφων καὶ μὴ, τέχνης ἀρχαϊκωτάτης. Mic. Tv. 41, 1—3. (Bul. d. Inst. 1829, p. 150). — Εὑρέθησαν δὲ καὶ ἄλλαι ἀσπίδες, ἔχουσαι κατὰ στίχους μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ζώων. (Ann. I, p. 97). — ⁽¹⁾ Lami, sopra le ciste mystiche. — Ingh. II, p. 47. Tv. 3. — Gerhard, üb. d. Metalspiegel d. Etrusc. Abh. d. Acad. d. Wiss. in Berl. 1838. — Τοῦ αὐτοῦ Etr. Spiegel. B. 1829, 2. φυλλ.

εἶναι παντελῶς ἀποδεδειγμένη, ἐν ᾧ ὁ Πλίνιος (1) λέγει ὅτι κάτοπτρα καὶ στλεγγίδες (specula et strigilles) ἐτίθεντο ὡς κτερίσματα εἰς τοὺς τάφους. Ἡ κοίλη αὐτῶν ἐπιφάνεια ἔχει σχεδὸν πάντοτε ζώδια ἐγκεχαραγμένα δι' ἀπλοῦ περιγράμματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λίαν ἡμελημένου, ἀρρύθμου καὶ ἀκόμφου πολλάκις, καὶ συνεχέστερον ἐν εἴδει παρέργων κοσμημάτων· ἐνίοτε ὁμως εἰσὶν αἱ παραστάσεις μᾶλλον πολυσύνθετοι, μυθολογικὰ ἢ ἐρωτικὰ ἀντικείμενα εἰκονίζουσαι, καὶ τότε τὰ διάφορα ζώδια συμπλέκονται ζωγραφικῶς μᾶλλον ἢ ὅ,τι πλαστικῶς διαστέλλονται κατὰ τὸν τρόπον τῆς Ἑλληνικῆς ἀγγειογραφίας. Ὡς πρὸς τὸν ρυθμὸν δὲ καὶ τὸ σχῆμα, πολλὰ μὲν εἰσι φορτικὰ καὶ παράδοξα, ἕνια ὁμως ἀβροτέρας γλυφίδος κατὰ τὴν μεταγενεστέραν Ἑλληνικὴν ἐργασίαν, εἰ καὶ μετέχοντα πάντοτε τοῦ Ἑτρουσκικοῦ χαρακτήρος. Εἰσὶ δὲ καὶ τινὰ τῶν κατόπτρων τούτων ἔχοντα ἄν μόνον τὴν ἐπίπεδον ἢ κοίλην, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν ἐπιγεγραμμένην. Ἐπομένως δὲν εἴθε αὐτὰ τὰ τοιαῦτα νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς κατοπτρισμὸν, ἀλλ' ἦσαν βεβαίως παραστάσεις μόνον κατόπτρων, χρησιμεύσασαι ὡς ἀφιερώματα. Ἐνίοτε δ' εὐρίσκονται καὶ πώματα τῶν κατόπτρων, ὁμοια κοσμήματα ἔχοντα (2).

(1) 36, 27. — (2) Παραδείγματα κατόπτρων.

DENK. 305. Δύο γυναῖκες ἐμπρὸς λουτροῦ. Ἡ μία κρατεῖ κάτοπτρον. Ingh. II, p. I, Tn. 27.

DENK. 306. Μενέλαος (Μένλε), Ἑλένη (Ἑλίνα) καὶ Ἀφροδίτη (Τουράν). Ing. II, II, 47.

DENK. 307. Μελέαγρος (Μελιακρ) μετὰ τῆς Ἀταλάντης (Ἀτλεντα). Παρίστανται δὲ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἀλθαία, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Τοξεύς· ἡ δὲ Ἄτροπος (Ἄθρπα) καθηλοῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ Μελεάγρου, ὡς δεῖγμα τῆς ἀποφάσεως τοῦ θανάτου

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσὶν ἐπικεκοσμημένα δι' ἐγκεχαραγμένων ζώδιων καὶ αἱ κύστες, ἐν αἷς πολλάκις εὐρίσκονται ἐγκεκλεισμένα τὰ κάτοπτρα, καὶ ἄλλοτε ἄλλα ἀφιερώματα. Αἱ λαβίδες τοῦ πώματος εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀγαλμάτια, οἱ δὲ πόδες τῆς κύστεως ἢ οἰαῦτα, ἢ πόδες θηρίων, καὶ αἱ πλευραὶ αὐτῆς ὡς καὶ τῶν πωμάτων αἱ ἐπιφάνειαι ἔχουσι ζώδια ἐγκεχαραγμένα (1).

του, διότι ἐρόνευσε τὸν Τοζέα διὰ τὸν Καλυδόνιον σὺν. Ἡ ζωγραφία εἶναι χαρίεσσα. Ing. II, II, 62.

DENK. 308. Διόνυσος (Φούφλουνς) φιλεῖ τὴν μητέρα του Σεμέλην παρουσίᾳ τοῦ δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος (Ἀπουλου) καὶ αὐλοῦντος Σατύρου. Χαριεστάτη καὶ ὠραιότατη ζωγραφία. Εὐρέθη ἐν Ὀλκίῳ. Ἦδη κτῆμα τοῦ Κ. Gauthier.

(1) Πραδείγματα κύστεων.

DENK. 309. Ἡ παραστάσις τῆς ἀφίξεως τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς Βιθυνίαν, ἐκ Πραινέστου (Palaestina), ἔπου ὁ Πολυδεύκης φαίνεται δένων τὸν Ἄμυκον, βασιλεῖα τῶν Βαρβύκων. Ἡ λαβὶς τοῦ πώματος σύγκειται ἐκ τριῶν ἀγαλμάτων, παριστῶντων τὸν Διόνυσον καὶ δύο Σατύρους. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ εἶναι ἐγκεχαραγμένος πόλεμος γρυπῶν καὶ λεόντων, καὶ περίξ θήρα κίπρων καὶ ἐλάφων. Οἱ δὲ τρεῖς πόδες εἰσὶν ὄνυχες θηρίων, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀνὰ τρία ἔκκρουστα ζώδια, παριστῶντα Ἡρακλῆν, Ἐρωτα καὶ τινὰ ἥρωα. Ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει ἐπιγραφή Novies Plautios med romai fecit. Dindia Macolnia Filea dedit. Ἐξ ἄλλων δ' ἐπιγραφῶν εἶναι γνωστὸν ὅτι Μαγούνλιοι καὶ Πλαύτιοι ἦσαν Πραινέστιαὶ οἰκογένειαί.

DENK. 310. Κάτοπτρον ἐντὸς τῆς κύστεως ταύτης, παριστῶν τὸν Πολυδεύκην, τὸν Ἄμυκον, καὶ τὴν σελήνην (Λόσνα) ἴσως ὡς ἐπιτόπιον θεότητα. Ἡ σύνθεσις αὕτη εἶναι ὠραιότατη,

Λίθινα δ' ἀγάλματα, καὶ ξόανα, δὲν ἦσαν πολὺ ἐν χρήσει ἐν Τυρρηνίᾳ ⁽¹⁾, καὶ ἐκ τῶν λιθίνων γλυφῶν ὅσαι εὐρέθησαν ἐν Ἰταλίᾳ ὀλίγαι ἔχουσι τὸν Τυρρηνικὸν χαρακτήρα, ἢ τοῦλάχιστον ρυθμὸν ἱκανῶς αὐστηρὸν καὶ ἐπιμελετημένον, ὥστε ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν καλὴν ἐποχὴν τῆς Τυρρηνικῆς τέχνης. Ὡς βέβαια δὲ τοῦ κλάδου τούτου τῆς τέχνης Τυρρηνικὰ προϊόντα θεωροῦνται ἀνάγλυφά τινα ἐπιβάσεων καὶ στηλῶν ἐπιτυμβίων ⁽²⁾, ἢ εἰς ἐπιταφίους ἀναφερόμενα τελετάς ⁽³⁾· καὶ ἐνίοτε ἐπιβράχων ἐπειργασμένα παρέργως καὶ ἀκόμψως ἄσεμνά τινα ἀντικείμενα ⁽⁴⁾, ἢ κατὰ τὴν εἴσοδον τάφων μορφαὶ ἀνθρώπων, σφιγγῶν, καὶ ζώων ⁽⁵⁾. Ὁ ρυθμὸς τῶν ἀναγλύφων τούτων ἔχει μὲν τι ἀρχαϊκὸν

πιθανῶς τῶν 500 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης (Mus. Kirkeriani Aenea, Tn. I, 6—8).

DENK. 311. Παριστὰ ἀνθρωπίνην θυσίαν (τῆς Πολυξένης καὶ τινος ἀνδρός) παρούσα τῆς Δήμητρος, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Εὐρέθη ἐν Πραϊνέστη τὸ 1786, καὶ διατηρεῖται ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ. (R. Roch. M. I. Pl. 58) — R. Roch. Pl. 20. Αἱ πλευραὶ, τὸ πῶμα, καὶ τὸ κάτοπτρον αὐτῆς παριστῶσι τὸν μῦθον τοῦ Ἀχιλλέως. Εὐρέθη τὸ 1826 αὐτόθι. — Gerh. Hyperb. Röm. Stud. p. 90. Περί ἄλλων ὁμοίων. — ⁽¹⁾ Pl. 14, 2. — 36, 99. — Vitruv. II, 7. — ⁽²⁾ DENK. 312. Ἐπιτυμβία στήλη κιτρίνου πώρου, ἔχουσα ἀρχαϊκῶς ἐπειργασμένον πολεμιστὴν, καὶ ἐπιγραφὴν Mi afiles Tites . . . chsie mulenike. Mic 51. — Micali, T. 17, 18, 51—56. — Gori, M. Etr. I, Tn. 160. — III, Cl. 4. Tn. 18, 20, 21. Inghir. S. VI. T. A. — ⁽³⁾ Dorow, V. Archéol. Pl. X, 3. XII, 2. Εἰς Κλούσιον. — ⁽⁴⁾ Εἰς Κορνέτον. Journ. des Sav. 1829. Mars. — ⁽⁵⁾ Εἰς Κουκουμέλλαν καὶ εἰς Ὀλκιον. M. I. d. Inst. Tn. 41, 9, 12. Mic. Tn. 57, 7.

Academy of Athens

αὐτῶν ἀλλὰ τὸ σῶμα καὶ τῶν ἐνδύματων ἢ ἐργασία ἀναπο-
εἶ διὰ τὸ βάρος καὶ τὸν ὄγκον αὐτῆς τὴν Ἀσιατικὴν
ερίπου τέχνην τῶν ἀναγλύφων τῆς Περσεπόλεως. Ἡ
ἐξέλιξις αὐτῶν, ζωγραφικὴ μᾶλλον ἢ γλυπτικὴ, ἀ-
ορᾷ οὐχὶ τοσοῦτον τὴν ἐντελῆ ἀνάπτυξιν ἐκάστης
ορφῆς, ὡς ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν τεχνουργημάτων, ὅ-
θεν τὴν κατὰ συστήματα, ἀτελεῖ βεβαίως, διάταξιν
αὐτῶν.

Λίθιναι, ἐνίοτε ὁμῶς καὶ ἀλαβάστριναι ἢ κεράμιναι,
εὐρίσκονται πολλάκις εἰς τοὺς Τυρρηνικοὺς τάφους τε-
φροδόχοι λάρνακες, ἐν εἴδει μικρῶν σαρκοφάγων, ἔχου-
σαι ἐπειρασμένα πρόστυπα ἢ ἔκτυπα ζώδια, πολλά-
κις κεχρωματισμένα ἢ καὶ κεχρυσωμένα. Τὰ ἀνάγλυφα
ταῦτα εἰσὶ συνήθως καλῶς ἐσχεδιασμένα, καὶ συντεθει-
μένα ἐπὶ τὸ ζωγραφικώτερον· ἀλλ' ἡ ἐργασία αὐτῶν,
βαναυσουργικὴ μᾶλλον, ἐμφαίνει ἐποχὴν μεταγενεστέ-
ραν, ὅταν ἡ Τυρρηνία ἀπέκειτο εἰς τὴν Ῥώμην, καθὼς
ἐν ἐργαστασίῳ παραγόμενα, ἔχουσι πολλά ἐξ αὐτῶν
τὸ αὐτὸ πολλάκις παραστάσεως ἀντικείμενον, ὀλίγον
μόνον διαφέρον κατὰ τὸ διάγραμμα. Παριστῶσι δὲ συν-
ήθως, α'. Ἀλληγορίας τοῦ θανάτου καὶ τῆς μετὰ ταῦ-
τα ζωῆς, οἷον ὁδοιπορίας ἐφ' ἵππων ἢ θαλασσίων τερά-
των, ἀποχαιρετισμοὺς, νεκρικὰς σκηνάς· β'. Σκηνάς ἐκ
τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἰδίως ἐκ τῶν τραγικῶν
λαμβάνομένας, καὶ ἀναφερομένας κυρίως πρὸς τὸν θά-
νατον καὶ τὰ καταχθόνια, εὐφρεῖς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ συν-
θέσεις κατὰ τε τὴν ἀντίληψιν καὶ κατὰ τὴν διάταξιν.
γ'. Σκηνάς τιμητικὰς τοῦ κοινοῦ βίου, θριάμβους, πομ-
πὰς. δ'. Φανταστάς γλυφὰς καὶ κοσμήματα (1). Πολ-

(1) Παραδείγματα ἀναγλύφων λαρνάκων.

DENK. 313. Νεκρὸς, καὶ παρ' αὐτῷ οἱ θρηνοῦντες συγγε-
γεῖς, καὶ ἀύλητῆς. Λιθ. λάρναξ Κλουσίου. Mic. 56. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

λαί δὲ τῶν λαρνάκων τούτων ἔχουσι ἐπὶ τῶν πωμά-
των ἐπικειμένους (accumbentes) ἀνδριάντας εἰκονικούς,
ῶν αἱ κεφαλαὶ κατὰ τε τὸν Ἐτρουσκικὸν ῥυθμὸν, καὶ
διότι ἡ τοῦ προσώπου ὁμοιότης εἶναι τὸ πρῶτιστον αὐ-
τῶν πρόβλημα, εἰσὶ δυσανάλογως μεγάλαι (1). Ἐπ' αὐ-
τῶν ὑπάρχουσι πολλάκις καὶ ἐπιγραφαί, ἀλλὰ συνή-
θως γεγραμμένα Ἰαπωνικοῖς γράμμασι, διότι ἀπ' Αὐ-
γούστου ἤδη εἶχον ἀπολεσθῆ ἢ τε γλῶσσα καὶ οἱ γρα-
φικοὶ χαρακτῆρες τῶν Ἐτρούσκων.

Οἱ Τυρρῆνοί, λίαν φιλόκοσμοι ὄντες, ἐπεμελοῦντο
τὴν γλυφὴν δακτυλιολίθων, καὶ εἰς τὴν Τυρρηνίαν εὐ-
ρέθησαν πολλοὶ ἐπιγεγλυμμένοι κἀνθαροὶ, ῶν αἱ γλυ-

DENK. 315. Ἐριφύλη φονευομένη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ της Ἀλκ-
μαίονος. Σύνθετος ἀντικείμενος, ἀκομψος παράστασις, καὶ σχέ-
σιν ἀπλῶς πρὸς τὸν θάνατον ἔχουσα. Λιθ. λάρν. Οὐολατέρρα.
Ingh. I, II, 76.

DENK. 316. Ἡ τέρψις τοῦ Οιδίπου κατ' Ἐριπίδην.
Ἄρ' ἐνός ὁ Κρέων καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Εὐριδίκη. Ἄρ' ἐτέρου ἡ Ἰο-
κάστη καὶ τὰ παιδιά της. Ἀλαβαστρ. λάρναξ ἐν Φλωρεντία.
Ingh. I, II, 71.

DENK. 317. Ἐσχάτη ὄδοιπορία. Προπορεύεται ὁ Χαροῦν,
κρατῶν σφύραν. Ἀλαβαστρ. λάρν. ἐν Οὐολατέρρα. Ingh. I, I, 7.

DENK. 318. Ἡὼς Ἐτρουσκικῶς ἐσταλμένη καὶ ἀνιούσα
ἐκ τῶν κυμάτων, ἐν Οὐολατέρρα. Ingh. I, I, 5.

(1) Παραδείγματα ἐπικειμένων ἀνδριάντων.

DENK. 314. Λάρναξ λιθίνη Οὐολατέρρας, ἔχουσα ἐπιγρα-
φὴν *A. Πεκτι*, τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος, καὶ κατωτέρω *Pil
III (53 ἔτη) λεῖνε*. Ingh. I, I, 1. Mic. 59, 1. Ἰερεὺς Βάκχου,
εἰς Ταρκυνίαν ἀρχαιότερον, διότι ὅτε κατεσκευάζοντο συνήθως
αἱ λάρνακες αὗται, ἡ λατρεὶς τοῦ Βάκχου δὲν ὑπῆρχε πλέον
εἰς Τυρρηνίαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ φαίνονται, ὡς ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῶν παραστάσεων αὐτῶν, αὐτόχρημα Τυρρηνικάι. Ἡ χρῆσις τῶν κανθάρων μετεδόθη διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς Τυρρηνίαν ἐξ Αἰγύπτου, ὅπου ἐχρησίμευον συνήθως ὡς φυλακτῆρια τῶν στρατιωτῶν, δι' ὃ καὶ πολλάκις παριστῶσι πολεμιστάς, ἄλλοτε ὁμως καὶ ἄλλας μυθολογικάς ἢ καὶ ἱστορικάς σκηνάς μετ' ἐπιγραφῶν. Εἶναι δ' ὁ ῥυθμὸς τῶν πλείστων νευρώδης ἢ μᾶλλον μυώδης, ἀλλ' αἱ θέσεις χαρακτηριστικῶς ὑπερβολικαὶ καὶ βεβιασμέναι (1). Καὶ χρυσοῖ δὲ δακτύλιοι εὐρίσκονται πολλάκις, ἔχοντες ἐντετυπωμένας ὁμοίας παραστάσεις, ἢ ἄλλας μιμουμένας ῥυθμὸν Ἀσιατικὸν (2), ὃν ἐγνώριζον, εἰς διαρκῆ

(1) Παραδείγματα κανθάρων.

DENK 319. Πέντε τῶν 7 ἐπὶ Θηῶας (Ἄτρεσθε, Τουτε, Ἀμφτιαρε [φορῶν δέρμα τράγου, ἐπὶ ἐφόρου αἰ παρ' αὐτῷ χρηστηριαζόμενοι], Φουλινκεφ, Παρθαναπαι). Ἐκ Περυγίας. Συλλογὴ Stosch. Διάμετρος 1". Ἡ ἐργασία ἀρχαίκα καὶ λεπτή, ἀλλ' ἀσύμμετρος. Lippert, Dactyl. III.

DENK. 320. Τυδεὺς στλεγγίδι ἀποξυόμενος, θέσις βεβιασμένη. Stosch. Lipp. III, II, 37.

DENK. 324. Πηλεὺς ξηραίνων τὴν κόμην τοῦ (διότι ὡς ἐραστῆς τῆς Θέτιδος ἐβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν)· θέσις βεβιασμένη. Μουσ. τοῦ Dehn ἐν Ῥώμῃ. Winkelm. W. Bd. VII, Tf. 3, B.

DENK. 322. Ἡρακλῆς καταβάλλων τὸν Κύκνον. Ἐν Παρισ. Mus. Placas. Mic. 116, 4.

DENK. 323. Ἡρακλῆς τεθλιμμένος Mic. Αὐτ. 5.

DENK. 324. Τέρας κρατοῦν λέοντα. Ἀτεχνον. Mic. 46, 17.

(2) Παραδείγματα χρυσῶν δακτυλιολίθων.

DENK. 325. Δίφρος συρόμενος ὑπὸ πτερωτῶν ἵππων, ἐξ Ὀλκίου. Mic. 46, 20.

σχέσιν διατελοῦντες μετὰ τῆς Ἀσίας, καὶ ἰδίως μετὰ τῆς μητροπόλεως αὐτῶν, τῆς Λυδίας. Εὐρέθησαν δὲ τέλος εἰς Τυρρηνίαν καὶ πολλὰ καὶ διάφορα κοσμήματα, οἷον περόναι, πόρπαι, περιδέραια, ἐνώτια, διαδήματα καὶ ἀλύσεις, παριστῶντα πολεμιστάς, μορφὰς πτηνῶν, λεόντων, σφιγγῶν, καὶ ἄλλας ἐχούσας τὸν αὐτὸν Τυρρηνικὸν ἢ Ἀσιατικὸν ῥυθμὸν (1).

Τῶν δὲ Τυρρηνικῶν νομισμάτων οἱ τύποι ἔχουσι μᾶλλον τὸν Ἑλληνικὸν ἀρχαῖον ῥυθμὸν. Ἐξ ἀρχῆς φαίνεται ὅτι εἶχον οἱ Τυρρῆνοι ἴδιον ἑαυτῶν νομισματικὸν σύστημα, ὃ ὅμως ἀπεμιμήθησαν πιθανῶς ἢ μετερρύθμισαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅταν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις διετέλουν εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πρῶτα νομίσματα αὐτῶν ἦσαν χαλκᾶ (ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι τὰ πρῶτα ἦσαν ἀργυρᾶ), οὐχὶ τετυπωμένα, ἀλλὰ χυτὰ (aes grave), καὶ πιθανῶς τετράγωνα. Τοιοῦτου σχήματος χαλκᾶ ἐλάσματα, ἔχοντα ταῦρον ἐπιγρασμένον, εἰρήσκονται καὶ ἤδη ἐν Τυρρηνίᾳ, ἀλλὰ θεωροῦνται ὑπὸ τῶν κρητικῶν (2) ὡς ἀναθήματα καὶ οὐχὶ ὡς νομίσματα. Δηροῦντο δὲ τὰ νομίσματα δωδεκαδικῶς, ὡς καὶ ὁ τόπος, καὶ ἦσαν ταῦτα:

O=Uncia, globulus (Ὀγγία).

Quadrans (Τριόγγιον).

C=Semissis (6 ὀγγίαι)=ἡμίλιτρον.

I, As ἢ L, Λίτρα=120 (=1 Ἀίγιν. ὀβολός=1 2/3 Ἀττ. ὀβολ.)

II dupondius (Δίλιτρον)=2 L

III tressis (τρίλιτρον)=3 L

V quinquessis (πεντάλιτρον)=5 L

X Decussis (Δεκάλιτρον ἢ Δηνάριον)=10 L.

DENK. 326. Πτερωτὸς ἀνὴρ νικῶν λέοντα καὶ σφίγγα, κατ' Ἀσιατικὸν ῥυθμὸν. Mic. 46, 23.

(1) Gerh. Hyperb. röm. Stud. p. 240. — Mic. 45, 46. —

(2) Passari.

=1 Στατ. Κορινθ. ἕνεκα τῆς ἐμπορικῆς σχέσεως τῆς Κορίνθου μετὰ τῆς Σικελίας καὶ λοιπῆς Ἰταλίας, ὅπου ἦν ἀγώγιμον τὸ Τυρρηνικὸν νόμισμα=10 ὀβ. ἢ $1 \frac{2}{3}$ ρ. Αἰγινήτ.). Προϊόντος ὁμως τοῦ χρόνου ἠϋξήσεν ἡ τιμὴ τοῦ χαλκοῦ, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦν πρὸς τὴν τοῦ ἀργύρου ὡς 1: 268· ἀπὸ δὲ τῶν 200 μέχρι τοῦ 487 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης, ἠϋξήσεν ἑξαπλασίως, ὥστε ἡ λίτρα ἤγε σταθμὸν οὐχὶ 12, ἀλλὰ μόνον 2 ὀγγιῶν τότε. Ὡς ἐκ τοῦ σταθμοῦ λοιπὸν τῶν Τυρρηνικῶν νομισμάτων δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἡ ἐποχὴ τῶν πολλαχίς.

Οἱ δὲ τύποι οὓς ἔφερον ἦσαν οἱ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν νομισμάτων, ἡ χελώνη τῆς Αἰγίνης, ὁ Πήγασος τῆς Κορίνθου κτλ., ἀλλ' ἀτέχνως τὸ πλεῖστον ἐπειργασμένοι· ἀπαντῶνται ὁμως καὶ τινὰ ἀντάξια τῆς καλῆς Ἑλληνικῆς ἐργασίας. Τὰ μέρη ὅπου κυρίως εὐρίσκονται εἰσὶν ἡ μέση Ἰταλία, ἡ Τυρρηνία, ἡ Ὀμβρική καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη (1). Ἀργυρὰ δὲ καὶ χρυσᾶ νομίσματα ὀλίγα Τυρρηνικαὶ πόλεις ἔκοπτον, καὶ ταῦτα, ἡ ἑκατάλιτρα Χ (σηνάρια), ἡ εἰκοσάλιτρα XX, ἐμιμοῦντο τὸν

(1) Παραδείγματα νομισμάτων.

Dempster, Mionet, Guaracci, Arigoni, Zelada.

DENK. 327. Ἄς τῆς Οὐολατέρρας. Νέος Ἰανός. — Ῥόπαλον καὶ τὸ σημεῖον τοῦ Ἄσου. Ἐπιγρ. Φελαθρι. Διάμ. 0,058 μ.

DENK. 328. Λίτρα Ῥωμαϊκῆ. Γέρων Ἰανός. — Ἐμπ. Πρώρα καὶ τὸ σημεῖον τῆς λίτρας L. 0,063 μ.

DENK. 329. Quadrans (Τριόγγιον) Ἀδρίας. Ἐκατέρωθεν 2 ἰχθῦς. Ἐπιγρ. ΠΑΤ (Hatria). Σημεῖον τῶν 3 ὀγγιῶν (000). 0,043 μ.

DENK. 330. Semissis (Ἡμίλιτρον) ἐκ Τυδέρας τῆς Ὀμβρικής. Κύων συνεστραμμένος, καλῆς ἐργασίας. Ἐπιγρ. Tutere. — Ἐμπ. Κιθάρα καὶ τὸ σημεῖον ἡμιλίτρον C. 0,066 μ.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝ. Α. ΡΑΓΚΑΒΗ.

ΤΟΜ. Β΄.

3

Ἑλληνικὸν ῥυθμὸν, καὶ ἦσαν τὰ πλεῖστα τοῦ 5^{ου} αἰῶ-
νος ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης (1). Τὰ δὲ μεταγενέστερα δηνάρια,
ἀρξάμενα ἀπὸ τῶν 483 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης, καὶ περιέ-
χοντα μόνον 3 1/2 λίτρας (ἦτοι 3 1/2: 10 πρὸς τὰ ἀρ-
χαῖα, ἄγοντα δὲ σταθμὸν 1/84 τῆς λίτρας χαλκοῦ,
εἰσὶν οὐχὶ Τυρρηνικὰ πλεόν, ἀλλὰ Ῥωμαϊκά.

Εἷς δὲ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων κλάδων
τῆς Τυρρηνικῆς πλαστικῆς ἦν καὶ ἡ πηλοουργία, περὶ
ἧς ὁ Πλίνιος (2) λέγει: *Elaborata haec ars Ita-
liae et maxime Etruriae*. Πήλινα πολλάκις κα-
τεσκευάζοντο τὰ τοὺς αἰτούς τῶν ναῶν κοσμοῦντα ἀ-
γάλματα καὶ ἀκρωτήρια. Τοιοῦτον ἦν τὸ τέθριππον
ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ὅπερ κατεσκευάσθη εἰς Οὐήϊους
μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν βασιλέων, καὶ ὡς ἐκ θαύματος,
ὅταν ἐτέθη εἰς τὸν κλίβανον, ἀντὶ νὰ σμικρυνθῇ τῦ-
ξησε (3). Πήλινοσ ἦν καὶ ὁ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ κεραυνο-
φόρος Ζεὺς, οὗ τὸ πρόσωπον ἐχρίετο μίλτω κατὰ τὰς
ἐορτάς, κατασκευασθεὶς ὑπὸ τοῦ Οὐόλσκου Τυρρείανθ
ἐκ Φρυγέλλας ἐπὶ τῶν Ταρκυνίων. Καὶ τὸ πλατὺ ὁ αἰ-
τωμα τοῦ ναοῦ τούτου, *Tuscanico more* ἐσχεδιασμένον
κατὰ Βιτρούβιον (4), φαίνεται ὅτι πολλὰ περιεῖχε πή-
λινα ἀγάλματα, ὧν ἐν, τὸ τοῦ Σουμάνου, ἀναφέρει ὁ
Κικέρων διὰ τῶν ἐξῆς (5): *Cum Sumanus in fastigio Jovis
O. M. qui tunc erat fictilis a calco ictus esset*. Τοιαῦτα ἦσαν
καὶ τὰ τῶν πλείστων ἀρχαιοτέρων ναῶν τῆς Ῥώμης,

(1) DENK. 331. Ἀργυροῦν τῆς Ποπουλωνίας, ἔχον μέ-
γεθος τετραδράχμου. Κάπρος ἀρχαϊκός. — Ἔμπ. Οὐδέν.

DENK. 332. Χρυτοῦν. Κεφ. Ἀπόλλωνος. — Ἔμπ. Τρέ-
χων κύων. Ἐπιγρ. FELSV (Felsune, Οὐολσινίων).

DENK. 333. Ὁμοίως αὐτόθεν. Γοργώνιον, Δελφῖνες, X. —
Ἔμπ. οὐδέν. — (2) Plin 35, 45. Πλούτ. Νοῦμ. — (3) M.
Αὐτ. — (4) III, 3. — (5) De divin. I, 10.

καὶ ἂν μνεΐα αὐτῶν δὲν γίνῃται, τοῦτο συμβαίνει διότι ἦσαν εὐθραυστά τὴν κατασκευὴν, καὶ ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ἐκτιμῶσι καὶ νὰ περιγράψωσι τεχνουργήματα, ἔστρεψαν ἀμέσως τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ θαύματα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Πήλινα κατεσκευάζον προσέτι καὶ ἀνάγλυφα, ὧν τινὰ ἀνευρέθησαν, κεχρωματισμένα, παριστῶντα σκηνὰς τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, καὶ μάλιστα ἀγῶνας, κατὰ τὸν γενικὸν βαρὺν καὶ ἀκομψὸν ρυθμὸν τῆς Τυρρηνικῆς τέχνης (1).

Μεταξὺ δὲ τῶν Τυρρηνικῶν πηλουργημάτων πολυπληθέστατα καὶ περιεργότατα ἦσαν τὰ ἀγγεῖα, τὸ *Tussum fictile* κατὰ Πέρσιον, ὧν ποιεῖται μνεΐαν καὶ ὁ Ἴουβενάλης (2). *Ponebant igitur Tusco ferrata catino*. Καί τινὰ μὲν αὐτῶν ἦσαν ὑπομέλινα (*nigrumne*, *Juven.*), τὸ πλεῖστον φμά, βαρέα ἢ ἀκομψὰ τὴν μορφήν, ἔχοντα πολλάκις ἔκτυπα μεμονωμένα ζῴδια κατὰ τοὺς πόδας καὶ τὰς λαβίδας, συνεχῶς δὲ σειρὰς ἐντετυπωμένων ἀνθρώπων, ζώων, τεράτων, ρυθμοῦ ἄλλοτε μὲν θραυκίζοντος τὸν ἀρχαίζοντα Ἑλληνικόν, ἄλλοτε δὲ παραδόξου καὶ ἰδιοτρόπου, ὅστις κακῶς ἐκλήθη Αἰγυπτιακός. Καὶ παρίστων, τὰ μὲν, Ἑλληνικοὺς μύθους, μάλιστα τὸν τῆς Γοργῶνος, ἢ σχήματα Περσοβαβυλώνια, γνωστά γενόμενα εἰς Τυρρηνίαν διὰ τῶν ξένων ταπήτων καὶ δακτυλιολίθων (3). Ἄλλα δ' εἰσὶ λ α μ π ρ ἄ μ ἔ λ α ν α, ἔχοντα ἔκτυπα ζῴδια, καλῆς γραφίδος Ἑλλη-

(1) DENK. 285, 286. Πήλινα ἀνάγλυφα κεχρωματισμένα ἐξ Οὐολσινίου. *Inghir. Tv. I—X, 4.* — (2) XI, 109. — (3) DENK. 277. Κάλπη ἐν σχήματι Κανόπου. — DENK. 278. Ἔχει τὰ ζῴδια ἔκτυπα. — DENK. 279—284. Ἐκτυπα ζῴδια, ὅλα ἐκ Κλουσίου. — 281, καὶ 282; a, b. Μιμήσεις Ἀσιατικῶν κοσμημάτων, ὡς 281, 6 Δακτυλιόλιθος, καὶ 282., c) Περσικὸς Κύλινδρος.

νικῆς, οἷα εὐρέθησαν ἰδίως ἐν Οὐολατέρρῳ. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ Ἀρρήτιου (Arrezzo) εἰσὶν ἐρυθρὰ καὶ στίλπνα ὡς τὸ κοράλιον, καὶ περὶ αὐτῶν λέγει ὁ Ἰσίδωρος (1). Sunt enim rubra, καὶ ὁ Πλίνιος (2). Retinet hanc nobilitatem et Arretium in Italia, ὅθεν βλέπομεν ὅτι τὸ ἐργαστάσιον τοῦ Ἀρρήτιου εἰργάζετο εἰσέτι καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Ταῦτα ἔχουσι ἐπίσης ἐπειρασμένα ἔκτυπα ζώδια καὶ κοσμήματα (3). Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τινὰ ὀλίγιστα ἀγγεῖα ἔχοντα γραφὰς, ὅπως ἄσημα ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἔποψιν (4). Τὰ δὲ παμπληθέστατα ἐν Τυρρηνίᾳ εὐρεθέντα καὶ ὁσημέραι εὐρισκόμενα γραπτὰ ἀγγεῖα (ἐν Ὀλκίῳ, Νώλᾳ τῆς Καμπανίας κτλ.) εἰσὶν ὅλα Ἑλληνικά, εἴτε διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐξ Ἑλλάδος εἰσαχθέντα εἰς Ταρκύνιον καὶ Ἀρδέαν, εἴτε αὐτόθι ὑφ' Ἑλλήνων τεχνιτῶν κατασκευαζόμενα.

(1) Origg. XX, 4. — (2) 35, 46. — (3) Inghir, V, Tv. 1.

(4) Παραδείγματα γραπτῶν Τυρρηνικῶν ἀγγείων.

Mic. Tv. 101. — Gerh. Ann. Just. III, p. 73, 175. μετ' ἐπιγραφῆς KALEMUKATHSA.

Hall. Litt. Zeit. 1833. — Intelgbl. 46. ἔχον δαίμονας

Τυρρηνικούς, καὶ ἐπιγρ. AIVAS, CHRUN, TURMS, PENTASILA. ἐξ Ὀλκίου.

Mic. Tv. 102, 5. Τοργόνιον καὶ Τυρρ. ἐπιγρ. ἐκ Κλουσίου.

Inghir. V, Tv. 55, 8. Ἀγγεῖον καλλιτέρας ἐργασίας μετὰ Τυρρ. ἐπιγραφῶν. TRITVN, ALACCA.

Alg. Lit. Zeit. Πλοῦς τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὴν νῆσον τῶν Σειρήνων, ἔχων ἐπιγρ. Τυρρ. διὰ Λατιν. γράμμάτων FECETIAI POCOLOM ἐξ Ὀλκίου.

Ἐκ Ταρκυνίας, Ἐρως νεωτέρου ῥυθμοῦ μετ' ἐπιγρ. VOLCANI POCOLOM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Γραφική.

Ἡ ἱστορία ἀπομνημονεύει τὴν μετάβασιν Κορινθίων ζωγράφων εἰς Ταρχυνίαν, τοῦ Εὐχειρος, Διόπου καὶ Εὐγράμμου μετὰ τοῦ Βακχιάδου Δημαράτου ἐν Ὀλ. 30. Ὁ δὲ Πλίνιος πιστεύει ὅτι ἡ ἐντοίχιος γραφικὴ ἠσκήθη ἐν Τυρρηνίᾳ προγενεστέρως ἢ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἀναφέρει εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἰταλίας τοιαύτας γραφάς, οἷον Ἀταλάντην καὶ Ἑλένην γυμνάς ἐν Λανουβίῳ, ἄλλας ἐν Ἀρδέᾳ, καὶ ἔτι ἀρχαιοτέρας ἐν Καίρῃ, ἃς φρονεῖ προγενεστέρως τῆς κτίσεως Ῥώμης (1). Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀπατάται κατὰ τοῦτο, καὶ αἱ γραφαὶ ἐκεῖναι ὅτι εἰσὶ νεώτεραι τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Ἀπελλοῦς.

Ἐὰν δὲ παμπόλων τάφων (2), τῶν περὶ τὴν Ταρχυνίαν μάλιστα, εἰσὶ κεκαλυμμένα γραφαῖς πολυχρόοις, καθαρῶς γεγραμμέναις ἐπὶ τοῦ χρίαντος αὐτὰ κονιάματος, καὶ ὧν τινες προσεγγίζουσι μᾶλλον εἰς τὸν ἀρχαῖκόν ῥυθμὸν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἔχουσαι ἐ-

(1) Extant certe hodieque antiquiores Urbe picturae Ardeae in aedibus sacris, quibus equidem nullas aequae demiorum, tam longo aevo durantes in orbitate tecti, veluti necentes. Pl. 35, 5. (682). — Similiter Lanuvii, ubi Atalanta et Helena... cominus pictae sunt nudaе ab eodem artifice, utraque excellentissima forma... ne ruinis quidem templi concussae. — Durant et Caere (Urbe) antiquiores et ipsae.

(2) Inghirami. IV, p. 141—144. — Gerh. Hyperb. r. Stud. p. 129 καὶ 234. — Bull. 1831, p. 81. Arvolta, Ann. d. Inst. I, p. 91.

κείνου τὴν αὐστηρότητα καὶ σκληρότητα. Ἄλλαι δ' εἰσὶ κατὰ τὸν Τυρρηνικὸν τρόπον ἄκομφοι καὶ παράδοξοι, τὰ ἀντικείμενα ὑπερμέτρως μηκύνουσαι, εὐκόλου μὲν γραφίδος, παρέργως δὲ καὶ ταχυγραφικῶς ἐσχεδιασμένα, καὶ διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων πολὺ μᾶλλον διακρινόμεναι παρά διὰ τὸ κάλλος τοῦ διαγράμματος. Αἱ δὲ παραστάσεις αὐτῶν εἰσὶν ἐν γένει σκηναὶ ἐπικηδεῖοι, ἢ ἀφοριῶσαι τὸν μετὰ ταῦτα βίον. Καὶ ἀρχαιότεραι μὲν εἰσὶν ὅσαι ἀποκλίνουσι πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ῥυθμὸν, καὶ δανείζονται τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν ἐξ Ἑλληνικῶν ἰδεῶν καὶ ἠθῶν, δεῖπνα παριστῶσαι, χοροὺς, ἀγῶνας ἐπικηδεῖους, κτερίσματα (1). Αἱ δὲ μᾶλλον ἐγγώριον ἔχουσαι σχῆμα, περιστρέφονται καὶ εἰς μύθους Ἑτρουσκικοὺς, καὶ παριστῶσι δαίμονας, καὶ νεκρῶν κολάσεις καὶ βασανιστήρια (2).

(1) Παραδείγματα ἐντοιχιῶν γραφῶν τῶν τάφων ἀρχαῖκου ῥυθμοῦ.

DENK. 334. Γεῦμα, χορὸς, καὶ μέρα, νεκρικῆς κομπῆς πρὸς τὸν τάφον. Mon. ined. Inst. Rom. Tn. 33.

DENK. 335. Γεῦμα, χορὸς, κραταλίζουσαι εἰς τὸ ἄλσος, ἕττον καθαρῶ ῥυθμοῦ. Mon. Ined. 32. Mic. 67. 68. Τρεῖς τάφοι μετ' ἐπιγραφῶν, εὑρεθέντες 1827. Bul. d. Inst. 1833. F. 4 — Müll. archaeol. Εἰς Κλούσιον. Γυμνικοὶ ἀγῶνες, ἀρμάτων δρόμοι. Αἱ γραφαὶ ἐπὶ τοῦ λίθου ἐργασίας παρτεμελημένης, ἀλλ' εὐτόλμου καὶ ἀνέτου.

(2) Τυρρηνικοῦ μεταγενεστέρου ῥυθμοῦ.

DENK. 336. Λευκοὶ καὶ μελανοὶ δαίμονες, κρατοῦντες σφύρας, ὀδηγοῦσι νεκρούς. Ἐν Ταρχυνίᾳ. Inghir. IV, Tn. 25—27, καὶ VI, Tn. c, 3. — Micali, Tn. 65. — Inghir. — Dempst. II, 88. Νεκροὶ καταδεδικασμένοι, ἀπηγχονισμένοι καὶ βλαπτιζόμενοι διὰ πυρὸς καὶ δι' ἐργαλείων βρασάνου. Argine.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων παραδειγμάτων καὶ τῶν μαρτυριῶν τῶν συγγραφέων πηγάζει ὅτι τὸ ἰσχυρὸν μὲν, ἀλλ' ὑστέρησεν καὶ σοβαρὸν πνεῦμα τῶν Τυρρῶν, ἐστερημένον τῆς ζωηρότητος καὶ τῆς χάριτος τῆς ἑλληνικῆς ἀντασίας, ἣν μιμήσεως μᾶλλον ἢ πρωτοτύπου παραγωγῆς ἐπιδεκτικόν. Διὸ καὶ ἀπ' ἀρχῆς, περὶ τὴν 30ην Ὀλυμπιάδα, πολλὴν ἔχοντες οἱ Τυρρῶνοί ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Δωριέων, ἐδέχθησαν τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτῶν τέχνην, καὶ ἐνέμειναν ἐπ' αἰῶνας εἰς αὐτῆς τὸν ῥυθμόν. Ῥέποντες δὲ φύσει καὶ πρὸς τὸ παράδοξον καὶ τερατώδες, παρέλαβον καὶ ἀνέμιξαν αὐτῷ πολλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἀσιανῆς τερατογραφίας, ἣν διὰ τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ ἐκ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν ἐγνώριζον. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἐτελειοποιήθη ἡ τέχνη ἐν Ἑλλάδι, οἱ Τυρρῶνοί, διηρημένοι ἤδη καὶ ἐκπεσόντες τῆς παλαιᾶς αὐτῶν περιότητος, δὲν ἦσαν πλέον εἰς στάσιν νὰ μιμηθῶσι τὰ ξένα ἀριστουργήματα, προσέτι δ' ἐπαύσε καὶ ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχέσις αὐτῶν μετὰ τῆν 70 Ὀλ., καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Σαμνιτῶν κατὰ τὸ 332 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ. (Ὀλ. 89) συμβάσεως ἀλώσεως τῆς Καποῦης ἐν Καμπανίᾳ, δι' ἧς ἡ κοινωνία διετηρεῖτο. Ἐκτοτε ἐπαύσαν παρακολουθοῦντες τὰς ἑλληνικὰς προόδους, καὶ ἔμειναν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐκείνην ἀσχοῦντες τέχνην, ἣν ἀντὶ νὰ γονιμοποιήσωσι διὰ τοῦ ἰδίου πνεύματος, ἐξ ἐναντίας ἔτι μᾶλλον ἐξηχρείωσαν· δι' ὃ καὶ βλέπομεν ὅτι καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς καλλιτεχνίας των ἐδανείζοντο κατὰ προτίμησιν ἐκ των ἑλληνικῶν μύθων, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ἐπιτοπίων, τῶν πολὺ ὀλιγώτερον πλαστικῶν.

Pl. II, 5. — Bullet. 1832, p. 213. Ὁραϊαὶ γραφαὶ εἰς 3 τάφους τῆς Τερκυνίας, εὑρεθέντες τὸ 1832.

Τ Μ Η Μ Α Γ'.

ΤΕΧΝΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ (ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, 606 ΑΠΟ ΚΤΙΣ. ΡΩΜΗΣ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἀρχιτεκτονική.

Ἡ Ῥώμη ἐν ἔτει 754 π. Χ. (Ὀλ. 6, γ'.) ὑπὸ τῶν Λατίνων κτισθεῖσα, φύλης αὐτοχθόνων, Ἰταλοῖς Πελασγοῖς ἀναμεμιγμένων⁽¹⁾, ἦτον κατὰ τὴν πρῶτην ἐκατονταετηρίδα τῆς ὑπάσξεως αὐτῆς πόλις μικρὰ καὶ ἄσημος, ἔχουσα 3,200 κατοίκους, διηρημένους εἰς τρεῖς φυλάς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Τυρρηνῶν καὶ ὑπ' αὐτοῦς, τῆς ἐποχῆς ἣν ἐμφαίνει ἡ βασιλεία τοῦ Ταρκυνίου τοῦ Πρεσβυτέρου, ἐν ἔτει 138 ἀπὸ κτ. Ῥώμ. ἡ ἐν Ὀλ. 40, ἡ πόλις ἠϋξήθη μεγάλως εἰς ἑκτασιν 7 милίων, καὶ ὁ πληθυσμὸς ἠϋξήσεν εἰς 80 χιλ., καὶ διηρέθη εἰς 21 φυλάς.

Οἱ Ῥωμαῖοι, φύσει μεγαλοουργοὶ, ἦσαν ὁμῶς ἀφνεῖς πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, καὶ ἡ πρώτη παρ' αὐτοῖς ἀναπτυχθεῖσα τέχνη ἦν καθαρῶς Τυρρηνική. Ἐπὶ τῶν Τυρρηνῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐξετελέσθησαν ἐν Ῥώμῃ διάφορα οἰκοδομικὰ ἔργα, οἷον διόρυγες, ἡ μεγάλη μάλιστα ἀμάρρα (cloaca maxima, περὶ ἧς ἀνωτέρω)· τὸ μέγα ἱπ.

(1) ἴδ. Σελ. 5.

τοδρόμιον (circus maximus) ἢ Ἄγορὰ (Forum) διὰ τὰς
 συνελεύσεις τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον· τείχη, τὰ
 τοῦ Ταρκυνίου, ἢ τοῦ Σερβίου Τυλλίου, καὶ τὰ Σέρβια·
 αἱ ναοὶ, ὁ Καπιτώλιος, καὶ ὁ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς Ἀ-
 βεντῖνον.

Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ, ἐπὶ τῆς δημοκρατίας (ἀπὸ 244
 π.χ. Ῥώμ. Ὀλ. 67, γ.) ἐξηκολούθησαν οἱ Ῥωμαῖοι πάν-
 ῏ποτε τὴν Τυρρηνικὴν τέχνην ἀσχοῦντες, μέχρις οὗ μετὰ
 τῆς Ἑλλάδος σχέσιν λαβόντες, ἀνέμιζαν αὐτῇ τὸν Ἑλ-
 ληνικὸν ῥυθμόν. Ἐν γένει τὸ πνεῦμά των ἔρρεπε πρὸς
 τὸ ὠφέλιμον μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ καλόν, καὶ ὁ Στράβων
 λέγει περὶ αὐτῶν⁽¹⁾: Οὗτοι προῦνόησαν μάλιστα ὧν ὠλιγό-
 ρησαν ἐκεῖνοι (οἱ Ἕλληνας), στρώσεως ὁδῶν, καὶ ἰδάτων
 εἰσαγωγῆς, καὶ ὑπονόμων τῶν δυναμένων ἐκκλύζειν τὰ λύμ-
 ματα τῆς πόλεως πρὸς τὸν Τίβεριν. Οὗτοι κατεσκεύασαν
 κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην θαυμασίας ὑπονόμους καὶ
 ὁ χ ε τ ο ὺ ς πρὸς σύνδεσμον λιμνῶν, ὡς τῆς Ἀλβανῆς,
 ἐν ἔτει 359 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ., καὶ τῆς Οὐβελνίας, ἐν ἔτει
 462· πρὸς ἀποστράγγισιν ἐλῶν, ὡς τῶν Ποντίων, τὸ πρῶ-
 τον ἐν ἔτει 392· πρὸς διοχέτευσιν ὑδάτων, οἷα ἡ Ἀπ-
 πία ὑπόνομος (Aqua Appia), τὸ 442, ὑπόγειος μὲν ἐπὶ
 10 μίλια, στηριζομένη δ' εἰς καμάρας ἐπὶ 300· ἡ
 Appio vetus, τὸ 481, καὶ αἱ νέαι Ἀμάραι, τὸ 568. Καὶ
 ἐντὸς τῆς πόλεως 14 ὑπόνομοι ὠχέτευον τὰ ἄφθονα
 καὶ καθαρὰ Κ λ α ὺ δ ι α ὑδάτα, πηγάζοντα ἐκ τῶν
 Σαβινίων ὀρέων, 38 μίλια ἀπεχόντων τῆς πόλεως, καὶ
 διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἐλαφρῶν ἀψίδων ἀνεβίβαζον αὐτὰ
 μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀβεντίνου. Εἰσὶ δ' αἱ εὐρεῖαι
 ὑπόγειοι τῆς Ῥώμης ἀψίδες, αἱ διὰ πολλῶν ἑκατονταε-
 τηρίδων διαμένουσαι μέχρι τοῦδε, ἐκ τῶν ἐξαισιωτέρων
 ἀρχιτεκτονικῶν θαυμάτων αὐτῆς· τῶν δ' ὑπὲρ γῆν χρῆ-
 σις ἐγένετο μόνον ἀπὸ τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηριδος

(1) E, 235.

ἀπὸ κτίσεως τῆς πόλεως, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς καθυποτάξεως τῆς Κορίνθου.

Ἐν δὲ τῶν κυριωτέρων μελημάτων τῶν Ῥωμαίων ἦν ἀνέκαθεν καὶ ἡ κατασκευὴ μεγάλων ὁδῶν, δι' ὧν ἐκυκλοφόρει τὸ ἐμπόριον, καὶ ὁ πολιτισμὸς, καὶ δι' ὧν καθίσταντο αὐτοῖς προσιτὰ καὶ εὐχεύρωτα τὰ ἀπώτατα τῆς Εὐρώπης μέρη. Οὕτως ἐστρωσαν τὴν Ἀππίαν ὁδὸν, ἐν ἔτει 442 καὶ 460, διὰ λάβας ἐπὶ 4 μίλια ἀπὸ τῆς πόλεως· καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ. καὶ ἀπὸ τῶν Λιβυκῶν πολέμων, ἤρξαντο μετὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν κατακτήσεων νὰ ἐκτείνωσι καὶ τὰς στρατηγικὰς ὁδοὺς, δι' ὧν βαθμηδὸν κατεκάλυψαν πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Κατεσκεύαζον δ' αὐτὰς διὰ μεγάλων πλακῶν, ἐπεστρωμένων ἐπὶ ἄμμου χονδρᾶς, ὡς εἶναι ἡ Φλαμινία, κατασκευασθεῖσα ἐν ἔτει 532 καὶ 565. Ἐπὶ Φουλβίου δὲ Φλακκου τοῦ τιμητοῦ (censor), ἐν ἔτει 578, νέαι ἐγένοντο βελτιώσεις εἰς τὴν μέθοδον τῆς ὁδοποιίας.

Τῶν δὲ ναῶν οἱ ἀρχαιότεροι ἐν Ῥώμῃ, ἀφιερωμένοι εἰς ἀλληγορικὰς κυρίως θεότητας, ὠκοδομοῦντο κατὰ ῥυθμὸν ὅλως Τυρρηνικόν, οὐδ' εἶχόν τι ἀξιωματικόν διὰ τὸ μέγεθος, τὴν ὕλην, ἢ τὴν τέχνην αὐτῶν, πλὴν τοῦ Καπιτωλίου. Ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου (Cereris et Liberi Liberaeque) εἰς τὸν μέγαν ἵππόδρομον, ὅστις ὠκοδομήθη ἐν ἔτει 261 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ. (Ὀλ. 71) ὑπὸ τοῦ Δικτάτορος Α. Ποστουμίου, καὶ καθιερώθη μετὰ τρία ἔτη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Σπουρίου Κασσίου, κοσμηθεὶς, κατὰ Πλίνιον (1), πρῶτος πάντων πηλίνοις ἔργοις καὶ γραφαῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Δαμοφίλου καὶ Γοργάσου, ἦν, κατὰ τὸν Βιτρούβιον, ῥυθμοῦ ἔτι ἐντελῶς Τυρρηνικοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁμως, ἀφ' οὗ ἐγνώρισαν οἱ Ῥωμαῖοι, εἴτε ἐκ τῆς

(1) 35, 45.

Μεγάλης, εἴτε ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τὸν Ἑλληνικὸν ῥυθμὸν, παρεδέχθησαν αὐτὸν εἰς τὴν Νεωδομίαν των, ἰδίως Ἕλληνας μεταχειριζόμενοι οἰκοδομοὺς, ἕως οὗ ἐπὶ τῆς κοινοκρατορίας των ἠλλοίωσαν αὐτὸν, καὶ παρήγαγον τὸν Ῥωμαϊκὸν λεγόμενον ῥυθμὸν. Οὕτως ὁ Κ. Φούλβιος Φλάκκος ὠκοδόμησεν ἐν ἔτει 579 (Ὁλ. 154 ἀ.) τὸν ναὸν τῆς Ἰππίας Τύχης (Fertunae equestris), στυλοῦν (1), καὶ ἔμελλε νὰ στεγάσῃ αὐτὸν διὰ τῶν μαρμαρίνων κεράμων τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Βρεττία Λακινίας Ἡρας (2). Μ. Φούλβιος Νοβιλίος, ὁ φίλος τοῦ Ἐννίου, ἀνήγειρε τὸν ναὸν τοῦ Μουσαγέτου Ἡρακλέους, μετὰ τὰ 563, καὶ ἐκόσμησεν αὐτὸν διὰ χαλκῶν Μουσῶν, ἃς ἐκόμισεν ἐξ Ἀμβρακίας (3), ἴσως τοῦ ἔργου τοῦ Πολυκλέους (4). Μέτελλος δ' ὁ Μακεδονικὸς ἔκτισε πρῶτος ἐν ἔτει 605 (Ὁλ. 158) ναοὺς μαρμαρίνους ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου, τὸν τοῦ Διὸς Στάτορος, καὶ παρ' αὐτῶ τὸν εἰκόσμησεν τῆς Ἡρας, τὸν μὲν περίπτερον, τὸν δὲ πρόστυλον κατὰ Βατρούβιον (5), κατὰ τὰ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἀνευρεθέντα καὶ ἐπὶ λίθου ἐγκεχαραγμένα τεμάχια ἀρχαίου σχεδίου τῆς Ῥώμης. Ὁκοδόμησε δὲ τὸν πρῶτον, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, Ἐρμόδωρος ὁ Σαλαμίνιος, καὶ κατὰ Πλίνιον (6) εἰργάσθησαν τοὺς κίονας καὶ αὐτοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι Σαύρας καὶ Βάτραχος, αἵτινες ἀποτυχόντες τῆς τιμῆς τοῦ νὰ ἐπιγράψωσι τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τοῦ ναοῦ, ἐτεχνάσθησαν νὰ γλύψωσι τῶν ὀνομάτων τούτων τὰ σύμβολα εἰς τῶν κίωνων τὰς βάσεις. Ὑπάρχουσιν ὁμῶς ὑπετέθη (7), ὅτι ἡ παρουσία τῶν ἀσυνήθων τούτων κοσμημάτων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπίνοιαν

(1) Vitruv. III, 3. — (2) T. Liv. 42, 3. — (3) Pl. 35, 36. — (4) Varr. à Nonn. 4, κ. 130. — (5) III, 295. — (6) 36, 42. — (7) R. Rochette, Quest. de l'hist. de l'art, σ. 41.

καὶ τῆς διηγήσεως καὶ τῶν ὀνομάτων. Περὶ ἀμφοτέρων δ' ὠκοδομήθη μεγάλη στοὰ, κληθεῖσα πρῶτον μὲν τοῦ Μ ε τ έ λ λ ο υ, ἔπειτα δ' Ὀ κ τ α θ ί α. Ὁ αὐτὸς τέλος Ἐ ρ μ ό δ ω ρ ο ς ὠκοδόμησε τὸν ναὸν τοῦ Ἄ ρ ε ω ς εἰς τὸν Φλαμίνιον ἵππόδρομον, ἀλλὰ μετὰ τὰ 614.

Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἦν ἡ πόλις κατ' ἀρχὰς πενιχρὰ, καὶ ἐν ἔτει 376 (Ὀλ. 97) ἀνωκοδομήθη ἐκ πλίνθων ὤμων. Συνηθροίζετο δ' ὁ λαὸς τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἴανου, καὶ στοαὶ δὲν ὑπῆρχον· τὴν πρώτην δ' ὠκοδόμησεν ὁ Κάτων ἐν ἔτει 568 (Ὀλ. 148), καὶ ὠνομάσθη Βασιλικὴ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις, προμήτωρ γενομένη μακρᾶς σειρᾶς οἰκοδομημάτων, καὶ τῶν τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Καταστήματα δὲ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ ἐργαστήρια ὠκοδόμησεν ὁ Τιμητῆς Φ. Νοβιλίωρ ἐν ἔτει 573 (Ὀλ. 150).

Τὰ δὲ θέατρα καὶ τὰ διὰ τοὺς δημοσίους ἀγῶνας οἰκοδομήματα, ἦσαν ἐφήμερα κατ' ἀρχὰς κατασκευάσματα, καὶ ἐν ἔτει 397 (Ὀλ. 156) ἐξεδόθη θέσπισμα τῆς βουλῆς κατὰ τῆς ὑπάρξεως διαρκοῦς θεάτρου (*theatrum perpetuum*. Tac).

Τὴν πρώτην δὲ στήλην ἐμβόλων (*Columna rostrata*), τὴν μέχρι τοῦδε ὑφισταμένην, ἀνήγειρεν ὁ Δουίλιος ἐκ τῶν ἐμβόλων τῶν πλοίων τῶν Καρχηδονίων, ἐπὶ τοῦ Α'. Λιβυκοῦ πολέμου (590, Ὀλ. 131). Ὁ δὲ Πλίνιος ⁽¹⁾ ἀναφέρει καὶ ἄλλας τιμητικὰς στήλας.

Ἄλλ' ἂν καὶ ἐπέδωκαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν, ὡς τέχνην κυρίως χρήσιμον, ὥστε καὶ ἐν Ὀλ. 130 (500 ἀπὸ χτίσ. Ῥώμης) βλέπομεν τὸν Ῥωμαῖον Κοσσούτιον οἰκοδομοῦντα τὸ ἐν Ἀθήναις Ὀλύμπιον διὰ τὸν Ἀντίοχον, κατώρθουν δὲ μάλιστα καὶ νὰ ἐπιτυπῶσιν ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων των ἀπαύ-

(1) 31, 11.

ασμά τι τῆς χαρακτηριζούσης αὐτοῦς μεγαλουργίας, στεροῦντο ὁμῶς τοῦ λεπτοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος τῶν Ἑλλήνων, καὶ παρ' αὐτῶν παραδεχόμενοι τὰ κοσμητικὰ σχήματα, χωρὶς νὰ ἐννοῶσι τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, τὰ ἐμίγνυον ἀκόμψως καὶ ἀσκόπως, ὡς τοῦτο φαίνεται καὶ ἐπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἐν Βατικάνῳ σωζομένων λαρνάκων τῶν Σκιπιόνων (1), καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς τοῦ Κορνηλίου Λευκίου Σκιπίωνος, τοῦ ὑπατεύσαντος ἐν ἔτει 45½ (Ὁλ. 119), ἐχούσης ἄνω Δωρικὴν ζώνην, μετὰ ῥοδίων (rosaces) εἰς τὰς μετόπας, Ἴωνικούς δὲ ὀδόντας, καὶ ἑλικας εἰς τὰς γωνίας, καὶ ἐν γένει μετεχούσης καὶ Ἑτρουσκικοῦ χαρακτῆρος εἰς τὸ ὅλον τῆς σχῆμα. Ἐν ὅλοις ὁμῶς ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς Δημοκρατίας ὀλίγα ἐρείπια σώζονται εἰς τὴν Ῥώμην (2).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Γλυπτική

ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ δὲ Γλυπτικὴ ὀλίγον κατ' ἀρχὰς ἤσκειτο ἐν Ῥώμῃ, καὶ πρὸ τῶν Τυρρηνῶν οἱ ναοὶ ἦσαν ἄνευ ἀγαλμάτων, καὶ κοσμήματα εἶχον πήλινα μόνον ἢ ξύλινα (3), ἂν καὶ ὁ Πλίνιος ἄλλως δοξάζῃ περὶ αὐτῶν, δισχυρίζόμενος (4), ὅτι ὑπῆρχον ἀγάλματα ἀπὸ τοῦ Εὐάνδρου, ἐλθόντος ἐξ Ἀρκαδίας 60 ἔτη πρὸ τῶν Τρωϊκῶν· ὅτι ὁ Νουμᾶς ἀφιέρωσε (39 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης) τὸν Ἴανόν, ὅστις διὰ τῆς θέσεως τῶν δακτύλων ἐδήλου τὸν

(1) Pinaresi, Monum. Degli Scipioni T. 3, 4. — Winkelm. W. I, Tf. 12. — Hirt. Tf. 11. F. 29. — (2) Bunsen, Beschr. v. Rom. I, p. 161. — (3) Varr. καὶ Pl. 35, 45. — (4) 34, 11.

ἀριθμὸν 355, ὡς οἱ Ἕλληνες μαθηματικοί, καὶ ὅτι χαλκοὶ τινες ἀνδριάντες, σωζόμενοι ἐπ' αὐτοῦ, ἦσαν τῶν χρόνων τῶν βασιλέων, καὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἦσαν προφανῶς μεταγενέστερα, καὶ, μεταξὺ ἄλλων, ἡ γυμνότης τοῦ Ῥωμύλου καὶ τοῦ Καμίλλου, οὗς ἀναφέρει, ἀντέβαινον εἰς τὰ ἀρχαῖα Ῥωμαῖκά ἦθη. Τὰ νομίσματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Μεμμίου ἔχουσι κεφαλὴν Ῥωμύλου, οὐχὶ ἀντιγεγραμμένην ἐξ εἰκονικοῦ ἀνδριάντος, ἀλλὰ προφανῶς ἰδανικὴν· αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ ἔχοντα κεφαλὴν Νουμᾶ (1). Ἡ μορφή σωζομένου ἀγάλματος τοῦ Ἄγγου Μαρκίου φαίνεται δανειζομένη τοὺς χαρακτῆρας τῆς οἰκογενείας τῶν Μαρκίων, καὶ τὸ ὑποτιθέμενον ἐκεῖνο ἀρχαιότατον ἀγαλμα τοῦ βασιλέως εἶναι πιθανῶς εἰκονικὸς ἀνδριάς ἐνθὸς τῶν πρώτων Μαρκίων. Οἱ δ' ἀρχαιότεροι βεβαίως μαρτυρούμενοι ἀνδριάντες ἐν Ῥώμῃ εἰσὶν ὁ τοῦ συνετοῦ Ἄττου Ναιβίου (2), ὁ τοῦ ὑπάτου Μινουκίου, 346 (Ὀλ. 85), ὁ τοῦ Ἐφεσίου Ἐρμοδώρου, ὅστις συνειργάσθη εἰς τοὺς νόμους τῆς δεκανορίας, ἐν ἔτει 302 (Ὀλ. 82), καὶ τὰ πιθανῶς Ἑλληνικὰ ἀγάλματα τοῦ Πυθαγόρου καὶ Ἀλκιβιάδου τὸ 340 (Ὀλ. 116). Ὑπῆρχε μὲν ἔθος παρὰ Ῥωμαίοις νὰ διατηρῶσιν ἐν τοῖς προαυλίοις (atriis) τῶν οἴκων τῶν εἰκόνας τῶν προγόνων τῶν (imagines majorum), ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Πολύβιος λέγων (3). Μετὰ δὲ ταῦτα θάψαντες, καὶ ποιήσαντες τὰ νομιζόμενα, τιθέασιν τὴν εἰκόνα τοῦ μεταλλάξαντος εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τόπον τῆς οἰκίας, ξύλινα νάβδια περιτιθέντες. Ἡ δὲ εἰκὼν ἐστὶ πρόσωπον εἰς ὁμοιότητα διαφερόντως ἐξεργασμένον καὶ κατὰ τὴν πλάσιν καὶ κατὰ τὴν ὑπογραφήν. Αἱ εἰκόνες ὁμως αὗται δὲν ἦσαν ἀνδριάντες, ἀλλὰ κήρινα εἰδῶλα ἢ προσωπίδες, διατη-

(1) Visconti, loc. rom. pl. 1. — (2) Cic. de div. I, 11.

(3) Στ. 53. — (4) Pl. 35, 3.

οῦμεναι εἰς μνήμην τῶν τεθνεώτων. Πρῶτος δ' ὁ Ἄπ-
 κλίδιος Κλαύδιος, ἐν ἔτει 456 (Ὀλ. 120, καθιέρωσεν
 εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἐννουῦς τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων
 αὐτοῦ ἐνοπλους (*), ἢ ἴσως μᾶλλον ἐν ὄπλῳ, ἤτοι
 προτομάς ἐντὸς στρογγύλων ἀσπίδων, ὡς ἐπεκράτησεν
 συνήθεια εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους.

Ἄλλὰ κατ' ὀλίγον ἢ πολιτικὴ φιλοδοξία καθίστα
 κοινοτέραν τὴν χρῆσιν τῆς γλυπτικῆς, καὶ ἡ Βουλῆ,
 καὶ ὁ δῆμος, καὶ ξένοι λαοί, μεταξὺ ὧν πρῶτοι οἱ Θού-
 ριοι, ἀνήγειρον εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀλλαγῶν χαλ-
 κοῦς ἀνδριάντας εἰς διακεκριμένους ἀνδρας, καὶ πρῶ-
 τος ἐν ἔτει 268 (Ὀλ. 73, γ') ὁ Σπούριος Κάσσιος,
 (ὁ νικητὴς τῶν Σαβίνων, καὶ γ' ὑπάτος, κρημνισθεὶς
 δ' ἀπὸ Ταρπείου, καθὸ ἐπιχειρήσας νὰ βασιλεύσῃ) ἀνή-
 γειρεν ἀνδριάντα εἰς ἑαυτὸν (1). τῆς δ' ἐξέως ταύτης
 τοσαύτη ἐγένετο κατάχρησις μέχρι τῶν χρόνων τῆς
 ἀλώσεως τῆς Κορίνθου, ὥστε ἐν ἔτει 594 (Ὀλ. 155)
 οἱ τριῖται (Κήνσορες) Π. Κορν. Σχιπίων καὶ Μ. Ποπί-
 λιος ἀφῆρσαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς πάντας τοὺς μὴ ὑπὸ τῆς
 Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου ἀνεγεροθέντας ἀνδριάντας.

Θεότητος δὲ πρῶτον κατασκευασθὲν ἀγάλμα λέγεται
 (2) τὸ τῆς Δ ἡ μ η τ ρ ο ς, χυθὲν ἐκ τῆς δημευθείσης
 περιουσίας αὐτοῦ τοῦ Σπουρίου Κασσίου, καὶ ἀνατεθὲν
 ἀναμφιβόλως εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀφιερωθέντα, ὑπὸ Πο-
 στουμίου δ' οἰκοδομηθέντα ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ
 Διονύσου. Ἀφ' ὅτου ὁμως ἐξέτεινεν ἡ Ῥώμη τὴν δύνα-
 μίν τῆς καὶ ἐπὶ τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῶν Σα-
 μνιτικῶν δηλαδὴ πολέμων (411—Ὀλ. 109), ἤρξατο
 κατ' ἔθος Ἑλληνικὸν κατασκευάζουσα τοῖς θεοῖς ἐκ τῶν
 λαφύρων κολοσσούς καὶ ἀγάλματα. Οὕτως ἐν ἔτει 448
 (Ὀλ. 118) ἀφιερῶθη Ἡ ρ α κ λ ῆ ς εἰς τὸ Καπιτώλιον·
 καὶ τὸ 459 (Ὀλ. 119) ὁ Σπ. Καρβίλιος, νικήσας τοὺς

(1) Pl. 34, 14. — (2) Αὐτ.

Σαμνίτας, ἐχώνευτεν ἐκ τῶν ὄπλων τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν λόχου (sacrata legio) κολοσσόν Διός, καὶ ἐκ τῶν ψηγμάτων αὐτῶν (reliquis limaе) κατὰ Πλίνιον ⁽¹⁾, ἀνδριάντα ἑαυτοῦ, ὃν ἔθεσε πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Διός. Ἀναφέρεται δὲ κατὰ τὰ 500 (Ὀλ. 131) ἐν Ῥώμῃ καὶ ὄνομα μεταλλουργοῦ, τοῦ Νοβίου Πλαυτίου ἐπὶ ὠραίας καταγλύφου χαλκῆς κίστεως εὔρεθὲν, ἧς ἡ ἐργασία δεικνύει εὐτυχιστάτην μίμησιν τῶν ἀρίστων ἐλληνικῶν καλλιτεχνημάτων ⁽²⁾.

Νομίσματα δὲ ἴδια ἑαυτῆς ⁽³⁾ μετὰ τὰ Τυρρηνικὰ ἤρχισε πρῶτον νὰ κόπτῃ ἡ Ῥώμη ἀργυρᾶ, ἐν ἔτει 483 (Ὀλ. 127). Καὶ κατ' ἀρχὰς τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν, Ὑπατικὰ λεγόμενα, εἶχον ἐπιτετυπωμένην κεφαλὴν Παλλάδος ἢ Ῥώμης, πτερωτὸν φέρουσαν κράνος, καὶ ἐτέρωθεν τοὺς Διοσκόρους, ἢ ὀλίγον μετὰ ταῦτα δίφρον ἐζευγμένον (bigati, sextati, πριωνωτᾶ), καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ὑπάτου. Τὰ δὲ καλούμενα Οἰκογενειακὰ, τὰ φέροντα δηλαδὴ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα τῶν ἐφόρων τοῦ Νομισματοκοπείου, καὶ ἰδίως τῶν tres vires monetales, εἶχον καὶ αὐτὰ κατ' ἀρχὰς ἐπιτετυπωμένα τὰ γενικὰ ἐμβλήματα τῶν ὑπατικῶν νομισμάτων, ἀλλὰ μετὰ διαφορῶν Θεῶν πολλάκις ἐπὶ τῶν δίφρων. Εἰσὶ δ' ἐφ' ὅλου τοῦ διαστήματος τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄτεχνα, οἱ τύποι αὐτῶν εἰσὶν ἐπίπεδοι, καὶ αἱ ἐπικεχαραγμένα μορφαὶ χονδροειδεῖς καὶ μᾶλλον ἄσχημοι ⁽³⁾.

(1) 34, 18. — (2) Mommsen z. Jahn, Abh. üb. d. ficoronische Ciste. — (3) Περὶ τῆς νομισματικῆς τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Stieglitz, Distributio numorum Familiarum roman. ad typos accomodata. Lips. 1830. Ch. Patin, Vaillant, Morelli et Havercamp, Eckhel, D. N. II, V, p. 53 Κυρίως III.

(4) Παραδείγματα Νομισμάτων.

DENK. 337. Δηνάριον τῆς Πομπηίας οἰκογενεῖας, Κεφ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ζωγραφική.

Παράδοξον δύναται νὰ φανῆ καὶ ἀντιβαῖνον εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, ὅτι ἡ ζωγραφικὴ ἠ-
κλήθη ἐν Ῥώμῃ πρῶτως, καὶ προγενεστέρως τῆς γλυ-
πτικῆς. Ἄλλ' ἠγαπάτο ἐκεῖ ἀνέκαθεν ἡ τέχνη αὕτη,
οἷοτι εὐκόλως διακονοῦσα τὰ πολεμικὰ κατορθώματα,
ἐκόσμηε τὰς πομπὰς τῶν θριάμβων. Προσέτι δ' ὑπῆρξε
παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῆς Ἰταλίας ἀρχαιότατα ἰδρυθὲν

Ῥώμης ἢ Παλλάδος μετὰ πτερωτοῦ κράνουσ καὶ σημείου δηνα-
ρίου — Ἐμπ. Ποιμὴν Φαυστύλος εὗρισκων ὑπὸ τὴν συκῆν (Fi-
cus ruminalis) τὸν Ῥῶμον καὶ Ῥωμύλον θηλάζοντας. Ἄτεχνον,
πλὴν τῆς Λυκαίνης, ἐχούσης τύπον Τυρρηνικόν.

DENK. 338. Δηνάριον Μαλλίων. Κεφ. Ῥώμης. — Σίλ-
λας ἐπὶ τεθρ.

DENK. 339. Δηνάριον Πλαυτίων. Κεφ. Ῥώμ. — Βάκ-
χιος, ἡγεμὼν Ἀραψ.

DENK. 340. Δηνάριον Νερίων καὶ Κορνηλίων. Κεφ. Κρό-
νου. — Σημαῖαι.

DENK. 341. Δηνάριον Κορρυφικίων. Ζεὺς Ἀμμων. — Π-
ρα στέφουσα οἰωνοσκόπον.

DENK. 342. Δηνάριον Σ. Πομπηίου. Κεφ. Πομπηίου Μ. —
Ποσειδῶν μετὰ τῶν εὐσεβῶν Καταναίων, τῶν σωσάντων τοὺς
γονεῖς τῶν ἀπὸ τῆς Αἴτνης.

DENK. 343. Δηνάριον Κορνηλίων. Κεφ. Αἰγούστου. —
Κεφ. Ἀγρίππα.

DENK. 344. Χρ. Στατ. Φλαμινίου. — Νίκη. Τέχνη Ἑλ-
ληνική.

ζωγραφικὸν ἐργαστήριον, ἀπ' αὐτῆς κατὰ Πλίνιον (1), πῆς ἐκ Κορίνθου ἐξώσεως τῶν Βακχιαδῶν, ὅτε ὁ Δημάρατος, ὁ πατὴρ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου, συνωδεύθη (ἐν Ὁλ. 29), ὡς διδάσκει ὁ ὑπὸ τοῦ Πλινίου παρατιθέμενος Κορνῆλιος Νέπως, ὑπὸ τοῦ Κορινθίου ζωγράφου Ἐκφάντου. Καὶ εἰς τὰς Ἰταλικὰς δὲ πόλεις Ἀρδέαν, Λανύβιον καὶ Καίρην ὑπῆρχον ἀρχαῖαι ζωγραφίαι, ἃς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐκλαμβάνει (2), ἄνευ ὁμῶς λόγου ἀποχρῶντος καὶ ἀποδείξεως, ὡς προγενεστέρας τῆς Ῥώμης. Ἐν τούτοις οἱ ἀρχαιότατοι τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐργαζομένων ζωγράφων, ὧν τὸ ὄνομα γινώσκεται, ἦσαν Ἑλληνας. Εἰσὶ δ' οὗτοι ὁ Δαμόφιλος καὶ ὁ Γόργασος (3), οἵτινες καὶ διὰ γλυφῶν καὶ διὰ γραφῶν ἐκόσμησαν τὸν ἐν Ὁλ. 71 ὑπὸ Κασσίου ἐν τῷ μεγάλῳ Ἰπποδρόμῳ ἀφιερωθέντα ναὸν τῆς Δήμητρος, τὸν πρῶτον ἐφ' οὗ, κατ' Οὐάρρωνα, ἐφηρμόσθη ὁ Ἑλληνικὸς ρυθμὸς ἀντὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ. Δι' ἐμμέτρου δ' Ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐδήλουτο ὅτι τὸ δεξιὸν αὐτοῦ μέρος ἐκόσμησεν ὁ Δαμόφιλος, τὸ δ' ἀριστερὸν ὁ Γόργασος (4). Ἄν δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ ναὸς ἐζωγραφήθη τεσσαράκοντα μόνον ἔτη μετὰ τὴν καθιέρωσίν του, τότε ὁ Δαμόφιλος οὗτος εἶναι ὁ Ἰμεραῖος διδάσκαλος τοῦ Ζεύξιδος.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ 450 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμ. (Ὁλ. 119) ἀπαντᾶται ἤδη ἐπαινούμενος ζωγράφος ἐν Ῥώμῃ ὁ Φάβιος Πίκτωρ, ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν Φαβίων, ἧς ὀλόκληρος κλάδος ἐπεδόθη εἰς τὴν ζωγραφικὴν (5). Ἄλλὰ διὰ τοῦτο κατηγορήθησαν μᾶλλον ἢ ὅ,τι ἐπηνέθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (6). Οὗτος ἐζωγράφησε τὸν ναὸν τῆς Σωτηρίας (Salutis), σωζόμενον ἔτι ἐπὶ

(1) 35, 55. — (2) 35, 17—18. — (3) Ἰδ. Τόμ. Α, σ. 189. (4) Pl. 35, 154. — (5) Liv. X, 1. — Pl. 35, 19. — V. Max. III, 14, 6. — (6) Cic. Tusc. I, 2, 4.

Πλινίου, καὶ ἐπὶ Κλαυδίου πυρποληθέντα. Παρίστων δ' αἱ εἰκόνες, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τινῶν ἐκ τῶν νεωτέρων (1), τὴν κατὰ τῶν Σαμνιτῶν νίκην τοῦ Γ. Βουβούλκου (2), καὶ χαρακτηρίζει αὐτάς, ὡς φαίνεται, ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος, ἐν τινὶ ἀποσπάσματι (3) ἐν ᾧ περὶ Κλαυδίου ὁ λόγος, ὡς α γραφὰς ἐντοιχίους, ταῖς τε γραμμαῖς πάνυ ἀκριβεῖς, καὶ τοῖς μίγμασιν (ὡς πρὸς τὰ χρώματα δηλαδὴ) ἠδείας, παντὸς ἀπηλλαγμένον ἐχούσας τοῦ καλουμένου ῥώπου τὸ ἀνθηρὸν η, ζωηράς δηλαδὴ, καὶ εὐγενεῖς τὸ διάγραμμα.

Περὶ δὲ τὰ 560 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης (᾽Ολ. 146) ἐζωγράφησε τὸν Ναὸν τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν βόειον ἀγορὰν (Forum boarium) ὁ τραγικὸς ποιητὴς Μ. Π α κ ο ὕ β ι ο ς ὁ ἐκ Ῥουδιῶν, ἀνεψιὸς τοῦ Ἐννίου, ὅστις ἦν σχεδὸν Ἕλληνας. Ἐκτοτε δὲ, λέγει ὁ Πλίνιος (4), δὲν διέπρεψαν πλέον ἄλλοι Ῥωμαῖοι ζωγράφοι ἐξ ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων [Postea non est spectata (haec ars) honestis manibus]. Καὶ τῷ ὄντι ἔλασι οἱ ἄλλοι πρὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἀναφερόμενοι, οἷον ὁ Θεόδοτος (5) περὶ τὸ 530 (᾽Ολ. 139), ὁ τοπιογράφος Δημήτριος περὶ τὸ 590 (᾽Ολ. 154) (6), ἦσαν Ἕλληνας προφανῶς. Ἀναφέρει δ' ὁ Πλίνιος (7) καὶ παραδείγματα τινὰ γραφῶν, αἵτινες παρίστων μάχας, τὴν τοῦ Οὐαλερ. Μεσσάλα κατὰ Καρχηδονίων ἐν Σικελίᾳ, ἐν ἔτει 489 (᾽Ολ. 129), τὴν νίκην τοῦ Λ. Σκιπίωνος ἐπὶ Ἀντιόχου περὶ τὰ 564 (᾽Ολ. 142), τὴν εἰκόνα τῆς ἀλώσεως τῆς Καρχηδόνας, ἣν ὁ Λ. Ὀστίλιος Μαγκίνος ἐξηγεῖ εἰς τὸν λαὸν ἐν ἔτει 606. Περὶ δὲ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου λέγει

(1) Niebuhr, röm. Gesch. III, 415. — (2) Ἴδ. Πλούτ. Β. Ποπλικ. ΙΑ. — (3) Ἀπόσπ. ΙΣΤ, 6. — (4) 35, 19. — (5) Naevius ἐν Faesto, φ. Penis. — (6) Διόδ. Ἀπόσπ. ΛΑ, 8. (7) 35, 7.

(¹) ὅτι, μετὰ τὴν νίκην τοῦ ἐπὶ τοῦ Πέρσεως (468 π. Χ.), ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀθηνῶν ἓνα φιλόσοφον ὅστις νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὰ τέχνα του, καὶ ἓνα ζωγράφον ὅστις νὰ κοσμήσῃ τὸν θρίαμβόν του (ad excolendum triumphum). οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔτι τῷ ἐπεμψαν τὸν καὶ ἐν φιλοσόφοις καὶ ἐν καλλιτέχναις διαπρέποντα Μητρόδωρον, τὸν ὑπὸ Διογένοους τοῦ Λαερτίου (²), ὡς εἰκάζεται, μνημονεύμενον ὀπαδὸν τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας.

(¹) 85, 40. — (²) γ. 9.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Τ Μ Η Μ Α Δ

ΤΕΧΝΗ ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗ.

ΑΠΟ ΛΑΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ (606—ΟΛ. 158, 4.)
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Εἰσαγωγή.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς εἶδομεν, τοὺς Τυρρηνοὺς ἔλαβον ὡς πρώτους διδασκάλους τῆς τέχνης, ἣν ἐθεώρουν μάλ-
λον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρησίου. Μετὰ ταῦτα δ' ἀνα-
μιγέντες καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων τῆς Μεσημ-
βρινῆς Ἰταλίας, παρεδέχθησαν ἀδιαφόρως καὶ αὐτῶν
τὴν καλλιτεχνίαν ἄνευ πολλῆς κρίσεως, ἢ προτιμή-
σεως ἐν καθαρᾷ ἐπιγνώσει. Ὅταν δὲ τέλος ὑπέταξαν
τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐγνώρισαν αὐτῆς τὰ ἀριστουργήμα-
τα, τότε, καὶ τὸν φυσικὸν αὐτοῖς ἀποτίοντες φόρον τοῦ
θαυμασμοῦ, ὃν τὸ κάλλος τῶν ἐπιβάλλει, καὶ τὴν ἀνάγ-
κην αὐτῶν αἰσθανόμενοι εἰς θεραπείαν τῆς αὐξανομένης
πολυτελείας καὶ τοῦ ὀγκουμένου μεγαλείου τῆς πό-
λεως, ἢ ἐγύμνου τὴν Ἑλλάδα ἵνα κοσμηθῶσι διὰ τῶν
λαφύρων αὐτῆς, ἢ μετεκάλουν παρ' ἑαυτοῖς τοὺς ἀρι-
στοτέχνους, ἢ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ μιμηθῶσιν, ὡς εἶχον
δυνάμεως, τὰ ἔργα ἐκείνων. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ὅταν
ἀπέβλεψαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, αὐτοὶ εἶχον ἤδη ἀπο-
λέσει τὰς παραδόσεις τῶν περιφήμων ἐργαστηρίων των,
καὶ ἡ τέχνη των εἶχε πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐκπέσει τῆς

ἀρχαίας ἀξίας της. Κληρονόμοι δὲ καὶ κατακτηταὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῶν ἀρχαιοτέρων αἰώνων, δὲν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν φρένα πρὸς τὴν τέχνην οὕτως εὖ πεφυκυῖαν, ὥστε νὰ ἐννοήσωσι πᾶσαν τὴν εὐρυθμίαν αὐτῶν, καὶ νὰ ἐφαρμόζωσι τὰ προκείμενα αὐτοῖς καλὰ παραδείγματα καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν καθαρότητα. Τὸ πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων, ἦττον ἀνειμένον καὶ φαιδρὸν ἢ τὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ πρὸς τὸ τῶν Τυρρηνῶν συγγενέστερον, ἔρρεπε μᾶλλον πρὸς τὰς πρακτικὰς σχέσεις τοῦ βίου, τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ· δι' ὃ καὶ οὐδὲν ἔθνος τῆς ἀρχαιότητος ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε τὸ πολιτικὸν δίκαιον ὡς οἱ Ῥωμαῖοι, ἢ δ' ἀδιάκοπος καὶ σύντονος τάσις αὐτῶν πρὸς τὴν αὐξήσιν τῆς πολιτικῆς τῶν δυνάμεως τοὺς ἀνέδειξε κοσμοκράτορας. Τὴν ῥοπὴν δὲ ταύτην καὶ τὴν ἐμφυτον ἀπληστίαν τῶν πρὸς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν τῆς ἰδιοκτησίας (*res familiares*) ἀναγνωρίζουσι καὶ κακίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν πολλῶν, ὡς ὁ Ἰουβενάλης, λέγων (1) ὅτι εἰς τοὺς νέους τῆς Ῥώμης ἐνέπνεετο πρῶτῶν ἢ φιλαργυρία (*avaritia*) καὶ ὁ Ωράτιος, πολλαχοῦ παραβάλλων τῶν Ῥωμαίων τὴν πρακτικὴν καὶ οἰκονομικὴν τάσιν, πρὸς τὸν Ἑλλήνων τὸν εὐγενέστερον καὶ μᾶλλον ἀφηρημένον πολιτισμόν· καὶ ὁ Πετρώνιος ἔτι (2), ὁμιλῶν περὶ τοῦ φρονουῦντος οὐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Θεοῖς προκριτώτερον τὸν χρυσὸν μᾶλλον παρὰ τὸ λαμπρότερον καλλιτέχνημα: (*Omnibus, diis hominibusque, formosior videtur massa auri, quam quidquid Apelles Phidiasque, Graeculi delirantes, fecerunt*). Κατ' εἰκόνα δὲ τοῦ πνεύματος αὐτῶν διαμορφωθείσα ἡ ὀρθοσχεία τῶν, ἢ πρωτίστη αὕτη τῆς τέχνης τροφὸς, εἶχεν ἐπίσης πρακτικὸν κυρίως τὸν χαρακτήρα, ὃν οὐ μόνον ἐκληρονόμησε παρὰ τῆς Τυρρηνικῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ

(1) XIV. — (2) 88.

ταῦτα ἐκαλλιέργησε πάντοτε, καὶ ἀφ' οὗ ἀπηλλάγη τῆς τῶν Τυρρηνῶν ἐπιρροῆς, ἀποθεοῦσα, ἀντὶ τῆς ὁρατῆς φύσεως, ἀφηρημένας ἰδέας ἠθικῆς καὶ πόλιτικῆς, οἷον τὴν ἀρετὴν, τὴν τιμὴν, τὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ἢ οὕτω πρὸς τὰς θετικὰς ἀνάγκας τοῦ βίου ῥέπουσα φρὴν αὐτῶν ἦν συγχρόνως μεγαλουργός, ὑπηρετοῦσα αὐτὰς διὰ γιγαντιαίων ἐπιχειρήσεων, καὶ μὴ στέργουσα εἰς τὰ μικρολόγια καὶ ἀτελῆ.

Ἐκ τοιούτων διδομένων προέκυψε καὶ τῆς τέχνης τῶν Ῥωμαίων ὁ χαρακτήρ. Τὰ σχήματα, ἃ ἔξωθεν ἐδανείζοντο, εἴτε παρὰ τῶν ἀρχαίων κατακτητῶν αὐτῶν, τῶν Τυρρηνῶν, εἴτε παρὰ τῶν μετὰ ταῦτα ὑπηκόων των, τῶν Ἑλλήνων, τὰ συνεμίγνυον διαφόρως, ἄνευ ὀξείας αἰσθήσεως τῆς ἀρμονίας, οὐδὲ πολλῆς διακρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ καλοῦ. Δι' ὃ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν ἑστέροῦντο ἀναγκαίως τῆς καθαρᾶς ἐκείνης ἐνότητος, ἣτις ἐπέπρεπεν εἰς τὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης· οὐχ ἥττον ὁμοίως εἶχον πολλὰς τὰ ἔργα των, τοῦλάχιστον τὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, χαρακτῆρα μεγαλοπρεπείας καὶ ὕψους, ὅστις ἤρεσκε μὲν ὀλιγώτερον, ἀλλὰ κατέπληττε περισσότερον.

Τὴν τέχνην των δὲ ταύτην, ἢ μᾶλλον τὴν οὕτω μεταποιηθεῖσαν καὶ κιβδηλωθεῖσαν Ἑλληνικὴν, ἐπέβαλλον οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῶν ὀπλων εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα πρῶτον, ὅταν ἡ Ἑλλάς, ἀνίκανος τοῦ λοιποῦ νὰ παραγάγῃ τι ἀφ' ἑαυτῆς, ἐλάμβανε παρὰ τῆς Ῥώμης ὅλας τῆς τὰς ἐμπνεύσεις· κατ' ὀλίγον δὲ, ὡς τέχνην Ἑλληνορωμαϊκὴν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀρχιτεκτονική.

Πρώτη ἐποχή, Ῥωμαϊκή.

Πρὸ τῶν Αὐτοκρατόρων.

Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ἦν ἤδη, ὡς εἰ-
δομεν (1), ἡ Ἑλληνικὴ οἰκοδομικὴ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς
Ῥωμαίοις. Τὸν ναὸν τοῦ Ἄρεως ἐν τῷ Φλαμινίῳ
Ἰπποδρόμῳ (2), τὸν ὑπὸ Βρούτου ἐν ἔτει 614 ἀπὸ κτ.
Ῥώμ. ἀφιερωθέντα (3), ὠκοδόμησεν ὁ προμνημονευθεὶς
(4) Σαλαμίνιος Ἑρμόδωρος. Ἦτον δ' ὁ
ναὸς πυκνόστυλος, κατὰ τὰ λείψανα τὰ ἀνακαλυφθέντα
ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς καλουμένης Via de' Speschi. Παρ' αὐτῷ
δὲ, συγχρόνως, καὶ ἴσως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ὠκοδομήθη
καὶ ὁ τῆς Ἥρας.

Ἀλλὰ κυρίως ἐπεκράτησεν ὁ Ἑλληνικὸς ρυθμὸς παρὰ
τοῖς Ῥωμαίοις ἀφ' ὧν ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἑλλάδος,
καὶ κατ' αὐτὸν οὐ μόνον Ἕλληνες ἐκτοτε ὠκοδόμουν,
ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης
ἀντὶ τοῦ ἐγγωρίου πώρου νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς οἰ-
κοδομάς των τὸ εὐγενὲς μάρμαρον, ἐνίοτε δὲ κίονας ἐκ
τῶν κατακτωμένων χωρῶν ἐτοίμους μετακομίζοντες. Τὸν
ναὸν τῆς Ἀρετῆς καὶ Τιμῆς, (Virtus et Honos)
ἀνήγειρεν ὁ Γ. Μούτιος, περὶ τὰ 100 π. Χ.
ἐπὶ Μαρίου, ὡς φαίνεται, καὶ οὐχὶ περὶ τὰ 270, ἐπὶ

(1) Ἴδε ἀνωτ. σ. 43. — (2) Corn. Nep. ἐν Priscian. VIII,
σ. 792. — (3) Δίων Κάσσ. ΝΣΤ. 24. — Plin. 36, 26. —
Schol. Bob. ad Cic. or. pr. Arch. σ. 359 Orelli. — (4) Ἄνωτ
σ. 43

Παρκέλλου, ὡς ἐξελαμβάνετο ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τοῦ Βιτρουβίου (4). Περιγράφει δ' αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὁ αὐτὸς ὡς ἐξ εὐτελοῦς μὲν ὕλης ὠκοδομημένον, ἀλλ' ἐξαιρετόν τὴν τέχνην, καὶ περίπτερον ἀνευ ὀπισθοδόμου, ἠηλαδὴ, κατὰ Τυρρηνικὸν μάλιστα τρόπον, εἰς τὰς πρὸς τὰς πλευράς, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν ὀπισθίαν, ἔχοντα πενταστάλιον. Τὸ Καπιτώλιον ἀνεκαινίσθη ἐν ἔτει 674 (Ὁλ. 174) ὑπὸ Σύλλα καὶ Κάτλου κατὰ τὸ ἀρχαῖον Τυρρηνικὸν σχέδιον, ἐνεκα θρησκευτικῆς εὐλαβείας· ἀλλ' εἰς τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐγένετο ἤδη χρῆσις τῶν κιόνων τοῦ Ὀλυμπείου, ἃς ὁ Σύλλας ἔφερεν ἐξ Ἀθηνῶν. Οἱ δὲ λοιποὶ ναοὶ ὅσοι ἀνηγείροντο ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων, καὶ πρὸ τῶν Αὐτοκρατόρων, εἰ καὶ οὐχὶ μεγάλοι, εἶχον πάντοτε τὸν ρυθμὸν Ἑλληνικόν, ὡς ὁ τῆς Γεννητιλίδος Ἀφροδίτης, (Veneris genetricis) εἰς τὴν Ἰουλίαν ἀγορὰν ἐν ἔτει 706 (Ὁλ. 182), καὶ ὁ τοῦ Θείου Ἰουλίου (divi Julii), ἐν ἔτει 710 (Ὁλ. 183) οἰκοδομηθεῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ σχέδια ἰδρυόντο καὶ τὰ βουλιεπτήρεια (curiae) καὶ αἰστοαί, ὧν μείζων ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη πρὸς δημοσίον χρηματισμὸν καὶ ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, ἀφ' ὅτου ἠῤῥξησε κατὰ δύναμιν καὶ ἐπισημότητα ὁ Ῥωμαϊκὸς δῆμος, καὶ ὧν ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ ἀλληλουχία κατεκόσμη ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων τὰς μεγαλοπόλεις μετὰ καταπληκτικῆς καὶ εὐγενοῦς μεγαλοπρεπείας, καὶ ἀπετέλει ἓνα ἐκ τῶν πρωτίστων χαρακτήρων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τοιαῦτα ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ἀνεγέρθησαν οἰκοδομήματά εἰσι τὰ ἀντὶ τῶν ἀρχαίων ἀργυρείων περὶ τὰς ἀγοράς ἰδρυθέντα πολυτελεῖ ἐμπορικὰ καταστήματα, αἱ αὐτὰ περιβάλλουσαι, καὶ συνεχῆς ἰσχυρῶν κιόνων πρόσωπον παριστῶσαι Βασιλικαῖστοαί,

(4) III, 2,5 καὶ VII, Praef. 17. — Ἴδε Brunn, Gesch. d. Künstl. II, 371.

ἡ **Πορκία**, ἡ **Φουλβία**, ἡ **Σεμπρονία** καὶ ἡ **Ὀπιμία**, καὶ ἡ περὶ τὴν **Ἰουλίαν** ἀγορὰν (**Forum Julianum**) στοὰ τοῦ **Ἰουλίου** τὸ βουλευτήριον τοῦ **Πομπηίου** (**Curia Pompeii**), οἰκοδομηθὲν ἐν ἔτει **697** (57 π. Χ.)· ἡ πολυτελεστάτη καὶ **Φρυγίους** κίονας ἔχουσα στοὰ τοῦ **Παύλου Αἰμιλίου** (**Basilica Aem. Pauli**), ὑπατεύσαντος ἐν ἔτει **702** ἀπὸ κτίσ. **Ῥώμ.** (52 π. Χ.)· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ **Ἰουλία** στοὰ (**Basilica Julia**), κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ **Παλατινίου** ὄρους, συντελεσθεῖσα ὑπ' **Αὐγούστου**. Σώζεται δὲ προσέτι ἐν μέρει, ὑπὸ νεωτέρων οἰκοδομῶν ἐπιχεκαλυμμένον, τὸ ἐν ἔτει **73** π. Χ. εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ **Καπιτωλίου** πρὸς τὴν ἀγορὰν ἀνεγερθὲν ἀρχεῖον (**Tabularium**), ἐκ μεγάλων θολωτῶν αἰθουσῶν συγκείμενον, ἡμικυκλικῶς πρὸς τὰ ἔξω ἀνοιγομένων, καὶ κοσμομένων ὑπὸ ὀρωρίων ἡμικίωνων, προσομοίων τοῖς **Ἑλληνικοῖς** τῶν ἐσχάτων χρόνων, φερόντων δ' ἴσως ἀλλοτε δευτέραν ἄλλην στοὰν κορινθιακῶν κίονων, ἣν πάντας ἐκλιποῦσαν.

Καὶ μικραὶ δὲ τινες ἀγοραὶ, **Macella** καλούμεναι, οἰκοδομοῦντο κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν, συνιστάμεναι εἰς τετράγωνον ἑκτασίαν, περιβαλλομένην ὑπὸ ἀπλῆς, ἢ καὶ διπλῆς, ἐπαλλήλου στοᾶς, καὶ βωμόν, ἢ σφαγεῖον ἔχουσαι ἐν τῷ μέσῳ. Ἐκαλύπτετο δ' ὁ βωμὸς οὗτος ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν τοιούτων ἀγορῶν ὑπὸ εὐρέος καὶ ὑψηλοῦ θόλου. Ἐπὶ τοῦ **Καλλίου** ὄρους εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐν ἔτει **107** π. Χ. **Macellum magnam**. Ὁ δ' **Αὐγούστος** οἰκοδόμησεν ἄλλην τοιαύτην ἀγορὰν ἐπὶ τοῦ **Ἐσχυλίνου**, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν **Macellum Liviae**.

Τὰ δὲ **θέατρα**, ἅτινα πρὶν ἦσαν ἐφήμερα, εἰ καὶ πολυτελῆ, ἤρξαντο ἤδη οἰκοδομοῦμενα λίθινα καὶ μεγαλοπρεπέστατα. Τὸ τοῦ **Σκαύρου** (**M. Αἰμυλ.**), ἀγορανόμου ἐν ἔτει **694** (60 π. Χ.), ἦν εἰσέτι ξύλινον, ἀλλὰ διεσκευάσθη διὰ **80** χιλ. θεατῶν, καὶ ἡ σκηνὴ συνέκειτο ἐκ τριῶν ἐπαλλήλων καὶ περιστύλων στοῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐκ 360 κιόνων, ὧν ἡ μὲν εἶχε τὸν τοῖχον διὰ μαρμαρί-
νων, ἡ δὲ δι' ὑελίνων, καὶ ἡ τρίτη δι' ἐπιχρύσων πινά-
κων ἐπεστρωμένον. Ἐκοσμεῖτο δὲ καὶ διὰ τρισχιλίων
χάλκων ἀγαλμάτων καὶ δι' εἰκόνων τῆς Σκυῶνος. Ὁ
δὲ Δήμαρχος (tribunus) Κούριος ὠκοδόμησε τὸ 702 (52
π. X.) δύο θεάτρα ξύλινα ὁμοῦ, καὶ ἐσχημάτισε τὸ πρῶ-
νον ἀμφιθέατρον. Κατὰ πρῶτον δ' ἀνήγειρε λί-
θιον θέατρον ὁ Π ο μ π ή ι ο ς ἐν ἔτει 697 (57 π. X.)
διὰ τετρακισμυρίους θεατὰς κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ τῆς
Μιτυλήνης, ἔχον, ὡς τὰ Ἑλληνικὰ, ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης
στοᾶς τοῦ ναοῦ, τὸν τῆς Ἀφροδίτης Νίκης (Viertrix).
Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδὲ τὰ Ῥωμαϊκὰ, ὡς οὐδὲ τὰ μεταγενέ-
στερα Ἑλληνικὰ δράματα, εἶχον χορὸν, διὰ τοῦτο τὸ
σχέδιον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θεάτρου διέφερε κατὰ τοῦτο
κυρίως τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅτι ἐστερεῖτο θυμέλης καὶ δρό-
μου, καὶ τὸ κοῖλον ἔφθανε μέχρι τῆς σκηνῆς, ἣτις ἦν
πολὺ βαθυτέρα, καὶ ἐν γένει κατάκοσμος. Ἦν δὲ συγ-
χρόνως καὶ τὸ προσκήνιον πλησιέστερον εἰς τὸ κέντρον
τοῦ κύκλου, ὅπερ κατωρθοῦτο συνισταμένης τῆς πρῶ-
της βάσεως τοῦ διαγράμματος οὐχὶ ἐκ 3 τετραγώνων,
ὡς τὰ Ἑλληνικὰ θεάτρα, ἀλλ' ἐκ τεσσάρων ἰσοπλεύ-
ρων τριγώνων. Κατὰ δὲ τὴν θέσιν τῶν παρόδων διήρ-
χοντο συνήθως ὑπὸ τὸ κοῖλον ὑπόγειοι θολωταὶ σύριγ-
γες (vomitoria), πρόσοδον χορηγοῦσαι πρὸς τὴν ὀρχή-
στραν, ἣτις ἐχρησίμευεν ἤδη εἰς ἔδραν θεατῶν καὶ αὐτῆ,
ἀλλὰ τῶν ἐπισημοτέρων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ἐστη-
ρίζοντο τὰ ἐδῶλια, οὐχὶ ἐπὶ λόφου ὡς ἐν τοῖς Ἑλλη-
νικοῖς θεάτροις, ἀλλ' ἐπὶ δύο ἢ τριῶν ἀλλεπαλλήλων
θόλων, οἵτινες πρὸς τὰ ἔξω ἀπετέλουν σειρὰν καμαρω-
τῶν θυρίδων, κεκοσμημένων κατὰ διαφόρους τῶν ἀρ-
χαίων ρυθμῶν.

Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐποχὴν τῆς Ῥώμης ἀνη-
γείροντο αὐτόσε καὶ αἱ λεγόμεναι ἀψίδες τοῦ Ἰ α-
ν ο ῦ, ἧτοι, κατὰ τὴν εἴσοδον πρὸ πάντων τῶν ἀγορῶν,

διπλαῖ, ἐπὶ δὲ διατταυρουμένων ὁδῶν καὶ τετραπλαῖ πολ-
λάκις θολῶται πύλαι, πρὸς ἐκάτερον μέρος ἀφορῶσαι.

Καὶ θριαμβευτικαὶ δ' ἀψίδες ἀπὸ τοῦδε ἤρξαντο, εἴ
καὶ σπανίως ἔτι, ἀνεγειρόμεναι. Τοιαύτη ἦν ἡ Φαβιανῆ
(Arcus Fabianus), ἡ ἐν ἔτει 139 π. Χ. παρὰ τὴν ἀγορὰν
εἰς μνήμην τῶν θριάμβων τοῦ Φαβίου Μαξίμου οἰκοδο-
μηθεῖσα.

Σώζεται δὲ καὶ ἰδιόρρυθμος τὰ φ ο ς ἐκ τῶν χρόνων
τούτων ἐν Ῥώμῃ, ὁ τοῦ Γ. Ποβλικίου Βιβούλου, ἐπὶ
τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ Καπιτωλίου, ἐπὶ τῆς Μαρ-
φορίας ὁδοῦ (Via di Marforio), μικρὸς ναῖσχος, ὑπὸ μό-
νων ὀρθοστατῶν κοσμούμενος εἰς τὸ μέτωπον.

Καὶ μεγάλα δ' ἔργα δημοσίου ἀνάγκης ἤρχισαν ἐκτε-
λούμενα ἐπὶ τῆς δημοκρατίας, οἷον μέγιστα ὕδραγω-
γεῖα, τὸ aqua Appia, ὑπογείως κτισθὲν ἐν ἔτει 310
π. Χ., καὶ τὸ κατὰ 40 ἔτη νεώτερον, οὐχὶ δ' ἐντελῶς
ὑπόγειον Anio vetus. Καὶ αἱ στρατηγικαὶ ὁδοί, αἱ ἀρτη-
ρίαι αὗται τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, κατὰ τὴν αὐτὴν
ταύτην ἐποχὴν ἀρχοῦνται κατασκευαζόμεναι, καὶ σύγ-
χρονος τοῦ Ἀππίου ὕδραγωγείου εἶναι ἡ Ἀ π π ί α
ὁ ὁ ς.

Ἐκτὸς δὲ τῆς Ῥώμης μνείας ἀξίος ἐκ τῶν χρόνων
τούτων εἶναι ὁ ἐν Κόρα τοῦ Λατίου ναὸς τοῦ Ἡρα-
κλέους, δώριος, πρόστυλος, τῶν κιόνων κατὰ τυρρῆνι-
κὸν τρόπον ἀπεχόντων τοῦ σηκοῦ, ρυθμὸν ὁμῶς ἐλλη-
νικὸν μᾶλλον ἐχόντων, καὶ ὁμοιάζοντα τὸν τῶν ἡμι-
κιόνων τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀρχείου, οὗ σύγχρονος φαίνεται
ὁ ναὸς οὗτος.

Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κο-
ρίνθου καὶ πρὸ τῶν αὐτοκρατόρων, ὅτε ἐκάη τὸ ἐν Ἀ-
θήναις Ὁδεῖον τοῦ Περικλέους ὑπὸ τοῦ
τυράννου Ἀριστίωνος (Ὀλ. 173 γ'.—86 π. Χ.), θέ-
λοντος νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Σύλλαν νὰ μεταχειρισθῇ τὴν
ἐκ τῶν Περσικῶν ἰστῶν ὀροφὴν αὐτοῦ εἰς πολιορκίαν

τιὰς μηχανὰς (1), ἀνωκοδόμησεν αὐτὸ Ἀριοβαζάνης ὁ Β', βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, ἐν ἔτεσι 63—50 π. Χ., ἀρχιτεκτονούντων ἢ ἐπιμελουμένων Γ. καὶ Μ. Σταλλῶν καὶ Μελανίππου, ὡς μανθάνομεν ἐξ ἐπιγραφῆς (2). Ὑπὸ τὸ Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον τῶν Ἀθηνῶν εὐρέθη ψηφιδωτὸν ἔδαφος, ἴσως τοῦ Ὠδείου τούτου, κειμένου, κατὰ μὲν Βιτρούβιον, ἀριστερῶς τοῦ Θεάτρου, κατὰ δὲ Πausανίαν (3), παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Διονύσου.

Τῶν αὐτῶν δὲ χρόνων ἦν τὸ ἐν Ἀθήναις σωζόμενον ὠρολόγιον Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου, τοῦ ἐκ τῆς ἐν Κοίλῃ Συρίας Κυρρήστηνῆς, ὅπερ κοινῶς σήμερον ὑπὸ τοῦ ὄχλου Πύργος τῶν Ἀνέμων καλεῖται, καὶ πιθανῶς ἀνηγέρθη ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ, πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀρχαίου σκιαθροικοῦ γνώμονος, ὃν ὁ Μέτων εἶχεν, ὡς φρονοῦμεν, ἀνεγείρει εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ μέρος. εἶναι δὲ ἀρχαιότερον τῶν 35 π. Χ. διότι μνημονεύεται ὑπὸ Οὐάρρωνος (4)· αἰεὶ ὡς ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ γλυπτικοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ, φαίνεται προδήλως Ῥωμαϊκόν. Πύργος ὀκτάγωνος, ἔχων πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Δυσμᾶς δύο θύρας μετ' ἰδιοτρόπων Κορινθιακῶν προστάσεων, ἐχρησίμευε κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως εἰς κλεψύδραν, εἰς ἡλιακὸν ὠρολόγιον, καὶ εἰς ἀνεμοδείκτην. Καὶ πρὸς δεῖξιν μὲν τῶν ἀνέμων εἶχεν ἐπὶ τῆς θολοει-

(1) Ἀππιαν. Μιθριδ. 38. — (2) C. J. 357. Βασιλεὺς Ἀριοβαζάνην Φιλοπάτορα, τὸν ἐκ Βασιλείως Ἀριοβαζάνου Φιλορῶμαίου (668—695 ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης) καὶ βασιλίσσης Ἀθηναίδος Φιλοστόργου, οἱ κατασταθέντες, ἔπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὴν τοῦ Ὠδείου κατασκευὴν, Γάϊος καὶ Μάρκος Στάλλιος, Γάϊου υἱοὶ, καὶ Μελανίππος, ἑαυτῶν εὐεργετήν. — (3) A, 20. — (4) De re rustit. II, 5.

δοῦς αὐτοῦ κορυφῆς τρίτωνά χαλκοῦν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου στρεφόμενον, καὶ διὰ ράβδου δεικνύοντα τὰ ἐπὶ τῶν πλευρῶν ὀνόματα καὶ ζώδια τῶν ἀνέμων. Ὡς Κλεψύδρα δ' ἐδέχετο δι' ὑδραγωγείου ἀψιδωτοῦ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τὸ ὕδωρ εἰς στρογγύλην δεξαμενὴν, προσηρτημένην εἰς τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ πλευρὰν, καὶ τὸ διωχέτευεν εἰς ἔντεχνον, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατεσκευασμένον, ὑδραυλικὸν ὥρολόγιον, οὗ τὰ ἴχνη φαίνονται ἔτι. Ὡς ἡλιακὸν δὲ τέλος ὥρολόγιον, εἶχεν ἐκάστην πλευρὰν του ἐστραμμένην περίπου πρὸς ἓν τῶν σημείων τοῦ κόσμου (κατὰ 170 διαφορὰν), καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τούτων ἐσημειωμένας διὰ γραμμῶν τὰς ὥρας, ἀνισομήκεις, διότι ὑπελογίζοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πρὸς 12 τὴν ἡμέραν καὶ 12 τὴν νύκτα. Ἐτέθησαν δ' ἐπὶ τῶν πλευρῶν τούτων οἱ δείκται ἐν ἔτει 1848 κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ ὑποπλοιάρχου Κ. Λ. Παλάσκα, δεικνύοντες τὰς τῶν ἀρχαίων ὥρας, ἃς δύναται τις νὰ ὑπολογίσῃ εἰς νεωτέρας, γνωρίζων τὴν ὥραν καθ' ἣν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνατέλλει καὶ δύει ὁ ἥλιος, ἥτοι τὸ μῆκος τῆς ἡμέρας εἰς ὥρας, Α. Τοῦτο δὲ πολλαπλασιάζων ἐπὶ 5 ($= \frac{60}{12}$) ἔχει τὸ μῆκος εἰς λεπτὰ ἐκάστης ἀρχαίας ὥρας διὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 5Α. Πολλαπλασιάζων δὲ τὸ μῆκος τοῦτο ἐπὶ τῆς ὥρας Ω, ἣν δεικνύει ὁ δείκτης, διαιρεῖ διὰ 60 ($\frac{5ΑΩ}{60} = \frac{ΑΩ}{12}$ ἥτοι ἀπλούστερον, τὸ μῆκος τῆς ἡμέρας ἐπὶ τῆς ὥρας ἣν δεικνύει ὁ δείκτης, διὰ 12) καὶ ἔχει τὸν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀριθμὸν τῶν νέων ὥρῶν, ὅν προσθέτει εἰς τὴν ὥραν καθ' ἣν ὁ ἥλιος ἀνατέλλει. Οὕτως, ἂν ὁ ἥλιος κατὰ τινα ἡμέραν ἀνατέλλῃ εἰς τὰς 5 καὶ δύῃ εἰς τὰς 7, ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη μῆκος 14 ὥρῶν=Α. Ἄν ὁ δείκτης δεικνῆ ὥρας 3 (=Ω),

ἔπι τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰουλιανῶν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἔργα ἐκτελέσθησαν. Ἐπιπέδον οἰκοδομήματα ὑπῆρχε κατὰ Οὐάρρων καὶ ἐν Ῥώμῃ.

Ἐπὶ τῶν Ἰουλιανῶν Αὐτοκρατόρων.

Ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι Οὐπελίου (27 π. Χ. — 69 μ. Χ.)

Ἀλλὰ κυρίως ὅτε τὴν δημοκρατικὴν ἀφέλειαν διεδέχθη τῶν Αὐτοκρατόρων ἡ πολυτέλεια (727 ἀπὸ κτ. Ῥώμης, 27 π. Χ.), τότε καὶ ἡ τέχνη, μάλιστα ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἤρχησε θεωρουμένη ὡς ἡ ἀφευκτος αὐτῆς ὑπηρέτις, καὶ ἐδείκνυτο ἤδη ἀξία τοῦ μεγαλείου κοσμοκράτορος πόλεως. Ἐπὶ τῶν πρώτων ἰδίως Αὐτοκρατόρων, τῶν Ἰουλιανῶν καὶ Φλαβιανῶν (μέχρι Νέρβα, 95 μ. Χ.) ἡ τῶν οἰκοδομῶν μεγαλουργία καὶ μεγαλοπρέπεια ἐθεωρήθη καὶ ὡς πολιτικὸν στρατήγημα, ἀπασχολοῦν τοὺς λαοὺς, καὶ ἀποτρέπον τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς δημευθείσης ἐλευθερίας τῶν. Οἱ δὲ παράβολοι τυράννοι μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων τούτων, ὁ Τιθέριος, ὁ Καλλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων, ἀνήγειρον γιγαντιαῖα οἰκοδομήματα, ἀδιαφοροῦντες ἂν δι' αὐτῶν κατεπίεζον τὸν λαὸν καὶ ἐξήντλουν τὴν ἐπικράτειαν. Τίνες δ' οἱ οἰκοδόμοι τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων ἔργων τῆς πρώτης αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, εἶναι ἄγνωστον, ἐκτὸς ὅτι οἱ πλεῖστοι ἦσαν Ἕλληνες, ἡ καὶ εἰργάζοντο κατὰ παραδείγματα ἐξ Ἑλλάδος, ὅπου ἡ τέχνη, εἰ καὶ παρακμάζουσα ἤδη, καὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀπολέσασα καθαρότητα, δὲν εἶχεν ὅμως διαφθορῇ ἐντελῶς, καὶ ἦτον εἰσέτι καὶ εὐρυθμίας καὶ κομψότητος δεκτικῆ. Ἐν ᾧ ὅμως οἱ μᾶλλον φιλόκαλοι τῶν Ἑλλήνων ὀπαδοί, οἷος ὁ Βιτρούβιος, ἤθελον νὰ μιμῶνται ἀκριβέστατα ἐκείνων τὰ ὑποδείγματα, οἱ ἦττον ἀκριβεῖς τεχνογνώσται συνέχεον τοὺς ρυθμοὺς, καθὼς ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Μαρκέλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἐπὶ τῆς

λάρνακος τοῦ Σκιπίωνος, ἤνουντο αἱ Δωρικαὶ τρίγλυφοὶ μετὰ τῶν Ἴωνικῶν ὀδόντων. Μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν δὲ συνεμίγνυντο καὶ Τυρρῆνικὰ σχήματα, καὶ ἀπὸ τοῦδε μετὰ τῶν κιόνων καὶ τῶν εὐθυγράμμων θριγκῶν συνεδέθη λίαν ἐπιτυχῶς καὶ ἐναρμονίως ἡ ἡμικυκλικὴ καμάρα, ἢ ἡ ἀψίς, ἢ τις, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, εἰς τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα ἐφηρμόζετο συνήθως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν, ἐν ᾧ οἱ κίονες ἐξηκολούθουν ἀποτελοῦντες εἰσέτι τὴν ἐξωτερικὴν. Ἄλλ' ἀντὶ τὰ χρησιμεύωσιν οὗτοι ἀπολειστικῶς εἰς τὸ νὰ φέρωσι κατὰ τὸν ἀρχικόν των σκοπὸν τὰ ἐπικείμενα μέρη τῶν οἰκοδομῶν, τὸν θριγκὸν καὶ τὴν στέγην, ἤρξαντο ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἐφαρμοζόμενοι πολλάκις καὶ ὡς ἀπλαῖ ἀγαλμάτων βάσεις. Τότε διεμορφώθη καὶ τὸ σύνθετον ἢ Ῥωμαϊκὸν λεγόμενον κιονόκρανον, ἐφεύρεσις ἀφυῆς, καθ' ἣν ἐπὶ τῶν κατωτέρων δύο τρίτων τοῦ Κορινθιακοῦ κιονοκράνου προστίθεται ἡ Ἴωνικὴ ἔλιξ βαρεῖα ἐπὶ τῶν κατωτέρων φύλλων, καὶ μὴ, ὡς ἐν ἐκείνῳ ὀργανικῶς ἀπ' αὐτῶν προκύπτουσα, καὶ ἀναλόγως μετ' αὐτῶν συναρμολογουμένη. Εἰς δὲ τὸν κορμὸν τῶν κιόνων ἐδίδοντο ἀναλογίαι ἐπιμηκέστεραι, μέχρι 19 ἔμβρατῶν καὶ περισσοτέρων· καὶ τοῦ θριγκοῦ ἡ εὐθεῖα γραμμὴ ἐτέμνετο πολλάκις γωνιαίως ὁ' ἐξοχῶν, καλουμένων π ρ ο μ ό χ θ ω ν (Consoles, Sparrenköpfe), αἷς παρενετίθεντο ὀδόντες Ἴωνικοί. Κατ' ἐπιρροὴν δὲ τοῦ Τυρρῆνικοῦ ρυθμοῦ ἐλάμβανον πολλάκις οἱ ναοὶ σχήματα π ρ ο σ τ ύ λ ω ν ψ ε υ δ ο π ε ρ ι π τ έ ρ ω ν· καὶ τινες, οἱ ἐλλάσονες μάλιστα, ὠκοδομοῦντο ἀπὸ τοῦδε οὐ σπανίως στρεγγύλοι.

Πρῶτος δ' ἐκόσμησε τὴν Ῥώμην βασιλικῶς καὶ μεγαλεπηθόλως ὁ πρῶτος τῶν Αὐτοκρατόρων, ὁ Αὐγούστος, ὡστε καὶ ἐκαυχᾶτο ὅτι παραλαβὼν αὐτὴν κεραμίνην, μαρμαρίνην τὴν παρέδιδεν εἰς τοὺς διαδόχους του· ἰδίως δὲ τὸ π ε δ ί ο ν τ ο ῦ Ἄ ρ ε ω ς (τὸν Μάρ-

τον Κάμπον, τὴν νῦν 'Ρώμην), ἀκατοϊκῆτον διατελοῦν
 τὸ αὐτοῦ, μεγάλοπρεπῶς μετὰ τοῦ Ἀγρίππα καὶ ἄλ-
 λων περιοικοδομήσας, διεκόσμησε μετὰ μεγίστης λαμ-
 πρότητος, ὡς ὁ Στράβων περιγράφει αὐτὸ, διὰ τῶν ἀ-
 κολούθων (1). «Τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ Μάρτιος ἔχει Κάμ-
 πος, πρὸς τῇ φύσει προσλαβὼν καὶ τὸν ἐκ τῆς προνοίας κό-
 σμον. Καὶ γὰρ τὸ μέγεθος τοῦ πεδίου θαυμαστὸν ἅμα, καὶ
 τὰς ἀρματοδρομίας καὶ τὴν ἄλλην ἰππασίαν ἀκώλυτον πα-
 ρέχοντος τοσοῦτῳ πλήθει τῶν σφαίρα καὶ δίσκῳ καὶ παλαι-
 στρα γυμναζομένων· καὶ τὰ περικείμενα ἔργα, καὶ τὸ ἔδαφος
 ποάζον δι' ἔτους, καὶ αἱ τῶν λόφων στεφάναι τῶν ὑπὲρ τοῦ
 ποταμοῦ μέχρι τοῦ ρείθρου σκηνογραφικὴν ὄψιν ἐπιδεικνυμέ-
 νων, δυσανάλλακτον παρέχουσι τὴν θέαν».

Εἰσὶ δ' αἱ ἐπιστημότεραι τῶν οἰκοδομῶν ὅσαι ἐπὶ τοῦ
 αὐτοκράτορος τούτου ἀνηγέρθησαν.

Α'. Ἐν 'Ρώμῃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος·

Ὁ Ναὸς τοῦ Παλατίου Ἀπόλλωνος,
 περιέχων καὶ βιβλιοθήκας, καὶ ἔχων τὸν μὲν σκῆλον ἐκ
 μαρμάρου τῆς Καράρας, τὰ δὲ περιστόλια ἐκ λίθου Λι-
 βυκοῦ, καὶ τελειοποιηθεὶς ἐν ἔτει 724 (30 π. X.) (2).

Ὁ ναὸς Διὸς βροντῶντος (Tonnantis) ἢ Κρό-
 νου (Saturnus), ὀλίγα ἔτη π. X. ἀνεγερθεὶς, περὶ τὰ
 τέλη δὲ τῆς δευτέρας χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος
 ὑπὸ Σεπ. Σιβήρου ἐπισκευασθεὶς. Τούτου μένουσιν ἐπὶ
 τῆς κλιτύος τοῦ Καπιτωλίου 3 κορινθιακοὶ κίονες μετὰ
 τοῦ θριγκοῦ αὐτῶν, καλῆς, ἀλλ' ὀπωσοῦν βαρείας ἐρ-
 γασίας (3).

Ὁ ναὸς τοῦ Κυβήρου, δίπτερος. Ὁ ναὸς Ἀρέως
 τοῦ Ἐκδικητοῦ (Ultoris) εἰς τὸ Καπιτώλιον, μι-
 κρὸς, μονόπτερος, στρογγύλος. Ἐπὶ νομισμάτων ἐπιτε-
 τυπωμένος, ἐνομίσθη οὐχι ὀρθῶς τοῦ Νέρβα.

(1) E, 236. — (2) Sachse, II, σ. 10. — Petersen, Einl.,
 σ. 87. — (3) Desgodetz, les édif. ant. de Rome. ch. 10.

"Άλλος μέγας ναός Ἄρεως τοῦ Ἐκδικητοῦ εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Ἀυγούστου (Forum Augusteum), οὗ σώζονται τρεῖς Κορινθιακοὶ κίονες ὠραῖοι καὶ 50' ὑψηλοὶ, μετ' ἐπιστυλίου φέροντος μεσαιωνικὸν κωδωνοστάσιον (1).

Κατὰ τὴν βάσιν τοῦ Καπιτωλίου ὁ ναὸς τῆς Ὁμοιοίας, οὗ ἀνευρέθησαν πολλὰ ἐρείπια, καὶ ἰδίως βάσεις κίωνων ὠραῖως καὶ πλουσίως κεκοσμημέναι.

Τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου, ὑπὸ τὸν Ὀρσίνιον οἶκον, ἔχον διάμετρον 378' (2), καὶ τὰ ἐδώλια στηριζόμενα ἐπὶ διπλῶν ἐπαλλήλων θόλων, οἵτινες πρὸς τὰ ἔξω ἀποτελοῦσιν ἀνοικτὰς ἀψίδας, κοσμουμένας, τὰς μὲν κατωτέρας διὰ δωρικῶν, τὰς δ' ἀνωτέρας δι' ἰωνικῶν ἡμικίωνων, εἰς τὸν ἀφελέστερον Ῥωμαϊκὸν ῥυθμὸν ἀνηχόντων.

Στοὰ Ὀκταβία, ἡ κατ' ἀρχὰς τοῦ Μετέλλου, ἰδρυθεῖσα περὶ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς τοῦ Στάτορος (3), ἀυξηθεῖσα δὲ πιθανῶς ὑπ' Αὐγούστου, καὶ περιβάλλουσα βουλευτήριον (Curia), σχολεῖον, βιβλιοθήκην καὶ ναοὺς, μέγιστον οἰκοδόμημα, οὗ ὑποτίθεται ὅτι σώζονται τινες Κορινθιακαὶ στηλαί (4). Αἱ στοαὶ αὗται, αἵτινες, ὡς ἐρρέθη, βασιλικαὶ ἐκαλοῦντο κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐχρησίμευον εἰς τὰς συναγωγὰς, τὰς καθ' ἡμέραν συναλλαγὰς, καὶ τὰς προχείρους δίκας τοῦ πλήθους, ἦσαν συνήθως ἐπιμήκη παραλληλόπλευρα (PIN. IH, 3), ἐσωτερικῶς ὑπὸ σειρῶν κίωνων εἰς τρία ἢ καὶ πέντε κύτῃ κατὰ μῆκος διαιρούμενα, καὶ κατὰ τὴν μίαν τῶν ἐλασσόνων πλευρῶν ἡμικύκλιον (Κόγ-

(1) Piale, att. dell'Acad. archéol. rom. II, σ. 69. — (2) Guattani, mon. ined. 1789. Genn. Febr. — Piranesi, antichità rom. IV, tv. 25—37. — Desgodetz, ch. 23. — (3) ἴδ. ἀνωτ. σ. 43. — (4) Petersen, introd. σ. 97 ἐπ.

γην ἢ Ἄψίδα, Tribunam) ἔχοντα διὰ τῶν δικαστῶν
 τὰς συνεδριάσεις. Τὸ δὲ μέσον ἦν ἄλλοτε μὲν ὑπαιθρον,
 ἄλλοτε δ' ὑπόστεγον, καὶ ὑπὲρ τοὺς κίονας ὑπῆρχε πά-
 ρδος καὶ δευτέρα κίωνων σειράς ὡς ἐν τοῖς ὑπαίθροις
 νοῖς τῆς Ἑλλάδος. Ἐφιλοτιμοῦντο δ' οἱ Αὐτοκράτο-
 ρες λαμπρότατα νὰ κοσμῶσι τὰ μέρη ταῦτα τῆς συνή-
 θους διατριβῆς τοῦ λαοῦ.

Τῶν αὐτῶν τέλος χρόνων εἰσι καὶ ὁ ἐν Ῥώμῃ τὰ-
 φος τῶν Σερβιλίων, παρὰ τῷ Μαξεντίῳ Ἴππο-
 δρόμῳ, ἔργον Τυρρηνικὴν μάλλον ἔχον ἔτι τὴν διάθεσιν,
 στρογγύλον πύργον ἐπὶ τετραγώνου βάσεως· καὶ ὁ
 τούτῳ ὅμοιος, ἀλλὰ μάλλον κατάκοσμος τῆς Καικιλίας
 Μετέλλας ἐπὶ Καίσαρος· καὶ τὸ πάντων ἀξιολο-
 γώτατον Μαυσωλεῖον τοῦ Αὐγούστου, τὸ ἀνε-
 γερθὲν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως παρὰ τὸν Τίβεριν,
 κατὰ τὸν πανάρχαιον τῶν τύμβων ρυθμὸν, ἀλλὰ μέ-
 γιστον, καὶ μεθ' ὑπερβαλλούσης μεγαλοπρεπείας, ἐξ
 ἀλεπαλλήλων συγχέμενον εὐρυτάτων στρογγύλων
 διαζωμάτων, ὧν τὰ ἀνώτερα εἶχον τὴν διάμετρον ἐλάσ-
 σονα πάντοτε τῆς τῶν κατωτέρων, καὶ ἅτινα κατάφυτα
 ὄντα, καὶ λόφον χλοερὸν ἀποτελοῦντα, ἔφερον ἐπὶ κο-
 ρυφῆς τὸν χαλκοῦν τοῦ Αὐτοκράτορος ἀνδριάντα. Τὸ
 μνημεῖον τοῦτο περιγράφει ὁ Στράβων διὰ τῶν ἐξῆς (1):
 « Ἐπὶ κρηπίδος ὑψηλῆς λευκολίθου . . . ἄχρι κορυφῆς τοῖς
 αἰθαλέσι τῶν δένδρων συνηρεφές. Ἐπ' ἄκρῳ . . . εἰκὼν
 χαλκῇ Σεβαστοῦ. »

Β'. Ἐπ' ἄλλων δὲ πλουσίων Ῥωμαίων, τῶν λεγο-
 μένων φίλων (2) ὠκοδομήθησαν ἐν Ῥώμῃ ἐπίσης ἐπι-
 δεικτικώταται οἰκοδομαὶ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου.

Πρὸ πάντων δ' ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀγρίππας,
 κατεκόσμησε τὴν πόλιν φιλοτιμώτατα. Κρήνας μό-
 νον κατεσκεύασεν ἐν αὐτῇ 700, ἐξ ὧν αἱ 403 ἦσαν

(1) E, 236. — (2) Sueton. Aug. 29.

πήδακες, καὶ εἰς ὧν τὴν περικόσμησιν μετεχειρίσθη 400 μαρμαρίνους κίονας καὶ 300 ἀγάλματα. Μιᾶς ἐξ αὐτῶν σώζονται λείψανα παρὰ τὸ Κολοσσαῖον, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Meta Sudans. Ἦτον δὲ κῶνος μέγας, κεράμινος, εἰς μέγα ὕψος σφενδονίζων τὸ ὕδωρ, κατὰ τὴν βᾶσιν δ' ἔχων ἐξοχὰς, εἰς ἅς, καταπίπτον, ἐθραύετο τὸ ὕδωρ εἰς μικροὺς καταρράκτας. Αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ στοὰ ἢ καλουμένη τοῦ Π ο σ ε ι ὀ ὠ ν ο ς ἢ τῶν Ἀ ρ γ ο ν α υ τ ὶ ὠ ν, καὶ αὐτοῦ ἐπίσης διάφοροι ἀμάραι, ὑπόγεια μεγαλουργήματα, χρήσιμα εἰς τῆς πόλεως τὴν καθαριότητα.

Ὁ Ἀγρίππας ἦν ὁ πρῶτος ἀνεγείρας ἐν Ῥώμῃ πολυτελεστάπους Λ ο υ τ ρ ὶ ὠ ν α ς, οὓς καθίστα ἤδη ἀναγκαίους ἢ νεωστὶ εἰσαχθεῖσα τρυφή παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἢ πρὸς αὐτὴν ῥοπή τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ προθυμία τῶν ἰσχυόντων νὰ θεραπεύωσι αὐτοῦ τὰς ὀρέξεις, ὑποδύομενοι οὕτως αὐτὸν, καὶ ἐπεικέστερον αὐτὸν κριτὴν τῆς ἐξουσίας των καθιστῶντες. Ἦσαν δ' οἱ λουτρῶνες (θερμὰ, Thermae), ἀπεράντα οἰκοδομήματα, τὴν θέσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Γυμνασίων παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπέχοντα, καὶ οὐ μόνον τὴν ἀναψυχὴν τῆς λούσεως μετὰ πάσης ἀνέσεως καὶ πολυτελείας πᾶσι τοῖς πολίταις, τοῖς πένησιν ὡς καὶ τοῖς πλουσίοις, ἀδαπάνως παρέχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐγκλείοντα διαιρέσεις παντοίας εἰς ἐνάσκησιν τοῦ σώματος, εἰς ἐνασχόλησιν τοῦ νοῦς καὶ εἰς παντοειδῆ τέρψιν τῶν αἰσθήσεων καὶ διάχυσιν τῆς ψυχῆς προσδιωρισμένας. Διὰ τοῦτο ἐν ἀπεράντῳ ἐκτάσει περιεῖχον αἱ γιγαντιαῖαι αὐταὶ οἰκοδομαί, διὰ μὲν τὴν λούσιν Ἀποδυτήριον, Βαπτιστήριον (συνήθως στρογγύλον), Ἡλιοκάμινον, Ψυχτήριον (Frigidarium), Ὑπόκαυστον, Λακωνικὸν (ἰδρωτήριον), κολυμβήθραν (Piscine)· πρὸς δὲ διάχυσιν, Κορίκιον (σφαιριστήριον, ἐπώνυμον τοῦ ἀντροῦ τοῦ ὑπὲρ τοὺς Δελφοὺς), Κονίστραν (κονιστήριον), Ἐλαιοθέσιον, Ἐξέδρας, Ἐφηβεῖον, Excole (διατριβὴν μετὰ

λοῦσιν), παλαίστραν, στάδιον, ξύστιν· πολλάκις
καὶ γυμνάσιον καὶ βιβλιοθήκην καὶ περιπάτους συ-
σκέτους. Ἐπληροῦντο δὲ τὰ πλουσιώτατα ταῦτα κατα-
στήματα καὶ διὰ πολυπληθῶν ἔργων τέχνης, ὡς συν-
τελούντων εἰς πολυτελῆ αὐτῶν κόσμησιν καὶ εἰς εὐ-
γενῆ τῶν θεωμένων ἀπόλαυσιν· ὥστε τινὰ τῶν ἐρειπίων
αὐτῶν εἰσὶ τὴν σήμερον ἡ ἀφθονωτέρα πηγὴ τῆς εὐρέ-
σεως ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

Ἐμπρὸς δὲ τῶν λουτρῶνων αὐτοῦ ἀνήγειρεν ὁ Ἄ-
γρίππας, ἴσως ὡς βαπτιστήριον, τὸ τὴν σήμερον κα-
λούμενον Πά ν θ ε ο ν, τὸ μέγιστον τῶν σωζομένων
ἐρειπιῶν ἐν Ῥώμῃ. Εἶναι δ' οἰκοδόμημα στρογγύλον
(Διάγραμμα, ΠΙΝ. ΙΗ, 4. Διατομή. Αὐτ. 5) καὶ θολω-
τόν, καὶ ἔλαβεν ἐκ τούτου τὴν νέαν ἐπωνυμίαν, καθὸ
δὴ ἐμφαῖνον διὰ τοῦ σχήματος αὐτοῦ τὸν οὐρανόν, τὴν
πάντων τῶν θεῶν κατοικίαν. Ἡ διάμετρος αὐτοῦ, ἴση
τῷ ὕψει, εἶναι 132'. Κατὰ μέσον δὲ τὸν ὑπερήφανον
θόλον αὐτοῦ ὑπάρχει ὑπαιθρος κυκλωτερῆς ὀπῆ 26' δια-
μέτρου, συγκεντρούμενον καὶ ἰσχυρὸν ἐντὸς ῥίπτουσα τὸ
κατακόρυφον φῶς. Τὸ ἔδαφος ὑπάκειον, ἔχει ὅπας δι'
ἐκροὴν τοῦ ὀμβρίου ὕδατος· οἱ δὲ τοῖχοι, μαρμαροκόλλη-
τοι ἔσωθεν, ἔχουσιν ἐντὸς τῶν θολωτῶν αὐτῶν παστάδων
παντοῖα ἀγάλματα, ἐν οἷς ἑπτὰ εἰσὲς κολοσσοὶ τῶν θεῶν
τῆς Ἰουλίας οἰκογενείας (ἦτοι Διὸς, Ἄρεως, Ἀφροδί-
της, Θ. Ἰουλίου καὶ ἄλλοι τρεῖς). Ἐκ τῶν παστάδων
δὲ τούτων αἱ μὲν εἰσὶν ἡμικυκλικαὶ, αἱ δὲ εὐθύγραμμοι,
καὶ πᾶσαι, πλὴν τῆς τῇ εἰσόδῳ ἀντικειμένης, διαιροῦν-
ται διὰ δύο μικρῶν κιόνων Κορινθιακῶν, καὶ δύο ἀντι-
κειμένων αὐτοῖς καὶ τῷ τοίχῳ προκειμένων ὀρθοστα-
τῶν. Ὑπὲρ δὲ τὰς παστάδας ὑψοῦται σειρά ὀρθοστα-
τῶν, ἐφ' ὧν ὁ γιγανταῖος φατωματικὸς θόλος, ἔχων
τὰς κεραμίδας χαλκᾶς, τὰ δὲ φατνώματα κεκοσμημένα
διὰ χρυσῶν ἀνθεμίων. Ἐπίχαλκοι δὲ μέχρι τοῦδε εἰσὶ
καὶ τῆς πύλης αἱ παραστάδες καὶ αὐτὰ τὰ θυρώματα.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους προσετέθη ἔμπρὸς τῆς πύλης στοὰ, διὰ 16 κορινθιακῶν κιόνων ἐκ πυροποικίλου, 8 μὲν κατὰ μέτωπον, 2 δὲ κατὰ βάθος, καὶ διὰ χαλκῶν κολοσσῶν Αὐγούστου καὶ Ἀγρίππα κοσμουμένη. Ἔβαινε δ' ἐπὶ 7 βαθμίδων, καὶ εἶχε χαλκᾶς τὰς ὀροφιαίας δοκοὺς καὶ ἐπεχρύσους τὰς κεραμίδας, διπλοῦν δ' ἐπάλληλον τὸ ἀέτωμα, ὃ ἐκόσμει σύμπλεγμα χαλκοῦν καὶ ἐπίχρυσον, παριστῶν τὴν γιγαντομαχίαν. Ἐκ' Ἀδριανοῦ τὸ πολυτελέστατον τοῦτο οἰκοδόμημα ἐβλάβη ἐκ πυρκαϊᾶς καὶ ἐπεσκευάσθη καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν ἐπὶ Σεπτ. Σεβήρου (202 μ. Χ.). Κατὰ δὲ τὰ 608 ἔγινεν ἐκκλησία εἰς ἐπίκλησιν Παναγίας τῆς τῶν Μαρτύρων. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα τῷ ἀφηρέθησαν τοῦ θόλου αἱ χαλκαῖ κεραμίδες, καὶ ἐν ἔτει 1632 ὁ πάπας Οὐρβανὸς Η' ἀφῆρεσε καὶ τὰς χαλκᾶς δοκοὺς τῆς στοᾶς, ἵνα χύσῃ τοῦ ἀγίου Πέτρου τὴν κιβωτὸν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἀετώματος ὠκοδόμησε δύο εὐτελεῖ κωδωνοστάσια (1).

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν περίπου καὶ οἱ Καίσαρες Γάιος καὶ Λευκίος ὠκοδόμησαν ἑξ ἑπτά ναῶν μέρος νομίζεται τὸ ὑπο τὸ ὄνομα ναοῦ τῆς Ἀθηναίας Ἑγείας (Minerva medica) γνωστὸν ἐρείπιον, δεκάπλευρον οἰκοδόμημα, ἔχον ἑμικυκλικὰς νύμφας καὶ θολωτὰ παράθυρα εἰς τοὺς τοίχους, καὶ ἀνωθεν θόλον οὐχὶ πολὺ μικρότερον τοῦ θόλου τοῦ Πανθέου, ἐλέγχοντα δὲ καὶ αὐτὸν τὸ δεκάγωνον σχῆμα.

Ὁ δ' Ἀσίνιος Πολλίων, ὁ φίλος τοῦ Βεργιλίου, ὠκοδόμησεν Atrium Libertatis μετὰ βιβλιοθήκης καὶ προτομῶν συγγραφέων (2), καὶ ὁ Κορν. Βάλλος, Θεάτρον.

(1) Desgodetz, Ch. I. — Hirt, Museum d. Atterth. W. I, 148. — Guattani. Mon. ined. 1789. sett. — Wibeking, bürgerl. Bauk. Tf. 24. — Rosini, Vedute.

(2) Rouvens in Thorbecke, de Asinio Pollione.

Γ'. Ἐκτὸς δὲ τῆς Ῥώμης, πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ περὶ αὐτῆς πολλαπλασιάζονται κατὰ τούτους τῶν τῶν θριάμβων χρόνους αἱ θριαμβευτικαὶ καὶ τιμητικαὶ ἀψίδες, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς ἀπομνημόνευσιν ἐνδόξων νικῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων συμβάντων, καὶ εἰς ἐπιδείξιν καὶ κόσμησιν τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους μεγάλων στρατηγικῶν ὁδῶν. Αἱ ἀψίδες αὗται ἦσαν πύλαι θολωταὶ ἢ ἀπλαῖ ἢ τριπλαῖ, ἄνωθεν θριγκὸν ἐπιπέδον ἔχουσαι, ἐμπρὸς δὲ κοσμούμεναι δι' ἡμικιόνων ἢ διὰ προεχόντων κιόνων, καὶ ἀξιοπρέπειαν ἐμφαίνουσαι καὶ ἐπιδεικνύμεναι, διὰ τε τῶν ὄγκων τὴν στερεότητα, διὰ τὴν ὑπερήφανον ἡρεμίαν ἣτις εἶναι ἐν γένει τῆς ἀψίδος ὁ χαρακτήρ, καὶ διότι ἐπὶ τῶν τετμημένων αὐτῶν ἐπιφανειῶν ἐδύναντο διὰ πολλῶν νὰ κοσμῶνται ἀγαλμάτων καὶ προτομῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου αὐτῶν εὐρέος ἐπιπέδου καὶ τέθριππα νὰ δεχθῶσι. Γιαύτη ἀψὶς σώζεται ἐν Ῥιμινίῳ, ἔργον ἀφελῆς καὶ γάριον, καὶ ἕτερα ἐν Πεδουλιῳ, ἀμφοτέραι ἀνεγερθεῖσαι εἰς μνήμην τῆς ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου κατασκευῆς τῆς Φλαμινίας ὁδοῦ· καὶ ἄλλη ἐν Ἀόστῃ ὑπὸ τὰς Ἀλπεις.

Πολλαχοῦ δὲ τὸ δουλικὸν φρόνημα τῶν λαῶν ἀνήγειρε καὶ Ναοὺς Θεῶν Ῥώμης καὶ Σεβαστοῦ, ὡς ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἔκειτο τοιοῦτος μικρὸς καὶ στρογγύλος ναὸς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Παρθενῶνος. Τούτου σώζονται δύο στρογγύλα ἐπιστύλια, ἔχοντα τὰς Ἰωνικὰς ταινίας, καὶ τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐπιγραφὴν (1): Ὁ δῆμος θεῶν Ῥώμῃ καὶ Σεβαστῷ Καίσαρι, στρατηγοῦντος ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας Παμμένους τοῦ Ζήνωνος, Μαραθωνίου, ἱερέως θεῶν Ῥώμης καὶ σεβαστοῦ Σωτήρος ἐπ' Ἀκροπόλει κτλ. Εἰς δὲ τὴν κάτω πόλιν τῶν Ἀθηνῶν σώζεται ἄλλο τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἐρείπιον, ἔχον τέσσαρας ἐπιμήκεις Δωρίους κίονας, ἀέτωμα φέροντας,

(1) C. I. G. 478.

μέρος στοᾶς τῆς Ἀθηνᾶς Ἀρχηγέτιδος, οἰκοδομηθείσης ἐν ἔτει 750 κτίσ. Ῥώμης (4 π. Χ.) διὰ δωρεῶν τοῦ Καίσαρος καὶ Αὐγούστου, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν 2 ἐπιγραφῶν, τῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ⁽¹⁾, καὶ τῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀετώματος ⁽²⁾, ὅπου ὡς ἀκρωτήριον ἴστατο ἔφιππος ἀνδριάς τοῦ Λευκίου Καίσαρος, υἱοῦ τοῦ Ἀγρίππα, καὶ ἐγγόνου τοῦ Αὐγούστου (κτίσ. Ῥώμης 742—755· ἐπὶ Χρ.). Φαίνεται δ' ὅτι ἡ στοᾶ αὕτη ἦν ἐπὶ Ῥωμαίων τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀγορᾶς. Ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Ἀγρίππα ἐπίσης φαίνεται οἰκοδομηθεῖσα καὶ ἡ πρὸς τὰ Προπύλαια τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως ἀγούσα μεγάλη ἀναβάθρα, ἧς τινες τῶν βαθμίδων μέρος μὲν εὐρέθησαν ἐν χώρᾳ, μέρος δ' ἀνωκοδομήθησαν πρό τινων ἐτῶν. Οὐδὲν ἀρχαῖον ἢ γωοῖον ἢ μνημεῖον δικαιολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἀναβάθρα αὕτη εἶναι χρόνων Ἑλληνικῶν· τὸ μόνον ἐξ νομίμα ἐφ' οὗ φαίνεται ἀπεικονισμένη, ὡς πρωίστη παράστασις μάλιστα, τὸ πλείστον ἐμβαδὸν κατέχουσα τοῦ νομίματος ⁽³⁾, ἀρχαιότερον τοῦ Αὐγούστου δὲν εἶναι, καὶ ὡς ἐκ τοῦ τύπου μάλιστα φαίνεται σύγχρονον αὐτοῦ, καὶ πιθανῶς ἐτυπώθη εἰς μνήμην αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τῆς κλίμακος. Προσέτι δ' ἐπιγραφή ἐν Ἀκροπόλει εὐρεθεῖσα ἀνα-

(1) C. I. G. N. 476 καὶ 477. Ὁ δῆμος ἀπὸ τῶν δοθεισῶν δωρεῶν ὑπὸ Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος θεοῦ, καὶ αὐτοκράτορος Καίσαρος θεοῦ υἱοῦ, Σεβαστοῦ, Ἀθηνᾶ Ἀρχηγέτιδι, στρατηγούντος ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας Εὐκλέους Μαραθωνίου, τοῦ καὶ διαδεχθέντος τὴν ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς Ἡρώδου, τοῦ καὶ πρεσβεύσαντος, ἐπὶ ἄρχοντος Νικίου τοῦ Σεραπίωνος Ἀθημονέως.

(2) J. 312. Ὁ δῆμος Λούκιον Καίσαρα, αὐτοκράτορος θεοῦ υἱοῦ Σεβαστοῦ, Καίσαρος υἱόν.

(3) Leake, Topogr. of Ath. Vol. I, Pl. I, 1.

φέρει τὴν κατασκευὴν τῆς Ἀρόδου ἐπὶ Ῥοιμυτάλκου
 ἄρχοντος, ὅστις ἦν σύγχρονος τοῦ Αὐγούστου, ὁ αὐ-
 τὸς, ἢ συγγενὴς καὶ συνώνυμος τῷ συμμαχοῦντι τῷ
 Αὐγούστῳ βασιλεῖ τῆς Θράκης. Τέλος εἰς αὐτὴν
 αὐτὴν τὴν περίστασιν, καὶ ὡς ἀντίῳρον τῶν Ἀ-
 θηναίων διὰ τὴν γενομένην αὐτοῖς εὐεργεσίαν τῆς
 κατασκευῆς τῆς κλίμακος, φαίνεται ὅτι ἀνηγέρθη ἡ
 ἀπὸ αὐτὴν καὶ πρὸ τῶν Προπυλαίων μέχρι τοῦδε σω-
 ζομένη ὑψηλὴ τετράγωνος ἀνισόδομος βᾶσις ἐκ λίθου
 Ἰμμητίου, ἣτις ἔφερον ἄλλοτε ἐπὶ κορυφῆς δύο ἐπίπ-
 πους ἀνδριάντας, περὶ ὧν ὁ Πausanias (1): «Τὰς μὲν
 οὖν εἰκόνας τῶν ἱππέων οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε οἱ παῖδες
 εἰσιν οἱ Ξενοφῶντος, εἴτε ἄλλως εἰς εὐπρέπειαν πεποιημένοι».
 Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ μνημείου
 ἔτι σωζομένην ἐπιγραφὴν (2), ἦσαν ἀνδριάντες τοῦ Μ.
 Ἀγρίππα, γ' ὑπάτου, καὶ τοῦ Αὐγούστου, ὧν ἴσως ἐν
 γνώσει ἀπεσιώπησε τὰ ὀνόματα ὁ Πausanias, αἰδούμε-
 νος διὰ τῶν τότε Ἀθηναίων τὴν δουλοπρεπείαν.
 Δύο ἄλλοι πόλοι ἐκτίσθησαν ἐπὶ Αὐγούστου, ἡ
 παρὰ τὸ Ἄκτιον, καὶ ἡ παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Εἰς
 Πόλον δὲ τῆς Ἰλλυρίας σώζεται ἐκ τῶν χρόνων τού-
 των ναὸς μικρὸς Κορινθιακὸς, πρόστυλος, ψευδοδίπτε-
 ρος, οὗ δηλαδὴ ἡ ἐμπρόσθιος στοὰ προέχει ἰσχυρῶς
 κατὰ τὸν ἐκ τῆς Τυρρηνικῆς εἰς τὴν Ἰταλικὴν τέχνην
 παραμείναντα ρυθμόν· καὶ εἰς Νεμαυσόν (Nismes) τῆς
 Γαλλίας, ναὸς τῶν Γ. καὶ Λ. Καισάρων, ὠραίου καὶ
 εὐγενοῦς ρυθμοῦ κορινθιακοῦ, πρόστυλος, καὶ ψευδοπε-
 ρίπτερος, ὁ ὀνομαζόμενος ἤδη maison quarree (3).

(3) Α, 22. — (2) (Ὁ δη)μος

(Μάρκον) Ἀγρίππα(ν)

Λε(υκίου) υἱὸν

Τρίς ὕ(πατ)ρον τὸν (ε)χ(υτ)οῦ

ε(ὐ)εργέτη(ν).

(3) Clérisseau. Antiquités de la France.

Εἰς Τίβ ο λ ι, ἐκτὸς τῆς Ῥώμης, ὑφίσταται, ὁ καλούμενος ναὸς τῆς Ἑστίας, στρογγύλος, περίπτερος, ὑπὸ 18 κορινθιακῶν κιόνων περιβαλλόμενος, τύπον ἔχων εὐγενοῦς ἀφελείας· καὶ ὁ λεγόμενος τῆς Σιβύλλης, Ἴωνικός, πρόστυλος, ψευδοπερίπτερος. Ἐν Ἀσσίση τέλος ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας della Minerva εἶναι ἀρχαῖος ναὸς, τῆς Ἀθηναῶν βεβαίως, πρόστυλος, καὶ τὴν στοᾶν ἔχων κατὰ τρόπον Ἰταλικὸν προέχουσαν, ἐν ὅλοις χαριέντως ἀνάλογος τὴν διάθεσιν.

Οἱ δὲ τοῦ Αὐγούστου διάδοχοι ἀνήγειρον ἀξιομνημόνευτα καὶ αὐτοὶ οἰκοδομήματα, ὧν τινὰ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης καὶ τὴν τυραννίαν ἀναπολοῦσι τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῆς. Ὁ Κλαύδιος (50 μ. Χ.) ὠκοδόμησε μέγαν λιμένα εἰς Ὠστίαν, καὶ παρ' αὐτὸν γιγαντιαῖον πρόχωμα, καὶ ὅλην νῆσον τελητήν, ὡς βάσιν μεγάλου φάρου.

Μετὰ τῆς Ῥώμης δὲ τὸν ἐμπρησμόν, εἰς οὗ τὴν θέαν θρηνησάμενος ὁ Νέρων (65 μ. Χ.) ἐπέχευσε ἀνήγειρήθη ἐκ νέου ἡ πόλις ἐπὶ τακτικωτέρου σχεδίου, καὶ ὠκοδομήθη τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ χρυσοῦς οἶκος (domus aurea), ἐπὶ λόφων ἐκτεινόμενος καὶ κοιλάδων, ἀπεράντους περιπάτους, πεδιάδας, ἀμπέλους καὶ ἄλση περιλαμβάνων, στοᾶς ἔχων ἐπὶ μίλια ὅλα παρατεινομένης, καὶ θαλάμους καταστίλβοντας χρυσῶ, μαργαρίταις καὶ πολυτίμοις λίθοις, καὶ ἐν αὐτοῖς διαπρέπον μάλιστα τὸ ἐστιατώριον, τὸ μηχανικῶς στρεφόμενον κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου. Ἀρχιτέκτονες δὲ τοῦ πολυτελεστάτου τούτου οἴκου ἦσαν ὁ Κέλερ καὶ Σεβήρος (1), οἱ ἀγγίνοες ὑπηρέται τῶν παραβολωτάτων ἐπινοιῶν τοῦ τυράννου, οἵτινες ἐν ἄλλοις καὶ πλωτὴν διώρυγα ἐπεχείρησαν ἀπὸ τῆς Ἀβερνεῖας λίμνης, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τιβέριος. Εἰς δὲ τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως ὠκο-

(1) Tacit. XV, 42.

δομήσεν ὁ Νέρων λουτρῶνας, περὶ ὧν λέγει ὁ δορμιῦς
Παρτιάλλος (1): « Τί τοῦ Νέρωνος χειρόν, τί βέλτιον τῶν
Νερωείων λουτρῶνων ; (Quid Nerone pejus, quid Thermis
melius Neronianis?), καὶ εἰς ὧν τὰ ἐρείπια, ὅπου ἤδη τὸ
Palazzo Justiniani, εὐρέθησαν πάμπολλα ἀρχαῖα ἀγάλματα.

Ἐπὶ Φλαβίων (ἀπὸ Βεσπασιανοῦ μέχρι Νέρβα, 69—95 μ. Χ.)

Ὁ δὲ Οὐεσπεσιανὸς (69 μ. Χ.) ὠκοδόμησε τὸ
τρίτον Καπιτώλιον, ὑψηλότερον τῶν ἄλλων, ὡς
φαίνεται καὶ ἐπὶ νομισμάτων (2). Τὸ δὲ τέταρτον ἐπὶ
τοῦ αὐτοῦ σχεδίου ἀνήγειρεν ὁ Δομιτιανὸς (81),
ἀλλὰ κεκοσμημένον διὰ κορινθιακῶν κιόνων πεντελη-
σίου λίθου, καὶ ἔσωθεν πλουσίως κεχρυσωμένον (3). Ἐπὶ
Οὐεσπεσιανοῦ νομίζεται ὅτι ἀνηγέρθη καὶ ὁ λεγόμενος
ναὸς τῆς Εἰρήνης, οὗ σώζονται ἄξια λόγου
ἐρείπια ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ὅστις ὅμως ὑπ' ἄλλων,
ἴσως πιθανώτερον, ἐκλαμβάνεται ὡς στοὰ (Basilica)
Κωνσταντίνου (4). Ἐν τῷ μέσῳ σταυροειδῆ ἀποτεταμένῳ
θόλῳ, στηριζόμενον ἐπὶ 8 κορινθιακῶν κιόνων, ἔχει τρεῖς
ἔσωτερικὰς διαιρέσεις, καὶ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον τὸ ἐμ-
πνεῦσαν εἰς τὸν Βραμάντην τὸ σχέδιον τῆς οἰκοδομῆς
τοῦ ἁγ. Πέτρου (5).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δ' αὐτοκράτορος ἤρχισεν, ἀλλ' ἐπὶ
Τίτου ἐπερατώθη τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ῥώμῃ οἰκοδομη-
μάτων, τὸ Ἀμφιθέατρον τῶν Φλαβίων, κοινῶς λεγό-
μενον Κολοσσαῖον, εἴτε διὰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ,
εἴτε διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπάρχον ἄλλοτε κολοσσιαῖον ἀγαλ-

(1) VII, Epigr. 34. — (2) Eckhel, D. N. IV. p. 327. —
(3) Αὐτ. σ. 377. — (4) Nibby, del tempio d. Pace et del-
la Bas. di Constant. 1819. — La bas. di Const. sbandita del-
la via sacra per lett. del Av. Fea. 1919. — (5) Desgodetz,
Ch. 7. — Caristie, plan et coupe du Forum et de la voie
sacrée.

μα τοῦ Νέρωνος. Ἦσαν δὲ τὰ Ἀμφιθέατρα τόποι παρεσκευασμένοι πρὸς δημόσια θεάματα, καὶ ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὴν θέσιν καθ' ἣν ταῦτα ἐξετελοῦντο, περίξ δὲ, κατὰ πᾶσαν τὴν περιφέρειαν, τὰς ἑδρας τῶν θεατῶν. Τὸ Κολοσσαῖον ἔχει τὸ σύνηθες εἰς τὰ ἀμφιθέατρα ὠοειδὲς σχῆμα, καὶ τὸν μὲν μικρὸν ἄξωνα 312' ποδῶν Ἀγγλικῶν, τὸν δὲ μέγαν 528' (PIN. 10, 1), καὶ, περιλαμβάνον ἑκτασιν 6 στρεμμάτων, χωρεῖ 80,000 θεατῶν. Τὸ κέντρον αὐτοῦ κατεῖχεν ἡ κονίστρα, προωρισμένη εἰς μονομαχίας, θηριομαχίας, ναυμαχίας, καὶ ἄλλα θεάματα, καὶ ἔχουσα μῆκος ἴσον τῷ ἡμίσει τοῦ ὅλου ἄξωνος τοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ δ' ἔδαφος αὐτῆς, ξύλινον ὄν, ἠνοίγετο μηχανικῶς, καὶ ἐξέχει ἐπὶ τοῦ θεάτρου τὰ εἰς τὴν πάλην προσδιωρισμένα θηρία· ἀπαξ δὲ προέκυψεν ἐξ αὐτοῦ καὶ ὀλόκληρον δάσος μετ' ἀπειραρίθμων πτηνῶν. Εἰς τῆς κονίστρας τὴν θέσιν ἀνεσκάφησαν ἤδη διάφοροι ὑπόγειοι θάλαμοι, μεταγενεστέρως κατασκευῆς τοῦ πέμπτου αἰῶνος μ.Χ., ἴσως χρησιμεύσαντες ὡς δεσμωτήρια τῶν μαρτυρῶν. Πέριξ δ' αὐτῆς ὑψοῦντο τὰ ἐδῶλια, στριζόμενα ἐπὶ τεσσάρων ἀλλεπαλλήλων σειρῶν 80 ἀψίδων, κεκοσμημένων ἔξωθεν δι' ἡμικιόνων, ὧν ἦν διάφορος ὁ ρυθμὸς εἰς ἐκάστην σειραν, καὶ ὑπὲρ τὰ ἐδῶλια ἔσωθεν ἐπεκράτει μεγαλοπρεπὲς περιστύλιον (PIN. 10, 2). Ἀφ' οὗτου δ' ἐξέλιπον τὰ ἐδῶλια, ὁ τοῖχος, ὕψος ἔχων 158', φαίνεται ἤδη διάτρυτος ὅλος διὰ τῶν ἠνεωγμένων ἀψίδων, καὶ ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἐντύπωσις ἣν ἀποτελεῖ μονήρης οὕτως ἰστάμενος, ἐν πάσῃ τῇ ποιήσει τοῦ ἐρειπίου καὶ τῆς ἐρημίας, εἰς οὐδεμίαν νέαν χρῆσιν ὡς τὰ λοιπὰ τῆς Ῥώμης λείψανα καταβιβασθεῖς, ἐν ὥρᾳ νυκτὸς μάλιστα, ὅτε διαφαίνεται δι' αὐτοῦ ὁ διάστερος οὐρανός. Κατὰ τὸν Βαρθελεμῆν εἰς μόνην τὴν τοιχοδομίαν αὐτοῦ ἐδαπανήθησαν 20 ἑκατομμύρια φράγκων· καὶ ὅταν εἶδεν αὐτὸ ὁ Θεοδώριχος, ἀνέκραξεν ὅτι πρὸς ἀνέγερσίν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

του ἔπρεπε ποταμὸν χρυσοῦ νὰ ἐξήντηται κατὰ
ἔδα (1) δ' ἔλεγον οἱ μετ' αὐτοῦ βάρβαροι. « Ἐν ὅσῳ
ἵσταται τὸ Κολοσσαῖον θὰ ἵσταται καὶ ἡ Ῥώμη ὅταν πέσῃ
τὸ Κολοσσαῖον, θὰ πέσῃ καὶ ἡ Ῥώμη καὶ ὅταν πέσῃ ἡ Ῥώμη
καὶ πέσῃ καὶ ὁ κόσμος. » (Quamdiu strabit Coliseus, stabit et
Roma; quando cadet Coliseus, cadet Roma; quando cadet Ro-
ma, cadet et mundus). Ἔθεσε δὲ τὸ Κολοσσαῖον ὁ Πάππας
Κενέδικτος ΙΔ' ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θρησκείας (2).

Ὅμοια τούτῳ, ἐλάσσονα ὅμως, ἀμφιθέατρα σώζονται
καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς τὸ ἀξιόλογον ἔχον τὸν ἀρχιτεκτονι-
κὸν ρυθμὸν, ἐν Νεμαυσία (Nismes), τὸ ἐν Τριέρῳ, τὸ ἐν
Καπύῃ, τὸ ἐν Πομπηία, τὸ ἐν Βερόνη, εὐρύχωρον καὶ
καλῶς διατετηρημένον, καὶ τὸ ἐν Πόλα τῆς Ἰστρίας,
τρίδομον, καὶ ἀνεγερθὲν ἐπὶ Οὐεσπεσιανοῦ ἢ ἐπὶ Τίτου.

Εἶδος ἀμφιθεάτρων ἦσαν καὶ αἱ **Ναυμαχίαι**, πε-
ρικλείουσαι μεγάλας δεξαμενάς, ἐν αἷς ἐτελοῦντο ναυ-
τικοὶ ἀγῶνες. Τὴν πρώτην ὠκοδόμησεν ὁ Καῖσαρ, καὶ
ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ἄλλην μείζονα ὁ Αὐγουστος, ἔ-
χουσαν τὴν δεξαμενὴν 1200' εὐρείαν καὶ 1800' μακράν.

Καὶ ὁ **Τίτος** δὲ, ἐπὶ τῆς μικρᾶς διαρκείας τῆς
αὐτοκρατορίας αὐτοῦ ἀνήγειρε λαμπρότατον οἰκοδόμη-
μα, τοὺς οἴκους, καὶ μάλιστα τοὺς **λουτρῶνας**
του, περιέχοντας, εἰς μεγίστην ἔκτασιν, ναοὺς, περιστυ-
λίους στοᾶς, ἐξέδρας, θέατρα καὶ βιβλιοθήκας. Εἰς τὰ
σωζόμενα αὐτῶν μεγάλα ἐρείπια εὐρέθησαν 400 μόνον
κίονες, καὶ παμπληθῆ ἀγάλματα, τὰ θαυμασιώτερα ἔργα
τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Ἀνήγειρε δὲ καὶ ἀψίδα ἐπὶ
τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ἣτις ἵσταται εἰσέτι ἀκεραία, μίαν ἔχουσα

(1) Beda, ap. Ducange, Gloss. II, 467. — (2) Desgod. ch.
27. — Guattani 1789. — Febr. Marzo. — Mem. de Fea.
— Wagner, de Flav. Amph. Commentationes. — Manpurgi,
1829—31.

πύλην μετὰ γείσου ραβδωτοῦ καὶ εὐθυγράμμου, ἑκατέρωθεν δ' ἡμικίονας μετὰ Ῥωμαϊκῶν κιονοκράνων. Καίτοι βαρέως κατάκοσμον, δὲν στερεῖται ὁμως τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο κομψότητος οὐδὲ χάριτος· ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν ἔμφασιν ἐκείνην τῆς στερεότητος καὶ τὴν δύναμιν, ἥτις ἐμπρέπει εἰς ἄλλα τοῦ αὐτοῦ εἶδους οἰκοδομήματα, καὶ ἀποτελεῖ αὐτῶν τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα (1).

Ἐπὶ Τίτου, ἐν ἔτει 79 μ. Χ. συνέβη μία τῶν μεγίστων καὶ ἐπισημοτάτων τοῦ Οὐεσουβίου ἐκρήξεων, ἧς τὴν ἐμπεριστατωμένην καὶ γραφικωτάτην περιγραφὴν παραθέτομεν ἐκ δύο ἐπιστολῶν Πλινίου τοῦ νεωτέρου (2), ὡς τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρουσιν τὴν ἱστορίαν τῆς καλλιτεχνίας· διότι ἡ φοβερά ἐκείνη καταστροφή, ἐν ᾧ μᾶς στερεῖ ἐνθὸς τῶν πολυτιμοτέρων ξεναγῶν εἰς τὰ θαύματα τῆς ἀρχαίας τέχνης, συνετέλεσεν ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν αὐτῶν ὑπὲρ τι καὶ ἄλλο, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τῶν πολυτελεστέρων οἰκοδομημάτων ἀνε-

γερσιν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

« Ταχίτω χαίρειν. »

Ἄπαιτεῖς νὰ σοὶ γράψω περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Θείου μου, ὥστε νὰ παραδώσης τὰ περὶ αὐτοῦ ἀληθῶς τοῖς μεταγενεστέροις. Σ' εὐχαριστῶ· διότι βλέπω ὅτι τὸν θάνατόν του, ἂν σὺ τὸν ὑμνήσης, θέλει παρακολουθήσει ἀθάνατος δόξα. Εἰ καὶ ἐφρονεύθη ἐπὶ τῆς καταστροφῆς ὠραιοτάτων χωρῶν, λαῶν καὶ πόλεων, καὶ ἐπὶ συμβάντος διαιωνίζοντος ἰτὴν μνήμην αὐτοῦ, εἰ καὶ αὐτὸς πολλὰ καὶ διαρκῆ ἐποίησεν, ἀλλ' εἰς τῆς μνήμης αὐτοῦ

(1) Bartoli, Vet. Arcus Augusteum notis i. p. Bellonii ed Inc. de Rubeis. — Desgodetz. M. 17. — (2) Epist. L. VI, 16, 20. — Ἴδε καὶ Δίωνα Κάσσ. Σιφιλ. ΕΣΤ. 23

τῶν διάρκειαν πέπεισμαι ὅτι θέλει συντελέσει τῶν σῶν συγγραφῶν ἢ ἀθανασία. Ἐπίσης εὐδαίμονας θεωρῶ τοὺς περὶ θεῶν λαχόντας ἢ νὰ πράττωσι γραφῆς ἄξια, ἢ νὰ γράψωσιν ἄξια ἀναγνώσεως· εὐδαιμονεστάτους δὲ τοὺς ἀφρότερα δυναμένους· Εἰς τούτων ἔσται καὶ ὁ θεῖός μου καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν σῶν βιβλίων. Διὰ τούτα καὶ χαίρων δέχομαι, σοὶ ζητῶ μάλιστα ἐγώ, ὅ,τι μοι διατάττεις.

Ἦτον εἰς Μισσηνὸν (1) ὡς τοῦ στόλου διοικητής. Κατὰ δὲ τὴν ἐννάτην τῶν Καλανδῶν Σεπτεμβρίου (2), περὶ ὥραν ἐβδόμην περίπου (3), ἡ μήτηρ μου τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἐφαίνετο σύννεφον ἀσύνηθες τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα. Ἡλιασθεὶς ἐκεῖνος, καὶ μετὰ ψυχρολουσίαν προγευθεὶς, ἔκειτο τότε εἰς τὴν κλίνην του καὶ ἐσπούδαζε. Ζητήσας λοιπὸν τὰς ἐμβάδας του, ἀνῆλθεν εἰς μέρος ὅθεν μᾶλλον ἐδύνατο νὰ ἰδῆ τὸ θέαμα. Τὸ νέφος ὑψοῦτο, ἀλλὰ δυσδιάκριτον ἦτον ἐκ τίνος ὄρους· ἔπειτα δ' ἐγνώσθη ὅτι ἐκ τοῦ Οὐεσουβίου. Τὸ δὲ σχῆμα αὐτοῦ ἦτον ὡς δένδρου, καὶ ἰδίως ὡς πίτυος, διότι εἶχεν ὡς ὑψηλότατον κορμὸν, ἐξ οὗ ἐξετείνοντο κλάδοι τινές. Νομίζω ὅτι ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀναπεμπόμενον, εἶτα δὲ τῆς ὀρμῆς ἐλαττουμένης, ἢ ὑπὸ τὸ ἴδιον βάρος ὑφιζάνον, ἐξετείνετο οὕτως εἰς πλάτος. Ἦτον δὲ ὅτε μὲν λευχόν, ὅτε δὲ φαιὸν καὶ κατάστικτον, καθ' ὅσον ἡ γῶμα ἢ τέφραν ἔφερεν. Ὁ θεῖός μου, ὡς πεπαιδευμένος ἀνὴρ, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ ἀκριδέστερον τὸ ὄραμα τοῦτο. Διέταξεν ἐπομένως νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν λέμβον του, καὶ μοι ἐπρότεινεν, ἂν θέλω, νὰ τὸν συνοδεύσω. Ἀλλ' ἀπεκρίθην ὅτι προτιμῶ νὰ μείνω εἰς τὴν ἐργασίαν μου· διότι κατὰ τύχην μοι εἶχε δώσει νὰ γράψω τί. Ἐξῆλθεν ἐπομένως τῆς οἰκίας του, ἔχων εἰς τὴν χεῖρα τὰς σημειώσεις του, ὅτε οἱ ναῦται τοῦ στόλου ἐκ Ῥετίνης, πόλεως

(1) Ἀκρωτήριον. — (2) 23 Αὐγούστου. — (3) 1 Μ. Μ.

ὑποκειμένης τῷ ὄρει, καὶ ἀφ' ἧς μόνη φυγὴ ὑπήργε
 διὰ θαλάσσης, ἤλθον παρακαλοῦντες νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ
 τοῦ κατεπείγοντος κινδύνου. Τότε ἤλλαξε γνώμην, καὶ
 ἀντὶ τῆς σπουδῆς ἦν προετίθετο, ἀνέλαβεν ἔργον μεϊ-
 ζον. Καταγαγὼν τὰς τηρήρεις του, ἐπέβη ὁ ἴδιος, ὅ-
 πως βοηθήσῃ οὐ μόνον τὴν Ῥετίνην, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλ-
 λας κώμας, αἵτινες εἰσὶ πολυπληθεῖς ἐνταῦθα διὰ τὸ
 κάλλος τῆς χώρας, καὶ διηυθύνθη ἐκεῖ ὅθεν ἄλλοι ἔφευ-
 γον, στρέφων τὸ πηδάλιον καὶ τὸν πλοῦν του εὐθὺ πρὸς
 τὸν κίνδυνον, καὶ τοσοῦτον φόβου ἀπηλλαγμένος, ὥστε
 πᾶσαν φάσιν τοῦ δεινοῦ, πᾶσαν μεταβολὴν ἦν ἔβλεπε
 τῆς μορφῆς αὐτοῦ, τὴν ἀνέγραφεν εἰς τὰς σημειώσεις
 του ἢ τὴν ὑπηγόρευεν. Ἦδη ἐπιπτεν ἡ τέφρα εἰς τὰ
 πλοῖά του, πυκνοτέρα καὶ θερμοτέρα καθ' ὅσον προῦ-
 χῶρει ἤδη κατεφέροντο λίθοι μελανοὶ καὶ διάπυροι, καὶ
 συντετριμμένοι ὑπὸ τῆς θερμότητος. Ἡ θάλασσα ἤδη
 ἀπεσύρετο, καὶ τμήματα τοῦ ὄρους ἐκάλυπτον πᾶσαν
 τὴν παραλίαν. Σκεφθεὶς δ' ἐπ' ὀλίγον ἂν ἐπρεπε νὰ
 στραφῇ ὀπίσω, εἶπε πρὸς τὸν κυβερνήτην, παρακινουῦντα
 αὐτὸν εἰς τοῦτο· «Τοὺς γενναίους προστατεύει ἡ τύχη.
 Πρὸς τὸν Πομπωνιανόν!» Ἦτον δὲ οὗτος εἰς τὰς
 Σταβιάς, ἀντιπέραν τοῦ κόλπου, δι' οὗ εἰσεχώρει ἡ θά-
 λασσα εἰς τὴν ἐλαφρῶς καμπτομένην παραλίαν. Ἐκεῖ
 ὁ Πομπωνιανός, βλέπων τὸν κίνδυνον μεμακρυσμένον
 μὲν ἔτι, ἀλλ' ἐπικείμενον καὶ προχωροῦντα, εἶχε φέρει
 τὰ σκεύη του εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἦν ἕτοιμος εἰς φυγὴν,
 ἅμα ἐκόπαζεν ὀλίγον ὁ ἐναντίος ἄνεμος. Ὁ δ' ἐμὸς θεῖ-
 ος, ἔχων τὸν ἄνεμόν οὔριον, κατέπλευσε, καὶ εὐρών τὸν
 φίλον του τρέμοντα, τὸν ἐνηγκαλίσθη, καὶ τὸν ἐνεθάρ-
 ρυνε· καὶ ὅπως διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀφοβίας πραύνη τὸν
 φόβον ἐκείνου, διέταξε νὰ τὸν φέρωσιν εἰς τὸ λουτρὸν,
 καὶ λουσάμενος ἐδείπνησε φαιδρός, ἢ, ὅπερ οὐχ ἦττον
 μέγα, φαιδρότητα ἐπιδεικνύων. Ἐν τούτοις δ' ἐκ τοῦ
 Οὔεσουβίου ὄρους ἀπέστειλον πολλαχοῦ εὐρύταται φλό-

γῆς καὶ πυρκαϊαί, ὧν τὴν λάμψιν ἤϋξανον ἔτι μᾶλλον τὴν νύκτια σκότη. Θέλων δ' ὁ θεῖός μου νὰ κατευνάσῃ τὸν φόβον ὃν αὐταὶ ἐνέπνεον, ἔλεγεν ὅτι εἶναι αἱ πυρκαϊαὶ ἄς ἐν τῷ τρόμῳ τῶν ἀφῆκαν οἱ ἀγρόται, καὶ αἱ ἐρημοὶ ἀγροικίαι, αἵτινες πυρπολοῦνται ἐγκαταλειφθεῖσαι. Μετὰ ταῦτα δὲ κατεκλίνθη ν' ἀναπαυθῆ, καὶ ἐκοιμήθη ὕπνον βαθὺν, ὥστε, ἐπειδὴ ἦτον σωματώδης, ἢ ἀναπνοή του, βαρεῖα οὔσα καὶ ἡχηρὰ, ἠκούετο ὑπὸ τῶν ἐξωθεν παραφυλαττόντων. Ἄλλ' ἡ αὐλή τῆς οἰκίας του τοσοῦτον ἐπληροῦτο ἤδη ὑπὸ τέφρας μετὰ λίθων ἀναμεμιγμένης, ὥστε ἂν διέμενε περαιτέρω εἰς τὸν κοιτῶνά του, δὲν θὰ ἐδύνατο πλέον νὰ ἐξέλθῃ. Ἐξελθὼν λοιπὸν, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Πομπωνιανόν, καὶ τοὺς ἄλλους οἵτινες εἶχον συναγρυπνήσει· καὶ συνεσκέφθησαν ἂν θὰ εἰσέλθωσιν ὑπὸ στέγην, ἢ ἂν θὰ μείνωσιν εἰς τὸ ὕπαιθρον. Διότι αἱ οἰκίαι ἐκλονίζοντο ὑπὸ συνεχῶν καὶ σφοδροτάτων σεισμῶν, καὶ ἐφαινότο ὡς ἀποσπώμεναι ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῶν, καὶ παρακλιπόμεναι ἐνθεν κακείθεν. Ἐὰν δὲ καὶ εἰς τὸ ὕπαιθρον ἠπεῖλει ἡ πτώσις τῶν μετεωριζομένων καὶ συντριβομένων λίθων, ἐπροτιμήθη ὁμως τοῦτο, ὡς ἐλάσσενα ἔχον τὸν κίνδυνον· καὶ παρ' αὐτῷ μὲν λόγος ὑπερίσχυσε λόγου φόβος δὲ φόβου παρὰ τοῖς λοιποῖς. Θέσαντες λοιπὸν προσκεφάλαια περὶ τὰς κεφαλὰς τῶν, τὰ ἐπέδεσαν διὰ μανδυλίων, εἰς προφύλαξιν κατὰ τῶν καταπιπτόντων σωμάτων. Ὑπέφωσκεν ἤδη ἀλλαχοῦ ἡ ἡμέρα· ἐκεῖ ὁμως ἐπεκράτει νύξ πασῶν τῶν νυκτῶν μελανωτέρα καὶ βαθυτέρα, διασχίζομένη μόνον ὑπὸ πολυπληθῶν λαμπάδων καὶ ἄλλων παντοίων φώτων. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἐξέλθωσι πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ νὰ ἰδῶσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τί ἐπεδέχετο ἡ θάλασσα. Ἄλλ' αὐτὴ ἦτον τραχεῖα καὶ ἐναντία εἰσέτι. Ἐκεῖ ῥιφθεὶς ἐπὶ σινδόνης ἦν ἠπλωσε κατὰ γῆς, ἐζήτησε δὲ καὶ ἐπιε ψυχρὸν ὕδωρ. Μετὰ δὲ ταῦτα φλόγες καὶ ὀσμὴ θείου, τῶν φλογῶν τὴν προσέγγισιν προ-

μηνύουσα, τρέπουσι τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν, ἐκεῖνον δὲ ἐξυπνώσι. Καὶ εἰς δύο οἰκέτας στηριχθεὶς ἐγείρεται, καὶ ἐν τῷ ἅμα πίπτει νεκρὸς, ἀποπνιγείς, ὡς ὑποθέτω, ὑπὸ παχέων ἀτμῶν, καὶ συγκλεισθέντος τοῦ στήθους του, διότι ἦτον ἀσθενὲς ἐκ φύσεως, στενὸν καὶ πολλάκις ἀσθματικόν. Ὄταν δ' ἐπανῆλθε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἡμέρας τρίτης ἀπὸ τῆς τοῦ θανάτου του, τὸ σῶμά του εὐρέθη ὀλόκληρον, ἀβλαβὲς καὶ ἐνδεδυμένον ὡς ὅταν ἐξέπνευσεν. Ὁμοίαζε δὲ κοιμωμένου μᾶλλον ἢ ἀποθανόντος. Ἐν τούτοις δ' ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ μου εἶμεθα ἐν Μισσηνῶ. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον διὰ τὴν ἱστορίαν· καὶ σὺ μόνον περὶ τοῦ θανάτου ἐκείνου ἤθελες νὰ μάθῃς. Δι' ὃ παύω, ἐν μόνον προσθέτων, ὅτι σοὶ ἐξέθηκα μετ' ἀληθείας ὅσα ἡ εἶδα παρῶν, ἢ ἤκουσα ἀμέσως ὅτε τῶν ἀπομνημονευομένων δὲν εἶχεν ἔτι ἀλλοιωθῆ ἢ ἀλήθεια. Σὺ δ' ἐκλεξοῦν τὰ σπουδαία. Διότι ἄλλο τὸ ἐπιστολὴν, ἄλλο τὸ ἱστορίαν, καὶ ἄλλο τὸ πρὸς φίλον, ἄλλο τὸ πρὸς πάντα γράφειν. Ὑγιαίνει.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἐπιστολή μου περὶ τοῦ θανάτου τοῦ θείου μου σοὶ ἐνεποίησε, λέγεις, τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσῃς τίνας φόβους καὶ τίνας κινδύνους ὑπέστην ἐν Μισσηνῶ, ὅπου εἶχον καταπαύσει τὴν διήγησίν μου.

« Ἄν κ' ἐνθυμούμενος φρίκην αἰθάνωμαι, . . . »
ὅμως ἀρχίζω (1).

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ θείου μου ἐξηκολούθησα τὴν ἐργασίαν δι' ἣν εἶχον μείνει· καὶ λουσθεὶς καὶ δει-

ἢ Ἐκ τῆς Αἰνείαδος.

πῆσας, ἐκοιμήθην ὕπνον βραχὺν καὶ ἀνήσυχον. Ἐπι-
πληθῶν ἡμερῶν ἡ γῆ ἐσειέτο· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν
ἐφαίνετο λίαν ἐπίφοβον, ὡς σὺνηθες εἰς τὴν Καμπα-
ναν. Ἀλλὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τοσοῦτον ἐπέτεινεν ὁ
σεισμὸς, ὥστε ἐφαίνετο οὐχὶ κινῶν, ἀλλ'ἀνατρέπων τὰ
πάντα. Ἡ μήτηρ μου εἰσέδραμεν εἰς τὸν κοιτῶνά μου,
καὶ μὲ εὖρεν ἐγειρόμενον ὅπως τὴν ἐξυπνήσω, ἐὰν ἐ-
κκιμᾶτο. Ἐκαθήσαμεν τότε εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας,
ἣτις διὰ στενῆς ἐκτάσεως χωρίζει τὰς οἰκοδομὰς ἀπὸ
τῆς θαλάσσης. Δεκαοκταέτης ὢν, δὲν ἤξεύρω ἂν εὐ-
στάθειαν ἢ ἀσυλλογησίαν πρέπει νὰ τ' ὀνομάσω, ὅτι
ἔλαβον τὸν Τίτον Λίβιον, καὶ, ὡς ἐν ἀργίᾳ, τὸν ἀνεγί-
νωσκον, καὶ ἐξηκολούθουν ἀποσπάσματα ἀπ' αὐτοῦ ση-
μειῶν. Ἐπῆλθε τότε φίλος τις τοῦ θείου μου, ὅστις
εἶχεν ἔλθει νὰ τὸν ἰδῆ ἐξ Ἰσπανίας, καὶ βλέπων ἐμὲ
καὶ τὴν μητέρα μου ὅτι ἐκαθήμεθα, ἐμὲ μάλιστα ὅτι ἀ-
νεγίνωσκον, μᾶς ἐπέπληξεν, ἐκείνην δὲ διὰ τὴν ὑπομονὴν
τῆς καὶ ἐμὲ διὰ τὴν ἀφοβίαν μου. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἀπε-
στράφη ἀπὸ τοῦ βιβλίου μου. Ἦτον γὰρ ἡ πρώτη ὥρα
τῆς ἡμέρας, καὶ ὑπέφωσκεν ἀμυδρὸν καὶ ἀμφίβολον.
Τότε ἐπῆλθεν ἰσχυρὸς κλονισμὸς τῶν πέριξ οἰκοδομῶν,
ὥστε εἰς τὸν ἄστεγον μὲν ἀλλὰ στεγὸν ἐκεῖνον τόπον
ἦν μέγας καὶ βέβαιος τοῦ κινδύνου ὁ φόβος. Ἀπεφα-
σίσαμεν ἐπομένως νὰ ἐξέλθωμεν τῆς πόλεως, καὶ ὁ
λαὸς ἔντρομος μᾶς παρηκολούθησε, προτιμῶν τῶν ἐδι-
κῶν τοῦ βουλῶν τὰς ξένας, διότι τοῦτο ἐν στιγμαῖς
φόβου νομίζεται φρόνησις. Τὸ ἄπειρον δὲ πλῆθος τῶν
ἀπερχομένων μᾶς ὠθεῖ καὶ μᾶς παρασύρει. Ἐξελθόντες
τῶν οἰκοδομῶν, ἐστάθημεν. Ἀλλ' ἐκεῖ νέα θαύματα καὶ
νέος τρόμος! Αἶ ἅμαξαι ὑφ' ὧν συνωδευόμεθα, καίτοι
ἐπὶ ἐδάφους ἐντελῶς ἐπιπέδου, οὕτως ἐπὶ θάτερα ἐκλο-
νίζοντο, ὥστε οὐδ' ὑπὸ λίθων στηριζόμεναι ἐδύναντο νὰ
μένωσιν ἀκίνητοῦσαι. Πρὸς τούτοις ἐβλέπομεν τὴν θά-
λασσαν ὡς ἐφ' ἑαυτῆς ἐπιρρίπτομένην, καὶ ἀποκρουο-

μένην ἀπὸ τῆς κραδαινομένης ἀκτῆς. Κατὰ δὲ τὴν ἀπέναντι διεύθυνσιν νέφος μέλαν καὶ φοβερόν, συστρεφόμενον πῦρ σφενδονίζον, ἐσχίζετο εἰς μακρὰς φλογῶν λάμπεις, αἵτινες ἦσαν ὅμοιαι ἀλλὰ μείζονες ἀστραπῶν. Τότε ὁ ἐξ Ἰσπανίας ἐκεῖνος φίλος, ἐπαναλαμβάνων ἐπιμονώτερον· « Ἄν ὁ σὸς ἀδελφός, λέγει, ἂν ὁ θεῖός σου ζῆ, θέλει τὴν σωτηρίαν σας· ἂν ἀπέθανεν, ἤθελε νὰ τῷ ἐπιζήσητε. Διατί λοιπὸν δὲν σπεύδετε νὰ διαφύγητε »;

Ἐμεῖς δ' ἀπεκρίθημεν ὅτι δὲν θ' ἀναχωρήσωμεν ὅπως ἐξασφαλισθῶμεν, ἐν ὅσῳ δὲν ἔχομεν βεβαιότητα περὶ τῆς σωτηρίας του. Ἄνευ λοιπὸν περαιτέρω ἀναβολῆς ἀπῆλθεν ἐκεῖνος, καὶ ἔφυγε, δράμων, τὸν κίνδυνον. Καὶ μετ' οὐ πολὺ κατῆλθε τὸ νέφος ἐκεῖνο εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐκάλυψε τὰς θαλάσσας· καὶ περιζῶσαν ἀπέκρυψε τὴν Καπρέραν ⁽¹⁾, καὶ μᾶς ἀφήρεσε τὴν θεάν τοῦ προκειμένου Μισηνοῦ. Τότε ἡ μήτηρ μου μὲ παρεκάλει, μὲ ἰκέτευε, μὲ διέταττο νὰ εὔρω τρόπον νὰ φύγω, λέγουσα ὅτι ἐγὼ δύναμαι, γέρος ὢν, ἐν ᾧ ἐκείνη καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ σῶμα βαρεῖα, καλῶς θὰ ἀπέθνησκεν· ἂν μόνον δὲν ἐγίνετο αἰτία καὶ τοῦ θανάτου μου. Ἄλλ' ἐγὼ τῇ ἀπήντων ὅτι δὲν σώζομαι, ἂν δὲν σωθῶμεν ὁμοῦ. Καὶ λαβὼν αὐτὴν ἐκ τῆς χειρὸς, τὴν βιάζω νὰ ἐπιταχύνη τὸ βῆμα. Τὸ κατώρθου δὲ δυσκόλως, καὶ ἐμέμφετο ἑαυτὴν ὅτι μὲ βραδύνει. Ἦδη ἐπιπτε τέφρα, ἀλλ' εἰσέτι ὀλίγη. Μεταστραφεῖς δὲ, βλέπω πυκνὸν καπνὸν ἐπικείμενον, καὶ παρακολουθοῦντα ἡμᾶς, ἐν ᾧ ὡς χεῖμαρος ἐχύνετο εἰς τὴν γῆν. « Ἄς φύγωμεν, εἶπον, ἐν ὅσῳ βλέπομεν, ἐκ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, μὴ καταπατηθῶμεν καὶ συντριβῶμεν ἐν τῷ σκότει ὑπὸ τοῦ ἐπερχομένου πλήθους ». Μόλις δ' ἐμακρύνθημεν, καὶ ἐπῆλθε σκότος, οὐχὶ ὡς τὸ τῆς ἀσελήνου καὶ νεφελώδους νυκτός, ἀλλ' ὅσον ἐν κατακλείστοις τόποις καὶ ἀφωτί-

(1) Νῆσον.

οις. Καὶ ἤκούοντο οἱ ὀλοφυρμοὶ τῶν γυναικῶν, οἱ
κλαυθμοὶ τῶν παιδίων, αἱ κραυγαὶ τῶν ἀνδρῶν. Ἄλ-
λοὶ ἐφώναζον τοὺς γονεῖς, ἄλλοι τὰ παιδιά, ἄλλοι
τοὺς συζύγους των, καὶ διὰ τῶν φωνῶν ἐζήτουν ν' ἀνα-
γνωρισθῶσιν. Οὗτοι ἐθρήνουν διὰ τὴν δυστυχίαν των,
εἰνεοὶ διὰ τὴν τῶν συγγενῶν των· καὶ τινες ἐκ φόβου
τοῦ θανάτου ἐπεκαλοῦντο τὸν θάνατον. Πολλοὶ ἐξέ-
τεινον πρὸς τοὺς θεοὺς τὰς χεῖρας, καὶ ἄλλοι ἤρνοῦντο
ὅτι ὑπάρχουσι θεοί, καὶ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐξελάμβανον
ὡς τὴν αἰωνίαν καὶ ἐσχάτην νύκτα τοῦ κόσμου. Ὑ-
πῆρχον δὲ καὶ τινες αὐξάνοντες τοὺς ἀληθεῖς κινδύνους
διὰ φόβων ψευδῶν καὶ ὑποθετικῶν· καὶ ἄλλοι ἀνήγγελ-
λον ἀνυπάρκτως, καὶ ἐπιστεύοντο, ὅτι ἐν Μισσηνῶ τοῦτο
κατέπεσε καὶ τὸ ἄλλο ἐπυρπολήθη. Ἐπειτα ἐφάνη
λάμψις τις, ἀναγγέλλουσα ὅμως εἰς ἡμᾶς οὐχὶ τὴν
ἡμέραν, ἀλλὰ τοῦ πυρὸς τὴν προσέγγισιν. Τὸ πῦρ ὅ-
μως ἔμεινε μακρὰν ἡμῶν. Ἐπανήλθομεν δὲ τὰ σκότῃ, καὶ
ἐπανεληφόμεν τὴν τέφρα πολλὴν ἐπὶ ταχέϊα, ὥστε ἀναγκα-
ζομεθα ἐγειρόμενοι νὰ τὴν ἀποσειώμεν· διότι ἄλλως θὰ
μᾶς ἔθαπτε καὶ θὰ μᾶς κατέβαλλεν ὑπὸ τὸ βάρος της·
θὰ ἐδυνάμην νὰ καυχηθῶ ὅτι οὔτε γογγισμοὶ μὲ διέ-
φυγον οὔτε φωνὴ δειλίας ἐν τοιούτῳ κινδύνῳ, ἂν δὲν
εἶχον τὴν ἀθλίαν, ἀλλ' εἰς τοὺς θνήσκοντας μεγάλην
παρηγορίαν, τοῦ νὰ νομίζω ὅτι θνήσκω ὁμοῦ μετὰ πάν-
των, καὶ πάντες ὁμοῦ μετ' ἐμοῦ. Ἐν τούτοις δ' ἡ ὀ-
μίχλη ἐκείνη διελύθη ὡς καπνὸς ἢ νεφέλη· καὶ ἐφάνη
ἡ ἀληθὴς ἡμέρα, καὶ ἔλαμψε καὶ ὁ ἥλιος, ἀλλὰ θαμ-
βὸς, ὡς ἐπὶ τῶν ἐκλείψεων. Εἰς τοὺς τεθορυβημένους
ἡμῶν ὀφθαλμοὺς τὰ πάντα ἐφαίνοντο μεταβεβλημένα,
καὶ ὑπὸ βαθεῖαν τέφραν ὡς ὑπὸ χιόνα κεκαλυμμένα.
Ἀφ' οὗ δ' ἐπανήλθομεν εἰς Μισσηνὸν, καὶ ἀνέλαβον ὀ-
λίγον τὰ σώματα ἡμῶν, διήλθομεν νύκτα ὀδυνηρὰν καὶ
τεταραγμένην, μεταξύ ἐλπίδος καὶ φόβου. Ὑπερίσχυσε
δ' ὁ φόβος· διότι καὶ ὁ σεισμὸς τῆς γῆς ἐπέμενε, καὶ

πολλοὶ ἐν παραφροσύνῃ διὰ φοβερῶν προῤῥήσεων ἤ-
ξανον καὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ τὰ τῶν ἄλλων δεινά. Ἄλλ' ἡ-
μεῖς, ὅσους καὶ ἂν ὑπέστημεν κινδύνους, καὶ ὅσους καὶ
ἂν εἰσέτι περιεμένομεν, οὐδ' ὅλως ἐσκέφθημεν περὶ ἀνα-
χωρήσεως, πρὶν ἢ μάθωμέν τι περὶ τοῦ θείου μου. Ταῦ-
τα, ἀνάξια τῆς ἱστορίας, δὲν θέλεις τ' ἀναγνώσει ὅπως
τὰ γράψης· καὶ σὲ αὐτὸν, τὸν ἀπαιτήσαντα, μέμφου,
ἂν δὲν σοὶ φανῶσιν οὐδ' ἐπιστολῆς ἄξια ».

Ἡ φοβερά αὕτη ἐκρηξίς ἐξηφάνισεν ἀπὸ τοῦ προ-
σώπου τῆς γῆς τρεῖς πόλεις τῆς Καμπανίας, τὴν Πομ-
πητῶν, τὸ Ἡράκλειον καὶ τὰς Σταβιάς. Ἄλλ' εὐτυχῶς
ἐπὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εὐρέθη ἀπροσδοκῆτως ὅτι
αἱ πόλεις αὗται εἶχον μόνον καταχωσθῆ χωρὶς νὰ κα-
ταστραφῶσι, καὶ ἔμεινον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον
διατετηρημένα ὑπὸ τῆν πέτραν, ὅπως ἀνορυχθεῖσαι
ὠηγηθῶσι ποτὲ εἰς τὸν νέον κόσμον τὰ μυστήρια τοῦ
ἀρχαίου (1). Γεωργοί, φυτεύοντες ἀμπέλον, ἀνεκάλυ-
ψαν κατὰ τύχην παρὰ τὸν Σάριον ποταμὸν τινὰς ἀρ-
χαιότητας, καὶ τὸ 1750 ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως
Κάρολος ὁ Βουρβόνος, ἀρξάμενος τακτικῶν ἀνασκαφῶν,
εὔρε πρώτην τὴν Πομπηίαν, ἣτις ἦτον τῶν ἀβροδιαί-

(1) Ant. de la Gr. Grèce, grav. par Pinaresi et expl. par
Guattani, P. 1804. (F. 3 V).

Mazois, ant. de Pompei, 1812. ἐξηκολ. Gau, 1827. ἐτε-
λείωσε Labrouste. Πολυτελὲς συγγρ.

W. Gell and Gaudy, Pompejana. L. 1817, 1830.

Venuti, descr. delle prime scoperte dell'ant. Città di Erco-
lano, 1780.

Breton. Pompeia, 1855.

Τὰ λοιπὰ Müller, Hndb. 260, 2.

των Ῥωμαίων ἢ κατοικία, καὶ μικρὰ τῆς Ῥώμης εἰ-
 κών. Καὶ τοῦ μὲν Ἡρακλείου, κειμένου βαθέως εἰς
 λάβαν ὑπὲρ λίθον σκληρὰν, μονον τινὰ οἰκοδομήματα
 ἀνεκαλύφθησαν, πρὸς ἃ ἡ κάθοδος γίνεται διὰ σκοτει-
 νῶν φρεάτων. Ἐν τῶν οἰκοδομημάτων τούτων εἶναι τὸ
 θέατρον, οὗ ὁ ἀρχιτέκτων, κατ' ἐπιγραφὴν αὐτόθι εὐ-
 ρεθεῖσαν, ἐκαλεῖτο Π. Ν ο υ μ ῖ ν ι ο ς (1). Τῆς δὲ Πομ-
 πηίας ὑπὸ βαθεῖαν ἀλλ' ἐλαφρὰν τέφραν κατακεχωσμέ-
 νης, ἀνεσκάφη ὑπὲρ τὸ τρίτον, πολλὰς στοὰς, ναοὺς,
 καὶ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα περιέχον. Παρατηρεῖται
 δ' ἐν γένει εἰς τοὺς ναοὺς ὁ κατὰ τὸν Τυρρηνικὸν τρό-
 πον λῖαν προέχων πρόναος. Δυστυχῶς ὅμως πολλὰ
 τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῆς εὐρέθησαν μεγάλως βεβλαμ-
 μένα, καὶ ἐν ἐρειπίων καταστάσει, ἐκ σεισμοῦ ἰσχυροῦ,
 συμβάντος ἤδη 16 ἔτη πρὸ τῆς ἐκρήξεως. Τῆς πό-
 λεως ταύτης τὰ τεῖχη εἰσὶν ἐκ λάβας σκληρᾶς οἰκοδο-
 μημένα, καὶ ἔχουσιν ἐπιγεγραμμένας πολλὰς Τυρρην-
 νικὰς καὶ Ὀπικὰς ἐπιγραφὰς, καὶ πολλὰς προσέτι Λα-
 τινικὰς, παντὸς εἴδους ἀγγελίας περιεχούσας. Μετα-
 ξὺ τῶν ἀνασκαφέντων μερῶν εἶναι ἡ πρωτίστη ἀγορὰ,
 περιλαμβανομένη ὑπὸ μεγάλης στοᾶς ὠρικῆς, ἣν κο-
 σμεῖ μεγαλοπρεπῶς Ῥωμαϊκὴ ἀψίς. Σώζονται δὲ περὶ
 αὐτὴν καὶ διάφορα ἄλλα οἰκοδομήματα, ἐν οἷς καὶ βουλευ-
 τήριον, καὶ ναὸς τοῦ Διός. Ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως εὐρέθη
 τὸ θέατρον, καὶ παρ' αὐτῷ ὠδεῖον ὑπόστεγον, οὗ ὅμως ἡ
 στέγη κατέπεσε· καὶ περαιτέρω ἕτερον ἀμφιθέατρον. Ἐξ ἐ-
 πιγραφῶν δ' ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ θεάτρου ἐ-
 καλεῖτο Ἀ ρ τ ὄ ρ ι ο ς Π ρ ῖ μ ο ς. Ἀλλ' εἰ καὶ Λατι-
 νικὰ ἀπαντῶνται οἰκοδόμων ὀνόματα, αἱ οἰκοδομαὶ ὅμως
 ἔχουσι ρυθμὸν ἰσχυρῶς ἐλληνίζοντα, εἴτε διότι ἐν Καμ-
 πανία ἐπεκράτει τότε μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας
 ὁ Ἑλληνισμὸς, εἴτε διότι τερπνὰς διαίτας κεκτημένοι

(1) Mommsen, I. R. N. 2419.

αυτόθι οἱ πλούσιοι τῶν Ῥωμαίων, ἤρέσκοντο νὰ εὐρίσκωσιν ὑπὸ τὸν Ἑλληνικὸν οὐρανὸν τῆς Νεαπολεως ἑλληνικὴν πόλιν, καὶ τὸν ἑλληνικὸν βίον, ὃν ἠγάπων ἤδη καὶ ἐμιμοῦντο. Ἴσως ὅμως καὶ ἡ ἐποχὴ ἦν ἐλέγχουσι τὰ πλεῖστα τῶν αὐτόθι ἀνακαλυφθέντων μνημείων, ἡ ἐσχάτη προχριστιανικὴ ἑκατονταετηρίς, εἶχε τὸν τύπον τοῦτον τῆς καθαρωτέρας ἑλληνικῆς μιμήσεως, πρὶν ἢ διατυπωθῆ τέχνη εἰδικώτερον Ῥωμαϊκῆ.

Αἱ οἰκίαι εἰσὶ μᾶλλον ταπειναὶ ἕνεκα τῶν σεισμῶν, καὶ ἔχουσι μὲν αἱ πλεῖσται τὸ Ἰταλικὸν ὑπαιθρον προαύλιον (Atrium), ἀλλ' αἱ μείζονες καὶ περιστύλια, κατὰ τὸ μεταγενέστερον ἑλληνικὸν σχῆμα, Δωρίου, ἢ Κορινθίου, ἢ ἐνίοτε καὶ Ἰωνικοῦ ποικίλου ῥυθμοῦ, καὶ τινες τῶν πολυτελεστάτων καὶ κήπους ὑπὸ στοῶν περικυκλουμένους. Πολλαὶ αὐτῶν εἰσὶ μικραὶ, ἀλλ' οὐχὶ εὐτελεῖς, ὡς προσδιωρισμέναι εἰς προσωρινὴν ἐνοίκησιν. Τινὲς ὅμως, τῶν ἐν τοῖς προαστείοις μάλιστα, διακρίνονται διὰ τὴν κομψότητα αὐτῶν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ λαμπροτάτη τῶν ἄχρι τοῦδε γνωστῶν, ἡ τοῦ Μ. Ἀρρίου Διομήδους καλουμένη, κεῖται εἰς τὸ προάστειον, καὶ εἶναι ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου. Εἶχε δὲ τρεῖς ὀρόφους, ἐξ ὧν διατηροῦνται ἤδη μόνοι οἱ δύο. Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ μικρὰ πύλη φέρει εἰς τὸ προαύλιον (Impluvium) (ΠΙΝ. ΙΗ, 6, ἔχον ἄλλοτε κήπον κατὰ τὸ μέσον, καὶ περὶ αὐτὸν περιστύλιον δώριον, οὗ οἱ κίονες στεροῦνται τῆς ἀρχικῆς ἑλληνικῆς καθαρότητος τῶν μορφῶν, ἔχοντες τὸν ἐχθινὸν κατάκοσμον δι' ὧν, καὶ τὸν ἄβακα διαφόρως τετμημένον. Εἰς αὐτὸ δ' ἀνοίγονται πᾶσαι αἱ θύραι τῶν περικειμένων δωματίων. Δεξιῶς τῶ εἰσιόντι εἰσὶν αἱ διάφοροι κατοικίαι τῶν ὑπηρετῶν· μεταξὺ δ' αὐτῶν ἀναβάθρα φέρει πρὸς τὸν δεύτερον ὀροφον, περιέχοντα ἀφ' ἐνός μὲν ἀχυρῶνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ λουτρῶνας, ἐν οἷς σώζεται μέχρι τοῦδε παράθυρον, διατηροῦν ὑελίον. Μετὰ τούτους δ' ἔπεται θάλα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἔχων σκεύη μαγειρικά, καὶ ἐξῆς οἱ κοιτῶνες, οἵ-
τινες, ταπεινοὶ καὶ μικροί, λαμβάνουσι φῶς μόνον ἐκ
τῆς θύρας, καίτοι ὄντες ὅλοι κατάγραφοι. Ἐν μέσῳ
αὐτῶν εἶναι τὸ ἐστιατόριον, ἡμικυκλικόν, ἔχον πα-
ράθυρα πρὸς τοὺς ἀγροὺς, καὶ τοὺς τοίχους κεκοσμη-
μένους διὰ γραπτῶν παραστάσεων ἰχθύων. Ἐντὸς αὐ-
τοῦ εὐρέθησαν πολλὰ σκεύη περίεργα, πολυτελεῆ καὶ ὡ-
ραῖα. Ἡ δ' ἀριστερὰ πλευρὰ περιέχει τὴν ἐξέδραν τῆς
ὑποδοχῆς μετ' ἄλλων δωματίων, ὧν ἐν περιλαμβάνει μαρ-
μαρίνην τράπεζαν, κεκοσμημένην κατὰ τὰς γωνίας διὰ
κεφαλῶν θηρίων, αἵτινες εἰσὶ μικραὶ ὑδρορροαί· εὐρέθη-
σαν δ' ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ δωματίου καὶ ἀγάλματα, καὶ
πολλὰ ἀργυρᾶ ἀγγεῖα. Παρὰ τὴν ἐξέδραν δέ, καὶ ὑπὲρ
τὰ δωμάτια τῶν ὑπηρετῶν, ἐκτείνεται δῶμα, ἐφ' οὗ ἀ-
πηντήθησαν τὰ ἴχνη μιᾶς τῶν περιπαθῶν σκηνῶν τοῦ
φοβεροῦ δράματος. Εἰς τῶν ὑπηρετῶν ἐξῆλθεν ἐνταῦθα
κατὰ τὴν ἀποφράδα στιγμὴν, καὶ ἐμφοβὸν τὸν παρηκο-
λούθησε τὸ πιστὸν καὶ οἰκόσιτόν τοι ἀρνίον· ἀλλ' ἐνταῦ-
θα ἐπῆλθε κεραυνοβόλος ὁ θάνατος, καὶ πλησίον ἀλλή-
λων εὐρέθησαν ὁ σκελετὸς τοῦ οἰκέτου, καὶ ὁ σκελετὸς
τοῦ ἀρνίου, φέροντος ἔτι τὸν κώδικα εἰς τὸν τράχηλον.
Ὅπισθεν δὲ τῆς οἰκίας ἐκτείνεται ὁ κήπος, καὶ εἰς τὸ
βάθος αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ὑπόγεια, εἰς ἃ κατέφυγεν ἡ
οἰκοδέσποινα μετὰ δύο τῆς τέκνων καὶ δεκαεπτὰ ὑπη-
ρετῶν, ὡς δεικνύουσιν οἱ τύποι τῶν σωμάτων αὐτῶν
ἐντὸς τῆς τέφρας ἧτις τοὺς ἀπέπνιξε.

Πολυτελεστάτη ἦν καὶ ἡ ἐντὸς τῆς πόλεως μεγί-
στη οἰκία, ἡ λεγομένη τοῦ Φ α ὕ ν ο υ, ἐξ αἰτίας θαυ-
μασίου ἀγάλματος εὐρεθέντος ἐντὸς αὐτῆς, καὶ κο-
σμοῦντος ἤδη τοῦ Μονάρχου τὴν Γλυπτοθήκην. Ὅλη
κατάγραφος, καὶ ζωηρότατα διατηροῦσα τὰ χρώματα,
ἔχει καὶ εἰς τὰ ἐδάφη πολλαχοῦ δάπεδα ἐκ συνθέσεως
ἀλαβάστρου, ἰάσπιδος καὶ ἀγάλτου, ἐν μάλιστα, τὸ ὡραιό-
τατον καὶ ἐντελέστατον πάντων τῶν τοῦ εἴδους τούτου,

κατὰ τὴν ἐξέδραν τὴν μεταξὺ τοῦ κήπου καὶ τοῦ ἄλ-
σους, παριστῶν μάχην τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Μεταξὺ τῶν ἀνακαλυφθέντων μερῶν εἰσὶ καὶ λου-
τρῶνες, ἔχοντες πάντα τὰ πρὸς λουσίαν ἀπαιτούμενα
μέρη, οὐχὶ ὁμῶς καὶ τὰ λοιπὰ πολυτελῆ παραρτήματα
ἐφ' οἷς διέπρεπον οἱ λουτρῶνες τῆς Ῥώμης. Πλησίον
δὲ τῶν λουτρῶνων καὶ μετ' αὐτῶν συνδεδεμένα ὑφί-
στανται δύο οἰκοδομαί, ἔχουσαι παραστάδας ἐσωτερι-
κῶς εἰς τοὺς τοίχους, καὶ ἡ μία Ἀτλαντας ἐμπρὸς
τῶν παραστάδων, κεκαλυμμένα δ' ἀμφότεραι διὰ θό-
λων κιλυνδρικῶν, ἐξ ὧν ὁ εἷς κοσμεῖται ὑπὸ φατνω-
μάτων, ὁ δ' ἕτερος παραδόξως ὑπὸ διαξεσμάτων, οἷα
τὰ τοῦ κορμοῦ τῶν κιονων.

Καθ' Ἑλληνικὸν μάλιστα ῥυθμὸν ἦν ὠκοδομημένος
καὶ ὁ παρά τῷ θεάτρῳ ἐν ἐρειπίοις κείμενος ναὸς τοῦ
Ἡρακλέους, δώριος, περίπτερος, ἀρχαῖκόν τύπον ἔχων.
Ἰδρυταὶ δ' ἐν μέσῳ πλατείας τριγωνικῆς, ἦν κοσμεῖ
ἑξῆς περιστύλιον, ὠραῖον καὶ καθαροῦ ῥυθμοῦ ἔχον
τοὺς κίονας. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς δὲ τῆς πλατείας ταύ-
της ἄγει στοὰ Ἰωνίος, μεταγενεστέρας ἑλληνικῆς δια-
πλάσεως, καὶ παρ' αὐτὴν ἐκτείνεται ἕτερα, δωρικὴ αὐτῇ,
ἔχουσα τοὺς ἐχίνους τῶν κιονοκράνων προέχοντας εὐ-
θυγράμμως. Πολλαχοῦ δ' ἀπαντῶνται καὶ Κορινθιακοὶ
κίονες καὶ παραστάδες, ὧν τὰ σχήματα εἰσὶν ἐπὶ τὸ
ῥωμαϊκώτερον μεταπεποιημένα. Καὶ ἐν γένει εἰς ὅλας
τὰς οἰκοδομὰς παρεμβάλλονται νύμφαι καὶ ἄλλαι ἐν-
τομαὶ διατέμνουσαι τὰς μεγάλας ἐπιφανείας, καὶ δια-
φόρως καὶ ἐπὶ τὸ ζωγραφικώτερον σκιάζουσαι αὐτάς.

Εἰς δὲ τὸ προάστειον, πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρρίου
Διομήδους, ἡ πρὸς τὸ Ἡράκλειον ἄγουσα ὁδὸς, 20' πλά-
τος ἔχουσα, ἔχει εἰς 500' μῆκος, 60 τάφους ἑκατέρωθεν,
κεκοσμημένους διὰ γλυφῶν καὶ γραφῶν. Εἰσὶ δὲ τινὲς
μὲν αὐτῶν εἰς σχῆμα ναίσκων, οἱ δὲ πλεῖστοι ὡς βω-
μοὶ ἐπὶ ὑψηλῆς βαθμιδοειδοῦς βάσεως ἰδρυμένοι, μετὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κοσμητικῶν μερῶν κατὰ ῥωμαϊκὸν ῥυθμὸν διατεθειμένον. Ἐξ αὐτῶν, στρογγύλος τὸ σχῆμα, εἶναι καθαρωτέρως Ἑλληνικός· εἷς δὲ τῶν ὠραιότερων εἶναι ὁ τῆς Νευολίας Τύχης, παριστῶν βωμὸν ἐκ λευκοῦ λίθου ἐπὶ δύο βῆθμιδων καὶ βάσεως ἐκ λάβας, μετ' ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν.

Ἐκ τῆς Τραϊανοῦ μέχρι τῆς Ἀντωνεῖνων (98—138 μ. Χ.)

Ἐπὶ δὲ τῆς λαμπρᾶς καὶ εἰρηνικῆς ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Τραϊανοῦ μέχρι τῶν Ἀντωνεῖνων, ἐξηκολούθησεν ἡ τέχνη ἀκμάζουσα, καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνηγέρθησαν καταστήματα, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐφάνη προσωρινῶς ἀναλάμψασα ἡ ἀρχαία φιλοκαλία, καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἧτις κατεκοσμήθη διὰ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν. Διετήρει δ' ἔτι καταπᾶσαν ταύτην τὴν ἐποχὴν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτῆρα μεγαλείου καὶ εὐγενείας, διὰ πλουσίων ἀλλὰ καὶ φιλοκάλων κοσμημάτων ἔτι μᾶλλον ἀναδεικνύμενον. Συγχρόνως ὁμῶς ἀργεῖται ἀπὸ τοῦδε τῶν κοσμημάτων τούτων ἡ ἐπισώρευσις εἰς κατάχρησιν βαθμηδὸν ἐκτρεπομένη· καὶ ἐκνικᾶ ἡ ἀπὸ Δεμιτιανοῦ ἤδη (81 μ. Χ.) γινομένη χρῆσις στυλοβατῶν συνθέτων ἐξ ἀλλεπαλλήλων στερεοβατῶν ἢ βάσεων τῶν κίωνων, δι' ὧν οἱ κίονες ἀνεδείκνυντο ἐπιμηκέστεροι, καὶ αἱ γραμμαὶ αὐτῶν πολυσυνθετώτεραι.

Τοῦ Τραϊανοῦ ἡ ἀγορὰ (Forum Trajani) ἦν, κατ' Ἀμμιανὸν (1), τὸ θαυμαστότατον οἰκοδόμημα τῆς Ῥώμης, προστεθεῖσα ὡς ἐπέκτασις εἰς τὴν τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένη μεταξὺ τοῦ Καπιτωλίου καὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου. Πρὸς αὐτὴν ἔφερεν ἀψὶς θριαμβευτικὴ, καὶ τὰς μὲν δύο πλευρὰς

(1) ΙΣΤ, 10.

κατεῖχον βιβλιοθήκαι, κατὰ δὲ τὸ μέσον εἶχε ναὸν τοῦ Τραϊανοῦ, καὶ ἀπέναντι τῆς ἀψίδος τὴν Οὐλπίαν στοᾶν, τὸ πολυτελέστατον ἴσως πάντων τῶν τῆς Ῥώμης οἰκοδομημάτων, μετὰ τετραπλῆς κίωνων σειρᾶς, καὶ μετ' ἐπιχάλκου ὀρόφου, ὑπὸ παμπληθῶν ἀγαλμάτων περικοσμούμενον. Ταύτην τὴν στοᾶν αἰνίττεται ὁ Πausανίας λέγων (1): Ῥωμαίοις δὲ ἡ ἀγορὰ μεγέθους εἶνεκα καὶ κατασκευῆς τῆς ἄλλης θαῦμα οὔσα, παρέχεται τὸν ὄροφον χαλκοῦν. Ὅπισω δὲ καὶ τῆς στοᾶς ταύτης ἀνηγέρθη μεταξὺ δύο μικρῶν ναῶν ἐν ἔτει 113 μ. Χ. ὁ κίων τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκ σπονδύλων λευκοῦ μαρμάρου, φέρων τὸν ἀνδριάντα τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ὕψος ἔχων ποδῶν 100 μετ' αὐτοῦ τε καὶ μετὰ τοῦ 17' ὕψος ἔχοντος στυλοβάτου. Τὸ δὲ πάχος αὐτοῦ εἶναι 10—11', καὶ ἐσωτερικῶς μὲν ἔχει ἀναβάθραν φέρουσαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ, ἐξωθεν δὲ ταινίαν ἀναγλύφων ἐλισσομένην περὶ αὐτὸν (2). Ὄικοδόμησε δὲ τὴν ἀγορὰν ταύτην Ἀπολλοδώρος ὁ Δαμασκηνός (3), ἐξοχος ἀρχιτέκτων, τὴν τέχνην ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου καὶ τοῦ διαδοχοῦ αὐτοῦ ἀναζωογονήσας καὶ ἀποδοὺς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς εὐγενείας. Δι' αὐτοῦ καὶ πάμπολλα ἄλλα ἀνήγειρεν οἰκοδομήματα ὁ Τραϊανὸς, λουτρῶνας, γυμνάσια, ὠδεῖα, ἵπποδρόμια, λιμένας, ὑδραγωγεία, καὶ ἐντὸς τῆς Ῥώμης καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μετὰ τοῦ νεωτέρου Πλινίου ἀλληλογραφίας του. Ἐξευξε δὲ καὶ τὸν Δούναβιν ἐν ἔτει 105 διὰ μεγάλης γεφύρας (4), καὶ ἐν Ἀγκῶνι ἀνήγειρε, διὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου πάλιν, ὠραίαν ἀψίδα ἐκ μεγίστων λίθων λευκῶν, φέρουσαν ἔφιπ-

(1) I, 5. — (2) Bartoli, Columna Trajana. — Pinaresi. — Fabretti, de col. Trajani. R. 1683. — (3) Δ. Κίσσ. ΞΘ, 4. — Προκόπ. π. κτισμ. Δ, 6. — (4) Τζέτζ. Χίλ. Β, 34. — Eckhel, p. 419.

πὺν ἑαυτοῦ ἀνδιάντα εἰς μνήμην τῆς οἰκοδομῆς τοῦ
 λαμένου. Ἡ ἀψὶς αὕτη, σωζομένη μέχρι τοῦδε ἄνευ τοῦ
 ἀδριάντος, σύγκειται ἐκ μιᾶς θολωτῆς πύλης, διπλοῦν
 ἐξούσης θριγκὸν εὐθύγραμμον, καὶ κεκοσμημένης διὰ
 τῶν τῶν ἡμικιόνων κορινθιακῶν, βαινόντων ἐπὶ στυ-
 λβατῶν. Ἐπίσης δ' ἐκ λευκοῦ, παρίου λίθου εἶναι καὶ
 ἠνεγερθεῖσα ἐπ' αὐτοῦ ἐν Βενεβέντῳ κατὰ τὸ 113 μ.
 Χ. εἰς μνήμην τῆς κατασκευῆς τῆς διὰ τῶν "Αλπεων
 ἀγούσης ὁδοῦ (Πιν. K, 1).

Ἦν δὲ καὶ ὁ Ἀδριανὸς (114 μ. Χ.) φιλότεχ-
 νος ἅμα καὶ τεχνογνώστης, ἀλλὰ συγγρόνως καὶ οἴη-
 σιν φιλοκαλίας τοσαύτην κεκτημένος, ὥστε ἐκ ταπεινῆς
 πρὸς ὁμότεχνον ζηλοτυπίας παρήχθη εἰς ἔγκλημα, καὶ
 εἰς θάνατον κατεδίκασε τὸν καὶ ἐπὶ τοῦ προκατόχου του
 καὶ ἐπ' αὐτοῦ διαπρέποντα, εἰς κολακείαν δὲ τὴν τέχνην
 μὴ ταπεινοῦντα διάσημον ἀρχιτέκτονα, τὸν Δαμασκη-
 νὸν Ἀπολλόδωρον, διότι μεταξὺ ἀλλῶν ἐτόλμησε νὰ
 κατακρίνη τὸν κατ' ἴδιον σχέσιον τοῦ Αυτοκράτορος
 οἰκοδομηθέντα ναὸν τῆς Ἀφροδίτης καὶ Ῥώμης,
 εἰπὼν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀνεγερθῆ ἐπὶ ὑψηλοτέρου στερεο-
 βάτου, ὅπως ἦ καταφανέστερος ἐκ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, ὅτι
 ἦτον μικρὸς ὡς πρὸς τὰ ἐνιδρυμένα ἀγάλματα, καὶ
 ὅτι εἰς τὰ θεμέλια αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ κτισθῶσι θόλοι διὰ
 τὰς μηχανὰς τὰς χρησίμους εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ παρα-
 κειμένου ἀμφιθεάτρου. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ βαρβάρως ἐ-
 φόνευσε τὸν εὐτολμον σύμβουλον ὁ Ἀδριανὸς, τὴν συμ-
 βουλήν ὅμως αὐτοῦ ἐσεβάσθη, καὶ, ὡς ἐκ τῶν σωζομένων
 ἐρειπίων ἀποδείκνυται, κατ' αὐτὴν ὠκοδόμησε τὸν ναὸν,
 τὸν μέγιστον τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀνεγερθέντων ποτέ (Πιν.
 IH, 6). Ἐντὸς προαυλίου 300' μῆκος καὶ 500' πλά-
 τος ἔχοντος, καὶ κοσμουμένου ὑπὸ διπλοῦ περιστυλίου,
 τὸ πλεῖστον ἐκ λίθου λευκοῦ, περιλαμβάνετο ναὸς 333
 τὸ μῆκος, τὸ δὲ πλάτος 160', καὶ ἔξωθεν μὲν δίπτε-
 ρος, δεκάστυλος, κορινθιακός, ἐντὸς δὲ διπλοῦς, ἔχων

κατὰ τὸν μεσοτοιχὸν τῆς διαιρέσεως δύο ἀντινώτους παστάδας, περιεχούσας τῶν δύο θεῶν τὰ ἀγάλματα· εἰς δὲ τοὺς πλαγίους τοίχους ἐντετμημένας παστάδας μικράς, ὧν ἐμπρὸς ἴσταντο Κορινθιακοὶ κίονες. Ἡ ὀροφή τέλος αὐτοῦ ἀπετελεῖτο ἐξ ἐπιμήκους θόλου ἐπιχάλκου μετὰ χρυσῶν φατνωμάτων, καὶ ἀπέληγεν εἰς αἰτώματα κοσμούμενα διὰ γλυπτικῶν συμπλεγμάτων, ἅτινα παρίστων τοῦ Ῥωμύλου τὸν μῦθον.

Ἐξέτεινε δὲ καὶ τὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ Τραϊανοῦ ἀγορὰν ὁ Ἀδριανὸς δι' ἄλλης τρίτης, ἣτις ἐπερατοῦτο δι' ἀψίδος καὶ αὐτῆ, καὶ εἰς ἧς τὸ μέσον ἡ βουλή τῷ ἀνέθηκε ναὸν μέγιστον.

Καὶ τὴν προσφιλεῖ του δὲ κατοικίαν, τὴν Τιβουρτινήν ἢ Ἐπαυλίαν, κατεκόσμησε διὰ ποικίλων καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν, τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ῥυθμοῦ, ἐνομάσας αὐτὰς, καθ' ἃ ἐμιμοῦντο περιφημότερα τῆς γῆς καταστήματα, Λύκειον, Ἀκαδημίαν, Πρυτανεῖον, Ποικίλην, καὶ ὡς καὶ Τέμπη καὶ Ἀθῆν. Εἶναι δ' ἡ Ἐπαυλις αὕτη ἀπέραντος τὴν σήμερον ἐρειπίων λαβύρινθος, ἐκτεινόμενος ἐπὶ 7 μίλια, καὶ πλουσιωτάτη πηγὴ ἀγαλμάτων καὶ ψηφοθετημάτων (1).

Ὁ δὲ Τάφος τοῦ Ἀδριανοῦ, περιγραφόμενος ὑπὸ Προκοπίου (2), ἔκειτο ἀπέναντι τοῦ Μαυσωλείου τοῦ Αὐγούστου, καὶ συνέκειτο ἐκ βάσεως τετραγώνου, ἧς ἐκάστη πλευρὰ ἔχει μῆκος 320', καὶ ἦτις, σωζομένη μέχρι τοῦδε, χρησιμεύει εἰς φρούριον (Forte St. Angelo). Ἐπὶ τῆς βάσεως δὲ ταύτης ὑψοῦντο τρεῖς ἐπάλληλοι στρογγύλοι δόμοι, πρὸς τὰ ἄνω μειούμενοι, καὶ φέροντες ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐν τεθρίππῳ κολοσσαϊκὸν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Αὐτοκράτορος.

(1) Pirro Ligorio καὶ Fr. Contini, Pianta della villa Tiburtina d. Adriano. R. 1751. — Winkelm. W. VI, I, p. 291;

— (2) Πόλ. Γοιθ. Α, 22.

Καὶ τῆς Ἑλλάδος δέ, καὶ τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας καὶ τέχνης, ἐκηρύττετο φίλος ὁ Ἀδριανὸς, καὶ ἐδαψίλευσε μὲν χάριτας εἰς πολλὰς τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, καὶ μεγάλα ἀνήγειρεν οἰκοδομήματα ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ πρὸ πάντων κατεκόσμησε τὰς Ἀθήνας λαμπρῶς. Αὐτὸς ἀπεπεράτωσε καὶ ἀφιέρωσε τὸ Ὀλύμπιον, ναὴν ἀρχαιότατον, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἀκροπόλεως κεκμενον (1), καὶ ὅστις ἐλέγετο ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐθεμελιώθη ὑπὸ Δευκαλίωνος (2). Ὁ Πεισίστρατος ἠθέλησε νὰ οἰκοδομήσῃ αὐτὸν κατὰ λαμπρὸν δωρικὸν σχέδιον ἐν ἔτει 350 π. Χ., ἀλλ' αἱ ταραχαὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν τῷ ἐπέτρεψαν νὰ προβῆ (3). Ἀντίοχος δὲ Δ', ὁ Ἐπιφανῆς (174 π. Χ.), ἀνέλαβε τὴν συντέλεσιν τῆς οἰκοδομῆς κατὰ νέαν μεγαλοπρεπεστέραν διάθεσιν ῥυθμοῦ Κορινθιακοῦ, δι' ἀρχιτέκτονος τοῦ Ῥωμαίου Κοσσοῦτιου, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἔκτοτε οἱ Ῥωμαῖοι ἠμιλλῶντο εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Βιτρούβιος (4) ἐπαινεῖ τὸ ἔργον τοῦ Ῥωμαίου τούτου καλλιτέχνου, τὸ μέγεθος τοῦ σηκοῦ, τὸ δίπτερον αὐτοῦ περιστύλιον, τὴν ἐπιδεξιότητα, τὴν τέχνην καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς θέσεως τῶν ἐπιστυλίων καὶ τῶν λοιπῶν κοσμητικῶν μερῶν τοῦ ναοῦ (5). Ἀφῆκεν ὅμως καὶ ὁ Ἀντίοχος, ἀποθανὼν, ἡμίεργον τὸν ναὸν, καὶ μετὰ 78 ἔτη ὁ Σύλλας ἤρπασε τοὺς ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας αὐτοῦ διαθέσεως ἀχρήστους διαμείναντας δωρικοὺς κίονας, οὓς μετεχειρίσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς (6), ὄντα ἔτι τότε δωρίου ῥυθμοῦ, καὶ

(1) Θουκ. Β, 15. — (2) Πaus. Α, 18. — (3) Πλούτ. Σύλ. 32. — Δουκ. Ἰκαρομεν. 24. — (4) VI, Praef. 15 καὶ 17. — (5) Ἰδ. καὶ Ἀθην. Β, 194 Α. — Στράβ. Θ, 396. — T. Liv. XLI, 20. — Vellej. I, 10. — Bæckh, G. I, G. 363. — (6) Pl. 36, 6.

μόνον μεταγενεστέρως μεταποιηθέντα εἰς Κορίνθιον. Ἀ ἐ τοῦ Αὐγούστου δὲ φίλαι ἢ ὑποτελεῖς πόλεις καὶ οἱ βασιλεῖς ἀνέλαβον διὰ κοινοῦ ἐράνου τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Ὀλυμπίου (1). ἀλλὰ διεκόπησαν αὐτῆς, καὶ μόλις συνεπλήρωσεν αὐτὸ ὁ Ἀδριανὸς ἐν Ὀλ. 227, γ'. ὡς λέγει Δίων ὁ Κάσσιος (2). Ἀδριανὸς δὲ τότε Ὀλύμπιον τὸ ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἱδρύεται, ἐξεποίησε καὶ ὁ Λίβιος (3). Jovis Olympii templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine. Τὰ σωζόμενα αὐτοῦ λείψανά εἰσι 16 ὠραῖοι κορινθιακοὶ κίονες, ἔχοντες ὕψος 60', καὶ διάμετρον 7' 1/2, ἐπὶ τεχνητοῦ ἰδρυμένοι χώματος, ὁ περιβάλλει πάγιος τοῖχος. Ἡ περιφέρεια τοῦ περιβόλου αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἦν 2300'. Συμπεραίνεται ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐρειπίων ὅτι ὁ Ναὸς ἦν δεκάστυλος, ἔχων ἀνὰ 20 κίονας εἰς τὰς μακροτέρας πλευράς, καὶ εἰς ταύτας μὲν διπλὴν τὴν στήραν, εἰς δὲ τὰς βραχείας τετραπλὴν (Circa dimieteria allocationem, κατὰ Βιτρούβιον), ἄρα ἐν ὅλῃς 120 κίονας, καὶ διαστάσεις 354 × 171' (4). Ἀνεσκάφησαν δὲ καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν θεμέλια τοῦ περιβόλου τοῦ Ναοῦ, ἔχοντα πρὸς τὴ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ λείψανα πύργου ἡμικυκλικοῦ, ἀποδεικνύοντα ὅτι ἐκεῖ ἦτον ἢ εἴσοδος τοῦ περιβόλου, ὅστις, συνεχόμενος μετὰ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, ἐχρησίμευε βεβαίως αὐτῇ καὶ ὡς προμαχῶν.

(1) Suet. Aug. 60. — (2) ΞΘ, 16. — (3) ΧΛ, 20. — Ἰδ. καὶ Ἀθῆν. Ε', 5. — Στρεβ. Θ. — Spartian. v. Hadrian. XII. — Vitruv. Proem. in L. 7. — C. I. G., N. κ. 331. — Πaus. Α. 18. — (4) Οἱ 3 μέγιστοι ναοὶ τῆς Ἑλλάδος: Ὁ τῆς Ἐφέσου, κατὰ Pl., 425 × 220. Ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς Μίλητον, κατὰ καταμετρήσεις, 368 × 165. Ὁ Ἐλευσίνιος, ὁμοίως, 216 × 178. — Ὁ δὲ τοῦ Διὸς ἐν Ἀκράγαντι, 358 × 172, καὶ ἐν Σελινοῦντι, 331 × 161, δὲν συνετελέσθησαν.

Παρά τῷ ναῷ δ' ἀνήγειρε πολυτελῆ πύλην, ἴσως τὴν τῆς πόλεως, τὴν ἀνοιγομένην ἀπέναντι καὶ πλησιέστατα τῆς πύλης τοῦ περιβόλου, ἔχουσαν δὲ μίαν μὲν ἀψίδα κάτω, ἐπ' αὐτῆς δὲ τρεῖς εὐθυγράμμους πύλας, ἐφ' ὧν ἀέτωμα, καὶ κοσμουμένην διὰ ῥωμαϊκῶν ἡμιχιόνων, ὅπως οὖν ἐπιπέδου ἐργασίας. Ὡς ἐκ τῆς διπλῆς ἐπιγραφῆς, ἣτις ἀναγινώσκεται ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τῆς ἀψίδος,

Αἰδ' εἰς Ἀθῆναι, Θησέως ἢ πρὶν πόλις·

Αἰδ' εἰς Ἀδριανοῦ κ' οὐχὶ Θησέως πόλις,

πολλοὶ ἐξέλαβον ὅτι ἡ πύλη αὕτη διήρει τὴν πόλιν τοῦ Θησέως καὶ τὴν Ἀδριανοῦ πόλιν, ὡς ἐκαλεῖτο μέρος τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Σπαρτιανοῦ. Cum titulos in operibus non invenit (Hadr.), multas civitates Hadrianopoles appellavit, et ipsam Carthaginem et Athenarum partem. Ταύτην τὴν ἀποκατεσκευασμένην Ἀδριανοῦ πόλιν κομίζουσιν ὅτι ὀνομάζει Νέα Ἀθήνας (Novae Athenae) σωζομένη τις ἐπιγραφὴ τοῦ κατεστραμμένου ὑδραγωγείου τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνεῖνου, δι' οὗ τὸ ὕδωρ διωχετεύετο εἰς τοῦτο, ὡς φρονοῦσι, τὸ μέρος τῆς πόλεως· καὶ πρεσβεύουσι προσέτι ὅτι τὴν συνοικίαν ταύτην τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὅταν, ἐν φωνῇ Ὀλύμπιον, συγγέων δῆθεν, γράφη Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὰ ἐπόμενα. Τόπος ἐν Δήλῳ, ὅν κτίσαντες Ἀθηναῖοι χρήμασιν Ἀδριανοῦ, νέας Ἀθήνας Ἀδριανὰς ἐκάλεσαν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ Πλάτωνος τοῦλάχιστον ἐξάγεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὑπῆρχον περίξ τοῦ Ὀλυμπίου οἰκίαι τοῦ Ἀστεος· διότι ὁ Σωκράτης λέγει⁽¹⁾· « Ἀτὰρ Ἀσσίας ἦν, ὡς ἔοικεν, ἐν ἄστει ». Ὁ δὲ Φαῖδρος ἀπαντᾷ « Ναι, παρ'»

(1) Φαιδρ. 28.

Ἐπικράτει, ἐν τῇδε τῇ πλησίον τοῦ Ὀλυμπίου οἰκία τῇ Μορυχία». Ὡστε πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἦν αὕτη ἡ πύλη ἢ ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὸ προάστειον φέρουσα τὸ περὶ τὸ Ὀλύμπιον, ὡς καὶ ὁ σχολιαστὴς Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος ἐνταῦθα θέτει πύλην τῆς πόλεως· νέαι δ' Ἀθηναίαι ὅτι ὀνομάζονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αἱ Ἀθηναίαι ἐν γένει, ὡς δῆθεν ἀνακαινισθεῖσαι ὑπ' Ἀδριανοῦ. Ἀδριανόπολις δ' ἦτον ἄλλο μέρος τῆς πόλεως, πιθανῶς τὸ περιέχον τὰ λαμπρότατα τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκοδομημάτων τοῦ Αὐτοκράτορος, περὶ ὧν λέγει ὁ Παυσανίας (1). Ἀδριανὸς δὲ κατεσκευάσατο μὲν καὶ ἄλλα Ἀθηναίους, γὰρ Ἡρας καὶ Διὸς Πανελληνίου καὶ θεοῖς τοῖς πᾶσιν ἱερὸν κοινόν· τὰ δὲ ἐπιφανέστατα ἑκατὸν εἴκοσι κίονας Φρυγίου λίθου. Πεποιήνται δὲ καὶ ταῖς στοαῖς κατὰ τὰ αὐτὰ οἱ τοῖχοι. Καὶ οἰκήματα ἐνταῦθά ἐστιν ὀρόφῳ τε ἐπιχρῦσῳ καὶ ἀλαβάστρῳ λίθῳ, πρὸς δὲ ἀγάλμασι κεκοσμημένα καὶ γλυφαῖς. Κατάκειται δὲ ἐς αὐτὸ βιβλία. Καὶ γυμνάσιόν ἐστιν ἐπισημὸν Ἀδριανοῦ, κίονες δὲ καὶ ἐνταῦθα ἑκατὸν, λιθοποιίας τῆς Λιβύων. Πιθανῶς δὲ τῶν στοῶν τούτων μέρος εἶναι τὸ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀγορὰν σωζόμενον τετραγώνον μετὰ 10 κορινθιακῶν κίωνων, βαινόντων ἐπὶ στυλοβατῶν, καὶ ἔχόντων προμόχθους (consoles). Φαίνονται δὲ καὶ παρὰ τὰ τεῖχη αὐτοῦ, εἰς 23' ἀπόστασιν, ἵχνη ἀρχαίας στοᾶς, καὶ παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος μιᾶς τετραγώνου καὶ δύο στρογγύλων παστάδων, 34' ἑκάστης. Καὶ ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ τετραγώνου ὑφισταμένη ἐκκλησία, ἡ Μεγάλη Παναγία, διατηρεῖ λείψανα ἀρχαίου οἰκοδομήματος.

Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μουσείου ὑπάρχον μνημεῖον τοῦ Σελευκίδου Φιλοπάππου, ἐγγόνου τοῦ Ἀντιόχου, τελευταίου τῆς Κομαγενῆς βασιλείας, ὃν ἐξεθρόνισεν ὁ Βεσπεσια-

1) 1, 28.

νῶν (69), κομίσας τοὺς υἱοὺς του Καλλιίνικον καὶ Ἐπιφανῆ εἰς Ῥώμην. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ἐπιφανῆς εἶχε τρεῖς υἱοὺς, καὶ τοὺς τρεῖς Ἀντιόχους καλουμένους. Καὶ ὁ μὲν πρωτότοκος διετήρει τὸ ἐπίθετον Βασιλέως, ὁ ἄλλος ἐγένετο ὑπάτος Ῥώμης, καὶ ὁ τρίτος, ἐγγραφεὶς εἰς τὸν δῆμον νῶν Βησσαιέων ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἣν αὐτὸς ὁ ἐπικληθεὶς φιλόπαππος, κατὰ τὸ ἔθος τῶν τότε ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν δυναστειῶν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὃ ἀναφέρει ὁ Πausanίας (1) διὰ τῶν λέξεων Μουσεῖον . . ὕστερον δὲ μνημα αὐτόθι ἀνδρὶ ὠκοδομήθη Σύρω, εἶναι τοῦχος ὑψηλὸς ἐκ λευκοῦ λίθου, ἀποτελῶν καμπύλην, ἧς τὸ κοῖλον ἀφορᾷ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπαλλήλους σειρὰς κεκοσμημένας διὰ γλυφῶν. Ἐπὶ τῆς κατωτέρας εἶναι ἐπειργασμένος θρίαμβος Τραϊανοῦ, τοῦ εὐεργέτου τῶν τέκνων τοῦ Ἐπιφανοῦς· ἐπὶ τῆς δευτέρας, τρεῖς ἀνδριάντες ἐν κόγχαις, ἐν τῷ μέσῳ ὁ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Φιλοπάππου ἐν περὶ πτω, πρὸς δυσμὰς ὁ τοῦ πάππου του, Βασιλέως Ἀντιόχου τοῦ Ἀντιόχου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ τοῦ γενάρχου των, Δελεῦκου τοῦ Νικάτορος. Εἰς τὴν τρίτην τέλος σειρὰν ἵσταντο ὡς ἀκρωτήρια οἱ ἀνδριάντες τῶν τριῶν ἀδελφῶν. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ μετὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Βασιλέως Ἀντιόχου κατεστράφη.

Ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἀδριανὸς πολλὰ καὶ μεγάλα πολυτελῆ ἢ χρήσιμα ἐξετέλεσεν ἔργα, οἷον διωχέτευσεν εἰς Κόρινθον τῆς Στυμφάλου τὴν λίμνην, κατεσκεύασε τὴν Σκιρωνίδα ὁδὸν κτλ. Εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τῆς Μέσης Αἰγύπτου τὴν πόλιν Βήσαν, ὅπου ἐπνίγη ὁ προσφιλῆς του Ἀντίνοος, μετωνόμασε Ἀντινοόπολιν, καὶ μετωκοδόμησε κατὰ σχέδιον ὠραῖον καὶ κανονικῶς Ἑλληνικὸν, δι' ὃ μέχρι τοῦδε εὐρίσκονται αὐτόθι κορινθιακοὶ κίονες ἰδιοῤῥύθμου κατασκευῆς (2).

(1) Α, 25. — (2) Descr. de l' Eg. T. IV, pl. 53.

Ἐν Νεμαυσῶ δὲ (Nismes) τῆς Γαλλίας ἀνήγειρεν ὁ Ἀδριανὸς μέγα οἰκοδόμημα εἰς τιμὴν Πλωτίνης, τῆς γυναικὸς τοῦ Τραϊανοῦ, ἣτις εἶχε συντελέσει εἰς τὸν ἐνθρονισμὸν τοῦ. Ἦτον δὲ ναὸς συγχρόνως καὶ στοᾶ, συγγενὲς ἔχον τὸ σχέδιον πρὸς τὸ ἕτερον ἀρχιτεκτονικὸν μεγαλουργημα τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης καὶ Ῥώμης. Καὶ τοῦτο εἶναι ὁμοίως ἐπίμηκες παραλληλόγραμμον, ὑπὸ κυλινδρικοῦ θόλου κεκαλυμμένον, εἰς τὰς μακρὰς του πλευρὰς ἔχον νύμφας ἐσωτερικῶς, καὶ πρὸ αὐτῶν σειρὰν κιόνων Ῥωμαϊκῶν. Κοσμοῦσι δὲ τὸν θόλον οὐχὶ φατνώματα, ἀλλὰ ζῶναι ἐγκάρσιαι, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ γραφῶν ἄλλοτε. Εἰς τὴν ἀπέναντι δὲ τῆς εἰσόδου ἐλάσσονα πλευρὰν μεγάλη κογχή τετράγωνος κοσμεῖται εὐρύθμως καὶ φιλοκάλως ὑπὸ παραστάδων καὶ ὀρθοστατῶν, καὶ ἔξωθεν περιεκίχου τοῦ οἰκοδόμημα δεύτερος τοῖχος ἀποτελῶν τὴν στοᾶν. Σώζεται δὲ ἤδη ὁ σηκὸς ἀνευ τοῦ ἔξωτερικοῦ αὐτοῦ κοσμοῦ.

Ἀπὸ δὲ Ἀντωνίνου (138) ἐγένετο ἡ ἀναπισθητοτέρα ἢ παρακμή τῆς φιλοκαλίας, καὶ ἀντὶ ἐφευρέσεως νέων σχημάτων, ἤρξατο ἀχομφος καὶ φορτικὴ ἐπισώρευσις κοσμημάτων, καὶ τῶν ὄγκων κατάχρησις. Τὴν Ἑλλάδα ὁμως, καὶ μάλιστα τὰς Ἀθήνας, ἐκόσμησε διὰ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν ἡ φιλογένεια καὶ ἡ ἐλευθεριότης μεγάλου τινὸς πολίτου αὐτῶν, τοῦ Τιβ. Κλαυδ. Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἐκ Μαραθῶνος, υἱοῦ Ἀττικοῦ, Ἀσιάρχου ἐπὶ Νέρβα, καὶ καταγομένου ἀπὸ Μιλτιάδου. Ἀφ' οὗ ὁ πάππος αὐτοῦ ἐδημεύθη, κατηγορηθεὶς τοῖς Ῥωμαίοις δι' ἐπιβολὴν εἰς τυραννίδα, εὔρεν ὁ πατήρ του θησαυρὸν « ἐν μιᾷ τῶν οἰκιῶν ἄς πρὸς τῷ θεάτρῳ ἐκέκτητο, » κατὰ Φιλόστρατον⁽¹⁾, καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· « Θησαυρὸν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς

¹⁾ P; Πρώδ.

ἐαυτοῦ οἰκίας εὗρηκα. Τί οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις ; » Ὁ δὲ ἀπεκρίθη· « Χρῶ » καὶ ὅταν ὁ Ἀττικὸς τὸν εἶδοποί-
 γεν ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶναι μέγιστος, τῷ ἀπεκρίθη πάλιν
 « Παραχρῶ ». Νέος ἐδόθη ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν σπουδὴν,
 καὶ ἐγένετο εἰς τῶν πρωτίστων σοφιστῶν καὶ ῥητόρων
 τῆς ἐποχῆς του, ὥστε ἐπωνομάζετο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα.
 ὁ 143 μ. Χ. ὠνομάσθη ὑπάτος εἰς Ῥώμην, καὶ ἔπειτα
 ἀδάσκαλος τοῦ Μ. Αὐρηλίου καὶ τοῦ συμβασιλέως του
 Λ. Οὐήρου, τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Ἀντωνεῖνου. Τὸν δὲ ἀ-
 πέραντον πλοῦτόν του μετεχειρίσθη πρῶτον μὲν εἰς ἐκ-
 παίδευσιν τοῦ υἱοῦ του, εἰς ἣν ὁμῶς ἀπέτυχεν ἐντελῶς
 ἔνεκα τῆς βλακίας τοῦ παιδός, δεύτερον δ' εἰς μεγαλο-
 πρεπεῖς εὐεργεσίας εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὥστε κατὰ
 Φιλόστρατον, « ὁ πλοῦτος ἀνέβλεψε παρὰ τῷ Ἡρώδῃ ».
 Αὐτὸς κατεσκεύασεν ἐκ νέου τὸ ἐν Ἀθήναις Παναθηνα-
 ῖκόν στάδιον, ὃ εἶχεν (350 π. Χ. οἰκοδομήσει Λυ-
 κοῦργος ὁ Λυκόφρονος κατὰ Πλοῦταρχον (1), λέγοντα-
 « Καὶ τῷ σταδίῳ τῷ Παναθηναϊκῷ τὴν κρηπίδα προεθήκατο,
 ἐξεργασάμενος τοῦτο, καὶ τὴν παραθήσαν βασιλὴν ποιήσας ».
 Ὁ δὲ Ἡρώδης, κατὰ Φιλόστρατον (2), « εἰς ἑτετάρων ἐ-
 τῶν ἐπετέλεσεν, ἔργον συνθεῖς ὑπὲρ πάντα τὰ θαυμάσια· οὐ-
 δὲν γὰρ θέατρον αὐτῷ ἀμιλλᾶται ». Περιγράφει δ' ὁ Παυ-
 σανίας (3) τὸ στάδιον τοῦτο ὡς ἔπεται· « Τὸ δὲ ἀκού-
 σασι μὲν οὐχ ὁμοίως ἐπαγωγόν, θαῦμα δ' ἰδοῦσι, στάδιόν ἐστι
 λευκοῦ λίθου. Μέγεθος δὲ αὐτοῦ τῷδε ἄν τις μάλιστα τεκ-
 μαίρουτο. Ἄνωθεν ὄρους ὑπὲρ τὸν Ἰλισσὸν ἀρχόμενον ἐκ
 μνηοειδοῦς καθήκει πρὸς τὴν ὕχθην εὐθύ τε καὶ διπλοῦν.
 Τοῦτο ἀνὴρ Ἀθηναῖος ὠκοδόμησε, καὶ οἱ τὸ πολὺ τῆς λιθο-
 τομίας τῆς Πεντέλης ἐς τὴν οἰκοδομὴν ἀνηλώθη »· Ἐπὶ
 τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σταδίου τούτου ἴστατο ὁ Ναὸς
 τῆς Τύχης, ἐπὶ δὲ τῆς βορείας ὁ τάφος τοῦ Ἡρώδου.

(1) Β. 1' Ῥητόρ. Λυκ. — (2) Β. Ἡρ. Ε. — (3) Α. 19.

Ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν δ' ὠκοδόμησεν ὁ αὐτὸς εἰς μνήμην τῆς γυναικὸς τοῦ Ῥηγίλλας τὸ Ὠδεῖον ἢ τὸ θέατρον, οὗ ἰσχυρὸν ἐρείπιον σώζεται, ῥωμαϊκὸν ἔχον τὸ διάγραμμα, τὰς θύρας καὶ θυρίδας καμαρωτάς, καὶ τὰ ἐδάφη ψηφόμενα, καὶ περὶ οὗ λέγει ὁ Πausanias (1). Τοῦτο γὰρ μεγέθει τε καὶ εἰς τὴν πᾶσαν ὑπερῆρκε κατασκευὴν. Ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἐποίησεν Ἡρώδης ἐς μνήμην ἀποθανούσης γυναικὸς. Ἐμοὶ δὲ ἐν τῇ Ἀτθίδι συγγραφῇ τὸ ἐκ τοῦτο παρεῖθαι τὸ Ὠδεῖον, ὅτι πρότερον ἔτι ἐξείργαστό μοι τὰ ἐς Ἀθηναίους ἢ ὑπῆρκετο Ἡρώδης τοῦ οἰκοδομήματος». Κατεκόσμησε δὲ καὶ ἄλλα μέρη τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ ἐπαύλεις τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Κηφισίας(2), καὶ Ναὸν Ἀθηνᾶς ἀνήγειρεν εἰς Μυρρίνουῦντα, καὶ εἰς Κόρινθον ὠκοδόμησε θέατρον, καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα ἀνήγειρεν ἀλλαχοῦ, μαρτυρούμενα ὑπὸ ἐπιγραφῶν.

Ἀπὸ Μ. Αἰθελίου μέχρι Γαλιηνού (161 — 260).

Ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ Μάρκον Αὐρήλιον (161 μ. Χ.) κατεστράφη ἐντελὴς ἡ φιλόκαλος ἀρχαία ἀφέλεια. Τὰ κοσμήματα ἔκτοτε σωρεύονται εἰς βαθμὸν ὥστε, συνταράττοντα τὴν εὐκρίνειαν, παράγουσι σύγχυσιν. Μεταξὺ τῶν πρωτίστων μερῶν παρενεύρονται πάρεργα καὶ δευτερεύοντα, ἀλλοιοῦντα τῶν κυριωτέρων σχημάτων, ὡς τοῦ γείσου, τὸν ἰδιάζοντα καὶ διακεκριμένον χαρακτῆρα, καὶ καταστρέφοντα τῶν εὐθειῶν γραμμῶν καὶ τῶν μεγάλων ἐπιφανειῶν τὴν σεμνὴν εὐγένειαν. Οὕτως ἀνάγλυφα καλύπτουσι ἀπὸ τινος ἤδη τοὺς κίονας, διπλαῖ παστάδων σειραὶ καὶ ἡμικίονες διατέμνουσι τὰ τεῖχη, καὶ πρόμοχθοι τοὺς θριγκοὺς, καὶ ὀρθοστάται συσσωρευόμενοι ἐπαλλήλως συνδέονται μεθ' ἡμικι-

(1) Z, 20. — (2) Anl. Gell. I, 2.

όρων, καὶ σειραὶ μικρῶν κίωνων βαινόντων ἐπὶ προ-
μαχθῶν χρησιμεύουσιν εἰς ἀπλήν κόσμησιν τῶν ἄνω
μέρῶν τῶν τοίχων, χωρὶς νὰ φέρωσιν ἐπικείμενα βάρη
κατὰ τὸν κυρίως προορισμὸν τοῦ κίονος. Ἡ δὲ ζω-
φρος πολλάκις ἢ προέχουσα κάμπτεται, ἢ κυρτοῦ-
ται εἰσέχουσα, ὥστε πάντα τὰ οἰκοδομικὰ μέρη, ἀπο-
λίσσαντα τὴν ἀρχικὴν τῶν ἀπλότητα, ἔπαυσαν ἀντα-
πεκρινόμενα εἰς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐπενοήθησαν, καὶ
χαρακτηριστικὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἦν ἀπὸ τοῦδε
ἡ ἀρρυθμία, καὶ ἐπομένως μονότονος ποικιλία, ἣτις
ὅμως, εἰς τ' ἀρχαιότερα οἰκοδομήματα, ἐπιτυγχά-
νει ἐνίοτε ζωγραφικὴν τινα χάριν καὶ ἐντύπωσιν. Ἡ δὲ
χειρουργία, κατ' ἀρχὰς μὲν διετηρεῖτο ἀξιέπαινος εἰσέτι·
ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέβαινε βαθμηδὸν βαρεῖα εἰς τὰ καθέ-
καστα, καὶ τὰ κοσμήματα, ὅσῳ πολυπληθέστερα ἐπυ-
κνοῦντο, τοσῶ ἀμελέστερον ἐξετελοῦντο, προοδοποιοῦν-
τα οὕτω καὶ τοῦ ὑλικοῦ τούτου μέρους τῆς τέχνης τὴν
ἐξαχρείωσιν.

Ἐπὶ Κορνηλοῦ (180-193 μ. Χ.) ἀνηγέρθη ναὸς
τοῦ Μ. Αὐρηλίου, ἔχων κοίλην τὴν ζωφόρον. Τινὲς τῶν
κίωνων αὐτοῦ σώζονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σημερινοῦ
τελωνείου. Τοῦ δὲ Σεπτ. Σεβήρου (203 μ. Χ.) σώζεται
ἡ ἀψὶς, συγκειμένη ἐκ τριῶν θολωτῶν πυλῶν, μιᾶς μεί-
ζονος ἐν μέσῳ δύο ἐλασσόνων. Ἔχει δὲ βαρὺν καὶ εὐ-
θύγραμμον τὸν θριγκὸν, καὶ τέσσαρας κίονας, ὧν οἱ δύο
μέσοι προέχουσιν, ἴσως διότι ἔφερον ἀνδριάντας, καὶ
κοσμοῦνται ὑπερμέτρως δι' ἀκόμφων γλυφῶν. Τοῦ αὐ-
τοῦ αὐτοκράτορος τάφος ὑποτίθεται ὑπὸ τινῶν (1) τὸ
ἀναφερόμενον Σεπτίζωνιον, κατεδαφισθὲν ἐν τῷ
16ῳ αἰῶνι. Ἴσως δὲ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἀπεικό-
νισις εἶναι παλαιαὶ τινες παραστάσεις πυργοειδοῦς οἰκο-

(1) Kugler, Kunstgesch. X, A. σ. 800,

δομήματος, ἔχοντος ἀλλεπαλλήλους θέσεις κιόνων οὐχὶ πυραμιδοειδῶς μειουμένων.

Τοῦ δὲ Καρακάλλα (211—218) οἱ λουτρῶνες ἦσαν οἰκοδομῆ λαμπρὰ καὶ ἀπέραντος (ΠΙΝ. ΙΘ, 3), ἔχουσα ἐξαιρέτους τοὺς τοίχους, καὶ μεγίστους καὶ ἑλαφροὺς θόλους, κατεσκευασμένους ἐκ κισσήρεως καὶ πηλοῦ. Ἡ κυριώτερα αἴθουσα, τὸ λεγόμενον ἐφηβεῖον αὐτῶν, ἦν, κατὰ τὰ ἐρείπιά του, πολυτελέστατα κεκοσμημένον διὰ Κορινθίων κιόνων, ὑπερώων παρόδων, καὶ ἀψίδων φατνωματικῶν (ΠΙΝ. ΙΘ, 2). Ἐν μέσῳ τούτων τῶν ἐρείπιων εὐρέθησαν πάμπολλα ἀγάλματα, τὰ λεγόμενα Φαρνεσιανά. Προσέθηκε δ' εἰς τοὺς λουτρῶνας τούτους καὶ νέας στοάς ὁ Ἀλ. Σεβήρος (222—235), ὅστις καὶ ἄλλα ἐπεσκεύασεν ἀρχαῖα οἰκοδομήματα.

Καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ δ' ἐσώζετο μέχρι πρὸ ὀλίγου ὠραιότατη στοά, ἥτις κρίνεται ὡς εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνήκοντα (1). Παρεχωρήθη δ' ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβέρνησεως Γάλλοις τισίν, οἵτινες πρὸς τὰς δάσους ἀνακατέλιπον τοῦ Α. Ἐλγίνου, τὴν κατεδάφισαν ὅπως λαβῶσι διὰ τὰ μουσεῖά των τὸν γλυπτικὸν αὐτῆς κόσμον!

Μία δὲ τῶν ἁσιανῶν πόλεων ἃς ἐπιμελέστατα κατεκόσμησαν πάντες οἱ Αὐτοκράτορες, ἦν καὶ ἡ Ἀντιόχεια, ἐν ἣ πάμπολλα ὠκοδομήθησαν ὑδραγωγεῖα, Νυμφαῖα, βουλευτήρια, λουτρῶνες, ξύσται, οἰκοδομήματα ἀγωνιστικά, καὶ ὅσα τῶν ἀρχαιοτέρων κατερρίπτοντο ὑπὸ τῶν συνεχῶν σεισμῶν, ἀνεκαινίζοντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (2).

Ἐν Ἡλιουπόλει δὲ (Balbek, κοιλάς Ἡλίου), τῇ ἄλλοτε μὲν ἐπισήμῳ, ἤδη δὲ σχεδὸν ἐρήμῳ πόλει τοῦ Ἀντιλιβάνου, σώζονται τρία λαμπρὰ οἰκοδομήματα, εἰς ταύτην μάλιστα τὴν ἐποχὴν ἀνήκοντα, καὶ τὸν ἀρχι-

(1) Stuart, III, ch. 9. — (2) Müller, Antiquitates Antiochianæ, 8.

ακτονικὸν αὐτῆς φέροντα χαρακτῆρα, τὴν κατάτμησιν
 τῶν μεγάλων ἐπιφανειῶν, καὶ τὴν σώρευσιν τιῶν κο-
 σμημάτων, ἧτις ὁμῶς ἐνταῦθα δὲν φαίνεται εἰσέτι βαρεῖα
 καὶ ἀπειρόκαλος. Εἰσὶ δὲ ταῦτα, α. Εἷς μέγιστος ναὸς,
 ὑπερήφανος τὸ ὕψος, δεκάστυλος, περίπτερος, κορινθι-
 ακὸς (285 × 157 × 87'), ἔχων κατάκοσμον τὸν θριγ-
 κόν, καὶ πιναθῶς ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἐπώνυμον τῆς πό-
 λεως Ἡλίον, τὸν Βαάλ τῶν Ἀσιανῶν. Ἀνηγέρθη δ'
 ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ Ἀντωνεῖνου, ἂν εἶναι αὐτὸς ὃν
 ὁ Μαλαλᾶς λέγει (1) ἐν τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου,
 προσθέτων ὁμῶς ὅτι ἦτον ναὸς τοῦ Διὸς, καὶ κατὰ πᾶ-
 σαν πιθανότητα συγγέων αὐτὸν μετ' ἄλλου μικροτέρου
 πλησιέστατα τούτου ὠκοδομημένου. Τούτου σώζονται
 μόνον αἱ βάσεις τῶν κίωνων, καὶ ἕξ κίονες ἐν χώρᾳ
 μετὰ τοῦ θριγκοῦ των, 7 1/2' διάμετρον ἔχοντες κατὰ
 τὴν βάσιν, ἐπιμήκεις δὲ μᾶλλον τὰς ἀναλογίας, ἐπὶ τὸ
 Ῥωμαϊκώτερον. Ἰσταται δ' ὁ ναὸς ἐντὸς τετραγώνου
 προαυλίου, οὗ τὰ πλεονά εἶχον ἐκδοκούς ἐναλλάξ ἑμι-
 κυκλικούς καὶ εὐθύγραμμους, ἐμπρὸς δὲ ἀναπεπταμέ-
 νους, καὶ ὑπὸ κίωνων ἐκ πορφύρεου λίθου κεκοσμημέ-
 νους. Καὶ οἱ μὲν στρογγύλοι οἰκιστοὶ περιεῖχον ἀνά δύο
 ἐπαλλήλους στρογγύλας νύμφας, ὑπὸ κορινθιακῶν ὀρ-
 θοστατῶν περιλαμβανομένας, πρὸς ἐνθεσιν ἀγαλμάτων.
 οἱ δ' εὐθύγραμμοι ἐκοσμοῦντο ἐπίσης ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς
 ἐπαλλήλων ὀρθοστατῶν. Μετὰ δὲ τὸ προαύλιον εἶπετο
 δευτέρα μικρότερα αὐτῆ ἐξάγωνος, ἔχουσα ἀρχαῖα
 δωμάτια ἑκατέρωθεν. Ταύτην δ' ἐξωθεν ἐκόσμει μεγα-
 λοπρεπὲς προπύλαιον ἐκ 12 κίωνων, ὧν ἐπίσης διατη-
 ροῦνται μόναι αἱ βάσεις. Ἰδρυται δ' ὁ ναὸς ἐπὶ στερεο-
 βάτου ἀρχαιοτέρων, ὡς φαίνεται, χρόνων, καὶ ἐγγωρίου
 ἐργασίας, διότι σύγκειται ἐκ γιγαντιαίων λίθων, ὧν ἕ-
 καστος ἔχει 14' ὕψος, καὶ 65' καὶ ἐπέκεινα μῆκος. Ἐπὶ
 τούτων δ' ὑπάρχει ἐνιαχοῦ μεταγενεστέρα, Ῥωμαϊκῆ

(1) Σ. 280, Ἔκδ. Dindorf.

ἐποικοδομή. Ὅλος τέλος ὁ ναὸς μετὰ τοῦ προαυλίου του στηρίζεται ἐπὶ ὑπογείων θόλων Ῥωμαϊκῆς οἰκοδομῆς, ἀνεγερθέντων ὁμῶς, ὡς φαίνεται, ἐπὶ βάσεων ἄλλων, ἀρχαιοτέρων.

β'. Πλησιέστατα δὲ τοῦ μεγάλου ναοῦ, εἰς θέσιν ταπεινοτέραν, σώζεται ὀλόκληρος ἄλλος ναὸς ὀκτάστυλος περίπτερος, $(222 \times 114 \frac{1}{2} \times 76 \frac{1}{2})$ ὃν διετείχισαν οἱ Σαρακηνοὶ εἰς ὀχύρωμα. Καὶ αὐτὸς ἔχει ἐσωτερικῶς νύμφας, ἐναλλάξ στρογγύλας καὶ εὐθυγράμμους, διαιρουμένας δι' ἡμικιόνων κορινθιακῶν. Τὰ δὲ φατνώματα αὐτοῦ ἔχουσι παραστάσεις τῆς Λήδας, καὶ τοῦ Γανυμήδους, ἐλεγχούσας τοῦ Διὸς τὴν λατρείαν.

γ'. Ἐπι δὲ μεσημβρινώτερον ὑπάρχει μικρὸς στρογγύλος ναὸς, ἔχων 32' διάμερον, καὶ βαίνων ἐπὶ βάσεως ὀκταγώνου, περικοσμουμένης δι' ὀκτῶ κιόνων κορινθιακῶν, στηριζόντων προμαχίλους (1).

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἐκοσμήθη διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν, καὶ ἡ Π α λ μ ῦ ρ α, πόλις ἀρχαιοτάτη ἐν τῷ ἐρήμῳ, ἧς μετρηθὲν εἶναι ἡ γράφη (2). «Καὶ ὠκοδόμησε Σα.λομὼν (1000 π. Χ.) τὴν Γαζέρ καὶ τὴν Βαιθωρὼν τὴν κατωτάτην, καὶ τὴν Βα.λὰθ καὶ τὴν Θερμὰθ ἐν τῇ ἐρήμῳ.» Καὶ ἀλλαχοῦ. (3) «Καὶ ὠκοδόμησε τὴν Θεοδμὸρ ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ γράφεται Θεοδμὸρ ἢ μᾶλλον Θεοδμὸρ, ὡς ὀνομάζει ὁ Ἰώσηπος τὴν Παλμύραν· καὶ τὸ ὄνομα ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ, παράγεται ἐκ λέξεως δηλούσης τὸν Φοίνικα, διότι ἐν μέσῳ δάσους φοινίκων ἔκειτο ἡ πόλις· καὶ Θεοδμὸρ τὴν λέγουσιν οἱ Ἀραβες καὶ μέχρι σήμερον. Τὴν δὲ θέσιν τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως, ἣτις κατὰ παράδοσιν τοῦ Με-

(1) R. Wood, the ruins of Balbek, otherw. Heliopolis, L. 1757.— Cassas, Voy. pitt. en Syrie, II pl. 3-57.—(2) Βασιλ. Γ, 9. 17 — (3) Παραλείπ. Β. ἡ, 4.

σαινώνος είχε καταστραφῆ 400 ἔτη μετὰ τὴν οἰκοδομήν
της, ἐλέγχουσιν ἔτι λοφίδιά τινα θάμνοις κεκαλυμμένα.
Ἐπὶ δὲ τῶν Ῥωμαίων, χρησιμεύουσα ἡ Παλμύρα ὡς
σταθμὸς καὶ ἐμπορεῖον μεταξὺ Συρίας καὶ Ἰνδιῶν, ηὐξή-
θη ταχέως, καὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἶλ-
χε τὴν προσοχὴν τοῦ Μ. Ἀντωνίου (100 π. Χ.), ὅς-
της καὶ τὴν ἐλεηλάτησε. Μετὰ ταῦτα ὁμῶς προώδευσέ
πάλιν, ἰδίως ἐν τῇ ἀ. ἑκατονταετηρίδι μ. Χ., καὶ ὁ Ἀ-
δριανὸς μάλιστα τὴν ἀνωκοδόμησε καὶ τὴν κατεκόσμη-
σεν, ὥστε ἐπεκλήθη Ἀδριανούπολις, καὶ ἤνθισεν ἐπὶ
τῶν εἰρηνικῶν καιρῶν τῶν Ἀντωνείνων. Ἐπὶ Γαλιηνοῦ
δὲ (260) ὁ Ὀδενάτος, νικήσας τὸν Σαπῶρ, καὶ συμμε-
ρισάμενος μετ' αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ἐξελέξατο καθέ-
δραν τὴν Παλμύραν, ἀναλαβοῦσαν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἐκ-
λατινισθὲν, καὶ μετ' αὐτὸν ἦρξε καὶ ἐδοξάσθη αὐτόθι ἡ
γυνὴ του Ζηνοβία, ἡ ἐπικληθεῖσα βασίλισσα τῆς Ἀσίας.
Ἄλλ' ὁ Αὐρηλιανὸς (270) κερειύσας τὴν πόλιν, τὴν
μὲν Ζηνοβίαν ἀπύγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην, τὸν δὲ σαφῶν
αὐτῆς σύμβουλον Λογγίνον, καὶ πάντας τοὺς κατοίκους,
κατ' ἐπιστολὴν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, σαφηνεμένην, ἀπέσφαξε,
καὶ ἔκτοτε παρήκμασεν ἡ πόλις καὶ κατεστράφη. Οὐχ
ἤττον ὁμῶς καὶ ὁ Διοκλητιανὸς (284) προσέθηκεν εἰσέτι
νέα οἰκοδομήματα εἰς αὐτὴν· ὁ δ' Ἰουστινιανὸς (600) τὴν
εὖρεν ἔρημον, καὶ ἀνεγείρας τὰ τείχη της, ἔθηκε φρου-
ρὰν, καὶ ἐπεσκεύασε τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ λουτρά της.
Κατὰ δὲ τὰ 1162 γράφει ὁ Ἰουδαῖος Βενιαμὶν ὁ Του-
δέλιος (Tudelensis), ὅτι διαβάς ἐκεῖθεν, εὖρε τὴν πόλιν
κατοικουμένην ὑπὸ δισχιλίων Ἰουδαίων. Ὁ δ' Ἀραψ Ἀ-
βουλφέδας (1321) ἀναφέρει αὐτὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Τεδμόρ,
καὶ κατὰ τὰ 1678, ἔμποροι Ἀγγλοὶ ἐκ Βεροίας (Χαλε-
πίου), ἀκούσαντες περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐρήμου, ἐπε-
σκέφθησαν αὐτὴν, ἀλλ' ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
Τέλος δ' ἐν ἔτει 1691 ἄλλοι Ἀγγλοὶ, ἐπαναλαβόντες τὴν
ἐκδρομὴν, ἀνεκάλυψαν τὰ ἐγκαταλελειμμένα ἐρείπια.

Ἐν μέσῳ ἀπεράντου ἐρήμου, ἐπὶ 60 μίλια μακρὰν πάσης κατοικίας πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολάς, ἐπὶ 180 δὲ πρὸς ἄρκτον, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἑκατοντάδας πρὸς νότον, ἐκτείνεται πεδιάς ὀλόκληρος κατάλευκος, κεκαλυμμένη ὑπὸ παντοίων συντριμμάτων μαρμάρου, ἀχανῆς ἑκτασις ἐρειπίων, οὐχὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως τοῦ Σολομῶντος, ἀλλὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς, μεγαλοπρεπῶν, καὶ ῥυθμὸν ἐχόντων ἱκανῶς καθαρὸν καὶ φιλόκαλον. Μεταξὺ δ' αὐτῶν αἴρεται, διακρινόμενος πρὸς τὸ ἀνατολικὸν πέρασ, ναὸς μεγαλοπρεπέστατος, ἀναμφιβόλως ὁ τοῦ Βααλ, ἐν ἐνὶ τῶν πλαγίων σηκῶν του περιέχων ἀνάγλυφον στρογγύλον, 19' διαμέτρου, καὶ παριστῶν τὸν ἥλιον. Εἶναι δὲ θεβαίως αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν ἀναφέρει καὶ ὁ Αὐρηλιανὸς, καὶ οὗ διέταξε τὴν ἐπισκευήν, διότι κείμενος παρὰ τὰ τεῖχη, εἶχε βλασφημῆ ἐπὶ τῆς πολιορκίας. Κεῖται δ' ἐντὸς περιβόλου, οὐ δὲ τείχος, ἐξ ὠραιότατων μαρμάρων ὠκοδομημένος, πρὸς τὰ ἔσω μὲν κοσμεῖται ὑπὸ περιστυλίου κορυφῶν κορινθιακῶν κιόνων, οἵτινες ἦσαν ποτὲ 376 τὸν ἀριθμὸν, πρὸς τὰ ἔσω δ' ἔχει ἀνά 62 ὀρθοστάτας εἰς ἑκάστην πλευράν, καὶ ἄνω θριγκὸν κατάκοσμον. Ἐμπρὸς δὲ τοῦ ναοῦ ἵσταται ἔτι ὀρθή, μεγάλη, τριπλῆ καὶ ὠραία ἀψίς μετ' ὀρθοστατῶν, κεκοσμημένων ἀφθόνως δι' ἀνθεμίων, καὶ ἀγούσα εἰς ἀγυιᾶν συγκειμένην ἐκ τετραπλῆς σειρᾶς κορινθιακῶν κιόνων, οἵτινες ἦσαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους ποτὲ, εἰς μῆκος παρατεινόμενοι τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων ποδῶν. Τούτων ὅμως σήμερον μόνον περὶ τοὺς διακοσίους ἵστανται ἐν θέσει ἀκέραιοι εἰς τὸ ἕτερον δὲ πέρασ τῆς ἀγυιᾶς ὑψοῦται ναὸς περίστυλος καὶ ἐξάστυλος. Ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς εἰς ἀπόστασίν τινα, καλύπτουσι τὸ ἔδαφος ἐρείπια πολυτελῶν οἴκων, στοῶν ὑποστέγων ἢ μὴ, ἀγορῶν, ἐν ὅλοις 400 οἰκοδομημάτων, ἐκτὸς τῶν ὑδραγωγείων, ἀψίδων καὶ τάφων, οἵτινες ἐγείρονται ἄλλοι ἐπ' ἄλλων εἰς τὰ πλευρὰ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν πόλιν στενῆς κοιλά-

δὲ, κατ' ἰδιοῤῥυθμον, ἐγγώριον τρόπον ὠκοδομημένοι, εἰς σχῆμα πύργων τετραγώνων, συγκειμένων ἐκ δόμων ἀλλεπαλλήλων, ὧν ὁ ἀνώτερος εἰσέχει πάντοτε ἐπὶ τοῦ κατωτέρου, καὶ ὧν ἡ στέγη ἐνίοτε μὲν εἶναι ἐπίπυρος, ἄλλοτε δὲ καὶ πυραμιδοειδῆς, καὶ ἔξωθεν μὲν ἔχουσι τὰς προτομάς ἐν νύμφαις, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιθεαμμένων συριστὶ ἢ ἑλληνιστὶ γεγραμμένα, ἐντὸς δὲ, μεταξύ κορινθιακῶν παραστάδων, ἀλλεπάλληλα κοιλώματα ἢ λάρνακας ἐν τῷ τοίχῳ, τὰς θήκας τῶν νεκρῶν, κεκαλυμμένας ὑπὸ πωμαίων μετ' ἐπιγεγλυμμένων τῶν προτομῶν αὐτῶν. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν τάφων τούτων φέρει ἡμερομηνίαν τὸ 314 ἔτος τῶν Σελευκιδῶν, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ δεύτερον ἀπὸ Χριστοῦ· ὁ δὲ περιεργότερος εἶναι ὁ τοῦ φιλοσόφου Ἰαμβλίου (103 μ. Χ.), ὑψηλὸς, πεντάδομος πύργος μετὰ βαθμίδων. Εὐρέθησαν δὲ μεταξύ τῶν ἐρείπειῶν καὶ διὰ σφηνοειδῶν γραμμάτων γεγραμμένα ἐπιγράφαί.

Ὁ αὐτὸς περίπου τῆς Παλμύρας οὐθὺν ἐπικρατεῖ καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Δωδεκαπόλεως, ἀνατολικῶς τοῦ Ἰορδάνου, ἰδίως εἰς τὰ Γέρασα, πόλιν ἐπίσημον τῆς Περαιίας, ἧς τὰ ἀξιόλογα ἐρείπια ἔχουσι περιφέρειαν 1 1/2 ὥρας σχεδόν, καὶ περιλαμβάνουσι βασιλεία, ναοὺς, ὧν εἰς εἶχε 250 κορινθιακοὺς κίονας, περίξ τοῦ σηκοῦ καὶ εἰς τὸ διπλοῦν περιστύλιον τῆς αὐλῆς του· δύο μεγάλα θεάτρα, καὶ περιστύλια κοσμοῦντα τὴν ἡμικυκλικὴν πλατεῖαν, καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς, μετὰ λειψάνων τετραπλῶν ἀψίδων, ὅπου διεσταυροῦντο. Τῆς κυριωτέρας τῶν ὁδῶν οἱ κίονες δὲν ἔχουσι πάντες τὰς αὐτὰς διαστάσεις, ἐξ οὗ συμπεραίνεται ὅτι δὲν ἀπετέλουν ἐλευθέραν στοάν, ὡς οἱ τῆς Παλμύρας, ἀλλ' ἐκόσμουσαν τὸ μέτωπον ἰδιωτικῶν οἰκιῶν διαφόρου ὕψους. Συνδέονται δ' αἱ ἐλάσσονες μετὰ τῶν μεζόνων δι' ἐξοχῶν, αἵτινες προκύπτουσιν ἐξ αὐτῶν. Ὁμοίως ἐρείπια ὁδῶν περιστύλων, δύο θεάτρων, προσέτι δὲ καὶ τάφων ἐχόντων τὰς θύρας λιθί-

νας, σώζονται εἰς Γάδαρα, τὴν μεγάλην μητρόπολιν τῆς Περαιίας, κατὰ τὰ ὄρια τῆς Ἀραβίας⁽¹⁾. Εἰς δὲ τὴν Πέτραν μεσημβρινῶς τῆς Παλαιστίνης, πόλιν τῶν Ναβαταίων ἐν τῇ Πετραίᾳ Ἀραβίᾳ, ἐγκεκλεισμένην δ' εἰς δυσπροσίτους βράχους, καὶ πλουτισθεῖσαν διὰ τῆς ἐμπορικῆς κοινωνίας τῆς μετὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς γῆς ἐστρωμένα παμπληθῆ ἐρείπια μεγαλοπρεπῶν οἰκῶν καὶ βασιλείων, καὶ εὐρυτάτου θεάτρου, καὶ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένοι ἀπειράριθμοι καὶ ἀλλεπάλληλοι τάφοι, ἐφ' ὧν πάντων ἐπικρατεῖ ὁ ῥωμαϊκὸς ἐκεῖνος ῥυθμὸς, ἑλληνικὰ παριστῶν σχήματα, αὐθαιρέτως μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ συριακῶν συνδιαζόμενα καὶ ἰδιοῤῥύθμως μεμορφωμένα. Περιέργον διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὸ ἰδιότροπον τῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ εἶναι ἰδίως τὸ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένον μνημεῖον, ὃ οἱ ἐγγράφοι καλοῦσι θησαυρὸν (χαζνέ) τοῦ Φαραώ (2). Τοῦτο παριστᾷ ἕξωθεν ναὸν δύο δόμους ἔχοντα, ἡ μάλλον δύο ἐπαλλήλους ναοὺς. Ὁ κατώτερος ἔχει μέτωπον ἑξαστύλου κορινθιακοῦ, οὗ ὅμως τὸ ἀέτωμα στηρίζεται εἰς μόνους τοὺς 4 μέσους κίονας, οἱ δὲ δύο ἄκροι φέρουσιν ἀπλήν ἐπέκτασιν τοῦ θριγκοῦ, καὶ ὁ ναὸς ὀπισθεν, ἐν τῷ βράχῳ, διαιρεῖται εἰς τρία κύτῃ. Ἐπὶ τοῦ πρώτου δὲ τούτου δόμου ἐγείρεται ἄλλος δεύτερος καλυπτόμενος, ὑπ' ἀετώματος, οὗ αἱ δύο γωνίαι στηρίζονται ἐπίσης ὑπὸ κίωνων. Ἀλλὰ τὸ ἀέτωμα τοῦτο δὲν ἔχει εἰμὴ μόνον τὰς γωνίας ταύτας· ἀντὶ δὲ τοῦ λοιποῦ μέρους αὐτοῦ ἐγείρεται ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου δόμου πύργος στρογγύλος περίστυλος, φέρων λιθίνην τεφροδόχον κάλπην ἐπὶ κορυφῆς. — Ἐν Ἱεραπόλει δὲ, εἰς τάφους ὁμοίως λαξευτοὺς ἐν τῷ βράχῳ, καὶ ἰ-

(1) Burckhard, trav. in Syria, p. 253. — Buckingham, trav. in Palaestina. p. 353. — (2) Burck. p. 421. — L. de Laborde et Linant, Voy. de l' Arabie Petrée, Liv. 2.

δὲ εἰς τοὺς λεγομένους τῶν βασιλέων ἐν τῇ
 κελιάδι Ἰωσαφάτ, ὧν ἡ ἐποχὴ δυσκόλως προσδιορίζεται,
 φαίνονται ἢ ἀρχιτεκτονικῶς διεσκευασμένοι εἰσοδοὶ ἐπὶ
 τοῦ βράχου, ἢ καὶ ἐξέχουσαι οἰκοδομαί, ἐν αἷς ἐπικρα-
 τὴ ἀπλούστερος ἑλληνικὸς ρυθμὸς, εἰς τὸ πυραμιδοειδὲς
 ἀποκλίνων. Ἀσιανά δ' εἰσὶν αὐτῶν μόνα τὰ κοσμήματα,
 οἷον σταφυλαί, φοίνικες κτλ (1).

Ἐπίσης δὲ κατάκοσμος καὶ ἐπιδεικτικὴ ἦν τῆς ἐπο-
 χῆς ταύτης ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἧς
 παραδείγματα περισώζονται ἐν Ἐφέσῳ, Λαοδικείᾳ, καὶ
 ἀλλαχοῦ· ἰδίως δ' ἐν Λαβράνδοις (ἢ κατ' ἄλλους
 Εὐρόμῳ τῆς Καρίας, (τῇ σήμερον Κισελτζικ) ὁ σωζο-
 μενος ναὸς (ἴσως ὁ τοῦ Διὸς καθ' Ἡρόδοτον) (2, καὶ ἐν
 Μυλάσοις μνημεῖον ἔχον ὀρθοστάτας συνδεδεμένους
 μεθ' ἡμικίωνων, ἐφ' ὧν ὑψοῦται πυραμιδοειδὲς οἰκοδόμη-
 μα, ὅποια καὶ τὰ ἀρχαιότερα τῆς Λυκίας (3).

Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Μερόῃ, τῇ Αἰθιοπικῇ νήσῳ τοῦ
 Νείλου, ἀπαντᾶται, μάλιστα εἰς τὸν μικρὸν θολωτὸν
 Ναὸν παρὰ τὴν Νάγαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, περίεργος σύνθε-
 σις τῶν νεωτέρων ῥωμαϊκῶν μορφῶν μετὰ τῶν ἰθαγε-
 νῶν (4).

Τελευταία ἐποχὴ Ῥωμαϊκῆ.

Μεσαιῶν.

Καὶ μέχρι μὲν Γαλιηνοῦ (260), ὅταν ὁ Μεσαιῶν ἄρ-
 χεται, τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ σχήματα ἐξηκο-

(1) Münten, Antiq. Abhandel. p. 95.—Cassas, III. pl 19-41.

Forbin, Voy. dans le Levant, pl. 38, 6.— (2) E. 119. —

(3) Choix. Gouffier, pl. 85. —Ion. Ant. ch. 7. pl. 25.— (4)

Caillaud. Voy. à Méroé. I. pl. 13.

λούθουν συνενούμενα ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, εἰ καὶ οὐχὶ ἐναρμονίως, καὶ οὕτως, ὥστε ἐπεκράτει εἰσέτι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμῶν ἢ καθαρότης, καὶ παρῆγεν ἐπίδειξιν εὐρύθμου τινὸς μεγαλοπρεπείας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν Τριάκοντα τυράννων, ἰδίως δ' ἀπὸ Διοκλητιανοῦ (284), οἱ ὄγχοι ὑπερισχύοντες, ἐσωρεύοντο ἤδη ἀρρύθμως, καὶ ἐκοσμοῦντο βαναύσως καὶ κατακόρως, μέρη δὲ τὸ αὐτὸ ἀποτελεσμα προτιθέμενα, συνεδέοντο ἀσκόπως, οἷον οἱ κίονες, καὶ οἱ ἐκ τῆς ἰταλικῆς τέχνης προκύψαντες, ἐν Ἀσίᾳ δὲ μάλιστα ἐπικρατήσαντες θόλοι, οἵτινες ἀντὶ ὡς πρὶν νὰ ἐπικάθηνται ἐπὶ παραστάδων, ὡς συνέχρια αὐτῶν θεωρούμενοι, ἔβαινον ἤδη ἐπὶ τῶν ἐπιστυλίων αὐτῶν (impostes), ἔπειτα δὲ καὶ ἐπὶ μόνων τῶν κιονοκράνων. Πολλάκις δ' εἰς θόλον ἐκάμπτετο προσέτι καὶ ὁ θριγκὸς μετὰ τοῦ γείσου καὶ τῶν ὀδόντων. Ἐνεκα δὲ τῶν πολλῶν κατακαλυπτόμενων τὸν θριγκὸν κοσμημάτων, ἐθεωρεῖτο αὐτὸς ἤδη ὡς κύριον μέρος τῆς οἰκοδομῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκείτο βαρὺς ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων καὶ στεριζόντων μερῶν. Διὰ τὴν πρὸς τὸ ποικίλον δὲ καὶ κατάκοσμον τάσιν, εἰσῆγοντο καὶ κίονες συνεστραμμένοι, ἢ ἄλλως ποικιλοσχηματιστοὶ, καὶ προσέτι ἐσωρεύοντο καὶ ἔτεμνον τὰς εὐθείας ἑλληνικὰς ἐπιφανείας ἀλλεπάλληλοι ἡμικίονες, πρόμοχθοι περιέχουσαι κόγχας, μικροὶ κίονες ἐπὶ στερεοβατῶν φέροντες ἀγάλματα, καὶ καταστρέφοντες τὴν τοῦ τοίχου ἐνότητα. Οἱ δὲ θόλοι ἐσχηματίζοντο καὶ συνεδέοντο ποικίλως, καὶ ἡ ἐπικράτησις αὐτῶν, καὶ ὁ μετὰ τῶν κίωνων συνδυασμὸς, προωδοποιεῖ τὴν γέννησιν νέας τέχνης, τῆς Μεσαιωνικῆς, ἣν ἐπελθοῦσαι ἐγονιμοποίησαν νέων ἐθνῶν ἰδέαι καὶ αἰσθησις. Καὶ ἐπεφαίνετο μὲν εἰσέτι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν οἰκοδομῶν ἢ πρὸς τὸ μεγαλουργεῖν τάσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, καὶ ἀρίστη διετηρεῖτο ἢ τοῦ τέκτονος ἐμπειρία κατὰ τε τὴν στερεότητα τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ τὴν ἀκρίβειαν· ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῶν κοσμητικῶν μερῶν ἀπέβαινε

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐπιμᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐν γένει ἰσχνή, ἐπίπεδος, βαναυσός, ἀκομψός καὶ ἐντελῶς ἀπειρόκαλος. Ἀπόδειξις δ' ὅτι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐξέπιπτεν ἤδη τῆς καλλιτεχνικῆς τῆς περιποπῆς, καὶ ἡσκεῖτο ὡς γήσιμος μόνον τέχνη, εἶναι ὅτι τότε πρῶτον ἀναφέρονται μισθωτοὶ αὐτῆς διδάσκαλοι.

Προσέτι δ' ἀπὸ τοῦδε οἱ Αὐτοκράτορες ἤρξαντο παραμυλοῦντες τὴν Ῥώμην διὰ τὰς λοιπὰς τοῦ κράτους πόλεις, καὶ ὁ Διοκλητιανὸς τέλος μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν εἰς Νικομήδειαν. Ἐπομένως ἐν Ῥώμῃ δλίγα ἀνηγείροντο οἰκοδομήματα τοῦ λοιποῦ, πολὺ δὲ περισσότερα ἐκτὸς αὐτῆς. Ὡς ἀξία τινὸς λόγου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀψὶς τοῦ Γαλιηνοῦ (260 μ. Χ.), ἔργον ἄλλως ἀτέχνου ἀφελείας, μίαν ἔχον πύλην εὐθύγραμμον, διὰ Ῥωμαϊκῶν ὀρθοστατῶν καὶ δι' ἀναγλύφων μεταξὺ αὐτῶν καὶ κατὰ τὰ πλεῦρα κεκοσμημένην. Τοσοῦτον δ' εἶχεν ἐκπέσει ἡ ἄλλοτε βασιλικὴ τῶν πόλεων, ὥστε ὁ Αὐρηλιανὸς (270), κτηόμενος ἤδη περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῆς, ἐφίστα τῇ προσαγῇ τοῦ εἰς τὴν τειχοδομίαν τῆς, καὶ ἐξέτεινε τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Διοκλητιανὸς (284) ὀικοδόμησεν ἐν αὐτῇ νέους λουτρῶνας, πολυτελεστάτους μάλιστα, ἔχοντας τρισχίλια θολωτὰ δωμάτια, ὧν σώζεται ὁ μέσος θόλος, ὁ πρῶτος τῶν σταυροειδῶν θόλων, οἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν μεσαιωνικὴν θολοδομίαν, στηριζόμενος ἐπὶ ὀκτῶ κιόνων ἐκ πυροποικίλου, καὶ μετασχηματισθεὶς ὑπὸ Μιχ. Ἀγγέλου εἰς τὴν ὠραίαν ἐκκλησίαν S. Maria degli angeli (1). ἄλλο δὲ τῶν αὐτῶν λουτρῶνων στρογγύλον οἰκοδόμημα μετεσκευάσθη εἰς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Βερναρδίνου.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος (320 μ. Χ.) ἀψὶ ὁσθελήσας ν' ἀναγείρῃ εἰς Ῥώμην, μετεσκεύασε μόνον τὴν τοῦ

(1) Desgod. 24.

Τραϊανού, δι' ὃ καὶ τὸ οἰκοδόμημα ἔχει ρυθμὸν ἀρχαιοφανέστερον καὶ ὠραιότερον τῶν λοιπῶν τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ τριῶν θολωτῶν πυλῶν, αἵτινες κοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας διὰ πλαγίων θυρίδων, καὶ κοσμοῦνται δι' ἀναγλύφων ὑπὲρ αὐτάς καὶ εἰς τοὺς στυλοβάτας. Τὰ δ' ἐπὶ Κωνσταντίνου προστεθέντα αὐτῷ μέρη εἰσὶν ἀτελῶς καὶ ἀρρυθμῶς εἰγασμένα.

Ὁ δὲ τάφος τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κωνσταντίας (306 μ. Χ.), ὁ λεγόμενος συνήθως Ναὸς τοῦ Βάκχου, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγ. Ἀγνῆς, καίτοι ἀμελῆ ἔχων καὶ βάναισον τὴν ἐργασίαν τῶν κοσμητικῶν μερῶν, εἶναι προσοχῆς ἄξιος ὅμως, ὡς παριστῶν τὴν πρώτην ἀκριβῆ διάπλασιν τοῦ ἔκτοτε ταχέως ἀναπτυχθέντος βυζαντινοῦ ρυθμοῦ. Στρογγύλον οἰκοδόμημα, ἔχει ἐσωτερικῶς, εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τοῦ τοίχου, κυκλικὴν σειρὰν διπλοκίτων, ὧν ἕκαστον ζεύγος συνδέεται προσαλλήλως δι' ἐπιστυλίων, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων ζευγῶν δι' ἀψίδων, καὶ πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ τοίχου διὰ θόλου κυλινδρικοῦ. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ ὑπὲρ τοὺς κίονας, εἰσέρχεται ὑψηλότερος κύλινδρος, κεκαλυμμένος ὑπὸ θόλου ἡμισφαιρικοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ μέρη συνδυάζονται ἐναρμονίως, καὶ φαίνονται ἀνήκοντα εἰς ρυθμὸν ὀργανικῶς ἤδη διαπλασθέντα.

Ἐπίσης σπουδῆς ἄξιος, ὡς πρῶτον ὑπόδειγμα τῆς τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιῶν ἀρχιτεκτονικῆς διαθέσεως, εἶναι ὁ ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ὑπὸ Βεσπασιανοῦ οἰκοδομηθέντος καὶ πυρποληθέντος ναοῦ τῆς Εἰρήνης ἀνεγερθεὶς ἔπειτα ὑπὸ Μαξεντίου ναὸς, ὅστις ὅμως φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου, ὡς ὑπ' αὐτοῦ καθιερωθεὶς. Οὗτος ἔχει ἐν τῷ μέσῳ σταυροειδῆ θόλον, βαίνοντα ἐπὶ μεγάλων κορινθιακῶν κιόνων, καὶ παστὸν εἰς τὸ βάθος, μετὰ δύο πλαγίων θολωτῶν στοῶν, ὧν ἑκάστη ὑποδιαιρεῖται τριχί.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς Ῥώμης ἀνηγείροντο οἰκοδομήματα

πολύ πλουσιώτερα. Ὁ Διοκλητιανός (284 μ.Χ.) κατεκόσμησε βασιλικῶς τὴν νέαν του κατοικίαν, τὴν Νικομήδειαν, καὶ ἀφ' οὗ παρητήθη τοῦ θρόνου, ἀνήγειρε λαμπροτάτην ἀγροικίαν εἰς τὰ Δαλματικά Σάλωνα (νῦν Σπαλάτρο, κατὰ παραφθορὰν τῆς λέξεως Παλάτιον), διὰ τείχους καὶ πύργων περιβαλὼν αὐτήν. Τῶν ἀπεράντων αὐτῆς βασιλείων, πλουσιῶν οἰκῶν, περιπτερῶν στοῶν καὶ ναῶν, σώζονται μεγάλα ἐρείπια, πανταχοῦ ὀργανικῶς συνδέοντα τὸν παρακμάσαντα καὶ ἐξηχρειωμένον ἑλληνικὸν ῥυθμὸν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀψίδος, καὶ κατὰ κόρον κεκοσμημένα δι' ἰσχνῶν καὶ πτωχῶν κοσμημάτων (Πιν. 10, 4.) (1)

Τῶν χρόνων τοῦ Διοκλητιανοῦ εἶναι προσέτι καὶ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σωζόμενος τοῦ Πομπηίου λεγόμενος κίων, ὕψος ἔχων 88 1/2 ποδῶν, καὶ ῥυθμὸν πολὺ ἀπέχοντα τῆς παλαιᾶς καθαρότητος (2).

Λαμπρῶς δὲ, ἀφ' οὗτος ἤρχισε παραμελειομένη ἡ Ῥώμη, κατεκοσμήθησαν, πλὴν ἄλλων πόλεων, καὶ τὸ Μερόπιδιον (3), ἡ Βερόνα (270 μ.Χ.), ἥτις εἶχε ἀμφιθέατρον μέγιστον, καὶ 265 θαλάσσης καὶ τριπλᾶς πύλας, κεκοσμημένας δι' ἐλικτῶν κίωνων καὶ ὀρθοστατῶν. Μία ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὸ ἡμισυ μόνον διατηρουμένη, καὶ διὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ὠκοδομήθη (τὴν γ' χριστιανικὴν ἐκαντοταετηρίδα) οὐχὶ ἀξιοκατακρίτου ῥυθμοῦ, εἶναι ἡ λεγομένη Arco de' Leoni. Πολὺ δ' εὐγενεστέρα κατὰ τε τὸ ἰδιόρρυθμον διάγραμμα, καὶ κατὰ τὴν πλουσίαν καὶ φιλόκαλον ἐπικόσμησιν, εἶναι ἡ καλουμένη Porta de' Borsari, τὸ ὠραιότατον ἴσως παράδειγμα τῆς μεταγενεστέρας Ῥωμαϊκῆς τέχνης.

(1) Adam, Ruins of the palace of Diocl. at Spalatro, 1764.

(2) Descr. de l' Eg. T. V. pl. 34. — Hamilton, Aegyptiaca, pl. 18 — Cassas, III. pl. 58 — Κωνστάντιος, Ἀρχαία Ἀλεξάνδρεικ. — (3) Αὐσώνιος; (392), Clariae Urbes, 5.

Ὅμοίως πλούσια ἐρείπεια, τῶν χρόνων, ὡς φαίνεται, τοῦ Κωνσταντίνου σώζονται καὶ εἰς Τρέβερι (Tèves), εἰς λείψατα λουτρῶνων, βασιλικῆς στοᾶς, ἀμφιθεάτρου, κτλ. συνιστάμενα. Ἰδίως δ' ἀξιοσημεῖωτος ἐν αὐτοῖς εἶναι ἡ porta nigra, κολοσσιαῖον πυργοειδὲς θύρωμα, ὁμοιον κατὰ τὸν ρυθμὸν πρὸς τὸ τῆς Βερόνης, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀτέχνου ἐργασίας, ὥστε ἀμφίβολον εἶναι ἂν δὲν ὠκοδομήθη ἐπὶ φραγκικῆς ἐποχῆς (1). Τῶν αὐτῶν χρόνων οἰκοδομήματα περιέχουσι καὶ ἡ Ναρβῶν, καὶ ἡ Ἰσπανικὴ Καρχηδῶν (Καρθαγένη).

Ἀλλὰ πρὸ πάντων σενετελέσθη τῆς Ῥώμης ἡ παρακμὴ, ἀφ' ὅτου, ἐν ἔτει 328 ἀπὸ Χριστοῦ, ἡ πρωτεύουσα μετετέθη εἰς τὸ Βυζάντιον, μετονομασθὲν τότε Κωνσταντινούπολιν, καὶ κοσμηθὲν διὰ καταστημάτων ἀξίων κοσμοκράτορος πόλεως (2). Ἡδὴ ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος (193) εἶχε στρέψει τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ Βυζάντιον, καὶ κοσμήσει αὐτὸ διὰ διαφόρων οἰκοδομῶν. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ πάντων (326), ὅταν ἠθέλησεν ἀναστῆ εἰς τὴν ἡγεμονίαν Ῥώμην τὴν θαυμασίαν ταύτην διάδοχον, ἔσπευσεν ἀμέσως ν' ἀνεγείρῃ ἐν αὐτῇ κτίρια ἐκ τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ ὅπως διευκολύνη εἰς τὰς ἐπισημοτάτας τῆς Ῥώμης οἰκογενείας τὴν μετοίκησιν, ὠκοδόμησεν αὐταῖς λαμπρὰς

¶ (4) Gudnow, Beschr. d. Alterth in Trier. — Kugler, in Schorns Kunstbl. 1840. N. 56. — (2) Νικήτης Χωνιάτης, de Statuis antq. Ζώσιμος, Μαλαλάς, καὶ ἄλλοι χρονολόγοι. — Προκόπιος, π. κτισμ. Ἰουστιανινοῦ—Κωδινός καὶ εἰς ἀνώνυμος, Ἀρχαιότητες Κωνσταν.— Gyllius(1555) Topogr. Croleos.— Banduri, imperium orientale. — Heyne, senioris artis opera quae sub imper. Byzant. facta memorantur. Commentat. sol. Gott. XI. p. 39. — Σ. Δ. Βυζάντιος, Κωνσταντινούπολις.

καιρικίας, ὁμοίας πρὸς ἃς ἐβιάζοντο νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πατρίδι των. Ἐκ τῶν ἔργων δ' ἐκείνων τῆς πρώτης ἐποχῆς, μόνον λείψανον σώζεται σήμερον ὁ κίων τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκ σπονδύλων πορφυρίτου συκείμενος, 100' ὕψος καὶ 10' διάμετρον ἔχων, καὶ κείμενος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀγορᾷ (Γαοὺκ παζάρ). Ἡ κτιστὴ αὐτοῦ βάσις εἶναι σπεῖρα κρομμυοειδῆς, ἐπί στυλοβάτου ἰδρυμένη· ἡ δὲ κορυφὴ αὐτοῦ, ὑπὸ κεραυνοῦ βληθεῖσα, ἐπεσκευάσθη λιθόκτιστος ὑπὸ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐβλάβη δ' ὁ κίων καὶ ὑπὸ πυρκαϊῶν, διὸ καὶ κεκαυμένη στήλη κοινῶς καλεῖται, καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων Τζεμπέρτασι, διότι ἐδέθη διὰ χαλκῶν ζωστήρων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δ' ἔφερεν ἀνδριάντα ἀκτινοστεφῆ, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τῆς ἐπιγραφῆς, ἣν ἔφερε κατὰ τὴν βάσιν.

« Κωνσταντῖνον λαμποῦσι Ἡλίου ἄσπετον. »

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἦν δὲ πιθανῶς ὁ ἀνδριάς ἀγάλμα τοῦ Ἡλίου, ληφθὲν, κατὰ Ζωναράν, ἐξ Ἡλιοπολέως, κατὰ δὲ τὸν εὐπιστον Κεδρηνόν, ἔργον Φειδίου ἐξ Ἀθηνῶν· καὶ κατέπετεν ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Εἰς δὲ τὸ ἀνακαινισθὲν μέρος φέρει ἡ στήλη τὴν ἐπιγραφὴν·

« Το θεῖον ἔργον, ἐνθάδε φθαρὲν χρόνῳ,
καίνει Μανουήλ, εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ. »

Καὶ εἰς τὴν βάσιν·

« Σοὶ, Χοιστέ, κόσμου κοίρανος καὶ ἀεσπότης,
σοὶ νῦν προσῆξα τὴν δεσπὴν δούλην πόλιν,
καὶ σκῆπτρα τάδε, καὶ τὸ τῆς Ῥώμης κράτος.
Φύλασσε ταύτην, σῶζε ἐκ πάσης βλάβης. »

Ἐσέβοντο δὲ τὸν κίονα τοῦτον θρησκευτικῶς οἱ χριστι-

ανοί, διότι εἰς τὰ θεμέλια αὐτοῦ εἶχε ταφῆ τιμιοῦ ξύλου.

Τὸ δὲ αὐτὸ-Μεῖδαν εἶναι τὸ ἀρχαῖον Ἴπποδρόμιον, διασκευασθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου πολυτελῶς, διὰ στοῶν καὶ ἐδρῶν. Ἐν αὐτῷ δὲ σώζονται ἐκ τῶν πρώτων χρόνων ἐκείνων τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ τρία εἰσέτι μνημεῖα, εἷς λίθινος κτιστὸς ὀβελίσκος 94' ἔχων ὕψος, ἰστάμενος δ' ἐπὶ βάσεως τετραγώνου, καὶ κοσμηθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου διὰ πετάλων χαλκῶν, ἅτινα ἀφηρέθησαν μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὥστε καὶ τὴν σήμερον εἶν' ἐτοιμόρροπος. Εἰς τὴν βάσην δ' ἔχει ἰαμβικὸν ἐξάστιχον, παραβάλλον τὸν ὀβελίσκον πρὸς τὸν Ἰρῶδιον κολοσσόν. Τὸ δὲ δεῦτερον εἶν' αἰγυπτιακὸς ὀβελίσκος 60 ποδῶν τὸ ὕψος, ἐπιγεγλυμμένος, ἀνεγερθεὶς δ' ὑπὸ Θεοδοσίου ἐπὶ 4 κύβων λιθίνων, εἰς βάσην 70' ὕψος ἔχουσαν περιγλυφον, καὶ παριστῶσαν πράξεις τοῦ Αὐτοκράτορος· ἔχει δ' ἡ βάση δύο ἐπιγραφάς, τὴν μὲν Λατινικὴν, τὴν δ' ἑρμετρον Ἑλληνικὴν, λέγουσαν ὅτι ἡ ἀνάγεσις τοῦ ὀβελίσκου ἐνηργήθη εἰς 32 ἡμέρας. Τὸ τρίτον τέλος εἶναι κίων χαλκοῦς σπειροειδῆς, τμήμα τοῦ τρικαρότου Ὀφρεως, ὅστις εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς Δελφοὺς ἐκ τῶν ἐν Πλαταιαῖς λαφύρων. Ἐστησε δ' αὐτὸν ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ τῷ ἔκοψε τὴν μίαν κεφαλὴν, ὅταν εἰσῆλθαι πορθητὴς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· αἱ δ' ἄλλαι δύο ἀπεκόπησαν περὶ τὸ 1700. Πρὸ τινῶν δ' ἐτῶν ἀνασκαφὴν τὸ κατώτερον μέρος τοῦ περιέργου τούτου μνημείου, εὐρέθη ἔχον ἐν ταῖς σπείραις ἐπιγεγραμμένας ἀρχαῖκοις γράμμασι τὰς ἀναθείσας Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐντὸς τοῦ ἵπποδρόμου τούτου ἦσαν καὶ 4 χαλκοῖ ἵπποι τῆς Κορίνθου, οὓς οἱ Ἐνετοὶ ἀπεκόμισαν, καὶ οἵτινες ἀκολουθήσαντες τὸ θριαμβευτικὸν ἄρμα τοῦ Ναπολέοντος εἰς Παρίσια, ἀπεδόθησαν πάλιν εἰς τὴν Βενετίαν μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς πρώτης Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας.

Εἰς τὴν πρώτην ταύτην ἐποχὴν τῆς Κωνσταντινου-

πλευρῶς ἀνήκουσιν ἐπίσης καὶ αἱ δεξαμεναὶ αὐτῆς, αἱτινες ἀριθμοῦνται εἰς δεκαεννέα, ἐξ ὧν δὲ καὶ σώζονται μέχρι τοῦδε ὀκτῶς, αἱ μὲν ὑπαιθροὶ, αἱ δὲ ὑπόγειοι, ὑπὸ θόλων κεκαλυμμέναι, οἵτινες βαίνουσιν ἐπὶ πολυαρμῶν κίωνων. Ἡ μόνη δ' ἐτι ἐν χρήσει εἶναι ἡ παρὰ τὴν ἵπποδρόμιον, οὐτικῶς τῆς Ἀγ. Σοφίας κειμένη, τουρκοῦ δὲ Ἐριπατὰν σεραΐ ἢ μπὶν μπὶν διερέκ (χίλιοι καὶ εἰς κίονες) λεγομένη· οἰκοδόμημα ἐκτεταμένον, ἔχον 264 (16 X 14) κίονας ἰσχυροὺς καὶ ἀκόσμους, συγχειμένους ἐκ τριῶν σπονδύλων, ζώναις συνδεδεμένων. Τὰ δε κιονόκρανα αὐτῶν δὲ ἀπλῆς ταινίας ἀπὸ τοῦ κίονος διαιρούμενα, εἰσὶ τετράγωνα, ἔχοντα κυρτὰς τὰς πλευράς, καὶ ἐπ' αὐτῶν, ὡς κόσμημα, μονόγραμμά τι, ἢ τὸν σταυρόν (1). Ἐπεκράτησε δ' ἐντεῦθεν τὸ σχῆμα τοῦτο τῶν δεξαμενῶν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἐπιτομή

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐνταῦθα, μετὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐξαντληθέντος, σθέννυται καὶ ἡ ἀρχαία τέχνη, ἡ ἑναρμόνιος ἐκεῖνη θιγάτηρ τῆς καθαρᾶς ἑλληνικῆς φρενός, καὶ νέα παράγεται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν οὐχὶ πλέον τοῦ δημοσίου βίου καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ νέου θρησκευάματος, ἐφ' οὗ κυρίως στηρίζεται, καὶ ὑφ' οὗ τοὺς οἰωνοὺς διαπλάττεται πᾶσα, ἡ ἀνατολικὴ τοῦλάχιστον, μεσαιωνικὴ κοινωνία.

Ἀφ' οὗ ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ κυριαρχία ἐξ Ἑλλάδος εἶχον μεταβῆ εἰς Ῥώμην, κατὰ περίεργον σύμπτωσιν,

(1) Andréossy, Constantinople et le Bosphore de Thrace, σ. 444, pl. V.

ἢ κατ' ἀναγκαίαν στροφὴν, μετὰ τῆς μεταθέσεως τῆς πρωτεύουσας τοῦ κόσμου ἐν τῷ μέσῳ τῆς τετάρτης χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος, ἐπανέρχεται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βυζάντιον, καὶ εἰς τοὺς κόλπους αὐθις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἐνταῦθα διατυποῦται, ἡ χριστιανικὴ τέχνη ἐπὶ νέων βάσεων, καὶ τοι φεῖσα ἀρχικῶς ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἣτις ἦτον, ὡς εἶδομεν, ἡ ἰδίᾳ παραφυὰς ἡ μετάπλασις τῆς Ἑλληνικῆς. Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν, διηρέθη ἡ τέχνη εἰς δύο μεγάλους κλάδους, τὸν τῆς ἀνατολῆς, τὸν κυρίως Βυζαντινὸν, ὅστις συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, διετήρησε δι' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος καὶ μέχρι τοῦδε σχεδὸν ἀμετάβολον τὸν ἀρχικὸν καὶ ἅπαξ διατυπωθέντα χαρακτῆρα αὐτοῦ· καὶ τὸν τῆς δύσεως, μεταποιηθέντα καὶ παραφθαρέντα ὑπὸ τῶν κατακτησάντων τὴν Ῥώμην Γερμανικῶν ἐθνῶν, τῶν Βανδάλων καὶ τῶν Γότθων, ὁπαδῶν τοῦ Γενσερίκου καὶ Ὀδοάκρου, μέχρις οὗτῆ τῶν βορείων λαῶν ἐντελής ἐπικράτησις ἀντικατέστησεν αὐτῇ πανταχοῦ, πληρὴν μόνῃς τῆς Ῥώμης, ἰσοδύναμον ἄλλην τέχνην, τὴν Γοτθικὴν.

Ἦτον δ' ἡ νέα χριστιανικὴ νεωδομία ἐκ θεμελίων καὶ κατὰ πνεῦμα διάφορος τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς, καθ' ἣν ὁ ναὸς, θεωρούμενος ὡς τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὑλικῶς παρόντος θεοῦ ἢ ἱερὰ κατοικία, ἦτον κυρίως μόνον ἐξωτερικῶς προσιτὸς εἰς τὸν λαὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐξωτερικὸν εἶχε μάλιστα κόσμον, ἐνίοτε μόνον, ὡς εἰς τοὺς ὑπαίθρους ναοὺς, ἐφ' ἑαυτοῦ οὕτως εἰπεῖν διπλούμενον καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν· ἐν ᾧ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, εἶναι, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐξηγεῖ, τόπος εἰς ὃν συνεργόμενοι οἱ πιστοὶ, ἀναπέμπουσιν ὁμοῦ τὰς εὐχὰς τῶν εἰς τὸν αὐλὸν καὶ ἀόρατον Θεὸν τῶν οὐρανῶν. Διὸ τὸ σχῆμα αὐτῆς, καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐρρύθμισεν διαπεπλασμένον, προέκυψε φυσικῶς ἐκ

τοῦ τῶν οἰκοδομημάτων τῶν προωρισμένων εἰς τὰς τοῦ
 λαοῦ συνελεύσεις, οἷα ἦσαν ἀρχαιότερον τὰ τῆς Βασι-
 λικῆς στοᾶς ἢ τοῦ Βουλευτηρίου (Basilica, Curia.). Τού-
 του ἕνεκα ὁ Κωνσταντῖνος πολλὰς ἀρχαίας Βασιλι-
 κάς μετεσχημάτισεν εἰς ἐκκλησίας, ἢ, ὅσας ἐξ ὑπαρ-
 χῆς ἀνήγειρε, τὰς ὠκοδόμησε κατ' ἐκείνων τὸ σχέδιον.
 Σιγήθως δ' ἡ τοιαύτη ἐκκλησία ἦν παραλληλεπίπεδον
 οἰκοδόμημα, οὐχὶ ὡς αἱ στοαί, ἐν τῷ μέσῳ ὑπαιθρος,
 ἀλλὰ πᾶσα ὑπόστεγος, ἐπίπεδον ἔχουσα κατ' ἀρχάς, καὶ
 ὡς φαίνεται, φατνωματικὴν ὀροφὴν, ἔπειτα δὲ καὶ γυ-
 μνὴν μόνον, ἐσωτερικῶς ὀρωμένην, τὴν ξυλοδομίαν τῆς
 στέγης, πολλαχῶς διὰ γλυφῶν καὶ βαφῶν κοσμουμένην,
 μέχρις οὗ ἐξενίκησεν ὁ ῥυθμὸς τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπι-
 θολώσεως. Διηρεῖτο δὲ τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἐσωτερικῶς
 δ' ἀπλῆς ἢ τετραπλῆς κιόνων σειρᾶς, εἰς τρία ἢ πέντε
 κύτῃ (nefs), ὧν τὸ μεσαίτατον ὑπερέειχεν ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ ὕψος διὰ τοῖχου, ὅστις
 οὐσιασιολόγως βαρὺς ἐπεκλήθητο ἐπὶ τῶν κιόνων, ἔταν
 μάλιστα, ὡς εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας ἐκκλησίας, τοὺς κί-
 νους συνέδεον τὰ ἀρχαῖα εὐθύγραμμα ἐπιστύλια. Μετὰ
 ταῦτα ὁμῶς τὰ ἐπιστύλια ἤρξαντο καμπτόμενα εἰς ζω-
 ηρὸν καὶ κυματοῦντα σύνδεσμον ἡμικυκλικῶν ἀψίδων,
 καὶ πολλάκις δευτέρα τοιαύτη ἀψιδωτὴ στοὰ ἐπὶ τῆς
 πρώτης αἰρομένη, καὶ τὸν τοῖχον ἀντικαθιστῶσα, ἀνα-
 δεικνύει χαριεστάτην τοῦ μέσου κύτους τὴν ἑξαρσιν,
 καὶ συντελεῖ εἰς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῆς ἐκκλησίας
 τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐντὸς τῆς θύρας ἐκτείνεται ὁ νάρ-
 θηξ, ὅπου ἴσταντο οἱ κατηχούμενοι, καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν
 ἀρχαῖον πρόναον. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἀντικειμένης ἐλάσ-
 σονος πλευρᾶς ἐκάμπτετο κατ' ἀρχάς εἰς πλάτος ἴσον τῷ
 μέσῳ κύτει, καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸ ὕψος τῆς οἰκοδομῆς, ἢ
 ἐξέδρα (Tribune, τὸ ἱερόν) εἰς ἡμικύκλιον· ἐν τοῖς δια-
 στήμασι τέλος τῶν κιόνων ἠνοίγοντο εἰς τὸν τοῖχον παρά-
 θυρα θολωτὰ, ὡς καὶ εἰς τὸ τῆς ἐκκλησίας πρόσωπον.

Ἡ δ' ἐξωτερικὴ κόσμησις τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἦτον εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὰ παράθυρα ταῦτα, ἅτινα ἐνίοτε προέχοντα, ἀπετέλουν παραστάδας, καμπτομένας ἄνω εἰς θόλους, καὶ εἰς τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου, μετὰ τῆς μιᾶς ἢ τῶν τριῶν θυρῶν συνεχῆ θολωτὴν στοάν. Ἐμπρὸς τοῦ ἱεροῦ ὑπῆρχε συνήθως ὑπόγειος κρύπτη, διὰ τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου εἰς ᾧν ἀφιεροῦτο ὁ ναὸς, ἢ ἱερέων εἰς αὐτὸν προσηρτημένων. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐξετείνετο προαύλιον, τὸ λεγόμενον Παράδεισος καὶ atrium, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑπῆρχε πηγὴ, ἢ καλουμένη κἀνθαρος, καὶ χρησιμεύουσα πρὸς ἀπόνιψιν τῶν χειρῶν εἰς σύμβολον τοῦ καθαρισμοῦ τῆς ψυχῆς. Εἰς μεταγενεστέραις δ' ἐκκλησίας τὸ κύτος ἢ τὰ κύτη, διεσταύρου πολλάκις ἕτερον κύτος, ἢ, ἀρχαιότερον, ἔτεμνε μόνον ἐγκαρσίως τὸ πέρασ αὐτῶν, εὐρύον, καὶ ἐπιδεικτικωτέραν ἀποτελοῦν τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ. Ἡ δὲ διατομὴ τῶν κυτῶν, ἐγένετο δι' ἀψίδος, ἧς ἐκαλεῖτο Ἄρθραμβεῦπιχή. Κατ' ὀλίγον δὲ τὸ ἱερὸν διηρέθη, καὶ ἤρθη κατὰ δύο βαθμίδας ὑπὲρ τὸ εἶδος τῆς λοιπῆς ἐκκλησίας· καὶ προσετέθη ἑκατέροθεν ὁ θρόνος καὶ ὁ ἄμβων, ὅστις ἐνίοτε μὲν ἦτον εἷς, διαιρούμενος εἰς ἀνώτερον διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς κατώτερον διὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου, ἄλλοτε δ' ἐτίθετο εἷς διὰ τὸ Εὐαγγέλιόν δεξιῶς τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἕτερος ἀριστερῶς διὰ τὸν Ἀπόστολον. Οἱ δὲ θόλοι, καὶ οἱ ὑπὲρ τὰς στοὰς τοῖχοι, καὶ ἐνίοτε καὶ ἐξωτερικῶς αἱ ὑπὲρ τὰς θύρας ἀψίδες, ἐκοσμοῦντο διὰ ψηφοθετημάτων, ἅτινα ζωὴν ἔδιδον εἰς τὰς νεκρὰς καὶ βαρεῖας ἐπιφανείας.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου ἤδη ἀπέκτησεν ἡ χριστιανικὴ λατρεία πολλὰς ἐκκλησίας ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων σώζεται. Τινὲς δὲ καὶ ἀρχαῖαι στοαὶ μετεποιήθησαν εἰς ἐκκλησίας, ὡς ἡ λεγομένη Συγκιγίαν ἢ Βασιλική, καθιερωθεῖσα εἰς μνήμην τοῦ Ἀγ.

Ανδρέου, ἀπλοῦν παραλληλόγραμμον οἰκοδόμημα, μεγάλα παράθυρα ἔχον εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τῶν τοίγων, κατεδαφισθὲν δ' εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Ὑπὸ Κωνσταντίνου ἀνηγέρθη κατὰ τύπον ἀρχαίας στοᾶς Ἑλενιανῆ (κατὰ τὴν μητέρα του), ἡ τῆς ἀγ. Ἰουρουσαλῆμ βασιλικῆ, ἔχουσα τρία κύττη ἰσοῦψῆ, διὰ μεγάλων διαιρούμενα κιόνων μετ' εὐθυγράμμων ἐπιστυλίων, εἰς δὲ τοὺς ἑκατέρωθεν τοίχους διπλαῖ ἐπάλληλα παράθυρα, χωροῦντα κάτωθεν μέχρις ἄνω. Αὕτη διατηρεῖται μὲν, ἀλλὰ μετεσκευάσθη κατὰ ρυθμὸν ὅλως νέον.

Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ἀνηγέρθη καὶ ἡ εὐρύχωρος ἐκκλησία τοῦ ἀγ. Πέτρου, ἐν Βατικανῶ, ἐπὶ τοῦ ἵπποδρομίου τοῦ Νέρωνος, καθ' ἣν θέσιν ἐμαρτύρησεν ὁ Ἀπόστολος. Εἶχε δὲ πέντε κύττη, καὶ εὐθύγραμμα ἐπιστύλια. Μεταγενεστέρωσ δὲ διὰ στοῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν μετὰ τοῦ Τιβέριος ἐνωθεῖσα, ἐκρημνίσθη τέλος ἐν τῷ μεσαιῶνι.

Ἡ δὲ τοῦ ἀγ. Παύλου, ἐκτὸς τῶν τειχῶν (S. Paolo fuori le mura) (ΠΙΝ. Κ, 2), εἰς τὴν θέσιν ἐλάσσοнос ἀλλῆς τοῦ Κωνσταντίνου περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος (ἐν ἔτει 386) ἐκ νέου θεμελιωθεῖσα, ὑπῆρξε μία τῶν ἐπισημοτάτων καὶ μεγίστων τῆς Ῥώμης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, 450' μῆκος ἔχουσα καὶ εἰς 5 κύττη διαιρουμένη, ὧν τὸ μεσαῖον ἔχει ἑκατέρωθεν ἀνὰ 20 μεγίστους καὶ ὠραίους κίονας κορινθιουργεῖς. Τούτων οἱ 24 ἐλήφθησαν ἐξ ἀρχαίου τινὸς μνημείου, κατὰ παράδοσιν τινα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Ἀδριανοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ εἰσὶ βάναισος ἐκείνων ἀπομίμησις. Ἐπὶ τῶν κιόνων δὲ τούτων στηρίζονται διπλαῖ ἐπάλληλοι καὶ μικραὶ ἀψίδες, καὶ ἡ στέγη τῆς ἐκκλησίας εἶναι ξυλίνη. Διασταυροῦνται δὲ τὰ πέντε κύττη δι' ἑτέρου ἐγκαρσίου, προστεθέντος ἴσως ὅτε κατὰ τὰ 801 ἐκάη ἡ ἐκκλησία, καὶ στηριζομένου ἐπὶ κιόνων, οὓς συνδέουσιν ἀψίδες φέρουσαι τοῖχον. Τῶν κιόνων τούτων τὰ κιονόκρανα κα-

σμοῦνται ὑπὸ πτωγῶν καὶ ἐπιπέδων φύλλων ἀκάνθου, ἰσ-
χνῆς μεταπλάσεως τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, εἰς τὴν
τελευταίαν ἀνηκούσης παρακμὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης.
Πυρπολυθεῖσα αὖθις νεωστὶ ἡ Βασιλικὴ αὕτη ἐν ἔτει
1823, ἀνωκοδομήθη κατὰ τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς ῥυθμόν.

Τοῦ αὐτοῦ χρόνου καὶ ῥυθμοῦ εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς
Παναγίας (S. Maria maggior), τρία ἔχουσα κύτη, καὶ
εὐθύγραμμα ἐπιστύλια· καὶ ἡ μικροτέρα τῆς Τραστε-
βέρας (S. Maria in Trastevere), καὶ ἑτέρα τοῦ ἁγ. Πέ-
τρου (S. Pietro in Vincola), μετὰ δωρίων κιονοκράνων,
φερόντων ἀψίδας.

Ἡ δὲ τῆς ἁγ. Ἀγνῆς, ἀνωκοδομήθη μὲν ὑπὸ Κων-
σταντίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἐκ
βάθρων φαίνεται ὅτι ἀνηγέρθη πάλιν κατὰ τὰς ἀρχὰς
τῆς ἡ. ἑκατονταετηρίδος, τρία κύτη ἔχουσα, ἐξ ὧν ὑ-
περέχει τὸ μέσον, τὰ δὲ πλάγια στηρίζονται ἐπὶ κιόνων
συνδεομένων δι' ἀψίδων, καὶ ἀποτελοῦσι τὸν γυναικω-
νίτην, ἐπικρατοῦντα καὶ κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου.
ὑπὲρ αὐτὸν δὲ, ἐπὶ λεπτοτέρων κιόνων καὶ δευτέρων ἀ-
ψίδων κάθηται ὁ τοῦ μέσου κυτῶς τοῖχος, ἔχων παρά-
θυρα. Αὕτη ἡ τῆς ἀνωτέρας σταῆς, ἡ τοῦ γυναικωνί-
του διάθεσις, ἀνήκει χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν βυζαντι-
νὴν διάταξιν τῶν βασιλικῶν.

ὑπὸ Κωνσταντίνου ἐν τοῖς Λατεράνοῖς βα-
σιλείοις εἶχεν ἀνεγερθῆ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Ἰωάν-
νου (S. Giovanni di Laterano), ἣτις ὁμως καταπεσοῦσα
ὑπὸ σεισμοῦ περὶ τὰ τέλη τῆς θ'. ἑκατονταετηρίδος, ἀ-
νωκοδομήθη, καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους μετεπλά-
σθη παντάπασιν ἐσωτερικῶς εἰς μεγαλοπρεπεστάτην, τὴν
προμήτορα πασῶν τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν μητρόπολιν.
Ἔχει δὲ ἤδη μῆκος 318', καὶ κατὰ πλάτος διαιρεῖται εἰς
5 κύτη, ἡ δ' ὀροφὴ αὐτῆς στίλβει κατάχρυσος, καὶ ἐξω-
θεν κοσμεῖται ὑπὸ λαμπροῦ μετώπου Ῥωμαϊκοῦ ῥυθμοῦ,
μετ' ὀρθοστατῶν, ἀψίδων, αἰτώματος, καὶ μετ' ἀγαλ-

αίων και ἀκρωτηρίων, ὃ προσέθηκεν αὐτῇ ὁ Πάπας Κλήμης Β.

Ἡ τοῦ ἀγίου Κλήμεντος, εἶναι καθαρῶτα-
τον δείγμα τῆς ἀρχαίας βασιλικῆς, καὶ ἔχει τρία κύττη,
διαίρουμένα διὰ 12 κιόνων ἐκ διαφόρων λίθων. Ἐν
μεταγενεστέροις χρόνοις προσετέθη αὐτῇ χοροστάσιον
διαίρουμένον διὰ λιθίνων δρυφράκτων.

Περίεργος τέλος εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀγ. Στε-
φάνου (S. Stefano Rotondo), στρογγύλον οἰκοδόμημα, ἔ-
χον ἐσωτερικῶς διπλοῦν κύκλον κιόνων, ὧν οἱ πλησιέ-
στεροι τῷ τοίχῳ συνδέονται συναλλήλως δι' ἀψίδων, οἱ
μεσαίτεροι δὲ δι' εὐθυγράμμων ἐπιστυλίων, φερόντων ὑψη-
λότερον κύλινδρον μετ' ὀροφῆς ἐπιπέδου. Ἡ ἐκκλησία
αὕτη ἀνεκαινίσθη μετὰ τὰ μέσα τῆς ἐ. ἑκατονταετηρί-
δος, ἀλλ' ἀγνοεῖται ἂν δὲν ὠκοδομήθη πρὶν ὅπως εἰς
σκοποὺς ἄλλους χρησιμεύσῃ.

30 Ἀπὸ τῶν Λομβαρδικῶν δὲ χρόνων (568) ὑ-
πέστη μεταβολὴν τινὰ ὁ ρυθμὸς τῆς Ἱταλικῆς ἐκ-
κλησίας, διότι ἐπλασάνθησαν τὰ πλάγια αὐτῆς κύττη, τὸ
ἡμικύκλιον ἐξετάθη, τὰ κοσμήματα ἐγένοντο σπανιώ-
τερα καὶ ἰσχνότερα, καὶ οἱ τοίχοι ὀγκωδέστεροι.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐκκλησιῶν, ὠκοδομοῦντο τότε εἰς
Ῥώμην παρ' αὐτάς, καὶ ἰδίως παρὰ τὰς Μητροπόλεις,
τὰ λεγόμενα Τρικλίνια, ἐπιμήκεις αἵθουσαι μεθ'
ἡμικυκλικῆς παστάδος, μιᾶς ἢ πλειόνων, χρησιμεύου-
σαι εἰς συσσίτια τῶν ἱερέων καὶ εἰς ξένων ὑποδοχὴν,
καὶ προσέτι τὰ Βαπτιστήρια, ἐν οἷς ἐβαπτί-
ζοντο οἱ πρῶτοι χριστιανοί, κατὰ μίμησιν τοῦ ὁμωνύ-
μου μέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν λουτρῶνων, κτιζόμενα
στρογγύλα ἢ ὀκτάγωνα τὸ σχῆμα, πολλάκις κοσμού-
μενα διὰ κιόνων ἐσωτερικῶς. Τοιοῦτον βαπτιστήριον ὑ-
πάρχει παρὰ τὸν ἀγ. Πέτρον⁽¹⁾. ἀλλ' ὠραιότερον εἶναι

(¹) Bunsen, II, σ. 83.

τὸ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Λατερανοῦ, ἔχον διπλῆν σειρὰν ἐπαλλήλων κιόνων, καὶ ὠκοδομημένον μέχρι τοῦ ἡμίσεως ὕψους κατὰ τὴν ε', τὸ δ' ἐπίλοιπον κατὰ τὴν ιβ' ἑκατονταετηρίδα (1).

Καὶ εἰς τὴν ἀνατολὴν ὁμοίως ἐξετάθη κατ' ἀρχὰς ὁ ρυθμὸς οὗτος τῶν βασιλικῶν, καὶ κατ' αὐτὸν ὠκοδομήθη ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, τῆς ἁγίας Ἑλένης, ὡς πιστεύεται, ἢ ἐν Βηθλεέμ εἰσέτι ὑφισταμένη ἐκκλησία, ἣτις περιέχει ἐν τῇ κρύπτῃ αὐτῆς καὶ τὸ σπήλαιον τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Διαιρεῖται δὲ εἰς πέντε κύτῃ, ἔχουσα ἀπλοῦς Ῥωμαϊκοὺς κίονας καὶ εὐθύγραμμα ἐπιστύλια· καὶ διαιροῦνται ὑπὸ κύτους ἐγκαρσίου, λήγοντος ἑκατέρωθεν εἰς ἡμικύκλιον, ὡς τὸ μεσαῖον κύτος εἰς τὸ ἱερόν (2).

Εἰς τὴν ἁγ. Ἑλένην ἐπίσης ἀποδίδεται καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Τάφου ἐν Ἱερουσαλήμ, πολλακίς ἔκτοτε μετασκευασθέντος, καὶ ἐσχάτως μάλιστα ἐν ἔτει 1808 μεγάλην ὑποστάντος τυχραία. Εἶχε δὲ κατὰ τὴν περιγραφήν τοῦ Εὐσεβίου (3), καὶ κατὰ τὸ διατηρούμενον μέρος, 3 κύτῃ, διαιρούμενα διὰ διπλῆς ἐπαλλήλου στοᾶς κιόνων, ὀροφὴν κατὰ χρυσοῦν καὶ φατνωματικὴν, καὶ περὶ τὸ ἡμικύκλιον δώδεκα κίονας φέροντας τοὺς Ἀποστόλους. Τὸ δὲ μέρος τὸ περιέχον τὸν ἅγιον Τάφον, τὸ ἀρχαιότερον, ὡς φαίνεται, καὶ κυρίως εἰς τὴν ἐπαχὴν τοῦ Κωνσταντίνου ἀνήκον, ἦν ναὸς στρογγύλος, ὡς τὰ βαπτιστήρια, διπλῆν ἔχων ἐπάλληλον σειρὰν κιόνων καὶ παραστατῶν (4).

Ἀπαράλλακτος ἦν καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς ἐν Κωνσταν-

(1) Βαπτιστήριον μετὰ ψηφοθίτου θόλου ἐν Walz, Rhetores, I, σ. 638. — () Pococke, Besch. d. Morgenlandes, II, Tf. 4. T. — Cassas, Voy. pitt. en Syrie. — Forbin. R. n. d. Morgenl. Tf. 20. — (3) Β. Κωνστ. Γ. 25 — 40. — (4) Pococke, αὐτ.

πυρρὰ ὑπέκει μεγάλη καὶ λαμπρὰς ἐκκλησίας τῶν ἀποστόλων, τῆς οἰκοδομηθείσης κατὰ τοὺς μὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ⁽¹⁾, κατ' ἄλλους δ' ὑπὸ Ἰουστιανοῦ ⁽²⁾, καὶ ἤτις ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐχρησίευσεν ὡς Πατριαρχεῖον, ἀλλ' ὀλίγον μετὰ ταῦτα κατηδαφίσθη ὑπὸ Μωάμεθ Β', ἀνεγείραντος ἐνταῦθα Ἰαμίον.

Πρωίμως ὁμως ἐν ἀνατολῇ, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐ. καὶ στ'. ἑκατονταετηρίδος, ἡ νεωδομία ἔλαβε σπουδαίαν τινὰ ἀλλοίωσιν διὰ τῆς γενικωτέρας καὶ σκοπιμωτέρας χρήσεως τοῦ θόλου, ὅστις ὀργανικώτερον συνεδέθη μετὰ τοῦ ὅλου συστήματος τῆς οἰκοδομῆς, καὶ ἐντεῦθεν παρήχθη ῥυθμὸς γόνιμος, ὁ πανταχοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἔκτοτε μέχρι τοῦδε ἐπικρατήσας Βυζαντινός. Ἐν αὐτῷ ἐξέλιπον τὰ εὐθύγραμμα ἐπιστύλια, ὡς καὶ αἱ μετὰ τῶν ἀψίδων κακῶς συνδυαζόμεναι ὀριζόντιοι ἐσωτερικαὶ ὀροφαί, καὶ οἷον ὅποτε σχῆμα καὶ ἂν εἶχεν ὀναός, ἢ στρογγύλον, ἢ ὀκτάγωνον, ἢ ὀρθογώνιον, ἢ καταδιασταυρούμενα κυτῆ, ἐν τῷ μέσῳ ὑψοῦτο πάντοτε μέγας θόλος ἢ τροῦλος, ὅτε μὲν ἐπὶ τῆς στέγης ἀμέσως, ὅτε δὲ ἐπὶ καθέτου κυλίνδρου στηριζόμενος, καὶ πολλάκις περὶ αὐτὸν διετίθεντο ἄλλοι μικρότεροι, καὶ ἡμίσεις θόλοι, καὶ ἡμικύκλια τὰ τοὺς ἀρχαίους αὐτοὺς ἀντικατατήσαντα. Καὶ εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ τὸ σύστημα τοῦτο τῶν συνδεδεμένων θόλων ἐπιδεικτικώτατον, καὶ πολλάκις πολλὴν ἔχει τὴν χάριν καὶ μεγαλοπρέπειαν· ἀλλ' ὁ συνδυασμός αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγένετο ἀρρυθμῶς καὶ ἄνευ ἀναγκαίου συνδέσμου καὶ ἀρμονίας, ξηρόν τι ἔχων καὶ ὀγκῶδες, καὶ τὴν ἀπειροκαλίαν ἐμφαῖνον τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐφηρμόζετο. Ἡ ἀρχαιοτάτη θολωτὴ ἐκκλησία εἶναι ἡ ὑπὸ Κωνσταντίνου οἰκοδομηθεῖσα μητρόπολις τῆς

(1) Banduri, II, 801.—(2) Kugler, Kunstgesch. σελ. 363.

Ἀντιοχείας, ἔχουσα ὀκτάγωνον σχέδιον καὶ μέγαν καὶ ὑψηλὸν θόλον (1).

Τὴν ἀνωτάτην δ' αὐτοῦ ἐντέλειαν καὶ τὴν χαρακτηριστικωτάτην ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ὁ ρυθμὸς οὗτος εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς μεγίστης καὶ θαυμασιωτάτης τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, τῆς ἁγ. Σοφίας (2). Αὕτη κατ' ἀρχὰς ἀνηγέρθη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν ἔτει 326, ἴσως ἐπὶ βάσεων ἀρχαίου ναοῦ (3), οὐχὶ ἐπώνυμος ἁγίας τινός, ἢ μάρτυρος, ἀλλ' αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ἐπιμήκης καὶ ἔχουσα ξυλίνην τὴν ὀροφὴν, κατὰ τὸν ἀρχαῖον ρυθμὸν τῶν βασιλικῶν· καὶ παρ' αὐτὴν ὠκοδόμησεν ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ καὶ ἐκκλησίαν τῆς ἁγ. Εἰρήνης, καὶ ἑτέραν τῆς ἁγ. Δυναμέως, συμφώνως πρὸς τὸν ῥωμαϊκὸν τρόπον, καθ' ὃν λατρεία ἀπενέμετο καὶ ναοὶ ἀνηγείροντο εἰς ἠθικὰς ἢ κοινωνικὰς ἰδέας. Ἀνωκοδομήθη δὲ πάλιν, καὶ μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Ἐιρήνης συνετέθη εἰς μίαν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, κατὰ τὸ 360, καὶ αὐτὴ καταστραφείσα ἐν ἔτει 404 ἐπὶ τῶν ταραχῶν ἃς προῦκάλεσεν ἡ εἰσοδεία τοῦ Θεοπνεύστου ῥήτορος, ὁστις ἦν ὡς ἡ ψυχὴ τῆς ἁγίας Σοφίας, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀνηγέρθη ἐκ νέου ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ ἔτος 415, καὶ δι' ἐπιμήκους ἡμικυλινδρικοῦ θόλου στεγασθεῖσα, διετηρήθη μέχρι τῶν 532, ὅτε ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ ἵπποδρομίου ἐγινε παρανάλωμα τοῦ πυρός. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἀποφασί-

(1) Εὐσέβ. Γ, 50. — (2) Προκόπ. π. κτισμ. Α, 1. — Ἀγαθίας, Ε, 9. — Κωδινός. π. οἰκοδομ. τῆς ἁγ. Σοφίας. — Πχυλ. Σιλεντιάριος, ἔκφρ.—Δουκάγγιος. — Ἀνών. ἐν Banduri, I, 4,—Fossati, S. Sophia, 1847.—Salzemberg, die altchrist. Baudeukm, Konstantinopols, Bert. 1854.—Σκαρλάτου Βυζαντιοῦ, Κωνσταντινούπολ. Τ. Α. σ. 164. κτλ. — (3) Κωδ. αὐτ.

σας ν' ανεγείρη αὐτὴν εἰς δόξαν τῆς θρησκείας καὶ εἰς ἐκαλλωπισμὸν τῆς καθέδρας τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνεπιστεύθη τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς εἰς τὸν περίφημον Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανόν, εἰς Ἰσιδώρον τὸν Μιλησιον, καὶ εἰς τὸν Ἰγνάτιον, ὑφ' οὓς 100 ἀρχιτέκτονες ἀνὰ ἑκατὸν οἰκοδόμους ἕκαστος διευθύνοντες, ἐν ὁμοῖς δεκακισχίλιοι ἐργάται, ὑπὸ τὴν σύντονον ἐπιτήρσιν καὶ συνεργασίαν αὐτοῦ διατελοῦντες τοῦ Αὐτοκράτορος, διὰ δαπάνης ἦν, ἄνευ τοῦ πανταχόθεν συγκομισθέντος ὑλικοῦ, ἐπίσημοι ἱστορικοὶ (1) ἐκτιμῶσιν εἰς 30 ἑκατομμύρια δραχμῶν, συνετέλεσαν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν μεγαλοῦργημα ἐντὸς πέντε ἐτῶν, ἑνδεκα μηνῶν, καὶ δέκα ἡμερῶν καὶ ὅταν, τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγεννιῶν τοῦ ἔτους 533, ἦλθε νὰ τὴν ἐγκαινιάσῃ ὁ Ἰουστινιανὸς, εἰσελάσας μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ στὰς πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης, ἀνέκραξεν ὑπερηφάνως· « Δόξα τῷ Θεῷ ἀξιῶσαυτί με εἰς τέλος ἐπιτελεῖν τὸ τοιοῦτον ἔργον. Νενίκηκά με, ὡς Σολομῶν ». Μετὰ εἴκοσιν ἔτη ὅμως σεισμός κατέρριψεν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους ἀρξάμενος τὸν θόλον, καὶ πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεσκεύασεν αὐτὸν δι' Ἰσιδώρου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ παλαιοῦ ἀρχιτέκτονος, κατὰ 15 πόδας ταπεινότερον τοῦ ἀρχαιοτέρου.

Τὸ σχῆμα τῆς ἐκκλησίας (ΠΙΝ. ΚΑ, 1) εἶναι σχεδὸν τετράγωνον, πλάτους μὲν 243', μήκους δὲ 269', καὶ ὕψους περίπου 188' ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης κορυφῆς μέχρις ἐδάφους. Τρεῖς πύλαι, ἐπίχαλκοι καὶ ἐπίχρυσοι· ἄλλοτε, ἄγουσιν εἰς ἐξωνάρθηκα 6 γαλλικῶν μέτρων πλάτους, ὡς μῆκος δ' ἔχοντα τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ· καὶ ἐξ αὐτοῦ 5 πύλαι, αἰώραϊαι λεγόμεναί (2), ἀνοίγονται ἐπὶ τοῦ πολὺ εὐρυτέρου καὶ ψηφιδώμασι πλουσίαις κεκοσμημένου ἐσωνάρθηκος. Οὗτος δὲ κοινωνεῖ μετὰ τοῦ ναοῦ δι' ἐννέα πυλῶν, τῶν Βασιλικῶν καλουμένων,

(1) Gibbon, VI, 40. — (2) Σ. Βυζάντιος, Γ. Δ. 502.

αἰτίνες ὑπετίθεντο κατεσκευασμένοι ἐκ ξύλων τῆς Κε-
 θωτοῦ (1)! Διαίρεται δ' ἡ ἐκκλησία εἰς 3 κύτη, ὑπὲρ ἃ
 ὑπερτείνει θαυμασίος ὁ θόλος, οὐχὶ ἡμισφαιρικός, ἀλλὰ
 πλατὺ τμήμα μεγίστης σφαίρας ἀποτελῶν, καὶ ὕψος ἔ-
 χων τὸ τρίτον τῆς διαμέτρου, ἧτις εἶναι ποδῶν 115'.
 Ἐπιβαίνει δ' ὁ θόλος ἐπὶ κυλίνδρου φωτιζομένου δι' εἴ-
 κρσι καὶ τεσσάρων θυρίδων (ΠΙΝ. ΚΑ, 2, διατομή), ὃν
 στηρίζουσι τέσσαρες θαρράλεαι ἀψίδες, ἐπικαθήμεναι ἐπὶ
 ἰσχυρωτάτων ὀρθοστατῶν, καὶ ἐνδυναμούμεναι κατὰ τὰ
 πλάγια, πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς μεσημβρίαν, δι' ἐξ κιο-
 νων ἑκατέρωθεν, συγνίτου ἢ γρανίτου λίθου. Ἄλλοι
 δὲ περὶ τὸν μέγαν Τροῦλον κατώτεροι θόλοι ἢ ἡμι-
 θόλια συνδέονται μετ' αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον σωρεύον-
 ται περὶ αὐτὸν ἄνευ μεγάλης ἐνότητος, καὶ περὶ
 τούτους ἄλλοι, ὥστε τὸ πολὺπλοκον τοῦτο σύστημα
 δείκνυσιν ἐξωθεν τὴν οἰκοδομὴν ταπεινοτέραν καὶ βαρυ-
 τέραν ἢ ἔσωθεν. Κατὰ τὰ πλευρὰ δὲ ὑπάρχει διπλῆ
 ἐστὸς ὑπερώα, ἢ γυνάκωματις, ἢ μὲν κατωτέρα, (ὡς ἐν
 ΠΙΝ. ΚΑ, 4, ἀριστερῆς) στηριζομένη ἐπὶ 40 κιονων,
 τῶν πλείστων ἀποσπασθῆναι ἐξ ἀρχαίων νηῶν, ἰδίως
 ἐκ τῶν τῆς Ἡλιουπόλεως, ἢ δ' ἄνωτέρα (ὡς αὐτόθι, δε-
 ξιῶς) ἐπὶ ἑτέρων 60 ἐλασσόνων, καὶ ὑπὸ τὰς στοὰς
 ταύτας ἴδρυντο ἄλλοτε ἑκατέρωθεν δύο πολυτελέ-
 στατοι θρόνοι, ὁ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ τοῦ πατρι-
 ἀρχου· καὶ μετ' αὐτοὺς βαθμίδες ἔφερον πρὸς τὸ ἱερόν,
 κοινωνοῦν διὰ διαφόρων θυρῶν μετὰ τοῦ βαπτιστηρίου,
 τοῦ βεστιαρίου, καὶ τῶν λοιπῶν εἰς τὴν ἱερουργίαν χρη-
 σίμων δωματίων. Ἴνα καταστήσῃ δὲ τὸ οἰκοδόμημα αὐ-
 τοῦ ἀπρόσβλητον ὑπὸ τοῦ πυρός ὁ Ἰουστινιανός, οὐδαμοῦ
 μετεχειρίσθη εἰς αὐτὸ ξύλον, πλὴν τῶν πυλῶν, αἰτίνες
 ἦσαν ἐπίχαλκοι καὶ αὐταί· ἢ δὲ τοιχοδομία εἶναι ὅλη ἐκ
 κεράμων καὶ ἀμμοκοκίας διὰ κριθίνου καὶ ἄλλου γλοι-

(1) Banduri, Αὐτ.

ἄλλοι οὖτοι κατεσκευασμένης, καὶ αἱ παραστάδες σύγ-
 χονται ἐξ ὀγκωδῶν τετραγώνων ἢ τριγωνικῶν λίθων, διὰ
 σιδηρῶν μοχλῶν, καὶ κονιαμάτος, καὶ μολύβδου, ὡς λέ-
 γεται, συνδεομένων, καὶ κατὰ τὰ θεμέλια μάλιστα ἔχου-
 σι τὸ τεράστιον πᾶχος τῶν 50 ποδῶν. Ὁ θόλος δ' ἰδίως
 κατεσκευάσθη ἐξ ἐλαφρᾶς κισήρεως, καὶ ἐκ ῥοδίων κερά-
 μων, αἵτινες εἰσι δωδεκάκισ ἐλαφρότεραι τῶν συνήθων,
 καὶ ἐνεσπάρησαν εἰς αὐτὸν πάμπολλα ἅγια λείψανα. Ἡ
 δ' ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοίχων κατεκοσμήθη πᾶσα
 δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐκ πολυτίμων καὶ πολυχρόων
 μαρμάρων, ἐν οἷς, ὡς καὶ εἰς τὸ ἔδαφος, διέλαμπεν ὁ
 ἴασπις καὶ πορφυρίτης· καὶ αἱ παντοῖοι χρωματισμοὶ καὶ
 αἱ περιπλακάδες τῶν ποικίλων φλεβῶν πάντων τῶν
 καλλίστων καὶ πανταχόθεν τῆς γῆς συγκομισθέντων
 λίθων, τοῦ Καρυστίου, τοῦ Λακωνικοῦ, τοῦ Λυδίου,
 τοῦ Λιβυκοῦ, τοῦ Φρυγίου, τοῦ Κελτικοῦ, καὶ ἐτέ-
 ρων, ἐφαίνοντο ὡς ἐκ χειρὸς ἐπιτηδέου ζωγράφου
 συντεθεῖσαι εἰς σοφίην καὶ ἀπαραμίλλον ἀρμοσίαν.
 Οἱ δὲ κίονες, καὶ αὐτοὶ ἐκ Πορφυρίτου καὶ πρασίνου λί-
 θου, ἢ ἐκ στίλβοντος μαρμάρου κατεσκευασμένοι, ἐλή-
 φθησαν οἱ πλεῖστοι ἐξ ἀρχαίων ναῶν, τῶν τῆς Ἐφέσου,
 τῆς Ἡλιουπόλεως, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἀθηνῶν, καὶ
 ἀλλαχόθεν, καὶ εἶχον κιονόκρανα ἰδιόρρυθμα καὶ ποι-
 κίλα, οὐδὲν τῶν παραδεδεγμένων σχημάτων μιμούμενα,
 καὶ δι' ἐπιχρύσου κεκοσμημένα χαλκοῦ. Τέλος ὁ μέ-
 γας θόλος μετὰ τῶν δύο ἐλασσόνων ἡμιθολίων καὶ τῶν
 ἐξ μικρῶν ὑπ' αὐτὰ, κατεκοσμήθη διὰ ποικιλοχρύσων
 ψηφοθετημάτων· ὥστε φωτιζόμενος ὑπὸ τῶν ἱερῶν λύ-
 χνων, ὁ ναὸς οὗτος ἔλαμπεν ἀντανακλῶν πανταχόθεν
 τὰς ἀκτῖνας αὐτῶν, καὶ κατέστιλβεν ὡς ὀλόχρυσος.

Οἱ δ' Ὀθωμανοὶ, τέσσαρας προσθέντες μιναρέδας, μετε-
 ποίησαν τὴν ἀγ. Σοφίαν εἰς τὸ πρῶτιστον τῆς θρησκείας
 αὐτῶν προσκύνημα, τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς ρυθμὸν ἀλλοι-
 ῶσαντες καὶ διαφθείραντες (ΜΙΝ. ΚΑ, 3), καὶ ἔκρυψαν

ὑπὸ κονίαμα ὅλην τὴν πολυτέλειαν τοῦ ψηφιδώματος, ἐκτὸς ὅτι κατὰ τύχην ἐντὸς ἐνὸς τῶν μικρῶν ἡμικυκλί-
ων ὑπὲρ τὸ ἱερὸν ἐλησμονήθη ἀκάλυπτος, καὶ ἔμενεν ἐπὶ
τρεις καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ὡς φρουρὸς τοῦ να-
οῦ, εἰς ἄγγελος. Ἐδαψιλεύθη δὲ καθ' ὅλα τὰ κοσμητικὰ
αὐτοῦ μέρη ἀφθόνως ὁ χαλκὸς καὶ ὁ ἄργυρος καὶ ὁ χρυ-
σός, καὶ ἀπίστευτος ἦν ἡ πολυτέλεια τῶν ἀπειραρίθμων
αὐτοῦ σκευῶν, ἐξ ὧν ἡ ἁγία Τράπεζα, φερ' εἰπεῖν, κατε-
σκευάσθη ἐκ παγίου καὶ χυτοῦ χρυσοῦ, ἔχοντος ἐγκε-
χωνευμένους μαργαρίτας, ἀδάμαντας, σμαράγδους, καὶ
παντοίους ἄλλους πολυτίμους λίθους. Πολλάκις μετὰ
ταῦτα ἐκ σεισμῶν καὶ ἐξ ἄλλων περιστάσεων, ἰδίως
ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς ἀγροίκου κυριαρχίας τῶν
Σταυροφόρων, ἔπαθε τὸ γεραρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα, καὶ
τὰ τεῖχη αὐτοῦ, τ' ἀνατολικά μάλιστα μέρη, ἐκλονίσθη-
σαν καὶ ἐστηρίχθησαν δι' ἀντηρίδων ἐπὶ Παλαιολόγου.
Ἐπ' ἐσχάτων δ' αὖθις ἐπεσκευάσθησαν πεπονημένα τινὰ
μέρη αὐτοῦ, ἅτινα ἐξ ἀκηρείας καὶ παραμελήσεως τριῶν
αἰώνων ἐκινδύνευον νὰ καταπέσωσι, καὶ τὸ βάρβαρον
κονίαμα πολλαχοῦ ἀπεξέστη διὰ τοῦ ἱκανοῦ Ἰταλοῦ ἀρ-
χιπέκτονος Φοσσάτου. Μητρόπολις τοῦ ὀρθοδόξου πλη-
ρώματος, καὶ σεβαστὸν θέατρον τῶν ἐπισημοτάτων συμ-
βάντων τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἡ ἁγ. Σοφία ἦν δι'
ὅλων τῶν αἰώνων ἀντικείμενον εὐλαβείας πάσης τῆς ἀ-
νατολῆς, διὰ τὰς μεγάλας καὶ ἱεράς αὐτῆς ἀναμνήσεις,
συγχρόνως δὲ καὶ τοῦ γενικοῦ θαυμασμοῦ διὰ τὴν με-
γαλοπρέπειαν τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς, ἣν ἔψαλεν εἰς μα-
κρὸν παίημα δι' ἑξαμέτρων Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος.

Τῆς ἁγ. Σοφίας ἡ οἰκοδομὴ ἐχρησίμευσε μετὰ ταῦτα
εἰς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν πασῶν τῶν καθ' ὅλον τὸ ἀ-
νατολικὸν βασίλειον ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος ἀνεγειρομένων
ὀπωσοῦν σπουδαίων ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς πάσας ἐφηρμό-
ζετο ὁ τροῦλος, ἡ ἡμικυκλικὸς θόλος, εἴτε μόνος, εἴτε
μετ' ἄλλων ἐλασσόνων συνδυαζόμενος, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ

πλεϊστον ἐπὶ βραχέως κυλίνδρου φερόμενος. Τοιαῦται εἰσὶν αἱ πλεῖσται ὀπωσοῦν ἀρχαῖαι ἐκκλησίαι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως τὸ ὠραῖον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Λουκᾶ ἐν Ἀμβρισσῶ τοῦ Ἑλικῶνος· ἐν Ἀττικῇ τὸ Δαφνίον, σῶζον καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ καὶ τοῦ φραγκικοῦ φρουρίου Ἴχνη, ἐν Ἀθήναις ἐν μικροῖς ὁ ναὸς τοῦ Νικοδήμου, ἡ Καπνικαρέα, καὶ αὐτὰ τὰ μικρότατα ἐκκλησίδια, ὧν πολυάριθμα περιεῖχεν αὐτὴ ἡ πόλις.

Εἰσεχώρησε δ' ὁ ρυθμὸς οὗτος καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Εὐρώπης, κατὰ τὴν Ὀστρογοτθικὴν μάλιστα ἐποχὴν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἰδίως ἐν Ῥαβέννῃ, ἥτις ἀφ' οὗ ἐν ἔτει 404 ἐγένετο καθέδρα τῶν δυτικῶν αυτοκρατόρων, καὶ τὸ 493 τῶν Ὀστρογόθων βασιλέων, ὅταν ὁ Θεοδώριχος κατετροπαισε τὸν Ἐροῦλον Ὀδόακρον, ὑπετάγη ἐν ἔτει 540 εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αυτοκράτορας, καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 7^{ου} αἰῶνος ἔδρα ἐξάρχου ταύτης, πλὴν ἄλλων, ἐκόσμησε δὲ οἰκοδομῶν καὶ ἡ φιλοκαπὸς τοῦ Θεοδώριχου θυγατρὸς Ἀμαλασοῦνθα καὶ ἔνεκα τῶν διαφορῶν τούτων περιπετειῶν τῆς πόλεως ταύτης, ἀπαντῶνται ἐν αὐτῇ καὶ τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ ρυθμοῦ (τοῦ τῶν βασιλικῶν στοῶν) ἐκκλησίαι, καὶ ἕτεραι τοῦ καθαρῶς Βυζαντινοῦ. Ἡ μητρόπολις εἶχε τὸ σχῆμα Βασιλικῆς, εἰς πέντε κύτη διαιρουμένη. Οἰκοδομηθεῖσα δὲ κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα, μετεσκευάσθη ἐντελῶς ἐν τῇ δεκάτῃ ὀγδότῃ. Ἐξ ἐναντίας δὲ καθαρῶς Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγ. Βιταλίας, οἰκοδομηθεῖσα ἐν ἔτει 547, καὶ ἔχουσα τὸ διάγραμμα ὀκτάγωνον, καὶ 8 παραστάδας, αἵτινες φέρουσι τὸν θόλον ἐπὶ ἀψίδων. Μεταξὺ δὲ τῶν παραστάδων ὑπάρχουσι παστάδες μεθ' ἡμιθολίων, στηριζομένων εἰς διπλῆν ἐπάλληλον σειρὰν κιόνων, ὧν ἡ κατωτέρα ἀνέχει πάροδον, ὡς τὰς ἄνω στοὰς ἡ τὰ κατηγούμενα τῆς ἁγ. Σοφίας. Τὰ κιονόκρανα σὺν

της, ὡς καὶ τὰ τριγωνικὰ ἐπιθέματα, ἅτινα δίχην ἐπιστυλίων ἀπαντῶνται εἰς πολλές Βυζαντινὰς οἰκοδομὰς, εἰσὶ διὰ πλουσίων φυλλωμάτων ἀρρύθμως πεποικιλμένα. Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην κατεκόσμησεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ ψηφροθετημάτων, καὶ προσέθηκε νάρθηκα δι' Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀργενταρίου (1).

Τὸ δὲ Μαυσωλεῖον τοῦ Θεοδώριχου, ἐπὶ τῆς ζωῆς τούτου ἀνεγερθὲν, εἰς μεταγενεστέρους δὲ χρόνους εἰς ἐκκλησίαν μετασκευασθὲν ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν Sta Maria della Rotonda, εἶναι οἰκοδομὴ μεγάλων τετραγώνων λίθων, ἔνδον μὲν στρογγύλη, ἔξωθεν δὲ δεκάγωνος, καὶ διὰ ταπεινοῦ μονολίθου θολου κεκαλυμμένη, βαίνουσα δ' ἐπὶ δεκαγώνου ἰσχυρᾶς βάσεως, ἣτις περιεῖχε τὸν τάφον, καὶ ἐκοσμεῖτο, ὡς φαίνεται, ἔξωτερικῶς διὰ θολωτοῦ περιστυλίου. Τὸ σχῆμα τοῦ μνημείου τούτου εἶναι ἀφέλές μὲν, ἀλλὰ βαρὺ (2) καὶ κατὰ παρεφθαρμένον ρωμαϊκὸν ρυθμὸν ἔχει κεκοσμημένον τὸ γείσον καὶ τὰς τῶν θυρῶν παραστάδας. Ἰταρογενεσι δὲ καὶ διαφόροι ἄλλαι οἰκοδομαὶ τοῦ Θεοδώριχου εἰς Ῥαβένναν, εἰς Ῥώμην, καὶ ἀλλαχοῦ (3).

Τοσοῦτον δ' ἐξέλιπε κατὰ τὴν ζ'. ἡδὴ ἑκατονταετηρίδα πᾶσα καλλιτεχνικὴ δραστηριότης ἐν Ῥώμῃ, ὥστε περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἀρχιτεκτονικοῦ ἔργου γίνεται λόγος, ἐκτὸς περὶ ἑνὸς μόνοι κίονος τοῦ αὐτοκράτορος Φωκᾶ, ὃν ἀνήγειρεν ἐν ἔτει 608 ὁ ἔξαρχος Ῥαβέννης, κορινθιακὸν, ραβδω-

(1) Rumohr, rech. Italiennes, III, σ. 200.—D' Argincourt, IV, pl. 18, 23. — (2) Smirke, Archeologia, XXIII, σ. 323. — Schorn, Reisen in Italier. 398. — (3) Manso, Gesch. d. Ostrogoth. Reichs, σ. 124. 396. — Rumohr, σ. 198. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν δέχεται ὅτι αἱ ἰταλικαὶ οἰκοδομαὶ εἰσὶ μιμήσεις τῶν Βυζαντινῶν.

τον, ἔχοντα ὕψος 43' καὶ βάσιν 11', χρυσοῦν τὸν ἀν-
δριάντα ἐπὶ τῆς κυρυφῆς, καὶ ἐπιγραφὴν εἰς τὴν βάσιν.
Ἄλλὰ καὶ οὗτος ἐλήφθη ἐξ ἀρχαίου οἰκοδομήματος (4).
Ὁ χριστιανικὸς λοιπὸν οὗτος ρυθμὸς, προῖόν τῶν
ἀναγκῶν τοῦ νέου θρησκευματος καὶ τοῦ νέου βίου,
ὅστις μετὰ παντοίας καταστροφᾶς ἐνεφυσήθη εἰς τὴν
εὐγεγραυτὴν ἀρχαίαν κοινωνίαν, ἔφερεν ἀπ' ἀρχῆς τὸν
ἄσπον βεβιασμένης ἀπομιμήσεως τέχνης παρακμαζού-
σης ἤδη καὶ νεκρουμένης· καὶ ἤρξατο μὲν πολυτελῶς
ἐφαρμοζόμενος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὅσαι διετήρουν τῶν
Βασιλικῶν στοῶν τὴν εὐθύγραμμον ἐσωτερικὴν καὶ
ἐξωτερικὴν διακόσμησιν· ἀλλὰ πρῶτον ἀφ' οὗ ἐπὶ Ἰου-
στινιανοῦ ἰδίως εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐπὶ Ὀστρογότθω
εἰς τὴν Ῥαβένναν, παραδεχθεὶς διέπλασε τῶν θόλων
τὸ σύστημα, τότε ἀνέπτυξεν ἐλεύθερον καὶ ἰδιότροπον
χαρακτῆρα, σκοπιμώτερον τοῦ τῆς ἐσχάτης Ῥωμαϊκῆς
ἀρχιτεκτονικῆς, μεθ' ἧς ὁμως κατ' ἀρχὰς ἐξηκολούθη-
σε συνεχόμενος ὡς πρὸς τὰ καθεκαστα, καὶ ἀληθῶς σε-
μνότερον καὶ μεγαλοσφανεστέρον τοῦ ἐπιδεικτικοῦ καὶ
ὀγκωδῶς κατακόσμου ἐκείνου τῶν ἐσχάτων Ῥωμαϊκῶν
οἰκοδομημάτων, ὅποια εἰσὶ τὰ τῆς Ἡλιουπόλεως καὶ
τὰ τῆς Παλμύρας.

Ἐπικράτησε δὲ καὶ διεδόθη ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς καὶ
καθ' ἅπασαν τὴν βόρειον Εὐρώπην ἀφ' ὅτου, ἀπὸ τῆς
ἐ. ἑκατονταετηρίδος, ἐξενίκησε πολλαχοῦ αὐτῆς ὁ χρι-
στιανισμὸς, μετὰ τῶν ἀρχῶν, τῶν ἐθίμων καὶ παραδό-
σεων αὐτοῦ συνεισαγαγῶν ἐξ ἀνατολῆς καὶ τὸ σχῆμα
τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς ὧν τὴν οἰκοδομὴν κατεβλήθη πρωί-
μως προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια εἰς διάφορα μέρη, ὥστε καὶ
μνημονεύεται ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 926 συνέλευσις ἀρχι-

(4) F. A. Visconti, Lett. sopra la col. del Imper. Foca, 1813.

τεκτόνων ἐν Οὐοράκῳ τῆς Ἀγγλίας. Διεδίδετο δὲ καὶ ἐφηρμόζετο ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις ὁ ἀρχιτεκτονικός ρυθμὸς τῶν Βυζαντινῶν διὰ συντεχνιῶν (celligia), αἵτινες διετήρουν διαρκεῖς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐν τῷ 11ῳ αἰῶνι μνημονεύονται ἐνιαχοῦ τῆς Εὐρώπης Ἑλληγες ἀρχιτέκτονες, καὶ οἰκοδομήματα καθ' Ἑλληνικόν, δηλαδὴ Βυζαντινὸν τύπον (more Graecorum, ad consuetudinem Graecorum) ἀνεγειρόμενα (1).

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 11. αἰῶνος, ὅταν ἐπεκράτησαν τὰ Γερμανικὰ ἔθνη, τὸ σκοτεινὸν καὶ ὀμιχλῶδες κλίμα αὐτῶν, καὶ τὸ κατηφές αὐτῶν πνεῦμα καὶ σοβαρὸν αἶσθημα, μετεσχημάτισαν τὸν ῥωμαϊκὸν καὶ βυζαντινὸν ρυθμὸν κατὰ νέας ἀρχὰς καὶ ιδέας. Ἐκτοτε διεμορφώθη ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἣτις, ἔνεκα τῆς αἰσθητικῆς τάσεως καὶ τῶν κλιματικῶν περιστάσεων τῶν λαῶν ἐκείνων παραδέχεται τὰς ὀξείας ὀροφὰς, τὰ ὀξυγώνως διατεμνόμενα τόξα (ogives), καὶ τὰς ὅσον οἶόν τε ἀδιατημήτους καθέτους, καὶ φαίνεται ὡς χαρακτηρίζουσα τὴν ἐναγώνιον ἀνάτασιν τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας διὰ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ παγίου παραπετάσματος τοῦ ὑπερβορείου οὐρανοῦ.

Εἰς Ἰταλίαν ὅμως ποτὲ ὁ ρυθμὸς οὗτος δὲν ἐπεκράτησεν ἐντελῶς· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα παρεισῆχθη καὶ ὑπερενίκησε πάλιν ὁ Ῥωμαϊκὸς τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι ἔμεινεν ἡ Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἄγνωστος ἐντελῶς, καὶ ἐν χρήσει μέχρι τέλους μόνη ἡ Βυζαντινὴ, ἐκβαρβαρωθεῖσα ἔτι μᾶλλον διὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες, ὡς καὶ οἱ Ἀραβες πρὸ αὐτῶν, ἐπίσης τὴν παρεδέχθησαν χωρὶς νὰ τὴν ἐννοῶσι, καὶ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τὴν διέστρεψαν καὶ τὴν ἐξηχρείωσαν, ἀντὶ τῆς ἡμικυκλικῆς ἀψίδος τὰ κατ' ἀμβλείαν γωνίαν διατεμνόμενα, ἢ τὰ πετα-

(1) Stieglitz, üb. d. Goth. Architect. σ. 57.

λοιδῆ τόξα παραδεχόμενοι, καὶ εἰς τῶν ἱερῶν οἰκοδο-
μῶν τὰς γωνίας προστιθέντες τοὺς εὐθυτενεῖς μιναρῆ-
δας, ἄλλοτε ἓνα καὶ ἄλλοτε πλείονας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Γλυπτική.

Ὅταν δὲ τοσαῦτα, καὶ τῶν ἄνω ἀπαριθμηθέντων
πολὺ πλείονα ἀνηγείροντο ἐν Ῥώμῃ οἰκοδομήματα,
μεγαλοπρεπέστατα πάντα, καὶ ἀσυγκρίτως πολυτελέ-
στερα ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν, ἐπόμενον ἦτον εἰς ἐπι-
κόσμησιν καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν ἀπεράντων πλατειῶν, καὶ
τῶν ἀλλεπαλλήλων στοῶν αἰτίνας ἐπλήρουν τὰς Ῥω-
μαϊκὰς πόλεις, πάμπολλα γλυπτικὰ ἔργα νὰ χρειά-
ζωνται οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ ἔτι μάλλον ἠσθάνοντο τὴν
ἀνάγκην αὐτῶν, ὅταν τὰ μικρῶν τῶν ὅπλα πανταχοῦ
περιφέροντες τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης, ἐτέλουν
κατ' οἶκον τοὺς ἐπιδεικτικούς ἐκείνους καὶ πομπῶδεις
θριάμβους, ὧν τὴν πολυτέλειαν κατεχόσμουσαν πολλάκις
καὶ ἀπειράριθμα τεχνουργήματα. Ἀλλὰ στερούμενοι
ζωηρᾶς καὶ γονίμου καλλιαισθησίας, καὶ ἀνίκανοι ἀφ' ἑ-
αυτῶν νὰ διαπλάσωσι πρωτότυπον τέχνην, κατ' ἀρχὰς
μὲν ἐδανείζοντο τὴν τῶν κυρίων καὶ διδασκάλων αὐ-
τῶν, τῶν Τυρρῆνων, ἔπειτα δὲ, ὅταν αἱ περισσώτεραι
χωραὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐκλίναν ὑπὸ τὸν ζυγὸν των,
πλήρεις θάμβους διὰ τοὺς καλλιτεχνικούς αὐτῶν θη-
σαυροὺς, ἤρπαζον αὐτοὺς καὶ τοὺς μετέφερον εἰς
τὴν Ῥώμην. Οὕτως ἀπὸ Ὀλ. 109 καὶ τῶν Σαμνιτι-
κῶν πολέμων ἤρξαντο λεηλατοῦντες τὰς ἐν Ἰταλίᾳ
καὶ Σικελίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ μετὰ ταῦτα, ὅταν
ἐξετάθησαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, τότε ὑπερεπλούτισαν

τὴν πόλιν αὐτῶν διὰ θησαυρίων παντοίων ἀριστουργημάτων. Γνωστὴ καὶ περίφημος κατέστη τοῦ διοικητοῦ τῆς Σικελίας Οὐήρου ἡ θήρα Ἑλληνικῶν καλλιτεχνημάτων ⁽¹⁾· καὶ ἀναρίθμητα ἦσαν τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς, ὅσα ἐκόμισαν εἰς Ῥώμην οἱ Μάρκελλοι, οἱ Φλαμινῖνοι, οἱ Νοβιλίορες, οἱ Αἰμύλιοι Παῦλοι, καὶ ἄλλοι τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου κατακτηταί. Ὁ δ' Αἰμ. Σκαῦρος, ὁ γαμβρὸς τοῦ Σύλλα, μετεχειρίσθη καὶ ἐξέθηκεν ἐν ἔτει 694 (60 π. Χ.) εἰς τὰς ἀγορανομικὰς αὐτοῦ πανηγύρεις τὰς εἰκόνας ἃς εἶχε δώσει ἡ Σικυῶν ὡς ἐνέχυρα τῆς ἀποτίσεως τῆς χρηματικῆς ὀφειλῆς αὐτῆς εἰς τὴν Ῥώμην ⁽²⁾. Περὶ πολλῶν δ' ἐπὶ Κικέρωνος μαρτυρεῖται ὅτι, μὴ νομίζοντες ἄξιον ἑαυτῶν νὰ τελέσωσι θριάμβους μὴ κόσμουμένους ὑπὸ πολυπληθῶν ἔργων καλλιτεχνίας, ἐδανείζοντο αὐτὰ παρ' ἀλλήλων ⁽³⁾. Καὶ δυσπρόσβητος μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ πολυτέλεια αὕτη καὶ ἡ διάδοσις τῶν τεχνῶν τοῖς σοβαρωτέροις καὶ τοῖς μᾶλλον ἀρχαίοις τῶν Ῥωμαίων, ὅσοι ἐπρέσβευον τὴν λιτότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν, ὡς τὸν Κάτωνα (557), κηρυττόμενοι ἀντίπαλον τῶν τεχνῶν ⁽⁴⁾, καὶ τὸν Κικέρωνα, μικρὸν ἔχοντα ζῆλον ὑπὲρ αὐτῶν ⁽⁵⁾, καὶ ἐν τῇ κατὰ Οὐήρου δίκῃ ⁽⁶⁾, αἰδούμενον μὴ θεωρηθῆ ὑπὸ τῶν δικαστῶν ὡς ἀκριβῆς τεχνογνώστης (Nimium didici etiam dum in istum inquiero artificum nomina). Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τοῦ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ κατ' ἀρχὰς ὑπερέχοντος τούτου κόμματος ἐκέντα καὶ παρώξυνε τοὺς φιλοτέχνας, καὶ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ ἀναφέρει

(1) Cic. ad Verr.— (2) Pl. 35 40, 24.—26, 24, 7. —

(3) Cic. Aὐτ. IV, 3. — (4) T. Liv. 34, 4.—Pl. 34, 14. —

(5) Cic. Epist. ad div. VII, 23. — Parad. 5, 2. — (6) Cic. ad Verr.

τους εἰδήμονας (intelligentes), οἵτινες, κατὰ Στάτιον (1) ἀεγνώριζον καὶ τῶν ἀνεπιγράφων ἔτι ἀγαλμάτων τοὺς τεχνίτας (non inscriptis auctorem reddere signis), καὶ ἀντιτίπτει αὐτοῖς τοὺς ἰδιώτας, τοὺς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἀτακτωμένους.

Οὐδ' ἦσαν ἐπαρκεῖς πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἀρπαγαὶ, καὶ αἱ ληλασῖαι, καὶ ἡ ἀπογύμνωσις τῶν κατακτωμένων πόλεων, ὅπως κορέσῃσι τῶν Ῥωμαίων τὴν καλλιτεχνικὴν ἀπληστίαν, καὶ ἐκπληρῶσι τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως αὐτῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐρυνομένης καὶ ἀναπτυσσομένης εἰς μεγαλοπρέπειαν καὶ εἰς πολυτέλειαν. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως ἡ φιλοτεχνία αὐτῶν δὲν ἤρκει ὅπως τοὺς καταστήσῃ καὶ καλλιτέχνας· καὶ ἀφ' οὗτου ἤρχισε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἀσκουμένη ἡ γλυπτικὴ, ἐπὶ πολὺν χρόνον Ἕλληνες ἦσαν πρὸ πάντων οἱ εἰς αὐτὴν ἐπιδιδόμενοι. Ἐξ εἰκοσιοκτῶ ὀνομάτων γλυπτῶν, ὧν μνημονεύουσι καὶ ὁ Πλίνιος, καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, καὶ ἐπιγραφαὶ, ὡς ἐν Ῥώμῃ ἐργασθέντων κατὰ τὸ ἀπὸ ἀλώσεως Κορινθοῦ μέχρι τῶν αὐτοκρατορικῶν διαστήμα, τὰ εἰκοσιῆξ ἦσαν Ἑλληνικὰ, καὶ μόνον ἤρχουσιν ὡς Ῥωμαϊκὰ τὸ τοῦ Κοπωνίου καὶ τὸ τοῦ Δεχίου· δι' ὃ καὶ Ῥωμαϊκὴν τέχνην, ἰδίως Ῥωμαϊκὴν γλυπτικὴν λέγοντες, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἀσκουμένην μάλιστα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ τὴν μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ἐπιρροὴν καὶ κατὰ Ῥωμαϊκὰς ἰδέας μεταπλασθεῖσαν Ἑλληνικὴν, ἥτις οὐ μόνον ἤδυνάτει τοῦ λοιποῦ ν' ἀναπτρωθῇ εἰς ὃ ὕψος εἶχεν ἀφίχθῃ ἐπὶ τῶν μεγάλων ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ προσέτι ὑπὸ τῆς Ῥώμης τοὺς νόμους, διὰ τοῦ πλοῦτου τῆς Ῥώμης, καὶ διὰ τῆς Ῥώμης τοὺς ἀρχοντας ἐργαζομένη, ἔλαβε τὸν τύπον τῆς Ῥωμαϊκῆς φύσεως, καὶ τοῦ πεζοῦ καὶ πρὸς τὰ θετικὰ καὶ γρήσιμα μάλιστα.

(1) Stat. Silv. IV, 6, 21.

ἀφορῶντος πνεύματος τῶν Ῥωμαίων. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς κατέστη ὑλικωτέρα ἢ πρὶν, ἀνεπίδεκτος ἰδανικῆς ἀναπτύξεως, εἰ μὴ καθ' ὅσον διὰ μιμήσεως ἐδέχετο αὐτὴν κατ' ἀντανάκλασιν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν παραδόσεων, πρὸς τὴν γῆν ἀφορῶσα, καὶ μόνον τῶν ἀμέσων ἐξωτερικῶν σχέσεων ὀξέως καὶ ἀληθῶς ἀντιλαμβάνομένη δι' ὃ καὶ ἐπετύγγανεν εἰς τὴν ὁμοιογραφικὴν ἀκρίβειαν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν πρωτότυπον ἐμπνευσιν. Ἐπ' αὐτῆς δὲν ἐπιπνέει τοῦ λοιποῦ ἡ ἀκμαία νεότης καὶ ἡ χάρις τοῦ αἰωνίου ἔαρος, ὡς ἐπὶ τῆς κυρίως Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ πρῶτιστος χαρακτήρ αὐτῆς εἶναι ἡ αὐστηρότης καὶ ἡ ἐμβρίθεια, δι' ἧς λαμβάνει μὲν ἀξίαν τινὰ καὶ εὐγένειαν, ἀλλὰ συγχρόνως καταβιβάζεται εἰς τὰ πεζὰ καὶ τὴν ὑλὴν, ἔχουσα πρὸς τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς διδάσκαλον καθὼς πρὸς τὴν ποίησιν ἔχει ἡ ἱστορία. Ἡ τάσις δ' αὐτῆ πρὸς ἐπιμελῆ τῆς φυσικῆς ἀληθείας ἀντιγραφὴν τὴν ὠφέλησε κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀληθὲς καὶ ἐντελὲς αὐτῇ παρέχουσα πρότυπον, τὴν ἐπροφύλαττε καὶ ἀπὸ τοῦ αὐθαιρέτου καὶ τεραστίου, καὶ συχῆττον ἀπὸ τοῦ βαναύσου καὶ εὐτελοῦς. Καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐπομένως αὐτῇ ἐποχῇ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προσθεῖσα εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀλυσσιν κρίκον οὐχὶ βεβαίως πολύτιμον ὡς τὸν χρυσοῦν ἐκεῖνον τῆς Ἑλληνικῆς παραγωγῆς, τῆς τὴν ὑλὴν ἀναγούσης εἰς ποίησιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν, ὑπὸ τὴν σωματικὴν καὶ ἐποψιν, οὐχὶ πάντῃ λόγου ἀνάξιον.

Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἐν Ἀθήναις ἰδίως, εἶδομεν (Γ. Α' 342, ὅτι ἡ μαρανθεῖσα καὶ ἐπὶ τῶν μακρῶν ἐρίδων τῶν Διαδόχων παντάπασι σχεδὸν ἀποσβεσθεῖσα τέχνη, μετὰ τὴν ἀνάμιξιν τῆς Ῥώμης εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, καὶ ὑπὸ τὴν προστάτιδα χεῖρα αὐτῆς, εἶχεν ἀβλαστήσει, ὀλίγον πρὸ τῆς κατακτῆσεως, ὄψιάν τινά ἀνθη, ἐξ ἀναμνήσεων ζῶσα, καὶ ἐκ μιμήσεων καὶ ἀντιγραφῶν τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων. Ἐκ δὲ τῶν ὀλίγων πρωτότυπων ἔργων, ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν

ὡς εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὴν ἀμέσως τῶν Αὐτοκρατο-
 ρῶν προηγηθεῖσαν, ἀνήκοντα ἀναφέρομεν ὡς χαρακτη-
 ριστικὰς καὶ μεμαρτυρημένας⁽¹⁾ τὰς δίκην εὐρείας ζωο-
 φροῦ τοῦ ὠρολόγιου τοῦ Ἀνδρονίκου ἔξωθεν περιχοσμύ-
 σης γλυφᾶς, αἵτινες παριστῶσι τοὺς ὀκτὼ πρωτίστους ἀ-
 νείμους, ἧτοι, κατὰ τὰς ἀνωθεν ἐπιγεγραμμένας ἐπωνυμίας
 αὐτῶν· α'. Τὸν Β ο ρ έ α ν, γέροντα φέροντα χιτῶνα χει-
 ρωτόν, καὶ μανδύαν καὶ ὑποδήματα, εἰς τὴν χεῖρα δ'
 ἔχοντα καὶ φυσῶντα κέρας. β'. Τὸν Σ χ ί ρ ω ν α (δυτι-
 κοδόρειον, τὸν Μαίστρον), τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν Ἀθή-
 ναις, ἰδίως ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, γέροντα ἔχοντα χιτῶνα
 καὶ ὑποδήματα, καὶ φέροντα ἀμφορέα ἴσως ἐλαίου, ὡς
 ἐπιφέροντα τὴν εὐφορίαν τῶν ἐλαιῶν. γ'. Τὸν Ζ έ φ υ-
 ρ ο ν (δυτικόν, τὸν πονέντεν), νέον, γυμνόν, ἔχοντα τὸν
 μανδύαν πλήρη ἀνθέων, διότι κατὰ τὸ ἔαρ πνέει πρὸ
 πάντων δροσερὸς καὶ γλυκὺς. δ'. Τὸν Λ ί β α (δυτικο-
 νότιον, Γαρπῆν) νέον, φέροντα χιτῶνα, καὶ πλοίου ἄ-
 φλαστα ἔχοντα εἰς τὰς χεῖρας, ὡς προσφορον τοῖς θά-
 λασσοπόροις. ε'. Τὸν Ν ό τ ο ν, νέον φέροντα χιτῶνα
 καὶ ὑποδήματα, καὶ τι ἔχοντα εἰς τὰς χεῖρας, ὡς λύ-
 ραν ἐξηγηθέν. στ'. Τὸν Ε ὕ ρ ο ν (νοτιανατολικόν, τὸν
 Σορόκον), γέροντα φέροντα χιτῶνα καὶ ὑποδήματα, καὶ
 ἔχοντα τὴν χεῖρα εἰς τὸν μανδύαν ἐνειλιγμένην, ὡς χει-
 μερινὸν ἄνεμον καὶ αὐτόν. ζ'. Τὸν Ἀ π η λ ι ώ τ η ν,
 (ἀνατολικόν, λεβάντεν), νέον, φέροντα χιτῶνα καὶ ὑπο-
 δήματα, καὶ καρπούς ἐν τῇ ποδιᾷ τοῦ χιτῶνος· καὶ ἡ.
 Τὸν Κ α ι κ ί α ν (βορειονατολικόν, γραιγολεβάντεν),
 γέροντα, φέροντα χιτῶνα, ὑποδήματα καὶ μανδύαν, καὶ
 ἀνέχοντα μέδιμνον σπαρτῶν διὰ τῶν δύο χειρῶν, ὡς
 ἔμβλημα ὅτι ψυχρὸς πνέων κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐγγυᾶ-
 ται ἄφθονον θέρος. Αἱ μορφαὶ αὗται εἰσὶ κατὰ τὸ ἀνάστημα
 μείζονες τοῦ φυσικοῦ, καὶ ἡ διάθεσις αὐτῶν εἶναι ἀρχιτε-

(1) Varr. De re rustic. II. — Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 61.

κτονική μάλλον, διότι άνευ τινός ἀλληλουχίας κοσμοῦ-
σιν ἐκάστη ἀνά μίαν τοῦ ὀκταγώνου πύργου πλευράν,
καὶ πληροῦσιν οὐχι ἀφυῶς τὸ ὠρισμένον αὐταῖς ἐμβα-
δόν. Τὸ διάγραμμα ὁμως τῆς γλυφῆς αὐτῶν, καὶ τοῖ
καλόν, ἔχει τι τὸ βαρὺ καὶ ὑλικόν, καὶ ἡ ἐργασία στε-
ρεῖται λεπτότητος.

Εἰς τὴν κατηγορίαν δὲ τῶν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐποχὴν
ταύτην ἀποδοτέων ἔργων ὑπάγονται καὶ τινες ἀνδριάντες
ἀνδρῶν συγχρόνων. Ὁ Καῖσαρ ἀνήγειρε τοὺς κατεδάφι-
σθέντας ἀνδριάντας τοῦ Μαρίου, καὶ ἐσφάγη ὑπο τοὺς
πόδας τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου, ὅστις ἴσως εἶναι
αὐτὸς ὁ ἐν τοῖς Σπαδαίοις οἴκοις διατηρούμενος· καὶ τοῦ
Καίσαρος ὠραῖον τηβεννοφόρον ἀγάλμα ὑπάρχει εἰς τὸ
μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, προστεθειμένην ἀλλ' ἀρχαίαν
ἔχον τὴν κεφαλὴν.

Πρώτη ἀπό Χριστοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἄλλὰ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ἀρχαίων κρίσιν ἡ τέχνη
ἀπώλεσε τὸν ἀκραίον ἢ Ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα,
καὶ παρήχμασεν εἰς τὴν χαρακτηριζομένην ὡς ῥωμαί-
κην, ἰδίως ἀπὸ τῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὅτε ἤρξα-
το μάλιστα ὑπηρετοῦσα τὰς ἀτάκτους ὀρέξεις καὶ τὴν
ἄκρατον καὶ ἄκριτον τῶν δεσποτῶν πολυτέλειαν (1), ὡς
καὶ ὁ Πλίνιος (2) ὁμολογεῖ αὐτὴν καταστραφεῖσαν διὰ
τῆς χαυνότητος τῶν καιρῶν. Ἀφ' ὅτου τὸ πνεῦμα ἐξέ-
λιπεν ἀπ' αὐτῆς, φυσικὸν ἦτον νὰ προκύψῃ βαθμηδὸν καὶ
ἡ ὑλικὴ παρακμὴ, καὶ τῆς σωματικῆς μορφῆς ἡ ἀτέ-
λεια νὰ παρακολουθήσῃ τὴν παραμέλησιν τῆς ψυχικῆς
ἐκφράσεως. Ἄλλ' ἡ ἐξαχρείωσις αὐτῆς δὲν ἐπῆλθε διὰ
μῆς· καὶ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῶν Αὐτοκρατόρων

(1) Senec. Epist. II, Luxuriæ ministri.—(2) 35, 2.

ἀεδείκνυντο εἰσέτι ἀγχίνοες καὶ καλοὶ τεχνῖται, Ἕλλη-
 ληνες πάντοτε οἱ πλείστοι, ἐργαζόμενοι καὶ Αὐτοκρα-
 τῶν ἀνδριάντας, καὶ κοσμήματα τῶν οἴκων τῶν ναῶν
 καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν οἰκοδομημάτων. Περὶ τῆς ἱστο-
 ρίας ὁμῶς αὐτῶν καὶ τῶν ἔργων των ὀλίγιστα ἀναφέ-
 ρουσιν οἱ ἀρχαῖοι, τῇ μὲν διότι ὀλίγοι ἦσαν τοῦντεῦθεν
 οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα πολυπραγμονοῦντες, τῇ δὲ διότι
 καὶ αὐτοὶ (ὡς ὁ Πausanias καὶ ὁ Πλίνιος) κατὰ φυ-
 σικὸν λόγον εἰς τὰ ἀρχαιότερα κυρίως προσεῖχον, καὶ τὰ
 ἐπ' αὐτῶν παραγόμενα ἐθεώρουν ὡς ἀνάξια λόγου, καὶ
 τὰ παρέβλεπον⁽¹⁾. Αἱ βεβαιότεραι ἐπομένως πηγαὶ ἀφ'
 ὧν δυνάμεθα ν' ἀρυσθῶμεν ἀσφαλεστέρας ὅπως οὖν εἰ-
 δήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἢ τῆς
 ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἑλληνικῆς τέχνης, εἰσὶ μᾶλλον αὐτὰ
 τὰ καλλιτεχνήματα, καὶ κυρίως αἱ ἐπόμενα κατηγο-
 ρίαι αὐτῶν.

Α'. Τὰ πλαστικὰ κοσμήματα ὀνημοσίων μνη-
 μείων, ὧν γινώσκεται ἡ ἐποχὴ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ τοῖς
 ἔργα οὗτα δευτερευούσης ἐπιστημοσύνης, ὑπὸ τεχνιτῶν
 ὑποδεεστέρων καὶ ἀνωνύμων, ὡς ὑπερετικὰ τῇ ἀρχιτε-
 κτονικῇ παραχθέντα. Ἐν γένει τὰ τοιαῦτα, συνωδὰ πρὸς
 τὴν θετικὴν τάσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, ἀρύονται
 τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν οὐχὶ ἐκ μύθων καὶ ἀλληγοριῶν,
 ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἱστορίας, καὶ ταύτην παριστῶσιν
 οὐχὶ ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ζωοφάρων, ἐξευ-
 γενιζομένην εἰς δράμα καὶ ποίησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πρα-
 κτικώτερον, καὶ κατὰ τὰ γενικά μᾶλλον καὶ πολιτικά
 τῶν συμβάντων ἀποτελέσματα· ὡς φερ' εἰπεῖν τὴν κατ'
 ἐχθρῶν νίκην, ἣν ἄλλοτε ἐξέφραζον τῆς μάχης αἱ δρα-
 ματικαὶ καὶ ποικίλαι περιπέτειαί, αἰνίττεται ἤδη μόνος
 ὁ ἐορτάσμιος καὶ μονότονος θρίαμβος.

Γενικὸν δὲ προσὸν τῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἐρ-

(1) Ἰδ. Πaus. ΣΤ. 21,

γασίας τῶν τοιούτων προστύπων κοσμημάτων εἶναι ἢ σώρευσις τῶν ζώδιων· διότι οἱ ῥωμαῖοι, τοῦ χαρακτῆρος τῆς γλυπτικῆς καθαρὰν μὴ ἔχοντες ἔννοιαν, οὐδ' εἰς τὴν ἀρτίαν καὶ ἐντελῆ ἐκάστου σώματος παράστασιν ἀφορῶντες, μετεχειρίζοντο ζωγραφικῶς μᾶλλον τὴν τῶν ἀναγλύφων διάθεσιν, καὶ δὲν ἐνόουν πόσον ἐναντίον τοῦ πνεύματος τοῦ μέρους τούτου τῆς τέχνης εἶναι τὸ νὰ παριστῶσι ζῶδια ἀλλεπαλλήλως προέχοντα, καὶ κατὰ κανόνας διοπτρικούς, ἐπὶ τῆς λιθογλυφίας οὐδόλως ἐφαρμοζομένους, τὰς μὲν ἐμπροσθίους γλυφὰς νὰ ἐργάζωνται λίαν ἐξεχούσας, καὶ ἐνίοτε σχεδὸν περιαιρετὰς, τὰς δ' ὀπίσω αὐτῶν λίαν ἐπιπέδους καὶ μόλις ἐπὶ τοῦ λίθου διακεχαραγμένας, καὶ προσέτι τὴν ἀξίωσιν νὰ ἔχωσι, καὶ αὐτὰ τὰ τοπία, ἢ τὴν ἀψυχὸν φύσιν νὰ παριστῶσιν εἰς διαφόρους ὀρίζοντας διοπτρικῶς φεύγοντα. Ἐκ τούτου τὰ ῥωμαϊκὰ, ἤτοι τὰ ἐπὶ τῶν ῥωμαίων ἀνάγλυφα, ἀποβαίνουσιν ὀγκώδη καὶ δυσδιήκριτα καὶ πολυτέλεια μᾶλλον ἐμφαίνοντα, ἥτις ἀντικαθίστα τῆς ἐλληνικῆς τέχνης τὴν καθαρότητα καὶ σαφήνειαν. Τῆς κατηγορίας ταύτης, πλὴν δύο λίαν ἠκρωτηριασμένων, ἀλλὰ διὰ τὸ διάγραμμα ἀξιολόγων τμημάτων ἀψίδος τοῦ Κλαυδίου, θρίαμβον παριστῶντων καὶ τρόπαια, ἀλλὰ ῥωμαϊκὰ ἔργα ἀρχαιότερα τῶν Φλαβίων, δὲν σώζονται, καὶ οὐδὲν λόγου ἄξιον πρὸ τῶν ἀναγλύφων τῆς Ἀψίδος τοῦ Τίτου, ἅτινα ἐπὶ τῆς ζωφόρου παριστῶσι θρίαμβον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ πομπὴν θυσίας διὰ τὴν ἐν ἔτει 79 μ. Χ. κατάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐν τούτοις, καθ' ἐλληνικὰς ιδέας, ὁ ποταμὸς Ἰορδάνης, ὡς γέρων προσωποποιούμενος, περιάγεται ἐν φορείῳ. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τοῦ τόξου παρίσταται ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ αἰτοῦ, ὡς ἀποθεωθεὶς (divus), καὶ ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ θόλου ἐσωτερικῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ Τίτος ἐπὶ τεθρίππου καὶ στεφανούμενος ὑπὸ Νίκης, καὶ ὑπὸ τῆς Θεᾶς Ῥώμης ἠνιοχούμενος, ἀφ' ἑτέρου δὲ στρατιῶται φέροντες ἐν θρι-

ἀβω εἰς τὸν μέγαν Ἰππόδρομον ἐπὶ φορείου τὴν ἐπτά-
 φωνον λυχνίαν καὶ τὴν τράπεζαν τῆς τοῦ ἄρτου προ-
 θέσεως (ΠΙΝ ΚΒ, 1) (1). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο παρα-
 τρεῖται ἤδη ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν τέχνην πυκνότης
 τῶν προσώπων. Τὸ διήγραμμα ὁμως εἶναι ζωηρὸν καὶ
 ἐμφαίνει δύναμιν εἰς τὰ σώματα καὶ ἀξιοπρέπειαν εἰς
 τὸ σύνολον· ἀλλ' ἡ ἐξεργασία αὐτοῦ εἶναι λίαν ἀμελής.
 Σώζονται δὲ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Νέρβα
 ἰσχυρῶς ἐφαρμομένα τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ναοῦ τῆς Παλλ-
 λάδος, αἱ μόναι κοσμητικαὶ ῥωμαϊκαὶ γλυφαὶ αἱ
 μὴ ἔχουσαι ἱστορικὴν, ἀλλὰ μυθολογικὴν ὑπόθεσιν,
 καὶ τὴν Ἀθηναίαν ὡς Ἐργάνην, ἡ προστάτιν παριστῶ-
 σαι τῶν γυναικείων ἐργασιῶν. Καὶ ταῦτα τὴν μὲν δια-
 γραφὴν ἔχουσιν ἐν γένει καλὴν, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ κα-
 τάστασις τῆς διατηρήτεώς των ἐπιτρέπει νὰ κρίνωμεν,
 ἐλαττοῦνται τῶν Ἑλληνικῶν ἐργῶν κατὰ τὴν ἐργασίαν,
 τὴν τῶν πτυχῶν μάλιστα (2).

Β'. Τὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἀγάλματα
 εἰσὶν ἕτερα δειγμάτων τῆς καταστάσεως τῆς τέχνης, καθ'
 ὃ σύγχονα τῶν πρωτοτύπων ἀπαριστῶσι (3). Ταῦτα
 δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας· εἰς τὰ κυ-
 ρίως εἰκονικὰ, καὶ εἰς τὰ παριστῶντα ἀποθεώ-
 σεις· καὶ ὡς πάντων ἄριστα διακρίνονται τὰ ἐκ τῆς ἐ-
 ποχῆς τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν ἀμέτων αὐτοῦ διαδόχων.
 Εἰς τὰ κυρίως εἰκονικὰ, ὡς ὀνομάζει αὐτὰ κυριολεκτι-
 κῶς καὶ ὁ Σουετώνιος (4) (simulacrum aureum Caligulae iconi-
 cum) παρίσταντο οἱ Αὐτοκράτορες κατὰ τετραπλοῦν
 τρόπον· φέροντες τὴν συνήθη ἐνδυμασίαν, τὴν εἰρη-
 νικὴν χλαμύδα (togam), ὡς ὁ ἐν Δούβρ ἄριστα δια-

(1) DENK. 345, a, b, c, d. — (2) DENK. 346. — (3) Mongez, iconographie Romaine, ἐλλειπῆς μὲν, ἀλλ' ἀξίον λό-
 γου σειρά. — (4) 22.

τειτηρημένος Τιβέριος (HIN. ΚΓ, α). Τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἡ ἀναβολὴ καὶ ἡ διάθεσις εἶναι πάντοτε σχεδὸν ἐντελῶς ἡ αὐτὴ· οἱ ὁ καὶ συνεχῶς κατεσκευάζοντο πολλὰ τοιαῦτα ἔτοιμα, πλὴν τῆς κεφαλῆς, ἣτις μετὰ ταῦτα ἐπετίθετο κατὰ τὴν ἀπαιτουμένην ὁμοιότητα, ὅταν προσδιωρίζετο ἡ χρῆσις τοῦ ἀγάλματος· καὶ ἐντεῦθεν τὰ πολλὰ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἀπαντώμενα ἀκέφαλα, καὶ ἄνωθεν κοῖλον τὸν τράχηλον ἔχοντα. Ἐνίοτε δὲ τὰ ἀγάλματα ταῦτα εἶχον καὶ γλαμύδα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν, εἰς ἐνδειξὴν ἱερατικῆς ἀξίας, ὡς τὸ τοῦ Τιβερίου ἐν Βατικάνῳ (HIN. ΚΓ, β) (1). β'. Παρίσταντο φέροντες στρατιωτικὴν στολὴν κατὰ κόσμον, πεζοὶ (thoracatae statue pedestres habitu militari), συνήθως ἐν θέσει προσφωνήσεως (allocutio) (2). γ'. Ἐφιπποὶ, εἰς ἐνδειξὴν πολεμικῶν σκοπῶν. Κατ' ἀρχὰς τὰ τοιαῦτα ἀγάλματα ἀναγείροντο πρὸς διακρίσιν τῆς μνήμης ἐκστρατειῶν ἢ στρατηγιῶν· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν ἀπέθει αὐτὰ ἡ ματαιοσροσύνη καὶ τὰ ἔδαφιλευεῖν ἢ κοίλαίσι. Τοιοῦτο ἀναφέρει Δίων ὁ Κάσιος (3) εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Τιβέριος ἔφιππον ἄγαλμα τοῦ Αὐγούστου, αὐτὸ ὁ παρίσταται καὶ ἐπὶ δηναρίων. Τοῦ Δομιτιανοῦ δ' ὁ κολοσσιαῖος ἔφιππος ἀνδρίας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, παρίστα αὐτὸν ὡς νικητὴν τῶν Γερμανῶν, ἔχοντα τὸν Ῥῆνον πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου του, εἰς τὴν ἀριστερὰν κρατοῦντα τὴν Παλλάδα, καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς προσφέροντα τὴν εἰρήνην (4). Παραδείγματα δὲ καλῶν ἐφίππων ἀνδριάντων σώζονται ὁ τοῦ Καλιγούλα ἐν Λούβρ (HIN. ΚΓ, ρ.), καὶ ὁ τοῦ Βάλβου ἐξ Ἡρακλείου (αὐτ. β), καὶ μετ' Ἀδρια-

(1) DENK. 350. Αὐγούστος, ὡς ἀρχιερεὺς. Mus. P. Cl. II 46. — (2) Mongez 36, 1. Δροῦσος υἱὸς Τιβερίου ἐν Λούβρ. — DENK. 366. Τίτος ἐν Λούβρ. 29, Mong. 33 — (3) ΝΙ', 92. — (4) Schneider, Programma, 1820.

ν) ὁ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου χαλκοῦς ἐπι-
 γυμσος, βαρὺς δὲ καὶ ἀγαρὶς, ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου. δ'.
 Ἐν δὲ φροῖς ἀνηγείροντο κατ' ἀρχάς ἐν γένει μό-
 νη οἱ ἀργοντες, διότι οὕτω παρίσταντο εἰς τὸ ἵπποδρό-
 μον· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἀπὸ Αὐγούστου, καὶ πάντες ἀν-
 εξαρτέως, καὶ ἀνεξαρτήτως παντὸς θριάμβου ἢ ποι-
 πης προσέτι δὲ καὶ ἐπὶ τεθρίππων. Δι' ὃ καὶ πρὸς διά-
 κρισιν ἐπεκράτησε μέχρι τέλους νὰ παρίστανται οἱ αὐ-
 τοκράτορες ὑπὸ ἐξ ἵππων (1) ἢ καὶ ὑπὸ ἐλεφάντων (2)
 συρόμενοι. Τὰ τοιαῦτα δ' ἐν δίοφοις ἀγάλματα ἐτίθεντο
 ἰδίως ἐπὶ τῶν ἀφίδων. Καὶ γλυπτικά μὲν αὐτῶν παρα-
 δείγματα δὲν σώζονται, τύποι ὅμως αὐτὰ εἰκονίζοντες
 φαίνονται ἐπὶ νομισμάτων (3).

Ἡ δ' ἑτέρα κατηγορία τῶν Αὐτοκρατορικῶν ἀνδριάν-
 τωκεῖναι ἢ τῶν παριστάντων τοὺς Αὐτοκράτορας ὡς
 ἥρωας ὑπὸ σχῆμα θεῶν, καὶ ἐπιθέσεις τῶν τε-
 λευταίων Ἑλλήνων βασιλέων, ἐπὶ τῶν θεῶσει,
 ἧτις ἀπεδίδοτο εἰς πάντα τοὺς χρόνους κατὰ συ-
 νήθειαν τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, ἐπὶ τῶν ἀπὸ ἀκονεσο-
 μένοι παρεαίδοντο εἰς τοὺς καταθετοὺς θεούς (Ἴδε ἀ-
 νωτέρω σ. 12). Καὶ τὰ μὲν ἥρωικὰ ἀγάλματα εἰσι συν-
 ἤθως γυμνά, ὀρθία, δόρυ ἢ ἄλλο σπλον κρατοῦντα,
 Ἀχιλλεῖα, (Achilleae) κατὰ Πλένιον (4) καλούμενα, ὡς
 τὸ τοῦ Κλαυδέου, ἐν Ἡρακλείῳ εὐρεθὲν, καὶ ἐν
 Νεαπόλει διατηρούμενον (HIN. ΚΓ, ε), καὶ τὸ τοῦ Ἀ-
 γρίππα ἐν Βενετία (Αὐτ. δ.) (5).

(1) Martial, 12, 69. — Tacit. de Orat. 8, 11. — Ju-
 venal, VII, 126. — Apul. Flor. 136. — (2) Pl. 34, 10.
 — (3) DENK. 351. Νόμισμα χαλκοῦν, Αὐγούστος εἰς τε-
 θρίππον, ἔχον ἐκκτέρωθεν δύο Πάρθους, ἀφ' οὔ ἀνακτήσατο τὰς
 σημαίας τοῦ Κράσσου (18 μ. Χ.) Eckh. D. VI. vol. — DENK.
 365. Νόμισμα Βεσιπεσιανός. — Νομισματ. Περτίναξ. — (4) 34,
 10. — (5) DENK. 355. Ἀγρίππας κρατῶν δελφίνα, οὗ μέρος
 νεώτερον. Λέγεται ὅτι εἶναι ὁ τοῦ Πανθέου. Ἐν οἴκῳ Γριμάνι,

Ἐνίοτε δὲ φέρουσι τὰ ἀγάλματα τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ ἱμάτιον περὶ τὸ κάτω σῶμα, ὡς ὁ Φειδαϊκὸς Ζεὺς, καὶ τότε αἰνίττονται θεοὺς τοὺς Αὐτοκράτορας, ὡς τὸ ἀξιόλογον τοῦ Γερμανικοῦ, ἐν Λούβρ¹. Τὴν ἀσεβῆ δὲ ταύτην παράστασιν τῶν ἀρχόντων ὑπὸ θεία ἐμβλήματα, ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἤδη ἀρξαμένην, ἐπολλαπλασίαζεν ἡδη ἡ ἄκρατος ὑπεροψία τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἡ ταπείνωσις τῶν λαῶν. Ὁ Ἰώσηπος² διηγεῖται ὅτι τοῦ Αὐγούστου ἔστητεν ἀνδριάντας ὁ Ἡρώδης εἰς Καισάρειαν ὑπὸ μορφήν Διὸς μετὰ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐν Ἡρακλείῳ εὗρέθη χαλκοῦν ἀγαλμάτιον Αὐγούστου ὡς ὀρθίου κεραυνοφόρου Διὸς (H.N. KG, e)³, καὶ ἐν Μονάχῳ διατηρεῖται τοῦ αὐτοῦ ὠραία προτομή, φέρουσα στέμμα δρυὸς (H.N. KB, 2)⁴. Ὁ αὐτὸς Αὐγούστος ἐνίοτε παρίστατο καὶ ὡς Ἀπόλλων. Καὶ ὁ Τιβερίος δ' εὗρίσκειται ὡς Διὸς σχῆμα, ὑφ' ὃ ἐξευγενίζεται τὸ ἀγενὲς ἀνδρὸς πρόσωπον⁵. Ὁ Καλιγούλας συνέλαβε τὴν προτομὴν καὶ βέβηλον ἰδέαν, ἀπρόσφαιτον τὴν κεφαλήν τοῦ Φειδαϊκοῦ Οὐκυμπίου Διὸς, ἢ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ, ἣν γινώσκομεν ἐκ τῆς ἐν Λούβρῳ προτομῆς (H.N. KB, 5). Τοῦ Κλαυδίου, ἀκτινοφόρου, ὑπάρχει κατάκοσμος προτομή ἐν Ἰσπανίᾳ, διατηροῦσα ὁμῶς τὸν χαρικτῆρα τῆς εὐηθείας αὐτοῦ (H.N. KB, 4)⁶ καὶ ὁ Νέρων, οὗ προτομή διατηρεῖται

ἐν Ἑνετίᾳ. Wink. VII, 217. Αὐγούστου ἐν οἴκῳ Ῥονδανίνι. Ant. di Ercol. VI, 18. Κλαύδιος. — DENK. 368. Δομιτιανὸς Guatani, non ined. 1786, p, XVI.

¹) DENK. 356. Clarac, pl. 322. Νέρων, αὐτόθ. ²) A, 21. — ³) DENK. 349. Αὐγούστος ἐξ Ἡρακλείου χαλκοῦς. — ⁴) DENK. 348. Ὁραία Αὐγούστου προτομή ἔχουσα στέμμα δρυὸς ἐν Λούβρ, 278. — Ὁμοία ἐν Μονάχῳ, 227. — ⁵) DENK. 355. Τιβερίος Ζεὺς. Εἰσ. ἐν Πεπέρνῳ 1795. Mouy pl. 22, n. 1, 3. — ⁶) DENK. 359. Κλαύδιος ἐν Ἰσπανίᾳ. Mong. pl. 27, n, 3, 4.

ἐν οὐβρω ΠΙΝ. ΚΒ, 2, ἐπλίσθη καὶ χαλκοῦς, κο-
λοπιαῖος ὡς ἥλιος ἀκτινοστεφής, ὑπὸ Ζην ο δώρ ου,
ἐξ ἄλλου πλάστου καὶ τορρέουτοῦ. Ἰῆχε δ' ὁ κολοσσὸς
ὑψὺς 110 ποδῶν, καὶ ἐθαυμάζετο ἰδίως διὰ τὴν ὁμοιό-
τητα, ἰδρυθεὶς κατ' ἀρχὰς πρὸ τοῦ χρυσοῦ οἴκου,
εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ Ῥώ-
μης. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεστρά-
φησαν τὸν τύραννον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἀφιέρωσαν
καὶ τὸ ἀγάλμα του εἰς τὸν ἥλιον, καὶ τέλος δι' εἰκο-
σιτεσσάρων ἐλευθάντων μετακομίσαντες αὐτὸ ἀλλαχοῦ,
τὸ μετωνόμασαν Κόμμοδον ¹. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ
ἀγάλματα καὶ προτομαὶ εὐρίσκονται τοῦ Νέρωνος ἀ-
κτινοστεφεῖς, πιθανῶς κατὰ τὸ πρωτότυπον τοῦ Ζηνο-
δώρου πλάσθεισαι ².

Ἄλλο δ' ἦν τὸ σχῆμα τῶν μετὰ θάνατον ἐπισήμως
ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀποθεομενῶν (Divus) αὐτο-
κρατόρων. Οὗτοι οὔτε ἰστανικὴν οὔτε ἰστανικὴν θεοῦ τι-
νος ἐνδύματα ἐδέχοντο, ἀλλὰ παρίσταντο καθή-
μενοι, φοροῦντες γλαυκὰ, ἦτις πολίταις καὶ τὴν κε-
φαλὴν αὐτῶν ἐκάλυπτε, κρατοῦντες σκῆπτρον, καὶ
ἀναδεξιμένοι ἀκτινωτὸν διάδημα, ὡς ἡ Νέρων, κατὰ
νομίσματα, παρεδέχθη καὶ ἐπὶ ζωῆς του ³. Οὕτως ὁ
Αὐγουστος ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Γιβεριίου ⁴, καὶ ὁ
ἀποθεωθείς Καῖσαρ ἐπὶ τῆς Gemma Augustea. Ἐνίσ-
τε δ' ὀχοῦνται ἐπὶ ἀετῶν, ὡς ὁ Τίτος ἐπὶ τῆς ἀ-
ψίδος του.

Εἰς τὰς αὐτὰς δὲ κλάσεις διαιροῦνται καὶ τῶν γυ-
ναικῶν τὰ ἀγάλματα. Καὶ αὐτόχρημα μὲν εἰκονικοὶ δια-
φόρων αὐτοκρατορισσῶν εὐρίσκονται ἀνδριάντες, ὡς ὁ
τῆς Λιβίας ἐν Νεαπόλει (ἐκ Πομπηίας), ἐσταλμέ-
νης ἐν βαθυπτύχῳ ἀναβολῇ, ὡς ἱερείας τοῦ Αὐγούστου

¹) Ἡρωδῖαν. Α, 15. — ²) Προτομὴ ἐν Λούβρ, ἀρ. 334. —
³) DENK. 362. Νέρων ἀκτινοφόρος, νόμισμα ἐν Eckhel, VI, p.
269. — ⁴) DENK. 352.

(ΠΙΝ. ΚΓ, Ι.)⁽¹⁾, ἡ ἐν Καπιτωλίῳ, καὶ ἄλλη ἐν Φλωρεντία καθημένη πρῶτη Ἀγριππίνα (ΠΙΝ. ΚΓ, ο), μεγαλοπρεπές ἔργον, ἀλλ' ὑπερβολικῆς καὶ βαρείας διαθέσεως τῶν πτυχῶν⁽²⁾· καὶ ἡ Β'. Ἀγριππίνα ἐκ τῆς Φαρνεσιανῆς ἐπαύλεως, ἔργον μεγαλοφυές⁽³⁾, καὶ ἡ μήτηρ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Καλλιγούλου, ἐξ Ἡρακλείου ἐν Δρέσδῃ, ἀριστα εἰκονικὰ ἀγάλματα (Αὐτ. ρ.)⁽⁴⁾. Πολλὰ δὲ παρίστανται ὡς θεαί, οἷον αὐτὴ ἡ Λιβία ὡς Δήμητρα⁽⁵⁾ (Αὐτ. π), ὡς Magna Mater εἰς γλυπτὰς ψήφους, ὡς Ἑστία, εἰς τὰ νομίσματα⁽⁶⁾. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Αὐγούστου Ἰουλία, ὡς Δήμητρα⁽⁷⁾, αἱ τρεῖς ἀδελφαὶ τοῦ Καλλιγούλου (Ἀγριππίνα, Δρουσίλλα, καὶ Ἰουλία) ἐπὶ νομισμάτων ὡς Ἀσφάλεια, Εὐσέβεια καὶ Ἰύχη (Securitas, Pietas, Fortuna).⁽⁸⁾

Ὡς τρίτη δὲ ἐπιπέσει ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων καταστάσει τὸ ἀρχαϊκῆς τέχνης ἔθεωρήθησαν καὶ πολλὰ ἀγάλματα, ἔκαστον ἐπιπέσει λογικὰ. Ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Π. Λέντλου, πιθανῶς τοῦ ἐτείου 697 ἀ. κ. Ρ. ὑπατεύσαντος, καὶ Σπινθῆρος ἐπιβαλουμένου, χαλκῆ κεφαλῇ κολοσσιαία, ἣν κατεσκεύασε πλάστης τις Δέκιος καλούμενος, ἀντιφιλοτιμούμενος πρὸς ἑτέραν τοῦ περιφήμοῦ Ροδίου Χάρητος, ἐκ Ρόδου ληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σπινθῆρος, καὶ μετὰ τῆς τοῦ Δεκίου συνανατεθεῖσαν.

¹⁾ DENK. 370. (Mus. Borb. II, 37). — ²⁾ DENK. 371. Ἀγριππίνα Α'. ἐν Καπιτωλίῳ. — ³⁾ Mus. Borb. III, 22. Πρόπλασμα αὐτῆς ἐν τῷ ἐν Ἀθῆν. Πολυτέχν. σχολ. — ⁴⁾ DENK. 372, 373. August. 19, 24. ἴδε καὶ Mus. Borb. II, 38—43, οἰκογένεια Νονίου Βάλβου. — ⁵⁾ Bouill. II, 54. — ⁶⁾ Eckh. VI, σ. 157. — ⁷⁾ Bouill. II, 53. — ⁸⁾ Eckh. VI, σ. 219.

Ἄλλ' ὁ Πλίνιος ὁμολογεῖ (1), ὅτι, πλὴν τοῦ μεγέθους, κατὰ τὰ ἄλλα ἤλαττοῦτο πολὺ τὸ ῥωμαϊκὸν ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Ὁ δὲ Ζηνόδωρος, ὁ προμνησθεὶς πλάστης τοῦ κολοσσοῦ τοῦ Νέρωνος, Ἑλλήν τὸ γένος ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἐποίησε, κατὰ Πλίνιον (2), καὶ κολοσσιαῖον ἔργον διὰ τοὺς Γαλάτας Ἀρβέρνους, ἐπὶ δέκα ἔτη συνετέλεσας τὸ ἔργον του, καὶ ἐπὶ τιμῇ 400,000 σεστερτίων. Ἦτον δ' ἐπιδεξιότατος τορευτῆς ὁ Ζηνόδωρος, καὶ ἐμιμήθη δύο φιάλας τοῦ Καλάμιδος μετὰ τσαύτης τέχνης, ὥστε δὲν διεκρίνοντο ἀπὸ τῶν πρωτοτύπων. Τα κολοσσιαῖα ὅμως ἔργα αὐτοῦ ἀπεδείκνυον, κατὰ τοῦ Πλινίου τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἡ ἀρχαία τέχνη τῆς διαχύσεως τοῦ χαλκοῦ εἶχεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐντελῶς παρακμάσει.

Καὶ πολλὰ δὲ ἄλλα ἑλληνικῆς τέχνης ἔργα ἐκλαμβάνονται ὑπὸ πολλῶν ὡς προϊόντα ῥωμαϊκῶν ἐπίσης ἐργαστηρίων, ἐν οἷς εἰργάζοντο ἄλλοι εἰς Ἑλλάδος πρόσφυγες καλλιτέχνη. Ἄλλα τούτα εἶναι λίαν ὀυσαπόδεικτον, καὶ ἐξ ἐναντίας περιτριῶν ἐκ τῶν ἔργων τούτων ὡς εἶδομεν περὶ τοῦ Λαοκόοντος (3), ἀναμφισβήτητον φαίνεται ὅτι ἦσαν μᾶλλον ἐπείσακτα ἐξ Ἑλλάδος, καὶ ἀνήκον, τὰ τελευταῖα, εἰς τὴν Ῥοδίαν, τὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἢ τὴν ἐσχάτην ἐν Ἀθήναις προκύψασαν σχολὴν τῶν μιμητῶν καὶ ἀντιγραφῶν.

Ἐκτὸς δὲ τούτων διεδέχθη ἡ Ῥωμαϊκὴ τέχνη τὸν ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἐπικρατήσαντα, καὶ πρὸς τῶν Ῥωμαίων τὸ πνεῦμα συγγενέστατον τρόπον τοῦ παριστᾶν ἐμβληματικῶς πόλεις καὶ ἔθνη, σπανιώτερον εἰς ἀγάλματα αὐτοτελῆ, ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς μνημείων κοσμήματα. Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας ἐπεδίωχον κενρίως τῶν ἐθνικῶν τύπων τὴν ὁμοιότητα, καὶ

1) 34, 41. — 2) Αὐτ. — 3) Ἰδ. Τόμ. Α'. σ. 150.

συνήθως ἐπὶ τῶν μορφῶν τῶν εἰς δουλείαν ὑποκυψάντων λαῶν ἐπιπνέει ἔκφρασιςτις βαρυθυμίας σχεδὸν τραγικῆς.

Κατὰ Οὐάρωνα, ὃν παραθέτει ὁ Πλίνιος ⁽¹⁾, ὁ Ῥωμαῖος Κ ο π ῶ ν ι ο ς ἐποίησε τὰ 14 ἔθνη, τὰ ἠττηθέντα ὑπὸ Πομπηίου ⁽²⁾, καὶ ἔστησεν αὐτὰ παρὰ τὸ Πομπηϊον θέατρον. Εἰς ταῦτα δ' ἴσως προσέθηκε καὶ ὁ Αὐγουστος ἄλλα, ὅταν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὠκοδόμησε, στοᾶν, ἧτις ἐξ αὐτῶν ὠνομάσθη ἡ τῶν ἐθνῶν (ad nationes). Σώζονται δὲ καὶ ἐκ τῆς ὀροφῆς τῆς στοᾶς τοῦ Ἀ γ ρ ῖ π α τ' ἀνάγλυφα, ὧν 4 διατηροῦνται ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Νεαπόλει, καὶ παριστῶσιν ἐπίσης ἔθνη ⁽³⁾. Κατὰ Στράβωνα ⁽⁴⁾ προσέτι, ἐπὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τοῦ Αὐ γ ο ὕ σ τ ο υ παρὰ τὸ Λουγδοῦνον, γνωστᾶ καὶ διὰ νομισμάτων, ἦσαν ἐπειργασμένα 60 ἀγάλματα Γαλατικῶν ἐθνῶν καὶ ἐν Πουτεολῇ εὐρέθη τὸ βάθρον τοῦ κολοσσοῦ τοῦ Τι β ε ρ ρ ῖ ο υ, ὃν ἀνήγειρον ἐν ἔτει 30 μ. Χ. αἱ συνοικισθεῖσαι πόλεις (Urbes restitutae) τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἔργον γὰρ ἀπὸ τῆς ἐπειργασμένης δεκατέσσαρας αὐτῆς πόλεις μετὰ προσεπιγεγραμμένων καὶ τῶν ὀνομάτων. Υποτίθεται δ' ἡ βᾶσις αὕτη μικρὸν ἀντίγραφον ἀπὸ τῆς κολοσσιαίας, ἣν αἱ πόλεις ἱδρυσαν ⁽⁵⁾.

Εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν ἀποδίδεται καὶ τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ ὠραῖον γυναικεῖον ἄγαλμα, τὸ συνήθως Θ ο υ σ ν ἔ λ δ α καλούμενον καὶ ὁμοία προσωποποιήσεις εἶναι καὶ τὸ ἀξιόλογον ἄγαλμα τοῦ Ν ε ἰ λ ο υ ἐν Βατικάνῳ, καθημένου ἐπὶ Σφρηγῶς, καὶ περιεστοιχισμένου ὑπὸ 16 παιδῶν (τὸ πλεῖστον ἐπεσκευασμένων τὴν σήμερον), ἐμφαινόντων τοὺς βαθμοὺς τῆς τοῦ ὕδατος αὐξήσεως ⁽⁶⁾. Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἴσως εἶναι

¹⁾ 36, 4 (14). — ²⁾ Πλούτ. Πομπ. 45. — ³⁾ Mus. Borb. III, 57, 58. — ⁴⁾ Δ. 192. — ⁵⁾ DENK. 376. Mém. Acad. XXIV, p. 128. — Eckh. VI, 193. — ⁶⁾ Mus. P. Cl.

ἀρχαιοτέρων χρόνων, τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀνάλογος δὲ γλυφὴ εὐρέθη καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐσχάτως, τὸν Ὀρόντην ποταμὸν παριστῶσα, ὡς ἄνδρα κολοσσιαῖον, καλῶν στεφάνον φέροντα.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἰδίως διακεκριμένων ἔργων τῆς ἐποχῆς ταύτης πρέπει νὰ καταταχθῶσι καὶ αἱ γλυπτὰ ἐψήφοι, εἰς ὧν τὴν ἐργασίαν ὡς ἔξοχως διαπρέψας ἀναφέρεται ὁ Διοσκορίδης (1), ἐξ Αἰγεῶν τῆς Κιλικίας, γλύψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ ψήφου ἣν εἶχει ὡς σφραγίδα τοῦ ὀ Αυτοκράτωρ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται 11 ὑπάρχοντες δακτυλιόλιθοι, ὧν δύο φέρουσι κεφαλὰς Αὐγούστου, εἰς Ἑρμῆν, εἰς Δημοσθένην, εἰς Ἡρακλῆν μετὰ τοῦ Κερβέρου, εἰς ἀρπαγὴν Παλλὰδιου, εἰς Μοῦσαν, καὶ 4 ἄλλας κεφαλὰς. Οἱ λίθοι οὗτοι ἔχουσι πάντες τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου ἐπιγεγραμμένον, ἀλλ' ἡ γνησιότης ὅλων δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένη, ὡς καὶ ἐπὶ πολλῶν ἀλλῶν ὑπάρχει τοῦ Διοσκορίδου τὸ ὄνομα, γλαυθὲν ἐπιγεγραμμένως ὑπὸ πρῶτης χεῖρος (2). Γνωστοὶ δ' ἐστὶν ἐπιγεγραμμένων ψήφων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἑπτὰ, εἰσι καὶ οἱ υἱοὶ καὶ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἡρώφιλος, Εὐτύχης καὶ Ἴσως καὶ Ὑλλος (3). Καὶ ἄλλα δ' ὀνόματα γλυπτῶν (4) εὐρέθησαν ἐπὶ ψήφων, αἵτινες θεωροῦνται ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὸν πρῶτον αὐτοκρατορικὸν αἰῶνα (5).

1) Pl. 37, 1 (8). — Lact. Aug. 50. — 2) Ἰδ. Brunn Gesch. d. Künstl. II, σ. 479—497.—Stosch. Pierres grav. pl. 25.—Bracci, Mém. degli T. Incis. 57, 58.—Vink. W. VI, Tf. 8. — 3) Brunn. Ἀὐτ. σ. 499, 505, 507. — 4) Brunn. Ἀὐτ. Raoul Rochette, Lettre à M. Sehorn.—Lippert, I, II, 349. — 5) DENK. 381. Ἰουλία, θυγάτηρ τοῦ Τίτου, ἔργον Εὐόδου. Lippert, I, II, 349. — Mong. 35, 3. 4, 5. 29, 3. Eckh. 2, 5, 7—12.

Πρὸ πάντων ὁμῶς τῶν ἐκτύπων ψήφων (camées) τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι θαυμασία ἢ ἐργασία. Πολλὰ σώζονται μεγάλης διαμέτρου, καὶ ἐξαιρετος εἶναι ἡ ὕλη αὐτῶν, λίθος πολύπτυχος καὶ πολύχρους, οὗ μετὰ μεγίστης ἐπιδεξιότητος συναρμολογεῖ ἡ γλυφὴ τὰ διάφορα χρώματα, ἔχουσα καὶ τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἐργασίαν ἀρίστην, εἰ καὶ αἱ μορφαὶ ἐλλείπονται τῶν ἐπὶ Πτολεμαίων κατ' εὐφυίαν καὶ κατ' εὐγένειαν, οὐδ' εἰσὶν ἀπηλλαγμένα τοῦ βαρέως καὶ ὀγκώδους χαρακτήρος, τοῦ διακρίνοντος ἐν γένει τὰ ῥωμαϊκὰ τεχνουργήματα. Οὕτω παρατηρήθη ἐν αὐταῖς ἡ βραχύτης τῶν σκελῶν ἀναλόγως τοῦ σώματος, ἥτις ὁμῶς κατὰ μέρος ἀπεδόθη καὶ εἰς τὴν φυσικὴν διαμόρφωσιν τῶν Ῥωμαίων· εἰς τὰς μεγίστας δὲ τῶν ψήφων, ὅσαι εἰσι σύγχρονοι τῶν ἐμπεριεχομένων προσώπων, παρίστανται οἱ Αὐτοκράτορες ὡς ἄρχοντες καὶ προστάται τοῦ κόσμου, ὡς ὄραται ἐμφανίσεις τῶν μεγίστων Θεῶν, καὶ ὑπαινίττεται συμβολικῶς ἡ ἱστορία αὐτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν τῶν.

Οὕτως ἡ Αὐγουστέια ψήφος (Gemma Augustea), ἐν τῇ συλλογῇ τῆς Βιέννης, πλάτος ἔχουσα 9 δακτύλων, καὶ ὕψος 8, παρίστα τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου ἐν ἔτει 12 μ. Χ., καὶ οἶχα καθ' ὕψος διαιρουμένη, ἐπὶ μὲν τοῦ ἄνω μέρους ἔχει τὸν Αὐγούστον καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ὡς Δία νικηφόρον, καὶ συγγκάθεδρον ἔχοντα τὴν Θεὰν Ῥώμην, ὡς καὶ ἐνίοτε συνελατρεύετο μετ' αὐτῆς· στρεφόμενον δ' ὑπὸ τῆς Γῆς, τῆς Θαλάσσης καὶ τῆς Ἀσθονίας, ἐν ᾧ ἐμπρὸς αὐτοῦ κατέρχεται τοῦ ὑπὸ τῆς Νίκης ἠνιοχουμένου δίφρου ἵνα προσπέσῃ αὐτῷ, ὁ Τιβέριος, κατατροπώσας τοὺς Παίονας, καὶ παρ' αὐτὸν ἵσταται συνθριαμβεύων ὁ Γερμανικός. Εἰς δὲ τὴν κατωτέραν διαίρεσιν, ἧς ἡ ἐργασία εἶναι ἔτι ἐντελεστέρα, στρατιῶται Ῥωμαῖοι ἐγείρουσι τρόπαιον, μεταξὺ αἰχμαλώτων ἐσταλμένων κατὰ τὸν τρόπον τῶν ὑπερβορείων. Ὁ δὲ Σαρδόνυξ, ὃν Βαλδουῖνος ὁ Β' ἐ-

κόμισεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν
 μ. γ. Λουδοβίκον, καὶ ὅστις ἤδη διατηρεῖται ἐν τῷ μου-
 σείῳ τῶν Παρισίων, ὕψος μὲν ἔχει 13 δακτύλων, πλά-
 τος δὲ 14, καὶ ἐκ 5 διαφοροχρόων στρωμάτων συγχεί-
 λενος, παριστᾷ, ὡς μὲν ἄλλοτε ὑπελαμβάνετο, τὸ ὄναρ
 τοῦ Ἰωσήφ, ὡς δὲ μετὰ ταῦτα ἐπιστημονικώτερον ἐξη-
 γήθη, τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν κατὰ τὸ 17 ἔτος
 μ. Χ., μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐν τῷ
 μέσῳ μὲν κάθηται ὁ Τιθέριος, ὡς εὐθρονος Ζεὺς,
 ἔχων παρ' ἑαυτὸν τὴν μητέρα του Λιβίαν, ὡς Δήμη-
 τραν, καὶ ἔμπρός του τὸν Γερμανικὸν, ὃν ἐκπέμπει εἰς
 τὸν κατὰ Πάρθων πόλεμον, καὶ προσέτι Ἀγριππίναν τὴν
 Α', Καλιγούλαν, ὡς συνοδεύσαντα τὸν Γερμανικὸν (1),
 Δροῦσον τὸν Β' καὶ τινα ἡγεμόνα Ἀρσακίδην· πληρὴν
 δὲ τούτων καὶ τὰς Μούσας, Κλαυδίαν καὶ Πολύμνειαν,
 ἐποίμους νὰ ὑμνήσωσι τὰς τιμὰς αὐτοῦ. Ἀνωτέρω
 δὲ, ὡς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, φαίνεται ἡ Αἰεΐας, ὁ Ἰού-
 λιος θρόνος καὶ ἡ Αἰόλος, ὡς ἡγεμόνας τῶν Αὐγούστου,
 ὑποπτέρου ἵππου ἐπισκίνοντα, καὶ ἀποβιβάζοντα, καὶ εἰς
 τὸ κατώτερον μέρος τῆς ψήφου παραστάντα τὰ ἡττη-
 θέντα ἔθνη τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας (2).

Καὶ ἄλλαι δ' ἐν ἄλλοις μουσείοις εὐρίσκονται ψή-
 φοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔξοχοι κατὰ τὴν ἐργασίαν, καὶ
 τινες καὶ κατὰ τὸ μέγεθος (3).

1) Lact. Kalig. 10. — 2) DENK. 377, Gem. Aug. 378.
 Βλ. Σαρ. Κατὰ δὲ τὸν Hirt (analecta, I, 11, p. 332). Εἰσαγω-
 γὴ Νέρωνος εἰς τὴν Ἰουλίαν οἰκογένειαν, καὶ σύγχρονος ἀφίξις
 τῶν Βοσπορίων αἰχμαλώτων. — 3) Πραδείγματα ἄλλων ἐκτύ-
 πων ψήφων Mongez. pl. 29. Σαρδόνυξ τοῦ Βατ. τῆς Ὀλλαν-
 δίας, ἐκ 3 στρωμάτων, διάμ. 10". Κλαύδιος θριαμβεύων ἐπὶ
 τῶν Βρεττανῶν, ὡς Ζεὺς. Μεσσαλίνα, Ὀκταβία, καὶ Βρεττα-
 νικὸς σύρονται ὑπὸ κενταύρων τροπαιοφόρων, προπορευομένης

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐνάλογος δὲ τῆς ἐργασίας τῶν πολυχρόων ψήφων ἦν καὶ ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀσκουμένη τοῦ πολυχρόου ὑάλου, ἧς ἀξιολογώτατον δεῖγμα διατηρεῖται τὸ Πορτλάνδιον ἀγγεῖον, ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ, δεκαδάκτυλον τὸ ὕψος, ἐκ κυανοῦ ὑάλου, ἔχοντος λευκὰ τὰ ἐπειρασμένα ὠραιότατα καὶ μετὰ πλείστης φιλοκαλίας διαγεγραμμένα ζώδια. Τὸ πολύτιμον τοῦτο σκεῦος ἐθραύσθη ἐν ἔτει 1845 ὑπὸ παράφρονός τινος, καὶ ἐπεσκευάσθη αὖθις ἐντελέστατα. Ἄλλων δὲ τοιούτων ἀγγείων μόνον τμήματα σώζονται.

Τῶν δὲ νομισμάτων τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς κατακτήσεως μόνον ἤρξατο ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον βελτιούμενος ὁ ῥυθμὸς, καὶ πρῶτον 27 ἔτη πρὸ Αὐγούστου ἀπαντῶνται δηνάρια κάλλος γραφίδος καὶ ἐργασίας λεπτότητα ἔχοντα, ἐπίπεδα ὅμως πάντοτε τοὺς τύπους, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν λειπόμενα κατὰ τὸ μεγαλοφυῆς τῆς συνθέσεως. Ἔως τὰ μέγρι Τραϊανοῦ ὅμως καὶ ἐπιταγῆν τῆς βουλῆς κοινὰ καὶ αὐτοκρατορικά, αἱ κεφαλαὶ ἔχουσιν εὐγενῆ χαρακτήρα καὶ ἐμφαν. Οἱ δ' ἔμπαλιν τυπαὶ, τὸ πλεῖστον μυθολογικαὶ ἢ ἀλληγορικαὶ παραστάσεις τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους καὶ τῶν σχέσεων καὶ περιστάσεων τῆς

τῆς νίκης. Ὠραία διαγραφὴ, ἀλλ' ἐργασία κατωτέρα. Millin. G. M. 177, 678.

DENK. 380. Γερμανικὸς καὶ Ἀγριππῖνα, ὡς Τριπτόλεμος καὶ Δήμητρα θεσμοφόροι, διατρέχουσι τὴν γῆν ἐπὶ δίφρου δρακόντων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς εὐεργετικῆς αὐτῶν περιόδου ἀπὸ Ῥώμης εἰς Ἀντιόχειαν. Ἐν Περσίῳ. Millin, 48, 220—Mong. 24, 3.

DENK. 379. Λιβία, ὡς Magna Mater (μήτηρ δηλ. τῶν Ῥωμαίων), κρατεῖ τὴν προτομὴν τοῦ ἀποθιωθέντος ἀνδρός τῆς, καὶ στάχυας Δήμητρος.

αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, εἰσὶν ἰσχνότεροι καὶ μάλ-
λον ἐπιπόλαιοι, διότι τότε ἡ τέχνη εἰς τὴν ὁμοιογρα-
φίαν ἰδίως ἐξεῖχεν. Ἐνίοτε ὁμως, μάλιστα εἰς τοῦ Νέ-
ρωνος τὰ νομίσματα, καὶ οἱ τύποι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι εὐ-
καταφρόνητοι (1).

Δεύτερος αἰών.

Ἐκ τῶν χρόνων δὲ τοῦ Τραϊανοῦ (98 μ.Χ.) γλυπτικὸν
κόσμημα ἐποχῆς ἀναμφισβητήτου σώζεται ἡ ἀνάγκυ-
φος ταινία ἣτις περιελίσσει τρίς καὶ εἰκοσάκις τὸν
κίονα αὐτοῦ, καὶ ἐχαράχθη εἰς μνήμην τῶν ἐκστρα-
τειῶν τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Πάρθων, ὡς τινες
φρονοῦσιν, ὡς ἄλλοι δὲ, κατὰ τῶν Δακῶν. Ὑπὲρ τὰ δις-
χίλια πεντακόσια πρόσωπα περιέχουσα, εἰς ἑκατὸν καὶ ἐ-
πέκεινα σκηνάς διηρημένα, παριστᾷ πᾶσα; τοῦ πολέμου
τὰς περιπετείας, καὶ παντοίας τοῦ στρατιωτικοῦ βίου
σκηνάς, τὸν αὐτοκράτορα θύοντα, ἐπιτηροῦντα τοῦ
στρατιώτου, ἀδελφοῦντα αὐτοῦ εἰς τὴν μάχην, αἰχμα-
λώτους διχάζοντα, πρέσβεις ἐρχόμενον. Προσέτι δὲ
πυκνάς τάξεις στρατιωτῶν ὀρεινῶν, ποταμῶν δια-
βάσεις, γεφυρῶν κατασκευάς, συμπλοκάς παντὸς εἶ-
δους, προσβολάς καὶ κατακτήσεις φρουρίων, καὶ ἄλλα
παντοῖα, ἔχοντα μὲν ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα τὸν γενι-
κὸν τῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης καὶ τῆς ἐποχῆς χαρακτήρα,
τὴν πεζὴν ὁμοιογραφίαν, καὶ τὴν ζωγραφικὴν τῶν ζω-
δίων διάθεσιν καὶ συσσωρεύσιν, ὡς καὶ τὸ ἐλάττωμα
τῆς βαρείας καὶ ἀκόμψου τῶν σωμάτων ἀναλογίας, καὶ
τῆς ἀνεπιτηδείου πτύξεως τῶν ἐνδυμάτων· ἀλλ' ὁ τύ-
πος τῶν μελῶν εἶναι ῥωμαλέος, αἱ θέσεις ἀληθεῖς καὶ
φυσικαί, καὶ αἱ μορφαὶ κάλλους μὲν ἐστερτημένα, οὐχὶ
δὲ καὶ ἐκφράσεως. Κατὰ δὲ τὴν τοῦ ὄλου συναρμολο-

1) Patin, Pedrusi, Banduri (ἀπὸ Δακίων) Morelli, Bossière.

ρίαν, ἢ μονοτονία τῆς στρατιωτικῆς τάξεως διατέμνε-
ται εὐφυῶς διὰ δένδρων εἰς παραστάσεις ἀπ' ἀλλήλων
ἀνεξαρτήτους. Κατ' ἐξαιρέσιν ὁμῶς τὸ ἀπέραντον τοῦ-
το συμπλέγμα περιέχει καὶ τινεσὶ σκηναῖς δραματικωτέ-
ρας καὶ περιπαθεστέρας, ὡς τὴν παριστώσαν γυναῖκα
μετὰ παιδίων δι' ἔλεος προσπιπτούσας εἰς τοὺς νικητάς,
καὶ ἐν γένει δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον ἄξιον προ-
σοχῆς διὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγένετο, καὶ ὡς ἔξοχον
εἰς τὸ εἶδος του (1). Εἰς δεῖγμα αὐτοῦ προκείσθω μία
τῶν πολυπληθεστάτων σκηνῶν, ἢ τῆς προσβολῆς δακι-
κῆς πόλεως (HIN. KB, 7). Ἐπιτῆς βάσεως δὲ τῆς
στήλης εἰσὶν ἐπιγεγλυμμένα Νίκαι καὶ τρόπαια.

Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἰσὶ καὶ τὰ εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ
Κωνσταντίνου μετὰ ταῦτα τεθέντα ἀνάγλυφα, ἐν οἷς
παρίσταται ὁ Τραϊανὸς μετ' Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντινόου
ἐμπρὸς τοῦ βωμοῦ τοῦ Νέρβα (2), ὡς καὶ τὰ κοσμοῦν-
τα τὴν ἐν Νε νε β α τῆς ἀψίδος τοῦ Τραϊανοῦ, παρι-
στῶντα ἑκατέρωθεν τὸν ἀνάγλυφον θριάμβου μετ' ἑαυτῆς
ἐπιτάξιον καὶ ἀξιαρχαίαν ἐν δὲ τῇ μετῆ ἑωσφόρου
θυσίαν πτωχῶς καὶ ἡλικιωσύναν συντεθειμένην.

Οἱ δ' ἀνδριάντες καὶ αἱ προτομαὶ τῶν αὐτῶ
κ ρ α τ ὁ ρ ω ν ἐξηκολούθησαν ἐπίσης καλλιτέχναι ὡς
καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ ἐποχῇ. Εἰς τὸν Ἀδριανὸν ἄν
ἀνήγειραν ἀγάλματα πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις· περὶ
τὸ ἐν Ἀθήναις Ὀλύμπιον (3), καὶ τοῦ Νέρβα ὡς Διὸς
καθημένου σώζεται ὠραῖος κολοσσὸς ἐν Οὐατικάνῳ
(HIN. ΚΓ, 8) (4), καὶ ἑνοπλος τοῦ Τραϊανοῦ ἐν
Λούβρω τῶν Παρισίων (5), καὶ ἐν Καπιτωλίῳ χαλκῇ
προτομῇ τοῦ Ἀδριανοῦ (HIN. KB, 6) (6).

1) DENK. 382. — 2) DENK 383. — 3) C. I. G. n. 321.
— 4) M. P. Cl. III, 6. — Mong. Pl. 36, 1. 2. — 5) Clarac,
pl. 37. — 6) Mong. pl. 38. Περὶ ἄλλων αὐτοῦ ἀγαλμάτων
Wink. VI, 1, σ. 306.

Ἰπὸ πάντων δ' ἀνεξωπυρήθη κατὰ τοὺς χρόνους τού-
 τος ἢ πρὸς ταῖς ἀνεκὰ καλλιτεχνήματα τάσις διὰ τῆς
 ἐπιμόνου θελήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅστις
 «*Πολύκλειτος καὶ Εὐφράνωρ*» ἐπικαλούμενος, ὡς ἀ-
 ξίωσιν καὶ κατὰ μέρος καὶ ἀξίαν ἔχων φιλοτέχνου καὶ τε-
 γνογνώστου, ἐν γένει δὲ μεγαλεπήβολος ὢν καὶ μεγα-
 λ' ἐπραγμάτων, ἐφαντάζετο ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἀρχαίαν
 καλλιτεχνικὴν λαμπρότητα τῆς Ἑλλάδος, καὶ νέαν ζω-
 ῆν νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὴν ἐκπνεύσασαν μητέρα τῆς δοξῆς
 καὶ τῶν τεχνῶν. Ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν ἐμπνεόμενος, ἀπέ-
 σπασε καὶ τὴν γλυπτικὴν ἐκ τῆς ὕλικῆς ὁμοιογραφίας
 εἰς ἣν εἶχε πρὸ αὐτοῦ δουλικῶς περιορισθῆ, καὶ ἐπροσ-
 πάθει νὰ τὴν ἐπαναγάγῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ μεγάλου αὐ-
 τῆς παρελθόντος. Ἀλλ' ἡ ἰσχὺς του δὲν ἤρκει ὅπως
 ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ῥωμαϊκῆς δυναστείας κατορθώσῃ ὅ,τι
 εἰς μόνην ἦν δεδομένον τὴν πρὸ πολλοῦ ἐκπνεύσασαν
 ἐλευθερίαν, οὐδ' ἐξηγείρετο δι' αυτοκρατορικῶν διαταγ-
 μάτων ἢ μεγαλοφυΐαν ζωογονεῖ πρὸ πάντων ἢ ὑπερ-
 ἤρπασεν συναίσθησιν εαυτῆς. Δι' ὅ καὶ Δίων ὁ Ἀρυσ-
 στομος κατακρίνει τὰ νεώτερα ἀθητικά μνημεῖα, καὶ
 μόνους λέγει καλοὺς τοὺς «*πάνυ τοῖς πατέρας παῖδας.*» Ἄν
 δὲ καὶ σώζονται ἐν τοῖς Μουσείοις, καὶ ἰδίως ἐν τῷ Βατι-
 κανῷ, πλεῖστα ἔργα τῶν χρόνων τούτων, οὐχὶ εἰς τὰ εἰ-
 κονικὰ ὑπαγόμενα, ὡς ὁ Μελέαγρος, ὁ Ἄδωνις, ὁ Σά-
 τυρος, καὶ Τρίτωνες, καὶ Νύμφαι, καὶ Ἡρωες, καὶ ἀ-
 θληταί, ἀλλὰ συγχρόνων γλυπτῶν ἔξ μόλις ὀνόματα
 εἰσι γνωστὰ ἐξ ἐπιγραφῶν (1), καὶ ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς ἦν

1) Παπίας καὶ Ἀριστέας ἐξ Ἀφρ. ἐποίησαν τοὺς δύο κεν-
 ταύρους ἐν Ῥώμῃ. Mus. Capitol IV, 32.

Ζήνων ἐξ Ἀφρ. Ἐπιγρ. Wink. VI, I. σ. 378. σ. 244.

Ἀττιλιανὸς ἐξ Ἀφρ. Μοῦσαν ἐν Φλωρεντίῃ, Ἐπιγρ.

Α. Πάντουλος, Ἐφέσιος, M. P. I. 339.

λίαν επίσημος, οὐδ' ἀνήκεν εἰς τὰς ἀρχίας τῆς τέχνης ἐστίας, ἀλλὰ τέσσαρες μὲν κατάγονται ἐξ Ἀφροδισιάδος τῆς Λυκίας, εἷς ἐξ Ἐφέσου, καὶ εἷς ἐκ Θάσου. Οἱ δύο τούτων, ὁ Πάπιας καὶ ὁ Ἀριστέας, κατασκεύασαν τοὺς δύο ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Καπιτωλίου διατηρουμένους Κενταύρους, εὐφυοῦς ἐπινοίας, ὧν ἐπέβαινον κατὰ παραστάσεις δακτυλιολίθων, μικροὶ πτερωτοὶ ἔρωτες· καὶ ἐξ ὧν ὁ μὲν νεώτερος φαίνεται μειδιῶν διὰ τὸν φιλοπαίγμονα ἐπιδάτην του, ὁ δὲ πρεσβύτερος στεγάζων ὑπὸ τὸ γαιρέκακον βρέφος. Εἰσὶ δ' ἀμφότεροι ἐκ λίθου μέλανος, μιμουμένου πιθανῶς καὶ κατὰ τὸ χρῶμα ἀρχαῖον τι χαλκοῦν πρωτότυπον.

Ἐδωκε δὲ καὶ ἰδιαιτρεάν ἀφορμὴν πρὸς ἰδανικὰς διαπλάσεις κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἢ μορφή τοῦ Ἀντινόου, τοῦ νέου καὶ ωραίου φίλου τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅστις ἐπνίγη ἐν ἔτει 130 μ. Χ. εἰς τὸν Νεῖλον κατὰ τὴν Βήσσαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν ἔκλαυσε, ἢ κολλακεία τὸν ἀπεθέωσε. Οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ Βιθυνοὶ δὲ οἱ ἦν Κλαυδαιοπολίταις ἐπὶ τὸν ἐπιμήσαν ὡς θεὸν Βάκχον, καὶ ταύτην τὴν λατρείαν ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ δεχθῶσι καὶ οἱ Μαυριεῖς, διότι, κατὰ Πausανίαν (1), οἱ Βιθυνοὶ Ἀρκάδες τέ εἰσι καὶ Μαυριεῖς τ' ἄνωθεν. Ἐκτοτε ἐπελήφθη τῆς παραστάσεως αὐτοῦ μετὰ πάσης σπουδῆς ἢ τέχνης, καὶ πάντες οἱ τότε ζῶντες καλλιτέχνηαι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας παρίστων αὐτὸν ὑπὸ ἐμβλήματα διαφόρων θεῶν, προσπαθοῦντες νὰ ἐξευγενίσωσιν εἰς θεῖαν ἔκφρασιν τὴν ἀτομικὴν του μορφήν, ἧτις εὐτυχῶς τοῖς παρεῖχεν ἀξιόλογον ἐνδόσιμον, διότι ἦτον εὐγενῆς καὶ ωραία, καὶ εὐκόλως διακρίνεται εἰς τοὺς ἀνδριάντας καὶ εἰς τὰ ἀνάγλυφα καὶ εἰς τὰ νομίσματα δι' ἰδίων χαρακτηρισμῶν, ἔχουσα τὴν κόμην δισειάν, τὸ

Ξενοφάντης, Θέτις. C. I. 336. — (1) II, 9.

μετωπον βραχὺ, τὰς ὀφρῦς ἀκριβῶς διαγεγραμμένας, τὸ στόμα προέχον, ὀλίγον σὺστηρὸν καὶ παχὺ, καὶ εὐρὺ τὸ στήθος καὶ θολωτὸν (PIN. KG, k). Ἡ περιφημοτάτη αὐτοῦ προτομή εἶναι ἢ εἰς Παρίσια (1) ἐξ Ἰταλίας μετενεχθεῖσα, καὶ ἔχουσα ἄλλοτε ἵχνη χρώματος, ὀφθαλμοὺς ἐκ πολυτίμων λίθων, καὶ περὶ τὴν κεφαλὴν στεφανὸν μετάλλινον σταφυλῶν καὶ καρπῶν πίτυος. Ἀρτιόλογοι δ' εἰσὶ καὶ ἢ ἐκ τῆς Τιβουρτινῆς ἐπαύλεως ἐν τῷ Λατερανῷ μουσεῖῳ, ὡς καὶ ἢ ἐν τῷ Βατικανῷ διατηρουμένη. Ἀλλαχοῦ δὲ παρίσταται ὁ Ἀντινοὺς ὡς Ἀπόλλων, Νέος Πύθιος, Ἑρμῆς, Ἡρακλῆς, Ἀγαθοδαίμων, ἀγαθὸς Ἡρως, ἤρωσ Ἀρισταῖος, ὁ Ἀρχὰς προστάτης τῶν ποιμένων καὶ κυνηγῶν (2). Θεραπεύοντες δὲ πολλάκις οἱ τεχνῖται τὴν φιλόρχαιον διάθεσιν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐπετηδεύοντο ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις καὶ ἔργα ἀρχαιοφανῆ, ὡς εἶναι ἢ Λανουβία Ἡρῶς ἐν Βατικανῷ· ἐτι δὲ μᾶλλον ἐπλαττον ἔργα αἰγυπτιακά, ἐκ τῆς θεωρίας ἢ τῆς πεποιθήσεως τοῦ αὐτοκράτορος ὀρμώμενοι, ὅτι ἢ αἰγυπτιακὴ τέχνη ἢ ἢ προμήτωρ τῆς Ἑλληνικῆς. Τοιαῦτα πολλὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀγάλματα εὐρέθησαν ἐν τῇ Τιβουρτινῇ ἐπαύλει, καὶ μεταξύ αὐτῶν καὶ τινὰ τοῦ Ἀντινοῦ (3), κατ' αἰγυπτιακὸν ῥυθ-

1) DENK. 388, ἐν Louvre, 126.— 2) DENK. 389. Ἀγαθοδαίμων (Κνέφ.) ἐν Βερολίῳ, 140.

Lev. 10. Προτομή ἐν Βερολ. 141.

Louvre. 234. Ἑρμῆς.

» 258. Ἀρισταῖος.

Mus. P. Cl. VI, 47. Louvre, 49. Προτομή.

Mus Capit. III, 56. Ἡρως.

Eckh. P. Gr. 9. Κεφ. Ἀντινοῦ, ὡς Κεφαλὸδεσμὸν προτωπ. Σιληνοῦ. Ἐκτ. ψῆφ. Εἰς Δροβεντίαν συλλογὴν. Ἀπόλλων Μαρ-

μάρινος. — 3) Bouill. II, 47. — Levey. 11, 12. — Winkelm. VI, I, p. 299. καὶ 2, 357.

μόν εἰργασμένα, τινὰ μὲν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ξηρότητα ἔχοντα, τινὰ δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀνετώτερον ἀποκλίνοντα, τὰ πλεῖστα ἐκ μελανολίθου (βασάλτου), ὡς ἴσως ἐκ τῆς ἀπομιμήσεως ἀρχαίων χαλκουργημάτων· διότι ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶχεν ἤδη ἀρχίσει καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν νὰ εἰσάγηται ἡ πολυτέλεια τῶν πολυχρόων λίθων. Οὕτως ἐκ μέλανος λίθου εἶδομεν ⁽¹⁾ ὅτι ἦτον κατεσκευασμένον τὸ ὠραῖον, ἴσως ἐξ ἀρχαιοτέρου ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἀντιγραφέν, ἄγαλμα τοῦ Νείλου, καὶ ὡς οἱ προμνημονευθέντες Κένταυροι. Ἐξ ἐρυθροῦ δὲ λίθου εἶναι Σάτυρός τις ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, καρπούς εἰς τὰς χεῖρας ἔχων, καὶ τοσοῦτον κομψός καὶ ὠραῖος διὰ τὴν θέσιν καὶ τὰς ἀναλογίας, ὥστε πρέπει ν' ἀποδοθῆ ἐπίσης εἰς ἀρχαῖον πρωτότυπον. Ἐκ πρασίνου δὲ λίθου διατηρεῖται ἐν τῷ αὐτῷ Μουσεῖῳ κολοσσιαῖον ἄγαλμα παιδὸς Ἡρακλέους, ὁμοίων ἐπαίνων ὀλιγώτερον ἀξιον.

Ἐπὶ Ἀδριανοῦ δ' ἐξέταθη εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν κόσμον καὶ ἡ ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἤδη εἰσαχθεῖσα λατρεία τοῦ Σαράπιδος, Θεοῦ ἐκ τοῦ Πόντου κατ' ἀργὰς προελθόντος, καὶ ὅστις ὡς τὴν οὐράνιον μετὰ τῆς ὑποχθονίου δυνάμεως συνδέων, τὴν εἰς τῶν κρίκων τῆς μεταβάσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος ἀπὸ τῆς ἀρχαίας πολυθείας εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἑνός καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ. Τούτου ἐν Οὐατικάνῳ εὕρισκεται εὐγενεστάτη προτομή ἀκτινοστεφῆς, καὶ μῦδιον φέρουσα καταχθονίου Θεοῦ ⁽²⁾.

Ἐκ δὲ τῶν νομισμάτων τοῦ Ἀδριανοῦ τὰ μεγάλα χαλκᾶ (maximi moduli) ἔχουσιν ὠραῖαν τὴν κεφαλὴν. Ὅμοίως δὲ καλοὶ εἰσι καὶ οἱ ἔμπαλιν τύποι. Καί τινες ἔκτυποι ψῆφοι προσέτι, παριστῶσαι τὸν Ἀδριανὸν ὡς πολεμιστὴν ⁽³⁾, εἰσι καλῆς ἐργασίας.

⁽¹⁾ Τομ. Α, σ. 541. — ⁽²⁾ DENK. 390, Σάρκις. — ⁽³⁾ Eckh. Pierres, Grav pl. 8.

Ἄλλ' ἡ ἀγαιοπρέπεια ἦν ὁ Ἀδριανὸς ἠθέλησε νὰ ἐμφυσηθῆναι εἰς τὴν τέχνην, μὴ προκύπτουσα ἐξ ἰδίας καὶ ἐσωτερικῆς αὐτῆς δυνάμεως, καὶ ἐξ ὀργανικῆς ἀναπτύξεως, δὲν ἐπέζησεν εἰς τὸν φιλόκαλον αὐτοκράτορα, καὶ εἰς τῆς εἰρηνικῆς τῶν Ἀντωνείνων (138μ.Χ.) κυβερνήσεως, ὁ κεκμηκὸς κόσμος, εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ἀναπτύχθηκε, δὲν ἠδυνήθη ὅμως ν' ἀναλάβῃ τὰς ἀρχαίας ζῆτικὰς τοῦ δυνάμεις, καὶ τὴν παραγωγικὴν αὐτοῦ εὐρωστίαν. Ἡ δὲ γλυπτικὴ, καθ' ὅσον ἐμαραίνετο τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐμφυσηθὲν αὐτῇ πνεῦμα, κατὰ τοσοῦτον ἔφθινεν εἰς ἐνδόμυχον πτωχίαν, περιβεβλημένην ὄγκον ἐξωτερικὸν καὶ ἐπίδειξιν, καὶ περιωρίζετο εἰς ἐπιφάνειαν ἀνευ βάθους, ἀναλόγως πρὸς τὸν χαρακτήρα ὅστις ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ φιλολογικὰ προϊόντα.

Μεταξὺ δὲ τῶν μνημείων, ὧν αἱ γλυφαὶ μαρτυροῦσι περὶ τοῦ τότε ρυθμοῦ τῆς τέχνης, διακρίνεται ἡ ἐν Βατικάνῳ βάσις τοῦ πυροποικίλου κίονος, ὃν ὁ Μ. Αὐρήλιος καὶ ὁ Λ. Οὐῆρας ἀνήγειραν εἰς τὸν Ἀντωνεῖνον, ἔχουσα ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν ἐπειργασμένην τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ἀντωνεῖνου καὶ τῆς ἀρχαίας Φαυστίνης, ἔργον ἐπιμελὲς μὲν καὶ ἐπιτήδειον, ἀλλ' ἔχον ὅπως σκληρὸν τὸ διάγραμμα· ἐπὶ δύο δ' ἐκ τῶν ἄλλων, νεκρικὴν πομπὴν ἰππέων, ζωηρὰν μὲν, ἀλλ' ἄτεχνον ἔχουσαν τῶν ζωδίων τὴν σώρευσιν καὶ τὴν διοπτικὴν αὐτῶν διάθεσιν. Τὰ δ' ἐκ τῆς ἀψίδος τοῦ Μ. Αὐρηλίου ληφθέντα, καὶ ἤδη ἐν Καπιτωλίῳ διατηρούμενα ἀνάγλυφα, ἐν οἷς διαπρέπει ὡς τὸ ἄριστον καὶ ἡ ἀποθέωσις τῆς Νεωτ. Φαυστίνης (1), εἰσι προϊόντα τέχνης παρακμαζούσης, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε κατὰ τὴν συνθεσὶν ἀφυῆ, πολλάκις δὲ ἀρχαιοτέρων συνθέσεων ἄτεχνον μίμησιν ἐμφαίνοντα.

(1) M. Cap. IV, 12.

Ἐπιφαίνεται δὲ μάλιστα εἰς τῶν αὐτοκρατόρων τὰς εἰκονικάς προτομάς ὁλόκληρος ὁ τῆς τέχνης χαρακτήρ, ἰσχυρῆς καὶ κόμπος· καὶ εἰσὶ μὲν ἐπιμελίστατα ἐπεξεργασμέναί αἱ πλεῖσται, καὶ μέχρις ὑπερβολῆς μάλιστα· καὶ ὁ πῶγων καὶ ἡ κόμη σχηματίζουσι δασυτάτους καὶ βαθεῖς βοστρύχους, ἐπιπονῶς καὶ διὰ τρυπάνου γεγλυμμένους πολλάκις, καὶ τὰ λοιπὰ πάρεργα εἰσὶ λίαν ἐπιτετηδευμένα· ἀλλὰ τοῦ προσώπου οἱ χαρακτήρες ἔχουσι τι τὸ χυδαῖον καὶ εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἐὰν βλέφαρα παρίστανται ὡς δερμάτινα, αἱ ῥυτίδες περὶ τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰσὶ λίαν καταφανεῖς, πρὸς ἀκριβῆ τῆς φύσεως μίμησιν, ἄνευ ἀναγωγῆς εἰς τὸ τελειότερον· καὶ αἱ κόραι καὶ αἱ ὀφρῦς σημειοῦνται πολλάκις, καὶ εἰς τῶν ἐπισήμων γυναικῶν τὰς προτομὰς παρίσταται ἀκριβολόγως ἡ ἀκομψὸς αὐτῶν ἀνάθεσις, καὶ αἱ τῶν ἐνδυμάτων πτυχίδες εἰσὶν ὀγκώδεις καὶ περυσισμέναι. Ὡς δ' ἐπὶ Ἀδριανοῦ ὁ Δίων, οὕτω, καὶ ἐπὶ δικαιότερον, ἐπὶ Ἀντωνείνων, θεωρεῖ ὁ Πασσαλῆς (1) τὰ πλεῖστα ἔργα τῆς ἐποχῆς του (« ἀγαθὰ μάλιστα τῆς ἐφ' ἡμῶν ») ὡς μνείας ἀνάξια, καὶ τὰ χρυσόκεράντινα τοῦ Ἀθήνησι Ὀλυμπείου ἐπαινεῖ μόνον διὰ τὸ σύνολον τῆς ἐντυπίσεως ἣν ἀπετέλουν· ὥστε καὶ μεταγενέστερα τῆς 120 Ὀλυμπιάδος μολὶς δύο ἢ τριῶν τεχνιτῶν ὀνόματα ἀναφέρει. Σώζονται δὲ τοῦ Ἀντωνείνου ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν προτομάς. Τοῦ Μ. Αὐρηλίου ὑπάρχει ἐφ' ἱπποῦ χαλκοῦς ἀνδριάς ἐν Καπιτωλίῳ, καλῆς μὲν ἐργασίας, ἀλλὰ πολὺ λειπόμενος τῆς ἰδανικῆς εὐγενείας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἔργων. Καὶ ἐν Λούβρῳ δὲ τῶν Παρισίων διατηροῦνται κολοσσαϊκαὶ προτομαὶ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Οὐήρου (2).

(1) ΣΤ, 21. — (2) DENK. 392, 393. Προτομὴ Μ. Αὐρηλίου καὶ Οὐήρου ἐν Λούβρ, 138, 140. Ἡ δευτέρη σχετικῶς

Ἐν Ἀθήναις ὁμως ἰδίως ἡ γενναία ἐλευθεριότης
τοῦ βαθυπλούτου Ἡρώδου, ὅστις ἦν οὐχ ἥττον ἢ ὁ
Ἀδριανὸς θαυμαστής τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιό-
τητος, ἐδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέαν καλλιτεχνικὴν δρα-
στηριότητα, καὶ ἐπολλαπλασίασε τὴν κατασκευὴν τῶν
ἀγάλματων, ἐν οἷς πολλὰ ἦσαν καὶ τὰ ἀρχαίζοντα καὶ
τὰ Αἰγυπτιαζόντα· οἱ ὁ καὶ ἐν Μαραθῶνι, ὅπου εἶχε
τὴν ἑπαυλὴν του, εὐρέθησαν προτομαὶ τοῦ Μ. Αὐρηλίου
τοῦ Σωκράτους, καὶ ἄλλαι, ὡς καὶ ὁ ἐν Θησείῳ διατηρού-
μενος Σ τ α ὀ ρ ὀ μ ο ς, ἐκ Πεντελησίου μαρμάρου,
κατ' αἰγυπτιακὸν ῥυθμὸν, ἀλλ' ἀμελέστερον εἰργασμένος,
καὶ τέχνην ἐμφαίνων παρακμάσασαν ἤδη.

Χωροῦσι δὲ τὰ νομίσματα κατ' ὀλίγον πρὸς
τὸ ἀτελέστερον. Τὰ πολυπληθῆ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι καὶ
μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνου κοπτόμενα ἦ-
σαν ὡς πρὸς τὰς τῶν αὐτοκρατόρων προτομὰς εὐτελε-
στερα τῶν ἐν Ῥώμῃ. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἑμπαλιν, ἀναλόγως
τῶν τότε κομπεύμενων πανηγυρισμῶν τῶν ῥητόρων,
παρίστανται ἐπιδεικτικῶς ἀλλὰ κακοῦ ῥυθμῶς αἱ ἐπιχώ-
ριοι ἑκασταχοῦ θεοτήτες, τὰ ἐντόπια μυθεύματα, καὶ
τὰ μνημεῖα ἐφ' οἷς ἐκόμπαζον τόσῳ μᾶλλον αἱ πόλεις,
καθ' ὅσον ἠδυνάτουσαν νὰ παραγάγῃσι πλεον αὐτῶν ἐφά-
μιλλα. Ἀλλ' ἐνεκα τούτων τῶν παραστάσεων τὰ νομί-
σματα τῶν χρόνων τούτων εἰσὶν ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐπο-
ψιν πολλῆς σπουδῆς ἀξία. Τοῦ Ἀ ν τ ω ν ε ἰ ν ο υ ὁμως
τὰ μεγάλα χαλκονομίσματα, καὶ ἰδίως τὰ ἔχοντα ἐπὶ
τοῦ ἑμπαλιν μύθους Ἡρακλέους, ἢ τῶν ἀρχαιοτάτων
τῆς Ῥώμης καιρῶν, εἰσὶν οὐχὶ κατώτερα τῶν τοῦ Ἀ-
δριανοῦ, ἐκτὸς ὅτι τὸ πρόσωπον εἶναι ἥττον ἐπιμελῶς
εἰργασμένον (1).

κῶς πρὸς τοὺς καιροὺς, ὠραία. — (1) DENK. 391. Eckh.
.D N. VII. σ. 29.

Τρίτη ἑκατονταετηρίς.

Ἄπο δὲ τοῦ τέλους τῆς δευτέρας ἑκατονταετηριδος, ἐπὶ τῆς παραχώδους βασιλείας τοῦ Κ ο μ μ ό δ ο υ καὶ τῶν ἀμέσων αὐτοῦ διαδόχων (180—235), τοῦ Σ ε π τ. Σ ε β ή ρ ο υ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἡ τέχνη διετήρησε μὲν εἰσέτι ὃν εἶχε τύπον καὶ ἐπὶ τῶν Ἀντωνείνων, ἀλλὰ προέβαινε πάντοτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον στερουμένη ψυχῆς, καὶ ὑλικῶς ἐξαχρειουμένη.

Τοῦτο προφανῶς δεικνύουσι τὰ ἐπὶ τοῦ κί ο ν ο ς ὃν ὁ Κ ό μ μ ο δ ο ς (180 μ. Χ.) ἀνήγειρεν εἰς Μ. Α ὑ ρ ή λ ι ο ν σωζόμενα, καὶ ἐλικσειδῶς αὐτὸν περιβάλλοντα ἀνάγλυφα, τὴν νίκην δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος παριστῶντα κατὰ Μαρκομάνων, ἔργα νεκρὰ καὶ ἀφυῶς τὰ τοῦ κίονος τοῦ Τραϊανοῦ μιμούμενα, καὶ τὸ ἄγονον καὶ ἐπισφαλές ἀποδεικνύοντα τῆς κατὰ κόρον σωρεύσεως τῶν ζωδίων, εἰς ἣν ἀκρίτως ἔχαιρεν ἡ Ῥωμαϊκὴ τέχνη. Ἐπιμᾶλλον δ' ἀχομψα καὶ χειρονακτικῶς ἐργασμένα, καὶ ἀτέχνως συγκεχυμένα, εἰσὶ τὰ γλυπτικὰ κοσμήματα τῶν ἀψίδων τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (201 μ. Χ), ἐξ ὧν τὰ ἐπὶ τῆς ἐλάσσονος ἀψίδος παριστῶσι τὴν παράδοσιν τῆς Παρθικῆς Κτησιφώντος, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους προσαγομένους τῷ αὐτοκράτορι (1).

Αἱ δὲ προτομαὶ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐποπλασιάζοντο ἤδη ὑπὸ τοῦ δουλικοῦ φρονήματος ταύτης τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν καὶ αὐτὴ ἡ βουλή ἐπέβαλλε διὰ θεσπίσματος εἰς ἕκαστον πολίτην νὰ ἔχη ἀνά μίαν εἰς τὴν οἰκίαν του. Καὶ ἔμενε μὲν πάντοτε ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐξεικονίσεως τὸ πρῶτιστον τῶν ἔργων τούτων πρόβλημα, ἀλλ' ἡ ἰσχνότης, ἡ ἐπιτήδευσις, καὶ συγχρόνως ὁ ὄγκος αὐτῶν ἠϋξάνεν ὀσημέραι. Τοῦ Κ ο μ μ ό δ ο υ σώζονται προτομαὶ παριστῶσαι αὐτὸν ἐνίοτε μὲν νέον, ὡς

(1) DENK. 403.

πυγμαλχος, ἐνίοτε δὲ προβεβηκότα· ἢ δ' ὠραιότερα αὐτοῦ κεφαλὴ διατηρεῖται εἰς τὸ Καπιτώλιον. Καὶ τοῦ Περνακῶς καλὴ προτομὴ ὑπάρχει ἐν Βατικάνῳ (1). Τοῦ δὲ Σεπτιμίου Σεβήρου αἰ. προτομαί, ὧν πλείστοι σῶζονται, ἦσαν ἤδη ξηρότεραι τῶν τοῦ Ἀντωνείνου (2), ἀλλ' ὑπάρχει χαλκοῦς αὐτοῦ ἀνδριάς, οὗ ἡ ἐργασία, καὶ μάλιστα ἡ τῶν παρέργων, εἶναι ἰκανῶς ἐπιμελής (3). Τοῦ δὲ Καρκαλάλα (211 μ. Χ.) σῶζονται πολλαὶ προτομαί, λόγου ἄξια διὰ τὴν ὁμοιογραφικὴν ἀκρίβειαν μεθ' ἧς παριστῶσι τοῦ τέρατος ἐκείνου τὴν μορφήν καὶ τὸ ἦθος, εἰς ᾧ ἐγκαταμίγνυται καὶ ἐπιτήδευσις αὐστηρότητος (4). Οὗτος ὁ τύραννος, τὴν ἀνέγερσιν ἰδίων ἀνδριάντων περὶ πολλοῦ ποιούμενος, συνέλαβε τὴν παράβολον, ἀλλὰ μὴ ἐκτελεσθεῖσαν ἰδέαν τοῦ νὰ οἰκαιοποιηθῇ τὸν Ὀλύμπιον Δία τοῦ Φειδίου, εἰς τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο τὴν ἴδιαν αὐτοῦ θηριώδη κεφαλὴν ἐπιθέτων. Ὑφίσταντο δὲ καὶ τοῦ Ἑλαιογαλάλου (218) τινὲς προτομαί ἀξέπαινον δεικνύουσαι λεπτότητα ἐργασίας (5). Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222) παρίστανται οἱ Ἀυτοκράτορες ἔχοντες κεκομμένον τὸν πώγωνα, καὶ ἐν γρῶ κεκαρμένην τὴν κόμην (6). Ἐν γένει δ' ἀντὶ τῶν ἀγαλμάτων πολλαπλασιάζονται ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων αἰ. προτομαί, διότι αὐταὶ κυρίως ἀφορῶσι τὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς, τὴν ὁμοιογραφίαν. Τὰ ἐνδύματα δὲ τῶν ἀγαλμάτων πολλάκις τὸν τεῦθεν ἐπιδεικτικώτερον κατεσκευά-

(1) Cardinali, mém. Rom. III σ, 83. — (2) DENK. 398: Mong. pl. 47, 1, 2. — Mon. Gab. n. 37. — (3) Maffei Racc. 92. — (4) DENK. 399. Καρκαλάλας ἐν Νεαπόλει, M. Barb. III, 25. — P. Cl VI, 55. — Mong. 49, 1. — Louvre, 60. (5) Mong. pl. 57, 1. 2. — Louvre, 83. — ἐν Μοναχῶ 216. (6) DENK. 400. Ἀλ. Σεβ.

ζοιτο ἐκ πολυχρόων λίθων, καὶ τῶν γυναικῶν ἡ κόμη παρίστατο ὑπερβολικῆ, ἀκομψος, ἐνίοτε καὶ περιαιρετὴ ἐκ χρώματος διαφόρου. Οὕτως εἰς τὴν ἐν Βατικάνῳ προτομὴν Ἰουλίᾶς Δόμνας, τῆς γυναικὸς τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ μάμμης τοῦ Καρακάλλα, ἡ κόμη ἐμφαίνει φαινάκην (Galeri, Galeracula, sutilia, textilia, capillamenta) ⁽¹⁾, ὡς καὶ ἡ τῆς Μαρμαίας, μητρὸς τοῦ Ἀλ. Σεβήρου, καὶ ἡ τῆς Πλαυτίλλης, γυναικὸς τοῦ Καρακάλλα. Τὸ δ' ἄγαλμα τῆς Σοαιμιάδος, μητρὸς τοῦ Ἐλαιογαβάλου, ἐν Πραινέστη, παριστῶν Ἀφροδίτην, ἔχει τὴν κόμην περιαιρετὴν ⁽²⁾, καὶ ἄγαλμα τῆς Λουκίλλης ἔχει αὐτὴν ἐκ μέλανος λίθου ⁽³⁾. Ἐξηκολούθουν δ' εἰσέτι παριστῶμενοι πολλάκις οἱ Ἀυτοκράτορες καὶ ὡς θεοί· ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς τῶν ἀτομικῶν καὶ ἰδανικῶν μορφῶν ὅν ἦν ὡς πρὶν ἐναρμόνιος πλέον καὶ φυσικός. Κατ' ἐπιγράμμα σωζόμενον ἐν Δίῳνι Κασσίῳ ⁽⁴⁾, ὁ Κόμμοδος προίσταται πολλάκις ὡς Ἡρακλῆς, καὶ σώζονται τινὲς Ἡρακλεοῦς ἄγαλματα ἔχοντα κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπιτεθειμένην. Καὶ εἰς νομίσματα· ἐπίσης εὐρισκεται καὶ ὡς Ἡρακλῆς ἐσταλμένος ⁽⁵⁾. Κατὰ νεωτέρους δὲ χρονολογούς ⁽⁶⁾ ἐπέθεσε τὴν κεφαλὴν του εἰς τὸν Ῥόδιον κολοσσόν, ὃν εἶχεν ἀνεγείρει ἐκ νέου ὁ Ἀδριανὸς ἢ ὁ Οὐεσπασιανός. Τοῦ Σεπ. δὲ Σεβήρου (193 π.Χ.) καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἀνδριάντες, ἐν οἷς παρίστανται ὡς Ζεὺς, ὡς Βάκχος καὶ ὡς Ἡρακλῆς, εἰς Λούναν. Ὁ δὲ Γαλιηνός (260) παρουσιάζετο εἰς τὰς θεατρικὰς παραστάσεις ἀκτινοφόρος ὡς ἥλιος, καὶ τοιοῦτος ἤθελε νὰ παρίσταται καὶ ἐν ταῖς γλυφαῖς ⁽⁷⁾. Καὶ αἱ αὐτοκρατορίσσαι ἐπίσης παρίσταντο

⁽¹⁾ DENK. 401. pl. 48. 2. — ⁽²⁾ DENK. 402. M. P. Cl. II, 51, Mong. 8. 2. — ⁽³⁾ Wink. V, 51. — ⁽⁴⁾ Nov. collect. II, σ 225. Mai. — ⁽⁵⁾ DENK. 396, χαλκονόμισμα. — ⁽⁶⁾ Allatius, ad Phila σ. 107. — ⁽⁷⁾ Frebell 16, 18.

τῆτε ὡς θεαί, οἷον αἱ δύο Φαυστίται, ὡς Δήμητρα καὶ ὡς Περσεφόνη (1), συνηθέστερον δὲ ἡμίγυμνοι ὡς Ἀφροδίται, εἰ καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς πιστῆς εἰκονίσεως καὶ ἡ παράδοξος τῆς κόμης ἀνάδεις ἀντιφάσκουσιν ὡς ἐπὶ τοῦ πλεῖστον εἰς τὴν μυθολογικὴν ταύτην παράστασιν(2).

Ἐκ τοῦ πλήθους δὲ τῶν κατασκευαζομένων προτομῶν ἐπεκράτησεν ἤδη ἡ ἕξις τοῦ γλύφειν τοιαύτας ὀκυπέτα κεφάλους, ἡ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἑκατέρωθεν περιστώσας, ἡ πατέρα καὶ υἱόν, ἡ συνάρχοντας οὕτω συνδεδεμένους. Τοῦ Καρακάλα (211), φρονοῦντος ὅτι ὡμοιάζετον Ἀλέξανδρον, καὶ προσπαθοῦντος νὰ σχηματίζηται ὡς ἐκεῖνον, παρίστατο πολλάκις ἡ κεφαλὴ εἰς τοιαύτας διπλᾶς προτομὰς μετὰ κεφαλῆς τοῦ Μακεδόνο(3), οὗ πολλά ἔνεκα τῆς γελοίας ἀξιώσεως ταύτης τοῦ τυράννου κατεσκευάσθησαν τότε ἀγάλματα. Ἠγάπα δὲ καὶ ὁ Ἀλεξ. Σεβήρου τὰ ἀγάλματα, καθ' ὅσον ἀνεκάλουν τὴν μνήμην ἐναρέτων ἀνδρῶν, καὶ μετεκαλέσασθαι πάντα τὰ τέχνην, ἵνα ἐργασθῶσι τοιαῦτα(4).

Ὄφείλεται ὅμως καὶ εἰς τὴν ἐπαγὴν ταύτην ἰδιαίτερα, καὶ ἐν μέρει ἰδιορρυθμῶς, συνεισφέρει εἰς τὴν τέχνην, ἡ ἐργασία τῶν σαρκοφάγων, προκύψασα μέρος μὲν ἐκ τῶν τυρρηνικῶν λαρνάκων, αἵτινες ὅμως ἦσαν μικραὶ καὶ τεφροδόχοι κυρίως, μέρος δ' ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς χριστιανικῆς δοξασίας περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ἥτις εἰσχωρήσασα εἰς τὰς συνειδήσεις καὶ πρὸ τῆς διαδόσεως καὶ τῆς ἐπισήμου εἰσαγωγῆς τοῦ νέου θρησκευάματος, συνεπήγαγε τὸ ἔθος τοῦ ἐνταφιάζειν,

(1) R. Roch. Ann. d. Just. d. Rom. I, 147.—(2) DENK. 402. Σοαιμιάς, μήτηρ τοῦ Ἐλαιογαβάλου, Ἀφροδίτη. Ὁμοίαι 1/2 Μαρκιανῆ, ἀδελφὴ τοῦ Τραϊανοῦ. — P. Cl. II, 52, Σαλουστία, γυνὴ Ἀλεξ. Σεβήρου. — (3) Ἡρωδιαν. Δ, 8.—(4) Lamprg. 25.

ἀντὶ γὰρ κατακαίωσι τὰ σώματα. Πρὸς τοῦτο τὰς πρὶν ἐν χρήσει κάλπας ἀντικατέστησαν μεγάλαι λάρνακες, εἰς ἃς ἐναπετίθετο ἀκέραιον τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ, καὶ ἃς οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν σαρκοφάγους. Ἐκοσμοῦντο δ' αἱ πλουσιώτεραι ἐξ αὐτῶν ἐξώθεν ἐπὶ τῶν πλευρῶν δι' ἀναγλύφων, ἅτινα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο προῖόν τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης ἔχουσι τάσιν ἰδανικὴν, διότι εἰσὶ μίμησις καὶ ἐξακολούθησις τῶν κοσμημάτων τῶν Τυρρῆνῶν λαρνάκων, καὶ διότι ὡς ἐκεῖνα ἀντιγράφουσι πολλάκις Ἑλληνικὰ πρωτότυπα ἐκ τῶν περιφημοτέρων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὧν τινὰ μόνον διὰ τοιούτων μιμήσεων μᾶς γίνονται γνωστά. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ἡ ἐργασία αὐτῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετρία, ἢ καὶ κακὴ, κατὰ τὸν χαρακτήρα τῶν χρόνων ἐφ' ὧν κατεσκευάζοντο, τὸ διάγραμμα ὁμῶς αὐτῶν φαίνεται πολλάκις εὐφυὲς καὶ ὠραῖον, κατὰ τὸ πρωτότυπον ἢ ἀντέγραφον, ὅταν δὲν ἐπικρατεῖ καὶ εἰς αὐτὸ ἡ ἀρχαῖος ἐκείνη ἐπισώρευσις, ἣτις ἐμφαίνει ὅτι ἐξετελέσθησαν κατὰ πρωτότυπα Ῥωμαϊκὰ σχέδια. Ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων ὀλίγαι εἰσὶν αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τοῦ ἐντεθαμμένου τὸν βίον, ἢ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ εἰς τῶν οἰκείων αὐτοῦ τὸ πένθος, ὡς ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν τάφων. Ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων τούτων λαρνάκων εἶναι ἡ ἐν Φλωρεντία διατηρουμένη, καὶ ἐν ἀλληλοδιαδόχοις περιεργωτάταις παραστάσεσι πάντα τὸν βίον ἀνδρὸς Ῥωμαίου ἐμφαίνουσα. Ἄλλη δ' ἐν Λουγδούνῳ περιέχει θρίαμβον ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν βρεφῶν Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου, τρεφομένων ὑπὸ τῆς Λυκαίνης. Αἱ δὲ πλεῖσται παραστάσεις εἰσὶ, κατὰ τὸν Τυρρῆνικὸν τρόπον, συμβολικαί, ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ τῆς μυθολογίας σκηναὶς ἀρυόμεναι εἰς ἀλληγορίαν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, αἵτινες ἐν μέσῳ τῆς ἐκπνεύσεως εἰδωλολατρίας φαίνονται ὡς προαύγασμα τοῦ ἀνατέλλοντος νέου θρησκευματος. Οὕτω συνθέσεις θήρας, ἀγώνων, μαχῶν, εἴτε ἰδανικῶν, οἷαι αἱ γιγαντομαχίαι, αἱ ἀμαζονομαχίαι, εἴτε συμπλο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κων Ῥωμαίων κατὰ βαρβάρων, αἰνίττονται τὴν ἐν τῷ βῶ πάλην κατὰ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀμαρτίας. Ὡραῖος τῆς κατηγορίας ταύτης σαρκοφάγος εἶναι ὁ ἐν Δελφοῖς σφαιζόμενος ἠκρωτηριασμένος, καὶ παριστῶν θήραν τῆς Καλυδωνίας συός, καὶ ὁ ἐν τῷ Θησεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν ἠκρωτηριασμένος, καὶ ἐπιγεγλυμμένην ἔχων. Ἀμαζονομαχίαι μὲθ' ὑπερβολικῶν σεσωρευμένων καὶ προερχόντων τῶν ζωδίων. Ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῆς Ῥώμης διατηρεῖται ἐπίσης ὡραῖος σαρκοφάγος μετ' Ἀμαζονομαχίας καὶ αὐτόσε καὶ ἐν Πίσῃ τῆς Ἰταλίας, ἕτεροι μάχας ἔχοντες Ῥωμαίων κατὰ βαρβάρων, καὶ πολλοὶ ἐν τῷ Βατικανῷ Μουσεῖῳ ἀγῶνας παριστῶντες τοῦ ἵπποδρομίου. Τοὺς δ' ἐγκοσμίους ἀγῶνας αἰνίττονται οἱ συνεχῶς παριστώμενοι ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους, ὧν ὀκτὼ εἰσὶν ἐπιλελαξευμένοι ἐπὶ λάρνακος τῆς Φλωρεντίας· ἐπὶ δ' ἑτέρας τῆς Βοργεσιανῆς ἐπαύλιος οἱ ἄθλοι διαιροῦνται διὰ κίωνων, ὡς εἰσὶν αἱ τοῦ Θησείου μετόπαι.

Συγχεύεσθαι δὲ μὲθ' αἱ μυθολογικαὶ καὶ ἠρωδολογικαὶ παραστάσεις, ὧν τινές, ὡς φαίνεται, ἦσαν ἀνευ ἰδιαιτέρας τινὸς σημασίας, ἀπλᾶς κοσμήσεις ἐξ ἀντιγραφῆς ἀρχαίων ἀριστουργημάτων. Ἀλλ' οἱ καὶ τούτων πολυπληθέστεροι εἰσὶν ἀλληγορίαι τοῦ θανάτου, τῆς τελευταίας ὁδοιπορίας, καὶ τῆς ἀνατάσεως τῆς ψυχῆς πρὸς παλιγγενεσίαν καὶ πρὸς εὐγενέστερον μέλλον. Ὁ μῦθος, φέρ' εἰπεῖν, τῶν Νιοβιδῶν, ὁ κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύμπλεγμα ἐπὶ λάρνακος τοῦ Βατικανοῦ μουσείου, καὶ ἄλλους τῆς Βενετίας, ἐπιγεγλυμμένος, αἰνίττεται τὸν μοιραῖον θάνατον. Αἱ πολλαὶ Νηρηίδων πλοῦν ἔχουσαι, ἴσως κατὰ πρότυπα τοῦ Μύρωνος καὶ τοῦ Σκόπα, οἷαι αἱ ἐν τῷ Βατικανῷ, ἐν Καπιτωλίῳ καὶ ἐν τοῖς Ὀρσινίσις οἴκοις ἐν Ῥώμῃ, ὡς καὶ ἡ τὸν πλοῦν τοῦ Ἀχιλλέως παριστῶσα ἐν Καπιτωλίῳ, πιθανῶς καὶ αὐτὸν κατὰ τοῦ Σκόπα τὸ ἀριστούργημα ⁽¹⁾, ἐγγουῶσι τὸν εἰς ἄδου διά-

(1) Ἴδε τόμ. Α. σελ.

πλουν. Ἡ δ' ἀλληγορία τῶν Δημητριακῶν παραστάσεων, αἵτινες εἰσὶν ἐκ τῶν συνηθεστέρων, αἰνίττεται τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τοῦ σίτου, εἰς τὴν γῆν καταβαψιν καὶ τὴν ἀναβλάστησιν· ἢ πολλάκις ἐπαναλαμβανομένη ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης, εἶναι καὶ αὐτὴ τοῦ Δημητριακοῦ κύκλου, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴ ἢ εἰς ἄδου καθοδος. Ἡ δὲ παράστασις τῆς Ἀρτέμιδος, πρὸς τὸν καθεύδοντα Ἐνδυμίωνα προσερχομένης, ἣτις διαπρέπει ἐπὶ ὠραίου σαρκοφάγου τοῦ Καπιτωλίου, καὶ ἐπὶ ἄλλου τοῦ Βατικάνου ὀηλοῖ τοῦ θανάτου τὸν ὕπνον, καὶ τὴν ἐλπίδα εὐτυχοῦς ἐξεγέρσεως· καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἢ καὶ τὴν μετὰ θάνατον ἀναγνώρισιν καὶ συμβίωσιν ἐτι ἐμφαντικώτερον αἰνίττονται αἱ παραστάσεις τῆς Ἀλκήστιας καὶ τοῦ Πρωτεσιλάου, ἐκ τοῦ ἄδου ἐπιστρεφέντων, αἵτινες κοσμοῦσι δύο λάρνακας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ἀλβανῆς ἀπαύλιος. Τὴν αὐτὴν ἀλληγορίαν ἐμφαίνει καὶ ὁ οὐχ ἥττον συνεχῶς ἐπὶ τῶν λάρνακων εἰκονιζόμενος μῦθος τῆς Ψυχῆς καὶ τοῦ Ἔρωτος, ὅστις ἐπιήρθε μὲν ἤδη καὶ πρὸ Χριστοῦ γνωστὸς τοῖς τεχνίταις, ἰδίῳτι Ψυχὰ καὶ Ἔρωτες πλέκοντες στέφανα εὐρέθησαν ἤδη ἐν Πομπηία (1). Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ Ἀντωνείνων, ἢ καὶ ἀπὸ Ἀδριανοῦ φαίνεται διαδοθεῖς, διότι ἔκτοτε μόνον γίνεται μνεῖα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συγγραφέων, καὶ τὰ παριστῶντα αὐτὸν συμπλέγματα, εἰ καὶ εὐφυῶς διαγεγραμμένα, ὡς πρὸ πάντων τὸ ἐν Καπιτωλίῳ, Ἔρωτος τὴν Ψυχὴν ἐναγκαλιζομένου, εἰσὶν ὁμῶς ἐργασίας ὅλα σχεδὸν μετρίας, καὶ ἐμφαίνουσιν οὐχὶ ἀρχαιοτέραν τὴν ἐργασίαν. Εἰς δὲ τῶν ὠραιοτάτων σαρκοφάγων, εἰς ὃν παρίσταται ὁ μῦθος τῆς Ψυχῆς καὶ τοῦ Ἔρωτος, διατηρεῖται ἐν Ἀρλασίᾳ τῆς Γαλλίας.

Πρὸ πάντων δὲ συνεχεῖς εἰσὶν ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων αἱ Βακχικαὶ παραστάσεις, τὴν ἐπίγειον μέθην, καὶ τὸν ὕπνον τῆς αἰωνίας ἀναπαύσεως αἰνιττόμεναι. Τὸ ἐπ'

(1) Mus: Borb. IV, 49,

αὐτῶν πολλάκις ἐν μέθῃ ἀποκομιζόμενον παιδίον ἢ δαιμονιον, ὡς ἐν τινι σαρκοφάγῳ τοῦ Θησείου, δηλαῖ τὸν ἐν τῷ βίῳ χειμασθέντα καὶ εἰς τὴν ἡρεμίαν τοῦ τάφου κατακλινόμενον. Πολλάκις τὸ παιδίον τοῦτο ἔφερε τὴν μορφήν τοῦ ἀποθανόντος· διὰ τοῦτο, ὡς ἐκ σωζομένων λαρνάκων ἐξάγεται (1), τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔμενε πολλάκις ἀκατέργαστον, μέχρις οὗ εὖρη τὸν ἀγοραστήν της ἢ ἐν ἐργοστασίῳ κατασκευασθεῖσα λάρναξ. Ἐκ τοῦ Βακχικοῦ κύκλου παριστᾷ τὸν Διόνυσον εὐρίσκοντα τὴν Ἀριάδνην ὡραία λάρναξ τοῦ Βατικανοῦ μουσείου. Διονυσιακὰς δὲ σκηνὰς ἔχουσι καὶ διάφοροι ἄλλοι σαρκοφάγοι ἐν τοῖς μουσείοις Νεαπόλεως, Πίσης, Λουγδούνου καὶ Ῥώμης, καὶ πρὸ πάντων ἐξαιρετὸν βακχικὴν ὄρχησιν μία τῶν τοῦ Βατικανοῦ μουσείου· καὶ ἀξιολογὸν ἔργον τῆς κατηγορίας ταύτης περιέχουσι τρία τεμάχια σαρκοφάγου ἐκ Πατρῶν, ἐν τῷ Θησείῳ διατηρούμενα, καὶ χοροὺς παριστῶντα Σατύρων καὶ Βακχίδων, κακῆς μὲν ἐργασίας, ἀλλὰ θαυμασίῳ καὶ βεβαίῳ ἀρχαίῳ διαγράμματι· μίτ μάλιστα τῶν ὀρθομένων γυναικῶν ἀναπολεῖ τὴν Χαμαιροφόνον τοῦ Σκοπα, καὶ ἴσως εἶν' ἐκείνης ἀντίγραφον. Ἐν Σπάρτῃ δὲ, εἰς βρύσιν, ὑπάρχει ἐπίσης σαρκοφάγος κοσμούμενος δι' ὀρχήσεως Βακχικῆς, καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν Πᾶνας ἔχων ἐπὶ βάσεων, ὀπισθεν δὲ λυχνίαν φυλασσομένην ὑπὸ γρυπῶν. Εἰς τὸν ἐν Αῤῥήναις κῆπον τοῦ Κ. Μ. Σούτζου, ὡραῖον σαρκοφάγον κοσμοῦσι παῖδες μεθύοντες, δαιμονιον ποτίζον γρύπα, βούκρανα καὶ στέμματα, καὶ ἀσπίς ἔχουσα ὡς ὀμφαλὸν γοργώνιον. Εἰς δὲ τῶν περιεργωτάτων σαρκοφάγων δια τὴν πλουσίαν καὶ ἀγχίνοα αὐτοῦ συμβολικὴν, εἶναι ὁ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Μουσείῳ διατηρούμενος (2), καὶ αἰνιττόμενος πᾶσαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὴν τύχην, κατ' ἰδέας καὶ δι' εἰκόνων ἐν αἷς συνδέεται ἢ ἐκπνεού-

(1) Mus. P. Cl. V, 13. — (2) DENK. 405

σα πολυθεία μετὰ τοῦ ἐκνικῶντος χριστιανισμοῦ. Κατ' ἀρχάς, ἐνώπιον τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐας ἐν τῷ παραδείσῳ, ὑπὸ τὸ δένδρον τῆς πρώτης ἀμαρτίας, παρίστανται ἐν προσωποποιήσει τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ὁ Ἥφαιστος ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του μετὰ τῶν σιδηρουργῶν του, ἐν ζωηρῷ, πλήρει εὐρωστίας, καὶ βεβαίως ἐξ ἀρχαίου ἔργου ἀντιγεγραμμένῳ συμπλέγματι· ἡ γῆ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας φέρουσα, καὶ ἐν θέσει ἀρχαιοπρεπῆ καθημένη· ὁ Ποσειδῶν μετὰ κυματούσης ἐσθῆτος ἐπὶ δελφῖνος ὀχούμενος· καὶ ἐναέριον ἄρμα φέρον τινά, νεανίαν ἢ νέαν, διότι δὲν διαγιγνώσκεται, ὑπὸ δὲ τῶν ἐξηγητῶν ἐκληφθέντα ὡς τὸν προφήτην Ἡλίαν. Μεταξὺ δὲ τούτων παρίστανται ὡς παιδία ὁ Ἔρως καὶ ἡ Ψυχὴ, ἐν τρυφερᾷ περιπτύσει κατὰ τὸ συμπλεγμα τοῦ Καπιτωλίου. Τούτοις δ' ἔπεται ὁ Προμηθεὺς ἐν ἐπισήμῳ θέσει καθήμενος, καὶ ἐν μέσῳ τῶν Μοιρῶν διαπλάτων ἀνθρώπινον ἰνδαλμα, εἰς ὃ ἐμφυσᾷ ψυχὴν ἢ Ἀθηνᾶ, τὸ πτερωτὸν ὀμώνυμον ἐντόμιον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπιθέτουσα. Ἀλλ' ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἔπεται ἡ σκηνὴ τοῦ θανάτου. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου πλάσματος, ἐκτάδην κειμένου, στηρίζει τεθλιμμένον ὁ Ἔρως ἀνεστραμμένην καὶ ἐσβεσμένην τὴν δᾶδα αὐτοῦ, καὶ ἐπ' αὐτῆς κάθηται, ὡς τὸν νεκρὸν ἐκφυγοῦσα, ἡ ψυχὴ ἐν σχήματι ἐντόμου. Ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν δὲ τοῦ νεκροῦ κρατεῖται ἠνεωγμένη βίβλος τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς ἀνακομίζει μετὰ ταῦτα τὴν ψυχὴν ὑπόπτερον, καὶ τὸν Προμηθεῖα, εἰς τὸν βράχον προσδεδεμένον, σώζει ὁ Ἡρακλῆς, τὸν γῦπα κατατοξεύων, εἰς ἀλληγορίαν τῆς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου ἀπολυτρώσεως τῆς ψυχῆς.

Πολλοὶ τῶν σαρκοφάγων ἔχουσιν ἐπὶ τῶν πωμάτων αὐτῶν καὶ ἐπικειμένους ἀνδριάντας, κατὰ τοὺς *accumbentes* τῶν τυρρηνικῶν λαρνάκων, οὐχὶ μὲν βαρεῖς καὶ συντετμημένους, καὶ ἐπανεγειρομένους ὡς ἐκείνους, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐργασίας μετριωτάτους. Τοιοῦτοι

ἰσι δύο ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Θησείου, τινές ἐν Ἐπιδαύρῳ, καὶ δύο ἐν τῷ Καπιτωλίῳ.

Καθ' ὅσον δ' ἐξησθενοῦντο αἱ ὑπὲρ τοῦ πατρίου θρησκευάματος πεποιθήσεις, καὶ ἐκλονίζετο ἡ πίστις πρὸς τὰς ἐπιχωρίους θεότητας, ἃς ἀπαρακαλύπτως καὶ ἀφώδως ἐκωμῶδει ἤδη ἡ δηκτικὴ Μοῦσα τοῦ Λουκιανοῦ, καὶ ἐπεκράτει ἡ ἀδιαφορία, εἰσεχώρουν καὶ ἐπολιτογραφοῦντο ἀκωλύτως εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν Ὀλυμπον, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, ξένοι θεότητες, καὶ μετὰ τὸν ἐκ Πόντου προγενεστέρως ἤδη προελθόντα Σέραπιν, εἰσήχθη ἐπὶ Πομπηίου ἡ λατρεία τῆς Αἰγυπτίας Ἴσιδος, ἧς τὰ μυστήρια, τὴν ἐκδιαίτησιν τῶν τότε ἠθῶν συγκαλύπτοντα καὶ καθιεροῦντα, ἐγίνοντο διὰ τοῦτο πολλοῖς ἀσπαστά. Ἐπεκράτησαν δὲ πρὸ πάντων ὅταν καὶ οἱ Αὐτοκράτορες Κόμμοδος καὶ Καρακάλλας, παρευρεθέντες εἰς αὐτὰ, τοῖς ἔδωκαν ἐπίσημον κῆρος. Τῆς Ἴσιδος ἐξαιρετὸν ἄγαλμα τηρεῖται ἐν Καπιτωλίῳ, ἔργον καλῆς ἐποχῆς, ἐφ' οὗ ἐπιτρέπεται ἐπίσημος ἐμβριθία, διὰ τῆς ἀναβολῆς μόνον καὶ τῶν ἐξωτερικῶν συμβόλων ἐμφαῖνον τὴν ξενικὴν τῆς λατρείας καταγωγὴν. Πολλὰ δ' ἄλλα τῆς αὐτῆς θεᾶς σωζόμενα ἄγαλματα ἐκ μέλανος λίθου τὸ πλεῖστον, ἔχουσι τὸν ξηρὸν τῶν Αἰγυπτιακῶν πλασμάτων ῥυθμὸν, καὶ διὰ τῆς κακοτεχνίας τῶν ἐμφαίνουσι τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς. Ἀπὸ δὲ Κομμόδου καὶ Καρακάλλα ἐπετυποῦντο αἱ προτομαὶ καὶ τοῦ Σαρράπιδος καὶ αὐτῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ῥώμης⁽¹⁾.

Ἐν γένει δ' ὡς ἐκ μυστηριώδους τινὸς συναισθήσεως ὅτι τὸ φῶς, τὸ ἄρτι ἀναλάμψαν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔμελλεν ἐκεῖθεν νὰ ἐκταθῆ ἐφ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, αἱ καρδίαὶ καὶ αἱ διάνοιαι ἐστρέφοντο ἤδη πρὸς τὰς τότε μᾶλλον ἀνθούσας ἀσιανὰς ἐπαρχίας· καὶ ἰδίως ἀφ' οὗτου Συριακὸς

(1) Eckh. VII, p. 128, 213.

οἶκος, ὁ τοῦ Βασιανοῦ ἱερέως τοῦ Ἡλίου ἐν Ἐμέσῳ, ἀνέβη τὸν Ῥωμαϊκὸν θρόνον διὰ τῶν γυναικῶν, τῆς Ἰουλίας Δόμνης, συζύγου τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, καὶ τῆς Ἰουλίας Μαΐσης, μάμης τοῦ Ἐλαιογαβάλου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, ἐκτοτε Ἀσιαναὶ ἰδέαι, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι ἐπεπόλασαν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον, οὐ μικρὰν ἐπιρροήν καὶ ἐπὶ τῆς τέχνης ἐξασκήσασαι τότε.

Ἡ Μιθραϊκὴ λατρεία ⁽¹⁾, μίγμα Ἀσσυριακῆς καὶ Περσικῆς ὀρησκείας, ἐπικρατήσαν εἰς Φρυγίαν, Καππαδοκίαν, καὶ τὰς περὶ ἧς γῶρας, ἐγνώσθη ἤδη καὶ πρὸ τοῦ Πομπηίου διὰ τῶν Κιλικῶν πειρατῶν, καὶ εἰσῆχθη εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ Δομιτιανοῦ (80 μ. Χ.), καὶ ἰδίως ἐπὶ Κομμόδου (177). Συνίστατο δ' εἰς πράξεις ἱλασμῶν τελουμένων ἐν ἄντροις ἀποκρύφοις διὰ θυσίας ταύρου βασανιζομένου. Πολλὰ ἀνάγλυφα σώζονται παριστῶντα αὐτῆς τὰ μυστήρια, συνήθως τὸν Μίθραν, νέον, τὸν Φρυγικὸν πῖλον φέροντα, κεντῶντα δὲ τὸν ταῦρον διαμυχαίρας, καὶ κύνας, σκορπιούς καὶ ἄλλα ἀκάθαρτα ζῶα, τὸ αἷμα αὐτοῦ δροφῶντα, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους καὶ τῶν καταχθονίων. Διασπαρείσης δὲ τῆς λατρείας ταύτης καθ' ὅλην τὴν τότε βάρβαρον Εὐρώπην, παμπληθεῖς αὐτῆς εὕρισκονται παραστάσεις ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Γερμανίᾳ, ἐν Θύγγαρίᾳ, προσέτι καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ· ἀλλ' αἱ πλεῖσται εἰσὶ κακαὶ καὶ βάνουσοι. Ἡ δὲ πασῶν περιφημοτάτη εἶναι ἢ ἐν Παρισίοις διατηρουμένη ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸ Καπιτώλιον Μιθρα-

(1) Kreuzer, Symbol. I, σ. 728. Tf. 3, 36, — Zoëga, ub. die den Dienst des Mihra betr. Kunstkm. Abh. σ. 39-241. καὶ Welker, Anmerk. 394 — Eichhorn, Comment. Soc. Gottrec. 1814, 15. — Sect, Mithrageheiminsse, 1823.

τοῦ σπηλαιίου ληφθεῖσα, τοῦ ἐν ἔτει 377 καταστρα-
φέντος (1).

Ὅμοίως δὲ κατ' Ἀσιατικὸν αἶσθημα, καὶ ἐκ ῥοπῆς
πρὸς τὰς ἰδέας τῆς Πλατωνικῆς καὶ Χριστιανικῆς μο-
ρφείας, συγκεντρούσης εἰς ἓν τὰς θείας ιδιότητας καὶ
ἀνάμεις, ἤρχισαν κατασκευαζόμεναι καὶ αἰ τριπλαῖ
(triformis) Ἐκάται (2), καὶ τὰ λεγόμενα Πάνθεα ἁ-
λάματα (Signa Panthea), ἀποδιδόντα εἰς μίαν μορ-
φὴν τὰ ἐμβλήματα πολλῶν θεοτήτων Ἑλληνικῶν τε
καὶ μὴ, καὶ καταστρέφοντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς
συγχύσεως ταύτης τῆς παραστάσεως, τὴν καθαρό-
τητος τῆς ἀρχικῆς καὶ ἰδανικῆς ἀντιλήψεως. Τοιαύτη
εἶναι, φέρ' εἰπεῖν, ἡ παράστασις τῆς Ἀθηνᾶς, φερούσης
κράνος, κρατούσης Δῆμητρος στάχεις, Τύχης κέρας καὶ
κώπην, καὶ ἐχούσης πτερὰ, καὶ τὸν Ἀσιατικὸν ἀστέ-
ρα (3). Τοιαύτη καὶ ἡ Ἄρτεμις, ἡ κατ' Αἰγυπτιακὴν
συμβολικὴν πολλοὺς μαστοὺς ἐχούσα, καὶ τὴν τροφοδό-
τιν φύσιν αἰνιττομένη.

Ἡ αὐτὴ δ' ἐκλεκτικὴ ἀνεξέτητος παρεδέχετο κατὰ
τοὺς χρόνους τούτους, μετὰ τῆς θεουργικῆς τῶν Χαλ-
δαίων καὶ μάγων φιλοσοφίας, καὶ πᾶσι αὐτῶν τὰς δει-
σιδαιμονίας (4) περὶ Ὀροσκοπίων ἢ γεννηθλια-
κῶν σημείων (5), ἃ ἐφόρουσαν εἰς τοὺς δακτυλίους, καὶ
περὶ μαγικῶν φυλακτηρίων (6) ἐναντίον ἀσθενειῶν καὶ

(1) DENK. 46. Louvre, 76. Μίθρα ἀνάγλυφον. — (2) Körper, die dreygestaltete Hecate, W. 1823. (3) DENK. 408.
— (4) Heine, Alex. Sev. Imp. religiones miscel. probantis judi-
cium. Epim. VI, De artis fingendi et sculp. corruptelis ex
religionibus peregrinis et superstitionibus. profectus opusc.
VI, p. 273 — (5) DENK, 407. Ὀροσκοπίον. — (6) Gaffarel,
Arpe. A. Fr. Gori, Thes. gemmarum antiq. astriferarum. Σχό-
λια τοῦ J. B. Passeri, Florent. 1750.

δαίμονιακῶν ἐπηρειῶν. Ἦδη ὁ ἰατρὸς Ἀλέξανδρος ὁ ἐκ Τράλλεων συνίστατοὺς ἰαματικούς λίθους (medicas gemmas) καὶ εὐρέθη ψήφος φέρουσα ἐπιγραφὴν κατὰ τῆς ὀφθαλμίας. Παρίστατο δὲ συνήθως ἐπὶ τῶν φυλακτηρίων τούτων ὁ Σάραπις, καὶ ἄλλοτε ἐκατέρωθεν ὁ Ὕρως Ἀρποκράτης μετ' ἐπιγραφῆς: «Μεγας Ὕρως Ἀπόλλων Ἀρποκράτης εὐίλατον τῷ φοροῦντι (1). Ἐκ τερατώδους δὲ μίξεως αἰγυπτιακῆς καὶ συριακῆς συμβολικῆς μετὰ τινῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν προέκυψαν οἱ λεγόμενοι Ἀβραξάς, ἐπώνυμοι τοῦ Θεοῦ τῆς ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ ἀναφυσίσης αἵρέσεως τῶν Βασιλιδιανῶν, ἀπὸ Βασιλιδείου, τοῦ εἰσαγαγόντος παρὰ τοῖς ἐν Περσίᾳ χριστιανοῖς τὴν αἵρεσιν τοῦ Πέρσου Μανοῦς, τὸν Μανιχεισμόν. Παρίστανται δ' οἱ Ἀβραξάς ἐπὶ ψήφων ὡς ἄνδρες, ἀλεκτοροκέφαλοι, ὀφιοπόδες, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Ἰαὼ - Ἀβραξάς (2). Ἐνίοτε δὲ συνοδεύονται καὶ ὑπ' ἄλλων τινῶν συμβολῶν, ὥστε διακρίνονται καὶ εἰς Ἀβραξοειδεῖς καὶ Ἀβραξιστάς.

Τραϊανῆς αἰῶν.

Πρὸ πάντων δ' ἀπὸ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (236 μ. Χ.) ἐξέλιπον συγχρόνως αἱ δύο πλούσια: τῆς ἀρχαίας τέχνης πῆγαι, ἡ θρησκεία καὶ ὁ πατριωτισμός.

(1) Eckh Progr. pl. 30. — (2) Baudelet, hist. ds l' Acad. d. inser. T. 1, p. 279, — (2) Macarii, Abraxas, cum comm. J. Chiffletii, Antv. 1657 — Prodromus iconicus sculptilium gemmarum Basilidiani de Museo ant. Capello. Ven. 1702. — Passeri, II, 221. — Bellermann, Programme üb. die Abraxas Gemme Berl. 1820. — Dorow, Kunstbl. 1524, N. 103. — Kopp. Palaeogr T. III. — (1) DENK. 409

Ακαδημία Αθηνῶν / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

καὶ τὴν μὲν ὀλίγον ὠφέλουν, ὡς πρὸς τὴν καλλιτεχνικήν καὶ αὐτῆς γονιμότητα, αἱ σπάνιαι πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτῆς ἀπόπειραι, ἀντικαθιστῶσαι γενικὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας ἀντὶ ἀτομικῶν ἀντιλήψεων καὶ ὑλικῶν παραστάσεων· τὸν δὲ εἶχον ἐξαντλήσει αἱ ἀλλεπάλληλοι πολιτικαὶ ἀνατροπαὶ καὶ μεταβολαί, ἡ ἀναιδὴς τῶν πολιτευομένων ἰδιοτέλεια, καὶ ἡ ἀσθένεια τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔπαυσε καὶ πᾶσα φιλοτιμία ὑπὲρ τῆς Ῥώμης, καὶ πᾶσα ὑπὲρ τῆς κοσμήσεως καὶ λαμπρότητος αὐτῆς προσπάθεια. Τέλος δὲ, ἡ τῆς ἀρετῆς περιφρόνησις, καὶ τῶν ἀνδρικῶν προτερημάτων ἡ ἐκλυσις, διέφθειραν τὴν αἴσθησιν, καὶ ἀπεξήρναν τὴν τέχνην εἰς τὴν ρίζαν αὐτῆς, ὅθεν ἤδη, τὴν τελευταίαν καταβάσα βαθμίδα, ἀπὸ ἐπιδεικτικῆς ἐγένετο βάνουσιος, καὶ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸν ὄγκον αὐτῆς διεδέχθησαν πτωχαλαζονία καὶ περιορισμὸς καὶ ὕλης καὶ ἰδεῶν. Εὐκόλως δὲ γνωρίζονται τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα εἰς τὰ νομίσματα ταύτης τῆς ἐποχῆς, οἷα τὰ τοῦ Γορδιανοῦ καὶ τοῦ Γαβιηνοῦ (1), τοῦ Πρόβου, Κάρου, Νουμεριανοῦ, Καρίου καὶ Μαξιμιανοῦ, ὅπου καὶ αὕτη ἡ ὁμοιογραφικὴ προσπάθεια ἐνδίδει, καὶ συστέλλονται αἱ κεφαλαὶ ὅπως ἀφήσωσι μείζον μέρος εἰς τὰ καλύπτοντα τὸ σῶμα αὐτοκρατορικὰ σύμβολα. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τῶν προτομῶν φαίνεται ἡ αὕτη τάσις πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ ἐξωτερικῶς κεκοσμημένου μᾶλλον μέρους τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὴν κόμην, ἣτις ἄλλοτε ἦτον τοσοῦτον ὀγκώδης καὶ κατειργασμένη, μόλις ἐμφαίνουσιν ἤδη τρύπαι τινὲς εἰς τὸ μάρμαρον (2).

(1) DENK. 410 Νόμισμ. Γαλιηνοῦ. — (2) Mong pl. 54, 1, 2. Γορδιανὸς ἐκ Γαβιῶν. Louvre, 2,

Τέταρτος αἰών.

Ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὸν Γ'. αἰῶνα, καὶ ἀπὸ Κωνσταντίνου (318μ. Χ.), ἀφ' οὗ κατέρρευσε πᾶς ὁ ἀρχαῖος ὄργανισμός, τότε συγκατεστράφησαν καὶ τὰ τελευταῖα στοιχεῖα τῆς τέχνης, καὶ ἄκομφος βαναυσουργία τ' ἀρχαῖα διαδεχομένη ἀριστουργήματα, εἶναι ἢ ἀπόδειξις καὶ τὸ ἔμβλημα τῆς ἐπερχομένης ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν βαρβαρότητος.

Τόσον δὲ σπανία καὶ δυσχερὴς εἶχεν ἤδη ἀποβῆ ἡ καλλιτεχνικὴ παραγωγή, ὥστε πρὸς κόσμησιν νεωτέρων οἰκοδομῶν ἀφηροῦντο αἱ γλυφαὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀψίδα τοῦ Κωνσταντίνου. Ταύτης μέρος ἐκοσμήθη, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν (1) διὰ καλῶν ἀναγλύφων τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ. ἐν ᾧ τὰ ἐπὶ τῶν δύο εἰσοδῶν τοξῶν τῆς ἀψίδος ταύτης γλυπτικὰ κοσμήματα ἴσαν σύγχρονα προϊόντα, εἰς τὴν τοῦ Μαξεντίου νίκην καὶ τῆς Ῥώμης τὴν ἀλώσιν ἀναφερόμενα, ἀκατέργαστα ἔργα καὶ βαναυσα(2). Ἐτι δὲ χείρωνα ἦσαν τὰ ἐπὶ κοσμοῦντα ἐσωτερικῶς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κίονα τοῦ Θεοδοσίου, ὃν ἀνήγειρεν ὁ Ἀρκαδίος (395) πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοδοσίου, ἢ Θεοδόσιος ὁ β' (408) πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρκαδίου, γνωστά δὲ μόνον ἐξ εἰκονικῶν παραστάσεων, διότι ἡ στήλη ἦτις ἦν ἐκ μαρμάρου, καὶ εἶχεν ἐσωτερικὴν κλίμακα, ὡς ἡ τοῦ Τραιανοῦ, κατέπεσε καὶ μόνον ἡ βᾶσις αὐτῆς σώζεται (2). Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῆς βάσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ ὀβελίσκου, ὃν ἀνήγειρεν ὁ Θεοδόσιος εἰς τὸ Ἴπποδρόμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παριστῶντα αὐτὸν δεχόμενον αἰχμαλώτους, καὶ κατωτέρω χορὸν, ἔχουσι

(1) DENK 417.—(2) Bellino, Columna thoadosiana, quam vulgo histeriatam vocant, p. 4702, — Argincourt, pl. 11,

τὸ διάγραμμα ἄθλιον, καὶ τὴν γλυπτικὴν ἐργασίαν ἔτε χειρόνα (1).

Ἐπὶ δὲ τῶν Λαρνάκων τὰ λίαν ὀγκώδη, σεσωρευμένα, καὶ ὑπερβολικὰς ἔχοντα τὰς κινήσεις ἀνάγλυφα τῆς τελευταίας ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, διαδέχονται ἰσχνὰ, πτωχὰ, ἀρχιτεκτονικῶς καὶ μονοτόνως διατεταγμένα, καὶ πάσης στερούμενα ζωηρότητος, δανειζόμενα δὲ τὰ ἀντικείμενα τῶν παραστάσεων αὐτῶν ἐκ τῆς ἤκιστα εἰκονικῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπ' αὐτῶν φαίνεται συνεχῶς ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν Ἀποστόλων (2), καὶ ἐνίοτε ὡς ἀγαθὸς ποιμὴν, πρόβατον φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ὑπὸ ποιμνίου πεσειστοιχισμένος, ὡς ἐπὶ τῆς ἐν Παρισίοις λάρνακος (3). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον παριστᾷ τὸν Ἰησοῦν καὶ ἀγαλμα ἐν Ῥώμῃ σωζόμενον (4). Ὁ Κασσιόδωρος (5) ἀναφέρει τὸν γλύπτην Δανιήλ, λαβόντα ἐπὶ Θεοδώριχου (476) τὸ προνόμιον πρὸς κατασκευὴν μαρμαρίνων λαρνακῶν. Καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς ὁ ἀπαντᾷται ὄνομα γλύπτου Εὐτροπού (6), καὶ χριστιανὸς μνημονεύεται (7) λιόξου (Catholix signarius), καὶ μεταξὺ τῶν μαρτύρων ἡσάν τινες τεχνῖται (8). Ὡς πρὸς τὴν ἀγαλματοποιίαν δὲ, τοῖως αὕτη μάλιστα παρεωράθη καὶ παρήκμασε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην· διότι ἡ αὐλὸς χριστιανικῆ θρησκεία ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς παρε-

(1) Montfaucon, ant. expl. III, 187. — Arginc. Hist. de l'art, T. IV. P. II, pl. 10, n. 5. 7. — Fiorillo: Hist. de l'art en Italie, p. 18. — (2) Bouill. III, 65. — Clarac, p. 227. ἐν Λούβρ. 764, 76, 77. — Aringi et Arginc. pl. 4 — 6. — Gerh. Ant. Bildw. 79, 2. Sickler, Almanac, I, p. 173. Ἐν ταῖς κρύπταις τῆς Ῥώμης. — (3) Louvre, 772. — Clarac. pl. 122. — (4) Rumohr, rech. ital. — (5) Var. III, 29. — (6) Fabretti, Inscr. V, 102. — (7) Muratori, p. 963, 4. — (8) Barro-
ronius, Ann. ad. A. 303.

δέχθη τῆς τέχνης τὸ ἥττον ὑλικὸν μέρος, τὴν ζωγραφικὴν μᾶλλον ἢ τὴν γλυπτικὴν, καὶ ἀπέκρουσε τ' ἀγάλματα ὡς σκεύη τῆς εἰδωλολατρείας. Ἡ πολιτικὴ ὁμως φιλοδοξία οὐχ ἥττον ἐπεζήτει εἰσέτι τοὺς ἀνδριάντας (1) καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ὀστρογότθοις (2), καὶ ἀφ' οὗ ἐξέλιπεν ἡ ἰκανότης τοῦ παράγειν αὐτούς· διὸ ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ βυζαντινῶν ἢ ἐπὶ πάσης τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐπικρατήσασα, καὶ τῆς τέχνης τὴν ἀνικανότητα ἀποδεικνύουσα μεταγραφῇ ἀρχαίων ἀνδριάντων εἰς νεωτέρους (3). Δὲν ἔλειπον ὁμως καὶ ἀνδριάντες νεωστὶ κατασκευαζόμενοι, ὡς εἰς τὴν ἐν Προκοπίῳ συνθήκην μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδοῦτου λέγεται ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῶν Γότθων δὲν δύναται νὰ ἔχη ἀνδριάντα ὅπου δὲν ὑπάρχει καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ πάντοτε ἀριστερῶς ἐκεῖνου. Ἀνηγείροντο δ' ἀγάλματα καὶ εἰς ἄλλους πολίτας, οἷον εἰς ποιητάς, ὡς εἰς τὸν Μαροβάνδην, καὶ εἰς γορευτρίαν προσέτι ἐν Βυζαντίῳ (4). Εἰς τὴν κατασκευὴν ὁμοίως τῶν ἀνδριάντων εἰδίδετο ἡ προσοχὴ αἰετὶ εἰς τὴν μορφὴν τὸ κάλλος, ἢ εἰς τὴν εὐρυθμίαν τοῦ διαγράμματος, ἢ καὶ εἰς τὸν εἰκονισμὸν τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτήρος, ἀλλ' εἰς τοῦ βαθμοῦ τὴν διάκρισιν διὰ τοῦ ἱματισμοῦ ἢ διὰ τῆς θέσεως, διότι περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τότε καθ' ὅλον τὸ κράτος τοὺς κενούς καὶ ματαίους τύπους τῆς ἐθιμοταξίας, καὶ τοὺς βαθμοὺς καὶ τοὺς τίτλους, ὡς ἀποδεικνύουσι προσέτι καὶ ἐπιγραφαί, καὶ αἱ ἐπὶ νομισμάτων Ὀμόνοιαι τῶν πόλεων, καὶ οἱ Νεωκόρων αὐταῖς διδόμενοι ἄσημοι τίτλοι. Τοῦ Κωνσταντίνου σώζονται ἀνδριάντες-

(1) Winkelm. VI, σ. 410. — (2) Manso, Gesch. d. ostrog Reichs, σ. 493. — (3) Winkelm, VI, σ. 405. — (4) Niehb. : Merob. rel. p. VII, 1824. — Anthol. — (5) Planud. IV, 283.

εἰ μὲν ἐν ἀγ. Ἰωάννη τῷ Λατερανῷ, ἄλλος ἐν τῷ Κα-
 πτωλίῳ (1), φυσικὴν μὲν ἔχοντες θέσιν, ἀλλὰ βαρέα τὰ
 μέλη. Ὑπάρχει δὲ καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀνδριάς, ἄ-
 ψυχος καὶ ἄνευ ἐκφράσεως(2). Κατὰ δὲ τὸν Προκόπιον(3)
 ὑπῆρχεν ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἔφιππος ἀνδριάς τοῦ Ἰου-
 αττινιανοῦ (527 μ. Χ.) ἐν ἡρωϊκῇ ἀναβολῇ, ἣτις ἐ-
 φαίνεται παράδοξος τότε· εἰς δὲ τὴν ἀριστεράν ἔφερε σφαῖ-
 ραν μετὰ σταυροῦ. Καὶ εἰς Βαρλέτταν δὲ τῆς Ἀπουλίας
 ὑπάρχει κολοσσὸς τῆς ἐσχάτης ῥωμαϊκῆς ἢ τῆς βυζαντι-
 νῆς ἐποχῆς, ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Ἡράκλειον(4). Ὡς
 χριστιανικὸν δ' ἔργον, παριστῶν τὸν Ἰ. Χριστὸν μετὰ τῆς
 Σαμαρίτιδος, ἐθεωρήθη σωζόμενόν τι σύμπλεγμα· ἀλλ'
 ὀρθότερα κριτικῇ τὸ ἐξήγησεν ὡς Ἀδριανὸν καὶ Ἰου-
 δαίαν, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐθεωρήθη τὸν Ἀδάμ μετὰ τοῦ
 Ὁφρεως παριστῶν ὁ ἐν Ἀθήναις καλοσσιαῖος Ἐρμῆς, ὁ
 ὄφεις ἔχων ἀντὶ ποδῶν.

Εἰς δὲ τὰ νομίσματα, τὴν παρακμὴν τῆς τῶν
 τύπων κατασκευῆς ἀποδεικνύουσι τὰ τῶν ἀπὸ Ἀντω-
 νεινοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας διανεμόμενα μεγάλα χαλκονο-
 μίσματα, τὰ διὰ τὸν εἰσέχοντα γύρον πρὸς τὴν περι-
 φέρειάν των Contorniati καλούμενα(5), καὶ τὰ ἐπὶ Γαλιηνοῦ
 καὶ Διοκλητιανοῦ νομίσματα καθιερώσεως (numi consecrati-
 onum)(6). Ἀπὸ Κωνσταντίνου ὁμῶς, καὶ κυρίως μετὰ
 Θεοδοσίον, αἱ προτομαὶ τῶν νομισμάτων ἐγίνοντο ἐπί-
 πεδοι, ἢ ἀναγραφὴ τῶν ἐσφαλμένων, ὡς ἐκ χειρῶν ἀγυ-
 μνάστων μαθητῶν ἄνευ χαρακτῆρος κεχαραγμένῃ, καὶ
 τόσον ὀλίγον ἐνέφαινον ἀτομικὴν ὁμοιότητα, ὥστε μό-
 νον διὰ τῶν πέριξ ἐπιγραφῶν διακρίνονται. Ἴνὰ ἀρχαῖα

(1) DENK. 414, — (2) DENK. 415. — (3) Π. κτισμ. Ἰ-
 ουστ. 1, 2. — Ρ'ητορ. ἔκδοσ. Walz. I, σ. 578. — (4) Fea,
 sten. delle arti. II, tr, 11. — Marulli, mem. — (5) DENK.
 418. — (6) DENK. 411.

αντικείμενα ἐπεγλύφοντο ὁμῶς εἰσέτι ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, οἷον πόλεων προσωποποιήσεις, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ φέρων τὸ λάβαρον καὶ φοίνικα, εἰς *felicium temporum reparationem*, ἢ στεφόμενος ὑπὸ Νίκης (1). Μετ' οὐ πολὺ δ' εἰσήχθη ὁ ἀψυχος καὶ ὄλως βάνανσος ρυθμὸς τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων (2).

Μεγάλη δ' ἐγένετο χρῆσις, ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἐποχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας πολυτελῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν, καὶ γεγλυμμένων πολυτίμων λίθων (3) ἐπ' αὐτῶν τε καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδουμάτων, οἷον εἰς πόρπας, τελαμῶνας καὶ ὑποδήματα (*balteus, bibulae, caligae, secci*). Ὁ Ἐλεογάβαλος (218) ἐκόσμηε τοὺς πόδας του διὰ γλυπτῶν ψήφων ἀρχαίων τεχνιτῶν (4), ὁ Γαλιηνὸς κατεσκεύαζεν ὁμοίους ἀγγεῖα, εἰς ἃ ἐνήρμοζε γλυπτὰς ψήφους (5)· περὶ δὲ τοῦ Αὐρηλιανοῦ λέγεται ὅτι ἀφιέρωσεν *in templis suis vestes gemmis censertas* (6). Καὶ τοῦ Ὡρορίου 395 περιγράφει ὁ λατῖνος ποιητὴς Κλαυδιανὸς τὰ αὐτοκρατορικά ἱμάτια, διάλιθα δὲ ἀμειθύστου καὶ ὑακίνθου κεκοσμημένα. Ἀπὸ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος (457) ἐλάμβανον μόνοι οἱ αὐλικαὶ καλλιτέχναι, (*Palatini artifices*), τὸ δικαίωμα τοῦ ἐργάζεσθαι τοιαῦτα καλλιτεχνήματα (7), διὸ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἀπαντῶνται ἀνάγλυφα καὶ ἐγγλυφοὶ ψῆφοι ἐπιμελοῦς ὀπωσοῦν ἐργασίας. Ἰδίως δὲ ἐρυθροῦ αίματοχροοῦ λάσπιδος ἀνάγλυφοὶ ψῆφοι κατεσκευάζοντο πολλαὶ ἐν Βυζαντίῳ, χριστιανικὰ ἀντικείμενα παριστῶσαι, οἷας πολλὰς ἔχει τὸ Μουσεῖον τῆς Βιέννης. Αἱ διὰ τὴν τέχνην ὁμῶς ἀξιολογώτεραί εἰσιν αἱ

(1) Walsch, *Essay on anc. coins* σ. 81. — (2) De Saulcy *numism. Byz.* — (3) Heyne, *artes ex Const. numquam prorsus exulantes. Commenatt, Gott. III, p. 3.* — (4) *Lamprid. 23* — (5) *Trebell. 16.* — (6) *Vopisc. Aurel. 28.* — (7) *Κωδ. ΙΑ, 11.*

ἐπὶ Κωνσταντίνου, ὡς ὁ ἐν Παρισίοις σαρδόνυξ, ταριστῶν τὸν Κωνσταντῖνον ἐφιππον, καὶ καταβάλλοντα ἐχθρόν· καὶ ὁ ἐν Φλωρεντία σάπφειρος, ἔχων θήραν Κωνσταντίνου ἐν Καππαδοχίᾳ (1).

Μετὰ μεγίστης δ' ἐπιμελείας εἰργάζοντο ἐσχάτως τὰ λεγόμενα δίπτυχα, πίνακας ἐλεφαντίνους ἢ ἐξ ὀδόντος ἵπποποτάμου, πρὸς γραφὴν διεσκευασμένους, κοσμομένους δὲ διὰ γλυφῶν ἐξωθεν. Ταῦτα διηροῦντο εἰς ὑπατικά, διδόμενα τοῖς ὑπάτοις ἐπὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεώς των, καὶ εἰς ἐκκλησιαστικά. Καὶ ἐν γένει ἀφ' οὗ ἐξέλιπε τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ζωὴ τῆς τέχνης, ἔμεινε μέχρι τέλους ἀκόμη μνείας ἀξία ἡ μεγάλη περὶ τὴν λεπτοουργίαν, καὶ ἐν γένει περὶ τὸ ὕλικόν μέρος αὐτῆς ἐπιμελεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Γραφικὴ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Τῆς δὲ γραφικῆς τὴν εἰς Ἰταλίαν καὶ Ῥώμην εἰσαγωγὴν εἶδομεν ὅτι ὁ Πλίνιος θέλει ἀρχαιοτάτην (2), ἀλλ' ὅτι ἀληθῶς ἡ τέχνη αὕτη μέχρι τῶν αὐτοκρατόρων ὑφ' Ἑλλήνων κυρίως ἤσκειτο, καὶ πλὴν τοῦ Φαβίου, ὅστις περιεφρονήθη διότι εἰς αὐτὴν ἐπεδίδετο, καὶ τοῦ Πακουβίου, καὶ αὐτοῦ Ἕλληνας μᾶλλον, οὐδὲν ἕτερον Ῥωμαϊκὸν ὄνομα ζωγράφου ἀπαντᾶται προγενέστερον τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου. Τὸ θετικὸν τῷ ὄντι καὶ πεζὸν τῶν Ῥωμαίων πνεῦμα, ἀμβλῦ ἐν γένει πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ καλοῦ, καὶ ψυχρὸν πρὸς τὴν καλλιτε-

(1) DENK. 416. Σάπφ. ἐν Φλωρεντία. Θήρα Κωνσταντίνου. Mong. 61, 5. Σαρδόνυξ ἐν Πετροπόλει. Κωνσ. καὶ Φαυς. Lipp. III, 11, 460. Ἀχάτης. Κωνσταντῖνος Β'. — (2) Ἰδ. ἄνωτ: σ. 49.

γνίαν διὰ τὴν ἐνδόμυχον ἀξίαν αὐτῆς, ἠδιαφόρει πρὸς τὴν ἀσκησιν τῆς ζωγραφικῆς, ἀφ' ὅτου οἱ νικηταὶ ἐδύναντο νὰ κοσμῶσι προχειρότερον τοὺς θριάμβους των διὰ τῶν κατακτωμένων ἐλλητικῶν εἰκόνων, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀφ' ὅτου πολύτιμα γλυπτικῆς λάφυρα ὑπηρέτουν πλουσιώτερον τὴν ἐπιδεικτικὴν αὐτῶν πολυτέλειαν. Διὰ τοῦτο ἡ ζωγραφικὴ δὲν ἐτιμᾶτο ὡς ἐλευθέριον καὶ εὐγενὲς ἐπιτήδευμα, καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἐξηκολούθησεν ἡ ὑπὸ ξένων, ἢ ὑπ' ἀσῆμων καλλιτεχνῶν ἀσκουμένη, μέχρις οὗ περιέπεσεν εἰς χεῖρας δούλων, πρῶτιστον πρόβλημα ἔχουσα τὴν πρόχειρον καὶ σχεδὸν χειρονακτικὴν κόσμησιν τῶν οἰκιῶν.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος (100 π. χ.) ἀναφέρεται ὡς διαπρέψασα ἰδίως εἰς τὴν ὁμοιογραφίαν ἣτις ἦτον τοῦ κυριώτερον πρόβλημα τῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης, κόρη τις ἐκ Κυζίκου, ἣτις ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ Πλινίου (1) χειρογράφος γράφεται Λάλα, ἐν δὲ τῷ Βαμβεργίῳ Λαία, πιθανώτερον δὲ Λαία ἐκαλεῖτο. Ἐγραφε δ' αὐτὴ κυρίως γυναῖκα, καὶ ἐν Ἀναπόλει λέγει ὁ Πλίνιος ὅτι ἐζωγράφησε γυναικὸς μεγαλογραφίαν, ἐκ κατόπτρου δ' ἐχάραξε καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς εἰκόνα. Ἐπαινεῖ δὲ πρὸ πάντων αὐτὴν διὰ τὴν ταχυγραφίαν τῆς, ἣτις κατ' οὐδὲν ἠλάττου τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τῆς, διότι λέγει ὅτι ἦσαν βαρυτιμότερα ὅλων τῶν εἰκόνων τῶν ἀξιολογωτέρων συγχρόνων ζωγράφων. Προσέτι δὲ διέπρεπεν εἰς τὴν μικρογραφίαν, καὶ ἐζωγράφει ἐπὶ ἐλέφαντος (pincillo pinxit et cestro in ebore). Ὑπὸ Πλινίου μνημονεύονται προσέτι εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ὡς λίαν περισπούδαστοι σύγχρονοι τῆς Λαίας ζωγράφοι ὁ Σώπολις καὶ ὁ Διονύσιος, ὧν αἱ εἰκόνες ἐπλήρουν, ὡς ἀναφέρει πάσας τότε τὰς πινακοθήκας. Περὶ τοῦ πρώτου λέγει ἀλλαχοῦ (2) ὅτι ἐπεκαλεῖτο ἀνθρωπογράφος, διότι

(1) 35, 11. — (2) 35. 113.

μόνον ανθρώπους ἐζωγράφει. Ἄλλὰ τὸ αὐτὸ ἐπίθετον εἶπε, κατ' Ἀριστοτέλην, καὶ ὁ ἐπὶ Πολυγνώτου Διονύσιος, ὥστε δὲν εἶναι ἀπίθανον ὁ Πλίνιος, ἢ μᾶλλον ὁ ὑπ' αὐτοῦ παρατιθέμενος Οὐάρων, νὰ συγχέῃ τοὺς δύο. Ὁ δὲ Σώπολις εἶχε σχολὴν ζωγραφικῆς, διότι ὁ Κικέρων ἀναφέρει τὸν ἀπελεύθερον Ἀντίοχον Γαβίνιον, ὡς ἓνα τῶν ζωγράφων, δηλαδὴ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωπλίδος (1). Εἰς τοιχογραφίας δὲ, δι' ὧν ἰδίως ἐκόσμησε τοὺς ἐξώστας ὑπὸ τὰς ἀρχαίας στοὰς τῆς ἀγορᾶς (Maeniana snb veteribus) ἠσχολήθη κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ Πλινίου χωρίον ὁ Σεράπιων, ὅστις μόνον σκηναὶς τῆς φύσεως ἔγραψε, καὶ οὐδὲν ἄνθρωπος.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ Αὐγούστου ὀνομάζει ὁ Πλίνιος (2) τὸν Ἀρέλλιον, ὅστις ἐψέγετο ὡς ἐξαχρειῶν τὴν τέχνην, διότι ὑπὸ μορφήν θεαινῶν ἐζωγράφει τὰς ἑταίρας καὶ ἐρωμένας του. Ἐπὶ δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων κατέστη καὶ ἡ γραφικὴ, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ πλαστικαὶ τέχναι, ὑπηρετικὴ τῇ τρυφῇ τῶν πλουσίων καὶ τῇ πολυτελείᾳ. «Τὸ ἀξίωμα, λέγει ὁ Βιτρούβιος (3), ὃ ἐχρησθῆται τοῖς τεχνουργήμασιν ἄλλοτε ἢ λεπτότης καὶ ἢ ἀκρίβειας τῆς ἐργασίας, δίδωσιν αὐτοῖς ἤδη ἢ πολυτέλεια τῶν ἀρχόντων.» Ἀντὶ τοῦ εὐγενεστέρου εἴδους τῆς ἐπὶ πινάκων ζωγραφίας, ἣτις σκοπὸν καὶ ἀντικείμενον ἔχει αὐτὴν τὴν τέχνην, ἀντικατέστη ἀπὸ τοῦδε ὡς πρωτίστη τῆς γραφικῆς ἐφαρμογῇ ἢ ταχυγραφία, ἣτις εἰς οὐδὲν ὑψηλότερον ἀφορᾷ τῆς κοσμήσεως τῶν οἰκοδομῶν, δυσχερῶς διατηρεῖται, καὶ μικρὰν ἔχει ἀξίωσιν εἰς καλλιτεχνικὴν φήμην. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀσκούντων καὶ τοῦτον τὸν ταπεινότερον κλάδον τῆς τέχνης, ἀπαντῶνται μὲν καὶ ῥωμαϊκά τινα, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ πρῶτον λόγον ἑλληνικὰ ὀνόματα.

(1) Citt. ad Ab. IV, b. — (2) 35, 119. — (3) VII, 5. —
Id. καὶ Pl. 35, 32.

Ἐν γένει δ' ἡ τέχνη, ἀφ' οὗ ἐπαυσεν ἐπιδιώκουσα ἢ εὐρίσκουσα τὸ μέγα καὶ τὸ καλόν, ἔχαιρε μᾶλλον εἰς τὰ παιγνιώδη καὶ εἰς τὰ τεράστια, ὥστε καὶ ἐθαυμάζετο ἡ εἰκὼν τοῦ Νέρωνος, ἡ πρώτη περὶ ἧς ῥητῶς λέγεται ὅτι ἐζωγραφήθη ἐπὶ ὑφάσματος, μία τῶν ἀποπλανήσεων τῆς τέχνης καὶ τοῦ αἰῶνος, ὡς δικαίως λέγει ὁ Πλίνιος (1), διότι ἀπ' ἐναντίας τῆς φύσεως τῆς ζωγραφικῆς, εἶχεν ἑκατὸν εἴκοσι ποδῶν ὕψος. Ὡς τέχνασμα δὲ τῆς γραφικῆς ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ ἐν τῷ χρυσῷ οἴκῳ Παλλὰς τοῦ Ἀμουλίου (2), ἣτις ἠτένιζεν ὅλους τοὺς πανταχόθεν προσβλέποντας. Ὁ ζωγράφος οὗτος, οὐ τὸ ὄνομα ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις καὶ ἥττον δοκίμοις χειρογράφοις ἀνεγινώσκετο Fabullus, ἦν ἐπιδεικτικὸς καὶ κομπαστικὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθηρὸς (floridus) ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Πλινίου, καὶ εἰργάσθη σχεδὸν μόνον διὰ τὸν οἶκον τοῦ Νέρωνος.

Πρὸ πάντων δ' ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς Ῥώμην εἶδος ἀκτινογραφίας παράδοξον καὶ φανταστικόν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν κυρίως λαμβάνον ὡς μιμήσεως ἀντικείμενον, ἀλλ' ὅλους αὐτῆς τοὺς κανόνας παραγνωρίζον ἐπίτηδες καὶ συγγέον. Διεμόρφωσε δ' αὐτὸ παρὰ Ῥωμαίοις ἡ ἑλλειψίς μέτρου καὶ καλλιτεχνικῆς ἐγκρατείας ἐτι ἀτοπώτερον εἰς τερατόμορφόν τινα, οὐχὶ ὁμως καὶ ἄχαριν πάντοτε, ποικιλματογραφίαν, ἀναλογοῦσαν πρὸς τὰς σήμερον καλουμένας Ἀραβογραφίας (arabesques). «Ἐπὶ τοῦ κοινάματος, λέγει ὁ Βιτρούδιος (3), ζωγραφοῦνται τέρατα μᾶλλον ἢ μορφαὶ ὠρισμέναι καὶ ὑπαρκταὶ, καὶ ἀντὶ μὲν κίονων κάλαμοι, ἀντὶ δ' ὀροφῶν ἀρπάγαι μετὰ φύλλων συνεστραμημένων καὶ μετ' ἰούλων, ἐτι δὲ λυχνίαι, ἀγάλματα ἀνέχουσαι κ.τ.λ.» Καὶ διηγούμενος ὅτι Ἀπατοῦριός τις ἐξ Ἀλαβάνδων εἶχε

(1) Pl. 35. 57. ἴδ. καὶ Λουκιαν. περὶ Συρ. θεᾶς, 32. — (2) Pl. 35. 120. — (3) VII, 5.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

δασκευάσει καὶ ζωγραφῆσει εἰς Τράλλεις σκηνὴν μικροῦ
 θιάτρου κατὰ τὸν ἀκανόνιστον τοῦτον ῥυθμὸν, συνδέων
 τὴν μᾶλλον ἐναντία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς
 μέρη, «θεῖς ἀγάλματα ἀντὶ κίωνων, κεννταύρους ἀνέχοντας
 αἰθριάντας κ.τ.λ.» καὶ ὅτι ὁ μαθηματικὸς Λικίντος διε-
 πιάξατο τὴν κατεδάφισιν τῆς σκηνῆς, « εἶθε, ἀνακράζει,
 ἐπέτροπον οἱ ἀθάνατοι θεοὶ γ' ἀνεβίου ὁ Λικίνιος πάλιν !

(*Utinam dii immortales fecissent ut Licinius revivisceret!*)

Ὁ αὐτὸς δὲ Βιτρούβιος διαιρεῖ τὰς τοιαύτας ἐντιχίους
 γραφὰς εἰς τὰς ἀκολούθους τάξεις· α'. εἰς μίμησιν ἀρχι-
 τεκτονικῶν κοσμημάτων, κατ' ἀρχὰς ἐν χρήσει εἰς τῶν
 ὀωματίων τὰς τοιχογραφίας.—β'. εἰς γενικὰς ἀρχιτε-
 κτονικὰς προσόψεις σκηνογραφικῶς.—γ'. εἰς δραματι-
 κὰς (τραγικὰς, κωμικὰς, σατυρικὰς) σκηνὰς, εἰς τὰς
 μεγάλας αἰθούσας (*Exedris*).—δ'. εἰς τοπιογραφίας (*va-
 rietates topiorum*) ἐντὸς τῶν στοῶν (*ambulationes*).—ε'. εἰς
 μεγαλογραφίας (ἱστορικὰς εἰκόνας) πολλακίς μετὰ το-
 πίων συνδεδειμένως.

Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ζωγραφικῆς διέπρεψεν ἐπὶ
 Αὐγούστου ὁ Λύδιος, «ὅστις πρῶτος εἰσήγαγε χαριε-
 στάτην τοιχογραφίαν» (1), ζωγραφῶν ἐν τοῖς ὀωματίοις
 ἀγροικίας, στοᾶς, τεχνητοὺς κήπους, ἄλση, λόφους, καταρρά-
 κτας, διώρυγας, ποταμοὺς, τερπνοτάτας παραθαλασσίους θέ-
 σεις· καὶ πανταχοῦ ἀνθρώπους περιδιαβάζοντας ἢ πλείοντας,
 ἐπὶ ὄνων ἢ ἀμαξῶν τὰς ἀγροικίας αὐτῶν περιερχομένους,
 ἄλλους ἀλιεύοντας, ἄλλους ὄρνιθοθήρας, κρηνοὺς, τρυγητάς.
 Ἀλλαχοῦ παρίστα ὠραίας ἐπαύλεις περιεχομένας ὑπὸ τελ-
 μάτων, δι' ὧν οἱ ἄνδρας ἐβάτενον φέροντες ἐπὶ ὤμων τὰς
 γυναῖκας, καὶ ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν κλονούμενοι καὶ παντοῖα
 ἄλλα εὐτράπελα καὶ παιδρῶς εὐφρῆ.» Περιλαμβάνει δὲ

(1) Pl. 35, 37, (116—1173).

πάσας τὰς τοιαύτας γραφὰς ὁ Πλίνιος ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπωνυμίαν τῆς τοπιογραφίας (topiaria opera), δηλούσης οὐχὶ κυρίως τὴν μεγάλην τῶν νεωτέρων φυσιογραφίαν (paysage), ἀλλὰ μᾶλλον ἀγροτικὰς θέσεις καὶ ἀγροτικὰ ἀντικείμενα

Ἄλλοι δὲ ζωγράφοι τῶν χρόνων ἐκείνων σχεδὸν παντάπασι δὲν μνημονεύονται. Τοῦ ρομπιλιόντινα, ἱππότην Ῥωμαῖον, ἀναφέρει ὁ Πλίνιος ⁽¹⁾, ὡς τὸν μόνον ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τὸν Πακούβιον εὐγενῆ εἰς τὴν τέχνην ἀσχολούμενον, καὶ δι' ὠραίων ἔργων τὴν Βερόναν κοσμήσαντα. Εἰργάζετο δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Τὸν δὲ Τιτίδιον Λαβεῶνα, ὅστις καὶ στρατηγὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἀνθύπατος ἐχρημάτισεν, ὀνομάζει μόνον ὡς χλευασθέντα καὶ περιφρονηθέντα διότι μικρὰς εἰκόνας εἰργάζετο. Τέλος μνημονεύει ⁽²⁾ καὶ τῶν δύο ζωγράφων Κορνηλίου Πίνου καὶ Ἀπτείου Πρίσκου, οἵτινες διὰ γραφῶν ἐπεκόσμησαν τὸν ὑπὸ Οὐεστασιανῶ (μ. Χ. 69) ἀνακαινισθέντα ναὸν τῆς Τιμῆς καὶ Ἀρετῆς. Τὸν δεύτερον ἐξ αὐτῶν λέγει ὁ Πλίνιος ἀρχαίζοντα.

Κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ πρὸς τὰς περὶ τῆς τότε τοιχογραφίας εἰδήσεις τοῦ Οὐάρωνος καὶ Πλινίου συνάδουσιν ἐν τελέστατα τὰ ἀπειράριθμα ἐν διαφοροῖς μνημείοις ἀνευθέντα τοιχογραφικὰ δείγματα, μάλιστα δὲ τὰ ἐν τῇ πυραμίδι τοῦ Κεστίου ⁽³⁾, τὰ ἐν τοῖς λαμπροῖς θαλάμοις τοῦ οἴκου τοῦ Νέρωνος, ὅσα διετηρήθησαν ἐν τοῖς τοῦ Τίτου λουτροῖς, τὰ τοῦ μνημείου τῶν Νασώνων,

(1) 35, 20. — (2) 35, 120. — (3) Ab. Rive, Hist. crit. de la Pyr. de Cestius, πίνακες τοῦ M. Carloni. P. 1787. — Descr. des Bains de Titus sous la direction de Ponce. P. 1787. — Smuglievitz, μεγάλαι ἰχνογραφίαι τῶν Α. τοῦ Τίτου. —

τοῦ ἀνεγερθέντος ἐπὶ Ἀντωνείνων (1), καὶ πρὸ πάντων
 ἐν Ἡρακλείῳ, Πομπηίᾳ καὶ Σταβιαῖς
 (2), ταῖς ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον κεκοσμημέναις ἐκεῖναις
 πόλεσιν, ἀνευρεθέντα παμπληθῆ καὶ θαυμάσια τοιχογρα-
 μήματα. Παρέχουσι δὲ πάντα ταῦτα τὴν ἀπόδειξιν ὅτι
 περίεργος οὗτος κλάδος τῆς τέχνης διετήρησε τὸν
 αὐτὸν χαρακτῆρα, καὶ ἀπαραμείωτον τὴν ἀξίαν ἀπὸ Αὐ-
 γούστου μέχρις Ἀντωνείνων. Εἰς Πομπηίαν διατίθεται
 μετὰ πλείστης φιλοκαλίας τὸ ἐμβαδὸν, ἐφ' οὗ εἰσιν αἱ
 γραφαὶ ἐξειργασμέναι· καὶ τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν παριστῶ-
 σι ποικίλματα, μετὰ πολλοῦ πλούτου καὶ χάρι-
 τος φαντασίας συνηρμολογημένα, καὶ εἰργασμένα
 μετὰ πολλῆς ἐλαφρότητος· ἄλλα εἰσὶ σκηνογρα-
 φίαι ἐλαφραὶ καὶ φαιδραὶ, ἢ σκηναὶ ἀγροτικαὶ, καὶ
 τοπία μετ' ἀνθρωπίνης καλλιέργειας κατὰ τοῦ Λυδίου
 τὸν τρόπον. Αἱ ὀροφαὶ πολλάκις καλύπτονται ὑπὸ φύλ-
 λων καὶ ἀνθέων κρεμαμένων εἰς τὸν ἀέρα, δι' ὧν πετῶ-
 σι πτηνά. Μετ' ἀμμιάντου δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀβρό-

(1) P. S. Bartoli, gli. ant. sepolc. R. 1797.—Le pitt. ant.
 delle grotte di Roma e del. sepolc. dei Nasonite. R. 1706.
 2721—Rec. de oPeint. ant. T, I, II, sec. ed P, 1783.—Collect. d
 peint. ant. qui rnaient les Pal. thermes, ect. d'Emp. R. 1781e
 — Arabesques ant. des B. de Livie et de la ville Adrienuc.
 grv. p. Ponce d' après Rafael, P. 1789. —G. M. Cassini, pitt,
 1783. —Cabott, stüecchi figurati, R. 1795. — C. Butti. Ar-
 chit. Parietinae puturae ect. 1778.— Pitt. ant. della villa
 Negroni, 7 ὡραῖοι πίνακες. Καὶ ἐν γένει Winkelm. V. σ. 156.
 ἐπ.—(2) ant. di Ercol I—IV. VII.— Pitt. ant. N. 1757,—
 Gli orneti. dell' ant. Pompei, N. 1868. 2 V. — Zahni, neu-
 entd. Wandgem. in Pomp. — Τοῦ αὐτοῦ Schönst. Ornam.
 aus Pomp. Herc. Sotabiae. — Mus. Berb. — Mazois. — Gell.
 — Goro—, R. Roch.

τητός εἰσι διαγεγραμμένοι αἱ ἐπὶ βάθεος ἐμβαδοῦ αἰωρούμεναι καὶ εἰς τὸν ἀέρα χορεύουσαι ὀρχήστριαι καὶ Βάκχαι, ἔχουσαι ζωηρὰ χρώματα, ἐντέχνως καὶ εὐρύθμως συνηρμασμένα, καὶ εὐαρεστοτάτην ἀποτελοῦσαι ἐν τύπωσιν. Ἀλλαχοῦ εἰσὶν εἰκόνες σκηνογραφικῶς ἐκτελεσμένοι, ὥστε ἐκ τοῦ σύνεγγυς μὲν παριστῶσι δυσδιάκριτον μίγμα χρωμάτων, μακρόθεν δὲ μόνον διαγιγνώσκονται καὶ νοοῦνται. Πολλαὶ δ' εἰσι καὶ αἱ μυθολογικὰς καὶ ἱστορικὰς σκηνὰς παριστῶσαι, αἱ μὲν ἐλαφρῶς καὶ παρέργως, αἱ δὲ μετὰ πάσης ἐπιμελείας, καὶ πιθανῶς ἐξ ἀρχαιοτέρων ἀριστουργημάτων ἀντιγεγραμμένας, διότι ἐφιλοτιμοῦντο τότε καλλιτέχναι εἰς ἀντιγραφὴν τῶν ἀρχαίων περιφήμων ἔργων, ὡς λέγει ὁ Κουϊκτιλιανὸς (1), ὅτι ἤξευρον κατὰ μέτρα καὶ γραμμὰς ἀκριβῶς ν' ἀντιγράψωσι (ut describere tabulas mensuris ac lineis sciant, καὶ ὡς προσμαρτυρεῖ ὁ Λουκιανὸς λέγων (2)

Τῆς εἰκόνος ταύτης ἀντίγραφοι εἰσὶ τῶν Ἀθηνησίων πρὸς ἀντιγραφὴν ἐκείνην παραβεβηκότες ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀντιγραφῆς. Εἰσὶν δὲ καὶ τινες τῶν τοιούτων ἱστορικῶν τοιχογραφιῶν διακρινόμεναι διὰ τὴν καλλιότητα, ὡς ἡ ἀρπαγὴ τῆς Βρισηίδος, ἡ παιδοκτονία τῆς Μηδείας, κατὰ τὴν εἰκόνα πάντως τοῦ Τιμομάχου (3), ἡ φωλεὰ τῶν ἐρώτων, ὁ Ὑπνος μετὰ τῆς Πασιθέας, περίεργος αὕτη πρὸ πάντων διὰ τὸν ὠραῖον τῆς φωτισμόν (4). Εὐ-

(1) X, 2. — (2) Ζεύξ. 3. — (3) Ἴδε Τομ. Α. σελ. 562—

(4) Παρδείγματα γραφῶν τῆς Πομπηίας.

DENK. 422 Ποικίλματα

- » 426 Σκηνογραφίαι, ὡς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.
- » 421. Ἀγροτικαὶ σκηναί.
- « 425. Τοπιογραφίαι, ὡς αἱ τοῦ Δουδίου.
- » 427 Μυθολογικαὶ σκηναί Ἐρωτες λουόμενοι.
- » 426 Ἀρπαγὴ Βρισηίδος.

ἔθησαν δὲ καὶ τέσσαρες εἰκόνες ἐπὶ μαρμάρου παρὰ
 τὸ Ἡράκλειον, ὠραῖα, καὶ καθαρότητα ἑλληνικοῦ σχεδίου
 λέγοντα περιγράμματα, ἔργα δὲ, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν
 τινὸς ἐξ αὐτῶν, Ἀλεξάνδρου τινὸς Ἀθηναίου. (1).

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν οὐδέν, καὶ ἐθεωροῦντο ὑπὸ
 τῶν συγχρόνων τεχνογνωστῶν ὡς ἀμυδραὶ καὶ ταχέως
 προσβεθεῖσαι ἀντανακλάσεις τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος
 τῆς ζωγραφικῆς· δι' ὃ καὶ ὁ Πλίνιος παραπονεῖται ὅτι
 ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τοσαῦτα χρώματα οὐδέν λόγου ἄ-
 ξιον παρῆγον, οὐδ' ἐβοήθει πολὺ τὴν τέχνην, ὡς φαί-
 νεται, τὸ ὅτι τινὲς τῶν αὐτοκρατόρων ἔχαιρον εἰς αὐ-
 τὴν ἐν παιδιᾷς μέρει ἐνασχολούμενοι, ὡς ὁ Νέρων (2),
 ὁ Ἀδριανὸς (3), καὶ μεταγενεστέρως ἔτι ὁ Μάρκος Αὐ-
 ρήλιος (4), ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος (5), ὁ Ἐλαιογάβαλος
 (6), καὶ αὐτὸς ὁ Βαλεντινιανὸς (7). Ὁ Ἀδριανὸς
 μάλιστα εἶχε καὶ ἀξιώσεις ἐπιστήμου ζωγράφου. Ἀλλὰ
 μικρὰν εἶχε καὶ περὶ τῆς ζωγραφικῆς ὡς καὶ περὶ τῆς
 ἀρχιτεκτονικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος ἰδεῖν ὁ ἐξοχὸς καὶ ἀ-
 τρόμητος ἀρχιτέκτων Ἀπολλοδώρος, καὶ ἀγανακτήσας
 ποτὲ δι' ἀτόπους τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπικρίσεις, ἐτόλμησε
 νὰ τῷ εἰπῆ κατὰ πρόσωπον· « Ἀπελθε καὶ τὰς κολοκύνθας
 γράφε ». Ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι περὶ ζωγραφίαν μικρῶν
 τινῶν καὶ ῥωπικῶν ἀντικειμένων ἠσχολεῖτο ὁ Ἀδριανὸς,

« 424. Ὑπνος καὶ Πασιθέα. (Κατ' ἄλλους Βακ-
 χος καὶ Ἀριάδνη ἢ Αὔρα. Ἡ Ζέφυρος καὶ Ἀνθώ).

Mus. Borb. φωλεὰ ἐρώτων.

Βάκχαι.

(1) Pitt. Ere. I, 1—4.— (2) Suet. Nero, 52. — Tac. ann.
 XIII 3 — Δίων Χρυσ. ΟΑ. σ. 381, Reisc.— (3) Δίων Κάσ.
 Ξηρυλ' ΞΘ, 8 καὶ 4.—Σουῖδ. φ. Ἀδριαν. — Spatian σ. 14—
 Aur. Vict. epist. c. IV, 2, —(4) Capit. c. 4. — (5) Lamprid.
 c. 27 — (6) 36 c. 36 — Ἡρωδιαν. Λ, 5. — (7) Amm.
 Marcel. XXX, 6, 4— Ann. Vict. epit. c. XLV.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝ. Α, ΡΑΓΚΑΒΗ.

TOM. Β'.

43.

δι' ὃ καὶ τὸ περιφρονητικὸν ἐπίθετον ῥυπαρογράφος, τὸ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς εἰς αὐτὸν ἀποδοθὲν, πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἦτον ῥωπογράφος.

Καὶ μετὰ τὸν Λύτοκράτορα δὲ τοῦτον ἀπαντῶνται ἔτι ἀφανῶν τινῶν ζωγράφων ὀνόματα, ὡς τὸ τοῦ φιλοσόφου Διογνήτου (1), ὅστις παιδαγωγὸς ὢν τοῦ Μ. Αὐρηλίου (470 μ. Χ.), τῷ ἐδίδαξε καὶ τὴν ζωγραφικὴν τοῦ Εὐμήλου, ἃν ἦτον ἐπὶ Κομμόδου (180), καὶ οὐχὶ ἀρχαῖος ζωγράφος, γράψαντος Ἑλένην καὶ κατὰ τινὰς, ἀλλ' ἐσφαλμένως, καὶ τὸ τοῦ Ἀετίωνος, ὅστις ἤκμαζεν ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου (2). Μαθητὴς δὲ τοῦ Εὐμήλου νομίζεται Ἀριστόδημος ὁ Κάρ, ἐπὶ Σεπτ. Σεβήρου (210), ξένος τοῦ ἀρχαίου Φιλοστράτου, γράψας καὶ περὶ ἱστορίας τῆς ζωγραφικῆς, καὶ ζωγράφος ὁ ἴδιος (3). Μνημονεύονται δὲ προσέτι καὶ Καρτέριος, ὁ περὶ 250 μ. Χ. ἐκ μνήμης γράψας τὴν εἰκόνα Πλωτίνου τοῦ φιλοσόφου (4), καὶ Ἰλάριος ὁ Βυθυνοῦς (5), ἐν Ἀθήναις ζῶν ἐπὶ Θεοδοσίου (380), περὶ οὗ ὑπερβολικῶς πῶς λέγει ὁ Εὐνάπιος (6), ὅτι ἐν αὐτῷ ἐφαίνετο ἐπιζήσας ὁ Εὐφράνωρ.

Ἄλλ' οἱ καλλιτέχναι οὗτοι δὲν ἀπετέλουν ἐργαστήρια, καὶ αἱ ἀσθενεῖς καὶ μεμονωμένα αὐτῶν προσπάθειαι δὲν κατίσχυον ν' ἀναζωογονήσωσι τὴν τέχνην, ἥτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πλινίου πρῶτιστον ἀντικείμενον εἶχεν εἰκόνας πυγμαίων, καὶ ἐγκατελείπετο ὡς βαναυσουργία εἰς δούλους, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βάφοντας τοὺς τοίχους τῶν οἰκῶν κατὰ τὰς παραδόξους ὀρέξεις τῶν δεσποτῶν των. Οὕτως ὁ Πετρώνιος (7) ἀναφέρει τὴν οἰκίαν τοῦ Τρι-

(1) Capitolinus κ. 4. — (2) Ἰδ. Τόμ. Α. σ. 464. — (3) Φιλόστρ. Β. Σοφ. Β, 5. — (4) Πορφ. Β. Πλωτ. 1. — (5) Eunap. Vit. philos. et soph. Vit. Prisci, σ. 94. — (6) 35, 23. — (7) IX. 145.

μαλλίωνος, ὅπου ἐζωγραφήθη ὁ οἰκοδεσπότης ὡς Ἐρμῆς κατ' ὅλα τοῦ Θεοῦ τὰ ἔργα, καὶ ἔπειτα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, καὶ laenatis gladiatorium. Παρὰ δὲ τῷ Ιουβενάλλῃ⁽¹⁾ ἐπιθυμεῖ τις νὰ ὑπάρχη μεταξὺ τῶν δούλων του εἰς curvus caelator, et alter qui multas facies pingat cito, καὶ ἐν τοῖς νομικοῖς βιβλίοις ἀναφέρονται δούλοι ζωγράφοι ⁽²⁾.

Ἀφ' ὅτου δ' ἐπεκράτησεν ὁ χριστιανισμὸς, ἡ ζωγραφικὴ, ὡς παράστασις τοῦ ἄκρου καλοῦ, ταχέως συμπαρεφθάρη μετὰ πάσης τῆς λοιπῆς τέχνης. Καὶ αὐτὴ ἡ πλουσία ποικιλματογραφία τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐξέλιπεν, ἀντικατασταῖσα ὑπὸ βαναύσου γυμνότητος, οἷα φαίνεται εἰς τὰς εἰκόνας τῶν τοῦ Κωνσταντίνου λουτρῶνων ⁽³⁾. ἡ σπουδὴ καὶ ἀκριβὴς μίμησις τῆς φύσεως ἔπαυσε κατ' ὀλίγον, καὶ ἀπεθρασυώθη τέλος καὶ αὐτὴ ἡ ἐπί τινα καιρὸν ἐπιζήσασα χειρωνακτικὴ ἐπιδεξιότης, μέχρις οὗ περὶωρίσθη ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ, ὡς εἶδαμεν ὅτι εἶχε συμβῆ καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν, εἰς ἀπλὴν βιομηχανίαν, ἀνεπιδεξίως καὶ βαναύσως διαμορφοῦσαν τὰ ἀντικείμενα. Ἐκ παραδοσεως ὁμως διετήρησε σταθερῶς καὶ ἀμεταβόλως τινὰς τῶν ἀρχαίων τύπων μετὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς αὐτῶν ἐμβριθείας, οὐ μόνον διότι ἡ τέχνη εἶχεν ἀπολέσει τὴν παραγωγικὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ τὴν εὐφυίαν τῆς ἐφευρέσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ θρησκεία εὐλαδῶς ἐνέμενεν εἰς τὰ παραδεδομένα, καὶ τὰς ἀρχαιοτάτας εἰκόνας ἐθεώρει ὡς τὰς ἀσφαλέστερον διατηρούσας τῶν πρωτοτύπων τὴν ἀληθῆ ὁμοιότητα. Τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχαιοτάτα ὑπῆρ-

(1) 29. — (2) Fea, Note in Winkelm. W. V. c. 496. —

(3) DENK. 428. Bartoli, p. 24. ἐπ. — Argincourt. V, 4. — Hirt, Gesch. II. 440. — Sickler z. Reinhart, Almanach ans. Rem, 1810.

γον εἰκόνες· τοιαύτην εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος (222) εἰς τὸ εἰκονοστάσιόν του (Lagarium), τοιαύτας καὶ ἡ αἵρεσις τῶν Καρποκρατίων, καταστήσασα αὐτὰς μετὰ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ ἀντικείμενον εἰδωλολατρικῶν δεισιδαιμονιῶν· καὶ ἐν γένει διὰ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ψηφοθετικῆς, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς γλυπτικῆς, διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ τύπος τῆς μορφῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γνωστὸν εἶναι τὸ μανδύλιον τῆς Ἐδέσσης, καὶ πολλοῦ ἀντικείμενον σεβασμοῦ εἰσὶν αἱ κηρόπλαστοι τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ εἰκόνες. Τινὲς τῶν τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παρθένου καὶ τῶν Ἀποστόλων τύποι διεμορφώθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὡς ἀποδεικνύει τὸ ἐνδύμα, ἡ διάθεσις τῶν πτυχῶν καὶ ἄλλα αὐτῶν πάρεργα μέρη. Τὰ δὲ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα παντάπασι ξένα ἀντικείμενα, ἡ ἱερά βαρυθυμία τοῦ ἐσταυρωμένου, οἱ μάρτυρες, κτλ. εἰσῆχθησαν εἰς τὴν τέχνην μόνον περὶ τὸν 7ον ἢ 8ον αἰῶνα.

Προσέτι δ' ἐνέμειναν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν χριστιανικὴν εἰκονογραφίαν καὶ τινες ἐξ αὐτῶν τῶν ἀλληγοριῶν τῆς μυθολογίας, ὡς ἐπὶ τῆς πορφυρᾶς λάρνακος τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἐπὶ ἄλλων τινῶν αἱ συνήθεις βακχικαὶ παραστάσεις (1), ἀλλαχοῦ θεοὶ ποτάμιοι, εἰς ἀλληγορίαν τοῦ διαρρέυσαντος βίου (2), καὶ εἰς τὰς ὑπογείους κρύπτας τῆς Ῥώμης ἐν τοιχογραφίᾳ (3) ὁ μύθος τοῦ Ὁρφέως, τὴν ἀνάστασιν τῶν ψυχῶν αἰνιττόμενος.

(1) Wink. VI. 1. σ. 342. — (2) Boull.. III. pl. 65. — (3) R. Roch. Tableau des Catac. de R. P. 1837. — Rosio, Roma sotteranea, R. 1632. — Aringhi, R. subl. novissima, R. 1651. — Bottari, Cimeteri, di R. 1737—54. — Artaud, voy. dans les catac. de R. P. 1810. — Bartoli, II 212. — d'Arginc. pl. 6—12. — Roestel, Beschr. Roms, I, p. 410.

Ἀνακαλοῦσι δ' ἔτι, ἀλλὰ μόλις, τὴν ἀρχαίαν τέχνην καὶ τινὰ ἔσχατα αὐτῆς ἀποσπάσματα ἐν ταῖς μικρογραφίαις ταῖς κεχαραγμέναις ὑπὸ Χριστιανῶν ἤδη εἰς χειρόγραφα, οἷον τὸ τῆς Ἰλιάδος ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ βιβλιοθήκῃ (1). ὁ Βιργίλιος τοῦ Βατικάνου (τοῦ δ' ἡ' αἰῶνος) (2). ὁ Τερέντιος τοῦ Βατικάνου, ἔχων παραστάσεις σκηνῶν τινῶν τῶν κωμῳδιῶν (3). τὸ αὐτόθι διατηρούμενον χειρόγραφον Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδοπλεύστου (μοναχοῦ τοῦ 6ου αἰῶνος, ὅστις ἔγραψε χριστιανικὴν τοπογραφίαν), καὶ αἱ τοῦ Βατικάνου ἀρχαιόταται μικρογραφίαι τῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς, καὶ ἰδίως τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὁμοιάζουσαι τὰς τοῦ Ὀμήρου ἐκείνας.

Ὁ ἔσχατος δὲ σβεννύμενος σπινθὴρ τοῦ ἀρχαίου αἰσθήματος, καὶ τῶν ἀρχαίων τύπων ἀτελής τις ἀνάμνησις, ἐπενεύργησαν εἰς διατύπωσιν καὶ τινῶν τῶν νεωτέρων χριστιανικῶν εἰκόνων, εἴτε ἱστορικῶν ὡς τῆς τοῦ Δ α ν ι ἦ λ ἐν τῷ βόθρῳ τῶν Ἰερόντων, καὶ τῆς τοῦ Ἰω γ ᾱ καταβροχθιζομένου ὑπὸ τοῦ κήτους, καὶ αἰ ἀλληγορικῶν, ὡς τῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς συνήθους (4) παραστάσεως τοῦ ἀ γ α θ ο ῦ π ο λ ῆ μ ἔ ν ο ς, φέροντος κατὰ τὸν ἀρχαῖον Κριοφόρον Ἑρμῆν, ἀρνίον ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ἐν γένει ὅμως ἡ ἀποστροφή πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ἀπέκρουεν ὅσον ἐνεδέχετο τὰς εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας ἐνδόσιμον χορηγούσας διαπλάσεις. Καὶ ἂν ἡ Ῥώμη ἐκλινε μᾶλλον πρὸς τὴν τέχνην, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὅμως ὁ Τερτουλλιανὸς, ὁ Αὐγουστῖνος, καὶ αὐτὸς ὁ Κλήμης, κατεδίκαζον αὐστηρῶς οὐ μόνον τὴν γλυ-

(1) Mai, Iliad. fragm. antiquis c. picturis, Med. 1819. — DENK. 420. Αὐτόθεν. — (2) Bartoli, fig. antiq. e cod. vatic. vatic. — D'Arginc. 20—25. — Millin. G. M. pl. 175, 6 ἐπ. — (3) Berger, de Persenis, 1723. — (4) DENK. 431.

πτικὴν, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὴν ζωγραφικὴν. Ἄλλ' ἐξ ἑτέρου αἱ σύνοδοι, ἰδίως ἡ Ἰβηρικὴ (300 μ. Χ.), ἡ πρώτη ἀσχοληθεῖσα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἦσαν εὐνούστεραι πρὸς ταύτην ἢ πρὸς ἐκείνην, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ (783) αἰνίττεται τὴν παραδοχὴν μὲν τῶν εἰκόνων, τὸν ἀποκλεισμόν δὲ τῶν ἀγαλμάτων. Ἐκ τούτου, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολλαπλασιασμοῦ συμβολικῶν προσωποποιήσεων, παρήχθησαν ἀλληγορίαι τινές, ἐνίοτε μὲν ἰσχναὶ καὶ ἀνεπαρκεῖς, ὡς ὁ εἰκονιζόμενος **ΙΧΘΥΣ**, καὶ αἰνιττόμενος τὰ ἀρχικά γράμματα τῶν λέξεων Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ· ἄλλοτε ὅμως ὅπως οὐ γρηγορώτεροι, οἷον ἡ περιστερὰ, φέρουσα κλάδον ἐλαίας, ἡ διψῶσα ἔλαφος, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ ὅμως ἡ 6η οἰκουμένη συνόδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, (680) διὰ τοῦ 82 κανόνος ἀποφαίνεται ὅπως μὴ παρίσταται ὁ Χριστὸς ὡς ἀμνός, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος, προστιθεῖσα: «Τὸν αἰὶναιότατον καὶ τὰς ἐκκλησίας, ὡς τῆς ἀληθείας συμβολὰς καὶ προσηγορίας, τῆς Ἐκκλησίας παραδεδομένους κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ταύτην ὑποδεξάμενοι.»

Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐγχάρακτικῆς καὶ τῆς ὑγραφογραφίας (Fresque), δι' ὧν ἐπὶ πολὺ ἔτι ἐκοσμοῦντο αἱ ἐκκλησίαι καὶ αἱ οἰκίαι εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰσήχθη καὶ ἐπεκράτησεν εἰς τὰς πολυτελεστάτας αὐτῶν καὶ ἡ ψηφοθετικὴ, δι' ὑέλου μάλιστα κεχρωματισμένου ἢ διαχρύσου, καὶ ἀπὸ Βυζαντίου μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ ἐφ' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος (1). Οὕτως εἰς τὴν Χαλκιδικὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ παρεστάθησαν διὰ ψηφοθετημάτων ὅλα αὐτοῦ τὰ κατορθώματα (2), καὶ ἐν Λουγδούνῳ εὗρέθη ψηφοθέτημα

(1) Cassiodor Var. I, 6. VII, 5. — Symmachus Ep. VI, 49, VIII, 42. — (2) Προκόπ. π. κτισμ. Ἰουστ. I, 10. — Ἰδ. καὶ

παριστῶν σκηναίς ἀγωνιστικάς (¹). Κυριωτέρα ὁμως χρη-
σις αὐτῶν ἐγένετο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὧν κατεκάλυπτον
καὶ κατεκόσμου τοὺς τοίχους, καὶ πρὸ πάντων τοὺς θό-
λους, ὡς διαλάμπει εἰσέτι κεκοσμημένη ἡ Ἁγ. Σοφία ἐν
Κωνσταντινουπόλει, ὁ ἁγ. Μάρκος ἐν Βενετία, καὶ ἐν Ἑλ-
λάδι ὁ ὁσιος Λουκάς, τὸ Δαφνίον καὶ ἄλλαι διάφοροι (²).

Κατὰ δὲ τὸν μεσαιῶνα, ὅταν ἡ Εὐρώπη ἐκ τῆς βαρ-
βαρότητος ἀνακύπτουσα ἔστρεψε πάλιν τὴν προσοχὴν
ὀπίσω πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, τότε ἀρχαῖοί
τινες τύποι ἤρξαντο αὐθις εἰσχωροῦντες εἰς τὴν ἀγιο-
γραφίαν, καθ' ὅσον καὶ ἀφορᾷ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἐνδυ-
μασίαν, ἀλλὰ τοῦτο πρὸ πάντων εἰς ἀντικείμενα νεω-
στὶ εἰσαγόμενα, οὐχὶ δ' εἰς τὰς μορφὰς τὰς ἀπ' ἀρχῆς
τοῦ Χριστιανισμοῦ διαμενούσας διὰ παραδόσεως. Καὶ
ἐκτοτε καταφαίνονται τινὰ ἀρχαιοπρεποῦς σχολῆς ἵχνη
καὶ ἀναμνήσεις, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐπὶ ἀντίληψις τῆς φύ-
σεως ζωηρὰ καὶ αὐτόματος, μέχρι τοῦ 17' καὶ 18' αἰῶ-
νος, ὅτε ἡ ἐνθουσιάζουσα σπουδὴ τῆς τε φάσεως ὁλοῦ καὶ
τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας διαπαιδαγωγῆσε τὴν νέαν
τέχνην, καὶ ἀνεγέννησεν αὐτὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἐφάμιλλον
τῆς ἀρχαίας. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι, αἱ ἅπαξ
παραδεχθεῖσαι μορφαί, ὡς ἔσχατα λείψανα καὶ συντρίμ-
ματα καταστραφέντος καλλιτεχνικοῦ κόσμου, διετηρή-
θησαν δι' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος, καὶ διατηροῦνται εἰσέτι
περιμένουσαι νὰ ἐμφυσήσῃ νέαν ζωὴν εἰς αὐτὰς τὸ
πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτοῦ Π. Γοτθ. πολ. I, 24, περὶ ἄλλου ψυφοθετ. — Rumb.
I, 183. — Manso. σ. 403 ἐσφ. — Müll. de gen. aev. Theod. σ.
168. — (¹) DENK. 429. — (²) Sartorius, Gouv. des Ostrog.
σ. 317. N. 21. — Δείγματα. Ciampini, Opera, R. 4747. —
Furietti, de Musivis. R. 1752. — D'Argine. V, pl. 24. —
Guttensohn et Knapp. σ. 196.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Καταστροφή τῶν Καλλιτεχνημάτων.

Ἄλλ' αἱ διάφοροι περιπέτεια δι' ὧν διήλθεν ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἀλληλοδιαδόχως, ἡ Ἑλλάς, καὶ μετ' ἐκείνην ἡ Ῥώμη, καὶ ἔπειτα τὸ Βυζάντιον, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἠλλοίωσαν, καὶ μέχρι τέλους ἐξηφάνισαν ἄρδην τὴν ἀρχαίαν τέχνην, μέχρι βανίδος τὴν παραγωγικὴν αὐτῆς ἰκμάδα ἀποξηράνασαι, κατέστρεψαν προσέτι καὶ τὰ πλεῖστα καὶ ἀξιολογώτερα τῶν προϊόντων αὐτῆς, καὶ ὅπως κρίνωμεν περὶ τῆς ὑμνουμένης αὐτῆς λαμπρότητος, μᾶς ἀφῆκαν μόνον σπανίας, παρέργους, καὶ ἀνεπαρκεῖς τὸ πλεῖστον εἰδήσεις, καὶ τινὰ συντρίμματα ἄμορφα δευτερευόντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀσπῆμων τεχνουργημάτων.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν πολλοὶ ἔγραψαν περὶ τῆς τέχνης εἰς ἣν ἐπεδίδοντο, καὶ περὶ τῶν ἔργων ἐκείνων τε καὶ τῶν ὁμοτέχνων τῶν, ὡς ὁ Ἰκτῖνος, ὁ Φίλων, ὁ Πολύχλετος, ὁ Παρράσιος, ὁ Εὐφράνωρ· πολλοὶ δὲ, μάλιστα ἐν τοῖς χρόνοις ὅτε ἤρξατο ἡ προσοχὴ πρὸς τ' ἀρχαιότερα, ὡς ἐντελέστερα, στρεφομένη, συνέταξαν καταλόγους καὶ περιγραφὰς τῶν προγενεστέρων τεχνουργημάτων, ὡς ὁ Πολέμων ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὁ Πασιτέλης ἐπὶ Ῥωμαίων. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ εἰδικὰ καὶ περιεκτικὰ συγγράμματα ἐξέλιπον μέχρις ἴχνους, καὶ πρὸς γνῶσιν τῶν ἀρχαίων προϊόντων μόναι σχεδὸν πηγαὶ μένουσιν ὁ Πausanίας, ὅστις ἐν παρόδῳ μόνον περὶ αὐτῶν ὁμιλεῖ, τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν μᾶλλον ἔποψιν περιγράφων, καὶ ὁ Πλίνιος, ὁ ἐν παραρτήματι τοῦ συγγράμματός του ἐν ὀνομαστικῷ πίνακι μονολεκτικῶς πολλακίς περὶ τῶν πρωτί-

των ἀριστουργημάτων περιλαβῶν· καὶ τέλος, πλήν τῆς τυχαίας μνείας ἐν τισὶ χωρίοις τῶν συγγραφέων, εκτενέστεραι εἰδικαί τινες περιγραφαί, οἷον τῶν δύο φιλοστράτων καὶ τοῦ Καλλιστράτου αἱ πομπῶδεις καὶ ῥητορικαὶ πραγματεῖαι, αἵτινες καὶ αὐταὶ παραλείπουσιν τὰ ὀνόματα τῶν καλλιτεχνῶν, ἀποδεικνύουσιν ὅμως πόσον ξηραὶ καὶ ἀνεπαρκεῖς εἰσιν αἱ ἐπίτομοι ἐκείναι τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Πausανίου εἰδήσεις.

Ὡς δὲ πρὸς τὰ τεχνουργήματα, ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐνίοτε κατεστρέφοντο, διότι αἰείποτε ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι ἡ ἕξις τοῦ ἐχθρικῶς διαρπάζειν ἐκ δεισιδαιμονίας τὰ θεῖα ἀγάλματα· καὶ ἀφηροῦντο μὲν τὰ Παλλάδια, καθὸ ἐμβλήματα καὶ ἐγγυήσεις τῆς σωτηρίας τῶν πόλεων, ὡς ἀφηρέθησαν φέρ' εἰπεῖν τὰ τῆς Τροίας, ἐκλέπτοντο δὲ θαυματουργὰ ξόανα, καθὸ παρακολουθούσης ὄψιν αὐτὰ τῆς ἐνυπαργούσης θείας χάριτος, ὡς ἤρπασεν ὑπὸ Ὀρέστου τὸ τῆς Ταυρικῆς Ἀρτέμιδος ξόانون, καὶ τὸ τοῦ Ἄρεως ὑπὸ τῶν Ἄργοναυτῶν, καὶ τὸ χρυσοῦν δέρας ὑπὸ τοῦ Ἰάσωνος· ἀπεκομίζοντο δὲ καὶ ὑπὸ εὐσεβείας πολλὰ πρὸς διατήρησιν ἐκ τῶν λεηλατουμένων πόλεων, ὡς ὁ Αἰνείας μετὰ τοῦ γέροντος πατρός του συναπεκόμισε καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν του, καὶ ὡς εἰς τοὺς Ξοανοφόρους τοῦ Σοφοκλέους οἱ θεοὶ ἀπεκόμιζον τὰ ἴδια ἑαυτῶν ἀγάλματα ἐκ τοῦ Ἰλίου.

Ἄλλοτε δὲ κατεστρέφοντο ἢ διηρπάζοντο καὶ ὑπὸ μόνης ἐχθρικῆς δυσμενείας, ἐπὶ βαρβαρικῶν εἰσβολῶν μάλιστα, ὡς κατέστρεψαν οἱ Πέρσαι τοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ τινὰ μὲν ἠφάνισαν, ἄλλα δ' ἀπήγαγον τῶν ἐλληνικῶν ἀγαλμάτων, ἐξ Ἐφέσου τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Κανάχου, καὶ ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Ἀντήνορος τοὺς τύραννοκτόνους.

Ἄλλὰ καὶ μεταξύ Ἑλλήνων συνέβαινον οὐ σπανίως

αί τοιαῦται καταστροφαι, οἷας ὁ Θουκιδίδης (1) ἀναφέρει ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ὡς ὁ πλούσιος ναὸς τῶν Δελφῶν πολλάκις ἐπεβουλεύθη, πρῶτον μὲν ὑπὸ Πύθωνος, τοῦ Εὐβοέως ληστοῦ, ἔπειτα ὑπὸ τῶν Φλεγυῶν, μετὰ ταῦτα ὑπὸ Πύρρου τοῦ Ἀχιλλέως (2), καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, μετὰ τὴν ὑπὸ Ξέρξου λεηλασίαν, πρὸ πάντων κατὰ τὸν ἱερόν πόλεμον (Ὁλ. 106, 6'-108, γ'), ὅταν οἱ Φωκεῖς κατέκοψαν εἰς νόμισμα τὰ χρυσᾶ αὐτοῦ ἀναθήματα.

Διαβόητος ἦν καὶ ὁ Διονύσιος διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν ἀπληστίαν του. Οὗτος ἐν Συρακούσαις γυμνώσας τὸν Δία τῆς χρυσῆς του ἐσθῆτος, ἀγούσης 85 τάλαντα, τῷ περιέβαλεν ἄλλην ἐξ ἐρίου, εἰπὼν αὐτὴν ἐλαφροτέραν μὲν τὸ θέρος, θερμότεραν δὲ τὸν χειμῶνα· καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπέχειρε τοὺς χρυσοὺς βροστρύχους· καὶ ἐν Τυρρηνίᾳ, κατὰ διαταγὴν του, οἱ στρατιῶται ἀφῆραν ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν ἀργυρᾶν τράπεζαν, ἀφῆραν δαίμνας τῷ θεῷ δωδῆκας πρῶτον (3).

Καὶ ἐπὶ τῶν ἐκστρατειῶν δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐγένοντο ἀναμοιβόλως ἐπιχειρήματα, ὡς ἐν τῇ κατασκαφῇ τῶν Θηβῶν. Ἄλλ' ἰδίως καταστρεπτικοὶ ὑπῆρξαν ὁ συμμαχικὸς καὶ οἱ Μακεδονικοὶ πόλεμοι, ὅτε οἱ ἡμιβάρβαροι Αἰτωλοὶ (Ὁλ. 139) ἐλεηλάτουν καὶ κατέσκαπτον τοὺς ναοὺς, καὶ ἀνέτρεπον τοὺς ἀνδριάντας, ὡς ἐν Δίῳ τῆς Μακεδονίας, ἐν Δωδώνῃ, ἐν τῷ Ἡραίῳ τοῦ Ἄργους, ἐν τῷ Ποσειδωνίῳ τοῦ Ταϊνάρου καὶ τῆς Μαντινείας, καὶ ἀλλαχοῦ (4). Πάλιν δὲ Φίλιππος ὁ Γ' (ὁ Μισορρόμιος), ἀντεκδικούμενος διὰ τὸ Δῖον, ἐπόρθησε τὴν ἐν

(1) Α, 114. — Β, 24, 23. — (2) Πaus. 1, 7. — (3) Ἀριστοτ. Οἶκον. Β. — Αἰλ. Π. 1. Α. 20. — (4) Πολύβ. Δ. 18, 62, 67. — Ε. 9, 11. — Θ. 34, 35.

Απωλία Θέρμον, ἐν ἣ διέφθειρε περὶ τοὺς δισχιλίους ἀνδριάντας, φεισθεὶς μόνον τῶν ἐχόντων ἐπιγραφὰς θεῶν (1), καὶ προσέει ἐλεηλάτησε καὶ τὰ περίξ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἔκαυσε τὸ Κυνόσαργες καὶ τὸ Λύκειον. Καὶ αὐτὸς δὲ, καὶ ὁ τῆς Βιθυνίας βασιεὺς Προυσίας, ἤρῃμωσαν τοὺς ναοὺς τῆς Περγάμου, καὶ ὁ τελευταῖος, ἀφ' οὗ ἐσύλησε πολλὰ ἀγάλματα, ἤρπαξε καὶ τὸν περίφημον τοῦ Πυρομάχου Ἀσκληπιόν (2).

Ὅτε δ' ἤρξατο ἐκτείνουσα ἡ Ῥώμη τὰ ὄπλα τῆς ἐκτὸς ἑαυτῆς, τότε ἤρπαζον οἱ στρατηγοὶ τῆς τὰ τεχνουργήματα τῶν πορθουμένων πόλεων, ἀλλὰ μετὰ πινος φειδοῦς κατ' ἀρχάς, καὶ μόνον πρὸς ἐπικόσμησιν τῶν τῆς πατρίδος των οἰκοδομῶν ἢ τῶν ἰδίων θριάμβων. Οὕτως ὁ Γ. Κάμειλλος, κυριεύσας τοὺς Οὐίους (400 π. Χ.) ἀπήγαγε τοὺς ἀνδριάντας ἐξ εὐσεβείας μᾶλλον ἢ διὰ λεηλασίαν (Colentium parvis quam rapientium modo), κατὰ Λίβιον (3), καὶ προσέει καὶ τὴν κολλοσιμαίαν Ἡρα, ἀλλὰ μόνον ἀφ' οὗ τὴν ἤρπαξε. Visne Romiam ire Juno? Τὸν δὲ Μάρκελλον ἐπαινεῖ ὁ Κικέρων (4) ὡς πρῶτος προσενεχθεὶς πρὸς τὰς Συρακούσας (Ὀλ. 142, α') καὶ ὁ Φάβιος Μαξίμος, κυριεύσας τὴν Τάραντα (Ὀλ. 142, β'), ἐδείχθη, κατὰ Λίβιον (5), ἐπιεικῆς πρὸς αὐτὴν, καὶ κατὰ Πλούταρχον (6) εἶπεν εἰς τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν «Τί διατάττει περὶ τῶν Θεῶν;» «Ἀπολίπωμεν τοὺς θεοὺς Ταραντίνους κεχολωμένους.» Τὸν Ἡρακλῆν ὁμως τοῦ Λυσίππου μετεκόμισεν ἐντεῦθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον.

Ἀλλὰ κυρίως ἐσυστηματοποιήθη ἡ ἐκ τῶν κατακτωμένων χωρῶν ἀπαγωγὴ τῶν τεχνουργημάτων, ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις των ἐπὶ

(1) Πολ. — Ε, 9. — (2) Πολ. ΚΒ, 25. — (3) Τ. Λ. V, 22.

(4) Ο. Verr. I. 2. — (5) XXVII, 16. — (6) Φ. Μ. ΙΒ. —

τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος. Ὁ Σύλλας ἐγύμνωσε τοὺς Δελφοὺς, ὁ Κόϊντος Φλαμινῖνος, ὁ ἀξιῶν νὰ καλῆται ἐλευθερωτῆς τῶν Ἑλλήνων, τρίς νικήσας Φίλιππον τὸν Γ' (Ὁλ. 144, γ'), ἐγύμνωσε τὰς μακεδονιζούσας τῶν πόλεων, καὶ παμπόλλους χαλκοῦς καὶ λιθίνους ἀνδριάντας ἐξ Ἐρετρίας καὶ ἀλλαχόθεν ἔσυρεν εἰς τὸν θρίαμβόν του (1). Καὶ Σκιπίων δ' ὁ Ἀσιανὸς πολλὰ ἀπήγαγε τορευτὰ ἀγγεῖα, πρὸ πάντων ἐκ τῆς κατ' Ἀντιόχου τοῦ Γ' νίκης του (Ὁλ. 147, δ'). Ἐξ Ἀμβρακίας δ' ὁ Νοβιλίωρ (Ὁλ. 148, α') ἤρπασε 285 χαλκοῦς καὶ 230 λιθίνους ἀνδριάντας, καὶ ὁ Π. Αἰμίλιος (Ὁλ. 153, β') ἐξ 70 πόλεων ἐκόμισεν εἰς τὸν θρίαμβόν του 250 ἀμάξας πλήρεις ἀγαλμάτων· ὁ δὲ Μέτελλος ὁ Μακεδονικὸς ἀφείλετο πολλοὺς ἀνδριάντας κυρίως ἐκ τοῦ Δίου, καὶ μάλιστα τοὺς 25 χαλκοῦς ἵππεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοὺς ἐν Γρανικῷ πεσόντας, ἔργον Λυσίππου.

Καιρίαν δὲ πλεονῆς ἐπέφερον εἰς τὴν τέχνην ἡ ὑπὸ Μομίου ἄλωσις καὶ καταστροφὴ τοῦ Κόρινθου (Ὁλ. 158, δ'), ὅπου πολλὰς χιλιάδας ἀριστουργημάτων κατέφαγον αἱ φλόγες, ἢ κατέστρεψεν ἡ στρατιωτικὴ βία, πολλὰ δὲ καὶ ἀπεκομισθῆσαν εἰς Ῥώμην, ἢ εἰς Πέργαμον διὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἀττάλου, συμμαχοῦντος τότε τοῖς Ῥωμαίοις, ὅθεν ἐν Ὁλ. 161, δ'. ἡ διαθήκη τοῦ Ἀττάλου ἐπέμψε πάντα ταῦτα τὰ καλλιτεχνικὰ λάφυρα εἰς Ῥώμην. Μεταξὺ δὲ τῶν διαρπαγέντων τούτων θαυμάτων τῆς τέχνης, εὔρεν ὁ Πολύβιος καὶ ἔσωσε τῆς καταστροφῆς καὶ εἰκόνας τοῦ Φιλοποίμενος καὶ Ἀράτου, ἃς ἔλαβεν ὡς δῶρον παρὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ τοὺς στρατιώτας εἶδεν ὡς τραπέζας πεττείου μεταχειριζομένους τὸν Διόνυσον, καὶ τὸν Ἡρακλῆν καταπονούμενον τῷ τῆς Δηϊανείρας χειτῶνι, περίφημα ἔργα τοῦ Ἀριστείδου. Ἐξηγόρασε δὲ τοὺς πίνακας τού-

(1) T. Liv. XXXII, 397.

τους ὁ Ἄτταλος, ἕκαστον 6,000 στατήρων, καὶ τοὺς παρεχώρησεν εἰς τὸν Μόμμιον, ὅστις ὁμως ἦν τοσοῦτον ἀγροῖκος, ὥστε ἐσυμφώνει μετὰ τῶν μετακομιζόντων τὰ τεχνουργήματα ταῦτα πλοιάρχων, ἂν ἤθελον βλαβῆ ἐπὶ τοῦ πλοῦ, νὰ τὰ κατασκευάσωσι νέα!

Οὕτως ἐπ' αἰώνων ἐξηκολούθησεν ἡ Ἑλλάς ἀκένωτον οὔσα μεταλλεῖον, ἐξ οὗ ἀναρίθμητοι θησαυροὶ καλλιτεχνίας μετεκομίζοντο εἰς τὴν νέαν τοῦ κόσμου πρωτεύουσαν, ἣτις, κατὰ γενόμενον ὑπολογισμόν, ἀνδριάντας μόνον Ἑλληνικῆς καταγωγῆς περιεῖχε μέχρι τέλους ὑπὲρ τὰς δέκα μυριάδας, πλὴν τῶν ἐν αὐτῇ ὑφ' Ἑλλήνων πλαστῶν ἐπὶ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς κατακτήσεως καλλιτεχνηθέντων.

Ἡ δ' ἐκ Ῥώμης εἰς Βυζάντιον ἐν ἔτει 320 μ. Χ. γενομένη μετάθεσις τῆς καθέδρας, ἐπέφερεν ἔτι ἐπαισθητοτέραν ζημίαν ὡς πρὸς τὰ καλλιτεχνήματα, ὧν πάμπολλα, καὶ ἀγάλματα, καὶ εἰκόνας μετέφερεν αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος πρὸς μεγάλην βεβαίως βλάβην αὐτῶν, ἐκ τε Ῥώμης, ἐξ Ἑλλάδος, καὶ ἔτι μάλιστα ἐκ μικρᾶς Ἀσίας, διὰ τὸ πρόχειρον τῆς δια θαλάσσης μετακομίσεως, ὅπως λαμπρύνῃ δι' αὐτῶν τὴν πόλιν τῆς ἐκλογῆς του· καὶ ἐκόσμησε τοὺς λουτρῶνας τοῦ Ζευξίππου, τοὺς ἐπὶ Σεβήρου, ἐν ἔτει 222 οἰκοδομηθέντας, καὶ ἔστησεν εἰς τὰς πρωτίστας ὁδοὺς ἀγάλματα θεῶν καὶ ἡρώων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, ὧν ὁμως τὰ χαλκᾶ ἐχώνευσε μετὰ ταῦτα ἐν ἔτει 491 ὁ Ἀναστάσιος, ἵν' ἀνεγείρῃ κολοσσὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ (1).

Προσέτι δ' ὁ ἤδη ἐκνικῶν χριστιανισμὸς, ψυχρὸς ἐν γένει πρὸς τὴν τέχνην, ἔνεκα τῆς τάσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ αὔλον, ἦν δυσμενῆς μάλιστα πρὸς τ' ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα, ὡς προϊόντα θεωρῶν αὐτὰ τῆς εἰδωλολατρείας. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ

(1) Μπλαλᾶς ΙΕ.

τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας πίστεως διατελῶν, οὐ μόνον ἐπροστάτευεν ἔτι τοὺς ὀπαδοὺς τῆς πολυθείας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ πολὺ δὲν εἶχεν ἀρνηθῆ αὐτὴν ἐντελῶς, ὥστε δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἐλεηλάτησε τοὺς ναοὺς, εἰ καὶ ὁ Εὐσέβιος (1) πολλοὺς ἀποδίδει αὐτῷ ἔνεκα τούτου ἐπαίνους, διηγούμενος ὅσους μετεχειρίζετο τρόπους ὅπως καταστήσῃ τὰ εἰδῶλα περιφρονητὰ εἰς τὸν λαόν, καὶ πῶς μεταξὺ ἄλλων ἐλέπιζε καὶ ἀπεγύμνου τὰ ἐπίχρυσα ἢ χρυσελεφάντινα ἀγάλματα, καὶ ἐξέθετε δημοσίως τὸ εὐτελὲς ξύλον, ὅπερ ἦν ὁ κορμὸς τῶν τοιούτων ξοάνων.

Ἄλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνστάντιος (337), ἐνθερμος ὢν Χριστιανὸς, ἀπηγόρευσε τὰς θυσίας καὶ τὴν λατρείαν τῶν ἀγαλμάτων, καὶ ἔκτοτε πολλοί, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μάλιστα, ἐπίσκοποι ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν Αὐτοκρατόρων ἐψηφίσθησαν, ἐπετίθεντο μετὰ τοῦ ποιμνίου τῶν κατὰ τὸν ναὸν, καὶ κατέστρεφον αὐτοὺς, καὶ ἠρᾶνίζον τὰ ἀγάλματα. Οὕτως ὁ Ἁλεξανδρεὺς Θεόφιλος κατηδάρισε ἐν ἔτει 389 τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σεράπειον, τὸν μετὰ τὸν Καπιτώλιον μέγιστον ναὸν τοῦ καιροῦ του.

Ἰουλιανὸς δ' ὁ Παραβάτης (364) μετέφερε καὶ αὐτὸς πολλὰ ἀγάλματα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ βεβαίως οὐχὶ ἐρημῶν τοὺς ναοὺς τῆς θρησκείας ἣν ἤθελε ν' ἀναστήσῃ, ἀλλὰ συνάγων αὐτὰ ἐκ τῶν κατηδαρισμένων ναῶν, ὅπως τὰ διασώσῃ. Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὀλιγώτερον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπέφερε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκ τῶν τοιούτων καταστροφῶν καὶ ἀπαγωγῶν, διότι εἰς αὐτὴν βραδύτερον εἰσεχώρησε τὸ νέον θρήσκευμα, καὶ μέχρις ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἐπανηγυρίζοντο ἔτι οἱ ἀγῶνες τῶν Ἰσθμίων, τῶν Νεμείων καὶ τῶν Πυθίων, αἱ δ' Ἀθηναὶ ἦσαν ἡ προσφι-

(1) Β. Κωνστ. Γ, 54.

λὴ πόλις τῶν Αὐτοκρατόρων. Προσέτι δὲ, ἐπειδὴ ἐν-
ταῦθα οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχαίας λατρείας, πρὸς ἀνεξιθρη-
σκίαν ἐν γένει διατεθειμένοι, καὶ ὑπὸ τῶν φώτων τῆς
φιλοσοφίας προπαρεσκευασμένοι, δὲν παρηνόχλουν τὸν
ἀριγέννητον Χριστιανισμόν, διὰ τοῦτο ὅταν οὗτος
ὑπερένικησε, δὲν ἐκινεῖτο ὑπ' αἰσθημάτων ἀντεκδική-
σεως, καὶ ἀντὶ τὰ καταστρέψῃ, παρεδέχθη εἰς τὴν ὑπη-
ρεσίαν του τὰ καταγώγια τῆς εἰδωλολατρείας, καθιερίων
τοὺς ναοὺς εἰς ἐκκλησίας μνήμης συνήθως ἀναλόγου
πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐπωνυμίαν, καὶ περιβάλλον
οὕτως αὐτοὺς διὰ τῆς σωτηρίου αἰγίδος του. Οὕτω διε-
τηρήθη ἐν Ἀθήναις ὁ Παρθενῶν, μεταποιηθεὶς εἰς ἐκ-
κλησίαν τῆς Ἀειπαρθένου, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θησέως εἰς
ἐκκλησίαν τοῦ ἁγ. Γεωργίου, καὶ ἄλλοι ἀλλαγῶ τῆς
Ἑλλάδος, ὡς συνέβη τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Ῥώμῃ.

Κυρίως ὁμως ἐπὶ Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν αὐ-
τοῦ, Ἀρκαδίου καὶ Ὠγορίου (395), ἐξεδόθησαν ἀλλε-
πάλληλα διατάγματα, πρῶτον μὲν κατὰ τῶν προακ-
νητηρίων πάσης ἀκολαστου ἢ μυστηριώδους λατρείας,
ὅποια τὰ σπήλαια τοῦ Μίθρα καὶ τὰ τριαῦτα, ἔπειτα
δ' ἐν γένει κατὰ τῆς τελέσεως θυσιῶν εἰς τὰ εἰδῶλα,
καὶ κατὰ τῆς λατρείας αὐτῶν. Ἐπὶ Θεοδοσίου δὲ
τοῦ Νεωτέρου, ἐν ἔτει 426, ὅτε φαίνεται καὶ ἐν Ἀθήναις
ἐντελῶς ὑπερισχύσας ὁ Χριστιανισμὸς, ἐξεδόθη κατὰ
πρῶτον διάταγμα περὶ καταργήσεως τῶν ναῶν ἐν τῇ
ἐπαρχίᾳ τῆς Ἰλλυρίας, ἧτις περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλ-
λάδα, ἕτερα ὁμως διατάγματα πάλιν ἀπαγορεύουσι τὴν
βάρβαρον αὐτῶν καταστροφὴν, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν
εἰς βεβήλους ἀνάγκας. Ἦν δ' ἐν γένει ὁ Θεοδοσίος φί-
λος τῆς τέχνης, ὡς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν τιμῶν ἃς
ἐν τῷ κώδικί του ἀποδίδωσι τοῖς τεχνίταις (1), καὶ
φαίνεται ὅτι πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ἀνθαμιλλώμενος,

(1) ΙΓ, 4.

πολλὰ τῶν ἔτι πολλαχοῦ σωζομένων ἀρχαίων ἀγαλμάτων μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἀπλᾶ, καὶ πρὸς πᾶσαν θρησκευτικὴν ἰδέαν ξένα τῆς πόλεως ἐκείνης κοσμήματα, ὧν πολλὰ περιέστησε βεβαίως εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἁγίας Σοφίας, διότι αὕτη λέγεται πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤδη (546) ἀγάλματα ἔχουσα. Πολλὰ δ' ἀναφέρει ὀνομαστὶ ὁ Κεδρηνὸς ἐκ τῶν τεθέντων εἰς τὰ τοῦ Λ α ὕ σ ο υ καλούμενα ἢ τὸ Λ α υ σ α ἱ κ ὸ ν, μέγιστον οἰκοδόμημα ἐπὶ Ἀρκαδίου ἀνεγερθὲν, οἷον Ἀθηναῖαν Λινδίαν, τετράπηχυ ἀγαλμα σμαράγδινον, περὶ οὗ προστίθῃσι, συμπληρῶν τὴν ἀτοπολογίαν του, ὅτι ἦν δῶρον τοῦ Σεσώστριδος, 1350 π. Χ. ζῶντος, τῷ Λινδίῳ Κλεοβούλῳ, ἀκμάζοντι, ὀκτῶ μετὰ ταῦτα αἰῶνας· τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην, ἔργον Πραξιτέλους τοῦ Κ ν ι δ ί ο υ, ὡς τὸν λέγει· τὴν Σαμίαν Ἴβραν, ἔργον Λυσίππου καὶ τοῦ κατα αὐτῷ ἑκατονταετηρίδας ἀρχαιότερου Βουπάλου τοῦ Χίου· Δία τὸν Ὀλύμπιον τοῦ Φειδίου· Κρόνον, ἔργον Λυσίππου· καὶ προσέτι Μονοκέρας, Γίγρις, Γρύπας, Καμηλοπαροάλεις, Ταυρελέφαντας, Κενταύρους, Πᾶνας. Ἡ ἀπαρίθμησις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα αὐτῆς ἀξιόπιστος, καὶ περὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν χρόνων τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν ἐλέγχει ἀγνοίαν, ἣτις ἦν κοινὴ τοῖς πλείστοις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, καλούντων συνήθως ἕκαστον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καλλιτεχνημάτων κατὰ τὸ περιφημότερον τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι· ἀλλὰ συγχρόνως μαρτυρεῖ περὶ τοῦ μεγίστου καλλιτεχνικοῦ πλούτου ὅστις εἶχε συσσωρευθῆ εἰς τὴν καθέδραν. Καὶ ἐν Ῥώμῃ δὲ δὲν εἶχον παύσει ἔτι τιμώμενα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, διότι ὑπῆρχεν αὐτόθι τεταγμένος ἐπὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν ἑκατόνταρχος, καὶ ἔπειτα tribunus Comes rerum nitentium.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐγγενῶν τούτων αἰτιῶν, ὅ,τι ἔτι μᾶλλον καὶ κυρίως ἐπέφερε τὴν φθορὰν

τῶν ἀρχαίων τεχνουργημάτων, ἦσαν καὶ αἱ ἐπὶ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων ἀρξάμεναι βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐν ἔτει 267, ἐπὶ Γαλιηνοῦ, ὑποτιθέμενοι Σκύθαι, ἀλλ' ὀρθότερο Γότθοι, ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὀρμώμενοι, εἰσέπλευσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐπόρθησαν τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας, αἰτινες ἀπὸ Σύλλα εἶχον μείνει σχεδὸν ἀτείχιστοι, καὶ μόνον ἐπὶ Βαλεριανοῦ (253) κατεσπευσμένως περιεκλείσθησαν δι' ἀτελοῦς τινος περιφράγματος, εἰς ὃ ὁμως, ἐσχάτως κατὰ μέρος ἀνασκαφέν, ὡς εἰκάζεται, πολλὰ εὐρέθησαν κατακεκομμένα καὶ ἐντετειχισμένα καλλιτεχνήματα, καὶ ἀρχαῖοι ἐνεπίγραφοι λίθοι· ἀλλὰ, μεταξὺ ληηλατοῦντας, προσέβαλεν αὐτοὺς ἀνδρείως καὶ τοὺς ἀπεδίωξεν ὁ Δέξιππος μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ δὲ τὸν τοῦ Βάλεντος θάνατον, ἐν ἔτει 376, ἀνεφάνησαν αὐθις οἱ Γότθοι πρὸς Ἄρκτον, καὶ Σαρδάρων χεῖμαρος κατέκλυσε τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἀπὸ ἧς ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τῆς ἐμφρονος ὀραστρατοῦτος Θεοδώρου, τοῦ διοικητοῦ Ἀχαΐας.

Μετὰ εἴκοσι δὲ μόλις ἔτη, τὸ 395, εἰσελάσαντες οἱ Βισιγότθοι μετ' Ἀλαρίχου, ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας. Ἦν δ' ὁ Ἀλαρίχος ἐνθερμος χριστιανὸς, καὶ περιεστοιχίζετο ὑπὸ μοναχῶν, θεωρούντων τὰ ἀγάλματα ὡς παραστάσεις καὶ ὡς ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ, κατ' Εὐνάπιον, παροτρυνάντων αὐτὸν εἰς κατεδάφισιν τοῦ ἐν Ἐλευσίनि ναοῦ, ὅστις ἦν τὸ ἰσχυρότατον ἐναπολειπόμενον κέντρον καὶ ὁ ἔσχατος προμαχὼν τῆς πολυθεείας. Ληηλατήσας δ' ὁ στρατός του διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη, ἐφείσθη ὁμως, ὡς φαίνεται, τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ μὲν Ζώσιμον τὸν ἱστορικὸν διότι ἐξεπλάγη ὁ κατακτητῆς ὑπὸ τῆς Προμάχου Ἀθηναῖς, ἣτις καὶ μετ' αὐτὸν ἔτι ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν τῆς· ἴσως ὁμως ἀληθέστερον διότι πλούσια ἔλαβε λύτρα, καὶ συγχρόνως ἐνέδωκεν εἰς

τὸ αἶσθημα τῆς εὐλαβείας ὃ ἐμπνέουσι τ' ἀρχαῖα ἀριστουργήματα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀγριωτέρας ψυχάς. Ἄλλως τε οἱ Γερμανικοὶ ἐν γένει λαοὶ δὲν ἐδείχθησαν εἰς τὰς ἐκστρατείας των φύσεως ἐθελοκάκου καὶ καταστρεπτικῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμέρου, καὶ δεκτικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξευγενισμοῦ.

Ἡ δὲ Ῥώμη ἐπολιορκήθη ὑπὸ Ἀλαρίχου ἐπὶ βασιλείας τοῦ Ὠνορίου τὸ 408, καὶ μετὰ μεγάλα λιμοῦ δυστυχήματα, οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ καὶ ἀνθρώπινον κρέας κατέφαγον, ὡς καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ τέκνα των, κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς, ἀφ' οὗ μετὰ τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν ἐπεκαλέσθησαν τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, οὓς συνέχεον τότε μετὰ τῶν καταχθονίων δυνάμεων, ἐπέτυχον τότε τὴν ἀπομάκρυνσίν του, ἐξαγοράσαντες αὐτὸν διὰ λύτρων μεγίστων, εἰς ὧν τὸν ἀπάρτισμόν ἐχώνευσαν πολλὰ τῶν ἀρχαίων χρυσῶν ἀγαθμάτων. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ἐπανελθὼν ὁ αὐτὸς, ἐκυριεύσει τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἐγκατέλιπεν ἐπὶ ἑξ ἡμέρας εἰς τῶν στρατιωτῶν τὴν λεηλασίαν, φεισθεὶς μόνως τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν θησαυρῶν τῶν ἐκκλησιῶν.

Περὶ δὲ τὸ 450 ἐπέδραμον τὴν Ἑλλάδα τοῦ Γενσερίχου οἱ ἐκ Βαλτικῆς Βάνδαλοι πειραταὶ, καὶ πιθανώτατα ἐβλαψαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰς ἔτι ἀτειχίστους ἢ ἀτελέστατα τετειχισμένας Ἀθήνας· ἀλλ' ἡ ἱστορία δὲν ἀπομνημονεύει ποίας οὗτοι ἐπέφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα ζημίας. Εἰς δὲ Ῥώμην, ἐν ἔτει 455, Εὐδοξία, ἡ χήρα τοῦ μετὰ τὸν Ἀλαρίχον ἄρξαντος ἐκεῖ Βαλεντιανοῦ, ἐκάλεσεν εἰς συμμαχίαν τοὺς αἰμοβόρους τούτους ἀγρίους τῆς Ἀρκτου, καὶ οὗτοι, τὴν πόλιν κυριεύσαντες, παρέδωκαν αὐτὴν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν ἐπὶ δεκατέσσαρας ὅλας ἡμέρας, καὶ τὸν Τίβεριν διὰ τῶν πειρατικῶν των καλύψαντες πλοιαρίων, ἀπήγαγον εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἣν εἶχον προκατακτήσει, πλῆθος ἀπειρον αἰχμαλώτων, καὶ ἀναριθμήτους θησαυ-

ρῦς, ἐν οἷς καὶ πάμπολλα τεχνουργήματα. Κατεστράφησαν δὲ καὶ πολλὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ διὰ τῶν πυρκαϊῶν αἰτινες ἐρήμωσαν τὸ Βυζάντιον ἐν ἔτει 404.

Ὁ δὲ μετὰ ταῦτα (496) τὴν Ῥώμην κυριεύσας Ὀστρογότθος βασιλόπαις Θεοδώριχος, εἰς Βυζάντιον μεταφείς, καὶ Ἑλληνικῆς παιδείας γευσάμενος, ἀνεδείχθη προστάτης τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς τέχνης, ὥστε καὶ τινὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα, οἷον τὸ τοῦ Πομπηίου Θέατρον, παριστῶν ἐπ' αὐτοῦ ὄρος ὅλον λελαξευμένων μαρμάρων, ἐπεσκεύασε, καὶ ἐπὶ πολλῶν κεράμων τῶν τοῦ Καράκαλλα λουτρῶν ἀναγινώσκειται Theodoricus rex, Roma felix, διότι κατ' ἔτος ἐχορήγει 200 λίτρας χρυσοῦ καὶ 25 χιλιάδας κεράμων, πρὸς διατήρησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ἐξέδωκε δὲ καὶ ψηφίσματα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν συντηρήσεως, καὶ εἰς τὴν ἐφορείαν αὐτῶν ἐγκατέστησεν ἀρχιτέκτονα.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ ὁ Βελισάριος διὰ τῶν θριαμβῶν τοῦ ἀπέσπασε τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῶν Γότθων, ὁ διάδοχος τοῦ Θεοδώριχου Βίττιγος ἐπολιόρκησεν αὐθις τὴν πόλιν ἐν ἔτει 537, καὶ κατὰ τὴν περιστάσιν ταύτην πολλὰ πάλιν ἀπωλέσθησαν ἔργα τῆς τέχνης. Τόσον δ' ὀλίγη ἐδίδετο τότε εἰς αὐτὰ προσοχὴ, ὥστε τοῦ Βελισαρίου οἱ στρατιῶται πολλὰ μὲν ἀγάλματα μετεχειρίζοντο ὡς ἀπλὴν ὕλην, ὀχυροῦντες τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Ἀδριανοῦ, πολλὰ δὲ κατεσφενδόνιζον ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων κατὰ τῶν ἐφορμώντων ἐχθρῶν. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Βελισάριος, νικήσας καὶ συλλαβὼν τὸν Βίττιγον, ἀνεκλήθη ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, Τοτίλας, ὁ τοῦ Βιττίγου διάδοχος, κυριεύσας πάλιν τὴν Ῥώμην, ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν ἐκ θεμελίων, καὶ νὰ τὴν ἀφανίσῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, καὶ κατεδαφίσας τὰ τείχη τῆς, μετώκισεν ἀλλαχοῦ τοὺς κατοίκους τῆς, ἡ δὲ χθὲς καὶ πρῶην μεγίστη καὶ κραταιοτάτη τῶν ἐπὶ γῆς πόλεων, ἔμεινεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐντελῶς ἐρημος, μέχρις οὗ ὁ Βελι-

σάριος διὰ νέας νίκης ἀνεκάλεσεν εἰς αὐτὴν τοὺς σπα-
νίους ἐναπολειφθέντας πολίτας τῆς.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην ἐποχὴν ὁ Ἰουστινιαν-
νὸς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔκλειε τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν,
ὥστε ἐσβέννυτο ἡ φιλοσοφία, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία
κατέφευγεν εἰς τὰ μοναστήρια, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἀρ-
χαίων μνημείων τὴν ὕλην μετεχειρίζετο εἰς νέας οἰκο-
δομὰς, ἴσως καὶ εἰς τὸν περίβολον τῶν Ἀθηνῶν, ὃν
τυχαίως τειχισθέντα ἐπὶ Βαλεριανοῦ, καὶ πεσόντα ἔκ-
τοτε, ἀνήγειρεν αὖθις καὶ συνεπλήρωσε. Προσέτι δὲ
φαίνεται ὅτι καὶ ἡ τῶν εἰκονοχλαστῶν αἵρεσις, περὶ τὰ
725—842, εἰ καὶ κυρίως κατὰ τῶν χριστιανικῶν εἰκό-
νων καταφερομένη, πολλὰ ὅμως καὶ ἀρχαῖα ἔργα κατέ-
στρεψε καὶ αὐτὴ. Καὶ εἰς τὴν κυρίως δ' Ἑλλάδα πολλὰ
ἔφθειρον αἱ πάντοτε ἐξακολουθοῦσαι εἰσβολαὶ λαῶν
Σκυθικῶν, τῶν Σθλαβῶν καὶ τῶν Τούρκων, καὶ πολλὰ
ὑπ' ἀκηδεΐας καὶ πτωχείας ἐθάπτοντο ὑπὸ τὰ ἐρείπια
τῶν αὐτομάτως καταρρέοντων ἢ τῶν ὑπὸ κακίας κορ-
μνιζομένων οἰκοδομημάτων.

Νέα δ' ἦν συμφορὰ διὰ τὰ καλλιτεχνήματα ἢ ἄλω-
σις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν πολεμοβίων, καὶ
πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἀρχαιότητα ἀδιαφορούντων
Σταυροφόρων· καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς ἐν ἔτεσι 1203 καὶ 1204
γενόμεναι δύο μέγισται πυρκαῦαί μετὰ τοῦ μεγάλου
μέρους τῆς πόλεως κατηνάλωσαν καὶ πολλὰ αὐτῆς
ἀρχαῖα κοσμήματα, ἐν ᾧ ἄλλα ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν
κατακτητῶν, καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Οἱ δὲ τὴν
λοιπὴν Ἑλλάδα διανεμηθέντες Φράγγοι, οὐδ' ἀγωγὴν
οὐδὲ φιλοκαλίαν ἔχοντες ὥστε νὰ ἐκτιμῶσι τὰ τῶν ἀρ-
χαίων μνημεῖα καὶ καλλιτεχνήματα, κατέστρεφον ἢ
διετήρουν αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ κατὰ τὰς ἐμπι-
πτούσας ἀνάγκας, ὡς μετεσκεύασαν τὰ προπύλαια εἰς
Ἡαλάτιον τῶν Δουκῶν, βάναισον πύργον προσθέντες
ἴσως ἐν ἔτει 1400, ἐπὶ τοῦ ἐκ Γενούης Ἀντωνίου τοῦ

Ἰακχιόλου. Συγχρόνως δὲ καὶ πειραταὶ ἐλεηλάτων τὰς παραλίους πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὧν, ἐνεκα τούτου, πολλαὶ ἐγκατελείφθησαν, ἀποσυρθέντων τῶν κατοίκων εἰς τὸ ἐνδότερον.

Ἀλλὰ τὴν θανατηφόρον πληγὴν κατὰ τῶν ἀρχαίων μνημείων ἐπέφερε τέλος ἢ τῶν Τούρκων κατάκτησις, ἣν ἐν χαιρεκακίᾳ καὶ βαρβαρότητι τὰ πάντα κατέστρεψε, καὶ οἱ μετ' αὐτὴν ἐνετικοὶ πόλεμοι, ὧν ἰδίως θῆμα ἐγένετο ὁ Παρθενῶν τὸ 1682. Πολλὰ δ' ἐγένοντο ἀρχαιοτήτων ἀπαγωγαὶ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων, ἐφ' ὧν οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ ὡς λίθους ἀχρήστους περιεφρόνουν τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ ἠδιαφόρουν πρὸς τὴν αὐτῶν ἀφαίρεσιν, οἱ δ' Ἕλληνες ἐστεροῦντο δυνάμειως ὅπως τὰ διατηρήσωσι, διότι οὐδέποτε ἔπαυσαν ἐκτιμῶντες καὶ ἀγαπῶντες αὐτὰ ὡς πολύτιμα κειμήλια προπατορικὰ, καὶ δι' ἀνισχύρων δακρύων συνώδευον τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Φειδίου, ἃ ἤρπαιεν ἐξ Ἀθηνῶν ἀδεΐα τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ὁ λόρδος Ἐλγιν τὸ

1811. ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' ὁ θάνατος τῆς παιδείας καὶ τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι ἦν ἀναβίωσις αὐτῶν ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ. Οἱ φυγάδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετέφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς Ἰταλίαν τοὺς θησαυροὺς καὶ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ἡ προσοχὴ στρεφομένη ἐκ νέου πρὸς τῆς ἀρχαίας τέχνης τὰ λείψανα, ἅτινα κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν τοὺς Ἕλληνας ἐκείνους φυγάδας φιλοξένως ὑποδεξαμένων Μεδίκων, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ὑπ' ἄλλων πεφωτισμένων ἡγεμόνων, συνελέγοντο ἔκτοτε ἐπιμελῶς, καὶ κατετάττοντο εἰς Μουσεῖα πολυτελεῆ. Ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ πλουσιώτερα καὶ ἐπισημότερα εἰς σήμερον.

α'. Ἐν Ῥώμῃ τὸ Καπιτώλιον Μουσεῖον (Museo Capitolino), τὸ Πιοκλεμέντιον (Mus. Pio Clementino), καὶ πολλὰ ἰδιωτικὰ ἐν τε τῇ πόλει καὶ εἰς διαφόρους τῶν παρα-

κειμένων ἐπαύλεων, περιέχουσι πάμπολλα ἀριστουργήματα οὐ μόνον Ῥωμαϊκῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικῆς ἐκ τῶν ἀπαχθέντων εἰς Ῥώμην ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος.

β'. Ἐν Νεαπόλει, τὸ Βορβονικὸν Μουσεῖον (Museo Borbonico), περιέχει τοὺς κυριωτέρους θησαυροὺς τῆς Πομπηίας καὶ τοῦ Ἡρακλείου, ἀγάλματα, γλυφάς, ψηφοθετήματα, τειχογραφίας, σκεύη διάφορα.

γ'. Ἐν Φλωρεντία τὸ Βασιλικὸν Μουσεῖον (Reale galleria), πλούσια καὶ ὠραιότατα ἀγάλματα, ἰδίως ἐκ Ῥώμης συλλεχθέντα ἐπὶ Μεδίκων.

δ'. Ἐν Ἑνετία, Βολονία καὶ ἄλλαις χώραις τῆς Ἰταλίας, διάφορα ἀρχαῖα ἔργα αὐτόθι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν πόλεων τούτων μετακομισθέντα.

ε'. Ἐν Πανόρμῳ, μουσεῖον περιέχον κυρίως τὰ ἐν Σικελίᾳ ἀνευρεθέντα.

στ'. Ἐν Παρισίῳ, τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου (πρὶν Cabinet du Roi), περιέχει διάφορα θαυμάσια ἀγάλματα ἐξ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος, ὡς τὸν Βελθεόεριον Ἀπόλλωνα, τὴν Ἄρτεμιν τῶν Γαβίων, τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου τὰς μετόπας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, προσέτι συλλογὴν πλουσίαν ἀγγείων, δακτυλιολίθων, νομισμάτων. Ἔτι δὲ καὶ διάφοροι ἰδιωτικαὶ συλλογαί.

ζ'. Ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον, κοσμοῦμενον διὰ τῶν Ἑλγινίων μαρμάρων, καὶ τῶν ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Λυκίας, τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος, καὶ παμπόλλων ἄλλων γλυπτικῆς κειμηλίων, πλὴν τῶν προερχομένων ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσσυρίας· πλουσιώτατον δ' ἐπίσης εἰς ἀγγεῖα, νομίσματα κτλ. Τὸ Μουσεῖον τῆς Ὄξωνίας (Oxford), περιέχον τὰ Ὄξωνια μάρμαρα· πολλαὶ συλλογαὶ ἰδιωτικαί.

η'. Ἐν Μονάχῳ, ἡ Γλυπτοθήκη ἔχει πρῶτιστον θησαυρὸν τὰ ἀγάλματα ἐκ τῶν ἀετῶν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ.

θ'. Ἐν Δρέσδῃ, τὸ Αὐγουστεῖον (Augusteum ἢ Antiken Galerie), ὠραία συλλογὴ ἐξ Ἰταλίας, ἰδίως ἐξ Ἡρακλείου, ἐξ Αἰγύπτου κτλ.

ι'. Ἐν Βιέννῃ, Μουσεῖον περιλαμβάνον ἐκτὸς ἀγαλλμάτων ἐξ Ἰταλίας, κυρίως ἀγγεῖα, νομίσματα, δακτυλιολίθους.

ια'. Ἐν Λουγδούνῳ Βαταυῶν (Leyde), μουσεῖον περιέχον πολλὰς ῥωμαϊκὰς καὶ αἰγυπτιακὰς ἀρχαιότητας, καὶ ὅμοια, δευτερεύοντα, εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Γερμανίας.

ιβ'. Ἐν Πετρούπολει, τὸ αὐτοκρατορικὸν Μουσεῖον (Musée de Tzarskoesélo), ἐγκλείει ὠραῖα γλυπτικὰ ἔργα, καὶ πλουσίαν συλλογὴν γλυπτῶν ψήφων ἀπὸ δὲ τοῦ πολέμου τοῦ 1855, περιλαμβάνον καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Μουσείου τοῦ Παντικαπαίου (Kertsch) μετακομισθέντας ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου.

ιδ'. Ἐν δ' Ἑλλάδι πάμπολλα ἀνευρέθησαν καὶ ὁσημέραι ἀνευρίσκονται τῆς ἀρχαίας τέχνης λείψανα, ἐξ ὧν δύναται πλουσιώτατον μουσεῖον ν' ἀπαρτισθῇ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΒΑΡΒΑΡΑ ΕΘΝΗ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

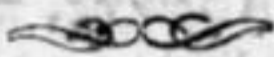
ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ἄν ἡ αἰσθησις τοῦ καλοῦ εἶναι προῖον αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ τῆς θεοπλάστου αὐτῆς ἀρμονίας πρὸς τὸν κόσμον τὸν αἰσθητὸν, ἔπεται ὅτι ἡ τέχνη, ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆ ἀποκάλυψις καὶ ἐφαρμογὴ τῆς καλλαισθησίας, δὲν ἀνήκει ὡς κτῆμα ἴδιον εἰς ἓν ἔθνος ἢ εἰς μίαν ἐποχὴν, ἀλλὰ δυνάμει εἰς πάντα λαὸν ἐνυπαρχούσα, φύεται ἐν καταλήγουσιν περιστάσεσιν, ὀρμωμένη πανταχοῦ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀφετηρίας, ἣτις εἶναι ἡ νηπιώδης καὶ ἄτεχνος τῆς φύσεως μίμησις καὶ διαπλάττεται ἀναλόγως τῆς φυσικῆς τῶν ψυχῶν αἰσθητικότητος, καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς καλλιέργειας αὐτῶν, καὶ τῆς ἐκασταχοῦ κοινωνικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως. Πᾶν ἄρα ἔθνος, ἱκανῶς ἀνακύψαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος, ὥστε νὰ στραφῆ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ θεωρίαν, καὶ νὰ αἰσθανθῆ τὴν εὐγενῆ ἀνάγκην τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀπολαύσεων, εἶναι ἐπόμενον, ἂν δὲν προσκρούσῃ εἰς κωλύματα ἐξωτερικά, νὰ διαμορφώσῃ τέχνην αὐτοφυᾶ καὶ ἰδίαν. Ἐξωθεν δὲ τότε μόνον λαμβάνει αὐτὴν, ὅταν διὰ βίας πολέμου, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων περιπετειῶν, ὑποκύψῃ εἰς τὴν ὕλικήν δύναμιν ἢ τὴν ἠθικὴν ἐπιρροὴν ἄλλων ἐθνῶν, ἀνωτέρων, ἢ καὶ ἴσων αὐτῷ κατὰ τὸν πολιτισμόν. Οὐχ ἥττον ὁμῶς εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ μεταξὺ λαῶν συγ-

χρόνων, καὶ εἰς συνάφειαν πρὸς ἀλλήλους διατελούντων, ὑπάρχει μέχρι τινὸς καὶ ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἀμοιβαία μετάδοσις, καὶ ὅτι ἐπομένως καὶ ἡ καλλιτεχνία αὐτῶν, ὅταν ἀσκῶσι τοιαύτην, δὲν μένει ἐστερημένη τινὸς προσαλλήλου ἐπιρροῆς.

Ὡς ἄρα πρωτότυπος ἐβλάστησεν ἐν Ἑλλάδι ἡ τέχνη, ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας ἀπορρέουσα, οὕτω πρωτότυπος ἐφύη, πρὶν ἢ ἔπειτα, καὶ εἰς διάφορα ἄλλα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, παρ' οἷς ὑπῆρχεν ἰδιόρρυθμός τις πολιτισμός. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην αὐτῆς διαμόρφωσιν ἦν πανταχοῦ ἡ ἀρτιγέννητος καλλιτεχνία ἂν οὐχὶ ἡ αὐτὴ, ἀλλὰ λίαν προσόμοιος ἐν τῇ ἀδιαπλάστῳ ἀτελείᾳ αὐτῆς· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἠνδροῦτο ἕκασταχοῦ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐπιρροὴν ἢ τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ κλίματος ἕκαστου τόπου, ἢ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἕκαστου ἔθνους, διεχάραττεν ὁδὸν ἄλλη ἄλλην μεταξὺ τῶν δύο ἀκρῶν ὑπερβολῶν τῆς ἀψύχου ἀκίνησιος τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῆς ἀχαλινώτου καὶ ἀρρύθμου συγχύσεως, ἧς ἐπικρατεῖ εἰς τὴν τέχνην τῶν Ἰνδιῶν· καὶ μόνη ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη εὔρε καὶ ἐχάραξε μεταξὺ πασῶν τὴν ἀληθῆ καὶ λεπτὴν γραμμὴν τοῦ ὑπερτάτου καλοῦ, καθ' ἣν ζῶηρά ἀλλὰ καὶ νήφουσα φαντασία συναρμολογεῖται μετὰ θερμῆς ἀλλὰ καὶ φιλοκάλου αἰσθήσεως, καὶ ὁ συντηρῶν τύπος συνδουάζεται μετὰ τῆς παραγούσης ἐλευθερίας.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν τελευταίαν αὐτῆς περίοδον τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην ἠλλοίωσεν ἢ ὑπερισχύσασα αὐτῆς μαθήτρια καὶ κληρονόμος, ἡ Ῥωμαϊκὴ, καὶ διέφθειρε τὴν ἰδανικὴν αὐτῆς ἀγνότητα διὰ τοῦ πεζοῦ καὶ θετικοῦ αὐτῆς πνεύματος, καὶ διὰ τῶν κακοτέχνων διδαγμάτων ἃ εἶχε λάβει παρὰ τῆς Τυρρηνικῆς. Ἀλλὰ καὶ πρὶν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, καὶ προσέτι καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτῆς μορφώσεως, ἡ Ἑλ-

λως διειτρήρει ἐμπορικὰς καὶ παντοίας ἄλλας συναλλα-
γὰς μετ' ἄλλων ἐθνῶν, ἀσκούντων ἰδίαν καλλιτεχνίαν,
ἢ τοῦλάχιστον κλάδους αὐτῆς. Ἐπόμενον ἄρα ἦτον καὶ
ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη νὰ μὴ ἔμεινεν ἄνευ τινὸς ἐπιρρόθης
ἐπὶ τῶν τεχνῶν τούτων, ὅσαι ἐξηκολούθουν ἀσκούμεναι
μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, καὶ αὐταὶ ἐπίσης νὰ ἐπενεί-
ργασαν μέχρι τινος ἐπ' ἐκείνης. Πρὸς συμπλήρωσιν ἐπο-
μῶνως τῶν εἰδήσεων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἀνάγ-
κη νὰ ρίψωμεν ταχὺ βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς καλλιτεχνίας
τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὅσαι πιθανὸν εἶναι
νὰ ἀφῆκαν ἶχνη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Γενικός Χαρακτήρ.

Αἴγυπτος εἶναι ἡ μακρὰ τενία γῆς, ἡ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου παρατεινομένη, ἐκ τῆς ποταμίας ἰλύος τὸ πλεῖστον σχηματιζομένη, ἐκατέρωθεν δ' ὀριζομένη ὑπ' ἐρήμων ἐκτάσεων ἁμμῶν καὶ βράχων, καὶ μόνον πρὸς βορρᾶν τριγωνικῶς κατὰ τὸ Δέλτα εὐρυνομένη μεταξὺ τῶν στομιῶν τοῦ ποταμοῦ.

Καὶ Κάτω μὲν Αἴγυπτος ἐκαλεῖτο, ἐπὶ τῶν Μακεδόνων Βασιλέων, τὸ μεταξὺ τῶν βραχιόνων τοῦ Νείλου καὶ τῆς θαλάσσης περιλαμβανόμενον τρίγωνον, τὸ ἄλλως Δέλτα λεγόμενον, καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν πρωτεύουσαν ἔχον. Ἡ δ' ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Δέλτα πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως Βήσσης ἐκτεινομένη χώρα ἐλέγετο *Μέση Αἴγυπτος*, καὶ πρωτεύουσα αὐτῆς ἦν ἡ *Μέμφης*. ἐκεῖθεν δὲ μέχρι Φιλῶν ἐξετείνετο ἡ *Ἄνω Αἴγυπτος*, πρωτεύουσαν ἔχουσα τὰς Θήβας ἐπὶ Σεσώστριδος, καὶ νοτιώτερον ἐξετείνετο ἡ *Αἰθιοπία*, καὶ ἡ ποταμῖος νῆσος *Μερόη*.

Τὸ δ' ἀνέκαθεν τὴν χώραν ταύτην οἰκοῦν ἔθνος, ἦν τῆς Καυκασίας μὲν φυλῆς, ἀλλ' ὑπομέλαν τὸ χρῶμα (μελάγχρουν ἢ μελίχρουν), τοὺς φυσιογνωμικοὺς χαρα-

τῆρας συγγενεῖς ἔχον πρὸς τοὺς τῶν Μαυριτανῶν, τὰ
 εἰλη παχύτερα παρὰ οἱ Ἕλληνες, τὴν ῥίνα μᾶλλον
 ανανεύουσαν, καὶ ἰσχνότερον τὸ ἀνάστημα. Εἰς διαρκῆ
 ἐπάλην πρὸς τὴν φύσιν τῆς χώρας του διατελοῦν,
 ἢ κατὰ τὴν κρᾶσιν ἀνεκτικώτερον σωματικῶν μᾶλλον
 ὀπῶν ἢ ψυχικῆς καρτερίας καὶ προσπαθείας ἡρωικῆς,
 περ συμμαρτυροῖ καὶ ὁ Αἰλιανός, λέγων (1). « Αἰγυ-
 πτίους φασὶ δεινῶς ἐγκαρτερεῖν ταῖς βασάνοις. » Ἀπόγονοι
 δὲ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων εἰσὶν οἱ σημερινοὶ ἡμιβάρ-
 βαροι Κόπται, διατηροῦντες ἴχνη τῆς γλώσσης ἐκεῖνων,
 ἧτις ἦν τοῦ Σημιτικοῦ κλάδου, συγγενῆς μὲν τῇ Συ-
 ριακῇ, πολὺ δ' ἀπέχουσα τοῦ ὀργανικοῦ πλούτου τῆς
 Ἑλληνικῆς.

Εἶχε δ' ὁ χαρακτήρ καὶ πᾶς ὁ βίος τῶν ἀρχαίων Αἰ-
 γυπτίων ἰδιόρρυθμόν τι καὶ δι' αἰῶνων στερεόν, ἀμε-
 τάβολον καὶ ὡς ἀπολελιθωμένον, ὅτι αὐτῶν τῶν ἀρ-
 χαίων εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τῆς χώρας αὐτῶν ἀποδιδό-
 μενον, καὶ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἡ δευτέρα
 ὡν τῆς Αἰγύπτου πρόνοια, εἰς σταθεράς ἐποχὰς ἐπανέ-
 φερε τακτικῶς τὰ αὐτὰ φαινόμενα, ὡς λέγει ὁ Ἡρό-
 δοτος (2). « Αἰγύπτιοι ἅμα τῷ οὐρανῷ τῷ κατὰ σφέας εἶντι
 ἕτεροίω, καὶ τῷ ποταμῷ φύσιν ἄλλοιαν παραχομένω ἢ οἱ ἄλ-
 λοι ποταμοὶ, τὰ πολλὰ πάντα ἐμπαλιν τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώ-
 ποιαι ἐκτήσαντο ἠθεά τε καὶ νόμους. »

Τὸ δὲ θρήσκευμα αὐτῶν ἦν φυσιοσεβές, δεδυσμευμέ-
 νον εἰς ἀμεταβλήτους τελετάς, καὶ εἰς ἀπόλυτον ἱερο-
 κρατίαν, τῆς φυλῆς τῶν ἱερέων στηριζούσης τὴν ἰσχὺν
 αὐτῆς εἰς ἀξιώσεις βαθυτέρας σοφίας. Ἐπίστευον δὲ καὶ
 εἰς τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, διὸ καὶ ἐταρίχευον τὰ
 σώματα, καὶ διετήρουν αὐτὰ, καθ' ἣν εἶχον γενικὴν τά-
 σιν πρὸς τὸ μόνιμον καὶ τὸ ἀμετάβολον. Τὴν ἀνάγκην

(1) Π. Ι. Ζ. 18. — (2) Β, 35.

δὲ συντόνου ἐνεργείας καὶ συμπαγοῦς ἰσχύος ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν αἰσθανόμενοι, ἀπαντῶνται πρῶτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν πολίτευμα ἀπολύτως δεσποτικὸν ἔχοντες, ἐνισχυόμενον ἔτι μᾶλλον δι' ὠργανισμένης ἱεροκρατίας, καὶ δι' αὐστηρᾶς πολιτικῆς πειθαρχίας, καθ' ἣν διηρεῖτο πᾶς ὁ λαὸς εἰς τάξεις ἢ γένη, ἑπτὰ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ⁽¹⁾, αἰερεῖς, μαχίμοι, βουκόλους, συνώτας, καπήλους, ἐρμηνεῖς, κυβερνήτας » ἀσκοῦντας τὰς τέχνας καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ταῦτα κληρονομικῶς καὶ πατροπαραδότως.

Συγγενεῖς δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἦσαν καὶ οἱ πρὸς νότον αὐτῶν οἰκοῦντες Αἰθίοπες, τῆς Μερόης οἱ νησιῶται, καὶ εἶχον τὰ αὐτὰ ἦθη, τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ τὴν αὐτὴν τέχνην· πολιτικῶς ὁμῶς σπανίως ἦσαν ἠνωμένοι μετὰ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ κυρίως συνέβη τοῦτο μόνον ἐπὶ Σεσώστριδος (15 αἰῶνας π. Χ.), καὶ ἐπὶ Σαβάκωνος (8 αἰῶνας π. Χ.).

Ἐνεκὰ δὲ τοῦ ἐν ἑαυτῷ συνεσταλμένου βίου αὐτῶν, καὶ τῆς ἐκ τούτου διαμορφωθείσης ἐμβριθείας τοῦ χαρακτῆρός των, πρωτότατα ἤρξαντο οἱ Αἰγύπτιοι καλλιεργοῦντες ἐπιστήμας, ὧν τινες, ὡς ἡ γεωμετρία, τοῖς ἦσαν ἀναγκαιόταται διὰ τὴν φύσιν τοῦ τόπου των. Ὅτι δ' ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἔφθασαν εἰς οὐκ εὐκαταφρόνητον βαθμίδα πολιτισμοῦ, τοῦτο μαρτυροῦσιν αἱ τε ἱεραὶ τῶν Ἑβραίων βίβλοι, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγράμματα, καὶ πρὸ πάντων αὐτὰ αὐτῶν τὰ μνημεῖα, ἅτινα ἀνεγειρόμενα ἐκάστοτε εἰς ἀπομνημόνευσιν ἐπισήμων συμβάντων, εἰσὶν ὡς τις κολοσσιαία ἱστοριογραφία, δι' ἧς οἱ Αἰγύπτιοι ἐφαίνοντο ὡς θέλοντες καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν νὰ δεσμεύσωσι καὶ ν' ἀπολι-

(1) Α, 164. — Πλουτ. Λυκ. Δ. — Πλατ. Τιμ. 24. — Κριτ. 110.

ώσωσι. Καὶ ἐν γένει, ἐν ᾧ πάντων τῶν ἐθνῶν τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους περικαλύπτει μύθων ἀγλὺς, ἐν Αἰγύπτῳ αἱ ἀκτῖνες τῆς ἱστορίας διαφωτίζουν αὐτοὺς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως, καθ' οὓς ἐπὶ πάντων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς γῆς ἐπικρατεῖ σκόρος βαθύ. Ἰδίως δ' ἐκανόνισαν καὶ συνεπλήρωσαν τὰς ἐπιγραφικὰς ἐπεὶ Αἰγύπτου χρονολογικὰς εἰδήσεις τὰ ἐπιγραφικὰ μνημείων τούτων, ἀφ' ὅτου ἡ κριτικὴ ἤρξατο ἐμβαθύνουσα εἰς τὴν ἄλλοτε ἀνέφικτον φαινομένην ἀνάγνωσιν αὐτῶν καὶ κατάληψιν.

Ἀποδείκνυται δ' ἀρχαιοτάτη καὶ τῶν γραμμάτων ἡ χρῆσις παρ' Αἰγυπτίοις. Ἦσαν δὲ ταῦτά τριπλᾶ κατὰ σχῆμα καὶ ἐφαρμογήν.

α. Ἰερογλυφικά, ἅτινα κατ' ἀρχὰς ἦσαν, ὡς τὰ τῶν Σινῶν, εἰκονικὰ, παριστῶντα ἕκαστον τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου ὃ ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ τὸν λέοντα δι' εἰκόνας λέοντος, τὸ δένδρον δι' εἰκόνας δένδρου, ἢ συμβολικὰ, παριστῶντα δι' ἐμβλήματα τὰς ἰδέας, ἰδίως τὰς ἀφηρημένας (οἷον διὰ πτεροῦ τὴν ταχύτητα, διὰ κύκλου ἢ ὄφρατος δάκνοντος τὴν σφάν του, τὴν αἰωνιότητα). μεταγενεστέρως ὁμῶς μετέπεσαν καὶ εἰς φωνητικὰ, ἐκφράζοντα ἕκαστον τὴν πρώτην φωνὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπ' αὐτῶν παριστωμένου ἀντικειμένου (ὡς ἂν εἰκὼν λέοντος ἐξέφραζε τὴν φωνὴν Λ, εἰκὼν ῥινὸς τὴν φωνὴν Ρ), κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ὠρισμένας τινὰς λέξεις, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς πολλὰς ἢ εἰς ὅλας.

β. Ἰερατικά, ἢ κατὰ Κλήμεντα ⁽¹⁾ «Ἰερατικὴ γραμμάτων μέθοδος, ἢ χρῶνται Ἰερογραμματεῖς», γράμματα ἐκ συγχοπῆς τῶν φωνητικῶν ἱερογλυφικῶν παραχθέντα, ὡς τὰ Φοινικικά, καὶ συνεχῶς ἀπαντώμενα εἰς δέματα παπύρων περιέχοντα θρησκευτικούς ὕμνους, ἢ Βασι-

(1) Κλ. Ἀλεξ. Στρωμ. Ε. 657.

λέων χρονολογίας· ὡς εἰσὶ, φερ'εἶπειν, οἱ πάπυροι τοῦ Ταυρίνου (1).

γ'. Ἐπιστολογραφικά, ὡς τὰ καλεῖ ὁ Κλήμης (ἐπιστολογραφικὴν μέθοδον), φωνητικὰ καὶ ταῦτα, ἀπλούστερα τῶν ἱερατικῶν, καὶ σχεδὸν ἀλφαβητικά. Ἐλέγοντο δὲ καὶ Δημοτικά, ὡς ὁ Ἡρόδοτος (2). «Διφασίησι γράμμασι χρέονται, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἱερά, τὰ δὲ δημοτικά καλεῖται». Ὁ δὲ Διόδωρος τὰ καλεῖ Δημῶδη, διότι ἐχρησίμευον εἰς γραφὴν τῆς δημῶδους ἢ κοινῆς γλώσσης τῶν Αἰγυπτίων, ἐν ᾧ τὰ ἱερατικά ἐπεφυλάττοντο διὰ τὴν ἱεράν ἢ ἀρχαίαν γλῶσσαν αὐτῶν. Δι' αὐτῶν γεγραμμένοι σῶζονται πολλοὶ πάπυροι, περιέχοντες ἐπιστολάς, συμβόλαια, διαφόρους ἄλλας τοῦ κοινοῦ βίου πράξεις (3).

Οἱ δὲ μεταγενέστεροι Κόπται παρεδέχθησαν ἀπὸ τοῦ γ'. αἰῶνος μ. Χ. γραφὴν μεταποιηθεῖσαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς.

Μόλις ὁ ἐπ' ἐσχατῶν ἀπέσυρε πρῶτος τὸν πέπλον ἀπὸ τῆς πρὶν ἐντελῶς αἰνιγματώδους καὶ ἀκαταλήπτου ἱερογλυφικῆς γραφῆς ὁ Ἀγγλὸς Ὑούγγ (Young), ὅστις ἐρευνῶν τὸν ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ διατηρούμενον λίθον τῆς Ῥοσέτης, περιέχοντα τρίγλωσσον ἐπιγραφὴν, ἱερογλυφικὴν, δημοτικὴν καὶ ἑλληνικὴν, ἀνεγνώρισεν ἐν τῇ πρώτῃ τὸ ὄνομα Πτολεμαῖος, γεγραμμένον φωνητικῶς, ἐξ οὗ ὀρμώμενος Σαμπολλίων ὁ νεώτερος, ἀνέγνω ἐπὶ τοῦ ἐν Φιλαῖς Ὀβελίσκου τὰ ὀνόματα Ἀλεξάνδρου καὶ Κλεοπάτρας, καὶ ἐσχημάτισεν ἐν ἔτει 1822 τὸ πρῶτον ἱερογλυφικὸν φωνητικὸν ἀλφάβητον ἐκ 12 στοιχείων· κατὰ δὲ τὸ 1834 ἐξέδωκε τὸ περὶ τοῦ ἱερογλυφικοῦ συστήματος σύγγραμμα (4), καὶ μετὰ τὸν

(1) Mai, Catal. dei Pap. Egiptiani della Bibl. Vaticana, 1825, 4. — (2) B, 36. — (3) Ἴδε καὶ Boeckh. Erkl. einer Aeg. Urk. Berl. 1821. — (4) Précis du système hiéroglyphique.

ἀνατόν του, τὸ 1836, ἐδημοσιεύθη ἡ Αἰγυπτιακὴ αὐτοῦ Γραμματικὴ (1). Ἀλλ' ἐκτοτε μεγάλως προὐχώρησεν ἡ ὠνίερογλύφων ἀνάγνωσις διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἰταλοῦ Rosselini, τοῦ Γάλλου de Sauley, τοῦ Γερμανοῦ Bunsen, τῶν Ἀγγλῶν Salt, καὶ Wilkenson, καὶ ὑπὲρ τὰ 20,000 ἱερογλυφικὰ σημεῖα εἰσὶν ἤδη γνωστά. Εἶναι δὲ πλουσιωτάτη ἱερογλύφων συλλογὴ ἡ τοῦ Young (2). ἀλλ' ὅπως ὀλίποτε ἡ ἀνάγνωσις τῶν Αἰγυπτιακῶν μνημείων νηπιάζει εἰσέτι.

Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων σώζονται περὶ Αἰγύπτου καὶ τῆς χρονολογίας αὐτῆς γράψαντες, ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις καὶ περιηγήθη αὐτὴν περὶ τὰ 450 π. Χ. (3). ἀποσπάσματα ἐν Διοδώρῳ καὶ Στράβωνι (4) τοῦ Κτησίου, ἱατροῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος· Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (5), ἐπισκεφθεὶς καὶ αὐτὸς τὴν Αἴγυπτον περὶ τὰ 60 π. Χ.· πρὸ πάντων οὖν ὁ Μανέθων, ὅστις ἱερεὺς ὦν Αἰγύπτιος, καὶ ζῶν ἐπὶ τῶν πρώτων Πτολεμαίων, ὡς κοινῶς νομίζεται ἐπὶ Φιλαδέλφου (304 π.Χ.), εὐνάτο ν' ἀρύηται ἐκ πηγῶν ἠγνησιωτέρας ἢ ὁ Ἡρόδοτος, ἐξ αὐτῶν τῶν ἀπορρήτων ἀρχαίων τῶν ναῶν, μὴ ἀναγκαζόμενος, ὡς ἐκεῖνος, νὰ πιστεύηται εἰς πληροφορίας ἀνθρώπων συμφέρον ἴσως ἐχόντων νὰ τὸν ἀπατῶσιν. Οὗτος ἔγραψεν, ἐκτὸς ἄλλων, Ἑλληνιστὶ τὴν ἱερὰν βίβλον (6), περιέχουσαν κατὰ τὰς ἐγχωρίους πηγὰς πᾶσαν τὴν τῶν Αἰγυπτίων μυθολογίαν καὶ ἱστορίαν· τῶν δὲ συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀποσπάσματα (7) διετηρήθησαν ἐν ταῖς χρονολογίαις Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ Εὐσεβίου, καὶ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Συγκέλλῳ,

(1) Grammaire Egyptienne. — (2) Hieroglyphics, collected by the egypt. society. — (3) Ἡρόδ. Β. — (4) Fragm. ἐκδ. τοῦ Ch. Müller, Paris, Didot, 1844. — (5) Α. — (6) Εὐσ. Προπ. Εὐαγ. Β'. — (7) Ἐξεδ. ὑπὸ Scaliger ἐν Doctrina temporum, Gen. 4629. — Didot, Fragm. Histor. T. II, 1848 κτλ.

χρονογράφω τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ πο-
λάκις εὐρέθησαν ἐπικυρούμενα ὑπὸ τῶν μνημείων, ὡς
ἢ τοῦ Ῥαμσοῦ γενεαλογία ὑπὸ τοῦ ἱερογλυφικοῦ πίνα-
κος, τοῦ εὐρεθέντος ἐν Ἀβύδῳ τῆς Θηβαίδος.

Κατὰ τὰς πληροφορίας λοιπὸν τοῦ Μανέθωνος, πρῶ-
τοι ἤρξαν τῆς Αἰγύπτου οἱ Θεοὶ καὶ ἡμίθεοι. Ἀλλὰ λαοῦ
ἤκιστα ποιητικοῦ οἱ Θεοὶ δὲν εἶχον ἀτομικὴν ἱστορίαν,
ἐπομένως οὐδὲ χρονολογίαν. Τοὺς δὲ Θεοὺς διεδέχθησαν
Βασιλεῖς, οἵτινες ἀπὸ Μανούς, τοῦ πρώτου μεταξὺ αὐ-
τῶν, μέχρι τῆς Μακεδονικῆς κατακτήσεως, ἀπετέλεσαν
τριάκοντα καὶ μίαν δυναστείας, ἧτοι διαφόρους μοναρ-
χῶν γενεὰς καὶ διαδοχὰς, ὧν ἄλλη ἄλλον περιεῖχεν
ἀριθμὸν βασιλέων. Τὴν δὲ διάρκειαν ὅλων αὐτῶν ὁμοῦ
ἐκτείνει ἐκ τῶν ἀρχαίων τοῦ Μανέθωνος ἐπιτομέων ὁ
μὲν Σύγκελλος εἰς 2388 ἔτη, ὁ δ' Εὐσέβιος εἰς 4471,
καὶ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς εἰς 5471· οἱ δὲ νεώτεροι Αἰ-
γυπτιολόγοι ταλαντεύονται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν τριῶν
τούτων συστημάτων (1).

Ἐπὶ τῆς μακρᾶς παιτρῆς τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους
ὑπάρξεως πολλὰ ἀνηγέρθησαν ἐν Αἰγύπτῳ μνημεῖα,
ἀλλ' ἢ ὡς ἐκ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ρυθμοῦ χρονολογικὴ
αὐτῶν κατάταξις εἶναι ἀνέφικτος, διότι, ὡς καὶ ὁ Πλά-
των παρετήρει, ἡ τέχνη παρ' Αἰγυπτίοις ἔμενε δι' ὅλου
τοῦ χρόνου σχεδὸν ἐντελῶς ἀμετάβολος, μόνον δ' αἰ-
ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαί, ὅταν ἐντελῶς ἀναγνωσθῶσι, θέ-
λουσιν ἐξηγήσει τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἕκαστον ἀνηγέρθη·
διότι ἅπαντα τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα ἰδρύοντο παρ'
Αἰγυπτίοις εἰς ἀπομνημόνευσιν πολιτικῶν συμβάντων,

(1) W. Brunnet de Presle, Examen de la succes. des Dyna-
sties égypt. 1850. — Ἰδίως δὲ Bunsen, Aegyptens Stellung
in der Weltgeschichte. — Καὶ μάλιστα, Lepsius, Chronologie
der Aegypter, I.

αἱ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀνεφέροντο καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν
 ἀερογλυφικαὶ ἐπιγραφαί. Ἄλλ' οὐχ ἤττον καὶ ὑπὸ τὴν
 ποψιν τῆς τέχνης, ἰδίως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, δύνανται
 ἐνικῶς νὰ διακριθῶσι τρεῖς ἐποχαὶ ἐν Αἰγύπτῳ, χα-
 ακτηριζόμεναι ὑπὸ τῆς διαφορᾶς δευτερευόντων τινῶν
 αἱ παρέργων μερῶν, χωρὶς ὅμως οὐδεμίαν νὰ ἐνδει-
 νύωσι σπουδαίαν τροπὴν περὶ τὴν δι' αἰώνων ἀναλλοίω-
 τον διαμείνασαν αἴσθησιν καὶ διάνοιαν τῶν Αἰγυπτίων.
 Εἰσὶ δ' αἱ ἐποχαὶ αὗται·

α. Ἡ πρὸ καὶ ἐπὶ τῆς κατακτήσεως τῶν Συροαράβων
 (Ἰξῶς ἢ ποιμένων Βασιλέων), ἐπιδραμόντων τὴν Αἴγυ-
 πτον (1) καὶ ἀρξάντων αὐτόθι ἐπὶ τῆς 17ης δυναστείας,
 ἀπὸ τῶν 2080 π. Χ. ἐπὶ 260 ἔτη. Τούτων ἀπεικονί-
 σματα ἀπαντῶνται ἐπὶ Αἰγυπτιακῶν ἀναγλύφων. Ἐπὶ
 τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤκμαζεν ἡ Θίβις καὶ ἡ Μέμφις· ἀλλ'
 οἱ ἀγροῖχοι κατακτηταὶ κατηρόφισαν πάντα τὰ πρὸ αὐ-
 τῶν ἀνεγερθέντα μνημεῖα, πλὴν τῶν πυραμίδων τῆς
 Μέμφιδος, καὶ λείψανα μόνον τινὰ αὐτῶν εὕρισκονται
 τετειχισμένα σποραδῆν εἰς τινὰς μεταγενεστέρους ναοὺς·
 δεικνύουσι δὲ ταῦτα ρυθμὸν καὶ σχῆμα ὀλίγον διαφέ-
 ροντα τῶν μεταγενεστέρων.

β. Ἡ ἀπὸ τῆς παλινρθώσεως τῆς ἀρχαίας Αἰγυ-
 πτιακῆς βασιλείας, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 18ης δυναστείας
 ἢ 1800 π. Χ., ὅτε ἐπέστρεψαν οἱ ἐγγῶριοι ἡγεμόνες
 ἐκ τῶν μεσημβρινῶν μεθορίων τῆς Αἰγύπτου, ὅπου εἶ-
 χον καταφύγει. Τότε ἀνέθαλεν ἡ Αἴγυπτος, καὶ ἐν τῇ
 ἀρχῇ τῆς 19ης δυναστείας, περὶ τὰ 1400 π. Χ., Ῥαμ-
 σῆς ὁ μέγας, Σέσοστρις δὲ καθ' Ἡρόδοτον (2), καὶ κατὰ
 Μενάθωνα Σῆθος, προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγάλην
 δυνάμειν καὶ δόξης ἀκμὴν, καὶ πολλὰ ἀνηγέρθησαν οἰ-
 κοδομήματα ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του, οὐ μόνον
 ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κάτω Νουβίᾳ, διότι·

(1) Letronne, ἐν Ideler, Hermapion. — (2) B. 102 — 111.

ἐπὶ πολλῶν μνημείων ἀπαντῶνται ἱερογλυφικῶς γεγραμμένα τὰ ὀνόματα καὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλων Ῥαμσῶν, ἔτι δὲ Ἀμενοφίων, καὶ Θουτμοσίων. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰδίως ἤχμαζον αἱ Θῆβαι, πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατεχοσμήθησαν διὰ μνημείων παντοδαπῶν· ἀνηγέρθησαν δὲ πολλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπομένων δυναστειῶν, μέχρι τῆς 29ης, ἤτοι τῶν 525 π. Χ., ὅτε τὴν Αἴγυπτον κατέκτησαν οἱ Πέρσαι. Ἀναγινώσκονται δ' ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς μακρᾶς ταύτης ἐποχῆς ὀνόματα οὐ μόνον Αἰγυπτίων βασιλέων, ἀλλὰ καὶ Αἰθίοπων, διότι ἀπὸ τῶν 730 π. Χ. καὶ ἐπὶ τινα χρόνον, Αἰθίοπες κατέσχον τὴν Αἴγυπτον.

γ'. Ἡ τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς ξένους δυνάστας, κατ' ἀρχὰς μὲν (ἀπὸ Καμβύου, 525 π. Χ.) εἰς τοὺς Πέρσας, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ τελευταῖον εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπὶ πάσης ταύτης τῆς ἐποχῆς ὀλίγον μετεβλήθη τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἐθνικὸς βίος, καὶ ἡ ἱεραρχία αὐτῶν, ἢ εἰς τάξεις ἢ βίους διαίρεσις, καὶ ἡ διαδοχικὴ ἐξουσία ὅλων τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων ἔμειναν ἢ αὐτῆ καὶ ἀπαρασάλευτος, ὡς καὶ ἡ ἀρχαία Θρησκεία ἀνεπηρέαστος, διὸ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἑλληνες καὶ Ῥωμαῖοι βασιλεῖς, ὧν ὀνόματα ἀπαντῶνται ἱερογλυφικῶς κεχαραγμένα ἐπὶ τῶν ναῶν μέχρι Καρακάλλα, ἤτοι τῆς γ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐξηκολούθησαν μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων τιτλοφορούμενοι καὶ παριστάμενοι ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ ἀρχαῖοι Φαραῶ, ὡς βλέπομεν τοῦτο ἐπὶ τοῦ λίθου τῆς Ῥοσέτης, περιέχοντος ψήφισμα τῶν ἐν Μέμφιδι ἱερέων, δι' οὗ καθιεροῦσιν οὕτω Πτολεμαῖον τὸν Ε', διότι ἠλάφρυνε διάφορα αὐτῶν βάρη (1), πιθανῶς καὶ ἐπὶ ἐτέρου εὐρεθέν-

(1) Τὸ Ἑλλην. κείμενον, καὶ τὸ δημοτικὸν βοηθεῖα τῆς Κοπτικῆς, ὑπὸ Sauley.

ος ἐν Φιλαῖς ὑπὸ Λεψίου (1), καὶ ἐν ἱερογλυφικῷ ψηφίσματι τῶν κατοίκων Βουσίριδος, ὑπὲρ Νέρωνος. Οὐχ ἥττον ὁμῶς ἀπαντῶνται ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῶν ναῶν, εἰς μνήμην Πτολεμαίων, ἢ Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων (2).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀρχιτεκτονική.

Ἐκαστον ἔθνος διαμορφοῖ τὸν ρυθμὸν τῆς ἰδίας αὐτοῦ Ἀρχιτεκτονικῆς, ἢ, ἂν ἔξωθεν ἐδέξατο αὐτὸν, τὸν μετασκευάζει, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ κλίματος εἰς ὃ κατοικεῖ. Οὕτως, ἐν ᾧ ὁ νομᾶς καὶ ὀρεσίβιος Πελασιός ἐδανείσατο τὰ στοιχειώδη σχήματα τῆς οἰκοδομικῆς ἐκ τῆς ποιμενικῆς κλαδοπέλεκτου καλύβης του, καὶ ὁ Δωριεὺς ἐκ τῆς ἀπερίττου ξυλοδομίας, ἧς ἀρθροὶ τῶ παρείχον τὴν ὕλην τὰ περὶ αὐτὸν δάση, ἐν τῇ ἀδένδρῳ Αἰγύπτῳ ἦσαν ἀναγκαίως αἱ ἀρχαιόταται κατοικίαι ὀρύγματα τρωγλοδυτικὰ καὶ ὑπόγειοι σύριγγες εἰς τὴν γῆν καὶ τοὺς παροχθίους βράχους τοῦ Νείλου, ἢ ἐπὶ τοῦ ἀμμώδους ἐδάφους τοῖχοι ὀγκώδεις, οἵτινες πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀψίδος ἔπρεπε νὰ στεγάζωνται ἢ διὰ μονολίθων, ἢ διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους προσανακλίσεως. Καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς φαίνεται ἡ Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ, συμφώνως πρὸς τὸ ξηρὸν καὶ αὐχμῶδες τῆς χώρας κλίμα, παραμελοῦσα μὲν πάντα τὰ πρὸς ἀπαγωγὴν τοῦ

(1) Sauley, Journ. arch. 2 ann. 393. — (2) Letronne, rech. p. serv. à l'hist. de l'Ég. pendant la dom. des Grecs et des Rom. 1823.

ὄμβριου ὕδατος ἀλλαγῶ ἀναγκαῖα μέρη, ὡς τὰς ὀξείας ὀροφάς μετὰ τῶν ἀετωμάτων, παραδεχομένη δὲ καὶ ἀναπτύσσουσα πάντα τὰ παρέχοντα σκιάν καὶ δροσερὸν διάπνου.

Κατὰ ταύτας ἄρα τὰς ἀνάγκας, καὶ τινὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς διατυπωθὲν τὸ ἐθνικὸν τεχνικὸν αἴσθημα, παρήγαγεν ἰδιορρυθμὸν τινα, τῆς ἐλληνικῆς ρίζηδὸν διάφορον, καὶ τὸ ἀφελὲς μετὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς συνδέουσαν ἀρχιτεκτονικὴν, ἣτις σχεδὸν ἐντελῶς ἀμετάβολος διέμεινεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς, διὰ τῶν δυστυχῶν ἢ εὐτυχῶν περιπετειῶν τῆς Αἰγύπτου, διὰ τῆς καθυποτάξεως αὐτῆς ὑπὸ ξένον ζυγὸν ἢ τῆς ἀναμίξεως μετὰ ξένων ἐθνῶν οὐδὲν ἐκ τοῦ μεγαλείου, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς ἀρρυθμίας αὐτῆς ἀπολέσασα, μέχρις οὗ ἐπὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τέλος ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτησεως, ἐξέλιπε πᾶν ἶχνος τοῦ ἀρχαίου Αἰγυπτιακοῦ ἔθους.

Ἡ τοιοῦτο δὲ οὐ μόνον Αἰγυπτίων ἦν παντὴ ἀλλοία τῆς παναρχαίας Ἑλληνικῆς. Οἱ Αἰγυπτιακοὶ τοῖχοι ὠκοδομοῦντο συνθῶς ἐκ μεγάλων λίθων, λείως λελαξευμένων, καὶ ἦσαν παχύτατοι, μάλιστα κατὰ τὴν βᾶσιν, ἣτις κατὰ Διόδωρον (1) εἶχεν ἐν τῷ ἐν Θήβαις ἱερῷ 24 ποδῶν πλάτος· πρὸς δὲ τὰ ἄνω ἐμειοῦντο (HIN. KE, 1), ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπινεύσεως μόνης τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, ἐν ᾧ ἡ ἐσωτερικὴ ἠγείρετο σχεδὸν κάθετος, ὅπερ καθίστα τὸν αἰγύπτιον τοῖχον ἀπροσφορώτατον εἰς ἐναρμονίους συνθέσεις, ὡς καὶ αἱ θύραι, καθέτους ἔχουσαι τὰς γραμμάς, κακῶς συντηροῦντο μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν τοίχων. Κατὰ δὲ τὴν τῶν λίθων συναρμογὴν ἦσαν οἱ τοῖχοι ἰσόδομοι ἢ ψευδοῖσόδομοι, πολλάκις δὲ καὶ λοξόδομοι, καὶ οἱ λίθοι κατελαξεύοντο

(1) Δ, 46.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ ἐλειαίνοντο ἔξωθεν, ἀφ' οὗ μόνον ἦσαν ἐν θέσει, ὡς οὗτο ἀποδείκνυται ἐκ τινῶν μερῶν αὐτῶν μεινάντων κατεργάστων. Ἐκαλύπτοντο δὲ πανταχοῦ, καὶ πολλάκις μετ' αὐτῶν οἱ κίονες, δι' ἀναγλύφων καὶ σημείων τρογυφικῶν· διότι τῆς τέχνης τὸ αἶσθημα, ἀμυδρὸν ὄν παρ' Αἰγυπτίοις, δὲν διέκρινεν, ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τὴν ἀναγκαίαν σχέσιν μεταξὺ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, οὐδὲ τὸν εἰδικὸν ἐκάστου ἀρχιτεκτονικοῦ μέρους σκοπὸν, καὶ διέτεμνεν ἐν οὐδέοντι τὰς μεγάλας ἀρχιτεκτονικὰς ἐκτάσεις διὰ τῶν γλυφῶν.

Ἐξωθεν δὲ περιλαμβάνονται συνήθως οἱ τοῖχοι ὄλων τῶν οἰκοδομημάτων ἄνω καὶ κατὰ τὰς γωνίας διὰ σπείρας ἢ γογγύλου κανόνος, καὶ ὑπὲρ τὴν σπεῖραν, τὴν πρὸς τὰ ἄνω τοῦ τοίχου, ὑψοῦται ὁ θριγκὸς, περιλαμβάνων κυμάτιον καὶ ὑπ' αὐτὸ τροχίλον, ἢ κοῖλον κόσμημα (ΠΙΝ. ΚΔ, 2). Ἄνω δὲ τῶν θυρῶν ὑπάρχει συνήθως λελαξευμένη ὑπὸ τὸν θριγκὸν τραῖρα πτερωτὴ ἐν εἴδει κοσμήματος (Αὐτ. 3). Ὑψίστη δὲ τὸ κυμάτιον εἶναι οἰκῶν, καὶ τὸ μεταξὺ τῶν οὐκ κοσμεῖται ὑπὸ τινῶν σχημάτων ὀφιοειδῶν, τακτικῶς διατεθειμένων, τῶν καλουμένων βασιλίσκων ἢ οὐραίων.

Ἡ δ' ὀροφή τῶν οἰκοδομῶν, ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ ἐπικαθήμενη, ἦν ὀριζόντιος, ἐκ λιθίνων δοκῶν συγχειμένη, ἐφ' ὧν μεγάλα ἐπέκειντο πλάκες. Εἰς δὲ μικρότερα οἰκοδομήματα ἦν πολλάκις μονόλιθος.

Τοῦ δ' αἰγυπτιακοῦ κίονος τὸ σχῆμα ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἰδέας τῶν δένδρων, ἰδίως μάλιστα τῶν φοινίκων, οἵτινες συνήθως ἐν τῇ γῶρᾳ ἐκείνῃ ἐσχίαζον ἀναμφιβόλως τὰς εἰσόδους τῶν οἰκιῶν· καὶ οἱ κορμοὶ αὐτῶν, ὡς οἱ φοίνικες, εὐθυγράμμως καὶ ἰσχυρῶς ἐμειοῦντο πρὸς τὰ ἄνω. Οὕτω λέγει ὁ Ἡρόδοτος (1) ὅτι τὸ ἐν Σαῖδι ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐκοσμεῖτο «στύλοισι φοίνικας τὰ δένδρα μεμιμημένοισι.»

(1) Β, 169.

Συνηθέστερον ὁμως ἐμιμοῦντο τὸ σχῆμα ποταμίων φυτῶν, ὅτε, καμπύλως πρὸς τὰ ἄνω μειούμενοι, εἶχον μικρὰν ἔντασιν κατὰ τὸ κατώτερον τρίτον τοῦ ὕψους των, ὡς ὁ καυλὸς τοῦ ποταμίου λωτοῦ. Καὶ ῥαβδῶτοί μὲν δὲν ἦσαν ποτέ· πολλάκις ὁμως συνέκειντο ὡς ἐξ ὀκτῶ συνδεδεμένων καυλῶν, καὶ ἐχοσμοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ γραμμῶν ἐναλλάξ καθέτων καὶ ὀριζοντίων, καὶ δι' ἱερογλύφων (ΠΙΝ. ΚΔ. 4). Ἐν γένει δὲ ἦσαν ἰσχνότεροι τῶν ἀρχαίων δωρικῶν, καὶ ἰστάμενοι πυκνοὶ ἐπὶ στρογγύλων, πολλάκις σπειρωτῶν βάσεων.

Τὰ δὲ κιονόκρανα ἦσαν ποικίλα, κυρίως ὁμως τριῶν διαφόρων ῥυθμῶν, ἤτοι ἡ ὀγκωδέστερα πρὸς τὰ κάτω, ἰσχυρῶς δὲ συστελλόμενα πρὸς τὰ ἄνω, σχῆμα ἔχοντα καρποῦ, ἡ κεκλεισμένου κάλυκος λωτοῦ, καὶ φέροντα ταπεινὸν ἄβακα, ὅστις ἐξέχει ὑπὲρ τὸ κιονόκρανον, καὶ κοσμεῖται πολλάκις, ὡς καὶ αὐτὸ τοῦτο, διὰ γραμμῶν ἢ δι' ἱερογλύφων (Αὐτ. 5). ἡ πρὸς τὰ ἄνω κυρτῶς ἀναπτυσσόμενα, παριστῶντα σχῆμα ἀνθούσῃ ἡνεωγμένου, καὶ κοσμουμένα διὰ φύλλων, πολλάκις φοίνικος, διὰ κάλυκων, δι' ἀνθέων, καὶ ἐν γένει διὰ παντοίων φυτικῶν ποικιλιμάτων (Αὐτ. 6.), ἄνωθεν δὲ καλυπτόμενα ὑπ' εἰσεχόντων ἄβάκων. Τοῦ τοιούτου ῥυθμοῦ κίονας εἶχε κατὰ τὸν Ἀθήναιον ⁽¹⁾ τὸ ἐν τῇ Θαλαμηγῶ τοῦ Φιλοπάτορος εἰσμπόσιον τῇ διαθέσει τῆς κατασκευῆς Αἰγύπτιον Οἱ γὰρ γεγονότες αὐτόθι κίονες ἀνήγοντο στρογγύλοι, διαλάττοντες τοῖς σπονδύλοις, τοῦ μὲν μέλανος τοῦ δὲ λευκοῦ, παράλληλα τιθεμένων. Εἰσὶ δ' αὐτῶν καὶ αἱ κεφαλαὶ τῷ σχήματι περιφερεῖς, ὡς ἡ ὅλη περιγραφή παραπλησιᾶ ῥόδοις ἐπὶ μικρῶν ἀναπεπταμένοις ἐστίν. Παρὰ δὲ τὸν προσαγορευόμενον κάλαθον οὐχ ἕλικες, καθάπερ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ φύλλα τραγία περικεῖται λωτῶν

(1) E, 206.

ποταμίων κάλυκες, καὶ φοινίκων ἀρτιβλάστων καρπός, ἔστι ὅτε καὶ πλειόνων ἄλλων ἀνθέων γέγλυπται γένη. Τὸ δ' ἀπὸ τῆν ῥίζαν, ὃ δὴ τῷ συνάπτοντι πρὸς τὴν κεφαλὴν ἐπι-
 εῖται σπονδύλω, κιβωρίων ἀνθεσι καὶ φύλλοις ὡσανεὶ κατα-
 επλεγμένοις ὁμοίαν εἶχε τὴν διάθεσιν. γ'. Ἐτέρου δὲ
 ὕθμοῦ κιονόκρανα ἦσαν ὑψηλά τινα καὶ δίχα διαιρού-
 μενα, ἔχοντα, ἐπὶ μὲν τῆς κατωτέρας διαιρέσεως, τέσ-
 σαρα πρόσωπα Ἰσιδος ἢ Ἀθορος εἰς τὰς τέσσαρας
 πλευράς, ἐπὶ δὲ τῆς ἀνωτέρας, τέσσαρας προσόψεις
 ναῶν, εἰς ὧν τὸ μέσον ἀνοικτὴ θύρα, καὶ διὰ τῆς θύρας
 διοραῖται τὸ ἄγσλμα τοῦ ναοῦ (Αὐτ. 7.) Τὰ κιονόκρανα
 ταῦτα δὲν ἔχουσιν ἄβακα· ἐξ ἐναντίας μάλιστα αὐτὰ
 πολλάκις ἀντὶ ἄβακος τίθενται ἐπὶ τῶν κionoκράνων
 τοῦ δευτέρου εἶδους. Συνεχῶς δὲ ἐντὸς ἐνός καὶ τοῦ
 αὐτοῦ ναοῦ οἱ κίονες ἔχουσι διάφορα κιονόκρανα, ὧν
 ὁμως τὰ ποικίλα κοσμήματα παριστώσιν ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον ἀνθη ποτάμια.

Ἐγκαυρὸν δὲ τῆς Αἰγύπτου παρετηρήθησαν καὶ τινες
 μεμονωμένοι κίονες μετὰ 16 διαξέσματων, μειούμενοι
 πρὸς τὰ ἄνω, καὶ φέροντες ἄβακα ἀντὶ κionoκράνου,
 θεωρηθέντες δ' ὑπὸ τινων ὡς οἱ γενεϊότερες τοῦ δωρίου
 ῥυθμοῦ (1).

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀβάκων, ἢ ἐπὶ τῶν κionoκράνων τοῦ
 τρίτου εἶδους, ἐπικάθηνται τὰ ἐπιστύλια, κοσμούμενα
 ὡς πᾶν τῶν τοίχων τὸ σύστημα διὰ τοῦ γογγύλου κα-
 νόνος καὶ τοῦ κυματίου.

Ἐχουσι δ' ἐκτὸς τῶν κίωνων οἱ ναοὶ καὶ ὀρθο-
 στάτας πολλάκις. Οἱ ἀρχαιότεροι μάλιστα, οἱ πρὸ
 τῶν Ποιμένων Βασιλέων, φαίνεται ὅτι περιεῖχον μόνον
 τοιούτους, τετραπλεύρους ἢ πολυγωνίους, ἄνω δὲ οὐχί

(1) Lepsius, sur. les colonnes. piliers Ann. dell' Inst. d.
 Rom. 1837.

κιονόκρανον, ἀλλὰ μόνον ἄβακα ἔχοντας. Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις πολλάκις ἀπαντῶνται εἰς τοὺς ὀρθοστάτας προσανακεκλιμένοι ἀνδριάντες ὀρθιοί, ἔχοντες τὰς χεῖρας εἰς τὸ στήθος ἐσταυρωμένας, μὴ καθίκοντες δὲ μέχρι τοῦ θριγκοῦ, ἀλλὰ μόνον ὡς κοσμήματα χρησιμεύοντες· καὶ ὑπὸ τινῶν μὲν ἐκλήθησαν φύλακες τοῦ ναοῦ, ὑπ' ἄλλων δ' ἐξηγήθησαν ὡς ἀγάλματα τοῦ Ὀσίριδος, διὸ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν κοσμουμένους ὀρθοστάτας ὠνόμασαν οἱ νεώτεροι κίονας ὀσιριακούς. Τοιούτους περιγράφει ὁ Διόδωρος ⁽¹⁾ εἰς τὸν τάφον τοῦ Ὀσμανδύου· «Ἐπηρεῖσθαι δὲ ἀντὶ τῶν κίωνων ζώδια πηχῶν ἑκαίδεκα μονόλιθα, τὸν τύπον τὸν ἀρχαῖον τρόπον εἰργασμένα.» Καὶ ὁ μὲν Ἀθήναιος, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Θαλαμηγοῦ ⁽²⁾, καλεῖ τοὺς τοιούτους ἀνδριάντας Ἀτλαντας, ὁ δὲ Βιτρίβιος ⁽³⁾ τοὺς ὀνομάζει Τελαμῶνας. Τοιούτοι σώζονται εἰς τὸν ἐν Ψαμβούλ τῆς Νουβίας, καὶ εἰς διαφόρους τῆς ἀνω Αἰγύπτου ναοὺς. Ὁ δ' Ἡρόδοτος ⁽⁴⁾, εἰς τὰ νοτικά προπύλαια τοῦ ἐν Μέμφει Ἡραίου, τα οἰκοδομηθέντα ὑπὸ Ψαμμιτιχοῦ, ἀναφέρει κολοσσούς, ἐπέχοντας τόπον κίωνων. «Ἀντὶ δὲ κίωνων ὑπεστάσι κολοσσούς, ἑκατάκρηχας τῇ αὐλῇ ⁽⁵⁾.

Νεωδομία.

Καὶ ὡς πρὸς τὸ διάγραμμα δὲ (ΠΙΝ, ΚΔ, 9) τῆ Αἰγυπτιακῆ Νεωδομία διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς Ἑλληνικῆς, στερουμένη καὶ τῆς ὀργανικῆς ἐνότητος, ἥτις εἶναι τοῦ κάλλους ἐκείνης ἢ πρωτίστη συνθήκη· δι' ὃ τὸ Αἰγυπτιακὸν σχέδιον ἐπιδέχεται τὴν συσώρευσιν διαφορῶν ναῶν, δυναμένων ἀορίστως νὰ πολλαπλασιασθῶσιν. Οὐ-

⁽¹⁾ Α, 47. — ⁽²⁾ Ε. 92. — ⁽³⁾ VI. 10. — ⁽⁴⁾ Β, 152. — ⁽⁵⁾ Champol. Figeac, Univ. Pitt. 9.

ω, καθ' Ἡρόδοτον (1) τὸ ἐν Μέμφει ἱερόν τοῦ Ἡφαίστου (τοῦ Φθαῖ), ὠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Μῆνος, προσέθηκε αὐτῷ νέας πτέρυγας ὁ Σέσωστρις, καὶ προπύλαια ἐπὶ προπυλαίων ὁ Μοῖρις, ὁ Ῥαμψίνητος, ὁ Ἄσωχης καὶ ὁ Ψαμμίτιχος.

Εἶχον δὲ, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Στράβωνος (2), καὶ κατὰ τὰ σωζόμενα λείψανα, τοιοῦτό τι ἐν γένει τὸ ἀνάγραμμα οἱ ναοί. Δ ρ ὀ μ ο ι λιθόστρωτοι, πλεθριαῖοι τὸ πλάτος, τριπλάσιον δ' ἢ τετραπλάσιον τούτου τὸ μῆκος ἔχοντες, κοσμούμενοι δ' ἐκατέρωθεν διὰ δύο παραλλήλων στίχων σφιγγῶν, ἢ κριῶν κολοσσιαίων, ἢ καὶ κιόνων, κατὰ 220 πήχεις ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων, ἔφερον ἄλλοτε μὲν καθέτως, ἄλλοτε δὲ λοξῶς, πρὸς τὸ πρόπυλον τοῦ ναοῦ. Πολλάκις δὲ τῶν δρόμων τούτων προηγοῦντο καὶ ναῖσκοι ἐλασσόνων θεοτήτων, οἷον Τυφώνια, ἅτινα κατὰ μεταγενέστερον, Ἑλληνικῶ ἀναμειγμένον ῥυθμὸν, ἦσαν συνήθως περίστυλα, μέχρι τοῦ ἡμίσεως ὕψους τῶν ὁμῶς ἔχοντα θωρακεῖον ἐφ' οὗ σφίχιονες ἐπέβαινον, καὶ τείχη πυραμιδοειδῆ κατὰ τὰς γωνίας, ὁποῖος εἶναι ὁ ἐν τῇ νήσῳ Φελαῖς ὠραῖος ναῖσκος (PIN. ΚΔ. 8), καὶ ὁ ἕτερος ἐν Ἐδρού (PIN. ΚΕ, 2.)

Εἰς δὲ τοῦ δρόμου τὸ πέρας, καὶ ἐμπρὸς τῆς εἰσόδου, ἠγείροντο συνήθως δύο ὀβελίσκοι, ὡς μνημεῖα τῆς τοῦ ναοῦ ἢ ἐν γένει τῆς τοῦ οἰκοδομήματος ἀναθέσεως, εἰς ἣν ἀνεφέροντο καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαί.

Παρά δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου ὠκοδομοῦντο ἐκατέρωθεν δύο πύργοι πυραμιδοειδεῖς, οἱ πυλωρῶνες ἢ πτερὰ καλούμενοι, χρησιμεύοντες δ' ὡς προμαχῶνες τοῦ οἰκοδομήματος, ἢ καὶ ὡς κατοικία τῶν φυλάκων καὶ πυλωρῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς ἄλλας χρήσεις προσδιοριζόμενοι. Οὕτω, κατ' Ὀλυμπιόδωρον, ὁ Κλαύ-

(1) B, 99, 101, 108, 121, 136, 153. — (2) IZ, 445.

διος Πτολεμαῖος κατώκησεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τοῖς Πτεροῖς τοῦ Κανώβου, εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ἐπιδιδόμενος.

Ὁ δὲ Πυλὼν οὗτος ἔφερεν εἰς τὸ Πρόπυλον, ἢ αὐλὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περίστυλον (ΠΙΝ. ΚΔ, 1), περιέχουσαν καὶ ναίσκους καὶ κατοικίας ἱερέων. Μετὰ τὸ πρῶτον δὲ πρόπυλον εἶπετο συνήθως καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ πλείονα, μετὰ τῶν Πυλώνων αὐτῶν, ἴσως ἀλληλοδιάδοχοι προσθήκαι διαφόρων καιρῶν. Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ αὐλῇ ἔκειτο τέλος ὁ ναὸς, συγκείμενος ἐκ Προναοῦ καὶ ἐκ τοῦ κυρίως σηκοῦ, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἦν τὸ ἐπιφαινέστατον τοῦ ναοῦ μέρος, ὑπόστεγον οἰκοδόμημα, ἔχον ἐντὸς σειρὰς, πολλάκις ὅλον δάσος, κιόνων, ὡς ἐν τοῖς τῶν Θηβῶν μνημείοις. Ἦσαν δ' οἱ ἀρχαιότεροι καὶ τῶν προνάων τούτων σκοτεινοί, ἔχοντες κατὰ τὴν ὀροφὴν μόνον μικρὰς ὀπὰς πρὸς διάπνουν καὶ ἐξοδὸν τοῦ θυμιάματος· ἀλλ' ἐνίστε οἱ μέσοι κίονες, παχύτεροι ὄντες καὶ ὑψηλότεροι, ἐξυψοῦν ἐν ταῦθα τὴν ὀροφὴν, καὶ αἱ ὀπὰὶ ἠνοίγοντο εἰς τὴν καθέτον ἐπιφάνειαν, τὴν μεταξὺ τῶν δύο στεγῶν.

Ὁ δὲ σηκὸς ἦν τὸ ἥττον ἐπιφανές τοῦ ναοῦ μέρος, ταπεινός, τὴν ὀροφὴν ἔχων πολλάκις μονόλιθον, ἄστυλος, στενόχωρος, καὶ διαιρούμενος συνήθως εἰς πολλὰ δωμάτια, ὧν ἕκαστον περιεῖχεν εἰδῶλον, ἢ ζῶον τεταριχευμένον (ΠΙΝ. ΚΔ. 9).

Καὶ τῶν πυλώνων δὲ καὶ τῶν προπυλαίων καὶ τῶν σηκῶν οἱ τοῖχοι ἦσαν, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ κίονες, συνήθως πανταχοῦ κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἱερογλύφων.

Περίπτεροι δὲ οὐδέποτε ἦσαν οἱ ναοὶ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἂν ποῦ, οἱ μεταγενέστεροι μάλιστα, οἷος ὁ ἐν Φιλαῖς, εἶχον ἐξωτερικὸν περιστύλιον, καὶ αὐτὸ, ὡς τόπον τοίχου ἐπέχον, συνεδέετο διὰ θωρακείου μέχρι τοῦ ἡμίσεως ὕψους του, καὶ, ὡς εἰς τὰ Τυφώνια, εἶχεν εἰς τὰς γωνίας τοῖχον ἀντὶ κιόνων.

Καὶ πάντα δὲ τὰ λοιπὰ δημόσια τῆς Αἰγύπτου οἰκοδομήματα εἶχον τὸν ρυθμὸν ὁμοιον τῷ τῆς νεωδομίας, καὶ τῆς αὐτῆς ιδέας ἦσαν ἐφαρμογή, θεωρούμενα κυρίως ὡς μνημεῖα διαικωνίζοντα συμβάν ἢ ἐποχὴν τινα. Διὰ τοῦτο εἶχον πάντα ὁμοίως δύο μέρη, τὸ μὲν ἐμπρόσθιον, τὸ ἰδίως μνημονευτικόν, κεκοσμημένον καὶ διεσκευασμένον πολυτελῶς, διὰ πυλώνων καὶ προνάου ἢ προδόμου, ἀσυγκρίτως δ' εὐτελέστερον τὸ ὀπίσθιον, τὸ εἰς χρῆσιν προωρισμένον, εἰς ἰδρύσιν τῶν ἀγαλμάτων ἐν τοῖς ναοῖς, εἰς κατοικίαν τῶν βασιλέων ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, εἰς ἐναπόθεσιν τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς τάφοις, καὶ διηρημένον εἰς πάσας ταύτας τὰς περιστάσεις εἰς μικροῦς, καὶ ἀρχιτεκτονικῶς ἀκοσμήτους οἰκίσκους, σηκούς ἐν τοῖς ναοῖς, διαίτας ἐν τοῖς βασιλείοις, αἵτινες ὅμως ἦσαν εὐρυχωρότεραι καὶ ποικιλοτέραι τῶν σηκῶν, καὶ θήκας ταπεινάς καὶ σκοτεινάς ἐν τοῖς τάφοις.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Μέρος δ' ἀναγκαῖον τῶν μεγάλων οἰκοδομῶν ἦσαν καὶ οἱ πρὸ τῶν πυλώνων αὐτῶν ἱστάμενοι ὀβελίσκοι (HIN. ΚΔ, 10), περὶ ὧν ὁ Πλίνιος λέγει (1) ὅτι ἦσαν τῷ Ἡλίῳ ἀφιερωμένοι, τὸ αἰγυπτιακὸν αὐτῶν ὄνομα ἀπ' αὐτοῦ δανειζόμενόν, καὶ τὸ σχῆμα ἔχοντες τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ. Καὶ τί μὲν ἦν τὸ αἰγυπτιακὸν τοῦτο ὄνομα ἀγνοεῖται, τὸ δ' ἑλληνικὸν ἔλαβον διὰ τοῦ συνήθους τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς Ἑλλησι σχήματος τῆς ἀντιφράσεως, ὄντες κίονες μονόλιθοι, τετράπλευροι, πυραμιδοειδεῖς, εἰς μείουρον ἀνιόντες, καὶ εἰς πυραμίδιον ἀπολήγοντες, ἱστάμενοι δ' ἐπὶ ταπεινοῦ βάθρου, καὶ ἔχοντες συνήθως ὕψος ἐννεαπλάσιον ἢ δεκαπλάσιον τοῦ πλά.

(1) 36, 14.

τους τῆς βάσεως, πρὸς τὰ ἄνω κατὰ τὸ ἐν τρίτον συστελλομένου. Ἦσαν δὲ συνήθως ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ κοκκωτοῦ λίθου (granit), τοῦ καλουμένου πυρροποικίλου, ἢ αἰθιοπικοῦ ποικίλου, καθ' Ἡρόδοτον (1), καὶ Συγνίτου, κατὰ Πλίνιον (2), διότι ἐτέμνοντο εἰς τῆς Συήνης τὰ λατομεῖα, ὅπου μέχρι τοῦδε φαίνονται ἔχνη λαξεύσεως τοιούτου ὀβελίσκου. Κατεκαλύπνοντο δὲ διὰ τύπων ἀναγλύφων, ἢ διὰ γραμμάτων ἱερογλυφικῶν, δι' ὧν ἐδηλοῦντο αἱ ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀπονεμηθεῖσαι εἰς βασιλέα τινα τιμαὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν, τὴν ἐπισκευὴν ἢ τὸν πλουτισμὸν τοῦ οἰκοδομήματος. Οὐδεὶς ὀβελίσκος σώζεται ἀρχαιότερος τῆς ἡ. δυναστείας (1800 π. Χ.). Τοσαύτην δὲ λέγονται οἱ Αἰγύπτιοι βασιλεῖς εἰς τὴν ἀνέγερσιν αὐτῶν ἀποδιδόντες σπουδαιότητα, ὥστε τερατολογοῦσι περὶ τοῦ Ῥαμσοῦ, ὅτι ἀνεγείρων μέγαν ὀβελίσκον, ἔδесεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ τὸν ἴδιον υἱὸν του, ὅπως καταστήσῃ τοὺς ἐπιμελητὰς τῆς ἰδρύσεως προσεκτικωτέρους εἰς τὴν τοῦ ἔργου εὐδόωσιν. Προστίθεται δ' ὅτι τοσοῦτον κατεπλάγη ὑπὸ τῆς θεᾶς τοῦ ὀβελίσκου τούτου ὁ κατακτητὴς τῆς Αἰγύπτου Καμβύσης, ὅστις πολλὰ καὶ ἄλλα μνημεῖα κατεδάφισεν, ὥστε διέταξε τὴν κατάσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς ἣν εἶχεν ἀνάψει, ὅταν εἶδεν ὅτι ἠπείλει καὶ τὸ ὠραῖον αὐτὸ τεχνούργημα. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελῖνος διετήρησε πολυτιμώτατον μνημεῖον τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας, μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑρμαπίονος γενομένης Ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῆς ἱερογλυφικῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἴσως τούτου τοῦ ὀβελίσκου, ἐν ᾧ περιέχονται αἱ ἀποδοθεῖσαι τιμαὶ ὑπὸ τῶν ἱερέων εἰς τὸν ἀνεγείραντα αὐτὸν Ῥάμεσιν, ὃν ἀποκαλοῦσιν « Ἀπόλλωνα ὃν ὁ Ἥλιος (Φρᾶ) φιλεῖ ». Εἰσι δ' οἱ ἐπισημότεροι τῶν σωζομένων ὀβελίσκων οἱ ἑξῆς:

α. Ὁ ἐκ Θηβῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν μεταχθεὶς, καὶ ἐ-

(1) Β, 127. — (2) Αὐτ.

κείθεν εἰς Ῥώμην ὑπὸ Κωνσταντίου τοῦ Β', ἤδη δὲ εἰς τὴν πλατεῖαν Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Λατερανοῦ ἰστάμενος, καὶ ἔχων ἐπιγεγραμμένον τὸν Βασιλέα Θούμροσιν 1783 π. Χ.), εἶναι ὁ πάντων μέγιστος, 148 σπιθαμῶν ἔχων ὕψος.

β'. Ὁ ὑπ' Αὐγούστου εἰς Ῥώμην μετακομισθεὶς, καὶ εἰς τὸν Μάρτιον Κάμπον ὡς γνώμων, ὑπὸ δὲ Πίου ΣΤ' εἰς τὴν θέσιν Monte Citorio ἀνεγερθεὶς, ἔχων δὲ 94 1/2 σπ. ὕψος. Οὗτος εἶναι ὁ κατὰ Πλίνιον (1) εἰς Ἡλιούπολιν, τὴν κεφαλὴν τοῦ Δέλτα ἀνωτέρω τῆς Μέμφιδος, στηθεὶς ὑπὸ Σαμανφέρτιος (δηλ. Ψαμμητίχου), οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἀναγινώσκεται ἐπ' αὐτοῦ.

γ'. Ὁ ὑπ' Αὐγούστου εἰς τὸν Μάξιμον Κίρκον μετακομισθεὶς ἐξ Ἡλιουπόλεως, ὅπου εἶχεν ἀνεγερθῆ ὑπὸ Σεσώστριδος ἢ Ῥαμέσσου τοῦ μεγάλου (1500 π. Χ.) ἔσως αὐτὸς ὃν ἠνίττετο ὁ Πλίνιος, μετρημονεύσας κατ' ἀλάθος τοῦ ἐν τῷ Μαρτίῳ κάμπῳ. Οὗτος ἐν ἔτει 1589 μ. Χ. ἀνεγέρθη παρὰ τὴν Porta del Popolo, καὶ ἔχει ὕψος 110. Εἶναι δὲ κατ' Ἀμμωνιῶν αὐτὸς ὁ ὑπὸ τοῦ Ἑρμαπίωνος ἐξηγηθεὶς. Τοῦ Σεσώστριδος ὀβελίσκον ἀναφέρει καὶ ὁ Διόδωρος (2), 125 πήχεις ὑψηλόν.

δ'. Ὁ ἐν τῷ Ἴπποδρομίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνωθεν ἠκρωτηριασμένος. Ἐπὶ τῆς μεταγενεστέρας δὲ θάσεως αὐτοῦ παρίσταται ἐν ἀναγλύφοις καὶ ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφαῖς ἢ ὑπὸ Θεοδοσίου ἀνέγερσίς του.

ε'. Οἱ δύο δὲ πάντων ὠραιότατοι ἦσαν οἱ πρὸ τοῦ Πυλῶνος μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομῆς τινος ἐν Λουξὸρ τῶν Θηβῶν, ἀνισοῦψεῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τριπλῆν (κάθετον) γραμμὴν ἔχοντες ἱερογλύφων, ὧν ἡ μέση, βαθύτερον τῶν ἄλλων κεχαραγμένη, ἀναφέρεται εἰς Ῥάμεσιν Β'. αἱ δ' ἑκατέρωθεν εἰς τὸν ἀποπερατώσαντα τὸ ἔργον υἱὸν αὐτοῦ, Ῥάμεσιν Γ'. Τούτων ὁ ἕτερος, 70 ποδῶν ὕψος

(1) 17. 4. — (2) Α, 57.

ἔχων, μετηνέχθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὅτε κατέκτησαν τὴν Αἴγυπτον, εἰς Παρίσια, καὶ κοσμεῖ τὴν Place de la Concorde (1).

στ'. Ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καλούμενος τῆς Κλεοπάτρας, καὶ ὁμοίως τριπλῆν ἔχων ἱερογλύφων σειρὰν.

Καὶ ἰδιόρρυθμοι δέ τινες, ἀνευ ἀναγλύφων, ὀβελίσκοι εὐρίσκονται παρὰ τῆ ἀρχαία Βερενίκη πρὸς τῆ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, εἰς Ἀβέσ Ἀξοῦν, βασιλείον διαπρέπον περὶ τὰ 500 μ. Χ., καὶ σχηματισθὲν, ὡς εἰκάζεται, ἐκ τῆς ἐξελάσασως τῆς πολεμικῆς τῶν Αἰγυπτίων φυλῆς.

Ὅμοιοι δ' ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῷ κόλπῳ Ἀζάβ (Ἀφροδισιάδι), καὶ ἐν Ἀδούλῃ (2).

Σωζόμενα: Οἰκοδομαί.

Τῶν δ' ἐν πάσῃ τῇ Αἴγυπτῳ σωζομένων οἰκοδομημάτων τὰ κυριώτερα εἰσὶ τὰ ἑπόμενα:

Α'. Ἐν τῇ ἀνω Αἰθιοπείᾳ, ἰδίως δ' ἐν τῇ νήσῳ Μερὸῃ. Εἰς Μεσαύραν, ἐλίγον ἀπέχων τοῦ Νείλου, ναὸς μετὰ Λαθυρίθου, ὑποτιθέμενος ὑπὸ Heeren (3) ὡς ὁ αὐτὸς τῷ ναῷ καὶ χρησμῷ οὗ μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος (4). «Οἱ δ' ἐν ταύτῃ Δία θεῶν καὶ Διόνυσον μόνους σέβονται καὶ σφι μαντήϊον Διὸς κατέστηκε.» Εἰς δὲ Νάγαν, ναὸς Διὸς Ἀμμωνος, ἔχων ὁρόμον κολοσσιαίων κριῶν. Ὑπάρχουσι δ' αὐτόθι καὶ πολλὰ ἄλλα ἐρείπια, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα διεφθαρμένου μεταγενεστέρου ῥυθμοῦ τῶν τελευταίων χρόνων πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνίοτε καὶ ὀωρίων σχησμάτων δεικνύοντα μίμησιν.

(1) Univers Pittoresque, Egypte, 15. — (2) Περὶ ὀβελίσκων Zoëga, de origine et usu obeliscorum, Rom. 1796, fol. — Cypriani, Su i dodeci Obelisci Egiptiani che adornano la cita di Roma, p. 182 B. — (3) Ideen. — (4) B, 29

Β'. Ἐν τῇ κατὰ τὴν Αἰθιοπία, μάλιστα δὲ παρὰ τὴν Αἴγυπτον, μεταξὺ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ καταρράχτου, ὑπάρχουσι πολλὰ μνημεῖα λελαξευμένα εἰς τὰ στενὰ πλευρὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου, ἐκ τῆς ἀκμῆς τῶν Θηβῶν, κατὰ τὴν 18^{ην} καὶ 19^{ην} δυναστείαν. Πολλὰ δ' αὐτῶν φαίνονται καὶ μείναντα ἀτελῆ. Τὰ δ' ἐπισημότερα εἰσὶ δύο ναοὶ εἰς Ἴψαμβούλ, ἔχοντες ἀντὶ κίωνων κολοσσούς (ὀσιριακοὺς κίονας), καὶ ναὸς ἐν Τύλζιδι (Gytscheh). ἀρχαῖος, μέγας, κατὰ μέρος ἐν τῷ βράχῳ ἐσκαμμένος (HIN. ΚΔ, 10). Ἐν αὐτῷ Πυλῶν φέρει εἰς Πρόπυλον, ἔχον κατὰ τὰ δύο πλευρὰ τοῦ ἀντὶ κίωνων κολοσσούς, καὶ ὀπίσω αὐτῶν στοᾶς ἢ παρόδους κλειστάς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Προπύλου εἴσοδος, μετὰ πυλώνων καὶ αὐτῆ, ἄγει δι' ἑπτὰ βαθμίδων ἀνιουσῶν εἰς δεύτερον πρόπυλον, ὑπόγειον τοῦτο καὶ στενώτερον, ἔχον ἑκατέρωθεν ἐπίσης κολοσσούς, ἀνά τρεῖς εἰς ἑκατέραν πλευρὰν, ἰσταμένους μεταξὺ παραστάδων, ἀποτελουσῶν μεταξὺ τῶν ἐσθλῶν τῆς νύμφας, ὧν ἑκάστη περιέχει ἀνά τρία ἀγάλματα. Ἐντεῦθεν δὲ τρίτη εἴσοδος φέρει εἰς ὑπόγειον, ἐπὶ ἐλάσσονα πρόδομον, ἔχοντα ἑκατέρωθεν ἀνά ἓνα, κατὰ βάθος δὲ τρεῖς ὑπογείους σηκοὺς, ὧν ὁ μεσαῖος καὶ μείζων τῶν ἄλλων περιέχει τεσσάρων θεοτήτων ἀγάλματα. (Ἡ κατὰ μῆκος διατομή, HIN. ΚΔ, 11).

Γ'. Ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ ἢ Θηβαίδῃ, ἀπὸ Φιλῶν (24⁰) καὶ τοῦ πρώτου καταρράχτου μεσημβρινῶς, μέχρις Ἐρμουπόλεως, Βήσσης ἢ Ἀντινόης (28⁰) εἰς Φιλᾶς, τὴν μεσημβρινωτέραν πόλιν, ἐπὶ νήσου (νήσου Ἰσιδος καθ' Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς) ἐκτὸς ἄλλων ἐλασσόνων οἰκοδομῶν, ὑπάρχει μέγας ναὸς Ἰσιδος (1), ἔχων δύο ἀλλεπάλληλα πρόπυλα μετὰ πυλώνων (2), μετ' αὐτὰ δὲ πρόναον ὑπόστυλον (3), ὃν ἐκδέχονται:

(1) Vitt. Pn. 4. 73. — (2) U. P. 5. — (3) U. P. 6.

τρεῖς σκοτειναὶ αἴθουσαι, καὶ μετ' αὐτάς ἔπεται τὸ ἱε-
 ρόν, περιέχον τετράγωνον ὀπήν, τὴν θέσιν τοῦ κλωβοῦ
 τοῦ ἱεροῦ Ἰέρακος, ὅστις ἐνταῦθα παρίστα τὴν Ἴσιν.
 Πᾶν δὲ τὸ ἐνδόν τοῦ ναοῦ, οἱ τοῖχοι, οἱ κίονες καὶ αἱ
 ὀροφαί, καλύπτονται ὑπὸ ποικιλοχρῶν ἀναγλύφων
 καὶ ἱερογλύφων, ἐν οἷς ἀναφέρεται Πτολεμαῖος Β', ὁ
 Εὐεργέτης· καὶ ἐντὸς τοῦ πρώτου προπύλου ὑπάρχει
 μικρὸν τυφώνιον ἀρίστης διατηρήσεως (1). Πολλὰ δὲ
 τοῦ ναοῦ μέρη εἰσὶν ὠκοδομημένα ἐξ ἐρειπίων ἀρχαιοτέ-
 ρου οἰκοδομήματος, περιεχόντων ἱερόγλυφα· καὶ ἐπὶ τῆς
 στέγης μιᾶς τῶν αἰθουσῶν αὐτοῦ, ἥτις, ὡς πάντοτε αἱ
 αἰγυπτιακαὶ στέγαι, εἶναι ἐπίπεδος, ὠκοδομήθη ἐν νεω-
 τέροις χρόνοις χωρίον ὀλόκληρον. Εἰς δὲ τὴν βορειό-
 τερον τῶν Φιλῶν κειμένην νῆσον καὶ πόλιν Ἐλεφαν-
 τίνην, τὸ σημεῖον μέχρι οὗ προέβη ὁ Ἡρόδοτος (2),
 σώζονται δύο μικροὶ ναοί, ἐκ τῆς 18ης δυναστείας, διότι
 ἐν τοῖς ἱερογλύφοις αὐτῶν ἀναγινώσεται τὸ ὄνομα
 Ἀμενόσιος. Ἐχουσι δὲ πλάτος μὲν ἀπὸ 7 τετραγωνί-
 κους ὀρθοστάτας, ἐμπρὸς δὲ καὶ ὀπίσω ἀπὸ δύο ἀπὸ γύ-
 λους κίονας μεταξὺ δύο ὀρθοστάτων. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις
 ἐφημίζετο μέγας ναὸς τοῦ Κνούσιος ἐν Ἐλεφαντίνῃ·
 ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οὗτος κατεστράφη, καὶ οἱ δύο σωζό-
 μενοι ὅτι ἀνῆκον αὐτῷ ὡς Τυφώνια· Ἐνταῦθα ὑπάρ-
 χουσι καὶ λείψανα ἀρχαίου Νειλομέτρου, οἰκοδομήμα-
 τος σπουδαιοτάτου διὰ τὴν Αἴγυπτον, εἰς ἣν ὁ ποταμὸς
 φέρει εὐημερίαν μὲν καὶ πλοῦτον ὅταν ὑψοῦται ἀπὸ 18
 μέχρι 22 πηγῶν, λιμὸν δὲ καὶ καταστροφὴν, ὅταν ὑπερ-
 βαίνῃ κατὰ δύο ἢ τρεῖς πήχεις τὸ μέτρον τοῦτο. Μι-
 κρὸς ναὸς, ἴσως ἐπίσης Τυφώνιον ἐτέρου μείζονος μὴ
 ὑπάρχοντος, σώζεται, ἀλλὰ κακῶς διατηρούμενος, καὶ
 ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς νήσου Φιλῶν κειμένη πόλει Συήνη

(1) U. P. — (2) Ἡρ. Β, 29.

Ασουάν), παρ' ἣ ἦσαν τοῦ πυρρόποικίλου λίθου τὰ περιήγημα λατομεῖα.

Πρὸς βορρᾶν δὲ τῆς Συήνης, ἐν Ὁ μ β ω ⁽²⁾, (οὔτω καὶ νῦν καλουμένω), σώζονται ἔτι δύο ναοί, ὧν ὁ μείων ἔχει διπλοῦν, κατὰ μῆκος διηρημένον πρόναον, μετ' ὀγκωδεστάτων καὶ ὠραίων κιόνων, 15 μὲν ἐν τῇ μετῃ, 10 δὲ ἐν τῇ ἐτέρᾳ τῶν διαιρέσεων, καὶ μετὰ τὸν πρόναον τρεῖς αἰθούσας ⁽³⁾. Ὁ δ' ἐλάχιστων ναὸς, ἦττον καλῶς διατετηρημένος, ἔχει τὰ κιονόκρανα παριστῶντα τὰ τέσσαρα πρόσωπα, καὶ εἶναι, ὡς καὶ ὁ μέγας, κεκαλυμμένος ὑπὸ γλυφῶν πολυχρόων. Εἰς τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν συνετέλεσε καὶ ὁ Μοῖρις.

Ἐτι δὲ βορειότερον, εἰς Ἐ δ φ οὐ (τὴν ἀρχαίαν Ἀπολλωνόπολιν), ὑπάρχει μεγαλοπρεπέστατος ναὸς, σχεδὸν σῶος, εἰ καὶ κατακεχωσμένος, ἔχων ἀνεπάφους τοὺς πυλῶνας (ΠΙΝ. ΚΔ, 1) ἐν οἷς διακρίνονται τέσσαρες δόμοι οἰκημάτων, καὶ κλίμακες εἰσόδου, εἰς ἑνδεκα συστήματα, ἐξ ὀκτώ καὶ πέντε βαθμίδων, ἐφ' ἑαυτῶν στοεφόμενα, σιτησιμένα. Μεταξὺ δὲ τῶν πυλῶνων πύλη μεγίστη, 11' πλάτος, καὶ 50' ὕψος ἔχουσα, φέρει πρὸς τὸ πρόπυλον ἢ τὴν περίστυλον ἀετὴν ἀνιοῦσαν διὰ 12 βαθμίδων, ὧν ἐκάστη ἔχει 12' βάθος (ΠΙΝ. ΚΔ, 2). Αὕτη δὲ περιλαμβάνεται ὑπὸ στοῶν ὑποστύλων, ὧν ἡ μὲν πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς πύλης ἔχει 10 κίονας, αἱ δὲ πλάγιοι, ἀνά 12, ἦτοι ἀνά ἓνα κίονα ἐφ' ἐκάστης βαθμίδος. Μετὰ δὲ τὴν αὐλὴν ἔπεται πρόναος, ἔχων 18 κίονας (ΠΙΝ. ΚΕ, 1), 6 ποδῶν διαμέτρου κατὰ τὴν βᾶσιν, καὶ μετ' αὐτὸν δεύτερος πρόναος, οὗ οἱ κίονες ἔχουσι 4 1/2' διάμετρον μόνον. Ὁ δὲ δεύτερος πρόδομος φέρει εἰς πρώτην, καὶ αὕτη εἰς ἄλλην δευτέραν αἰθουσαν, μεθ' ἣν ἔπεται ὁ σιηκός, μέρος σκοτεινὸν καὶ μικρὸν, ἔχον μόνον 38' μῆκος καὶ 15' πλάτος, περιλαμ-

⁽²⁾ Στρ. ΙΖ. Αἰλ. π. Ζ. Γ.βιβλ. Γ' Γ', 21. — ⁽³⁾ U. P. 10.

θανόμενον δὲ περίξ, καὶ ὡς μονούμενον ἀπὸ τῆς τῶν βεθλήλων προσεγγίσεως διὰ παρόδων αἵτινες οὐδόλως μετ' αὐτοῦ κοινωνοῦσι, καὶ ὧν τινες εἰσὶν ἐπαλλήλως διπλαῖ. Ἐπὶ τῆς στέγης δὲ τοῦ ναοῦ ὑπάρχει χωρίον κατοικούμενον σήμερον, καὶ οὐ μακρὰν αὐτοῦ σώζεται μικρὸν Τυφώνιον ὠραῖον καὶ ἄριστα διατηρούμενον, ἔχον ἀνά 6 κίονας εἰς ἐκάστην πλευράν, καὶ ἀνά 2 ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω ἐπὶ θωρακίου, ἐσωτερικῶς δὲ διαιρούμενον εἰς 2 αἰθούσας. Καλύπτεται δ' ὀλόκληρον καὶ αὐτὸ ὑπὸ παμποικίλων γλυφῶν (1), ὡς καὶ ὁ μέγας ναὸς, ὅστις κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς, ἀνηγέρθη ὑπὸ Μαίριδος ἢ Θουτμόσιος, πέμπτου βασιλέως τῆς 18ης δυναστείας.

Ἐν Τεντούρα (Denderah) ναὸς τῆς Ἀθὼρ ἔχει πρόναον μετὰ εἰκοσιτεσσάρων κίωνων, ὧν τὰ κιονόκρανα παριστῶσιν εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς των τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς· καὶ μετὰ δευτέραν ὑπόστυλον αἰθουσαν, τὸ ἱερόν ὀπίσω σχετικῶν παρόδων, καὶ ἐπὶ τῆς στέγης ἄλλον ναῖσκον τῆς αὐτῆς θεᾶς· εἰς ὀλίγην δ' ἀπόστασιν Τυφώνιον, οὗ τὰ κιονόκρανα παριστῶσιν τὴν δυσειδῆ μορφήν τοῦ Φθᾶ. Πάντες δ' οἱ τοῖχοι εἰσὶν ὑπὸ ἀναγλύφων καὶ ἱερογλυφῶν κεκαλυμμένοι, ἐν οἷς ἀναγινώσκονται τὰ ὀνόματα τῆς Κλεοπάτρας, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Καισαρίωνος, προσέτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Καλιγούλα, τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Νέρωνος, ἀποδεικνύοντα πόσον ἀκάμπτως ἀμετάβολος ἔμενεν ἡ Αἰγυπτιακὴ τέχνη καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰς Ἐσνέ (Λατόπολιν), ἔτι μᾶλλον πρὸς βορρᾶν, μέγας ὑπάρχει καὶ ἰσχυρὸς ναὸς, τὴν αὐτὴν διάθεσιν ἔχων, ἐπὶ δὲ τῆς ὀροφῆς τοῦ προνάου του μεταξὺ ἄλλων γλυφῶν περίεργον παράστασιν Ζωδιακοῦ (2). Κατὰ σωζομένας δ' ἐπιγραφὰς ὑποδόμησεν αὐτὸν ὁ Θούτμασις τῆς 17ης δυναστείας (1783).

(1) U. P. 30. 41, 49. — (2) U. P. 42.

Καί εἰς Ἑρμονοῖν (Ἑρμέν ὑπεράνω τῆς Λατοπόλεως), σώζεται ἀξιόλογος ναός, εἰς τρεῖς αἰθούσας εἰρηρημένος, ἔχων ὁμῶς ὀλίγους κίονας τοῦ προναοῦ σωζομένους, καὶ ὅλος κατάγλυφος. (3).

Αἱ δὲ πλησίον τῆς πόλεως ταύτης, καὶ περὶ τὴν 260 κείμενα Θῆβαι, ἡ μεγάλη Διὸς Πόλις, ἃς ὁ Ὅμηρος Ἐκατομπύλους καλεῖ, εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἀφειχθεῖσαι ἀπὸ τῆς ἡ. δυναστείας (1800 π. Χ.), μετὰ τὴν ἀποδίωξιν τῶν Ἀράβων, καὶ ὅταν ὁ Σέσωστρις περιέφερεν εἰς τὴν Ἀσίαν νικηφόρα τὰ Αἰγυπτιακὰ ὄπλα, περιεῖχον τὰ μεγαλοπρεπέστατα καὶ μᾶλλον γιγαντιαῖα μνημεῖα, ὧν τὰ ἐρεῖπια θαυμαστικῶς ἀναφέρει ὁ Στράβων (3). «Καὶ νῦν δείκνυται ἴχνη τοῦ μεγέθους αὐτῆς ἐπὶ ὀγδοήκοντα σταδίους τὸ μῆκος. Ἔστι δὲ ἱερὰ π. λείω, καὶ τούτων δὲ πολλὰ ἠκρωτήριασε Καμβύσης (523 π. Χ.). Πολλὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐπεσκευάσθησαν ἐπὶ Φιλίππου Ἀριδαίου. Ὁ τυραννικὸς ὁμῶς Πτολεμαῖος, ὁ ἐπιλεγόμενος Σωτήρ Β' (239), κυριεύσας τὰς Θήβας, ἀπειθούσας εἰς αὐτὸν, τὰς κατέστρεψε. Καὶ μέχρι τοῦδε δὲ τὰ ἐρεῖπια αὐτῶν, καταπληκτικὰ διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὸ κάλλος, ἐκτείνονται εἰς ὅλων δέκα ὥρων περιφέρειαν. Ἐντὸς τῆς ἐκτάσεως ταύτης, καὶ ἐπὶ τῆς Λιβυκῆς ἢ δυτικῆς ὀχθῆς τοῦ Νείλου, εἰς θέσιν Μεδινέτ-Ἀβου, σώζεται μετὰξὺ ἄλλων μέγιστον οἰκοδόμημα, τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα ναοῦ ἔχον καὶ ἀνακτόρων, καὶ συγκείμενον ἐξ ὀκτῶ ἀλληλοδιαδόχων αἰθουσῶν, περιλαμβανομένων ἐν ὠραίαις στοαῖς Ὀσιριακῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κίωνων, τὸ ὅλον θαυμασίως δι' ἀναγλύφων κατάκοσμον, καὶ πλαίσια βασιλικῶν ὀνομάτων περιέχον, ἀπὸ τοῦ ἀρχαιοτάτου, Τουθμόσιος τοῦ Γ' μέχρι Πτολεμαίου τοῦ Λαθύρου, καὶ αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων Τίτου, Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίου»

(1) U. P. 18. — (2) IZ, 462.

γίνου. Παράκειται δὲ καὶ ἕτερον οἰκοδόμημα ἐκ τριῶν συγκείμενον πύργων διωρόφων, ὅπερ σπάνιον ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μνημείοις, ἀποτελούντων τὸν γυναικωνῆτιν τοῦ βασιλέως, ὡς φαίνεται δηλούμενον ἐκ τῶν κοσμοῦντων αὐτοὺς ἀναγλύφων, ἐνῶ τὰ κεχαραγμένα ἐπὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μερῶν, καὶ μάλιστα τὰ πολυπληθέστατα ὑφ' ὧν κοσμοῦνται οἱ τοῖχοι τοῦ πρώτου κυρίως μνημείου, ἀποδεικνύουσιν ἐναργῶς, ὅτι ἦν τοῦτο τὸ Ῥαμέσειον, ἀνάκτορον τοῦ Ῥάμσου Γ'. Βασιλέως τῆς ἰθιᾶς δυναστείας, ὃν τινες ἐκλαμβάνουσιν ὡς τὸν αὐτὸν τῷ Αἰγύπτῳ, ἀδελφῷ τοῦ Δαναοῦ, καὶ οὗ ὁ τάφος γινώσκεται ἐν τῇ κοιλάδι τῶν βασιλικῶν τάφων, ἔχων ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνάγλυφα παριστῶντα τὴν αὐλὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀκολουθίαν τοῦ βασιλέως. Ὑπεράνω δὲ καὶ βορειότερον τῶν οἰκοδομημάτων τούτων, κατὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν, μέγιστα ὑπάρχουσιν ἐρείπια μεγαλοπρεπεστάτης οἰκοδομῆς, εἰς ἣν ἔφερε δρόμος καθημένων κολοσσῶν. Τούτων εἰς εἶναι ὁ εἰς τὸν Μέμνονα ἀποδιδόμενος, καὶ περὶ οὗ διηροῦντο ὅτι ἐξαιεθε θαυμασίως. Ἐκλαμβάνεται δὲ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο (1) ὡς τὸ ὑπὸ Διοδώρου, καὶ Ἐκαταῖον τὸν Ἀβυδηνὸν περιγραφόμενον (2) Ὁσυμανδύϊον, κατοικία καὶ τάφος τοῦ βασιλέως Ὁσυμανδύου, ἐπὶ δέκα στάδια ἀπὸ τῶν βασιλικῶν τάφων ἀπέχον, καὶ κατὰ τὴν περιγραφὴν πυλῶνα ἔχον, περίστυλον μετὰ ζωδίων μονολίθων πηχῶν ἑκκαίδεκα, δεύτερον πυλῶνα μετὰ δευτέρου περιστύλου, ἐν ᾧ μέγιστος κολοσσὸς τοῦ Μέμνονος μετὰ δύο ἄλλων ἐλασσόνων ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου τετμημένων καὶ ἕτερος μονόλιθος κολοσσὸς τῆς μητρὸς τοῦ Ὁσυμανδύου· μετὰ δὲ τὸ περίστυλον τοῦτο ἕτερον ἄλλο μετὰ πυλῶνος κατάγλυφον, ἔχον μέγιστον βωμὸν ἐν

(1) Ἴδ. Jollois et Devilliers, ἐν Descr. de l'Ég. Antiquités. T. I, Ch. IX, sect. III. — (2) Α, 47—49.

ᾧ μέσῳ, καὶ δύο κολοσσούς μονολίθους 27 πηχῶν πρὸς τὸ βάθος· μετ' αὐτὸ δὲ οἶκον (πρόναον) ὑπόστυλον, καὶ μετὰ τοῦτον παντοῖα οἰκήματα, ἐν οἷς καὶ ἡ ἐρὰ βιβλιοθήκη, ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «ψηγῆς ἱα-
ρεῖον», καὶ ὁ οἶκος Διὸς καὶ Ἥρας, ἐν ᾧ ὑπετίθετο τε-
ταμμένον τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως, περίξ ἔχων οἰκίσκους πάντων τῶν ἱερῶν ζώων, καὶ ἄνωθεν χρυσοῦν κύκλον πηχυαῖον τὸ πάχος, καὶ 365 πηχῶν τὴν περίμετρον, μετ' ἐπιγεγραμμένων τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ σημείων ἀστρονομικῶν καὶ ἀστρολογικῶν. Τὸν κύκλον τοῦτον ἤρπασεν ὁ Καμβύσης. Καὶ ὁ μὲν Ὀσυμανδύας οὗτος, εἰς ὃν τὸ ἀπέραντον τοῦτο ἀνάκτορον ἀποδίδεται, εἶναι, Ῥάμεσις ὁ Β'. ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλούμενος Σέσωστρις· διότι Ὀσυμανδύας ἦν, φαίνεται, ὄνομα γενικὸν ἢ προσηγορικόν. Σώζονται δὲ ἤδη, εἰ καὶ ἐν ἐρείπιοις, οἱ δύο ὀγκωδέστατοι πυλώνες, πυραμιδοειδῶς πρὸς τὰ ἄνω μειούμενοι, καὶ περιχλίσουσι τὴν εὐθύγραμμον πύλην, ἄγουσαν εἰς τετράγωνον περιστύλον προαύλιον, μεθ' ὃ ἔπεται δευτέρον, ὁμοίον τῷ πρώτῳ, καὶ μετὰ τῶν δύο ἴσταται, ἰσχυρῶς βεβλῆμενος, ὁ γιγαντιαῖος, ἑξηκοντάπους, ὅταν ἦτον ὀλόκληρος, καὶ ἐκ πυροποικίλου λελαξευμένος κολοσσὸς τοῦ Ῥαμέσιος. Ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ Διόδωρον, ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπιγραφὴ· «Βασιλεὺς Βασιλέων Ὀσυμανδύας εἰμί. Εἰ δέ τις εἰδέναι βούλεται ποικίλος εἰμί καὶ ποῦ κεῖμαι, ριχάτω τι τῶν ἐμῶν ἔργων.» Ἐχει δ' ἡ δευτέρα αὕτη αὐτῆ παραστάδας ἅς κοσμοῦσιν Ὀσιριακοὶ ἀνδριάντες, ἐσταυρωμένας ἔχοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους. Οἱ δὲ τοῖχοι αὐτῆς εἰσὶ κεκαλυμμένοι ὑπ' ἀναγλύφων, παριστῶντων τὸν βασιλέα προσβάλλοντα πόλιν περίρρυτον. Ἐντεῦθεν τρεῖς εἰσοδοὶ ἄγουσιν εἰς αἴθουσαν πλήρη ὄλου δάσους 60 κιόνων, (6 κατὰ βάθος, καὶ 10 κατὰ πλάτος) ὧν τὰ κιονόκρανα μιμοῦνται κάλυκας ἠνεωγμένους, καὶ ὧν ἡ μέση διπλῆ σειρά, τῶν ἄλλων ὑψηλοτέρα, ἔτεμνε τὴν στέγην, καὶ

παρεῖχε φῶς εἰς τὴν αἴθουσαν διὰ πλαγίων θυρίδων. Καὶ ταύτης δὲ τῆς αἰθούσης τὴν εἴσοδον ἐκόσμουσαν καὶ ἐφρούρουσαν κολοσσιαῖοι ἀνδριάντες, ὧν ἑνὸς ἡ κεφαλὴ ὑπάρχει καὶ διατηρεῖται εἰς τὸ Βρετανικὸν μουσεῖον. Μετὰ τὴν πρώτην δὲ ταύτην ἔπεται δευτέρα μικρὰ κατάστυλος αἴθουσα, ἣτις ἦτον πιθανῶς ἡ περίφημος βιβλιοθήκη, ἢ ὁ πρόδομος αὐτῆς, αἰότι τὴν μὲν ὀροφήν τῆς κοσμοῦσιν ἀστρονομικὰ ἀνάγλυφα, εἰς δὲ τὰς παραστάδας τῆς θύρας ἣτις ἦγεν εἰς ἑτέραν, ἣδὲ ἐλλείπουσαν διαίρεσιν, εἰσὶν ἐπικεχαραγμένοι αἱ μορφαὶ μετὰ τῶν ἱερογλυφικῶν ὀνομάτων, τῆς Σέφ, τῆς Αἰγυπτιακῆς Μούσης, καὶ τοῦ Θῶτ, θεοῦ τῆς ἱερατικῆς σοφίας, τὸ ὄνομα τοῦ Ῥαμέσιος εἰς φύλλον καὶ εἰς καρπὸν ἱεροῦ δένδρου χαραττόντων.

Τοῦ ναοῦ δὲ τούτου μεσημβρινῶς ὑψοῦτο ἕτερος κολοσσιαῖος, τὴν σήμερον οὐκ ἔν ἐρειπίοις κείμενος ναὸς Ἄμενόφιος τοῦ Γ', ὀγδοῦ βασιλέως τῆς 14. δυναστείας, περὶ τὰ 1690 π. Χ. ἀρξάντος, κατὰ τὴν κοινὴν ἡμετέραν παρεδεγμένην χρονολογίαν, αὐτοῦ ἐκείνου ὄστις Μένων ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἡνοῦντο δ' οἱ δύο ναοὶ διὰ ὁδοῦ, ἑκατέρωθεν κοσμουμένου δι' ὀρθίων κολοσσῶν τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, ἐξ ὧν δύο διατηροῦνται ἐρριμμένοι εἰς τῆς ἐρήμου τὴν ἄμμον.

Εἰς δὲ τὸ τμήμα τῆς πόλεως τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἢ Ἀραβικῆς ὄχθης τοῦ Νείλου, εἰς θέσιν Λουξὸρ, ὑπάρχει ναὸς τοῦ αὐτοῦ Ἄμενόφιος τοῦ Γ', τὸ μικρὸν μεμονωμένον ἱερὸν μεταξὺ ἄλλων ὑποστύλων δωματίων καὶ αἰθουσῶν, ὧν προηγεῖται ὑπόστυλος πρόναος, πρόπυλον περίστυλον, καὶ δεύτερον πρόπυλον προστεθὲν ὑπὸ Ῥαμσοῦ τοῦ Β'. οὐχὶ ἐντελῶς κατὰ τὴν αὐτὴν τῶν ἄλλων αὐλῶν διεύθυνσιν, καὶ κοσμούμενον πρὸ τοῦ πυλῶνος διὰ δύο ὠραίων ὀβελίσκων, ὧν εἰς ὁ ἀπαχθεὶς εἰς Παρισίους. Ἀλλὰ τὰ πάντων ἐξαισιώτατα καὶ καταπληκτικώτατα μνημεῖα τῶν Θεβῶν καὶ πάσης τῆς Αἰ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ύπτου, καὶ διὰ τὸ μέγεθος, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δια-
 τήρησιν αὐτῶν, ἴσως ἄνευ ὑπερβολῆς καὶ πάσης τῆς
 οἰκουμένης, εἰσὶ τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῶς τοῦ Λουξὸρ κει-
 μένη θέσει Καρνάκ ἐκτεινόμενα, αὐτὰ μόνα, εἰς
 περιοχὴν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας περίπου. Ἄπο τοῦ
 μεγάλου πυλῶνος τοῦ ἐν Λουξὸρ ναοῦ, ὁδὸς λιθο-
 τρωτος δέκα σταδίων, κοσμούμενος δι' ἑξακοσίων ὡς
 ἄγγιστα κολοσσιαίων κριοκεφάλων καὶ λεοντοσώμων
 σφιγγῶν, τῶν ἱερογλυφικῶν συμβόλων τοῦ πνεύματος
 τοῦ Κόσμου Ἄμμον, ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς, κατὰ μέρος
 δὲ κατακεχωσμένος, φέρει ἐκ Καρνάκ εὐθὺς πρὸς μεγί-
 στην πύλην, ἑξήκοντα ποδῶν ὕψος ἔχουσαν, καὶ δι' αὐ-
 τῆς εἰς περιβόλον, περιέχοντα τρεῖς ἀναλόγως μικροῦς,
 ἀλλὰ πλήρεις ναοὺς μετὰ πυλώνων, προπύλων καὶ προ-
 νάων. Ὅπισθεν δὲ τοῦ πρώτου τούτου περιβόλου ἐκτείν-
 νεται ὁ γίγας τῶν ναῶν, ὁ τοῦ Ἄμμον, τοῦ ἀρχικοῦ
 πνεύματος, ὅστις ὡς Ἄμμον-ρι, ἐνσωματοῦται εἰς τὸν
 ἥλιον. Οὗτος ἔχει μῆκος 1200' καὶ αὐτοῦ προηγείται
 ὁδὸς σφιγγῶν, οὐ θραχίως διαλαβευόμενος, χωρεῖ
 πρὸς τὸ ὄρος τῶν τάφων, καὶ τὸν ἐκεῖ κείμενον ναὸν
 Θουτμόσιος Γ', τοῦ καθ' Ἑλληνας Μοίριδος. Οὐχὶ δὲ τῆς
 κυρίας εἰσόδου, ἀλλὰ τῆς μεσημβρινῆς μικρᾶς αὐτοῦ
 πλευρᾶς προηγούνται τέσσαρες ἀλληλοδιάδοχοι αὐλαὶ
 καὶ πυλῶνες, καὶ ἀπὸ τούτων πάλιν ἕτερος σφιγγῶν ὁδὸς
 παραλλήλως θέων, ἐνοῦται μετὰ ταῦτα μετὰ τοῦ ἐκ
 Λουξὸρ προερχομένου, ἀφ' οὗ διέλθη ἔμπρὸς ἑτέρου ναοῦ
 τοῦ θεοῦ τῆς Σελήνης Χονσοῦ. Αὐτὸς δ' ὁ ναὸς μετὰ τὸν
 μέγιστον πυλῶνά του, οὗ οἱ πύργοι ἔχουσιν ἔτι καὶ νῦν
 124', ἡ δὲ πύλη 60' ὕψος, ἔχει πρόπυλον ὑπόστυλον,
 ἀριστερῶς μὲν 18 κίονας ἔχον, δεξιῶς δὲ μόνον 11,
 καὶ ναίσκον καθέτως προέχοντα ἐκ τοῦ περιβόλου, ἐν
 δὲ τῷ μέσῳ στοᾶν ἐκ ἐκ 12 μεγάλων κίωνων εἰς δύο
 σειρᾶς, φερόντων πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ προνάου, ἧτις
 ἀποτελεῖ μικρὸν κατάγλυφον ὀωμάτιον, καὶ ἧς ἐμ-

πρὸς ἴσταντο δύο κολοσσοὶ τοῦ Ῥαμέσιος ἢ Σεσώ-
στριδος, τοῦ τὸν ναὸν οἰκοδομήσαντος βασιλέως. Ὁ δὲ
πρόναος περιλαμβάνει ὅλον δάσος 134 κίωνων, ὧν οἱ μὲν
12 μέσοι, οἱ ἰσχυρώτατοι καὶ μέγιστοι κίονες ὧν ὑπάρχει
παράδειγμα, μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀπέχοντες ἀπ' ἀλλή-
λων, φέρουσιν ὑψηλὴν ὀροφήν, οἱ δ' ἑκατέρωθεν, εἰς
ἐκάστην πλευρὰν ἐννέα σειρὰς ἐξ ἑπτὰ κίωνων ἀποτε-
λοῦντες, ἐλάσσονες ὄντες τὰς διαστάσεις, (36' ὕψος καὶ
22' περιφέρειαν ἔχοντες), φέρουσι ταπεινότερας τὰς
ὀροφάς, καὶ μεταξύ τῶν δύο ὀροφῶν ὑπάρχουσι φωτα-
γωγοὶ κάθετοι, τὸ ἐνδον τοῦ προνάου φωτίζοντες. Πᾶς
δ' ὁ πρόναος οὗτος, ὀροφή, τοῖχοι καὶ κίονες, εἶναι θαυ-
μασίως κατάγλυφος καὶ κατάγραφος. Μετὰ δὲ τὸν πρό-
ναον ἔπεται ὁ κυρίως ναὸς, ἀρχαιότερος ἐκείνου, ὡς
φαίνεται, ἔχων ὀγκωδέστατον τὸν τοῖχον τοῦ μετώπου,
καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου μικρὸν δωμάτιον, ὡς καὶ ὁ πρό-
ναος, μετ' αὐτὸν δὲ δύο ὀβελίσκους, ὧν ὁ εἷς μόνος
σώζεται, καὶ δύο ἄλλοι εἰς δευτέραν ἐσωτερικὴν διαί-
ρησιν, κοσμημένην οἱ ὀρθοστάτων ἑκατέρωθεν, καὶ μεθ'
ἣν ἔπεται τὸ κυρίως ἱερόν, μικρὸν, στενόχωρον, ἐκ πυρ-
ροποικίλου λίθου λελασμένον, καὶ ἑκατέρωθεν ἔχον
σειρὰς ἐλαττόνων ὀρωματιῶν κατὰ παντοίας θέσεις.

Ὅπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ τούτου, κατὰ τὴν αὐτὴν διεύ-
θυνσιν, μετὰ δύο ὀβελίσκους ὧν αἱ βάσεις μόνον σώζον-
ται, καὶ ὧν ὁ εἷς εἶναι ἴσως ὁ ἐν τῇ Λατερανῇ πλατείᾳ
ἐν Ῥώμῃ ἰστάμενος Θεομούσιος τοῦ Γ' (τοῦ Μοίριδος),
ἔπεται τοῦ βασιλέως τούτου τῆς ἡ. δυναστείας (1780
π. X.) τὸ ἀνάκτορον, ἔχον πρόδομον ὑπόστυλον, κοσ-
μούμενον καθ' ἑκατέραν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ὑπὸ εἰκο-
σιτεσσάρων πυκνῶν κίωνων εἰς τέσσαρας σειρὰς, ἰδιότρο-
πον δὲ τὴν διασκευὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι αἱ μὲν ἄκραι σει-
ραὶ εἰσὶν ὀρθοστάται, αἱ δὲ μέσαι κίονες στρογγύλοι, ἐ-
ρυθροὶ, καὶ μετὰ κιονοκράνων μιμουμένων ἀνοικτοὺς
κάλυκας, ἀλλὰ, παραδόξως, ἀγεστραμμέγων. Ὅπισθεν

αὐτοῦ ὑπῆρχον ἄλλα ὑπόστυλα δωμάτια, ὧν τὸ σχῆμα καὶ ἡ διάθεσις δὲν διακρίνονται σήμερον, καὶ ὧν τὸ ἐν περιεῖχε τὰς ἐπὶ χρίσματος πολυτίμους εἰκόνας τοῦ Θουτμόσιος, αἵτινες σήμερον κοσμοῦσι τὸ Μουσεῖον τῶν Παρισίων· εἰς τὸ βάθος δὲ τοῦ ὄλου οἰκοδομήματος ὑπῆρχε τὸ μικρὸν καὶ ἀφώτιστον ἱερὸν τῶν ἀνακτόρων.

Δ. Ἐν δὲ τῇ Μέσῃ Αἰγύπτῳ ὑπῆρχον πάμπολλα μνημεῖα τὸ πάλαι, διότι αἱ πρῶται δυναστεῖαι μέχρι τῆς ἐννάτης ἦσαν αἱ πλείσται ἐκ Μέμφιδος, τῆς πρωτεύουσας τοῦ τμήματος τούτου. Ἀλλὰ τὰ μνημεῖα ταῦτα κατεστράφησαν διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν καὶ μεταναστεύσεων, καὶ διὰ τῆς συστάσεως νέων ἐπικρατειῶν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα. Ἐνταῦθα, δυτικομεσημβρινῶς τῆς Μέμφιδος (τοῦ νῦν Καΐρου), ὑπῆρχε, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ὁ Λαβύρινθος, οἰκοδομηθεὶς μὲν ὑπ' Ἀμενεμοῦ τοῦ Γ', δευτέρου βασιλέως τῆς 16' δυναστείας (3660 π. Χ.), ἢ ὑπὸ Λαβάρου, τοῦ ἐγγονοῦ αὐτοῦ· κατὰ δὲ Πλίνιον 4600 ἔτη πρὸ αὐτοῦ, ἢ πρὸ 4500 π. Χ., ὅπερ ὁμοίως ἀναριθμᾷ τὸν Λαβύρινθον εἰς τὴν 6' δυναστείαν· ἐπισκευασθεὶς δ' ὑπὸ Ψαμμητιχοῦ ἐν τῇ ἑβδόμῃ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι. Καθ' Ἡρόδοτον (1) τὴν τοῦτο ἐν τῶν ἐξαισιωτάτων ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, πολὺ ὑπερέχον κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν πάντων τῶν Ἑλληνικῶν· περιεῖχε δὲ δώδεκα αὐλὰς ὑποστύλους, καταστέγους καὶ συνεχεῖς μετὰ παρόδων καὶ περιστυλίων, ἐντὸς ἐνὸς περιβόλου, καὶ τρισχίλια δωμάτια εἰς δύο δόμους, ὅλα κατάγλυφα, ὧν τὰ κατώτερα περιεῖχον τάφους βασιλέων καὶ ἱερῶν κροκοδείλων. Κατὰ δὲ τὴν μίαν τῶν γωνιῶν του εἶχε πυραμίδα τεσσαράκοντα ὀβυσιῶν, κατάγλυφον καὶ αὐτὴν, καὶ κοιωνοῦσαν μετὰ τοῦ λαβυρίνθου δι' ὑπογείου σύριγγος. Κατὰ δὲ Στράβωνα συνέκειτο ἐκ δώδεκα βασιλείων, ὧν αἱ μονόλιθοι στέγαι ἦσαν

(1) Ἡρόδ. Β, 99, 10', 108, 121, 126, 153.

θαυμασμοῦ ἄξιαι, ἰσαρίθμων πρὸς τοὺς νομοὺς τῆς Αἰγύπτου, οἵτινες ἔπεμπον ἐνταῦθα τοὺς ἀντιπροσώπους των εἰς πανηγύρεις θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς. Τοῦτου λείψανα ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἀνεσχάφησαν ἐσχάτως ὑπὸ Λεψίου, καὶ ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Λαβύρινθος καὶ ἡ πυραμὶς ἦσαν ἐκ πλίνθου ὠμῆς, κεκαλυμμένης ὑπὸ λιθίνων πλακῶν. Αὐτόθι ἦν καὶ τὸ θαυμάσιον μεγαλοῦργημα τῆς ἀρχαιότητος, ἡ **λίμνη τοῦ Μοίριδος**.

Εἰς δὲ **Μέμφιν**, τὴν πρωτεύουσαν τῆς μέσης Αἰγύπτου, ὑπῆρχε, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (1) καὶ τὸν Στράβωνα, μεταξὺ τῶν ἄλλων μεγαλοπρεπέστατος καὶ κατάγλυφος ναὸς τοῦ Φθαῖ ἢ Ἡφαίστου, κατὰ τὸ Αἰγυπτιακὸν σχέδιον αὐλὴν ἔχων τοῦ Ἄπιδος, περιλαμβανομένην ὑπὸ κιόνων ὀσιριακῶν δωδεκαπήγεων, καὶ διάφορα ἀλληλοδιαδόχως πρόπυλα, ἃ ἐπὶ διαφόρων ἐποχῶν ἀπὸ τοῦ Μηνὸς ἀρχόμενοι, βασιλεῖς διαφόρων δυναστειῶν ἀνήγειρον, καὶ βασιλεῖα ἐντὸς περιβόλου ἐκ τοῖχου λευκοῦ· τούτων ὁμοίως οὐδὲν σώζεται σήμερον πλὴν τῶν ἐν ἔτει 1850 ἀνακαλυφθέντων λειψάνων τῶν τοῦ Ἄπιδος τάφων, ἃτινα καθὼς ὠνομάσθησαν Σεράπειον, ἕνεκα τῆς συγχύσεως τοῦ Σεράπιδος (Ὅσιρις Ἄπις) καὶ τοῦ Ἄπιδος. Σύγκεινται δὲ ταῦτα ἐκ στοᾶς σφιγγῶν, καὶ ὑπογείων θηκῶν μετὰ μεγίστων ἐνεπιγράφων λαρνάκων, ὧν τινες εἰσὶν ἐκ τῶν χρόνων Ῥαμέσιος τοῦ Β' ἢ τῆς ιδ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Διατηροῦνται δὲ λείψανα καὶ ἐν Ἐρμουπόλει, Κυνοσπόλει, Ἀφροδιτοπόλει, πολὺ ὅμως ἐλάσσονα καὶ κατώτερα τῶν ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ.

Ε'. Ἐν δὲ τῇ **Κάτῳ Αἰγύπτῳ** ἀπὸ Μέμφιδος μέχρι τῆς θαλάσσης, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὀλίγιστα ὑπάρχουσι καθαρῶς Αἰγυπτιακὰ λείψατα, εἰς **Τάνυν**

(1) ΙΖ, 448.

Σάν), παρά τὴν θάλασσαν, πλησίον τῆς Θαμυάτης, ἱερός κρόνος ἐκ πυρρόποικίλου, καὶ εἰς τὴν παρακειμένην Σάιν (Sa el Haggar) πολλὰ ἐρείπια (1).

ΣΤ'. Εἰς δὲ τὰς Ὀάσεις ἢ Αὐάσεις, εἰς τὴν μεγάλην (Σιβά), δυτικῶς τῶν Θηβῶν εἰς τὴν ἔρημον, σώζονται ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀμμωνος, καὶ βασιλείων καὶ τάφων (2). Εἰς δὲ τὴν βορειοτέραν, ἐν τῇ μέσῃ Αἰγύπτῳ, (Ἐλ Βά ἢ Ἐλ Κασσάρ), ἐκτεταμένα ἐρείπια, καὶ ἄλλα ὅμοια Αἰγυπτιακῶν ναῶν καὶ μεταγενεστέρων οἰκοδομημάτων εἰς ἄλλας νοτιωτέρας Ὀάσεις (Ἐλ Χαργέ καὶ Ἐλ Δαχέλ) (3).

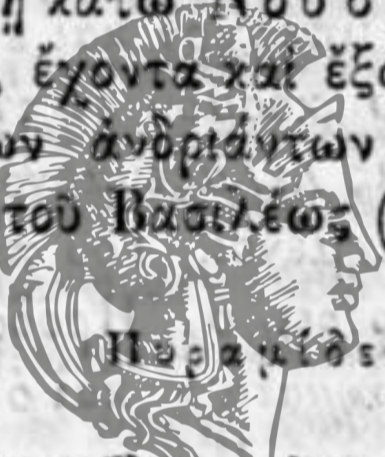
Τάφοι.

Τάφων δὲ δύο εἶδη ὑπῆρχον καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὡς καὶ πανταχοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἐποχῇ. οἱ ἐν ὀρθοῖς τοῖς βράχοις λελαξευμένοι, καὶ οἱ ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας οἰκοδομημένοι. Τοῦ πρώτου εἴδους βασιλικούς τάφους ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (4), ἀποκαλῶν αὐτοὺς « θηκαῖα μνήματα » καὶ ὁ Σράβων (5) λέγει περὶ αὐτῶν. « Ὑπὲρ δὲ τοῦ Μემφοτίου θῆκαι βασιλέων ἐν σπηλαιόις λατομηταὶ περὶ τετταράκοντα, θαυμαστῶς κατασκευασμένοι, θείας ἄξιαi ». Αἱ θῆκαι αὗται σώζονται τῶ ὄντι εἰς στενὴν ἔρημον καὶ ἀπότομον χαραδραν τοῦ Λιβυκοῦ ὄρους παρά τὴν ὄχθην τοῦ Νείλου, εἰς τὴν θέσιν τὴν καλουμένην Βιβανέλ Μαλοῦκ (Βασιλικὰ ὑπόγεια), ἀνήκουσαι, κατ' ἐπιγραφὰς ἱερογλυφικὰς ἀναγινωσκόμενας ἐπὶ 16 ἐξ αὐτῶν, εἰς βασιλεῖς τῶν τριῶν Διοσπολιτικῶν ἢ Θηβαϊκῶν δυναστειῶν, τῆς ιή.—κ'. Ἔχουσι

(1) Deser. de l' Eg. V.— (2) Jomard, Voy. à l' Oas. de Syouah. — (3) Caillaud, Voy. à l' Oas. de Thèbes, 2 Vol. fol. — (4) B, 86. — (5) IZ, 463. — (6) B, 143.

δὲ πολλάκις προαύλιον ὑπαιθρον, καὶ μετ' αὐτὸ ἡ θύρα φέρει δι' εἰσόδου ἐνίοτε θολοειδοῦς, κατὰ τὸν τρόπον μάλιστα τοῦ πελασγικοῦ θόλου ⁽¹⁾, εἰς στενάς σύριγγας κατιούσας, αἵτινες στρεφόμεναι καὶ διασταυρούμεναι μετὰ δρόμων λαβυρινθοειδῶς ἔχουσιν ἀλληλοδιαδόχους καὶ μεγίστας αἰθούσας, ὧν πολλαὶ στηρίζονται ἐπὶ ὀρθοστατῶν ἐκ τοῦ βράχου λελαξευμένων. Κοσμοῦνται δ' αἱ αἰθούσαι αὗται πλουσιώτατα δι' ἀναγλύφων καὶ ἱερογλύφων, σωζόντων ζωηρότατα τὰ παμποίκιλα αὐτῶν χρώματα, καὶ ἡ ἐνδοτάτη περιέχει τὴν Βασιλικὴν λάρνακα. Εἰς ἓν τῶν ὑπογείων τούτων ὁ Ἰταλὸς Belzoni εὔρε μέγαν λάρνακα ἀλαβαστρίνην, περιέχουσαν ἄλλας ἐλάσσονας, καὶ περιεχομένην ἐντὸς θήκης λιθίνης. Ὑπάρχουσι δὲ τοιαῦτα ἄξια λόγου ὑπόγεια καὶ ἀλλαγῶν, ἰδίως δ' ἐν τῇ κάτω Νουβία, ἐν Ἰψαμβούλ, ἴσως κενотаφεῖα, ἔχοντα καὶ ἔξωθεν ὀρθοστάτας μετὰ προσανακεκλιμένων ἀνδριάντων τοῦ Ῥαμσοῦ, καὶ ἔσω ἀγάλματα τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ⁽²⁾.

Πυραμίδες.

Οἱ δὲ τοῦ ἐτέρου εἶδους αἰγυπτιακοὶ τάφοι εἰσὶν αἱ πυραμίδες, τὰ γιγαντιαῖα ἐκεῖνα οἰκοδομήματα, ὧν ἡ ἀνέγερσις κρύπτεται εἰς τὰ σκότη τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, καὶ περὶ ὧν Ἄραψ μυθογράφος λέγει ὅτι, ἐν ᾧ τὰ πάντα φοβοῦνται τὸν χρόνον, ὁ χρόνος φοβεῖται μόνος τὰς πυραμίδας. Ὑποτίθεται δ' ὑπὸ τινῶν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβον ἐκ λέξεως δηλούσης ἐν ταῖς Ἀραβικαῖς διαλέκτοις *φρίαρ νεκρῶν*. Ἀλλὰ πιθανώτερον ἐκλήθησαν οὕτως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ σχῆμα ἀντιφράσεως καὶ αὐταὶ ὡς καὶ οἱ ὀβελίσκοι, ὡς δῆθεν τερατωδῶν πλακούντων ἔχουσαι ὄψιν. Ὡς οἱ ἀνωτέρω

⁽¹⁾ Ἰδ. Τόμ. Α, σ. 51. — ⁽²⁾ U. P. 68. 71. 72.

υπόγειοι τάφοι ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν πανάρχαιον ἐποχὴν καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντωμένους λαξευτοὺς, οὕτως ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τοὺς τύμβους αἱ πυραμίδες, καὶ εἰσὶν ἀρχαιότεραι τῆς εἰσβολῆς τῶν Ποιμένων, καὶ τὰ μόνα ἴσως ἐπ' αὐτῶν μὴ καταστραφέντα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Αἱ πλεῖσται αὐτῶν, περὶ τὰς τεσσαράκοντα ἀριθμούμεναι, κεῖνται εἰς τὰ χράσπεδα τοῦ Λιβυκοῦ ὄρους, ἐπὶ ἐκτάσεως ὀκτῶ μιλίων, κατὰ συστήματα διεσπαρμένα εἰς τὰς θέσεις Σαχάραν, Δασχοῦρ, Μειδοῦν καὶ Γιζέ, πλησίον τῆς Μέμφιδος (ἀπέναντι τοῦ Καίρου), ὅπου ἵσταται ἡ μεγίστη πασῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ⁽¹⁾ καλουμένη τοῦ Χέοπος (Χουφού), κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, βασιλέως τῆς δ' δυναστείας, ἣτις ὑποτίθεται ἄρξασα περὶ τὰ 4000 π. Χ. Περιγράφει δ' αὐτὴν ὁ ἱστορικὸς ὡς ἔχουσαν ὀκτάπλευρον (800 ποδῶν ἐκαστὴν πλευρὰν, ἡ κῶλον κατ' αὐτὸν, καὶ ἴσον τὸ ὕψος, κεκαλυμμένην δ' ἐξωθεν ὑπὸ λίθων ζεστῶν, ὡς εἴη εἶναι ἐλάσσων τῶν 30' καὶ προσέθησιν ὅτι ὠλοομένην ἐπὶ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνθρώπων ἐν 20 ἔτεσι, χωρὶς τῆς τομῆς καὶ μεταχομιδῆς τῶν λίθων. Κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα ⁽²⁾ εἶχεν εἰς ὑψηλὴν θέσιν κατὰ τὸ μέσον τῶν πλευρῶν λίθον ἰξαιρέσιμον, φέροντα διὰ σχολιᾶς σύριγγος εἰς τὴν θήκην. Ἡ πυραμὶς αὕτη ἐξετασθεῖσα καὶ καταμετρηθεῖσα ἀκριβῶς, εὐρέθη ἔχουσα τετραγωνικὴν περίπου τὴν βάσιν, ἥτοι 728 ποδῶν τὴν μίαν καὶ 699' τὴν ἄλλην πλευρὰν, τὰς τέσσαρας γωνίας ἐστραμμένας ἀκριβῶς πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ὕψος σήμερον ἐκ ποδῶν 448· τὸ δὲ στερεὸν αὐτῆς ἐμβαδὸν περιέχει, κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμοὺς, περὶ τὰ 74 ἑκατομύρια κυβικῶν ποδῶν λίθων. Σύγκριται δ' ἐξωτερικῶς ἐκ 203 βαθμίδων ἢ κρυσσῶν, ὡς καλεῖ αὐτὰς ὁ Ἡρό-

(1) Β. 124—5. — (2) ΙΖ, 449.

δοτος, ὧν ἡ κατωτέρα εἶναι ἐνηρμοσμένη ἐντὸς τοῦ αὐτοφουῶς ἐπιπέδου βράχου, τοῦ κατὰ 200' περίπου πόδας ὑψομένου ὑπὲρ τὸν Νεῖλον, καὶ ἐσωτερικῶς μὲν κοιλωθέντος κατὰ 3" ὅπως δεχθῆ τὴν οἰκοδομήν, ἐξωτερικῶς δὲ σκαφέντος εἰς βαθμίδα 5' 8" ὑψηλήν· ἀνωθεν δ' ἐλλείπουσιν οἱ δύο τελευταῖοι κρωσσοὶ μεθ' ὧν ἡ πυραμὶς θὰ εἶχεν ὅλον ὕψος ἐκ 480 ποδῶν. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευομένου ἐπικαλύμματος ζεστῶν λίθων, οἵτινες, κατ' αὐτὸν, ἐπὶ τινῶν πυραμίδων ἐπεκοσμοῦντο, ὡς φαίνεται, καὶ δι' ἀναγλύφων («Πυραμὶς . . . ἐν τῇ ζῶα μεγάλη ἐγγέγλυπται») (1), οὐδὲν σώζεται μέρος, καὶ περιηρέθη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ὑπὸ τῶν Ἀράβων, εἰς οἰκοδομικὴν ὕλην τοὺς ὠραίους καὶ ἐτοίμους λίθους μεταχειρισθέντων. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ αἱ βαθμίδες πρὸς τοῦ ἐπικαλύμματος τούτου τὴν ἀναβάσιν καὶ τὴν στερεὰν ἐναπόθεσιν ἐχρησίμευον, ὥστε τὸ πρῶτον περατούμενον μέρος ἦν ἡ κορυφή, καὶ μετὰ ταῦτα βαθμηδὸν ἐνεδύετο καὶ τὸ ἐπίλοιπον σῶμα τῆς πυραμίδος μέχρι τῆς βάσεως. Ἀλλὰ πλὴν μίας καὶ μόνης διατηρουμένης μέρους τοῦ ἐπικαλύμματος περὶ τὴν κορυφήν, αἱ ἄλλαι πᾶσαι στεροῦνται αὐτῶν, εἴτε συληθεῖσαι, εἴτε διότι ἴσως δὲν εἶχον περατωθῆ, ὡς μαρτυρεῖται τοῦτο καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Ὁ δ' ἐξαιρέσιμος λίθος, ὁ τὴν εἴσοδον τῆς πυραμίδος καλύπτων, ἀνευρέθη κατὰ τύχην μᾶλλον, διότι δὲν διεκρίνετο ἔξωθεν, εἰς τὴν βορειανατολικὴν πλευρὰν, κατὰ τὴν 15ην βαθμίδα, καὶ 45' ὑπὲρ βάσιν. Φέρει δ' ἡ κρυπτὴ αὕτη εἴσοδος (2) (PIN, KE, 3), εἰς πάροδον τετράγωνον 3 1/2' πλάτος καὶ 4 ὕψος ἔχουσαν, ἣτις, ἀφ' οὗ ἐπὶ 50' χωρήσῃ κατιοῦσα, κλείεται αἴφνης δι' ὀγκωδῶν λίθων, μεθ' οὗς, ἀφαιρεθέντας, εὐρέθη ἀνιοῦσα

(1) B, 148. — (2) Champol. Figeac (Univers Pittoresque), I' Egypte, pl. 15.

ἄλλιν ἐπὶ 102 πόδας, μέχρι μικροῦ ἐπιπέδου, ἀφ' οὗ
 παύεται τριγί, καὶ μία μὲν πάροδος τῶν αὐτῶν δια-
 τάσεων ὕψους καὶ πλάτους, μήκους δὲ 124', φέρει ὀρι-
 ζοντίως πρὸς θαλαμίσκον 17' μήκους καὶ 19 πλάτους,
 οὗτος ὠνομάσθη θήκη τῆς βασιλίσσης, ἑτέρα δὲ, ἀνιούσα,
 28' ὕψος ἔχουσα, καὶ κεκλιμέντην ὀλοειδῶς τὴν ὀρο-
 ῆν, πλάτος δὲ $6\frac{1}{2}'$, καὶ μήκος 123, φέρει εἰς τὴν
 εἰς λίθων ὀγκωδῶν κρυπτομένην εἴσοδον θαλάμου 32'
 μήκους, 16 πλάτος, καὶ 18 ὕψους, ὅστις περιέχει
 μέχρι τοῦδε τὴν βασιλικὴν λάρνακα, κενὴν ὁμῶς, διότι
 ἐσυλήθη ὑφ' ἐνὸς Καλίφου ἐν τῷ 8ῳ αἰῶνι. Ἀπὸ τοῦ
 αὐτοῦ τέλους σημείου, ὅθεν ἡ ἀνιούσα πάροδος χωρίζεται
 τῆς ὀριζοντίου, φρέαρ, ἔχον 2' διάμετρον, κατέρχεται
 καθέτως εἰς μέγα βάθος, καὶ ὁ πυθμὴν αὐτοῦ δὲν ἐγνώ-
 σθη εἰσέτι, καίτοι ἐρευνηθέντος καθέτως μέχρι 50' ὑπὸ
 τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Λεῖλου. Τοιαύτην καθόδον βαθεῖαν καὶ
 δυναμένην νὰ κατακλύσθῃ ἴσως ἀνέπτειται ὁ Ἡρόδοτος,
 ὅταν λέγῃ: «Τὰς ἐποιέετο θήκας ἐπιπέδων ἐν τῷ δρόμῳ τοῦ
 Ἰσχυροῦ εἰσαγαγῶν.» Ὅς τινες ἔτι μὲν οὐκ ἀνακαλύπτουσι, ἡ κυ-
 ρία εἴσοδος τῆς Πυραμίδος ἀνεκαλύφθη ὅτι ἦτον ἄλλη,
 ὑπόγειος, ἀπὸ τῆς Σφιγγὸς ἀρχομένη, καὶ ἄγουσα
 ἄνευ διατοίχου καὶ κωλύματος εἰς τὸ κατώτερον τῆς
 Πυραμίδος ὀμαίον, τὸ καλούμενον τῆς Βασιλίσσης,
 ὅπερ ἴσως ἦν μικρὸν ἱερὸν κάτωθεν τῆς θήκης. Ἐντὸς
 ταύτης τῆς πυραμίδος εἰκὴ λελαξευμένον καὶ ἐρυθρῶς
 ἐπιβεβαμμένον ἀναγινώσκειται τὸ ὄνομα Χουφὸς (πιθανῶς
 τοῦ Ἑλληνιστὶ καλουμένου Χέοπος).

Αἱ δὲ δύο ταύτη παρακείμεναι μέγιστα ἄλλαι πυρα-
 μίδες, ὧν ἡ ἑτέρα διατηρεῖ πρὸς τὴν κορυφὴν μέρος
 τοῦ ξεστοῦ αὐτῆς ἐπικαλύμματος, εἰσὶ τῶν διαδόχων
 τοῦ Χέοπος, Χερφίνου καὶ Μυκερίνου (Χαφρέ καὶ Μεν-
 κερὲ, κατὰ τὰς ἐπιγραφάς), καὶ τοῦ τελευταίου τούτου
 τὸ σῶμα ἀνακαλυφθὲν, διατηρεῖται ἤδη ἐν τῷ Βρεταν-
 νικῷ Μουσεῖῳ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ὑπάρχουσι δὲ περὶ τὰς μεγάλας καὶ πάμπολλοι μικραὶ πυραμίδες, αἵτινες πρὸ αἰώνων καταστρέφονται καὶ λεηλατοῦνται, καὶ οἱ μὲν λίθοι αὐτῶν χρησιμεύουσιν εἰς εἰκοδομίσιμον, αἱ δὲ μομίαι εἰς καύσιμον ὕλην. Ἡ τοῦ Δασχοῦρ εἶναι, ὡς καὶ ἄλλαι τινές, κεραμίνη, ἐπίλιθος, ἴσως ἢ ὑφ' Ἡροδότου μνημονευμένη ὡς φέρουσα ἐπιγραφὴν ⁽¹⁾, καὶ ἔχει τὴν ἐπιφάνειαν οὕτω τετραμημένην, ὥστε φαίνεται σύνθετος ἐκ δύο πυραμίδων, ὧν ἡ ἀνωτέρα εἶναι ἀμβλυτέρα τῆς κατωτέρας, ἴσως διότι κατὰ τινος, εἰς τὸ κατώτερον αὐτῆς μέρος δὲν εἶχεν εἰσέτι δοθῆ ὀλόκληρον τὸ ἀνήγον αὐτῆ πλάτος. Πυραμίδες δ' ἀπαντῶνται προσέτι καὶ εἰς τὴν ἄνω Νουβίαν, 43 μὲν εἰς Γουρκάβ, 80 δὲ εἰς Ἀσσοῦρ, ὅμοιαι δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ τὴν Αἴγυπτον, μικραὶ, 80' ὕψος ἔχουσαι, τινές δὲ καὶ μόνον ὀλίγους πόδας ὕψοι μенаι, ὡς ἐπιτάφιοι στήλαι, ἱερογλύφοις κεκαλυμμένοι, ἐν γένει δ' ὀξύτεροι, πυλῶνας ἔχουσαι, καὶ πολλαί, ὡς φαίνεται, μεταγενέστεραι, περιέχουσαι τὸν ῥωμαϊκὸν ὄρον ⁽²⁾.

Δημοσίου ὁσσελαίας ἔργα.

Τῶν δὲ πόλεων τῆς Αἰγύπτου σώζονται μὲν πολλὰ ἔχνη, ἀλλὰ λίαν δυσδιάκριτα, διότι τὰ τεῖχη καὶ οἱ ἰδιωτικοὶ οἴκοι αὐτῶν ἦσαν τὸ πλεῖστον ἐκ πλίνθων ἀπέφθων. Ὅπου δὲν διαγινώσκονται, φαίνονται γεωμετρικῶς διατεθειμένα, καὶ ὁδοὺς ἔχουσαι ὀρθογωνίως διατεμνομένας.

Σώζονται δὲ προσέτι καὶ οὐκ ὀλίγα λείψανα τῶν εἰς τὴν φύσιν τοῦ τόπου τοσοῦτον ἀναγκαίων ὑδραυλικῶν ἔργων, οἷον γεφυρῶν, διωρύγων, καταρράκτων, καὶ δεξαμενῶν. Τὸ δ' ἐξαισιώτατον πάντων τῶν τοιούτου εἶδους ἔργων, μέγιστον καὶ θαυμασιώτατον τῶν ὄσων ποτὲ ἦ

(1) Ἡρ. Β. — (2) U. P. 21.

ἀνθρωπίνη διάνοια συνέλαβε καὶ ἐξετέλεσεν, ἣν ἡ λίμνη τοῦ Μοίριδος, ὅστις κατὰ τινὰς μὲν (1) ἦν ὁ Ἀμενεμῆς, κατ' ἄλλους ὁ Θούμμοις, βασιλεὺς τῆς ἰγ. δυναστείας, ἀρχὼν ἐν Αἰγύπτῳ περὶ τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα π. Χ., καὶ οὗ κολοσσιαῖον μὲν ἄγαλμα ὑπάρχει ἐν Ταυρίνῳ, ὀβελίσκος δ' ἐν Ῥώμῃ (ἀγ. Ἰωάννη τῷ Λατερανῷ). Οὗτος, ὑπὲρ τῆς ἀρδεύσεως προνοῶν τῆς κάτω Αἰγύπτου ἐν καιρῷ ἀνυδρίας, κατεσκεύασε τὴν λίμνην πλησίον τοῦ Λαβυρίνθου ἐντὸς πεδίου ταπεινοῦ καὶ ἐλώδους, μέρος μὲν ὠφεληθεὶς ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτοῦ, μέρος δὲ καὶ ἀπὸ τεχνητῶν προχωμάτων, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ καθ' Ἡρόδοτον (2) 3600 σταδίων (180 ὥρων) περίμετρον, βάθος δὲ 50 ὀργυιῶν (300'), ὅπως διὰ χαράδρας τοῦ Λιθυκοῦ ὄρους, ἣν διεσκεύασεν εἰς διώρυγα, εἰσρέωσι μὲν εἰς τὴν λίμνην ἐπὶ ἕξ μῆνας, ἐκρέωσι δ' ἕξ αὐτῆς τοὺς ἑτέρους ἕξ μῆνας τὰ ὕδατα τοῦ ἐκχειλίζοντος Νείλου. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς λίμνης ἦγειρε δύο πυραμίδας 300' ὑπὲρ αὐτὴν ὑψομένης, καὶ σερούσας ἐκάστην κολοσσὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς. Τὰ ἔγχνη τοῦ τεραστίου τούτου ἔργου διαγινώσκονται εἰς εἰς τὴν θέσιν τὴν καλουμένην Ἐλ Φαῦοῦμ, κατ' ἀρχαίαν αἰγυπτιακὴν λέξιν Φαῖομ, δηλοῦσαν τὸ διάβροχον. Τῶν δὲ πυραμίδων οὐδὲν λείψανον μένει. εἶναι δὲ ξηρὸν ἤδη τὸ ἔδαφος τῆς λίμνης, καὶ τὸ ὀλίγον αὐτόθι μένον ὕδωρ εἶναι πολὺ ἀλμυρότερον τῆς θαλάσσης.

Ἐν δ' Ἐλεφαντίνῃ εὐρέθη καὶ Νειλόμετρον, συνιστάμενον εἰς κλίμακα καὶ σημεῖα ἐπὶ κίανος πρὸς καταμέτρησιν τοῦ ὕψους τῆς πλημμύρας.

(1) Κατὰ Λέψιον. — (2) Β, 148.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Γλυπτική.

Κατ' ἐπιγραφὰς ἱερογλυφικὰς, ἐπ' ἀνδριάντων κεχα-
ραγμένας, οἱ Αἰγύπτιοι, εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας π.
Χ. ἐγνώριζον καὶ ἤσκουν τὴν γλυπτικὴν, κυρίως ὁμῶς
ὡς ὑπηρετικὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἧς ἐκόσμει τὰς με-
γάλας ἐπιφανείας, εἴτε δι' ἀγαλμάτων εἴτε δι' ἀναγλύ-
φων. Διὰ τοῦτο ἦν ἡ λιθογλυφία τὸ κυριώτερον τῆς
γλυπτικῆς εἶδος εἰς ὃ ἤσχολοῦντο οἱ Αἰγύπτιοι, μετα-
χειριζόμενοι τοὺς σκληροτάτους τῶν λίθων, τὸν πυρρό-
κοίκιλον, τὸν συηνίτην, τὸν πορφυρέτην, καὶ συνεχέ-
στερον τὸν πυκνὸν πῦρον, οὐδέποτε δὲ τὸ μάρμαρον,
οὐ ἔστεροῦντο· εἰς δὲ τὰ μικρὰ ἀγαλμάτια, τὸν ἀλάβασ-
τρον, τὸν ὀφίτην, τὸν αἰματίτην.

Εἰ δὲ καὶ ἐξαισίου ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ δεξιότης μεθ' ἧς
εἰργάζοντο τὰς σκληρὰς ταύτας ὕλας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν
ἤρκει ὅπως ἀναβιάσει τὴν γλυπτικὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀξίαν
καλλιτεχνίας, διότι ἐν γένει ἡ τεχνουργία παρ' αὐτοῖς
δὲν ἦτον, ὡς ἡ τῶν Ἑλλήνων, ἀπόρροια τῆς αἰσθήσεως
τοῦ καλοῦ, καὶ τῆς ἐνδομύχου κρατερᾶς ἀνάγκης τοῦ
παριστᾶν αὐτὸ, ἀλλὰ χαρακτῆρα εἶχεν ἀπλῶς μνημο-
νευτικὸν, καὶ σκοπὸν τὴν ἐπὶ τὸ συμβολικώτερον ἀπο-
μνημόνευσιν τῶν ἐπισήμων συμβάντων, καὶ τῶν διακρί-
σεων οὐχὶ τῆς μορφῆς ἢ τοῦ ἤθους, ἀλλὰ τῆς ἱστορι-
κῆς θέσεως καὶ ἀξίας τῶν παριστωμένων πρᾶσώπων·
διὸ καὶ οὐδόλως ζωογονουμένη ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τῆς
ἀληθείας αἰσθήματος, οὐδ' ὑπὸ τῆς φαντασίας εἰς ποιή-
σεως ὕψος αἰρομένη, ἐθεώρει τὸν κοινὸν βίον ὑπὸ τὴν
θετικωτέραν αὐτοῦ ἐποψιν, καὶ παρίστα τὰς περιστάσεις
αὐτοῦ ξηρῶς καὶ ἀκαλλωπίστως, κατὰ ῥυθμὸν ὃν ἡ

οητικεία καὶ ἡ χειρονακτικὴ ἕξις καθιέρουν εἰς ἀπαρά-
 ατον τύπον, οὕτως ὥστε αἱ σταθεραὶ παραστάσεις
 ἀπέβαινον τέλος εἰς σύμβολα, εἰς εἶδος γραφῆς ἐκ συν-
 ῆκης, ὁποῖα ἦν καὶ ἡ πάντοτε συνοδεύουσα αὐτὰς
 γραφὴ τῶν ἱερογλύφων, ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν
 μεγάλους καὶ αὐτὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν κοσμούμενα ἀρχι-
 τεκτονικὰ μνημεῖα.

Οὐδ' εὐαίσθητοι λοιπὸν ὄντες πρὸς τὸ καλόν, οὐδὲ
 τῆς φύσεως εὐφυεῖς παρατηρηταί, ἐνέμεινον οἱ Αἰγύ-
 πτιοι δι' ὅλων τῶν αἰώνων ἄνευ ἐπαισθητῆς προόδου
 εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ νηπιάζουσαν αὐτῶν τέχνην, καὶ εἰς τὸν
 σκληρὸν, ἄκαμπτον καὶ μονότονον αὐτῆς ῥυθμὸν, καὶ
 τὸν καθαρῶς ἀρχιτεκτονικὸν χαρακτῆρα τῶν προϊόντων
 τῆς γλυπτικῆς. Οἱ ἀνδριάντες αὐτῶν, ὡς προωρισμένοι
 κυρίως ὅπως προσερείδωνται εἰς κίονας, ὀρθοστάτας καὶ
 τοίχους, καθήμενοι μὲν ἐμφαίνουσι ἐντελῆ ἀκίνησιαν,
 ἔχοντες γεωμετρικῶς κανονικὴν τὴν διάθεσιν, καὶ ἐνίοτε
 εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους, τοὺς ἐκ Μίμριδος, ὄντες ὄγκοι
 σχεδὸν μόνον ἀμοιροὶ, ἐφ' ὧν τὰ μέλη οἱ ἐλίγων γραμ-
 μῶν διακρίνονται. Ἰστάμενοι δὲ, ὅπως μὴ στερῶνται
 εὐρείας βάσεως, ἔχουσι διαβεβηχότατος τοὺς πόδας, ἀλλὰ
 κατὰ τρόπον σκληρὸν καὶ δύσκαμπτον, τὰς δὲ χεῖρας
 παρατεταμένας τῷ σώματι, τὰ μέλη ξηρὰ, καὶ τὸ
 πρόσωπον ἄψυχον, καὶ ἀποδεικνύουσι μὲν τινα ἀνατομι-
 κὴν παρατήρησιν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν σχηματισμὸν τῶν
 μυόνων, ἀλλ' ὡς πρὸς ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, καὶ
 ἰδίως ὡς πρὸς τὴν κίνησιν τῶν μελῶν, ἡ τέχνη φαίνε-
 ται καὶ μένει παιδαριώδης. Εἰς μόνην δὲ περιοριζόμενοι
 τὴν ἀξίωσιν τῆς καθόλου παραστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης
 μορφῆς, εἰσὶ κάλλους, ἤθους καὶ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος
 οἱ ἀνδριάντες παντάπασιν ἀμοιροὶ οὐδ' ὁ Ἡρόδοτος
 λέγων (1): « Ἀρχιερεὺς γὰρ ἕκαστος αὐτόθι (ἐν Θήβαις)

(1) B, 143.

ιστάται ἐπὶ τῆς ἐωντοῦ ζῆσις εἰκόνα ἐωντοῦ», ἐννοεῖ εἰκόνας ὁμοιογραφικάς, ἀλλὰ γενικῶς μόνον μνημονευτικούς ἀνδριάντας. Οὐχ ἤττον ὅμως ἡ τοιαύτη αὐτῶν ἀφέλεια δὲν στερεῖται τινὸς μεγαλείου.

Κατεσκευάζοντο δὲ βιομηχανικῶς μᾶλλον ἢ καλλιτεχνικῶς, κατὰ τινὰς καθιερωμένας μαθηματικὰς ἀναλογίας· ὥστε καὶ κατὰ Διόδωρον ⁽¹⁾, οἱ τεχνῖται περὶ τοῦ μεγέθους ἀνδριάντος συμφωνήσαντες, ἐδύναντο πολλάκις νὰ ἐργάζωνται διάφορα αὐτοῦ μέρη καὶ ἰδιαιτέρως, διαιροῦντες κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, τὸ ὅλον σῶμα εἰς 21 1/4 μέρη, καὶ τὸ μῆκος τῆς ῥινὸς ὡς μονάδα λαμβάνοντες. Ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Ταυρίνου διατηρεῖται ἀνδριάς φέρων τὰς γραμμάς τῶν τοιοῦτων διαιρέσεων, ὧν ὁ κανὼν φαίνεται ὅτι εἰσῆχθη κυρίως μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Συροαράβων βασιλέων, ἐτι μᾶλλον καὶ ὀριστικῶς τὴν τέχνην δεσμεύσας. Κατὰ δὲ τὰ σωζόμενα αὐτῶν ἐργα, παρίστων γενικῶς τὰ μονόρρυθμα ταῦτα αἰγυπτιακὰ ἀγάλματα μετὰ τινὸς ἀκρίβειας τὸν ἑθνικὸν χαρακτῆρα, ἔχοντα εἰς τὸ στήθος, ἰσχνὸν δὲ τὸ κάτω σῶμα, ὀξεία τὰ γόνατα, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰργασμένα, μακρεῖς τοὺς τῶν ποδῶν δακτύλους, τὴν ῥῖνα πλατεῖαν καὶ στρογγύλην, παχέα τὰ χεῖλη, τὸ μέτωπον ταπεινόν, πεπιεσμένον τὸ κρανίον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς παρέχοντας καὶ μακροσχιδεῖς, ἄνευ ἐκφράσεως, ἄνευ ψυχῆς ἢ πάθους, καὶ ἄνευ διακρίσεως ἀτομικῶν χαρακτήρων (ΠΙΝ. ΚΕ, 4, ἐκ Θηβῶν). Πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῇ ἡ διαμόρφωσις αὕτη καὶ αἱ ἀναλογίαι αὐτῆς, ὡς τυπικὴ τις καὶ ἀπαράβατος· δι' ὃ καὶ ὁ Πλάτων ⁽²⁾ λέγει ὅτι πρὸ μυρίων ἐτῶν «Οὐχ ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀλλ' ὄντως,» οὐδεμία μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὴν τέχνην τῶν Αἰγυπτίων, καὶ σπάνια μόνον καὶ σχεδὸν ἀνεπαίσθητοι παρατηροῦνται τινὲς διαφοραὶ κατὰ τόπους

(1) Β, 98. — (2) Νόμ. Β.

καὶ χρόνους, ὡς ἔτι ἐν τῇ βαρβαροτέρᾳ Νουβίᾳ ἦσαν
 ἀριστεραὶ αἱ μορφαὶ καὶ χονδροειδέστεραι, ἐπὶ δὲ τῶν
 Πτολεμαίων ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ χειρουργικὴ ἐξερ-
 ρασία ἀπέβη ἀμελεστέρα, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς
 Ἑλλάδος ὡς τις ἀμυδρὰ ἀκτὶς τῆς Ἑλληνικῆς φιλο-
 καλίας φαίνεται ἀντανακλωμένη καὶ ἐπὶ τῆς τέχνης
 τῶν Αἰγυπτίων.

Ἐστερημένη λοιπὸν τῆς δυνάμεως τοῦ διακρίνειν δι'
 ἑσωτερικῶν χαρακτήρων τὰ πρόσωπα, ὡς καὶ αὐτοὺς
 τοὺς Θεοὺς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, κατέφευγε πρὸς τοῦτο
 ἡ Αἰγυπτιακὴ τέχνη εἰς σημεῖα ἑξωτερικά, οἷα ἦσαν τὰ
 χρώματα, τὰ σύμβολα, ἡ ἐνδυμασία, ἣν καὶ τοὶ σκλη-
 ρῶς ἐπίσης, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας εἰργάζετο.
 Συνίστατο δ' αὐτὴ εἰς χιτῶνας πλατυσήμους λεγομένους
 κατὰ τινὰς λεξικογράφους, συνδόντας δὲ κατὰ Διόδωρον,
 καὶ κατὰ τὴν ἐγγχώριον γλῶσσαν Καλασίρεις, λινοὺς ἢ
 βυσσίνους, καὶ παριστωμένους ἐπὶ τῶν ἀγαλμάτων
 ἐνίοτε μὲν ὡς προσκεκολλημένους τῷ σώματι, ἄλλοτε
 δὲ παραδόντας ἀφίσταμένους, μετὰ πτυχῶν παραλήλων,
 ἀκάμπτων καὶ μὴ φυσικῶν, αἵτινες ἐνίοτε σημειοῦνται
 καὶ δι' ἀπλῶν χρωμάτων. Ἐπὶ δὲ τῶν χιτῶνων παρί-
 στανται μανδύαι μάλλινοι, περὶ ὧν ὁ Ἡρόδοτος ⁽²⁾
 «εἰρίνεα εἴματα λευκὰ ἐπαναβληθὸν φορέουσι,» καὶ πολλὰ-
 κισ στρογγύλα περιστερνίδια. Τὴν κεφαλὴν τέλος καλύ-
 πτει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ καλάντικα, πῖλος στενὸς καὶ
 λεῖος, διαφόρως ὑψούμενος καὶ κοσμούμενος, πρὸς πα-
 ράστασιν τῆς ἱερατικῆς ἀξίας, ἢ τῆς τῶν βασιλέων, ὅτε
 περιάπτονται παντοῖαι ἀσπίδες καὶ φυλακτήρια. Διακρί-
 νονται δὲ τέλος οἱ ἀνδριάντες καὶ διὰ διαφόρων κεφα-
 λῶν ζώων, πτερύγων ἢ ἄλλων συμβόλων εἰς αὐτοὺς
 προστιθεμένων, καὶ εἰσὶν, ἐνίοτε μὲν Θεῶν, ἄλλοτε δὲ

(¹) B, 143. — (²) B, 81.

ιερέων, καὶ τὸ συνεχέστερον βασιλέων, διὰ μόνων τῶν ἐμβλημάτων διαστελλόμενοι, κατὰ τύπον δὲ καὶ φυσιογνωμίαν οὐδόλως τῶν θείων διαφέροντες, ὡς καὶ οἱ ναοὶ δὲν διέφερον τῶν βασιλείων. Κατεσκευάζοντο δὲ καθ' ἑαυτοὺς πάντοτε, ὡς μνημεῖα αὐτοτελῆ, οὐδόλως ἐν συμπλέγματι συνδεόμενοι, καὶ οὐδεμίαν πρᾶξιν ἐμφαίνοντες, ἀλλ' ἡρεμίαν ἐντελῆ καὶ ἀκινήσιαν· καὶ τὰ θεῖα ἀγάλματα οὐ σπανίως συνεδουάζοντο μετὰ τῶν ἱερῶν οἰκοδομῶν, αἵτινες, ὡς καὶ αὐτὰ, ἦσαν θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἀντικείμενα (ΠΙΝ. ΚΣΤ. 1).

Ἦσαν δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κολοσσιαῖοι, ὡς καὶ ὁ Διόδωρος ⁽¹⁾ λέγει περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀσυμανδύου, καὶ τὸν πόδα μετρούμενον ὑπερβάλλειν τοὺς ἑπτὰ πήχεις· ὁ Ἡρόδοτος ⁽²⁾ περὶ τῶν ἐν τῷ Ἡφαιστείῳ εἰκοσαπήχεων κολοσσῶν τοῦ Σεσώστριδος, ὧν εἷς ἐστὶν ὁ ἐν μέσῳ τῶν συντριμμάτων τοῦ ναοῦ πρηγῆς σήμερον κείμενος τριακοντάπους περίπου ἀνορίας· καὶ ὁ Πausanίας ὁμοίως ⁽³⁾ περὶ τοῦ 60' ὕψος ἔχοντος κολοσσοῦ τοῦ Μემνονος, ὅστις σωζόμενος μέχρι τούτου ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῶν Θηβῶν, εἶναι, ὡς αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἱερόγλυφοι ἐπιγραφαὶ ἀποδεικνύουσιν, ἀνορίας Ἀμενόφιου τοῦ Γ', τῆς ἰθ. δυναστείας (1680 π. Χ.), ἀνεγερθεὶς, ὡς καὶ ἕτερος παρ' αὐτὸν ἰστάμενος, ἰσομεγέθης, βέλτιον δὲ διατετηρημένος, ὁ τοῦ Ῥαμέσιου, εἰς κόσμησιν τοῦ πυλῶνος τοῦ Ἀμενοφείου, ἢ τῶν βασιλείων τοῦ Ἀμενόφιου. Ἐκλήθη δὲ *Μέμνων* ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὁ κολοσσὸς οὗτος διὰ τὴν διπλῆν περίστασιν, ὅτι ἴστατο ἐν θέσει ἣτις ἐκαλεῖτο *Μεμνόχεια*, ὅπερ ἐδήλου μνήματα παρ' Αἰγυπτίοις, καὶ διότι, ἀφ' οὗ ὑπὸ Καμβύσου, ἢ, κατὰ Στράβωνα, ὑπὸ σεισμοῦ, ἴσως τοῦ συμβάντος ἐν ἔτει 29 π. Χ., ἐθραύσθη καὶ κατέπεσε τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ, τὸ ἐναπολειπόμενον, θερμαινόμενον ὑπὸ τῶν πρωϊνῶν ἀκτίγων,

(1) Α, 47. — (2) Β, 110. — (3) Α, 22.

ἔπεμπεν ἦχον τινα, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξελήφθη
 ἡ πρόσρησις ἢ ὕμνος πρὸς τὴν Ἥω, ἧς υἱὸν ἔλεγον τὸν
 Μένονα, βασιλέα τῶν Αἰθιοπῶν, καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Πριάμου.
 καὶ ἐπιστεύθη ὅτι ἐνταῦθα τῷ ἀνηγέρθη ἀνδριάς ὑπὸ
 τῶν ὑπηκόων του, ὅταν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ
 ὁ Ζεὺς πρὸς παρηγορίαν τῆς μητρός του ἔπλασε τὰς Με-
 ριονίδας ὄρνιθας, ὅπως ἐπιπετώσιν ἐπὶ τοῦ τάφου του (1),
 καὶ ὅτι κατὰ τὸν μελωδικὸν τοῦτον τρόπον ἤσπάζετο κατὰ
 πᾶσαν αὐγὴν τὴν μητέρα του. Ἦρξατο δὲ τὸ θαῦμα συμ-
 βαῖνον ἢ πιστευόμενον περίπου ἐπὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐπι-
 δημίας τοῦ Στράβωνος, διότι πεντήκοντα ἔτη πρὸ αὐτῆς
 ὁ Διόδωρος οὐδὲν τοιοῦτον ἤκουσε διηγούμενον· ἀλλὰ μαρ-
 τυρεῖται ἔκτοτε ὑπὸ πολυπληθῶν ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος
 κεχαραγμένων ἐλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῶν
 προσκυνητῶν. Ἀφ' οὗ ὁμως ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (2)
 ἐπεσκευάσθη ὁ ἀνδριάς, ἔκτοτε ἀπώλεσε τὴν ἰδιότητα τοῦ
 ἠχεῖν, ἧτις πιθανῶς ἦτον τρυγμὸς πρὸς προσερχόμενος ἐκ
 τῆς θερμάνσεως καὶ τοῦ διασπασμοῦ τῶν μορίων τῆς
 τελευταμένης ἐπιφανείας. Πλὴν δὲ τούτων σώζονται καὶ
 ἕτεροι κολοσσοὶ Ῥαμέσιος, Τουθμόσιος, Ἀμενόφιος καὶ
 ἐν Αἴγύπτῳ καὶ εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Λονδίνου, τοῦ Ταυ-
 ρίνου, τῆς Ῥώμης. Περίεργον δ' ὑπάρχει ἀνάγλυφον
 ἐν Θήβαις ταῖς Αἴγυπτιακαῖς, τὴν δι' ἐλκλήθρων καὶ με-
 γάλου πλήθους ἀνθρώπων ἐναγώνιον μετακόμισιν ἑνὸς
 τῶν κολοσσῶν τούτων παριστῶν (3).

Ζωηρότερον δὲ καὶ εὐκρινέστερον ἀντελαμβάνοντο οἱ
 Αἴγύπτιοι τῆς τῶν ζῶων μορφῆς μᾶλλον, ὡς ἐστερη-
 μένης κυρίως ἠθους, καὶ παρίστων αὐτὴν ἀκριβέστερον,
 ἐλευθερώτερον, καὶ ἀπηλλαγμένην παντὸς δεσμοῦ τυ-
 πικοῦ (4). Φύσει δ' εἶχον κλίσιν πρὸς αὐτὰ, καὶ τὰ

(1) Ὅμ. Ὀδ. Δ, 188, Λ, 521. — (2) Juvenal, XV, 5. —

(3) Rossel. 48. — (4) Ros. 20, 21. 22. Ζῶα. — 8 πτινά
 (ἀνάγλυφα).

ἔσπούδαζον, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐλάμβανον σύμβολα, καὶ πολ-
 λάκις καὶ ἀντικείμενα τῆς λατρείας των. Μετεχειρίζοντο
 δ' ἐκ τῆς κατηγορίας ταύτης ἀγάλματα ἰδίως εἰς κό-
 σμησιν οἰκοδομῶν, λέοντας καὶ κριούς, οὓς ἴδρυνον εἰς
 τοὺς δρόμους τοὺς ἀγόντας πρὸς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ βα-
 σίλεια, καὶ εἰς ὧν τὴν πλάσιν ἀρχιτεκτονικὴ κανονικό-
 της συνεδέετο μετὰ φυσικῆς ἀνέσεως καὶ εὐγενείας τῶν
 γραμμῶν. Τοιούτων ὠραῖα παραδείγματα εἰσὶν οἱ ἐν
 Καπιτωλίῳ τῆς Ῥώμης ἐκ Βασανίτου λέοντες (ΠΙΝ.
 ΚΕ, 5), οἱ ἐν τῷ Βρεταννικῷ μουσεῖῳ ἐκ πυρρόσποικίλου,
 καὶ οἱ κολοσσιαῖοι κριοὶ ἐν Βερολίῳ. Ἐχαιρε δὲ πρως-
 ἔτι ἡ αἰγυπτιακὴ τέχνη παριστῶσα καὶ θῶας, πίθηκας,
 ὅποιοι οἱ κυνοκέφαλοι, κριούς ἔχοντας οὐρανὸν καὶ ὄνυ-
 χας λεόντων, προσέτι δὲ τερατώδεις συνθέσεις, οἷαι
 ἦσαν αἱ σφίγγες (ἀνδρόσφιγγες ἢ ἀνθρωπόσφιγγες), ἧτοι
 λέοντες κατ' ἐξαίρεσιν ἀνθρωποκέφαλοι, διότι τὸ αἰγυ-
 πτιακὸν αἶσθημα κατὰ προστησιν ἐπέθετε ζώου κεφα-
 λὴν ἐπ' ἀνθρωπίνου σώματος, ἀπ' ἐναντίας τῶν Ἑλλή-
 νων, οἵτινες ἐξηργεῖον τὰ τέρατα αὐτῶν, διδόντες
 τοῖς σχεδὸν πάντοτε κεφαλὴν ἀνθρωπίνην.

Τοιαύτη Σφίγξ ἐκ τοῦ αὐτοφυοῦς βράχου λελα-
 ξευμένη οὐ μακρὰν τῆς πυραμίδος τοῦ Χέοπος, ὕψος μὲν
 ἔχουσα 62', μῆκος δὲ 172', καὶ τὴν τῆς κεφαλῆς περίμε-
 τρον 81'. Οἱ κολοσσιαῖοι τοῦ προσώπου αὐτῆς χαρακτῆρες
 ἔχουσιν αἰγυπτιακὸν μὲν τὸν τύπον, ἀλλὰ δὲν στεροῦνται
 κάλλους καὶ ὑπερηφανείας, ἢ κόμη ἢ ἢ καλύπτρα τῆς
 κεφαλῆς εἶναι δι' ὀριζοντίων καὶ παραλλήλων γραμμῶν
 διατεθειμένη, ὡς ἐν γένει ἐπὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀγαλ-
 μάτων· ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς ἔχει κοίλωμα, εἰς ὃ ἐντρύ-
 μόζοντο ἀναμφιβόλως τὰ συνήθη σύμβολα τοῦ κεφαλο-
 δέσμου, καὶ ἰδίως ὑπερμεγέθης ὁ ἡλιακὸς δίσκος, ὅστις
 καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων κοσμεῖ τὰς τῶν σφιγγῶν κεφα-
 λὰς. Τὸ δὲ σῶμα αὐτῆς παρίσταται καθήμενον, ἀκατέρ-
 γαστον τὸ πλεῖστον, κατὰ τὸ σχῆμα ὃ ἐκ τύχης συνέπεσε

νά ἔχη ὁ βράχος· οἱ δ' ἐμπρόσθιοι προτεταμένοι πόδες
τῆς εἰσίν ἐξ ὀγκωδῶν προσθέτων βράχων λελαξευμένοι,
καὶ μεταξύ αὐτῶν ναῖσκος, ἔχων ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου τοίχου
τοῦ ἐπιγεγλυμμένου τὸν βασιλέα Λεφρήν, κατὰ τὴν
ἰερογλυφικὴν ἐπιγραφὴν, προσκυνοῦντα σφίγγα. Ἀπὸ
τοῦ ναίσκου δὲ τούτου ὑπόγειος σύριγξ λέγεται φέρουσα
εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μεγάλης πυραμίδος, ἧς ἡ Σφίγξ
πέπει ἐπομένως νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ
ἐξαίσιον πρόπυλον.

Ἀνάγλυφα.

Ἐπιδεξιωτέρα δὲ, ποικιλωτέρα, καὶ ἀνετωτέρα τὰς
κινήσεις ἦν ἡ αἰγυπτιακὴ τέχνη εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν
ἀναγλύφων, καὶ τοὶ διατηροῦσα καὶ ἐν αὐτοῖς τὸν
σκληρὸν, ἄκαμπτον καὶ ἄτεχνον πολλακίς ῥυθμὸν, ἕκα-
στον τοῦ σώματος μέλος κατὰ τὴν χαρακτηριστικωτέ-
ραν αὐτοῦ θέσιν παριστῶσα, ἀντῶπον μὲν τὸ στήθος,
ἐν καταγραφῇ δὲ τοὺς πόδας καὶ τὴν κεφαλὴν, ἐν ἧ
αὔθις τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀντῶπου, καὶ τὰς δύο χεῖρας μὴ
ἀπ' ἀπλῶν διακρίνουσα, τὴν πτύξιν ἀγνοοῦσα τῶν
ἐνδύματων, καὶ τὴν κόμην δι' ἀπλῶν καὶ ἀμόρφων πα-
ραλλήλων γραμμῶν παριστῶσα. Εἰσὶ δ' ἐπὶ τῶν ἐπι-
φανειῶν τῶν οἰκοδομημάτων, τῶν ὀβελίσκων, καὶ αὐτῶν
τῶν ἀγαλμάτων, κεχαραγμένα οὐχὶ στρογγύλως καὶ
ἐκτύπως, ἀλλ' ἐπιπέδως, ἀκατέργαστον καὶ λαμπρῶς
κεχρωματισμένην ἔχοντα τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ δι' ἀκρι-
βῶν γραμμῶν προέχουσαν ἐπὶ τοῦ στιλπνῶς ἐκκεκοι-
λωμένου ἐμβαδοῦ. Τινὰ δ' ἐχαράττοντο καὶ δι' ἀπλῶν
περιγραμμάτων, ὄντα ἐσωτερικῶς βεβαμμένα. Πολυ-
πληθέστατα δὲ, καὶ τὰ πάντων ἀρχαιότατα μέχρι τῆς
4 δυναστείας, (3000 ἔτη π. Χ.) ἀναβαίνοντα, εἰσὶ τὰ τοὺς
τάφους τῶν βασιλέων πλησίον τῶν Πυραμίδων κοσμοῦν-
τα. Ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων οἱ θεοὶ παρίστανται
κατὰ τὰς διαφοροὺς συμβολικὰς αὐτῶν μορφὰς, θηριοκέ-
φαλοι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐν ἀτέχνῳ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ

τῆς τοῦ ζώου μορφῆς συνθέσει, οὐδόλως εἰκονικῶς δια-
 τετυπωμένοι, καὶ σχεδὸν οὐδέποτε πράττοντες, διότι ἡ
 κυρίως μυθολογία, γόνιμος εἰς περιπετείας, ἦν ξένη πρὸς
 τὸ πεζὸν πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἥκιστα παρ' αὐτοῖς
 ἀνεπτυγμένη. Παρίστανται δ' ἐν τοῖς συμπλέγμασιν
 οὐχὶ ὡς πρωτεύοντα πρόσωπα, ἀλλ' ὡς πάρεργα μᾶλ-
 λον, καὶ ὡς ἀντικείμενα τῆς τῶν Βασιλέων λατρείας.
 (ΠΙΝ. ΚΕ, 6. Ῥάμεσης Γ'. μεταξύ Θῶτ καὶ Ὁρου ἐν
 Θήβαις). Οὐ σπανίως δ' ἀπαντῶνται εἰς τὰς εἰκονικὰς
 ταύτας παραστάσεις, καὶ γνωρίζονται οἱ Θεοὶ ἐκ τῶν
 συμβόλων αὐτῶν, ἅτινα τερατωδῶς δανείζονται καὶ
 μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτῶν σωμάτων συνδέουσιν ἥκι-
 στα γραφικῶς μέρη διαφόρων ζώων, ὧν τὰ ὀνόματα,
 ἢ αἱ ἐπωνυμίαι τῶν ἀρετῶν, ἢ ὑποτιθεμένων ἰδιοτήτων
 αὐτῶν, ἔχουσι συνάφειαν, καθ' ἱερογλυφικὸν μάλιστα
 τρόπον, μετὰ τῶν ὀνομάτων ἢ τῶν ἰδιοτήτων τῶν θε-
 οτήτων. Οὕτω παρίστανται

Θεοὶ μὲν,

α'. *Πιτᾶ* ἐν ἱερογλύφοις, ὁ *Πυλαιστίς*, ὁ Θεὸς
 τοῦ κοσμογόνου πυρός, ὅτε μὲν στενὸν φέρων χιτῶνα,
 τοὺς πόδας ἔχων συμβεβηκότας, καὶ ἐρειδόμενος εἰς
 κατασκεύασμα ἐκ τεσσαρῶν βαθμίδων (ἐμφαίνον ἴσως
 τὰ τέσσαρα στοιχεῖα), ὅτε δὲ ναννώδης καὶ ἰθυφαλλι-
 κός, καὶ ἄλλοτε τέλος κεφαλὴν ἔχων κανθάρου. Σύμ-
 βολον δ' αὐτοῦ εἶναι ὁ κυνοκέφαλος (πίθηξ).

β'. *Ἀμμων* (**Ἀμμ*, τὸ πνεῦμα τοῦ κοσμου), παρί-
 σταται διαφορῶς, ἢτοι ἔχων κεφαλὴν κριοῦ, καθ' Ἡ-
 ρόδοτον (1), ἢ ἀνδρὸς, μετὰ δύο πτερῶν ἑτεροχρόων,
 μετὰ προσθέτου πώγωνος, καὶ σκῆπτρον κρατῶν. Ἡ
 ἄλλως ἰθυφαλλικός, τοὺς πόδας ἔχων συμβεβηκότας,
 μάστιγα δὲ κρατῶν· ἴσως ὁ Μένδης ἢ Πᾶν τῶν Αἰγυ-
 πτίων (2). Ἡ φέρων κέρατα, ὡς *Ἀμμων Κροῦφις* (*Νέφ,*

(1) Β, 42. = (2) Αὐτ. 46.

Λητοφ, καθ' ἱερόγλυφα). Ἡ ἐν σχήματι ὄφως, ὁ τῶν Ἑλλήνων Ἀγαθοδαίμων. Ἡ ὑπὸ μορφήν σταμνίου ἀνθρωποκεφάλου τοῦ Νείλου, ὡς Κάνωβος (Κρόβ. Κροῦβις).

Ἡ ἠνωμένος μετὰ τοῦ Ῥε (Ἡλίου), ὡς Ἀρμωνιά.

γ'. Ῥε, Φρά, (Ἡλιος), ἱερακόμορφος, κεφαλὴν ἔχων ἱέρακος καὶ δίσκον ἡλίου, ἐν ᾧ Οὐραῖος (1).

δ'. Θωῦτ (ὁ Γραμματεὺς τῶν Θεῶν), ἔχων ἰβδῖος, καὶ ἄλλοτε ἱέρακος κεφαλὴν, ὡς Ἑρμῆς Τρισμέγιστος.

Ἐμβλημα δ' αὐτοῦ ἦν πτερωτὸς δίσκος. (ΠΙΝ. ΚΕ, 6).

ε'. Σῶχος (Σούκ), κεφαλὴν ἔχων κροκοδείλου, ἔμβλημα δὲ τὸν κροκοδείλον, ἐστραμμένην ἔχοντα τὴν οὐράν.

στ'. Μῆνος (Ποὼ ἢ Πιῶ, ὁ Lupus), θεὸς τῆς σελήνης, σύμπους, πλοκάμους ἔχων καὶ μηνίσκον. Ἐνίοτε δὲ παρίσταται ὡς Ἑρμαφροδίτος, σπείρων τὸν αἰθέρα.

ζ'. Ὅσιρις (Οὔσιρι), θεὸς ἐν μέρει ἱστορικὸν ἔχων χαρακτηριστῆρα, δολοφονηθεὶς εἰς δεῖπνον ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Τυφῶνος. Ἡ ἀδελφή του Ἴσις ἀνευροῦσα τὸ σῶμά του ἐν Φοινίκῃ, τὸ ἐπανάφερεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ὁ Τυφῶν κατέσπαρξεν αὐτό, καὶ ἀέροῦσε τὰ μέλη του· ἀλλ' ἡ Ἴσις ἀνεῦρεν αὐτὸς καὶ συνέλεξεν αὐτά. Ὁ δ' Ὅσιρις καταβάς εἰς τὸν Ἄδην, ἔγινε κύριος αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπεβίωσε παλιν. Τὸν ἐξέδικήθη δ' ὁ υἱὸς του Ὄρος, πολεμήσας τὸν Τυφῶνα παρὰ τὴν Ἀντινοόπολιν), ἀνθρωπόμορφος, ἔχων βακτηρίαν γονατώδη, μάστιγα, καὶ πρὸ πάντων ὑψηλὸν πῖλον. Σύμβολον δ' αὐτοῦ εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς.

Ἡ Ὄρος Ἀρποκράτης, Ἀροέρης (Ἀροσί), υἱὸς τοῦ Ὅσιριδος, πολλάκις ὡς παιδίον καθήμενον ἐπὶ ξύλου, μεθ' ἑνὸς μόνου πλοκάμου· πολλάκις θηλάζων ἐκ τῆς Ἴσιδος. Ἐνίοτε ἱερακοκέφαλος (ΠΙΝ. ΚΕ, 6)· ἐν τινι δ' ἀναγλύφῳ (ἐν Ῥώμῃ), καὶ ὡς ἱέραξ θηλάζων ἐκ τῆς Ἴσιδος.

(1) R. 118 Ῥε καὶ Ὅσιρις.

θ'. **Ανουβις* (**Αινοβ*'), ἔχων κεφαλὴν θωός, πολλάκις τοὺς νεκροὺς ταριχεύων.

ι. *Βάβυς* ἢ *Τυφώς*, ἀδελφὸς καὶ φονεὺς τοῦ Ὀσίριδος, σῶμα ἔχων Ἰπποκάμπης, κεφαλὴν κροκοδείλου, καὶ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα κρατῶν. Εἰς τὸν ἐν Τεντύρα ζωδιακὸν φέρεται ὡς δορυφόρος τῆς μεγάλης Ἄρκτου.

ια. *Ἐοὺ* (τέκνον τῆς Ἀθῶρ, ἢ ἑλληνικὴ Ἡώς), ὡς βρέφος ἐπὶ λωτοῦ καθήμενον.

Θεαὶ δὲ

α. *Νηϊθ* (Ἀθηνᾶ), κεφαλὴν ἔχουσα ἀνθρώπου, γυπὸς ἢ λέοντος, ὅτε καὶ καλεῖται *Ταφνέτ*. Σύμβολον αὐτῆς εἶναι ὁ γυψ. Παρίσταται δ' ἐπὶ καὶ ὡς Ἐρμαφρόδιτος.

β'. *Ἀθῶρ* (Ἀφροδίτη, καὶ Θεὰ ὑποχθόνιος) λατρουμένη κυρίως ἐν Τεντύρα (Denderah), ἔτι δὲ καὶ ἐν Φιλαῖς, κεφαλὴν δὲ βοῦς ἔχουσα. Ἄλλοτε ἀνθρωπόμορφος, γυπα ἔχουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τὸ δὲ σύμβολον αὐτῆς εἶναι δάμαλις, καὶ ἐν τοῖς ἱερογλύφοις ἱέραξ ἐν τετραγώνῳ.

γ'. *Ἴσις* (ἀδελφὴ τοῦ Ὀσίριδος) ἀνθρωπόμορφος, κέρατα βοῦς ἔχουσα, διό καὶ ὁ Ἡρόδοτος (1) ταυτίζει αὐτὴν μετὰ τῆς Ἴους. Μεταξὺ δὲ τῶν κεράτων ἔχει δίσκον, (HIN. KST, 1), καὶ πολλάκις δυσκόλως διακρίνεται ἀπὸ τῆς Ἀθῶρ.

δ'. *Τμέ* (Θέμις ἢ Ἀλήθεια) εἰς τὰς μετὰ θάνατον δίκας, ἀνθρωπόμορφος, κρατοῦσα πτερόν.

ε. Οἱ τέσσαρες δαίμονες τοῦ Ἀμένθου (τοῦ Ἄδου), μορφή σύνθετος ἐκ κεφαλῆς ἀνδρός, θωός, πίθηκος καὶ ἱέρακος, πολλάκις ὡς πῶμα ἀγγείων.

Μέγα δὲ μέρος τῶν ἀναγλύφων παριστᾶ πράξεις θρησκευτικὰς, αἵτινες εἰσὶν· α. θυσίαι, ἐν αἷς τμήματα τοῦ θύματος, πτηνὰ καὶ καρποὶ φαίνονται ἐπὶ τῆς

(1) B, 41.

ραπέζης, καὶ θυμιατήρια εἰς τεχνητάς χειρας. β'. Προσ-
 κνήσεις θεῶν καὶ ἱερῶν θηρίων, ἐν αἷς οἱ προσκυνοῦντες
 οἱ εἰς ἐν γένει ἱστορικὰ πρόσωπα, βασιλεῖς καὶ βασιλίσ-
 σαι, διὰ συμβολῶν καὶ ἐπιγραφῶν, οὐχὶ δὲ ὁμοιογρα-
 φικῶς διακρινόμενα (1). Εἰς ἐν ἐκ τῶν ἀναγλύφων τούτων
 (ἐν Καρνάκ) ὁ βασιλεὺς προσκυνεῖ τὸν Ὀσιριν, πρὸς ὃν
 Ἄμμων φέρει τὸ ἀποκοπὲν αὐτοῦ μέλος, ὁ δὲ Ὀρος
 Ἄμμωρεῖ τὸν Τυφῶ διότι τὸ ἀπέκοψε. γ'. Καθιερώσεις
 βασιλέων δι' ἐπιχύσεως ἱεροῦ ὕδατος, ἢ δι' ἐπιθέσεως
 ἱερῶν πέλων, ὡς ἐν Ἡροδότῳ (2). «Τῶν τις Αἰγυπτίων
 ὀπισθεν στας, περιέθηκεν οἱ (τῷ Ἀπρίῃ) κυνέην, καὶ περιτι-
 θείς ἔφη ἐπὶ βασιλητῆ περιτιθέσθαι.» δ'. Ἱεραὶ πομπαί, ἐν
 αἷς, ὡς ὁ Ἡρόδοτος περιγράφει (3), περιφορεῖται ὁ θεὸς
 ἐν χρυσῷ ναϊδίῳ (4). ἰδίως δ' ἡ μεγάλη κωμασία διὰ τῆς
 ἄμμωνιάδος νηὸς πρὸς τὰ μεμνόνια (5). ε'. Σκηναὶ τῆς
 μετὰ θάνατον τύχης, ἤτοι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνούβιδος ταρί-
 χευσις τῶν νεκρῶν (6), ὁ διάπλους τοῦ Νείλου εἰς τὴν
 ἀντιπέραν νεκρόπολιν, ἢ κρίσις τῶν νεκρῶν, καὶ ἡ φυ-
 γοστασία, ἐν ἧ ὁ Ἀνούβις καὶ ὁ Ἀρσένης σταθμίζουσι
 τὰς πράξεις τῶν θνητῶν. θυσία προσφερομένη εἰς τὸν
 Ὀσιριν, ὡς ἄρχοντα τῶν καταχθονίων, καὶ ἡ παρακάθην-
 ται καὶ 42 ἢ 43 δικασταί, φέροντες τὸ ἔμβλημα τῆς
 ἀληθείας· ἄλλαι δὲ σκληροὶ νεκρικοὶ τελεταί· βασιλεῖς
 ἀποθεοῦμενοι καὶ ὑποδεχόμενοι ὑπὸ τῶν θεῶν, οἵτινες
 τοὺς ἐναγκαλίζονται, δεχόμενοι δῶρα.

Ἡρωας δ' οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐπίστευον, δι' ὃ ἡ ἥρωολο-
 γία, ἢ ἀλλαγῆς ἀφθονος αὕτη πηγὴ τῆς ποιήσεως καὶ
 τῆς τέχνης, ἦν ἐντελῶς ἀγονος παρ' αὐτοῖς. Τὰ δ' ἐκ-
 τὸς τῶν θρησκευτικῶν ἕτερα τῆς γλυπτικῆς ἀντικείμενα

(1) R. 145. Ῥάμεσις λατρεύων Ὀσιριν καὶ Ἴσιν. — (2) B,
 162. — (3) B, 63. — (4) R. 128. — (5) R. 109. — (6)
 R. 129.

εἰσι καθαρῶς ἱστορικαὶ πράξεις τῶν βασιλέων, ἤτοι μά-
 χαι, τειχομαχίαι, ναυμαχίαι (1), προσέτι δὲ μονομαχίαι
 τῶν ἀρχηγῶν, θρίαμβοι εἰς τοὺς θεοὺς μᾶλλον ἀναφε-
 ρόμενοι (2), καὶ ἐν οἷς πολλάκις πρὸ τοῦ ἄρματος τοῦ
 βασιλέως φέρεται χειρῶν σωρὸς, ἐμφαίνων τὸν ἀριθμὸν
 τῶν θανατωθέντων (3), προσφοραὶ λαφύρων, πρεσβεῖαι
 τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν, καὶ ἄλλα ὅμοια, ἐν οἷς οὐ-
 δεμία ὑπάρχει διόψεως γνῶσις, ἢ τέχνης περὶ τὴν τοῦ
 ἐμβαδοῦ διάθεσιν, οὐδεμία ἤθους ἔκφρασις εἰς τὰ πρόσω-
 πα, ἀλλ' οὐχ ἤττον ζωηρότης πολλῆ τῶν κινήσεων,
 καὶ τῶν ἐθνικῶν φυσιογνωμιῶν ἀκριβῆς διάκρισις (4)
 (PIN. KST, 2). Κέντρον δὲ πασῶν τῶν πράξεων, τῶν
 μυριάδων εἰκονικῶν ἀπομνημονευμάτων, δι' ὧν ἐπὶ πολ-
 λὰς ἑκατονταετηρίδας ἐκαλύπτοντο οἱ ἀπέραντοι τοῖχοι
 ὅλων τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων τῆς Αἰγύπτου, εἶ-
 ναι πάντοτε ὁ βασιλεὺς. Αὐτὸς πανταχοῦ κολοσσιαῖος
 διαπρέπει μεταξὺ τοῦ ταπεινοτέρου πλήθους, αὐτὸς ἐν
 ὄψῳ φερόμενος, καταπατεῖ τῶν πυγμαίων ἐχθρῶν του
 τὰ σμήνη, αὐτὸς πρῶτος ἐν ταῖς ναυμαχίαις, πρῶτος
 εἰς τῶν φρουρίων τὴν προσβολήν· αὐτὸς διὰ μιᾶς πλη-
 γῆς τοῦ ὅπλου του ἀποκεφαλίζει ὀλόκληρον λαόν, συλ-

(1) R. 79, 80, 81, 84, 87, 103. — (2) R, 86. Βασιλεὺς ἀναφέρων τὴν νίκην του εἰς Ὅσιριν, Ἐὲ καὶ Ἰσιν. — (3) R. 101.

(4) R. 160 Αἰγύπτιος, ἐρυθρὸν βιθύ. Πλεξίδας ἔχων λευ-
 χείμων. » 159 Αἰθίοψ, μέλας.

» 156 Ναμου, Ἀσιανὸς Ἄραψ ἢ Ἑβραῖος, Κιτρινωπός,
 βραχυτράχηλος, παχειάν κόμην ἔχων, γένειον ὀξύ.

85 Ταμχόκ, Εὐρωπαῖος ἢ λευκὸς Ἀσιανός, κρεατόχρους,
 γλαυκόπις, δύο πτερὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

99 Ἑλληρ, ἢ Ἴων, ἡμίγοιμος, τόξον, φαρέτρα, σάνδαλα.

83. Ἀσσύριος, (ἢ Ἑβραῖος), ἐνίοτε φέρων πλούσιον μανδύον.

ληβδην αὐτὸν διὰ τῆς γιγαντιαίας χειρός του ἐκ τῆς
κόμης κρατῶν (III. KST, 3).

Ἀλλαγῶν δὲ, ἰδίως εἰς τοὺς τοίχους τῶν ὑπογείων
τάφων, παρίστανται διὰ τῶν αὐτῶν βαπτῶν ἀναγλύφων
παμποίκιλοι τοῦ κοινοῦ βίου σκηναί, ἐν αἷς διαπρέπει συνή-
θως διὰ μειζόνων διαστάσεων ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ τάφου, εἷς
τῶν ἡγεμόνων ἢ μεγιστάνων τῆς χώρας. Ὁ ῥυθμὸς καὶ
τύπων εἶναι ὡς καὶ ὁ τῶν λοιπῶν, ξηρὸν μὲν καὶ δύς-
καμπτον τὸ διάγραμμα ἔχον, πάσης ἰδανικῆς εὐγενείας
ἄμοιρος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ποικιλίας ἐστερημένος, δι' ἧς
ἐπιδιώκεται ἡ παράστασις τῆς φυσικῆς ἀληθείας, καὶ
τῆς ζωηρότητος τῶν κινήσεων. Εἰς τὰς παραστάσεις δὲ
ταύτας ἐπιτυχέστατα εἰσὶ διαγεγραμμένα ἰδίως τὰ ζῶα,
ὁ γεωργικὸς βούς, ἡ αἶξ καὶ τὸ πρόβατον τοῦ ποιμνίου,
ὁ φορτηγὸς ὄνος, ὁ ἰσχνὸς θηρευτικὸς κύνων, καὶ τὰ θη-
ρία τῆς ἐρήμου.

Καὶ ἐκ γῆς ὀπτῆς δὲ κατεσκευάζον οἱ Αἰγύ-
πτιοι ἐν ἐργαστασίαις πάμπολλα θεῶν ἀγαλμάτια, ἐπι-
χρισμένα διὰ πρασίνου ἢ κυανοῦ δελκώδους γανώματος,
ἰσχυροῦ καὶ αὐστηροῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ῥυθμοῦ, ὁμοια-
τοῖς ἐκ σκληρῶν πολυτίμων λίθων κατασκευαζομένοις,
καὶ συνήθως δι' ἱερογλύφων κεκαλυμμένα. Περίεργα
δ' εἰσὶ καὶ τὰ πήλινα αὐτῶν ἀγγεῖα, τὰ ἔχοντα ἀνθρω-
ποκέφαλον σῶμα, καὶ καλούμενα κάρωβοι, κατὰ τὸν θεὸν
Κνοῦφιν, ὅστις, ὡς ἀνθρωποκέφαλος ἀμφορεὺς ἐνέφαινε
τὸν τοῦ Νείλου ῥοῦν. Ἐντὸς τάφων εὐρίσκονται καὶ
τετρακέφαλα ἐνίοτε τοιαῦτα ἀγγεῖα, ἄλλοτε μὲν πλήρη
γεγανωμένων ἀγαλματίων, ἄλλοτε δὲ λίθινα καὶ ὀλό-
λιθα (πάγια).

Ὅμοίως δ' ἐκ γῆς ὀπτῆς, πολλάκις δὲ καὶ ἐκ λίθων
σκληρῶν καὶ πολυτίμων, κατεσκευάζον καὶ τοὺς κ α ν-
θ ἄ ρ ο υ ς ἢ σκαραβαίους, οἵτινες παμπληθεῖς εὐρίσκον-
ται εἰς θήκας νεκρῶν, εἴτε ὡς περιδέραια πολλοὶ ὁμοῦ
εἰς κλωστήν ἐνχειρμένοι, ἢ κεχωρισμένοι μεταξὺ τῶν

ταινιῶν αἷς ἐλίσσονται οἱ νεκροί. Τούτων τὸ σχῆμα ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μετέβη καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἦσαν δ' οἱ μὲν μείζονες, ὡς φαίνεται, φυλακτῆρικ· οἱ δὲ λοιποὶ ἐθεωρήθησαν ὡς κέρματα, διότι πρῶτον ἐν Ἐρυξία τοῦ (ψευδο)Πλάτωνος (1) λέγεται ὅτι ἐν Αἰθιοπία καὶ ἐγγρῶντο ἀντὶ ἀργυρίου, λίθοις γεγραμμένοις· δεύτερον δὲ, γνωστὸν εἶναι ὅτι πρὸ τῶν Πτολεμαίων οἱ Αἰγύπτιοι νόμισμα δὲν ἔκοιψαν· καὶ τρίτον πολλοὶ τῶν κανθάρων τούτων φέρουσιν ὀνόματα βασιλέων, μέχρις αὐτοῦ τοῦ Κομμόδου. Οὕτως ἐκ τῶν 1700 τοῦ ἐν Ταυρίνῳ Μουσείου, 172 φέρουσι τὸ τοῦ Τουθμοσιος τῆς ἡ δυναστείας. Ἴσως δὲ τινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς σφραγίδες, διότι σφραγίδας ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (2) ἐκ Αἰθιοπία, λέγων ὅτι οἱ ἐγγῶριοι ἐγλυφον αὐτάς διὰ λίθων ὀξέων· καὶ τῶν θυμάτων σφραγιστὰ ἀναφέρονται ἐν Αἰγύπτῳ.

Μετὰ λλινὰ δὲ τεχνουργήματα εἰσὶ σπανιώτατα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τ' ἀπαντῶμενα θεῶν καὶ ζώων ἀγαλμάτια φέρουσι μεταγενέστερον χαρακτήρα. Μονὸν χρυσοῦν ἀνδριάντα, ἀνάθημα τοῦ Ἀμάσιδος, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (3), καὶ ἐν γένει φαίνεται ὅτι εἰς τὴν μεταλλουργίαν ἄλλα ἔθνη προηγῆθησαν τῶν Αἰγυπτίων. Ἀρχαιότατα δ' ἤσκειτο εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ ὑελογραφία καὶ ὑελογραφία.

Ἡ δὲ ξυλογλυφία καὶ ἡ τορευτικὴ (τοῦ ἐλέφαντος) ἦσαν τέχναι σπανιώτεραι ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τὴν τοῦ ξύλου ἔλλειψιν. Ἀναφέρει ὁμῶς ὁ Ἡρόδοτος (4) εἴκοσι ξυλίνους κολοσσούς ἐν Σαίιδι, καὶ 341 κολοσσούς ἱερέων εἰς τὸ ἐν Θήβαις Ἡφαιστειον. Παραδείγματα δὲ τοῦ κλάδου τούτου τῆς τέχνης τῶν ἔχομεν τὰς θήκας τῶν νεκρῶν (μομίας), ὧν πολλαὶ μιμοῦνται τὴν μορφήν τοῦ Ὀσίριδος καὶ τῆς Ἴσιδος, ἔχουσαι κεχρυσωμένον τὸ

(1) σ. 400. — (2) Ζ, 69. — (3) Β, 182. — (4) Β, 143.

πρόσωπον, καὶ ἱερογλύφως οὔσαι ἐπιγεγραμμένα. Εὐ-
ρίσκονται δὲ καὶ ξύλινα ἀνάγλυφα βεβαμμένα, ἐκ συκο-
μορέας, καὶ ὁ Διόδωρος (1) ἀναφέρει ἀναθήματα ἑλε-
φάντινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Γραφικὴ.

Ἡ γραφικὴ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῆς σκιάς καὶ τῆς
ἀποχρώσεως καὶ τῆς τῶν χρωμάτων ἀρμογῆς ἐντελῶς
στερουμένη, καὶ μόνον γνωρίζουσα τὸ περίγραμμα μετ'
ἐμβλῶν μονοχρωῶν, ἦν συγγενεστάτη πρὸς τὴν ἐργα-
σίαν τῶν ἀναγλύφων, ἅτινα ἦσαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον
κεχρωματισμένα ἐντὸς τοῦ αὐτῶν οὐγράμματος· διὸ καὶ
ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς τάφοις ἀπεικνῶνται ἐν τοῖς τοίχοις γραφαὶ
ἐπὶ κονιάματος, ἢ ἐπὶ λίθου μετὰ γλυφῶν ἀναμειγμένα,
καὶ ἐκεῖνα πολλὰ καὶ συμπλήρουσαι, παριστῶσαι δὲ κατὰ
τὸν αὐτὸν τῆς γλυπτικῆς ρυθμὸν καὶ τρόπον, οὐχὶ ὡς ἐν
τοῖς τῶν βασιλέων, συμβάντα ἱστορικὰ καὶ ἐπίσημα, ἀλλὰ
πράξεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, καὶ εἰκόνας πασῶν τῶν οἰκια-
κῶν καὶ ἀγροτικῶν ἀσχολήσεων, οἷον θέρος, τρύγος (2),
ἀροτρίασιν, (ΠΙΝ. ΚΣΤ', 4), θήραν, ἀλιεῖαν (3), ποιμαντι-
κὴν (4), ἐμπόριον, βιομηχανίαν (4), γυμναστικὴν, μετὰ
πολλῆς ἐνίοτε ζωηρότητος, καὶ μετὰ ποικιλίας διδακτικω-
τάτης διὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν παλαιῶν Αἰγυπτίων. Καὶ
αἱ θῆκαι δὲ τῶν νεκρῶν (μομίαι) ἔχουσι συνεχῶς ἐξωθεν
ἐπὶ γυψίνης ὑπαλοιφῆς ἐπιγεγραμμένα θρησκευτικὰ ἀν-
τικείμενα, καὶ ἰδίως τὴν νεκρώσιμον ἐθιμοταξίαν, καὶ

(1) Α, 46. — (2) 39. — (3) R. 7. — (4) R. 36. — (5)
R. 41. Ὑφαντικὴ, κλωπτικὴ. — 44, Ἀμαξοπηγία, γαυπηγία,
— Γλυπτικὴ.

πολλάκις καὶ ἐντὸς ἐπὶ τῶν βυσσίνων περιτυλιγμάτων τῶν νεκρῶν, ἧ, ὅταν ἔξωθεν εἶναι ἄγραφοι, παριστῶσιν αὐτὴν εἰς παπύρους τετυλιγμένους, καὶ ἐν αὐταῖς κεκρυμμένους. Ἐν τισὶ δὲ εὐρίσκεται ὑπὸ τὸν νεκρὸν καὶ γραπτὴ αὐτοῦ εἰκὼν, φυσικοῦ μεγέθους, ὁμοιάζουσα, μάλιστα κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν, τὰς βυζαντινὰς ζωγραφίας. Ἦσαν δὲ τὰ εἴτε ταῖς γραφαῖς εἴτε τοῖς ἀναγλύφοις ἐφαρμοζόμενα χρώματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβολικὰ, ἀλλὰ κατὰ τι εἰς τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν πλησιάζοντα· οἷον οἱ μὲν ἄνδρες ἐβάφοντο ὑπέρυθροι, αἱ δὲ γυναῖκες λευκοκίτρινοι, καὶ κατ' ἔθνη αὖθις διαφόρως ἐνίστε· τὰ δὲ τετρίποδα μάλιστα ἐρυθρά, καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὸ ὕδωρ κυανὰ ἢ πράσινα.

Τῇ Αἰγύπτῳ δ' ἦν ἰδία, κατὰ μεταγενεστέρους χρόνους τοῦλάχιστον, καὶ ἡ ἐπὶ μετάλλων ζωγραφία, περὶ ἧς ὁ Πλίνιος (1). *Tingit et Aegyptus argentum, et in vasis Anubem suum spectat, tingitque, non celat argentum.* Τοιαύτη εἰκὼν εὐρίσκεται ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Ταυρίνου, ἢ λεγομένη *Tabula Bembina*, καὶ ἐστὶ πλάξ χαλκῆ, γραφὰς ἔχουσα, τὰ δὲ περιγράμματα ἀργυρῶ μίτῳ διαγεγραμμένα. Εὐρέθη δ' ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἴσως ἐχρησίμευεν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἰσιδος.

(1) 33, 46.

ΑΣΣΥΡΟΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Εἰσαγωγή.

Ἡ Ἀσσυρία, ἡ Βαβυλωνία καὶ ἡ Μεσοποταμία, τρεῖς γῶραι ἐν αἷς προῖμώτατα ἔθαλεν ὁ πολιτισμὸς, ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς ἐκτεινόμεναι, διαρρέόμεναι δὲ καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριτος, κατακοῦντο ὑφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, Συριακοῦ τὴν καταγωγὴν, τῆς Ἀραμαίας ἢ Σημιτικῆς λεγομένης φυλῆς, ἔχοντος δὲ κοινὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη, τὴν λατρείαν καὶ τὸ πολίτευμα. Καὶ ἡ μὲν γλῶσσα αὐτῶν, κλάδος τῆς Συριακῆς, διεσπᾶτο εἰς διαλέκτους ὀλίγον κατὰ τόπους διαφερούσας. Ἐπεκράτει δὲ παρ' αὐτοῖς, καὶ ἡ Ἀραβικὴ, διότι Ἀραβες ἐνωρὶς κατώκησαν μέρος τῆς Μεσοποταμίας. Ἡ δὲ θρησκεία τῶν ἀνεγνώριζε δεκατρεῖς μὲν μεγάλους θεοὺς, ἐν οἷς Βασιλεὺς μὲν ἦν ὁ ἐπώνυμος τῆς χώρας Ἀσσοῦρ, ἐν δὲ Βαβυλῶνι ἰδίως Μαρδοῦκ καλούμενος, καὶ πολλάκις ἐν τρισὶ προσώποις παριστώμενος· ὡς πατήρ δὲ τῶν θεῶν ἐθεωρεῖτο ὁ Βῆλος (Βαάλ), ἀντιστοιχῶν τῷ Κρόνῳ τῶν Ἑλλήνων, τὸ πᾶν διακοσμήσας, καὶ διὰ τῆς παραγωγῆς τοῦ φωτός τὰ ἄμορφα τέρατα τῆς ἀρχιγεννοῦς σκοτίας ἐξολοθρεύσας. Ὁ δὲ Ἰάβ ἦν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἰσως αὐτὸς ὁ Ζεὺς, ὡς ὁ Νέβος φαίνεται ὢν ὁ Ἑρμῆς· ἢ δὲ Μύλιτα, γυνὴ τοῦ Βήλου, μήτηρ τῶν μεγάλων θεῶν, παραστάτης τῶν παραγωγικῶν τῆς φύσεως δυνάμεων, ἦν συγχρόνως τῶν Ἑλλήνων ἢ Ἑρέα καὶ ἡ Ἀφροδίτη. Μετ' αὐτῶν δὲ τέλος καταριθμεῖται καὶ ὁ Ἡλιος (Schamaseb) καὶ ἡ Σελίρη (Ishtar, ἢ τῶν Συρίων Ἀστάρτη). Ἐκτὸς δ' αὐτῶν ἀνεγνώριζον καὶ ἀπειραρίθμους, ὑπὲρ τοὺς 4,000 ἐλάσσονας θεοὺς, ἀντιπροσωπεύοντας πιθανῶς τὰς διαφόρους δυνάμεις, καὶ τὰ διάφορα συμπτώματα τῆς φύσεως, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Σάνδων, ὁ Ἡρακλῆς τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ὁ θαλάσσιος ἄνθρωπος ἢ ἀνθρωπόμορφος ἰχθύς, ὁ Ὅαρης τοῦ Βηρωσσοῦ (1), (ὁ αὐτὸς ἀναμφιβόλως τῷ Δαγῶνι τῶν Φιλισταίων (2), ὅστις ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης προελθὼν, ἐδίδαξε τοῖς λαοῖς τῆς Μεσοποταμίας τοὺς νόμους, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Τὸ δὲ πολίτευμα τῶν λαῶν τούτων ἦν, ὡς ὅλων τῶν Ἀσιανῶν, μοναρχικόν, ἀπολύτον· καὶ διηροῦντο μὲν εἰς διάφορα βασιλευόμενα, καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτα κράτη, ἀλλὰ πολλάκις ἐν ὑπερίσχυε τῶν λοιπῶν, καὶ καθίστα αὐτὰ ὑποτελή, μέχρις οὗ αὐτὸ πάλιν ὑποκύψῃ εἰς ἕτερον. Οὕτως ἐν τοῖς ἀπωτάτοις χρόνοις τῆς σχεδὸν μυθικῆς ἀρχαιότητος διέπρεπεν ὡς τῶν λαῶν τούτων βασιλεὺς ἢ παλαιὰ Βαβυλών· περὶ τὰ δισχίλια δ' ἔτη πρὸ Χριστοῦ ὑπερίσχυσε τῶν πλείστων χωρῶν τῆς περὶ Ἀσίας, ἢ Ἀσσυρία, λαμπρὰν πρωτεύουσαν ἔχουσα τὴν Νινευτὶ εἰς τὸν Τίγριν, καὶ ὑποχείριον κατέστησε κατ' αὐτὴν τὴν Βαβυλωνίαν. Ἐν δὲ τῇ ζ' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδι, οἱ Βαβυλώνιοι τοῖς Μήδοις συμμαχήσαντες, κατέβαλον αὐθις τὴν Ἀσσυρίαν, καὶ ἐταπείνωσαν αὐτὴν εἰς ἐπαρχίαν τοῦ κράτους των, μέχρις οὗ μετὰ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ὑπετάγη καὶ ἡ Βαβυλω-

(1) Ἐν Ἰωσήφῳ. — (2) Ἰδ. Selden, de diis Syris Syntagma.

τα μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀσσυριακῶν χωρῶν, εἰς τὴν τὸ
πλεῖστον τῆς Ἀσίας κατακλύσασαν δύναμιν τῶν Περ-
σῶν, καὶ μετ' αὐτῶν κατεκτήθη ὑπὸ τῶν ὀπλῶν τοῦ
Ἀλεξάνδρου, καὶ περιελθοῦσα εἰς τοὺς Σελευκίδας, ὑπε-
βουλώθη τέλος ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων.

Τὰ κράτη ταῦτα ἦσαν ἀρχαιοτάτα γνωστὰ εἰς τὴν
ἱστορίαν, καὶ ἀναφέρονται ἤδη ἐπὶ μνημείων Θουτμόσιος
τοῦ Γ' τῆς ἡ αἰγυπτιακῆς δυναστείας, ἥτοι τῆς ἰε
πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Ἐπὶ δὲ τῆς μεγάλης
ἀκμῆς αὐτῶν διέπρεπον ἐπὶ πλούτῳ, πληθυσμῷ καὶ
δυνάμει, καὶ τὰς ἀπεράντους πόλεις αὐτῶν ἐκόσμου
μέγαλοπρεπῶς ἔργα καλλιτεχνίας, ἐφ' ὧν ἐπιβρόσῃν τινα
ἤσκουν ἴσως καὶ ἡ παράλιος Συρία (ἡ Φοινίκη καὶ ἡ
Ἰουδαία) καὶ ἡ Αἴγυπτος, διότι μετ' αὐτῶν διετέλουν
εἰς συνεχῆ σχέσιν ἐμπορίου καὶ κατακτήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Αρχιτεκτονική

ΑΘΗΝΩΝ

Αἰ ὑπὸ τῶν δύο ποταμῶν περιβρόμεναι χῶραι,
ιδίως δὲ τὸ κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν κατώτερον αὐτῶν
μέρος, ταπεινὸν ὄν καὶ διάβροχον, παριστῶσι σήμερον
ἐρήμους ἐλώδεις, ἀβάτους καὶ νοσηράς. Ἄλλ' οἱ ἀρ-
χαῖοι Βαβυλώνιοι διὰ τῆς μεγαλοπραγμοσύνης καὶ φι-
λεργίας των μετέβαλον αὐτὰς εἰς πηγὴν πλούτου ἀκα-
ταλογίστου, δι' ὅλου πλίγματος ἀπειραρίθμων διωρύγων
οὐ μόνον τὰς πεδιάδας ἀποξηράναντες, καὶ εὐφορωτάτας
αὐτὰς καταστήσαντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο ποταμοὺς,
τὰς μεγάλας ταύτας ἐμπορικὰς τῆς Ἀσίας ἀρτηρίας,
διὰ μυρίων φλεβῶν πρὸς ἀλλήλας συνδέσαντες. Κατήρ-
τιζον δὲ τὰς διώρυγας ταύτας διὰ σοφοῦ συστήματος
προχωμάτων, καταρράκτων καὶ κτιστῶν λιμνῶν, ἔργων

ἃ ὁ Στραβων (1) ἀποδίδωσι τῇ Σεμιράμιδι, ἣτις νομίζεται βασιλεύσασα ἐπὶ τοῦ ὅλου Ἀσσυριακοῦ κράτους κατὰ τὴν 10' ἑκατονταετηρίδα. Ἡ δὲ παντελής σήμερον παραμέλησις τῶν ἔργων τούτων, ὧν τὰ ἴχνη σώζονται προφανέστατα, ἐπανεφέρει τὰς ἐκτάσεις ἐκεῖνας εἰς τὴν ἐλεεινὴν καὶ ἀγρίαν κατάστασιν, ἣς πρὸ τετραχισχιλίων ἐτῶν τὰς εἶχεν ἀποσπάσει ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός.

Ἐνεκα δὲ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῆς τούτου, ἐστερεῖτο, ἡ Βαβυλωνία τοῦλάχιστον, οἰκοδομικῆς ὕλης, καὶ λίθων, οἵτινες δυσχερῶς ἔπρεπε νὰ μετακομίζωνται ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρμενίας, καὶ ξύλων, διότι ὁ φοῖνιξ μόνον φύεται δένδρον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ κάτω Εὐφράτου· κέδρους δὲ καὶ κυπαρίσσους μετέφερον πολυδάπάνως ἐκ τοῦ Λιβάνου (2). Τούτου ἔνεκα καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μόνον ὅλως λίθινον καὶ ξύλινον οἰκοδόμημα μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἢ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου μεγάλη γέφυρα, ἣν ὁ μὲν Διόδωρος (3) ἀποδίδωσιν, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἔργων, εἰς τὴν Σεμιράμιν, ὁ δὲ Ἡρόδοτος (4), πιθανότερον, εἰς τὴν πολὺ μεταγενεστέραν Νινοκρίν, τὴν γυναῖκα τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Βαβυλῶνος, περὶ τὰ 570 π. Χ., αὐτοῦ ἀρξάντος Ναβουχοδονόσορος, θυγατέρα δὲ τοῦ Μήδου Κυαζάρου. Περιγράφει δ' ὁ πρῶτος τὴν γέφυραν ταύτην ὡς ἔπεται. «*Αὕτη δὲ, κατὰ τὸ στενώτατον μέρος τοῦ ποταμοῦ γέφυραν σταδίων πέντε τὸ μῆκος κατεσκεύασεν, εἰς βυθὸν φιλοτέχνως καθίσασα τοὺς κίονας. Οἱ δὲ διειστήκεισαν ἀπ' ἀλλήλων πόδας δώδεκα. Τοὺς δὲ συνερειδομένους λίθους τόρνοις σιδηροῖς διελάμβανε, καὶ τὰς τούτων ἀρμογίας ἐπλήρου μόλυβδον ἐντήκουσα. Τοῖς δὲ κίοσι, πρὸ τῶν τὸ ρεῦμα δεχομένων πλευρῶν γωνίας προκατασκεύασεν. Ἡ μὲν οὖν γέφυρα κεδρί-*

(1) IE, 334. — (2) Layard, Nineveh and Babylon, 356. —

(3) E. 8. — (4) Δ, 186.

τοῖς καὶ κυβαριττίοις δοκοῖς, ἔτι δὲ φοινίκων στελέ-
 ρεσιν ὑπερμεγέθει κατεστεγασμένη . . . ,»

Ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως λοιπὸν ἐτέρας οἰκοδομικῆς ὕλης,
 κατεσκεύαζον ἀξιολόγους πλίνθους ἐκ τοῦ λεπτοῦ ἀρ-
 γίλλου τῆς χώρας των, τὰς μὲν ὠμάς καὶ εἰς τὸν ἥλιον
 ἠηραμένας διὰ τὸ ἔνδον τοῦ τοίχου, τὰς δὲ διὰ τὸ
 ἔκτος ὀπτὰς, καὶ συνήθως διὰ παχέως μεταλλικοῦ ἐπι-
 χρίσματος στιλπνότατα γεγανωμένας· καὶ ταύτας συνή-
 νουν εἰς ὄγκους στερεωτάτους διὰ γύψου συγκολλῶν-
 τες αὐτάς, ἢ δι' ἀσφάλτου, οὗ ὑπάρχουσιν ἀφθονοὶ φυ-
 σικαὶ πηγαὶ εἰς διάφορα μέρη παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ
 παρὰ τὸν Τίγριν, πλησίον τῆς Νινευτῆ (1), παρεντιθέντες
 πρὸς ἀσφαλέστερον σύνδεσμον καὶ καλάμων στρώματα,
 ἅτινα ἐνιαχοῦ μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας θαυμασίως διατη-
 ροῦνται.

Ἐκ τοιούτων στοιχείων συνιστάμενα τὰ οἰκοδομή-
 ματα τῆς Βαβυλῶνος (2), παριστώσι σήμερον παρὰ
 τὴν Ἀραβικὴν κώμην Ἰλλᾶ σείραν μόνον ἀμόρφων γη-
 λοφῶν, ἐπιμαρτυροῦσαν τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν ἣν οἱ
 συγγραφεῖς ἀποδίδουσιν εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν μεγαλό-
 πολιν, μίαν τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς οἰκουμένης, διότι
 μνεῖαν αὐτῆς ποιοῦνται αἱ αἰγυπτιακαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς
 ἰ. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἀνωκοδομήθη δ' αὕτη, σχεδὸν
 ἐκ νέου, μεγαλοπρεστάτη, ἀρ' οὗ, καταβαλοῦσα τὴν Νι-
 νευτῆ, ἀνεβιβάσθη εἰς πρωτεύουσαν πάσης τῆς Ἀσσυρίας,
 ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος, βασιλεύσαντος ἐπὶ τῆς ἐβδόμης
 ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἰσὶ τὰ
 πλεῖστα τῶν σωζομένων ἐρειπίων αὐτῆς. Σύγκεινται
 δ' οἱ γήλοφοι ἐκεῖνοι ἐκ μυριάδων καὶ ἑκατομμυρίων

(1) Layard, αὐτ. 202. — Ἰδ. καὶ Πλούταρχ. Ἀλεξ.

(2) Ἡρ. Α. 178. — Ξενοφ. Ζ, 5. — Διοδ. Β, 7—11. —
 Στράβ. ΙΣΤ, 1. — Κούρτ. Ε, 4.

πλίνθων, ἅς ἐν διαστήματι πολλῶν αἰώνων ἀνασκάπτοντες οἱ περίοικοι, μεταχειρίζονται εἰς τὰς νεωτέρας αὐτῶν οἰκοδομὰς, ὥστε οὐ μόνον ἢ πρὸς βορρᾶν τῆς Βαβυλῶνος ἐπὶ τοῦ Τίγριδος ἀνεγερθεῖσα Σελεύκεια μετὰ τῆς Κτησιφῶντος, ἀλλὰ καὶ ὅλαι αἱ παρακείμεναι χῶραι ὠκοδομήθησαν ἔκτοτε καὶ ἐξακολουθοῦσιν οἰκοδομοῦμεναι διὰ τῶν πλίνθων τούτων, ὧν πάμπολλοι καὶ εἰς ἀπώτατα μέρη πέμπονται. Ὁ Στράβων (1) διηγεῖται ὅτι ὁ Ξέρξης κατέσκαψε τοὺς ναοὺς τῆς Βαβυλῶνος, ὅτι δ' ὁ Ἀλέξανδρος, θελήσας ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸν τοῦ Βήλου, μετεχειρίσθη μυρίους στρατιώτας εἰς ἀποκόμισιν τῶν ἐρείπιων, καὶ δὲν τὴν κατώρθωσε.

Τείχη Βαβυλῶνος.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Βαβυλῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἢ δυτικῆς ὀχθῆς τοῦ Εὐφράτου. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς, διαρρέουμένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἔχουσα ἑκατέρωθεν τείχη μετὰ χαλκῶν πυλῶν. Ἀπετέλει δ' ἀπέραντον τετραγώνον ἐξ οἰκιῶν τριωρόφων καὶ τετρωρόφων, κατὰ τὸν Πρόδοτον (2), καὶ ἐξ ὁδῶν εὐθειῶν καὶ ὀρθογωνίως διασταυρουμένων, ὧν τὴν διεύθυνσιν δεικνύουσι μέχρι τοῦδε πολλαχοῦ τὰ ἐρείπια. Περιεβάλλετο δ' ὑπὸ τείχους ἔχοντος κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν ἱστορικὸν περίμετρον 480 σταδίων (24 ὥρῶν), πᾶχος δὲ 50 πήχεων, καὶ ὕψος 200· κατὰ Στράβωνα (3) ὅμως εἶχε τὸ τεῖχος τοῦτο 388 σταδίων τὴν περίμετρον, πᾶχος δὲ 32 ποδῶν, καὶ 50 πήχεων ὕψος· καὶ κατὰ Διοδώρον τέλος (4), 365 σταδίων περίμετρον, πᾶχος «ἐξ ἄρμασιν ἰππάσιμον» καὶ ὕψος «ἄπιστον τοῖς ἀκούουσι». Τὴν δὲ τοιχοδομίαν αὐτοῦ περιγράφει οὕτως ὁ

(1) Π. — (2) Α, 186. — (3) ΙΣΤ. 335. — (4) Β, 7

Ηρόδοτος: «*Ἐλκύνσαντες πλίνθους ἰσανὰς, ὤπτησαν αὐ-
τὰς ἐν καμίνοισι· μετὰ δὲ τέλειαι χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερ-
ρῇ, καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθου, ταρσοὺς καλὰ μὲν
μαστοιβάζοντες, εἰδείμαντο πρῶτα μὲν τῆς τάφρου τὰ χεί-
μα*» καὶ τὰ αὐτὰ περιγράφει καὶ ὁ Διοδώρος
ἑγών: «*Ὅπτις δὲ πλίνθους εἰς ἀσφάλτον ἐνδησαμένην (ἢ
εμίραμις), τεῖχος κατεσκεύασε.*» Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης δὲ
ἀνημονεύει τοῦ τεῖχους τῆς Βαβυλῶνος, θέλων τὴν
πόλιν του ἐν ταῖς Ὀρνισι (1) «*περιτειχίζειν μεγάλαις
πλίνθοις ὀπταῖς, ὡπερ τὴν Βαβυλῶνα.*» καὶ παρὰ τοῖς
μεταγενεστέροις κατηριθμεῖτο τὸ τεῖχος τοῦτο μετὰ
τῶν ἑπτὰ θαυμάτων· ὥστε πιθανὴ φαίνεται ἡ ὑπό-
θεσις τινῶν τῶν νεωτέρων (2), ὅτι ἐπειδὴ ἴχνη πλέον
τοῦ ἀρχαίου τεῖχους δὲν φαίνονται, διὰ τοῦτο οὐδ' ὑπῆρ-
ξεν αὐτὸ ποτέ, ἀλλ' ὅτι ἕκαστον τῶν μεγάλων οἰκοδο-
μημάτων εἶχεν ἴδιον περιτείχισμα, ὅπερ παρεξηγήθη
ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Καὶ ἕτερον δὲ μέγα τεῖχος περιγράφει ὁ Ξενοφῶν (3),
τὸ Μηθίας τεῖχος λεγόμενον, διότι κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν
τῶν Μήδων ὠκοδομήθη, ἔχον 20' πάχος, 100 ὕψος καὶ
60 σταδίων μῆκος, ἦν κατεσκευασμένον «*πλίνθοις ὀπταῖς
ἐν ἀσφάλτῳ κειμέναις.*» Τοῦ τεῖχους τούτου σώζονται
καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν ἴχνη ἐν εἴδει γηλόφου ἐπὶ
ῥάσας ἐκτεινομένου ἐν τῷ μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν, βο-
ρείως τοῦ ὑπὸ τῶν διωρύγων διατεμνομένου μέρους.
Καλεῖται δὲ τὸ μέρος σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων «*τεῖ-
χος τοῦ Νεμρόδου,*» καὶ εἰς ἴσας ἀποστάσεις σώζει ἴχνη
τετραγώνων πύργων. Πλέθρα δὲ τινα βορειότερον ἐκτείνε-

(1) Ὀρν. 552. — (2) Layard, 493. — (3) Ἀνάβ. Β, 4.

ται καὶ δευτέτα σειρά γηλόφων, ἀποδεικνύουσα ὑπαρξίν καὶ ἑτέρου τείχους ταπεινοτέρου, ἀποτελοῦντος μέρος τοῦ αὐτοῦ ὀχυρωτικοῦ συστήματος. Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς περιγράφει καὶ τὸ τεῖχος τῆς ἐπὶ τῷ Τίγριτι Λαρίσσης, στηριζόμενον εἰς κρηπίδα λιθίνην, εἰκοσάπουν τὸ ὕψος, ἔχον δὲ πάχος μὲν 25', ὕψος δὲ 100'.

Οἰκοδομήματα.

Ἐκ τῶν μεγάλων δὲ τῆς Βαβυλωνίας οἰκοδομημάτων τὰ ἀρχαιότερα, τὰ πρὸ τῆς καθυποτάξεως τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς Βαβυλῶνος, ἦσαν φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθης. Ἐνταῦθα ἦσαν τ' ἀρχαῖα βασίλεια, ὧν λείψανα ἴσως σώζονται ὑπὸ τοὺς γηλόφους οἵτινες συχνοὶ καλύπτουσι τὴν ὀχθὴν ταύτην, ἂν καὶ οἱ ἀξιολογώτεροι αὐτῶν ἀνασκαφέντες, ἐφάνησαν περιέχοντες ἐρείπια οὐχὶ ἀρχαιότερα τοῦ μεγαλείου τῆς Βαβυλῶνος.

Τῶν ταπεινοτέρων δὲ γηλόφων ὑπέρκεινται καὶ ἐνταῦθα τινὲς, μέχρις 150' ἐνίοτε ὑψούμεναι μέγιστα πυραμίδες, οἵαι καλύπτουσι πανταχοῦ τῆς Ἀσσυρίας τὸ ἔδαφος· περιέχουσι δὲ οἰκοδομήματα πλίνθινα τῶν ἀρχαίων χρόνων, συγκείμενα, ὡς φαίνεται, ἐξ ἐπαλλήλων δόμων, ὧν οἱ ἀνώτεροι ἦσαν στενωτέροι τῶν κατωτέρων πάντοτε, καὶ εἰς ὧν τὴν κορυφὴν ἴστατο πιθανῶς ἱερὸν ἢ βωμὸς. Καὶ πολλοὶ δὲ τάφοι ἀνασκάπτονται ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτῶν, ἀλλ' εἰσὶ χρόνων μεταγενεστέρων, τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν· ὥστε δὲν εἶναι βέβαιον ἂν παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις δὲν ἐχρησίμευον καὶ ὡς νεκροταφεῖα, ἢ ἂν τοῦλάχιστον εἰς τὴν βᾶσιν αὐτῶν δὲν ἔκρυπτον τάφον ἐπισήμου νεκροῦ, ὡς κολοσσιαῖοι αὐτοῦ τύμβοι ὑψούμενοι.

Πύργος Βαβυλῶνος.

Τοιοῦτου ρυθμοῦ οἰκοδόμημα περιγράφεται ὁ πανάρχαιος Πύργος τῆς Βαβυλῶνος, ὃν ἤδη ἐν τῇ ἐκατονταετηρίδι λέγει ἡ Γραφή ὅτι ἀνήγειραν οἱ

ἄνθρωποι ἀμέσως μετὰ τὸν κατακλυσμόν « Καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον, καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. » Τοιαύτης ἐπίσης κατασκευῆς ἦν καὶ ὁ Πύργος ἡ τὰ φ ο ς τοῦ Βήλου καλούμενος ὑπὸ τοῦ Τράβωνος, ὅστις ἀποδίδωσιν αὐτῷ 600 ποδῶν ὕψος, ἵκον δὲ τοῦ Βήλου λεγόμενον ὑπὸ Ἡροδότου (2), ὅστις λέγει ὅτι ὑφίστατο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, καὶ κείμενον ἐκτὸς τῆς πολεως, ἦν τετράγωνον, εἶχεν ἐκάστην πλευρὰν δύο σταδίων (1200'), καὶ τὰς πύλας χαλκᾶς· ἐν τῷ μέσῳ δ' ἠγείρετο πυραμὶς, τὴν πλευραν ἔχουσα σταδιαίαν, ἐξ ὀκτῶ δὲ συγκειμένη πύργων ἀλλεπαλλήλων, ἐχόντων τὴν ἀνοδὸν ἐξωθεν ἐλικοειδῆ, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναὸν μέγαν μετὰ κλίνης χρυσεῆς καὶ τραπέζης. Ἄλλὰ δὲν ὑφίστατο πλέον ὁ ναὸς ἐπὶ Διοδώρου, ὅστις λέγει (3). « Περὶ δὲ τούτου τῶν συγγραφέων διαφωνούντων, καὶ τοῦ κατασκευάσματος διὰ τὸν χρόνον καταπεπτωκότος, οὐκ ἔστιν ἀποφῆναι τ' ἀκριβές. » Ἐπιφέρει δ' ὅτι ὁ πύργος ἦν ὑψηλός, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ καὶ οἱ μεταγενέστεροι Χαλδαῖοι παρετήρουν τοὺς ἀστέρας, καὶ ὅτι ἔφερε τρία ἀγάλματα. Ἐρείπιον αὐτοῦ νομίζεται ὁ ἐπὶ τῆς κώμης Ἰλλὰ περίπου μίαν ὥραν ἀπέχων, ἀλλ' ἐντὸς ὧν τῆς ἀρχαίας περιοχῆς λόφος, ὁ σήμερον Βίος Νιμροῦδ, ἡ παλάτιον τοῦ Νεμροῦδ ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰουδαίων Φυλακὴ τοῦ Ναβουχοδοноόσορος καλούμενος, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων περιηγητῶν ὡς αὐτὸς ὁ πύργος τῆς Βαβυλῶνος ἐκλαμβανόμενος, πρὸ πάντων διότι ἡ κορυφή αὐτοῦ φαίνεται κεραυνόβλητος. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι 200 ποδῶν, καὶ ὑπεράνω τῆς κορυφῆς ὑψοῦται ἔτι πάγιος τοῖχος ἐκ πλίνθων ὀπτῶν καὶ γύψου, 37 μὲν ποδῶν ὕψος, πᾶχος δὲ 28' ἔχων (4). Ἡ δὲ βᾶσις αὐτοῦ ἔχει σήμερον περιφέρειαν ὑπὲρ τοὺς 2000 πόδας. Αἱ

(1) Γέννησ. ΙΑ, 3. — (2) Α, 181. — (3) Β, 9. — (4) Rich, Collected memoirs, σ. 176.

πλευραὶ αὐτοῦ εὐρέθησαν ἔχουσαι πολλαχοῦ τετραγώνους ὀπάς, αἵτινες ἴσως ἦσαν προσδιωρισμένοι εἰς θήκας νεκρῶν, καὶ κατὰ τὸν Ἰουδαῖον περιηγητὴν τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος Βενιαμὴν τὸν Τυδέλιον, εἶχεν ἔξωθεν ἐλικοειδῆ ἀνοδὸν, ὡς λέγει καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ἧς ὁμῶς οὐδὲν ἴχνος φαίνεται σήμερον. Ἀπέδωκαν δὲ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα ὅσοι ἐνόμισαν ὅτι ἐπὶ τῶν πλίνθων αὐτοῦ ἀνέγνωσαν ἐπιγεγραμμένον τοῦ βασιλέως τούτου τὸ ὄνομα. Ἄλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἐπ' ἐσχάτων πάλιν ἠμφισβητήθη. Πλησίον δὲ τοῦ ὑψηλοτέρου πύργου, καὶ σχεδὸν διὰ τῆς βάσεως συνεχόμενος μετ' αὐτοῦ, ὑπάρχει ἄλλος ταπεινότερος ἀλλ' εὐρύτερος, οὗ τὸ ἐρείπιον δὲν ἐξηρσυνήθη, καὶ ἴσως οἱ δύο ὁμοῦ ἀπετέλουν ποτὲ ἓνα, ἀνοιχθέντα καὶ διχοτομηθέντα, ἔχοντα δ' ἀρχικῶς τὴν εὐρεῖαν βᾶσιν περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Ἡρόδοτος.

Ἄλλοι δὲ περιηγηταὶ ἠθέλησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν πύργον τοῦ Βήλου εἰς ἄλλον ὑψηλὸν σωρὸν ἐρειπίων, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ κείμενον, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων Βαβὴλ καλούμενον. Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς αὐτοῦ εὐρέθησαν πολλοὶ ὀρθοστάται ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, φερουσῶν τὴν ἐπιγραφὴν ἣτις ἀπεδόθη εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα, καὶ ἐξ ἀσφάλτου ἢ γύψου ἀποτελοῦντες πολλαχοῦ θολωτὰς παροδούς, ἐν αἷς εὐρέθησαν τάφοι χρόνων μεταγενεστέρων τῶν Ἀσσυριακῶν. Ὁ λόφος οὗτος περιέχει ἄρα τὰ ἐρείπια μεγάλων οἰκῶν ἢ βασιλείων, ὧν ὁμῶς οὐδὲν ἄρτιον μέρος σώζεται, ὥστε νὰ διαγραφῇ αὐτοῦ τὸ σχέδιον. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δ' αὐτοῦ ὑπάρχει μέγας τοῖχος ἐκ πλίνθων ὠμῶν, λείψανον ἴσως ὀχυρώματός τινος ἐκ τῶν ἀνεγερθέντων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἀντιστάντων εἰς τὰ ὄπλα Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ (1).

(1) Διόδ. Σικ. 10, 100.

Κρεμαστοὶ κήποι.

Μεταξύ δὲ τῶν ἄλλων ἐξαισίων οἰκοδομῶν τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος διεκρίνοντο, καταριθμούμενοι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων, οἱ λεγόμενοι Κρεμαστοὶ κήποι τῆς Σεμιράμιδος, οὓς ὁμως κατὰ τὸν ἀξιολογιστότερον Βηρωσσὸν κατεσκεύασεν οὐχὶ ἡ ἀρχαία ἐκείνη βασιλῆς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσωρ, εἰς μίμησιν, ὡς λέγει, τῶν ὄρεινῶν κήπων τῆς Περσίας, διὰ τὴν ἐκ Μηδεΐας σύζυγον τοῦ Ἀμουίαν, ἴσως τὴν ἄλλως καλουμένην Νίτοκριν· ἀληθῶς δὲ κατὰ τὸν ἐν Βαβυλωνίᾳ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδαμεν, ἐπικρατοῦντα ρυθμὸν τῶν ἀναβαθμῶν. Κατὰ δὲ Διοδώρον ⁽¹⁾, κατεσκευάσθησαν «ὕπὸ Σύρου βασιλείῳ χάριτι γυναικὸς παλαιᾶς, τὸ γένος Περσίδος,» καὶ ἐφυτεύθησαν ἐπὶ δέκα συρίγγων, κατ' ἀμφιθέατρον ὑψουμένων, καὶ ἐστεγασμένων διὰ λιθίνων δοκῶν. «Τὸ δ' ἐπὶ ταῖς δοκοῖς ὀρόφωμα πρῶτον μὲν εἶχον ἐπιστρωμένον κάλαμον, μετὰ τοῦ λῆος ἀσπίδα, μετὰ δὲ ταῦτα πλινθὸν ὀπίτην διπλήν, ἐν γύψῳ θεσπέσιον, καὶ ἀνωθεν ἐστεγασμένην μολύβδῳ. Εἶχον δ' αἱ σύριγγες αὗται 4 πλέθρων ἐκάστην πλευρὰν, κατὰ Στράβωνα ⁽²⁾, καὶ ἦσαν ἔσωθεν μὲν διεσκευασμένα εἰς βασιλικὰς κατοικίας, βαθμηδὸν εἰσεχούσας καθ' ὅσον ἀνήρχοντο, ἀνωθεν δ' εἰς κήπους πολυτελεστάτους. Ἡ δὲ πασῶν ἀνωτάτη ἔφε- ρεν ὑδραυλικὰς μηχανὰς, δι' ὧν ἀναμυζώμενον τοῦ Εὐφράτου τὸ ὕδωρ, ἤρδευε πᾶσαν τὴν μετέωρον ταύτην φυτεΐαν. Καλεῖ δ' ὁ Στράβων τὰς σύριγγας ταύτας καμαρωτὰ ψαλιδώματα, καὶ ἡ ἐπωνυμία αὕτη φαίνεται τινῶν τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν τὴν οἰκοδομὴν χαρακτηρίζουσα, διότι καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων λειψάνων ἐξάγεται ὅτι ἀρχαιότατα ἦν τοῖς Ἀσσυρίοις γνωστὴ ἡ ἀψίς, εἰς ἧς τὴν κατα-

(¹) Β, 10. — (²) ΙΣΤ. 335.

σκευὴν αἱ πλίνθοι εἶσι προσφορώταται. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Εὐφράτου καὶ παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν, εἰς δύο ὠρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Βίρς - Νιμρούδ, ἀλλὰ πάντοτε ἐντὸς τῆς Βαβυλῶνος, σώζεται μέγιστον ἐρείπιον, παρὰ τοῖς Ἀραβί: γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κὰσρ (βασιλείον) ἢ Μουσαδελίβ (κατεστραμμένον), πιθανώτατα κατέχον τὴν θέσιν τῶν κρεμαστῶν κήπων. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἔδειξαν αὐτὸ ἐντελῶς κατηδαφισμένον, καὶ ἀνεκάλυψαν μόνον τοίχους καὶ ὀρθοστάτας ἐκ πλίνθων ἐν γύψῳ δεδεμένων, ὧν αἱ πλεῖσται ἐνομίσθη ὅτι φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος, πολλαὶ δ' εἰσὶ κεχρισμέναι διὰ παχέος γανώματος, φέροντος ζωηρὰ χρώματα καὶ ἴχνη ζωγραφιῶν. Εὐρέθη δ' ἐν ταῖς ἐρείπιοις καὶ μία σύριγξ, διὰ λιθίνων κεκαλυμμένη δοκῶν (1), ἀλλὰ τὸ ὕψος αὐτῆς οὐκ εἶναι ἀνώτερον τῶν 7 ποδῶν, ὥστε πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς διώρυξ μάλιστ' ἢ ὡς μέρος βασιλικῆς κατοικίας. Ἐν τῇ παρεμβούσῃ ἑκατονταετηρίδι ἤκουσε Γάλλος περιηγητῆς, ὁ Beauchamp, ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν, ὅτι εὐρὸν αὐτῆς οἶκῆμα, οὗ οἱ τοῖχοι ἔσταν διαστελεῖν πλίνθων ἐπεστρωμένοι, ἐχόντων ἐπιγεγραμμένον τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ μίαν βουῖν, πάντα σύμβολα Ἀσσυριακά. Μέγα δένδρον σωζόμενον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τούτου, (τὸ δένδρον Ἀθ.λη), θεωρεῖται ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς μοναδικὸν ἐφ' ὅλης τῆς γῆς, καὶ ὡς τὸ μόνον διασωθὲν ἐκ τῶν κρεμαστῶν κήπων, ὅταν ὁ Θεὸς κατέστρεψε τὴν Βαβυλῶνα, ὅπως δέσῃ εἰς αὐτὸ ὁ Προφήτης τὸν ἵππὸν του μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἰλλᾶ.

Σύριγξ.

Καὶ ἕτερον δὲ περιεργότατον ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον ἐν Βαβυλῶνι ἀναφέρει ὁ Διοδώρος, εἰς ὃ ἡ Ἀψίς ἐφηρμό-

(1) Rich, αὐτ.

σθῆ, καὶ ὁ ἀποδίδωσι τῇ Σεμιράμιδι. Εἶναι δὲ τοῦτο ὑπο-
 βρυχίος σύριγγς, ἐνοῦσα τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ,
 καὶ οὕτως ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ περιγραφομένη. «Μετὰ δὲ
 ταῦτα, τῆς Βαβυλωνίας ἐκλεξαμένη τὸν ταπεινότατον τό-
 πον, ἐποίησε δεξάμενῃν τετράγωνον, ἧς ἦν ἐκάστη πλευρὰ
 στυλῶν τριακοσίων ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατε-
 σκευασμένη, καὶ τὸ βάθος ἔχουσα ποδῶν τριάκοντα καὶ πέντε.
 Ἐπέταυτήν ἀποστρέψασα τὸν ποταμὸν, κατεσκεύασεν ἐκ τῶν
 αὐτόθι βασιλείων εἰς θάτερα διώρυγα· ἐξ ὀπτῆς δὲ πλίνθου
 συνοικοδομήσασα τὰς καμάρας, ἐξ ἐκατέρου μέρους ἀσφάλτῳ
 κατέχρισεν ἠψύμενῃ, μέχρις ὅτου τὸ πάχος τοῦ χρίσματος
 ἐποίησε πηχῶν τεσσάρων. Τῆς μὲν διώρυγος ὑπῆρχον οἱ μὲν
 τοῖχοι τὸ πλάτος ἐπὶ πλίνθους εἴκοσι, τὸ δὲ ὕψος, χωρὶς τῆς
 καμφθείσης ψαλίδος, ποδῶν δώδεκα, τὸ δὲ πλάτος ποδῶν
 δεκαπέντε. Ἐν ἡμέραις δ' ἐπτὰ κατασκευασθείσης αὐτῆς, ἀπο-
 κατέστησε τὸν ποταμὸν ἐπὶ τὴν προἰπάργουσαν ῥύσιν, ὥστε
 τοῦ ρεύματος ἄκω τῆς διώρυγος φερομένην, δύνασθαι τὴν Σε-
 μίραμιν ἐκ τῶν πέραν βασιλείων ἐπὶ θάτερα διαπορεύεσθαι
 περαινοῦσα τὸν ποταμὸν. Ἐπέστησε δὲ καὶ πύλας τῇ διώρυγι
 χαλκᾶς ἐφ' ἐκάτερον μέρος, αἱ διέμεινον μέχρι τῆς τῶν Περ-
 σῶν βασιλείας.» Ἄλλ' οὐδὲν ἴχνος ἀπέδειξε μέχρι τοῦδε
 ἂν ἡ περιγραφή αὕτη ἔργου ὑπερβάντος πολὺ κατὰ τὴν
 μεγαλουργίαν τὴν περίφημον σύριγγα τοῦ Θαμέσιος,
 εἶναι ἀληθῆς, ἢ ἀποκύημα τερατολόγου φαντασίας.

Κοσμήματα.

Ὡς δὲ πρὸς τὸ κοσμητικὸν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς
 μέρος, αἱ μέχρι τοῦδε ἐν Βαβυλῶνι ἔρευναί οὐδὲν ἕτερον
 ἀπέδειξαν, ἢ ὅτι οἱ τοῖχοι, ἐσωτερικῶς καὶ, ἦσαν πολ-
 λάκις γεγανωμένοι καὶ κατάγραφοι· προσέτι δὲ τμή-
 ματά τινα, εἰ καὶ σπάνια, μαρμάρου καὶ ἐτέρων λίθων

μεταξὺ τῶν συντριμμάτων ἀνευρισκόμενος, φαίνονται ἀποδεικνύοντα ὅτι ἐγένετο ἐνίοτε χρήσις καὶ στερεωτέρας τῶν πλίνθων ὕλης πρὸς ἐξωτερικὴν ἐπικόσμησιν. Κίονος δὲ οὐδαμοῦ ἀνευρέθη ἵχνος, καὶ μόνον ὁ Στράβων (1) λέγει ὅτι κατεσκευάζον κίονας· «περὶ τοὺς στυλοὺς στρέφοντες σχοινία ἐν καλάμοις περιτίθεισαν, εἴτ' ἐπαλείφοντες χρώμασι κατέγραφον.»

Ἄ σ σ υ ρ ί α.

Ἡ πρὸς βορρᾶν ὁμῶς τῆς Βαβυλωνίας κειμένη Ἄ σ σ υ ρ ί α δὲν ἦν ἐπίσης λίθων ἐστερτημένη, ἀλλ' ὄρεινη κατὰ μέρος οὔσα, εἶχε καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀξιόλογα λατομεῖα, καὶ ἰδίως παρήγεν εἶδος τι στιλπνοῦ ἀλαβάπτρου, καταλληλοτάτου εἰς τὴν γλυπτικὴν. Τούτου ἔνθα οἱ τοῖχοι, οἵτινες ἐνίοτε ἀνηγείροντο, κατὰ τον κοινῶς ἐν τῇ χώρᾳ εἰθισμένον ρυθμὸν, ἐκ πλίνθων ὠμῶν ἢ ὀπτῶν ἐν γύψῳ ἢ ἀσφαλίᾳ δεδεμένων, ὠκοδομοῦντο πολλάκις καὶ λίθινοι, εἰς δὲ τὰς πλείους οἰκοδομὰς ἐνεδύοντο ἐξώθεν οἱ ἀλβαστρίων πλακῶν, ὧν τὰς πλείστας κατεκάλυπτον γλυφαὶ καὶ ἐπιγραφαί.

Τῆς Ἄσσυρίας δὲ πρωτεύουσα ἦτον ἡ Νινευεὶς, ἣτις ἐλέγετο μὲν οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ Νίνου καὶ Σεμιράμιδος εἴκοσι αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, ἀναφέρεται δ' ἐν τοῖς αἰγυπτιακαῖς μνημείοις τῆς ἐτ. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὡς καὶ ἡ Βαβυλῶν, καὶ κυρίως ἤκμασε κατὰ τὴν ὀγδόην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, πρὶν ἢ ὑποδουλωθῆ εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἕκτασιν ἔχουσα, ὡς ἐνομιζέτο, ὁδοῦ τριῶν ἡμερῶν. Τὰ μεγάλα αὐτῆς οἰκοδομήματα, ὧν σώζονται ἀξιόλογα εἰρεῖπια ἐπὶ τοῦ Τίγριδος, παρὰ τὴν νέαν πόλιν Μοσοῦλ, ἀνηγέρθησαν, ὡς νομίζεται, τὰ πλείστα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου βασιλέως Σενναχερίβ, ἀκμά-

(1) ΙΣΤ. 738. (α, 5).

συντος ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς ἐβδόμης πρὸ Χριστοῦ ἑκα-
 τανταετηρίδος, τινὰ δὲ καὶ πολὺ ἀρχαιότερον, ἐπ' αὐτῆς
 τῆς δεκάτης (1). Οὐχ ἦττον ὁμως, τὰ ἐρείπια ταῦτα,
 ἑκατὰ τῆς στερεωτέρας ὕλης ἐξ ἧς σύγκεινται, εἰσὶν εἰς
 πλὴν κρείττονα κατάστασιν διατηρήσεως ἢ τὰ τῆς Βα-
 βυλῶνος. Ὑψηλὸς λόφος, ὡς ὄρος μικρὸν, καλούμενος
Kouirlik, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μοσοῦλ ἀνασκαφεῖς κατὰ
 τὸ 1841 ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ *Λαϊάρδου* (2), ἀνέδειξε τὰ
 ἐρείπια τῶν ἀπεράντων ἀνακτόρων τοῦ Σενναχερίβ. Ἐ-
 καθαρίσθησαν δ' ἐν αὐτοῖς οὐχ ἦττονες τῶν 70 διαιρέ-
 σεων, αἰθουσῶν εὐρυτάτων, παρόδων μεγαλοπρεπῶν,
 πλινθοκτίστων ἢ λιθοκτίστων, ἐχουσῶν κατὰ πάσας μὲν
 τὰς εἰσόδους κολοσσιαῖα ἀγάλματα ἐπιχωρίων θεῶν ἢ
 τεράτων, (PIN. KZ, 1), πάντας δὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς τοί-
 χους αὐτῶν ἀνωθεν ἕως κάτω κεκαλυμμένους ὑπ' ἀλαβα-
 στρίνων πλακῶν, κεκοσμημένων δι' ἀναριθμήτων γλυπτι-
 κῶν συνθέσεων, καὶ διὰ μακροτάτων ἐπιγραφῶν. Εἰς ἐν-
 τῶν δωματίων τούτων τὸ ἔδαφος παρῆτο, ἐκ συνθέσεως
 λίθων πλουσιώτατον κοσμημα (PIN. KZ, 2) λωτῶν
 ἠνεωγμένων ἐναλλάξ καὶ κεκλεισμένων, μεγάλην ἔχον
 πρὸς τοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ τὰ κοσμήματα σχέσιν, καὶ
 πιθανολογοῦν ὅτι, εἴτε διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν μιμουμέ-
 νων τὰ ὠραῖα ταῦτα ποικίλματα ἀσιατικῶν ταπήτων,
 εἴτε δι' ἄλλης ἐπιμιξίας, ἢ ἐλληνικῆ τέχνη ἐγνώριζεν
 αὐτὰ, καὶ τὰ παρεδέχετο ἐπὶ τὸ εὐρυθμότερον τελειο-
 ποιῶσα.

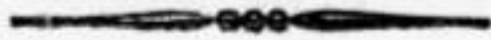
Εἰς ἑτέραν δὲ θέσιν, *Νιμρόδ* σήμερον καλουμένην, με-
 σημβρινῶς δὲ τῆς *Νινευ*: κειμένην, εὐρέθησαν ἕτερα βασι-

(1) Layard, *Ninev. and Babyl.* 354. — (2) Layard, *Ni-
 neveh, and its Remains*, καὶ τοῦ αὐτοῦ *Nineveh and Babylon*.
 — (3) ἴδ. *Fergusson, Palaces of Nineveh and Persepoli res-
 tored.*

λεια μεγαλοπρεπέστατα καὶ αὐτὰ, συγκείμενα ἐκ πολυπληθῶν, ἀλλ' ἀτάκτως διατεθειμένων παρόδων καὶ δωμάτων, (ὧν τὸ βορειοδυτικώτερον παρίσταται ἐν τῷ ἡμετέρῳ ΠΙΝ. ΚΖ, 3). Τούτων τινὰ εἰσὶ θολωτὰ, καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἐν αὐτοῖς περιλαμβάνεται καὶ ὁ τάφος Σαρδαναπάλου τοῦ Α'. (930 π.Χ.)· τὰ δὲ λοιπὰ εἶχον ξυλίνην τὴν στέγην, ὡς φαίνεται. Περιεῖχον δὲ τὰ ἀνάκτορα καὶ δύο ναοὺς, οἵτινες ὁμῶς, ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτῶν διασκευὴν, κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν λοιπῶν αἰθουσῶν, καὶ εἰσὶ μικροὶ, ὡς πιθανολογεῖται ὅτι ἐν γένει ἦσαν αὐτόθι καὶ ἐν πάσαις ταῖς περικειμέναις χώραις τὰ ἱερά οἰκοδομήματα κατὰ τὸν Περσικὸν τρόπον, καὶ διότι οἱ βασιλεῖς συνεκέντρουν εἰς χεῖράς των καὶ τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν. Αἱ δὲ πλάκες, αἱ ἐπικαλύπτουσαι τοὺς τοίχους αὐτῶν, εἰσὶ πᾶσαι κεκαλυμμέναι ὑπὸ γλυφῶν καὶ ὑπὸ ἐπιγραφῶν, ἐξ ὧν ὁμῶς ἀποσβητεῖται εἰσέτι ἂν τι δύναται νὰ ἐξαχθῇ περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνεγέρσεως τῶν οἰκοδομημάτων. Καὶ ἀλλαγῶν δὲ τῆς Ἀσσυρίας εὐρίσκονται εἰρηίπια μεγάλων οἰκοδομημάτων· ὅλα δ' εἶχον κοινὸν χαρακτῆρα μεγάλῃν ἔκτασιν, τὸ πολυώροφον, πολυπληθῆ ὀωμάτια μικρὰ ἢ μεγάλα, μετὰ παρόδων ἐνίοτε θολωτῶν, τεῖχη πλίνθινα ἢ λίθινα γλυφαῖς πλουσιώτατα κεκαλυμμένα, καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα πρὸ τῶν εἰσόδων. Κιόνων δὲ ἢ ἐξωτερικῶν ἄλλων κοσμημάτων οὐδὲν σχεδὸν ἵχνος ὑπάρχει.

Ἐπὶ οἰκοδομῶν ὁμῶς αἵτινες ἄρτια εἰκονίζονται ἐπὶ ἀναγλύφων, φαίνεται ἀμέσως ὑπὸ τὴν στέγην σειρὰ ὀπαίων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἢ φωταγωγῶν, κοσμουμένην διὰ περιέργων κιόνων (ΠΙΝ. ΚΖ, 4), ἐχόντων κιονόκρανα, μετὰ διπλῶν ἐλίχων, ἐξ ὧν ἴσως δύναται νὰ εἰκασθῇ ὅτι ἐπήγασεν ὁ ἰώνιος κίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Γλυπτική.

Τῆς γλυπτικῆς δὲ μεγίστη ἐγένετο χρῆσις παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις πρὸς τε κόσμησιν τῶν ναῶν, τῶν ἀνακτόρων καὶ ἄλλων μεγάλων οἰκοδομῶν, καὶ πρὸς παράστασιν τῶν Θεῶν αὐτῶν. Τῆς τέχνης αὐτῶν γίνεται μνεῖα ἐν τῇ Γραφῇ, ὡς ἐν Προφητ. Ναοῦμ. (8η ἐκατ. π. Χ.) ⁽¹⁾ «Καὶ ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ σου.» Ἀλλὰ γλυπτικά αὐτῶν ἔργα σώζονται, ὡς νομίζεται, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς δεκάτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, τὸ ἐν τῷ Βρεταννικῷ Μουσείῳ διατηρούμενον καὶ ἐξ ἐνὸς τῶν ναῶν τῆς Νεμάρδ προελθὸν ἀνάγλυφον, ἐφ' οὗ εἰκάζεται ὅτι παρίσταται ὁ ἐν 930 π. Χ. ἀρχὴς Ἀσσυρακβέλ ἢ Σαρδανάπαλος ὁ Α. ⁽²⁾ Ἐν γένει δέ, αἱ κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν καὶ Ἀσσυρίαν ἐπ' ἐσχατῶν γεγόμεναι ἀνασκαφαὶ διεφώτισαν πολὺ μᾶλλον τὴν γλυπτικὴν παρὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἐκατέρωθεν πασῶν τῶν εἴτε ἐξωτερικῶν εἴτε ἐσωτερικῶν εἰσοδῶν τῶν μεγάλων αὐτῶν οἰκοδομημάτων ἔταπτον οἱ Ἀσσύριοι, ὡς φύλακας αὐτῶν, κατὰ σταθερὸν κανόνα ὃν πάμπολλα ἀποδεικνύουσι παραδείγματα, κολοσσούς παριστῶντας συνήθως μὲν ταύρους πτερωτοὺς, ἀνθρωποκεφάλους καὶ τιαροφόρους, ἐνίοτε δὲ καὶ λέοντας, ἔργα οὐχὶ μὲν λεπτὰ καὶ ἐντελῆ ὡς τὰ Ἑλληνικά, ἀλλ' ἰσχυρά, νευρώδη, ἀξιοπρεπῆ, ζωὴν πνέοντα, καὶ πολὺ εὐκαμπτότερα καὶ τῆς φυσικῆς ἀληθείας πλησιεστέρα ἢ τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀνάλογα. Καὶ τὰ μὲν σώματα αὐτῶν εἰσὶν ἀναγεγλυμμένα διπλᾶ ἐπὶ τῶν δύο κατὰ τὴν γω-

⁽¹⁾ Α, 4. — ⁽²⁾ Layard 352.

νίαν συναπαντωμένων πλευρῶν τοῦ τοίχου, ἡ δὲ κεφαλὴ μετὰ τῆς προτομῆς αὐτῶν, καὶ ὁ εἰς τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν, προέχουσι συνήθως ἐπὶ τῆς γωνίας, καὶ ἐκατέρωθεν ὁρώμενα συμπληροῦσιν ἑκάτερον τῶν σωμάτων (ΠΙΝ. ΚΖ, 5). Ἐνίοτε δ' εἰσὶ τὰ τέρατα ταῦτα ἀπλᾶ εἰς ἑκάστην γωνίαν, ὡς ἐν Κορσαβάδ (ΠΙΝ. ΚΖ, 1). Ἐπὶ δὲ τῶν πλευρῶν αὐτῶν εἰσὶ συνήθως ἐγκεχαραγμένοι πολύστιχοι ἐπιγραφαί, γεγραμμένοι διὰ τῆς Ἀσσυριακῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς, εἰς ἧς τὴν ἔρευναν πρῶτος ἐνέκυψεν ὁ Γερμανὸς Γροτεφένδ (Grotefend), μετ' αὐτὸν οἱ πολυμαθεῖς Ἀγγλοὶ Ἴγκς (Hinks) καὶ Ῥωλινσὼν (Rowlinson), καὶ ὁ Γάλλος Δε Σωλσὺ (de Saulsy), ὁδηγηθέντες ὑπὸ τριγλώσσου ἐπιγραφῆς, ἐν Βισούτῳ ἀνακαλυφθείσης. Καὶ ἐναγωνίως μὲν προβαίνοντες, ἤρχισαν ἐλπίδας νὰ συλλαμβάνωσιν ὅτι θ' ἀναγνώσωσιν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας πολυτιμοτάτην συνίστην πάντων τῶν χρονικῶν τῆς Ἀσιανῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων ὁ Γάλλος κόμης Γοβινῶ, ὅστις τὰς στιγμὰς ὅσας ὑπέκλεπτεν ἀπὸ τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας ἀφιέρου εἰς τὴν σπουδὴν καὶ ἔρευναν τῶν ἀσιατικῶν ἀρχαιοτήτων, ἠμφισβήτησε πάσας τὰς ἀνακαλύψεις ταύτας, καὶ ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ἀπέραντοι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, αἱ ἐφ' ὅλης τῆς μέσης Ἀσίας ἀπαντῶμεναι, οὐδὲν ἄλλο περιέχουσι, πλὴν προσευχῶν τινῶν μονοτόνων, καὶ πανταχοῦ σχεδὸν τῶν ἰδίῳν ⁽¹⁾. ὥστε τὸ περὶ τούτου ζήτημα δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκχρεμές εἰσέτι.

Ἀνάγλυφα.

Τὸ δ' ἔνδον τῶν οἰκοδομημάτων τούτων ⁽²⁾ παριστᾷ θέαν ἐξαισίον, καὶ πρὸς ἣν οὐδ' ἡ τῶν λαμπροτάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μνημείων, οὐχὶ βεβαίως κατὰ

(1) C. de Gobineau, sur l'écriture Cunéiforme. 2 vol. 1864.—(2) Monuments of Nineveh, μέγα ἀγγλικὸν σύγγραμμα. Le Palais de Khorsabad.

καλλιτεχνίαν, ἀλλὰ κατὰ πολυτέλειαν, ὡς οὐ δ' ἡ τῶν
 λουσιωτάτων νεωτέρων μουσείων δύναται νὰ ἐρίσῃ.
 Οἱ ἀπέραντοι ἐκεῖνοι τοῖχοι πασῶν τῶν μεγίστων αἰθου-
 ρῶν, πάντων τῶν πολυπληθῶν ὀωματίων, δι' ἀλαβά-
 τρου ἐνδεδυμένοι, ἦσαν ἄνωθεν μέχρι κάτω κατάγλυ-
 φοί. Αἱ δὲ μυριάδες τῶν καλυπτουσῶν αὐτοὺς γλυφῶν
 χαριστῶσιν ἐνίοτε μὲν θρησκευτικὰ ἀντικείμενα, ὡς τὸν
 χυθόμορφον θεὸν Ὅανιν, ἢ ἄνδρας πτηνοκεφάλους
 (ΠΙΝ. ΚΖ, 6), ἢ κεφαλὴν ἔχοντας κερασφόρου λέοντος,
 ἐν οἷς ἀξιοπαρατήρητος εἶναι τῶν διαφόρων φύσεων ὁ ἐ-
 πιδέξιος καὶ φυσικὸς συνδυασμὸς· ἢ τέρατα μυθολογι-
 κά, ἃ διελαύνει ἀνδρείος ἦρως· ἐν μιᾷ τῶν παραστά-
 σεων (ΠΙΝ. ΚΗ, 1), λέοντα πτερωτὸν, κερασφόρον, ἰ-
 σχυροτάτους ἔχοντα πόδας καὶ ὄνυχας πτηνοῦ, φεύγον-
 τα δ' ἐνώπιον πτερωτοῦ ἀνδρὸς ὅστις τὸν διώκει.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμως εἰσὶ τὰ παμπούκιλα ταῦτα
 ἀνάγλυφα γλυπτικὰ τῶν διαφόρων βασιλείων ἀπομνημο-
 νεύματα, τὴν λατρείαν, τὰς μάχας μάλιστα καὶ τοὺς
 θριάμβους αὐτῶν παριστῶντα, καὶ εἰς τὰ καθέκαστα τοῦ
 ἐθνικοῦ βίου μετὰ πλείστης ἀκριβείας συγχρόνως καὶ
 ἀγγινοίας κατερχόμενα. Ὁ Βασιλεὺς παρίσταται σπανί-
 ως μὲν, ὡς ἐπὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀναγλύφων, αὐτὸς
 πράττων καὶ τῶν πολεμικῶν ἔργων μετέχων. Ἐνίοτε
 ὁμως εἰς θήραν ἐξιῶν, τὴν προσφιλεῖ ἄσκησιν τῶν υἱῶν
 τοῦ Νεμόρδ (ΠΙΝ. ΚΖ, 9)· τὸ δὲ συνεχέστερον, ἐν
 ἀσιατικῇ μεγαλοπρεπείᾳ, ἢ σεμνῶς ἰστάμενος, τὴν βα-
 σιλικὴν βακτηρίαν ἐν τῇ μιᾷ τῶν χειρῶν ἔχων, ἐν δὲ
 τῇ ἑτέρᾳ πολλάκις τὸν καρπὸν τῆς πίτυος, ἔμβλημα
 τῆς ἀθφονίας (ΠΙΝ. ΚΗ, 2)· ἢ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ
 καταγλύφου καθήμενος, ἢ ἐφ' ἄρματος ὑπ' εὐπρεπῶν
 ἵππων συρομένου, πολυτελῶς δ' ἐνδεδυμένος, ὑπὸ τῆς
 θεραπείας τοῦ περιστοιχιζόμενος, καὶ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν
 ἔχων πολλάκις τὸ ἔμβλημα τῆς προστάτου θεότητος,
 προτομὴν ἀνθρωπίην, ἐνίοτε τριπλῆν, πτερωτὴν καὶ

ὑπὸ κύκλου κάτωθεν περιλαμβανομένην. Εἰσὶ δὲ τὰ σώματα τῶν βασιλέων, καὶ ἐν γένει τῶν Ἀσσυρίων, ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων βραχέα μᾶλλον, εὐσαρκα καὶ ὀγκώδη, κατὰ τὰ γυμνά αὐτῶν μέχρις ὑπερβολῆς νευρώδη, τὸν σχηματισμὸν τῶν ὀστέων καὶ τῶν μυῶν ἔχοντα ἀκριβῆ, καὶ πολὺ τῶν ἰσχνῶν καὶ συνεπτυγμένων αἰγυπιακῶν διαφέροντα. Αἱ κεφαλαὶ ἔχουσι τὴν ἔκφρασιν ζωηράν (ΠΙΝ. ΚΗ, 3), τοὺς ὀφθαλμοὺς μακροσχιδεῖς, τὴν ῥίνα γρυπὴν, τὰ χεῖλη παχέα, τὴν κόμην ὡς καὶ τὸν πώγωνα ἐν πυκνοῖς βοστρύχοις. Τὸ δ' ἐνδύμα, γιτῶν ποδήρης διὰ τοὺς βασιλεῖς, προσφυῆς εἰς τὸ σῶμα, καλύπτεται ὑπὸ πλουσίων παρυφῶν καὶ ἐτέρων κοσμημάτων, καὶ στερεῖται σχεδὸν διόλου πτυχῶν.

Ἐνώπιον δὲ τῶν Βασιλέων ἀναπτύσσονται, ἐν μέσῳ τῶν χαρακτηριστικωτέρων σκηνογραφιῶν, ποικίλα, ἀληθῆ, ζωηρά, ἐν παντοίαις περιπετείαις τὰ τοῦ πολέμου συμβάντα καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἀλληλουχίαν, γλυπτικὰ χρονικά, ἢ ἐποποιῶν ἀνακλήσεις. Ἡ πολιορκουμένη πόλις ἐγείρεται μεταξὺ ὀρέων, εἰς ὄχθας πλωτοῦ ποταμοῦ, εἰς ὃν νήχονται ἰχθῦς καὶ καρκίνοι, μεταξὺ ὀασῶν ὠρισμένου εἴδους δένδρων. Ἡ κατ' αὐτῆς ἐκστρατεία ἀρχέται ὅταν οἱ φοίνικες ἔχωσι τοὺς καρπούς των ὠρίμους, ὅταν οἱ νεοσσοὶ τῶν πτηνῶν προκύπτωσι τῆς φωλεᾶς των. Ὁ στρατὸς ἐπέρχεται, πεζὸς, ἐφ' ἵππων, ἢ μεταφέρων τὰ πολιορκητικὰ σκεύη ἐφ' ἀμαξῶν. Ἀλλ' ὁ ποταμὸς ἀναχαιτίζει τὴν ὀρμὴν αὐτοῦ. Τότε οἱ τολμηροὶ ρίπτονται εἰς τὰ ὕδατα, καὶ οἱ μὲν διαπορεύονται αὐτὸν εἰς τ' ἀβαθέστερα μέρη, οἱ δὲ φυσῶσιν ἀσκούς, καὶ ἐπ' αὐτῶν διανήχονται, ὡς καὶ σήμερον οἱ Ἀσσύριοι, καὶ ἄλλοι διαπλέουσιν εἰς ἀκάτια (ΠΙΝ. ΚΗ, 4), ὅτε καὶ συναντήσεις πολλάκις γίνονται μετὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ναυμαχίαι συμπλέκονται. Οἶδ' ἵπποι διαπλέουσι, γενναίως πρὸς τὸ ρεῦμα καὶ τὰς ἐχθρικὰς προσβολὰς ἀντιταττόμενοι. Εἰσὶ δ' εὐγενεῖς τὴν φύσιν, βραχεῖς τὸ σῶμα, κυρ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ταύχενες, καὶ τὸ βλέμμα νοήμονες, καὶ εἰμὴ τὸ ἐντελές κάλλος, ἀλλὰ κατὰ πολὺ τὸν χαρακτήρα τῶν τοῦ Παρθενῶνος ἀναμιμνήσκοντες (ΠΙΝ. ΚΘ, 2). Ὑπερβάς τέλος ὁ στρατὸς καὶ τὸ κώλυμα τοῦτο, καὶ τὰς ἀλλαγῶν μὲν ἐρήμους, ἀλλαγῶν δὲ περιφύτους ὁδοὺς διαβάς, φθάνει ἐνώπιον τῆς πόλεως, καὶ προσβάλλει αὐτὴν διὰ πολι-ορκητικῶν μηχανῶν· ματαιῶν δὲ πᾶσαν τῶν ἀμυνομένων τὴν γενναίαν ἀντίστασιν, εἰσπηδᾷ τέλος, καὶ ἐκπορθεῖ αὐτὴν ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ τότε ἄρχεται ἡ σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία (ΠΙΝ. ΚΘ, 1), καὶ στρατιῶται παρουσιάζουσιν ὑπερηφάνως εἰς τοὺς ἀρχηγούς των κεφαλὰς τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀπαίσια τρόπαια, καὶ παντοῖα ἄγρυσι καὶ φέρουσι λάφυρα ἐπὶ ἵππων ἢ ἀμαξῶν, εἰς ἐνδύματα συνιστάμενα ἢ εἰς ἱερὰ σκεύη· καὶ οἱ αἰχμάλωτοι, ἄλλοι μὲν βαρβάρως βασανίζονται, ἀνασχωλοπιζόμενοι, ἐκδερόμενοι, ἢ καὶ ἐκ τοῦ φάρυγγος τὴν γλῶσσαν ἀποσπώμενοι· οἱ δὲ πλεῖστοι ἄγονται σιόεσσοδοίμοι πρὸς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως, ἢ μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐκτοπίζονται τῆς πατρίδος των. Ἐντρομοὶ οἱ ἡττημένοι λαοί, προσάγρυσι δῶρα τοῖς νικηταῖς, ἐκ καρπῶν ἢ ἄλλων προϊόντων συγκείμενα, καὶ αἱ πόλεις δέχονται αὐτοὺς ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις. Τέλος δ' εἰς ἀπομνημόνευσιν τῆς ἐνδόξου κατακτήσεως, προστίθεται εἰς τ' ἀνάκτορα κατάγλυφος αἶθουσα, διηγουμένη αὐτὴν εἰς τοὺς ἐκθάμβους ὀφθαλμοὺς, καὶ πρὸς τοῦτο τέμνεται προσέτι ἐκ τῶν ὀρέων, λαξεύεται, καὶ διὰ παντοίων δυσχερειῶν, διὰ κοιλάδων καὶ ποταμῶν, μεταχομίζεται εἰς τῶν γιγαντιαίων ἐκείνων ἀνθρωπομόρφων ταύρων, εἰς ὧν τὰ πλευρὰ ἢ ἱστορία ὑποτίθεται ὅτι γράφεται καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς.

Τοιαῦται εἰσὶν αἱ γλυπτικαὶ αὗται συνθέσεις, αἱ πάσας τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν ἀνακτόρων καταποικίλλουσαι, πολὺ μὲν ἐλαττούμεναι τῶν ἐλληνικῶν κατὰ τὸ κάλλος, τὴν λεπτότητα, καὶ τὴν χάριν τῆς διαπλάσεως, καὶ κατὰ τὸ ὑπερφυές τῆς ἐκφράσεως, καὶ πολλὰς ἔχου-

σαι τὰς ἀτελείας κατὰ τε τὰς ἀναλογίας καὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν, πάσας τὰς τῆς διόψεως ἀρχὰς παραβαίνουσαι, εἰς τὴν παράστασιν τῶν δένδρων, τῶν ὀρέων, καὶ ἐν γένει τῆς σκηνογραφίας, ἀλλὰ ζωὴν καὶ κίνησιν πνέουσαι, καὶ μετ' ἀγγινοίας καὶ κατ' ὀρθὴν τῆς φύσεως παρατήρησιν διατεθειμέναι, καὶ εἰς καλλιτεχνικὴν βαθμίδα ἰστάμεναι ἀνωτέρω τῆς γλυπτικῆς τῆς Αἰγύπτου.

Εἰς δὲ τὰς νοτιωτέρας ἐπαρχίας, εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, ὅπου ὁ ἀλάβαστρος, καὶ ἐν γένει ὁ λίθος ἦν σπάνιος, καὶ οἰκοδομικὴ ὕλη ἦσαν μόναι αἱ πλίνθοι, ἀλλως ἠναγκάζοντο νὰ κοσμῶσι τοὺς ναοὺς τῶν καὶ τὰ βασίλεια, ἐπὶ τῶν πλίνθων, νωπῶν ἔτι, ἐπιτυποῦντες, ἢ ὡς φαίνεται, συνηθέστερον ἐπὶ τοῦ ὑελώδους αὐτῶν χρίσματος ζωγραφοῦντες τὰ ζῶδια. Ὁ Διοδώρος (1) λέγει ὅτι εἰς τὸν δεῦτερον περιβόλον τῶν πρὸς ἑσπέραν Βασιλείων τῆς Βαβυλωνίας « Ἐν ἰσοῖς ἔτι ταῖς πλίνθοις διεκτετύπωται θηρία παντοδατά, εἰ τῶν χρωμάτων φιλοτεχνία τὴν ἀλήθειαν ἀπομιμοῦμενα, » καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ τρίτου περιβόλου ἐπεποιήθη « κινήγιον παντοίων θηρίων » οὗ τὰ ζῶα εἶχον « μέγεθος πλεῖον ἢ πηχῶν τεττάρων, » καὶ ἦσαν « φιλοτέχνως τοῖς τε χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατεσκευασμένα. Κατεσκευάστο δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις ἀφ' ἵππου πάρδαλιν ἀκοντίζουσα, καὶ πλησίον αὐτῆς ὁ ἀνὴρ Νῖνος, παίων ἐκ χειρὸς λέοντα λόγχῃ » ὅπου ἡ Σεμίραμις καὶ ὁ Νῖνος ὡς πανάρχαια καὶ ἡρωϊκὰ πρόσωπα παρεστήθησαν, ἀν μᾶλλον δὲν ἦσαν οἱ παριστώμενοι ὁ Ναβουχοδονόσωρ καὶ ἡ Ἀμουία. Καὶ ὁ Ἰεζεκὴλ δ' ὁμοίως περιγράφει ἐντοιχίους γραφάς (2): « Καὶ εἶδεν ἄνδρας ἐξωγραφημένους ἐπὶ τοῦ τοίχου, εἰκόνας Χαλδαίων ἐξωγραφημένας, ἐν γραφίδι διεΐωσμένους ποικίλ-

(1) Β, 8. — (2) ΚΓ, 14.

ματα ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτῶν καὶ τιάρας ραπτὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν· καθὼς διεζωσμένοι καὶ τιαροφόροι παρίστανται οἱ Ἀσσύριοι ἐφ' ὧν τῶν ἀναγλύφων.

Εὐρίσκονται δ' ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν πέριξ χωρῶν μέχρι τοῦδε πλίνθοι πολλαὶ ἔχουσαι ὠδία, αἱ μὲν γραπτὰ ἐπὶ τοῦ στιλπνοῦ γανώματος, ὡς ἡν ἢ αἴθουσα περὶ ἧς διηγεῖται, ὡς προεῖρήθη, ὁ Beauharnay, καὶ πολλαὶ πλίνθοι ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ Κάσρ, ἐφ' ὧν σώζονται παραστάσεις πετάλων ἵππων, χαλκινῶν, ὀφθαλμῶν, ποδῶν, οὐρῶν καὶ σιαγῶνων ζώων, ἴσως το κυνήγιον περὶ οὗ ὀμιλεῖ ὁ Διόδωρος· αἱ δὲ ἐντετυπωμένα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰκῆ αὐταὶ καὶ χονδροειδῶς εἰργασμένα.

Καὶ ἕτερα δ' ἐκ γῆς ὀπτῆς ἀποτυπώματα ἀπαντῶνται ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς ἐρειπίοις, σφραγίδες, ὡς φαίνεται, προσαρτιώμεναι εἰς δημόσια ἔγγραφα, καὶ ἔχουσαι ὀνόματα, τίτλους καὶ ἐμβλήματα βασιλέων ἐπιτετυπωμένα.

Ξύλον. Μίταλλον.

Ἐκ τῆς ὀπτιῆς καὶ τῆς πλίνθου ἐστὶν ἡ μόνη τῆς πλαστικῆς ὕλη παρὰ τοῖς Ἀσσυριοῖς. Ἡ Γραφή καὶ οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι προσέτι καὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα καὶ τὸ ξύλον. Ὁ Δανιήλ⁽¹⁾, ὀμιλῶν περὶ τῶν εἰδώλων τοῦ Βαλθασάρ, λέγει· «Καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς καὶ χαλκοῦς καὶ σιδηροῦς καὶ ξυλίνοις· καὶ ἀλλαγοῦ⁽²⁾ ἀναφέρει εἰκόνα χρυσοῦν, ἣν ἐποίησεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ὑψηλὴν πῆχ. 60, πλατεῖαν 6. Ὁ δ' Ἡρόδοτος⁽³⁾ περιγράφει ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ ὑπὸ τον πύργον τοῦ Βήλου, ἄγαλμα Διὸς καθήμενον χρυσοῦν, ἄγον, μετὰ τοῦ χρυσοῦ θρόνου καὶ τῆς παρακειμένης χρυσοῦς τραπέζης, ὀκτακόσια τάλαντα· προσέτι δ' ἕτερον ἀνδριάντα χρυσοῦν, πάγιον, δωδεκάπτεχυν, ὃν ὁμως δὲν εἶδεν ὁ ἴδιος. Καὶ ὁ Διόδωρος δ' ἀναφέρει⁽⁴⁾ ἐπὶ τῆς

(¹) E, 23. — (²) Γ, 1. — (³) Δ, 103. — (⁴) Β, 9.

ἄκρας τοῦ αὐτοῦ πύργου τρία ἀγάλματα χρυσᾶ, σφυρή-
 λατα, τὸ τοῦ Διὸς, τὸ τῆς Ἥρας καὶ τὸ τῆς Ῥέας, ὧν
 τὸ μὲν περιγράφει ὡς «ἐστήκός καὶ διαβεβηκός,» τεσσαρακον-
 τάπουν χίλια τάλαντα ἄγον, τὸ δὲ τῆς Ῥέας, ὡς ἐπὶ δί-
 φρου καθήμενον, χιλιοτάλαντον καὶ αὐτὸ, ἐπὶ δὲ τῶν γονά-
 των ἔχον, δύο λέοντας, περίπου ὡς παρίσταται ἡ Μῦλιττα
 εἰς τὰς Ἀσσυριακὰς γλυφᾶς, καὶ κάτωθεν ὄφεις ἀργυροῦς
 ὑπερμεγέθεις, ὧν ἕκαστος ἤγε 39 τάλαντα· τὸ δὲ τῆς Ἥ-
 ρας τέλος ὡς ἐστήκός, 800 τάλαντα ἄγον, καὶ τῇ μὲν
 δεξιᾷ κρατοῦν ὄφιν ἐκ τῆς κεφαλῆς, τῇ δ' ἀριστερᾷ σκηπ-
 τρον λιθοκόλλητον. Ἐμπρὸς δ' αὐτῶν περιγράφει τράπε-
 ζαν χρυσῆν, σφυρήλατον, 500 τάλαντα ἄγουσαν, καὶ
 τεσσαρακοντάπουν τὸ μῆκος, καὶ ἐπ' αὐτῆς δὲ καρχῆσια
 δύο ἀργυρᾶ, 30 ταλάντων, δύο θυμιατήρια ταλάντων
 300 ἕκαστον, καὶ 3 κρατῆρας χρυσοῦς, τὸν μὲν 1200
 ταλάντων, τοὺς δ' ἄλλους δύο ἑξακοσίων ἕκαστον, πάν-
 τα συληθέντα ὑπὸ Περσῶν. Ἀλλὰ ταῦτα φαίνονται μυθώ-
 δη, διότι ὁ Ἡρόδοτος ἀνεῦ ἀλλαγῆς παρατηρήσεως λέγει
 περὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ πύργου αὐτοῦ «ἀγάλμα (ἢ ἄρα ἐπὶ αὐτῶν)
 αὐτόθι ἐνιδρυμένον». Προσέτι δ' ἀναφέρει ὁ Διόδωρος ⁽¹⁾
 Χαλκοῦς ἀνδριάντας τοῦ Διὸς Βήλου, ἢ Νίρου, τῆς Σεμιρά-
 μιδος καὶ τῶν ὑπάρχων εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἐκ χαλκοῦ πα-
 ρατάξεις καὶ κυνηγέσια».

Ἄλλὰ συντηθέστερον φαίνεται, ὅτι εἰργάζοντο οἱ Βα-
 βυλώνιοι ἀγάλματα ξύλινα περίχρυσα, περιάργυρα ἢ
 περίχαλκα, ἢτοι χρυσοῖς, ἀργυροῖς ἢ χαλκοῖς πετάλοις
 διακεκολλημένα, καὶ τοιαῦτα ἴσως ἦσαν πολλὰ τῶν ὑπὸ
 τῶν ξένων ὡς πάγια χρυσᾶ ἐκλαμβανομένων. Ὁ Ἱερε-
 μίας λέγει ⁽²⁾· «Γ.λῶσσα γὰρ αὐτῶν ἐστὶ κατεξυσμένη ὑπὸ
 τεκτόνων, αὐτὰ δὲ περίχρυσα καὶ περιάργυρα,» ὅπου ἡ λέ-
 ξις γ.λῶσσα πιθανῶς δηλοῖ τὸν ξύλινον κορμὸν, ὅθεν
 καὶ τὸ τοῦ Βηρωσοῦ ἀγάλμα ἐν Ἀθήναις λέγεται ὑπὸ
 τοῦ Ἡλινίου ⁽³⁾ *linguā inauratā*.

Τὰ δὲ ξόανα ταῦτα ἐνεδύνοτο δι' ὑφασμάτων πο-

(1) Αὐτ. 8 — (2) 1, 7. — (3) VII, 37.

ἰσχυροῦν, ὡς μαρτυροῖ εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ὁ Ἱερεμίας, ἰσχυροῦν. «Καὶ ὡσπερ παρθένω φιλοκόσμῳ, λαμβάνουσαι χρυσοῦν κατασκευάζουσι στεφάνους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν θεῶν αἰσίων, . . . κοσμοῦσι δὲ αὐτοὺς ὡς ἀνθρώπους τοῖς ἐνδύμασι, θεοὺς ἀργυροῦς, καὶ θεοὺς χρυσοῦς καὶ ξυλίνοους». Διὸ καὶ εἶπεν οἱ Θεοί, καὶ ἐκεῖ ὡς ἐν Ἑλλάδι, κοσμητὰς, ὡς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Βηρωσοῦ παρ' Ἡσυχίου ⁽¹⁾ γυνή τις καλεῖται τῆς Ἡρας κοσμήτρια.

Κυλίνοδροι.

Εὐρέθησαν δ' ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς τε Νινευὶ καὶ τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἐτέρων Ἀσσυριακῶν χωρῶν παν- πληθῆ προσέτι δείγματα τῆς μικρᾶς λιθογλυφίας τῶν Ἀσσυρίων. Τοιαῦτα δ' εἰσὶ κυρίως κυλίνοδροι ἐκ πολυτίμων λίθων, κρυστάλλου, ἀμεθύστου, ὄνυχος, ἰάσπιδος, χαλκηδονίου, αἰματίτου, ἀγάτου, μῆκος ἔχον- τες τριῶν γραμμῶν μέχρι δύο δακτύλων, καὶ κατὰ τὸν ἄξονα τετραπλημένοι, ὥστε νὰ περιάπτωνται, ἔξωθεν δὲ κεκοσμημένοι οἰκίστων, οἰκίστων τε γὰρ πάντοτε εἰργασμένων, ἀλλ' ὅμως πολλῶν ἐπιμειῶς καὶ ἀκριβῶς διαγεγραμμένων, καὶ πολλάκις συνοδευομένων καὶ ὑπὸ μικρῶν σφηνοειδῶν θρησκευτικῶν, ὡς φαίνεται, ἐπιγρα- φῶν. Παριστῶσι δὲ συνεχέστερον μὲν θρησκευτικὰ ἀντι- κείμενα, ὡς τὴν θεότητα ἀετοκέφαλον, ἢ ἰχθυόμορφον, ἢ ὑπὸ ἄλλας οἷας δῆποτε μορφᾶς, καὶ οἱ ἰδίως Βαβυ- λῶνιοι μετὰ τῶν ὀνομάτων μάλιστα τῶν θεῶν τούτων προσέτι θεότητος κατὰ τεράτων μαχομένας, ἱερεῖς ἢ βα- σιλεῖς τὴν θεότητα προσκυνοῦντας, ἐμβλήματα θρησκευ- τικά, ζῶα συμβολικά καὶ τερατόμορφα· σπανίως δ' εἰσὶ τὰ ἐπιγεγλυμμένα ἀντικείμενα ἱστορικά, ὡς βασιλεὺς θηρία ἢ ἐχθροὺς πολεμῶν. Ἐρρέθη δὲ περί τινων τῶν κυλίνοδρων, ὅτι ὡς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παριστωμένων ἀντικει- μένων ἀνήκουσιν ἤδη εἰς τὴν ἐνάτην καὶ δεκάτην π.Χ.

(1) Φ. Σεραχέρω.

ἑκατονταετηρίδα, καὶ οἱ τοιοῦτοι ἔχουσι συνήθως ἀτελεστέραν, δυσκαμπτότεραν καὶ ξηροτέραν τὴν γλυφὴν· οἱ δ' ἄριστοι ἀποδίδονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορος, καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἀποβαίνουσι κατώτεροι πάλιν τὴν ἐργασίαν, δεχόμενοι καὶ Περσικὰς παραστάσεις καὶ ἐπιγραφάς. Ὑπό τινων ὑπετέθη ὅτι ἦσαν φυλακτῆρια· διότι, ὡς καὶ οἱ Μάγοι ἐν Περσίᾳ (1), οὕτω καὶ οἱ Ἀσσύριοι θαυματουργοὺς ἀπέδιδον δυνάμεις εἰς τοὺς πολυτίμους λίθους, ἐξ οὗ καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Βήλου ὀφθαλμὸς, Βήλου λίθος, (ὁ ἄλλως Εὐμήθρας, Ἀδάδου νεφρὸς, (ἦν δ' ὁ Ἀδάδ θεὸς τῶν Συρίων). Ἀλλὰ καὶ τοιαύτη ἂν περιήπτετο εἰς τοὺς κυλίνδρους θρησκευτικῆ ἰδέα, φαίνεται ὁμως ὅτι συγχρόνως καὶ κυρίως ἐχρησίμευον ὡς σφραγίδες, ὧν μεγίστη ἦν ἡ χρῆσις παρ' Ἀσσυρίοις, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος (2), λέγων περὶ τῶν Βαβυλωνίων, ὅτι «σφραγίδα ἑκάστος ἔχει.»

Καὶ πάμπολλα δὲ μεταλλίνα, ἐλεφάντινα καὶ ὑάλινα εὑρέθησαν ἐν Ἀσσυρίᾳ κοσμήματα, ἀγγεῖα καὶ σκεύη ἐντὸς εἰδῶς, αἶον κωδῶνες, λέβητες, πινακίαι, φιάλαι, κομψοτάτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σχημάτων, καὶ συχνὰ αὐτῶν κατάγλυφα ἐξωθεν, ἔχοντα δὲ τὰς γλυφὰς ἀναλόγους πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν οἰκοδομῶν καὶ ἐπὶ τῶν κυλίνδρων. Πάμπολλα μάλιστα αὐτῶν εὑρέθησαν ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀωματίου τῶν ἐν Νιμρὸδ βασιλείων σεσωρευμένα· μεταξύ τούτων ἦσαν καὶ πολλαὶ φιλοκάλως εἰργασμένα ἐλεφάντινα ῥάβδων κεφαλαί, διότι ἕκαστος Ἀσσύριος ἐκράτει ῥάβδον. Περιέργοι δ' εἰσι καὶ λίθιναι τινες καὶ ἐπιγεγραμμέναι παραστάσεις νησῶν, χρησιμεύουσαι ὡς σταθμὰ (30 μναῖ ἢ Βαβυλώνιον ἡμιτάλαντον), καθὼς ἐπίσης φαίνεται ὅτι σταθμὰ ἦσαν μικροὶ τινες χαλκοὶ λέοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν Νιμρὸδ ἀνασκαφέντες.

(1) ΡΙ, ΧΧΧVI, 34. — (2) Α, 195.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Ζωγγραφική.

Τῆς γραφικῆς δὲ τῶν Ἀσσυρίων οὐδὲν σώζεται ἐπιμεινόν, ἐκτὸς ὀλιγίστων στιλπνῶν πλίνθων, ἐφ' ὧν ἱχνη γραφῶν μόλις φαίνονται. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι διὰ τῆς τέχνης ταύτης ἐκοσμοῦντο κατὰ μέγιστον μέρος τὰ οἰκοδομήματα τῆς Βαβυλῶνος, ὅπου, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως, τοῦ λίθου ἢ γλυπτικῆς ἤτον ὀλιγώτερον ἐν χρήσει. Εἰς τὴν τέχνην δὲ ταύτην ἀνήγοντο καὶ τὰ ποικίλματα ἃ ἐνύφαινον οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς τάπητας καὶ τὰ λοιπά των ὑφάσματα, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Φιλόστρατος (1). «Θηρίων τερατώδεις μορφάς, οἷα πακίλλουσι βάρβαροι» καὶ ὡς οἱ Μασσαγέται λέγονται ὑπὸ Ἡροδότου (2) «Ζῶα ἐαυτοῖσι εἰς τὴν ἐσθῆτα ἐγγράφειν.» Τα τοιαῦτα δὲ ὑφάσματα, διὰ τοῦ ἐμπορίου μετακομιζόμενα, καθίσταν γνωστούς ἐν Εὐρώπῃ τοὺς Ἀσσυριακοὺς τύπους οὓς εἶχον ἐνυφασμένους, δανειζόμενα αὐτοὺς ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν ἐντοιχιῶν γλυφῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐπιμεινόν ἢ τυρρηνικὴ μάλιστα τέχνη τὰ σχήματα τῶν τερατομόρφων αὐτῆς θηρίων, καὶ ἄλλας Ἀσσυριακὰς παραστάσεις.

(1) Εἰκ. Β, 21. — (2) Α, 20.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΛΑΟΙ

ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.

Ἐκ τῶν λαῶν δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἱ μὲν ἦσαν αὐτόχρημα Ἑλληνικοί, οἷον οἱ Ἴωνες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς, καὶ οὗτοι εἶχον τὴν τέχνην καθαρῶς Ἑλληνικὴν, ὀλίγον μόνον κατὰ τοπικὰς ἰδέας καὶ εἴς τις μεταρρυθμιζομένην. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ ἑλληνικοί, καὶ ὡς μιξοβάρβαροι θεωρούμενοι, φαίνονται, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ὡς ἐκ τῶν μυθευμάτων τῶν, κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς αὐτῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιοτέρης πηγῆς καταγόμενοι, ἐκτὸς ὅτι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις νέαν ἔλαβον πολλαχοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσιν· ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐδανείζοντο δι' ἐπιμιξίας καὶ ἐκ τῶν μεσογειοτέρων βαρβάρων. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι δὲ δὲν ἦσαν εἰς τοὺς λαοὺς τούτους ἄγνωστοι, ὡς ἐκτείνοντες ἐνίοτε τὰ ὄπλα τῶν μέχρις αὐτῶν. Ὁ Ἡρόδοτος (1) εἶδεν ἐν Ἰωνίᾳ στήλας τοῦ Σεσώστριδος, καὶ ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ πάπυροι Μενεφθᾶ τοῦ ἁ, καὶ Σεσώστριδος, ἀναφέρουσι τοὺς Ἴωνας καὶ Λυκίους. Ἀλλ' ἡ ἐπιβόρῃ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν λαῶν τούτων δὲν ἦτον τοσοῦτον διαρκῆς, ὥστε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι μετέδωκεν αὐτοῖς τύπον καλλιτεχνίας.

Καθ' ὅσον δὲ δείγματα τῆς τέχνης αὐτῶν ἡ σῶσον-

(1) Β, 106.

ται ἢ ἀναφέρονται, πολλαχοῦ μὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην, ἀλλοχοῦ δὲ πρὸς τὴν τῶν Ἀσιανῶν ἐθνῶν· ἔχουσιν ὁμῶς πολλάκις καὶ ἰδιόρρυθμόν τινα τύπον, συγγενῆ μᾶλλον πρὸς τὸν πανάρχαιον τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ἐν Λυδία καὶ ἐν Φρυγίᾳ οἱ τάφοι ἦσαν ὅποιοι οἱ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου περιγραφόμενοι ⁽¹⁾, καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, καὶ οἱ πολλαχοῦ τῆς Τυρρηνίας σωζόμενοι, τύμβοι ἢ σωροὶ χώματος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεγάλοι, κολλοσσιαῖοι ἐνίοτε, στρογγύλην ἔχοντες καὶ λιθίνην κρηπίδα· πολλάκις δ' ἐκτὸς αὐτῆς καὶ ἑτέρους κύκλους τοίχου μετ' ἐγκαρσίων τειχιῶν πρὸς ἐνίσχυσιν, καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τετράγωνον θύλακον εἰς ἐναπόθεσιν τῶν ὀστέων, στεγαζόμενον ἄνωθεν διὰ θόλου ἀπαρτιζομένου ὑφ' ὀριζοντίων δόμων βαθμηδὸν μειουμένων ὡς ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς θησαυροῖς. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τῶν Λυδῶν βασιλέων τάφοι παρὰ τὰς Σάρδεϊς, πόλει εἰς ἣν ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἦν ἄλλως τε γνωστῆ· διότι κατὰ ἀρχαίαν ἐπιγραφομένην ἐπιτύμβιον Κυβέλης. Τοιοῦτος ἐν Φρυγίᾳ ἦν καὶ ὁ τάφος τοῦ Μυγδονοῦ, πατρὸς τοῦ Κοροΐβου, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, αὐτῆς Ἡλείας ἐπὶ τῷ πελάγει κατὰ Πausανίαν ⁽²⁾, αὐτοῦ τοῦ Κοροΐβου, τοῦ πρώτου Ὀλυμπιονίκου, ὁ ἐν ἔτει 1846 ἀνοιχθεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Πρόκες. Τοιοῦτοι δὲ καὶ πολλοὶ ἕτεροι ἐν Πελοποννήσῳ, οὓς ὁ Ἀθηναῖος ⁽³⁾ καλεῖ «τάφους τῶν μετὰ Πέλοπος Φρυγῶν.» Τὸν μέγιστον τῶν Λυδικῶν τάφων, τὸν τοῦ Ἀλυάττου, πατρὸς τοῦ Κροΐσου (περὶ Ὀλ. 35), περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος ⁽⁴⁾, ὡς ἐντελῶς αὐτὸ ἔχοντα τοῦτο τὸ σχῆμα, περίμετρον δὲ 3800'. Ὁ τάφος οὗτος σώζεται, καὶ ἔχει ἐπὶ κορυφῆς κολλοσσιαῖον φαλλόν 43' διαμέτρου.

Ἐπιπύργον δὲ προσέτι ἐν Φρυγίᾳ, κατὰ Βιτρούβιον ⁽⁵⁾,

(1) Ἰλ. Ω, 795. — (2) Ἡλ. 8. — Ἀρκ. 26. — (3) ἸΑ. 625. — (4) Α, 93. — (5) Π, 1, 5.

ὁποῖαι καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ, κατὰ Ξενοφῶντα (1), ἀπόγειοι
κροκοίαι φρεατοειδεῖς, συγγενεῖς πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς
θσαυροὺς.

Ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἕτερον εἶδος
ἀπαντᾶται, συδ' αὐτὸ ξένον εἰς τὴν πρώτην ἐπο-
χὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν Τυρρηνίαν, οἱ ἐν καθέτω
βράχῳ ἐσκαμμένοι, οἱ ἔχοντες εἰς ἐπικόσμησιν ἀρχι-
τεκτονικὸν μέτωπον, ἐκ τῆς ξυλοδομίας τὰ στοιχειώδη
αὐτοῦ σχήματα ποριζόμενον, διότι ἔχει ἐκ τοῦ βράχου
λελαξευμένας ὡς δύο δοκοὺς ὀρθίας, ἐφ' ὧν δύο ἐγ-
κάρσιαι, συγκλίνουσαι εἰς ταπεινὸν αἶτον, μετὰ κοσμή-
ματος ἐλικσειδοῦς ἐπὶ τῆς κορυφῆς, τὴν ξυλουργίαν καὶ
αὐτοῦ ἀναπολοῦντος. Ὅλον δὲ τὸ ἐμβαδὸν εἶναι κατὰ-
γλυφον, καὶ ἡ ἀληθὴς εἴσοδος εἶναι χωστὴ κατὰ τὴν
βάσιν καὶ ἀφανής. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐν Νακολεῖᾳ τῆς
ἀνω Φρυγίας (κοιλιάδι Δουγανλοῦ, σακεῖνος τάφος τοῦ
Μίδου, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν (MIDAI ΕΑΝΑΚΤΕΙ),
λατομητὸς ἐξ ἐρυθροῦ πώρου, ἔχων μέτωπον 80' ὕψους
καὶ 60' πλάτους, καὶ ἀέτωμα κοσμούμενον διὰ μεγά-
λων ἐλίκων. Ὑπάρχουσι δὲ πλείονα αὐτοῦ καὶ ἄλλα
τάφων λατομητὰ μέτωπα, ἔχοντα ἐπίσης δύο κίονας,
θριγκὸν καὶ ἀέτωμα Ἰωνικοῦ περίπου ῥυθμοῦ.

"Ἄλλος δὲ τάφων ῥυθμὸς, ἐκ τοῦ σωραῦ κυρίως προ-
γασας, εἶναι ὁ ἔχων ἐπὶ τετραγώνου καὶ συνήθως περιστυ-
λου βάσεως πυραμίδα τετράπλευρον, ὡς ἦν τὰ ἐν Ἀλι-
καρνασσαῶ Μαυσωλεῖον, ἢ στραγγύλην, ὁποῖαι εὐρέθησαν
ἐν Κίνδῳ ὑπὸ τοῦ καὶ τὸ Μαυσωλεῖον ἀνακαλύψαντος Ἀγ-
γλου Νεύτωνος (Newton). Εἶχαν δὲ καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ
συνήθως ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς πυραμίδος ἐπίθεμα γλυ-
πτικόν.

Σπουδαιόταται δ' ἀνακαλύψεις ἐγένοντο κατὰ τὰ 1841
ὑπὸ τοῦ Ἀγγλου Φέλλωος (S. Ch. Fellows) ἐν Λυκίᾳ καὶ

(1) Ἀνάβ. Δ, 5, 25.

Παμφυλία, κυρίως πρὸς τὴν Ξάνθον καὶ Τελμισσόν, παμπληθῶν ἐγγυρίων μνημείων ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς, καὶ πόλεων ὀλοκλήρων. Οἱ τάφοι αὐτόθι εἰσὶ δύο κυρίως εἰδῶν. Τινὲς αὐτῶν πλησιάζουσιν εἰς τὸ περιγραφέν πυραμιδοειδὲς σχῆμα τοῦ Μαυσωλείου, καὶ ἔχουσιν ἀγάλματα ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τῆς βάσεως, ἐπὶ δὲ τῶν πλευρῶν ἐπιγραφαί, Λυκιακὰς διγλώσσους, ὡς ἢ ἐκ Ξάνθου εἰς τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον μετακομισθεῖσα μεγίστη, ἢ καὶ Ἑλληνικὸν τετράστιχον περιέχουσα, ἀναφερόμενον εἰς Ἄρπαγα, τὸν σατράπην Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου. Ἐκ τῶν τοιούτων τάφων τινὲς ἐπὶ τῆς βάσεως ἤτις κοσμεῖται διὰ κορωνίδος καὶ πολλὰκις δι' ἀναγλύφων, φέρουσιν ἀντὶ τῆς πυραμίδος ἐπιθεμα μιμούμενον οἰκίσκον περίστυλον, καὶ εἰς ἀέτωμα ὀξυτμήτων τόξων, οἷα τὰ γοτθικὰ, ἀπολήγον. Τοιαῦτα πολλὰ ἐν Ἀντιφέλλῳ (ΠΙΝ. Α, 1) καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Λυκίας.

Οἱ δὲ τοῦ ἐτέρου εἴδους τάφοι εἰσὶν ἐκ τῶν ἐν καθέτοις βράχοις λελαξευμένων, ἔχοντες οἱ πλείστοι, πολὺ μᾶλλον ἔτι ἢ οἱ ἐν Φρυγίᾳ, καταφανῆ τὰ σχήματα τῆς ξυλοδομίας, μετὰ πάσης ἀκριβείας πάντα τὰ καθέκαστα τῆς ξυλοδεσίας μεγάλων δοκῶν παριστῶντες, καὶ εἰκονίζοντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δύο ὁμούς, ὧν ὁ κατώτερος περιέχει τὴν θύραν ἢ μόνην, ἢ καὶ μετ' ἄλλης θύρας ψευδοῦς, ὁ δ' ἀνώτερος μικροτέρας (ψευδεῖς) θυρίδας. Ἄνω δ' ἀπολήγουσιν ἢ εὐθυγράμμως, ἢ εἰς ταπεινὸν ἀέτωμα, κοσμούμενον κάτωθεν δι' εἰδους ὀδόντων (ΠΙΝ. Α, 1, α). Οἱ τοιοῦτοι τάφοι κατακαλύπτουσι κατὰ συστήματα πλησίον ἀλλήλων, ἢ ἐπαλλήλως, μεγάλας πολλὰκις βράχων ἐκτάσεις.

Πολλὰχοῦ δ' ἀπαντῶνται καὶ ἄλλοι, ἔχοντες τὸ μέτωπον σχεδὸν καθαρῶς ἑλληνικόν, κατ' ἀνεπτυγμένον ἰωνικὸν ῥυθμὸν (ΠΙΝ. Α, 2, αὐτοὶ δὲ ζωηροτάτας περιέχοντες ζωγραφίας.

Τὰ δὲ θέατρα καὶ αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τῶν χωρῶν τούτων μετέχουσι ῥυθμοῦ ἑλληνικοῦ, διότι κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Ἑλλάδος πολλὴ ἦτον ἡ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῶν ἑλληνικῶν τόπων ἐπιμιξία.

Ἡ δὲ γλυπτικὴ καὶ ἡ γραφικὴ αὐτῶν ἀναπολοῦσι τὴν ἀρχαϊκὴν, μάλιστα ἑλληνικὴν τέχνην. Τινὰ ὅμως αὐτῶν προϊόντα δὲν φαίνονται ἀνάξια καὶ τῶν καλῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως εἰς πολυτελέστατος τάφος, ἔχων ἀναγλύφως κεκοσμημένην τὴν ζωοφόρον, εἰς δὲ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς βάσεως, ὡς ἀκρωτήρια, ἀγάλματα γυναικεῖα καὶ Νίκας.

Πρωίμως δὲ διέπρεψαν οἱ Λυδοὶ, καὶ οἱ γείτονες λαοί, εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων καὶ τοῦ ἐλέφαντος, ὡς καὶ εἰς τὴν ὑφαντικὴν, διδαχθέντες, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν ἀνατολικωτέρων Σημιτικῶν (Συριακῶν) ἐθνῶν. Ἐν Ὀμηρικῷ ἐπιγράμματι ¹⁾ κόρης ἦτις ἦν ἴσως ἰδρυμένη ἐπὶ τοῦ προῤῥηθέντος Λυδικοῦ τάφου, ἀναγινώ-

σκεταί

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι δὲ τὰ μέρη ταῦτα ἐξέλαβαν ὡς τὴν ἀρχαιοτάτην πατρίδα τῆς μεταλλουργίας, καὶ κατὰ Πλί- νιον ²⁾, ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἀπέδιδε τὴν ἐφεύρεσιν αὐτῆς εἰς τὸν Λυδὸν Σκύθην, ἃ δὲ Θεόφραστος εἰς τὸν Φρύγα Δέλαν.

Καὶ τὴν περὶ τὴν ἐλεφαντουργίαν δ' ἀρχαίαν τῶν λαῶν τούτων γνῶσιν καὶ δεξιότητα ἐμφαίνει ὁ μῦθος τοῦ ἐλεφαντίνου ὤμου τοῦ Λυδοῦ Πέλοπος· καὶ εἰς αὐτοὺς ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἡ ἱκανότης αὐτῶν μόνον τοῦ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ βάφειν τὸν ἐλέφαντα, ἐν τοῖς ἐξῆς ³⁾.

⁽¹⁾ Ἐπιγρ. 3. — ⁽²⁾ I, 57. — ⁽³⁾ Ἰλ. Δ, 141.

Ὡς δ' ὅτε τις τ' ἐλέφαντα γυνή φοίνικι μίην
Μηρονίς ἢ Κείρα, παρήϊον ἔμμεναι ἵππων.

Ἦν δ' ἡ Μαιονία ὄνομα ἡ ἐπαρχία τῆς Λυδίας.

Τέλος δὲ καὶ τῆς ζωγραφικῆς τὴν ἐφεύρεσιν ἀποδί-
δωσιν ὁ Πλίνιος εἰς ἄνδρα Λυδὸν, τὸν Γύγην. Ἀλλὰ
κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους, εἰς οὓς τί-
θεται ἡ ἐφεύρεσις τῶν διαφόρων κλάδων τῆς καλλιτε-
χνίας, οἱ λαοὶ οὗτοι τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας συμπεριε-
λαμβάνοντο εἰς τὸν γενικὸν βίον τοῦ ἀρχαιοτάτου Ἑλ-
ληνισμοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΡΟΦΟΙΝΙΚΕΣ

ΚΑΙ

ΓΕΡΑΪΔΙΣΤΑΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἀρχιτεκτονική.

Ὅμογενεῖς δὲ τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ συγγενές ἐκεῖ-
 νοῖς τὸ θρήσκευμα ἔχοντες, ἦσαν οἱ παρὰ τὴν δυτικὴν
 τῆς Ἀσίας παραλίαν ἐν τῇ Μεσογείῳ οἰκοῦντες Φοινι-
 κες, ἔθνος ἄκρως βιομήχανον, ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν,
 καὶ ἐπομένως πλούσιον, καὶ δραστηρίως ἐπιμιγνύμενον
 μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ὡς τοιοῦτον δέ, δὲν ἐδύνατο νὰ
 στερῆται καὶ αὐτὸ εἴτε ἰδίας εἴτε ἐπεισάκτου καλλιτε-
 χνίας· ἀλλὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς ὀλίγα γνωρί-
 ζομεν. Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι ἐπεδίωκεν ὀλιγώτερον
 τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν στεροσότητα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ κο-
 λοσσιαίου ἐντύπωσιν, παρὰ τὴν ἐπιπόλαιον καὶ ἐξωτε-
 ρικὴν λαμπρότητα.

Ν α ο ί.

Περὶ τῶν ναῶν ἰδίως τῆς Φοινίκης μαρτυρεῖται ὅτι
 ἦσαν κατάκοσμοι· ἀλλ' εἰκάζεται συγχρόνως ὅτι ἦσαν
 μικροί, καὶ οὐχὶ λίαν παγίως ὠκοδομημένοι, διότι ἐρεί-
 πια αὐτῶνδὲν σώζονται, πλὴν ἐγὸς καὶ μόνου, τοῦ τῆς

Ἀστάρτης ἢ Ἀφροδίτης, ἐν Πάφῳ τῆς Κύπρου, ἣτις ἀρχαιότατα εἶχεν ἀποικίαν Φοινίκων. Ἐξ αὐτῶν δέ, ὡς καὶ ἐκ νομισμάτων ἐφ' ὧν εἰκονίζεται ὁ αὐτὸς ναὸς, φαίνεται ὅτι τὸ τέμενος αὐτοῦ συνίστατο ἐξ αὐλῆς 100 βήματα πλάτος καὶ 150 μῆκος ἐχούσης, διηρημένης δὲ διὰ μεσοτοίχου εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν ἐξωτερικὸν ἐκόσμετο στοᾶ, εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ὑψοῦτο ὁ ναὸς, μικρὸς τὰς διαστάσεις, ἔχων σηκὸν ὑψηλότερον τῶν δύο πλαγίων θαλάμων, μετὰ παραθύρων εἰς τὴν διαιροῦσαν κάθετον ἐπιφάνειαν, ὡς εἰς τινὰ αἰγυπτιακὰ οἰκοδομήματα. Ἦσαν δ' οἱ πλάγιοι οὗτοι θάλαμοι ὑπόστυλοι. Εἰς δὲ τὸ αὐτὸν ἀνέκειτο τὸ ἄγαλμα τῆς Θεοῦ, ἐν σχήματι κίονος ὀξέος, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ πολυφώτων λυχνούχων. Πρὸ δὲ τῆς εἰσοδοῦ ἴσταντο δύο κίονες ἢ ἐβελίσκοι ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐμπρὸς αὐτῶν διηρεῖτο διὰ κιγκλίδων ἡμικυκλικῶς ὁ περιστρεφὼν τῆς Θεοῦ.

Ἄλλοι δὲ περιφραστοὶ ναοὶ τῶν Φοινίκων μνημονεύονται ὁ ἐν Γαδείροις τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ἐν Τύρῳ ὁ τοῦ Ἡρακλέους, ὁ τοῦ Διὸς καὶ ὁ τῆς Ἀστάρτης, οὗς κατ' Ἰώσηπον, ἡ μάλιστα κατὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένους⁽¹⁾ Δῖον καὶ Μενανδρον, ὠκοδόμησεν ἐπὶ Σολομῶντος ὁ Εἴρωμος, κοψὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου διὰ τὰς ὀροφιαίας δοκοὺς, καὶ ἐνθεῖς χρυσοῦς κίονας. Παμπάλαιον ναὸν τοῦ Ἀπολλωνος μετὰ κεδρίνων δοκῶν ἀναφέρει καὶ ὁ Πλίνιος⁽²⁾ ἐν Ἰτύκῃ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐν δὲ Καρχιδόνι μνημονεύεται ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως λαμπρὸς ναὸς, καὶ ἕτερος τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἔχων τοὺς τοίχους χρυσοῖς πετάλοις διακεκολλημένους. Ἦν δὲ καὶ ὁ λιμὴν τῆς πόλεως ταύτης περιφανῆς, καὶ κατεκοσμεῖτο περίξ Ἴωνικῇ στοᾷ, τοῦ ἀσιατικοῦ πάντως Ἴωνικοῦ ῥυθμοῦ.

(¹) Κατ' Ἀππίων. Α, 17, 18, — (²) 16, 79.

Ἐκ τοῦ Στράβωνος ⁽¹⁾ δὲ μανθάνομεν προσέτι ὅτι αἱ οἰκίαι τῶν Φοινίκων ἦσαν πολυώροφοι, ὡς αἱ τῶν Βαβυλωνίων.

Ναὸς Σολομῶντος.

Ἐπεκράτει δ' ἡ Φοινικικὴ τέχνη καὶ παρὰ τοῖς γείτοσι τῶν Φοινίκων, καὶ μεσημβρινῶς αὐτῶν οἰκοῦσιν Ἰσραηλίταις. Καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ οἰκοδομήματα συνέκειντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ δοκῶν ξυλίνων ἐπικοσμημένων διὰ μεταλλίνων ἐλασμάτων. Εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῶν ποιμένων, ὁ περιέχων τὴν κιβωτὸν, ἦν κατεσκευασμένος ἐκ κινητῶν σανίδων κεκαλυμμένων διὰ ταπήτων. Ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Σολομῶν ὠκοδόμησε κατὰ τὴν γραφὴν ⁽²⁾ καὶ κατ' Ἰώσηπον ⁽³⁾ ναὸν, κατὰ τοῦτο διαφέροντα τῶν Φοινικικῶν, ὅτι ἦν μέγας σχετικῶς, καθ' ὃ ἀφιερούμενος εἰς τὸν μέγιστον θεόν· « Ὅτι μέγας ὁ Θεὸς ἡμῶν παρὰ πάντας τοὺς Θεοὺς » καὶ « Ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐ φέρουσιν αὐτοῦ τὴν δόξαν ⁽⁴⁾. Πρὸς ἀνέγερσιν δ' αὐτοῦ μετεκαλέσατο ἀρχιτέκτονα καὶ οἰκοδόμους ἐκ Φοινίκης, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν ταυτότητα τῆς Φοινικικῆς καὶ Ἰουδαϊκῆς τέχνης, καί, ὡς διηγοῦνται αἱ γραφαί, κατέστησεν ἐπὶ τῆς λατομίας καὶ ὑλοτομίας 150 χιλ. ἀνδρῶν. ⁽⁵⁾ Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἰσοπέδωσε τὸ ἔδαφος τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ ἀνήγειρε τὸν ναὸν, προσχώσας 400 πήχεων φάραγγας, καὶ περιαγαγὼν ἀναμφιβόλως τεχνητὸν πρόχωμα, οἷον ὑπῆρχε καὶ ὑφ' ὅλα τὰ ἀσσυριακὰ οἰκοδομήματα. Ἔδωκε δ' εἰς τὸν ναὸν 60 πήχεων μῆκος, 20 πλάτος καὶ 30 ὕψος, καὶ πέριξ ὠκοδόμησε τρεῖς δόμους ἐπαλλήλων ὑπερώων οἰκημάτων. Πρὸ δὲ τῆς εἰσοδοῦ

(1) Ιστ, σ, 361 — (2) Βασιλ. Γ, 7. — Παραλειπ. Β, 2 — Ἰεζεκιήλ, μά. 6. — (3) Ἰουδ. ἀρχ. Γ, 32 — Η, 3, 9, — Ἰουδ. ἄλ. ε, 5, 1. — (4) Παραλ. Β, 2, 5. — (5) Βασιλ. Ε, 15.

προσέθηκεν αὐτῷ, ἡ πυλῶνα πυργοειδῆ, ἔχοντα 20 × 10 πήχεις μῆκος καὶ πλάτος, καὶ 120 πήχεις ὕψος, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔστησε δύο χαλκοῦς κίονας 35 πήχεις ὑψηλοῦς, μεθ' ὠραίων κιονοκράνων, ἐχόντων 5 πήχεων ὕψος, καὶ ὠνόμασε τὸν μὲν κατόρθωσιν, τὸν δὲ ἰσχὺν (ἰαχὴν καὶ βοαί). Ἦσαν δ' οἱ τοῖχοι τοῦ ἱεροῦ ἔσωθεν κεκαλυμμένοι διὰ ξύλων κεδρίνων, τετορευμένων μετὰ διαφόρων ἐπιχρύσεων γλυφῶν, καὶ κοσμουμένων διὰ χρυσῶν ἐλασμάτων καὶ λίθων πολυτίμων, ὡς λέγεται ἐν τῇ γραφῇ. ⁽¹⁾ « Καὶ τὸν οἶκον τὸν μέγαν ἐξύλωσε ξύλοις κεδρίνοις, καὶ κατεχρύσωσε χρυσίῳ καθαρῷ, καὶ ἔγλυψεν ἐπ' αὐτοῦ φοίνικας καὶ γαλαστὰ, καὶ ἐκόσμησε τὸν οἶκον λίθοις τιμίαις, εἰς δύοξαν κ. τ. λ. Καὶ ἀλλαγῶν ⁽²⁾ « Καὶ ὅλον τὸ ἔσω τοῦ δαβείρ ἐπέτάλωσε τῷ χρυσίῳ. Ὅλος δ' ὁ ναὸς περιεστοιχίσθη ὑπὸ δύο προαυλίων, τοῦ τῶν ἱερέων, καὶ τοῦ προαυλίου τοῦ λαοῦ, μέχρις οὗ ὁ Ἡρώδης προσέθηκε καὶ ἄλλο τρίτον, τὸ τῶν Ἐθνικῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἦτοι ξυλίνῃ, τορευτῇ καὶ ἐπιχρυσωμένῃ ἦν καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ μαρτυρίου καὶ ὁμοίως ξυλῖνοι κεχρυσωμένοι μετὰ χρυσῶν κιονοκράνων καὶ ἀργυρῶν βάσεων, οἱ κίονες τῆς σκητῆς τοῦ μαρτυρίου, ἦτις ἄλλως συνέκειτο ἐκ ποικίλων ταπήτων μετὰ Χερουβὶμ ἐνουφασμένων κατὰ τὰ ἀσσυριακὰ ὑφάσματα, καὶ κρεμομένων εἰς χρυσοῦς κρίκους ⁽³⁾. Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων, ἐπεκόσμουσαν πολλάκις, φαίνεται, τὰς μεγάλας οἰκίας καὶ τὰ διάφορα λαμπρὰ σκεύη πλάκες ἐλεφάντιναι· ὥστε καὶ ἐν τῇ Γραφῇ ⁽⁴⁾ λέγεται· « Ἀγαάβ . . . οἶκον ἐλεφάντινον ὠκοδόμησε » καὶ ἀλλαγῶν ⁽⁵⁾· « Ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς (Σολομὼν) θρόνον ἐλεφάντινον μέγαν, καὶ περιεχρύσωσεν αὐτὸν χρυσίῳ δοκίμῳ . . . , καὶ δύο λέοντες

⁽¹⁾ Παραλ. Β, 3, 5, — ⁽²⁾ 6, 22. — ⁽³⁾ Ἐξοδ. 25, — 27. — ⁽⁴⁾ Βασιλ. 22, 39. — ⁽⁵⁾ Αὐτθ. 1, 18, 20.

τεχνικότες παρὰ τὰς χεῖρας, καὶ δώδεκα λείοντες ἐστῶτες ἐκεῖ
ἐπὶ τῶν ἐξ ἀναβαθμῶν ἔρθεν καὶ ἔκθεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Πλαστική.

Καὶ εἰς τὴν πλαστικὴν δὲ τῶν Συριακῶν ἔθνῶν ἐπε-
κράτει ὁ αὐτὸς τεχνικὸς τρόπος τῆς ἐπικολλήσεως
χρυσῶν πετάλων ἐπὶ τοῦ ξύλου, ὅστις ἀπετέλει παρ’
αὐτοῖς τὸ κοσμητικὸν μέρος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ
ὃν εἶδαμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις.

Βαιτύλια.

Τὰ ἀρχαιότερα αὐτῶν ἀγάλματα, λατρευόμενα ὡς
θεοί, ἦσαν ἀμορφοὶ λίθοι, κωνοειεῖς καὶ κωνόμορφοι, τὰ
καλούμενα βαιτύλια ἢ βαιτύλια, πιθανῶς ἐκ τῆς
Ἑβραϊκῆς λέξεως beth-el (οἶκος θεοῦ, οἷον τοιαῦτα βε-
θαίως ἀνηγείροντο εἰς ἱεροὺς τόπους, εἰς οἴκους θεοῦ
καθ’ Ἑβραϊκὴν ἔκφρασιν. Οὕτως ὁ Ἰακώβ, ἐγερθεὶς μετὰ
τὸ ὄνειρόν του, «εἶπεν ὡς φοβερός ὁ τόπος οὗτος· οὐκ ἔστι
τοῦτο, ἀλλ’ ἡ οἶκος θεοῦ Καὶ ἀνέστη Ἰακώβ τὸ πρωῒ,
καὶ ἔλαβε τὸν λίθον, ὃν ἔθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ,
καὶ ἕστησεν αὐτὸν στήλην καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον
αὐτῆς. Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου οἶκον
θεοῦ» (1). Ἐν Φοινίκῃ, ἰδίως ἐν Καρχηδόνι, ἐλατρεύετο
τὸ βαιτύλιον τῆς Παφίας θεοῦ, καλούμενον Ὀμφαλός,
ὡς ὁ ὅμοιος λίθος ἐν Δελφοῖς· διότι ἐκ Φοινίκης μετη-
νέχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ λατρεία ἢ καὶ τὸ ὄνομα τῶν
βαιτύλων, ἐφαρμοσθὲν ἴσως εἰς ἐγγώριον θρήσκευμα,

(1) Γεν. ΚΗ, 17.

ὥστε καὶ ἐξελήφθη ἡ λέξις ὡς παραγομένη ἐκ τῆς Βαίτης, τοῦ καλύπτοντος δῆθεν δέρματος τὸν ὑπὸ τῆς Ἑρέας τῷ Κρόνῳ δοθέντα λίθον (1).

Ἀγάλματα.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμιξίας μετ' ἄλλων λαῶν ὀπαδῶν τῆς πολυθείας παρεδέχθησαν κατ' ὀλίγον οἱ Συροφοίνικες καὶ ἄλλας θεῶν παραστάσεις, καὶ ἔκτοτε τὰ συνήθη αὐτῶν καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀγάλματα ἦσαν, ὡς καὶ τὰ τῶν Βαβυλωνίων, ξύλινα, διὰ πετάλων μετάλλου, ἢ δι' ἐλέφαντος ἢ δι' ἤλεκτρου διακεκολλημένα. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ δύο ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ Χερουβίμ, χρυσᾶ, τορευτὰ (2), περιγραφόμενα ὑπὸ τῶν ὑπομνηματιστῶν τῆς Γραφῆς (3) ὡς πτερωτὰ, κεφαλὴν μὲν ἀνθρωπίνην, σῶμα δὲ λέοντος ἢ ταύρου ἔχοντα, ὡς τὰ Ἀσσυριακὰ ἐμβλήματα. Ταύτην τῶν ἀγαλμάτων τὴν κατασκευὴν περιγράφει καὶ ὁ Ἡσαίας (4), κηρύττων ὅτι οὐδὲν ὁμοίωμα εἶναι ἄξιον τοῦ Θεοῦ. «Μὴ ἐκεία ἐποίησε τέκτων, ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσὸν περιεχρύσωσεν αὐτὸν... Ξύλον γὰρ ἄσηπτον ἐκλέγεται τέκτων» κτλ. Οὕτω καὶ κατωτέρω (5), ἐλέγχων τοὺς προσκυνούντας ξυλίλους θεοὺς, ἐπιφέρει· «Ἐκλεξάμενος τέκτων ξύλον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ, καὶ ἐν κόλλῃ ἐρρύθμισεν αὐτό. . . . καὶ ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρὸς, καὶ ὡς ὠραιότητα ἀνθρώπου» κτλ. Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀφορμὴν ἔτι εὐκρινέστερον ὁ Ἱερεμίας (6)· «Ξύλον ἐστὶν ἐκ τοῦ δρυμοῦ ἐκκεκομμένον, ἔργον τέκτονος, καὶ χώνευμα, ἀργιρίῳ καὶ χρυσίῳ κεκαλλωπισμένα ἐστὶν ἐν σφύραις, καὶ ἡλοῖς ἐστερέωσαν αὐτά.»

(1) Ἡσύχ. φ. Βαίτυλοι. — Ἰδ. Thiersch, Epoch. 41. Anm. — (2) Ἐξόδ. ΚΕ, 18. — (3) Kalmet, dict. de la Bible. — (4) Μ, 19. — (5) ΜΔ, 13. — (6) 1, 3.

Μεταλλουργία. Ὑφαντική.

Τὰ ἔθνη ταῦτα ἐγνώριζον τὴν τέχνην τοῦ διαχέειν, χωνεύειν μέταλλα ἔργα, καὶ ὠραῖα ἢ ὑπερμεγέθη γυγεία, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τῶν χαλκῶν σκευῶν, λεβήτων, φιαλῶν καὶ κρόνων τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅσα ὁ Φοῖνιξ Χειράμ (ὁ Εἴρωμος) «ἐχώνευσεν ἐν τῷ πάχει τῆς γῆς» (1). Τοιοῦτου εἶδους ἦν καὶ ὁ ἐκ Σιδόνης ἀργυροῦς κρατῆρ, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν Ὀμήρῳ (2).

« Ἀργύρεον χρητῆρα τετυγμένον· ἔξ δ' ἄρα μέτρα χάνδαρεν, αὐτὰρ κάλλιει ἐνίκα πᾶσαν ἐπ' αἴαν πολλόν· ἐπεὶ Σιδόνες πολυδαίδαλοι εὖ ἤσκησαν, Φοίνικες δ' ἄγον ἄνδρες ἐπ' ἠεροειδέα πόρτον.»

Καὶ ὁ Λίβιος (3) δὲ καὶ ὁ Πλίνιος (4) ἀναφέρουσι Φοινικικὰς ἀσπίδας μετ' ἐπιστήμων ἐπειρασμένων καὶ καθ' Ὀμήρον ἢ πανοπίαν τοῦ Ἀγαμέμνονος ἦν ἐκ Κύπρου. Δὲν φαίνεται ὅμως, τοῦλάχιστον δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις, ὅτι τὴν τέχνην ταύτην τοῦ χωνεύειν μέταλλα μετεχειρίζοντο οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι καὶ εἰς κατασκευὴν ἀνδριάντων. Πολλάκις δ' οἱ κατεργαζόμενοι τὰ πολύτιμα μέταλλα ἤσκουν συγχρόνως καὶ τὴν τέχνην τῆς σφραγιδογλυφίας καὶ λιθοκολλήσεως, ἐτι δὲ καὶ τῆς ὑφαντικῆς πολυτελῶν καὶ ποικίλων ὑφασμάτων καὶ ταπήτων. Οὕτω κατὰ τὴν Γραφὴν (5), ὁ οἰκοδομήσας τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος Φοῖνιξ Χειράμ λέγεται «εἰδὼς ποιῆσαι ἐν χρυσίῳ καὶ ἐν χαλκῷ καὶ ἐν σιδήρῳ καὶ ἐν λίθοις καὶ ξύλοις καὶ ὑφαίνειν ἐν τῇ πορφύρᾳ καὶ ἐν τῇ Ὑακίνθῳ καὶ ἐν τῇ βύσσῳ καὶ ἐν τῷ κοκκίνῳ καὶ

(1) Βασιλ. Γ, 7, 49. — (2) Ἰλ. Ψ. 741. — (3) 25, 24. — (4) 35, 4. — (5) Παραλ. Β, 2, 14.

γ.λύψαι γ.λυφάς.» Καὶ περὶ τῶν ἐπωμιδῶν τῶν ἀρχιερέων λέγεται ἀλλαχοῦ (1). «ἔργον λιθουργικῆς τέχνης, γ.λύμμα σφραγίδος, διαγ.λύψεις τοὺς δύο λίθους.» Καὶ συνεχῶς, οἷον ἐν Ἰεζεκιήλ (2), ἀπαριθμοῦνται διάφοροι πολύτιμοι λίθοι «Πάντα λίθον χρησιτὸν ἐνδέδεσαι, σάρδιον, τοπάζιον, καὶ σμάραγδος, καὶ ἄνθρακας, καὶ σάπφειρον, καὶ ἰασπιν, καὶ ἀργύριον, καὶ χρυσίον, καὶ λιγύριον, καὶ ἀχάτην, καὶ ἀμέθυστον, καὶ χρυσόλιθον, καὶ βηρύλλιον, καὶ ὀνύχιον.» Παραπετάσματα δὲ ποικίλα καὶ πλούσια περιγράφονται, ἐν ἄλλοις, τὰ τῆς Σκηνηῆς τοῦ μαρτυρίου· καὶ «σιδορίους πέπλους παμποικίλους» ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος (3).

*Ἐνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποικίλοι ἔργα γυναικῶν
Σιδωρίων, τὰς αὐτὰς Ἀλέξανδρος θεοειδῆς
ἤγαγε Σιδωρίηθεν, ἐπιπλῶς εὐρέα πόρτον.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Λιθουργικὸν δὲ καλλιτέγνημα οὐδὲν αὐτῶν ἀπαντᾶται ἢ ἀναφέρεται, πλὴν κολοσσιαίου τινὸς λιθίνου ἀγγείου ὠοειδοῦς, ἔχοντος 30' περίμετρον, τέσσαρας λαβὰς καὶ ταῦρον ἐπειργασμένον. Τοῦτο σώζεται εἰς Ἀγαθοῦντα, τὴν νῦν Λεμισσὸν τῆς Κύπρου, ὅπου εὐρέθη καὶ ἀνάγλυφον παριστῶν ἄνδρα νευρώδους καὶ βαρείας σωματικῆς μορφώσεως, ἀνῆκον δὲ μᾶλλον, ὡς φαίνεται, καὶ ὡς ἀποδεικνύουσι καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν τέχνην.

Ἀνάγλυφά τινα, Φοινικικὰς ἢ μᾶλλον διγλώσσους ἐπιγραφὰς ἔχοντα, εὐρέθησαν ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' αὐτὰ εἰσὶν ἐργασίας ἑλληνικῆς, ἐπιτάφιοι ἀνδρῶν Φοινίκων. Ἐν ἑξ αὐτῶν ἐπιγεγραμμένον Ἑλληνιστὶ «Εἰρήνη Βυ:

(1) Ἐξ οδ. ΚΗ, 11. — (2) ΚΗ, 13. — (3) Ἰλ, Ζ, 28.

ἔντιά,» ἔχει καὶ Φοινικικὴν ἐπιγραφὴν, ἣν οἱ Φοινικο-
 λογοὶ ἐξήγησαν ὡς μετάφρασιν τῆς ἑλληνικῆς. Ἄλλ'
 ἐξ αὐτῶν, ὁ Γάλλος στρατηγὸς Δυνίνιετ, οὕτω τὴν
 μετάφρασεν· «Ὁ αἰετὸς ἀπέπτη, ἤχησαν τὰ πτερά του, ἐφώσ-
 ρισε, κατέπληξε κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.»

Τέλος ἐθεωροῦντο οἱ Φοίνικες ὡς ἐφευρεταὶ τοῦ ὑέ-
 λου, καὶ περὶ ὑελουργείων αὐτῶν ὁμιλεῖ ὁ Στράβων.

Τύπος.

Ἐπειδὴ ὅμως ὅλων τῶν πλαστικῶν τούτων ἔργων
 οὐδὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, διὰ τοῦτο ἀδύνατον νὰ
 προσδιορίσωμεν κατὰ πόσον ἦν ἀνεπτυγμένον παρὰ τοῖς
 Συροφοίνιξι τὸ ἀληθὲς αἶσθημα τοῦ καλοῦ, καὶ ὅποιος
 ἦν ὡς πρὸς τὸν τύπον ὁ τῆς τέχνης αὐτῶν χαρακτήρ.
 Ἐκ δὲ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν εἰδήσεων
 ἐξάγεται ὅτι ἔχαιρον εἰς τεραστίαις συνθέσεσι ἀνθρώπων
 μετὰ θηρίων, ἢ τοῦλάχιστον ἀνθρώπων ἐπιβαινόντων
 ἐπὶ θηρίων. Οὕτως εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας Ἀζω-
 τον καὶ Ἀσκάλωνα ἐλατρεύοντο οἱ εἰμίονες ὁ Δαγῶν
 καὶ ἡ Ἀτέργατις, ἐξ ἡμισείας ἄνθρωποι καὶ ἐξ
 ἡμισείας ἰχθύς, ὡς ἐν Βαβυλῶνι ὁ Ὅσανης. Καὶ ἐν Φοι-
 νικῇ τοιαύτη περίστατο ἡ ἡρώϊς Δερκετῶ, ἡ λεγομένη
 μήτηρ τῆς Σεμιράμιδος κατὰ Λουκιανὸν ⁽¹⁾. «Δερκετοῦς
 δὲ εἶδος ἐν Φοινίῃ ἐθεησάμηρ, θέημα ξέρον. Ἡμισὴ μὲν
 γυνή, τὸ δὲ ὅκισον ἐκ μηρῶν εἰς ἄκρους πόδας ἰχθύος οὐρὴ
 ἀποτείνεται. Εἰς δὲ τὸν μέγαν ναὸν τῆς ἐν Συρίᾳ σχε-
 δὸν Ἑλληνίδος πόλεως, τῆς Ἱεραπολεως, διηγεῖται
 αὐτόθι παλιν ὁ Λουκιανὸς ⁽²⁾, ὅτι ὁ μὲν Ζεὺς ἐκάθητο
 ἐπὶ Ταύρων, τὴν δὲ Ἥραν, κοσμουμένην παντοίοις πο-
 λυτίμοις λίθοις ἐξ Ἰνδιῶν, Αἰγύπτου, Βαβυλωνίας κλ.
 καὶ ἔχουσαν σύμβολα διαφόρων ἄλλων θεαινῶν, ὡς

(1) π. Συρ. Θεοῦ 14. — (2) Αὐτ. 31.

signum pantheum, ἔσυρον λέοντες, καθ' ὃν τρόπον φαίνονται παριστάμενοι οἱ δύο σῦτοι θεοὶ καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἱεραπόλεως. Τὸν αὐτὸν τέλος ρυθμὸν εἶχε καὶ ἐν Καρχηδόνι ἢ Οὐρανία Ἦρα.

Παρίστων δὲ προσέτι τὸ θαυματουργὸν τῆς θείας δυνάμεως διὰ τινῶν ἀμόρφων καὶ ναυλωδῶν εἰδωλίων, Παταϊκῶν καλουμένων. Ταῦτα σῦτω περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐν Μέμφει Ἡφαίστου, ὃν κατεγέλασεν ὁ Καμβύσης (1). «Ἔστι γὰρ τοῦ Ἡφαίστου τῶγαλμα τοῖσι Φοινικητοῖσι Παταϊκοῖσι ἐμφερέστατον, τοὺς οἱ Φοίνικες ἐν τῆσι πλώσῃσι τῶν τριήρων περιάγουσι . . . πυγμαίου ἀνθρώπου μίμησις ἐστίν.» Καθ' Ἡσύχιον (2) ὁ Ἄδωνις ἐν Κύπρῳ παρίστατο ἐν σχήματι Παταϊκοῦ, καὶ ὁ Ἀθηναῖος (3) ἀναφέρει ἀγαλμάτιον ἀρχαῖον (Ὀλ. 23), σπιθαμιαῖον τῆς Ἀφροδίτης ἐκ Πάφου.

Στηριζομένη δ' ἡ ἰσχυρία τῶν λαῶν τούτων εἰς ἀσελγήτη φυσιοκρατείαν, εἶχε ὡς ἐν τῶν κυριωτέρων αὐτῆς ἐμβλημάτων καὶ τὸ τοῦ φαλλοῦ σημεῖον, ὡς ὁμοίως καὶ τὸ τῆς ἰσχυρίας σύμβολον. Εἰς τοῦ ἐν Ἱεραπόλει ναοῦ τὰ προσκείμενα ἴσταντο, κατὰ Λουκιανὸν (4), δύο κολοσσιαῖοι φαλλοὶ 180' ὑψηλοὶ, καὶ ἄλλοι ὅμοιοι ἀλλαχοῦ τῆς Συρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, καὶ ἴσως ἐκεῖθεν ἐπεκράτησεν ἢ γρήσιν τοῦ σημείου τούτου καὶ ἐν Ἑλλάδι, μάλιστα ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐπὶ οἰκοδομημάτων ἐφ' ὧν ἐθεωρεῖτο ὡς μαγικὴν τινα δύναμιν ἔχον πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασιλείας. Εἰς δὲ τὴν Ἀμαθοῦντα τῆς Κύπρου ἀναφέρεται Ἀφροδίτη διφυής, ἡ πρώτη ἰδέα Ἑρμαφροδίτου. Αἰτιαῦται δυσειδαίμονες καὶ βδελυραὶ παραστάσεις ἦσαν βεβαίως ξένα εἰς τὸν καθαρωτέραν ἠθικαίαν ἔχοντα λαὸν τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ἤττον ὅμως ὑπέκυψε πολλάκις καὶ τῶν Ἑβραίων, καὶ μάλιστα τῶν ὑμνωδῶν αὐτῶν, ἢ

(1) Γ, 37. — (2) Φ. Πυγμαίων. — (3) ΙΕ, 675. — (4) Αὐτ.

φαντασία εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν πολυμόρφων συνθέσεων
αὐτῶν, καὶ πολλάκις ἡ ποίησις τῶν εἰς τὰς περιγρα-
φὰς τῆς θηρεύει ἤττον τὸ πλαστικὸν κάλλος παρὰ τὴν
ὑπερφυσικὴν συναρμογὴν παντοίων καὶ συμβολικῶν εἰ-
ρηκόνων, ἀμελοῦσα πολλάκις τὰ ὅρια τοῦ φυσικῶς δυ-
νητοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΙΑΝΑ ΕΘΝΗ.

(ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Εἰσαγωγή.

Τὰ δὲ κατ' ἀνατολὰς τοῦ Τίγριτος καὶ μέχρι τῆς Ἰνδικῆς οἰκοῦντα ἔθνη, τὰ καλούμενα Ἀριανὰ ἢ Ἀριοὶ καθ' Ἡρόδοτον (1) καὶ Στράβωνα (2), Ἀριὲ δὲ ἢ Ἰρὰ κατ' ἐγγωρίους ἐπιγραφάς, καὶ περιλαμβάνοντα τοὺς Πέρσας, τοὺς Μήδους, τοὺς Βακτριανοὺς καὶ τοὺς κυρίως Ἀριανούς, καίτοι παντάπασι διάφορα τῶν Συριακῶν ἔθνῶν κατέτεθησαν, ἤθη καὶ γλῶσσαν, εἶχον ὁμῶς τὴν τέχνην συγγενῆ τῆς Ἀσσυριακῆς, ἧς καὶ ἀπλῆ μετάπλασις εἶναι ἢ ἐν Περσίᾳ ἀπαντωμένη. Τοῦτο δὲ προέρχεται ἐκ δύο, ὡς φαίνεται, αἰτιῶν συγχρόνως: πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι τὸ μέγα Ἀσσυριακὸν κράτος, ἐμπεριλαμβάνον καὶ τὴν Βαβυλῶνα, ἐξετείνετο πρὸ τῶν 750 π. Χ. ἐπὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Ἀριανῆς· ἀλλ' ἐπικρατησάντων μετὰ ταῦτα τῶν Μήδων, ἐξ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλῶνος μετέβη ἡ ἐξουσία καὶ τῆς πολυτελείας ἢ ἕξις καὶ ὁ τρόπος εἰς Ἐκβάτανα, καθὼς ἐπὶ Κύρου πάλιν (550 π.Χ.), ὅταν κέντρον τῆς ἀρχῆς ἐγένοντα τὰ Σοῦσα καὶ ἡ Περσαίπολις, μετηγάστευσεν ἐκεῖσε ἡ τέχνη ἐξ Ἐκβατάνων, καὶ διέμεινεν ἐπὶ δύο ἑκα-

(1) Ζ. 62. — (2) ΙΕ, 311.

τονταετηρίδας, μέχρις οὗ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν ἀνέ-
 τρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐκ τῆς τοιαύτης μετὰ τῶν Ἀσ-
 συρίων σχέσεως πηγάζει ἡ ἐπικρατοῦσα παρ' Ἀρίοις
 λατρεία τῆς θηλείας φύσεως, ὑπὸ τὸ ἔμβλημα Ἀφροδί-
 τῆς ἐν τοῖς πλανήταις, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μίτρας* παρὰ
 Πέρσαις ⁽¹⁾ καὶ *Αἰρης* (Anahid) παρὰ Μήδοις καὶ Ἀρμε-
 νίοις, ἣν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκφράζουσιν αἱ ὑποτιθέμεναι ἐκ-
 στρατεῖαι τῆς Δερκετοῦς καὶ τῆς Σεμιράμιδος μέχρι Μι-
 κρᾶς Ἀσίας καὶ μέχρι Βακτριανῆς. Ἡ δ' ἄλλη αἰτία
 εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία τῶν Ἀρίων ἐπιχώριος θρησκεία, ὡς
 τοῦ φωτὸς λατρεία δυαδική, δηλ. τὴν καλὴν συνάμα
 καὶ τὴν κακὴν αὐτοῦ ἐποψιν ἀφορῶσα, ἦν ἀνεπίδεκτος
 τεχνικῶν παραστάσεων, καὶ ἀπέτρεπεν ἀπ' αὐτῶν τὸ αἰ-
 σθημα. Ῥητῶς μάλιστα ὁ Ἡρόδοτος ⁽¹⁾ περιγράφει τοὺς
 Πέρσας ὡς « Ἀγάλματα καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς οὐκ ἐν νό-
 μῳ ποιευμένους ἰδρύνεσθαι », καὶ προσθέτει ὅτι « Οὐκ ἀν-
 θρωποφνείας ἐνόμισαν τοῖς θεοῖς ». Ἀλλ' ὅταν μεγαλυν-
 θέντες ἠσθάνθησαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνάγκην εἰκαστικῶν
 τεχνῶν, ὅπως ὑπερετεῖον τῆς αὐτῆς τῆς πολυτέλειαν,
 τότε ἐδέχθησαν αὐτὰς ἐξωθεν, καὶ προχειρότερον δὲν
 ἠδύνατο νὰ τὰς εἰσαγάγῃσιν, ἢ ἐκ τῆς ὁμορου Ἀσσυ-
 ρίας, μεθ' ἧς τοὺς συνεθεον τοσαῦτα σχέσεις καὶ παρα-
 δόσεις. Ἡ δ' οὕτω τὴν γέννησιν λαβοῦσα Περσικὴ τέ-
 χνη ἐξετάθη μετὰ τῶν Περσικῶν ὀπλων εἰς μέγα μέρος
 τῆς τότε γνωστῆς Ἀσίας.

(1) Ἡρόδ. Α, 131.— (2) Ἡρόδ. Αὐτόθι. Λατρεία Περσῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀρχιτεκτονική.

Ἐπί λόφου ὑψηλοῦ ἰδρυμένη ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἐκ-
 βατάνων ἢ Ἀγρόχτάνων, τῆς ἐν ἔτει 715 π. Χ.
 ὑπὸ Δηϊόκου κτισθείσης πρωτεύουσις τῶν Μήδων, συν-
 ἔκειτο ἐξ ἑπτὰ ἐπαλλήλων κυκλικῶν φρουρίων, καὶ εἶ-
 χε, καθ' Ἡρόδοτον (1), ἕτερον ἕτερον κύκλω ἐνεστεῶτα η,
 ὥστε ἐκάστου κύκλου αἱ ἐπάλξεις ὑπερεῖχον ὑπὲρ τὰς
 τοῦ κατωτέρου. Καὶ τοῦ μὲν μεγίστου τείχους ἡ περί-
 μετρος ἦν ἴση τῇ τῶν Ἀθηνῶν, δηλ. 50 σταδίων, τοῦ
 δ' ἀνωτάτου ἐκ μόνων ἑπτὰ (2), καὶ πάντα τὰ τείχη
 ἦσαν διὰ διαφορῶν ἀνθρώπων χρωμάτων βαμμένα, ἦτοι,
 καθ' Ἡρόδοτον, « τοῦ μὲν πρώτου κύκλου αἱ προμαχώνας
 εἰσι λευκοί, τοῦ δὲ δευτέρου μέλαρες, τρίτου δὲ κύκλου φοι-
 κίκεα, τετάρτου δὲ κνάκεια, πέμπτου δὲ σαφθαράκινα . . . δύο
 δ' οἱ τελευταῖοι . . . ὁ μὲν κατηγυρωμένον, ὁ δὲ κατακεχρυσω-
 μένον εἶχον τοὺς προμαχῶνας ». Πέραξ δὲ τοῦ ἔξω τεί-
 χους ἐξετείνετο ἡ λοιπὴ πόλις ἀτείχιστος· ὥστε τὸ ὅ-
 λον ἀπετέλει ἐκπληκτικωτάτην ἐντύπωσιν κολοσσαϊκῆς
 πολύχρου πυραμίδος, ἀναβαθμῶν οἰκην ὠκοδομημένης,
 κατὰ τὸν Συροβαυλώγιον ρυθμὸν τοῦ Πύργου τοῦ Βή-
 λου ἢ τῶν κρεμαστῶν κήπων.

Βασίλεια.

Ἐντὸς δὲ τοῦ ἀνωτάτου περιόλου ὠκοδομήθησαν τὰ

(1) Α, 98. — (2) Πολύβ. Β, 27, 9.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

βασίλεια καὶ ὁ ναὸς τῆς Αἴης (Anahid), πολυτελέσταται οἰκοδομαί, κατὰ τὸν Πολύβιον ⁽¹⁾, ὧν ἡ κεδρίνη καὶ κυπαρισσίνη ξυλεία πανταχοῦ, καὶ εἰς τὰς δοχοὺς, καὶ εἰς τὰ φατνώματα, καὶ εἰς τοὺς κίονας τῶν στοῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς περιστυλίων, κατεκαλύπτετο κατὰ τὸν Συροβαβυλώνιον ῥυθμὸν διὰ λεπίδων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν, αἱ δὲ πλίνθοι καὶ αἱ κεραμίδες ἦσαν ὅλαι ἐξ ἀργύρου καὶ ἐκ χρυσοῦ παγίου. Καὶ τοσοῦτος ἦν ὁ πλοῦτος τῆς κοσμήσεως ταύτης, ὥστε ἂν καὶ ἐλεπίσθη ἡ ξυλεῖα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ πάλιν ἐπὶ Ἀντιγόνου καὶ ἐπὶ Σελεύκου, ὁ Ἀντίοχος οὐχ ἤττον ἐκ τῶν λεπίδων καὶ πλίνθων ὅσαι εἶχον ἐναπομείνει ἐκοψεν εἰσέτι νόμισμα τετρακισχιλίων ταλάντων. Τὴν σήμερον δ' εἰς τὴν θέσιν τῆς πόλεως ταύτης, καλουμένην ἤδη Hamadan, σώζονται τινὰ ἐρείπια μεγάλων τειχῶν, καὶ τινὰ ἄλλα λείψανα φέροντα τὸν χαρακτῆρα τῆς Περσαικολετικῆς τέχνης.

Εἰς δὲ τὰ Σούσα, μητρόπολιν τῆς μεταξὺ Μηδίας, Βαβυλωνίας καὶ Περσίας κειμένης Σουσιανῆς, ὑπήρχαν Περσικὰ βασιλεια, Μενιπικὰ καλούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀπέδιδον τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν εἰς ὑποτιθέμενόν τινα Μέμνονα. Ταῦτα, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἱερά, καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς, ἦσαν, κατὰ τὸν Στράβωνα ⁽²⁾ « παραπλησίως ὡπερ τὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐξ ὑπτιῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου »· καὶ τῶ ὄντι εἰς τὴν θέσιν τῶν Σούσων, ἤδη Schus ἢ Schustet καλουμένην, σώζονται ἐρείπια συγκείμενα ἐκ σωρῶν πλίνθων κατὰ μέρος κεχρωματισμένων.

Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα ἐπὶ τῆς Περσικῆς δυναστείας ἀνεγερθέντα οἰκοδομήματα ἐκείντο ἐν τῇ ἱερά, οὕτως εἰπεῖν, κοιλάδι τῶν Πασαργάδων· διότι αὕτη, καθ' Ἡρόδοτον ⁽³⁾, ἦν ἡ πατρίς τῆς ἀριστοκρατικῆς φυλῆς

(1) I, 17. — (2) IE, 317. — (3) A, 11.

τὸν Πασαργάδων, ἐξ ἧς προήρχοντο οἱ Βασιλεῖς τῶν Περσῶν. Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο, κατὰ τὴν θέσιν ἣτις ἤδη κλεῖται Μουργάβ, ἔκειτο παρὰ τὸν ποταμὸν Κύρον ἡ πόλις ἣν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσι Πασαργάδαε (πόλιν Περσῶν) ὁμωνύμως τῇ ἐπαρχίᾳ. καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν τὰ ἀρχαῖα βασίλεια, καὶ ἐτι κατωτέρω ὁ τάφος τοῦ Κύρου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων.

Περσαίπολις

Ἄλλ' ἀρχτικώτερον αὐτῆς, παρὰ τὸν ποταμὸν Ἄραξιν, ἔκειτο ἄλλη πόλις. ἣν οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν Περσαίπολιν, καὶ εἰς αὐτὴν ἦσαν τὰ κτεώτερα Βασίλεια, οἰκοδομηθέντα ἐπὶ Καμβύσου τοῦ Κύρου διὰ τεχνητῶν Αἰγυπτίων », κατὰ Διοδώρον ⁽¹⁾, καέντι δ' ὑπ' Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ παραφορᾷ τῆς κραιπάλης. Ἡ ἀκρόπολις τῆς πόλεως ταύτης, ὡς περιγράφεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ ⁽²⁾, ἦν ὁμοιοῤῥυθμος τῇ τῶν Ἐχθατάνων, διότι συνέκειτο καὶ αὐτῇ ἐκ τριῶν ἀλλεπαλίτων περιοχῶν, προεχουσῶν ἑκάστης ὑπὲρ ἑκάστην, κατεσκευασμένων δ' ἐκ λίθου σκληροῦ, καὶ κλειομένων διὰ μεγάλων χαλκῶν, βεβαιῶς ἐπιχάλκων, πυλῶν.

Ἄντικρυ δ' αὐτῆς ἔκειντο τὰ λαμπρότατα βασίλεια ὧν ὁ Διοδώρος φημίζει ὡς πολυτελεστάτην τὴν κατασκευὴν, καὶ εἰς ἃ πιθανότατα ἀπέβλεπεν ὁ Ἀπουλήσιος ⁽³⁾ περιγράφων οἶκους Περσῶν βασιλέων ἔχοντας ὀροφὰς διαλαμπούσας ἐλέφαντι, ἠλέκτρῳ, χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, ὡς ἦσαν αἱ τῶν Φοινικικῶν ἢ Βαβυλωνίων οἰκοδομημάτων. Τῶν βασιλείων τούτων ἐρείπια εἰσὶ θετικῶς τὰ ἐν τῇ σιγῇ τῆς μονώσεως αὐτῶν μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ 12 μίλια ἐκτεινόμενα, ἐπὶ πολὺ δὲ τῆς Ἀσίας γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Τζιλμινάρ (τεσσαράκοντα χίονες) ἢ Ταχτζημισίδ, καὶ κείμενα ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ ὁ-

(1) A, 46. — (2) IZ, 71. — (3) De mundo, p 171

ρους Ραχμέδ, ἦτις διὰ μεγάλων καὶ στερεῶν λιθίνων βάσεων διετέθη κατ' ἀναβαθμούς. Ἦσαν δὲ κατεσκευασμένα ἐκ μελανοῦ λίθου τοῦ αὐτοῦ ὄρους, καὶ διὰ τὴν σκληρότητα αὐτοῦ διετηρήθησαν ἐν πολλοῖς θαυμασίως (ΠΙΝ. Λ, 3). Μεγάλαι πύλαι, εὐχύρωροι αὐλαὶ περιλαμβανόμεναι ὑπὸ διαφόρων οἰκημάτων, μεγαλοπρεπεῖς κλίμακες, λαμπρόταται στοαί, ἐξεδέχοντο βαθμιδοειδῶς ἀλλήλας, καὶ ἔφερον εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν βασιλείων οἰκήματα. Διπλῆ ἀναβάθρα 55 βαθμίδων, ὧν ἐκάστη ἔχει 4" ὕψος, πλάτυς δὲ τοσοῦτον, ὥστε δέκα ἵππεῖς ν' ἀναβαίνωσι κατὰ μέτωπον εὐχερῶς, καὶ ὧν 10 ἢ 14 ὁμοῦ εἰσιν ἐξ ἑνὸς ἐκάστοτε λίθου λελαξευμένα (ΠΙΝ. Λ, 4, 1), φέρει διὰ 4 μεγάλων πυλῶν, ὧν αἱ παραστάδες κοσμοῦνται διὰ κολοσσιαίων θηρίων, οἷον εἰ φρουρῶν τῆς εἰσοδοῦ, εἰς ἄλλην δευτέραν κλίμακα ἔτι μεγαλύτεραν τῆς πρώτης, τὰς πλευρὰς ἔχουσαν καταγλύφους ὡς καὶ ἡ ἄλλη, καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸ ἐπίπεδον ἐφ' οὗ ἴσταντο τὰ κυρία βασιλεια. Τοῦτο δὲ κοσμεῖται κατὰ μὲν τὸ μέσον διὰ σταῖς τετραγώνου, ἐγρούσης 36 κίονας, κατὰ δὲ τὰς τρεῖς πλευρὰς δι' ἐλασσόνων στοῶν ἐκ 12 κίωνων ἐκάστης, καὶ εἰς τὸ βάθος εἶχε τὰ κυρίως τῶν βασιλείων οἰκήματα, εἰς ἃ ἄλλαι πάλιν ἔφερον κλιμακες (ΠΙΝ. Λ 3, 4, 5, 6, 7), ἤδη τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα.

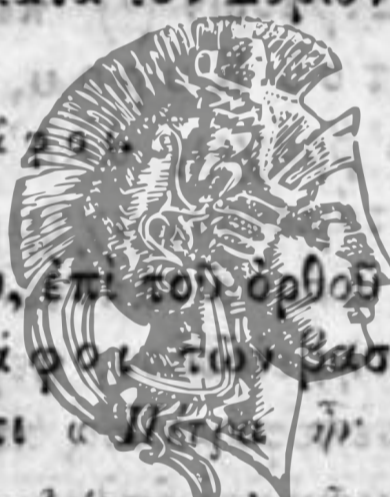
Τῶν οἰκοδομημάτων τούτων σώζονται ἤδη πολλαχοῦ τὰ θεμέλια μετὰ κίωνων, καὶ διάφοροι ὑπόγειοι δίοδοι καὶ διώρυγες διὰ τὸ πότιμον ὕδωρ (ΠΙΝ. 1, μέχρι 4)· καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἐν τῶν ἀνακαλυφθέντων μερῶν εἶναι τὸ κυρίως ἀνάκτορον τὸ πυρποληθὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, (d), ἀλλ' οἱ λουτρῶνες (e), εἰς μικρὰν ἀπόστασιν μέγα οἰκοδόμημα (g) περιεῖχεν ἑκατὸν κίονας, καὶ αὐτοῦ προηγείτο γιγαντιαία πύλη (h) καὶ πρόπυλον (i), παρ' ᾧ κίων κολοσσιαῖος (k). Τὰ δ' ἀρχιτεκτονικὰ αὐτῶν κοσμήματά εἰς πλουσιώτατα καὶ παμποίικιλα, ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς αὐ-

ὅν στερεῖται ἀκριβοῦς ῥυθμοῦ καὶ μεγάλης κομψότη-
 τος. Οἱ κίονες εἰσιν ἰσχνότατοι, ἔχοντες πολλαχοῦ 4'
 ἄμετρον καὶ 14 κίς τοσοῦτον ὕψος. Εἰσὶ δὲ ραβδωτοὶ
 μετὰ βάσεων ὑψηλῶν, αἵτινες διαφορῶν φύλλων σχή-
 ματα δέχονται, καὶ μετὰ κιονοκράνων ποικίλων, ὧν τὰ
 μὲν σύγκεινται ἐκ διπλῆς προτομῆς μονόκεράτων (ΠΙΝ.
 Δ, 5), τὰ δ' ἐξ ἄλλων γεωμετρικῶν σχημάτων, καὶ ἰδίως
 ἐπισεσωρευμένων ἐλίχων (ΠΙΝ. Δ, 6), αἵτινες ὁμως
 πολὺ ἀπέχουσι τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἰδέας τῆς ἰωνικῆς ἑ-
 λικος. Τὰ δ' ὑπέρθυρα ὁμοιάζουσι κατὰ τι τὰ Αἰγύπτια,
 ἐκτὸς ὅτι αὐτὰ ἀντὶ τοῦ στρογγύλου κανόνος ἔχουσι
 τὸν ἀστράγαλον. Τοῦ θριγκοῦ ὁμως καὶ τῆς ὀροφῆς οὐ-
 δὲν σώζεται λείψανον, καὶ πιθανώτατα, ὡς ἀποδεικνύει καὶ
 τῶν κίωνων αὐτῶν ἡ ἰσχνότης, ἢ ἡ ὀροφή ξυλίνη, χρυ-
 σοῖς πετάλοις κεκοσμημένη, κατὰ τὸν Σύριον τρόπον (1).

Τάφοι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πλησίον δὲ τῶν βασιλείων, ἐπὶ τοῦ ὀρθοῦ βράχου καὶ
 αὐτοῦ ὄρους ὑπῆρχον οἱ τάφοι τῶν βασιλέων, περὶ
 ὧν λέγει ὁ Διόδωρος (2) ὅτι «*Μετὰ ἢ κατεξομμένη,*
 καὶ κατὰ μεσοῦ οἴκους ἔχουσα πλείονας, ἐν οἷς σηκοὶ τῶν τε-
 τελευτηκώτων ὑπῆρχον, πρόσθασιν μὲν οὐδεμίαν ἔχοντες χει-
 ροποίητον, ὑπ' ὀργάνων δὲ τιῶν χειροποιήτων ἐξαιρουμένων
 τῶν νεκρῶν δεχόμενοι τὰς τέφρας». Τοιοῦτοι τῶ ὄντι φά-
 νονται δύο εἰς τὸ ὄρος Ῥαχμέδ, καὶ εἰς τὴν ἐφ' ἐνός
 ἐξ αὐτῶν ἐπικεχαραγμένην σφηνοειδῆ ἐπιγραφὴν ἀνε-
 γνωσάν τινες, ὑφ' ἑτέρων ὁμως εἰσέτι ἀμφισβητούμε-
 νον (3), τὸ ὄνομα Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου. Ὑπάρχουσι
 δὲ καὶ ἄλλοι τέσσαρες τοιοῦτοι τάφοι εἰς τὸν κάβητον,

(1) Ἰδ. Niebuhr, Reise, II, 121 — Heeren, Ideen, I, 94. —

(2) ΙΖ, 71 — (3) C. de Gobineau, Inscr. cunéiformes.

καὶ 300' ὑψηλὸν βράχον τοῦ Ναξι 'Ρουστάν (ὄρος ἐν ταφριασμοῦ) ἀρκτικῶς τῆς Περσαιπόλεως, ὅμοιοι κατὰ τι πρὸς τοὺς ἐν Λυκία καὶ ἀλλαγῶ τῆς Ἀσίας. Τὸ μέτωπον αὐτῶν κοσμεῖται ὑπὸ γλυφῆς σταυροειδῆ ἐχούσης τὴν διάθεσιν, καὶ τὸ μὲν ὕψος 100', τὸ δὲ πλάτος 53', καὶ τὸ βάθος 44' οὔσης ποδῶν. Τὸ πλατύτερον μέρος αὐτῶν παριστᾷ ἡμικίονας ἔχοντας διπλᾶς προτομὰς μονοκεράτων ἀντι κιονοκράνων, καὶ μεταξὺ τῶν ἡμικιόνων ψευδῆ πύλην, ἐν ᾗ ἡ ἀληθὴς εἴσοδος κρύπτεται ὑπὸ ἀπλοῦ λίθου τεσσάρων καὶ ἡμίσεος ποδῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμικιόνων ἐκτείνεται θριγκὸς, ἔχων ἐπιστύλιον τριγῆ διαιρούμενον διὰ ταινιῶν, ὡς τὸ Ἴωνικόν, καὶ κοσμούμενον δι' ὀδόντων (HIN. Λ, 7). Ἀνωθεν δὲ τοῦ ἐπιστυλίου παρίσταται συνήθως ὁ βασιλεὺς ἱερουργῶν.

Ἄλλ' ὁ Στράβων (1) περιγράφει ἐν Πασαργάδαις τὸν τάφον τοῦ Κύρου, οὐχὶ ὡς τοὺς ῥηθέντας λαξευτὸν ἐν τῷ βράχῳ, ἀλλ' ὡς οἰκοδόμημα κτιστὸν, ἐν παραδείσῳ ἰστάμενον, σχῆμα δ' ἔχον πύργου, κάτωθεν μὲν στερεοῦ, ἄνω δ' ἀποτελουμένου σιγκῶν ὑπόστεγον μετὰ στενῆς τῆς εἰσοδοῦ, περιέχοντα χρυσῆν θήκην, ἧς οἱ πόδες χρυσελεφάντινος, κεκαλυμμένην διὰ ταπήπτων ἐνδυμάτων, ὀρμων καὶ ὀπλων. Ἡ περιγραφή αὕτη ἀνακαλεῖ καὶ πάλιν πολλοὺς τῆς Λυκίας καὶ ἄλλων τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας τάφους, συνισταμένους ἐκ βάσεως διὰ βαθμίδων πυραμιδοειδῶς μειουμένης, καὶ φερούσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς λάρνακα. Τοιοῦτον μνημεῖον τεσσαρακοντάπουον τὸ ὕψος ὑπάρχει ἐν Μουργάβ (ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν Πασαργαδῶν) παρὰ τῷ Κύρῳ ποταμῷ, ἔχον 6 βαθμίδας ἐκ μεγάλων παραλληλεπιπέδων λευκοῦ μαρμάρου, καὶ ἐπ' αὐτῶν μικρὸν μαρμάρινον οἶκημα, διαστάσεων 20 X 17', μετ' αἰτώματος, σῶζον ἕνδον ἴχνη στιλβώσεως. Πέριξ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος φαίνονται ἴχνη περιστυλίου 24 πα-

(1) IE, 321.

χρον κιώνων. Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ Κύρου (HIN. ΛΑ. 4).

Πυραυθεῖα.

Ἡ θρησκεία τῶν Περσῶν δὲν ἐδέχετο, ὡς ἐρρέθη, ναυὸς καὶ ἀγάλματα· διὰ δὲ τὴν λατρείαν τοῦ πυρός εἶχον μόνον ἐπὶ τῶν ὀρέων τὰ καλούμενα πυραυθεῖα, ὅπου σῶζεται ἐν παρὰ τοὺς τάφους, μικρὸς πύργος, ὡς τὸν περιγραφέντα τάφον τοῦ Κύρου, περίπου 30' ὑψηλός, ἰστάμενος, ὡς φαίνεται, ἐπὶ βάσεως πυραμιδοειδοῦς κατὰ βαθμίδας διεσκευασμένης, ἣτις ὁμως εἶναι κατακεχωσμένη, καὶ περιέχων ἐν μόνον ἀπλοῦν δωμάτιον, ὅπου ἐκαίετο τὸ πῦρ, καὶ εἰς ὃ ἔφερε μικρὰ θύρα διαστάσεων 5 X 6', ἐνδεκα δὲ πόδας ὑπερέχουσα τοῦ ἐδάφους, ὥστε ἄνευ προσθέτου κλίμακος ἦν ἀπρόσβατος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣΤΙΚΗ

ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὰ εἰρηπία τῆς Περσαιπόλεως ἡ πλαστική εἶναι ὑπηρετική τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, ἐπικοσμοῦσα τὰς μεγάλας αὐτῆς ἐπιφανείας ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ κατὰ πολλὰ μεγίστην ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν τέχνην τῆς Ἀσσυρίας, προφανέστατα ἐξ ἐκείνης διάφορα τῶν σχημάτων αὐτῆς κληρονομήσασα. Τοιαῦτά εἰσι τὰ μεγάλα ζῶα, οἱ μονόκεροι, ταῦροι πτερωτοὶ καὶ ἄπτεροι, γρύπες, λέοντες, καὶ τινὰ τέρατα ἀνθρωπίνην καὶ βασιλικῶς κεκοσμημένην ἔχοντα τὴν κεφαλὴν, ἰστάμενα δὲ πρὸ τῶν πυλῶν ὡς συμβολικὰ τοῦ κράτους παράσημα, καὶ τὸ ἐμπρόσθιον μέρος περιφανές, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα ἰσχυρῶς ἀνάγλυφον ἔχοντα.

Τῆς αὐτῆς ἐπίσης καταγωγῆς εἰσὶ τὰ ἐπὶ τῶν πυλῶν ἐγὸς τῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς οἰκημάτων ἀνάγλυφα, τὰ

παριστῶντα ἀνδρείον ἥρωα (ΠΙΝ. ΛΑ, 2), ἴσως Ἀχαιμένην, τὸν ἀρχηγὸν τοῦ βασιλικοῦ γένους, διελαύνοντα ποικιλόμορφον τέρας, ἢ τὸν Ὀρομάσδην νικῶντα τὸν Ἀριμάνην· προσέτι δὲ καὶ ἡ αὐτόθι ἀνάγλυφος εἰκὼν τοῦ βασιλέως ὑπὸ σχῆμα ἀνδρὸς πτερωτοῦ (ΠΙΝ. ΛΑ, 3).

Τὰ δὲ καλύπτοντα τὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων, ἰδίως κατὰ τὰς ἀναβάθρας, εἰσὶν ἀβαθῆ, διὰ λεπτῆς μόνον γραμμῆς ἀνέχοντα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ εἰς αὐτὰ παρίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ βασιλεὺς, ἐνδοξυμένος μακρὰν Μηδικὴν στολὴν, βαδίζων ἐν πομπῇ, ὡς ὑπὲρ τῆς καθαρᾶς τοῦ πυρὸς λατρείας, ἢ καθήμενος ἐπὶ θρόνου ὑπὸ καταπέτασμα, καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πρωτίστων Περσικῶν φυλῶν· ἀλλαγῆ δὲ (ΠΙΝ. ΛΑ, 4) παρίσταται ἡ σωματοφυλακὴ τοῦ βασιλέως, οἱ αὐτικοὶ ἐναλλάξ τὸν μακρὸν Μηδικὸν χιτῶνα, ἢ τὸν βραχύτερον Περσικὸν κἀνδύον μετὰ τῆς τιάρας ἐσταλμένοι, καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἐν προσωποποιήσει, προσφέρουσαι δῶρα.

Ἦν γένοιτο αἱ παραστάσεις τῶν Ἀριμάνων ἔθνην εἰσὶ κυρίως ἱστορικαί, διότι ἡ θρησκεία των, ἢ λατρεία τῆς ἀγαθῆς ἀρχῆς, τοῦ καθαρῦ Ὀρομάσδου, ἦν ἀνεπίδεκτος μύθου καὶ εἰκονισμοῦ, καὶ μόνον ὅπως παραστήσωσι τὴν τοῦ αὐλοῦ τούτου ὄντος προσκύνησιν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως, ἐνέφαινον αὐτὸ συμβολικῶς διὰ τῆς μικρᾶς ἐκείνης ἡμισείας ἀνθρωπίνης εἰκόνας, τῆς αἰρομένης ὑπὲρ τὸν βασιλέα, ἐπὶ μεγάλων πτερύγων.

Ἐκτὸς δὲ ταύτης τῆς παραστάσεως, δύνανται καὶ τὰ συμβολικὰ ζῶα νὰ θεωρηθῶσι μέχρι τινὸς ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν θρησκευτικὸν κύκλον. Ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα τῆς πλαστικῆς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων εἰσὶν ἱστορικὰ καὶ μνημονευτικά, οὐχὶ ὁμῶς κατὰ τὸν τρόπον τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες διαιωνίζουσι εἰκονικῶς ἢ συμβολικῶς διὰ τῆς γλυπτικῆς ῥητὴν τινα πράξιν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ μᾶλλον συντεθειμένα κατὰ τὴν ἑλληνι-

την ιδέαν εἰς τιμὴν ἀπλῶς ἢ μνήμην αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ἢ μᾶλλον τῆς βασιλείας του. Καὶ τὰς οὕτω δὲ πρὸς τὴν ὕλην περιορισμένας παραστάσεις τῆς τέχνης ἢ αὐστηρὰ ἔθιμοταξία καὶ ἡ σεμνότης τῆς Περσικῆς αὐλῆς περιώριζεν ἔτι μᾶλλον, ἐπιβαλλούσα εἰς αὐτὰς τύπον ἀπαράβατον καὶ ὑποχρεωτικόν. Οὕτως ἡ ἐνδυμασία δὲν μακρύνεται ποτε τῆς κανονικῆς στολῆς· οὐδὲν σῶμα παρίσταται γυμνόν· αἱ γυναῖκες εἰσιν ἀποκεκλεισμένα κατὰ τὰ Ἀσιανὰ ἔθιμα· τὸ βάδισμα εἶναι σοβαρὸν καὶ εὐσχημον, καὶ ἀμφοτέροι τῶν βαδιζόντων οἱ πόδες βαίνουνσιν ἐπίσης ἐπὶ τῆς γῆς· οὐδὲν δὲ κίνημα βίαιον ἐπιτρέπεται, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν πάλην κατὰ θηρίων· οἱ ἄνδρες φοροῦσι κόμας προσθέτους· αἱ πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων εἰσὶ κανονικαὶ καὶ ἐπιμελεῖς, οὐκ ὀλίγον ἐμφορεῖς ταῖς τοῦ ἀρχαίζοντος ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ· περὶ τὰς χεῖρας, τὸν λαιμόν, καὶ τὴν τιάραν τοῦ βασιλέως παρατηροῦνται ἴχνη προσθετῶν χρυσῶν κοσμημάτων, καὶ πανταχοῦ καταφαίνεται ἡ αὐτὴ πολυτέλεια καὶ αὐστηρὰ ἔθιμοταξία. Οὐχ ἥττον ὁμοίως ἢ τέχνη οὐδόλως φαίνεται νηπιάζουσα, ἀλλ' ἀποδεικνύει μάλιστα ἡ ἐργασία ἐμπειρίαν καὶ ἀσκήσιν. Οἱ τοῦ προσώπου χαρακτῆρες, καὶ τοὶ ἐμφαίνοντες ἔθνικόν τύπον, ἔχουσι συγχρόνως πολλὴν τὴν ἐμβρίθειαν. Εἰς τὰς μορφὰς τῶν ἐπαρχιωῶν παρατηρεῖται λεπτὴ χαρακτῆρος διάκρισις, αἱ δὲ θέσεις καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἔκφρασις τῶν αὐλικῶν ποικίλλεται εὐαρέστως. Αἱ ἐν κατατομῇ φαινόμεναι μορφαὶ εἰσὶ καθαρῶς διαγεγραμμένα, αἱ δ' ἀντωποὶ κατὰ τοῦτο ἀνακαλοῦσι τὰς Αἰγυπτιακὰς ἢ τὰς ἀρχαιοτάτας Ἑλληνικὰς γλυφάς, ὅτι ἔχουσι τοὺς πόδας ἐν κατατομῇ.

Τῶν δὲ θηρίων ἡ διαγραφὴ ἔχει τιμέγα, εὐρωστον καὶ νευρῶδες. Εἶναι δὲ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι καθαρὰ τοῦ τραχέος λίθου ἢ ἐργασία, καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ τρόπου πολὺ καλητέρα. Εἰς τὴν παραγωγὴν δὲ τῶν τεχνουργημάτων

τούτων εἶναι ἀπαραγνώριστος ἡ ἐπιρροή τῆς Βαβυλωνικῆς τέχνης, ἐπὶ τὸ ἐλαφροτερον καὶ φυσικώτερον διαπονηθείσης ἐν τοῖς Μηδικοῖς ἐκβατάνοις καὶ Σούσοις. Ὅμοίως δὲ, πλὴν τοῦ ἰδιορρύθμου ἐπιχωρίου στοιχείου, διαφαίνεται ἐν αὐτῇ καὶ ὃ προσέθηκαν οἱ ἀνταῦθα ἐργασθέντες Αἰγύπτιοι τεχνῖται. Ἀλλὰ καὶ τις σχέσις, καὶ αὕτη οὐ μικρὰ οὐδὲ πάρεργος, καταφαίνεται ἀπαραγνώριστως ἐν αὐτοῖς καὶ πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ἀρχαϊκῆς τῶν Ἑλλήνων τέχνης.

Ἄν τὰ ἀνάκτορα ταῦτα ἠκοδομήθησαν, ὡς διςχυρίζονται οἱ ἀξιούντες ὅτι ἀνέγνωσαν τὰς σφηνοειδεῖς αὐτῶν ἐπιγραφὰς, ἐπὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου, ἀνηγέρθησαν ὅτε τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἤχημαζεν ὁ ἀρχαϊκὸς τύπος, καὶ ὅτε, κατὰ Ἡλίνιον (1), Τηλεφάνης ὁ Φωκεὺς εἰργάζετο διὰ τοὺς δύο τούτους βασιλεῖς τῆς Περσίας.

Ὁ ρυθμὸς δ' οὗτος τῶν Περσαιπολιτικῶν γλυφῶν ἐπεκράτει οὐ μόνον εἰς τὴν Περσίδα, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὴν ἔκτασιν περὶ, ὅπου ἐξετείνεται ἡ Περσικὴ ἐπιρροή ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς τῶν Περσῶν δυνάμεως. Εἰς τὴν θέσιν Βισοῦτον ἐν Μηδίᾳ, μεταξύ Ἐκβατάνων καὶ Σούσων, σώζονται πρόστυπα ζώδια παριστῶντα μεταξύ ἄλλων βασιλέα θριαμβεῦντα κατὰ πολεμίων. Εἰσὶ δὲ τὰ ἔργα ταῦτα ὁμοιότατα τοῖς Περσαιπολιτικοῖς, καὶ ἐτι ἀρχαιότερα ἐκείνων φαινόμενα. Ἡ θέσις αὕτη ἦν ἡ τοῦ ἀρχαίου Βαγιστάνου, περὶ ὃ, κατὰ Διόδωρον (2), ἦσαν βράχοι ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι, οὓς κατέξεσεν ἡ Σεμίραμις, (διότι εἰς τὴν Σεμίραμιν ἀπεδίδοντο ὅλα τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἀρχαῖα τεχνουργήματα), καὶ ἐπεχάραξε τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς εἰκόνα μεθ' ἑκατὸν δορυφόρων, καθ' ὃν τρόπον παρίστανται οἱ βασιλεῖς εἰς Περσέπολιν, προσθεῖσα καὶ ἐπιγραφὰς Συρίοις γράμμασι, λέγει ὁ ἱστορικός, τὰ Ἀσσύρια σφηνοειδῆ πιθανῶς αἰνιττόμενος.

(1) 34, 19, 9. — (2) B, 13.

Ἀλλὰ δ' ἀξιόλογα ἐρείπιά εἰσιν ἐν Σεμιραμο-
κερτοῖς (Schamiramakert), ἤδη Βάν τῆς Ἀρμενίας,
συνιστάμενα εἰς ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα ἀνάλογα τῶν
τῆς Περσαιπόλεως, καὶ εἰς ἐπιγραφὰς σφηνοειδεῖς, ἐξ ὧν
ἀναγινώσκεται κατὰ τοὺς Ἀσσυριολόγους τὸ ὄνομα τοῦ
Ξέρου. Ἄλλ' οἱ δόντες εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὸ ὄνομα
Περσαι φαίνεται ὅτι εἶχον εὖρει ἐνταῦθα ἐρείπια πολὺ
χαιότερα, μὴ διατηρούμενα ἤδη πλέον· διότι οἱ Ἀρμέ-
νιοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν εἰς τὸ μέρος τοῦτο σπή-
λαια, κίονας, ἀγάλματα, ὧν οὐδὲν ἤδη σώζεται.

Περσικοὶ τύποι ὑπάρχουσι καὶ πλησίον τῆς Βηρουττοῦ,
παρὰ τῷ Λύκῳ ποταμῷ, εἰς θέσιν ὅπου φαίνονται καὶ
Αἰγυπτιακὰ ἀνάγλυφα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Σέσωστριν.

Καὶ ἄλλο δὲ προῖον ἐδανείσθη ἐκ τῆς Βαβυλωνίας
τέχνης ἢ Περσικῆς, τοὺς κύλινδρους ἐκ πολυτί-
μων λίθων, εἰς οὓς καὶ τῶν Μάγων καὶ τῶν Ἀσσυρίων
αἱ προλήψεις ἀπέδιδον ἀνωτέραν μαγικὴν δύναμιν· διό
μετὰ τὴν καθυπτάξιν τῶν Ἀσσυρίων ὑπὸ τῶν Περ-
σῶν ἐργάσατο αὐτοῖσι πολλοὶ κύλινδροι ἐδανειζόμενοι
τὰς παραστάσεις αὐτῶν ἐκ τῆς θρησκείας τοῦ Ὀρο-
μάσδου, καὶ τὰ σχήματα ἐκ τῶν γλυφῶν τῆς Περ-
σαιπόλεως· ἄλλοι δὲ συνδυάζουσι τὰ Ἀσσυριακὰ μετὰ
τῶν Περσικῶν συμβόλων, διότι, ἐνεκα τῆς συναφείας
μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἀσσυρίων, καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ ὑπῆρ-
χον μάγοι, καὶ ἐν Περσίᾳ ὑπῆρχον Χαλδαῖοι, καὶ
ὁ Βηρωσσὸς ἤδη ἀναφέρει διαφόρους συνδυασμοὺς ἀμ-
φοτέρων τῶν θρησκειῶν. Εἰς τοιοῦτος κύλινδρος παρι-
στά ἄνωθεν μὲν τὴν συμβολικὴν μορφήν τοῦ Ὀρομάσδου,
κάτωθεν δὲ θεόν τινα μετὰ Χαλδαϊκῶν ἀστερισμῶν· ἕ-
τερος, τὸν βασιλέα ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Ὀρομάσδου,
χωρίζοντα τὸν ἀνθρωποκέφαλον πτερωτὸν ταῦρον, καὶ
τὸν γρύπα μετ' ἐπιγραφῆς Περσικῆς, δηλούσης ὅτι ὁ
κύλινδρος οὗτος εἶναι σφραγὶς ἕτερος (ἐν τῷ Βρετανικῷ
Μουσεῖῳ) ἐκ πρασίνου Χαλκηδονίου, παριστᾷ βασιλέα

ἐν δίφρω, μετὰ σφραγισμοῦ ἐπιγραφῆς, ἐν ἧ τινὲς διίσχυρίζονται ὅτι ἀνεγνώρισαν τὸ ὄνομα τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτις, κατὰ τὸν Κύρ. Γοβινῶ (1), οὐδὲν ἕτερον περιέχει πλὴν τοῦ συνήθους τύπου δοξολογίας.

Ὁμοιότατος δὲ πρὸς τὸν ρυθμὸν τῶν Περσαιπολιτικῶν ἔργων εἶναι καὶ ὁ τῶν χρυσῶν Δ α ρ ε ι κ ῶ ν, ἐν οἷς ὁ βασιλεὺς παρίσταται ὡς τοξότης, κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ τοῦ Πλουτάρχου (2) λέγοντος· «Τοῦ δὲ Περσικοῦ νομίσματος χάραγμα τοξότην ἔχοντος.»

Μετὰ δὲ τὴν Μακεδονικὴν ἐκστρατείαν εἰσῆχθη εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Ἀρσακιδῶν βασιλέων, οἵτινες ἄλλως λέγονται ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ «οἱ φιλόκαλοι,» κατὰ μέρος ὁ Ἑλληνικὸς βίος, καὶ τάσις πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ρυθμὸν, ὡς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων, ἅτινα εἰσὶ τὰ μόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστὰ Περσικὰ τεχνουργήματα.

Ἡμισυ δ' αἰῶνα μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου Περσικοῦ κράτους, κατὰ τὰ 226 μ. Χ., οἱ ἄναγλαβόντες τὴν ἀρχὴν Σασανίδα, ἀξιούντες ὅτι κατάγονται ἐκ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας, ἐφιλοτιμοῦντο γὰρ ἐπανορθώσασθαι τὰ ἀρχαῖα καὶ πάτρια νόμιμα καὶ θρησκευτά. Ἀλλ' ἡ ἐπ' αὐτῶν τέχνη ἐμφαίνει τὸν παρακμάσαντα καὶ διεφθαρμένον ῥωμαϊκὸν ρυθμὸν, ἀφιλοκάλως ἐφρημοσμένον εἰς Ἀσιατικὰς στολὰς καὶ παραστάσεις. Τοιοῦτον ρυθμὸν ἔχουσι τὰ νομίσματα αὐτῶν, τοιοῦτον καὶ ἀνάγλυφά τινα τῆς ἐποχῆς ταύτης, σωζόμενα ἐπὶ δύο τάφωιν εἰς Νάχσι Ρουστάν, πλησίον τῶν ἀρχαιοτέρων ἄλλων. Καὶ κυρίως τὰ ἔργα ταῦτα εἰσὶ μᾶλλον προϊόντα τῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης παρακμάσεως, κατὰ τὸ ἐνδύμα μόνον καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον διακρινόμενα ἀπ' αὐτῆς.

(1) Inser. Curéiform. — (2) Ἀγρ. ΙΕ.

ΙΝΔΟΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Εἰσαγωγή.

Ἐν βλέμμα μᾶς μένει νὰ ρίψωμεν τελευταῖον εἰς τὴν Ἰνδικὴν Χερσόνησον, ὅπου ἀρχαιοτάτα ἤνθησε μέγας καὶ εὐφυῆς λαός, ὁ ἔσχατος ἀνατολικὸς κρίκος τῆς Καυκασίας φυλῆς (¹).

Περὶ τῆς παλαιᾶς Ἰνδικῆς τέχνης οὐδὲν ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι, καὶ ὅ,τι περὶ ταύτης γνωρίζομεν, ὀφείλεται εἰς τὴν νεωτέραν τῆς Εὐρώπης μετὰ τῶν Ἰνδιῶν ἐπιμίσξιν καὶ σχέσιν. Ὁ χαρακτὴρ τῆς τέχνης ταύτης ὀλίγον μετεβλήθη ἐπὶ τῆς μακρᾶς σειράς τῶν αἰώνων, καὶ τὰ νεώτερα τῶν τεχνουργημάτων διατηροῦσι σχεδὸν ἀμετάβολον τὸν ρυθμὸν τῶν ἀρχαιοτέρων, διότι ἀμετάβολον διετηρήθη καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔθνους. Ἄκρα αἰσθήματος τρυφερότης καὶ ἄκρα ζωηρότης τῆς φαντασίας ἐχαρακτήριζον ἀνέκαθεν τὸν Ἰνδόν. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἦν λαμπρὰ καὶ πλουσία, ἡ ὀρθοσχεία του πολυμορφοτάτη, καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορία του ὑποδύεται παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς μυθῶδες ἔμβλημα, καὶ θηρεύει πανταχοῦ τὸ θαυμάσιον, ἐξ ἐναντίας τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ἀντιλαμβάνονται τῆς ἱστορίας ὡς πεζῆς συμβάντων ἀπομνημονεύσεως. Διὰ τοῦτο τῶν Ἰνδῶν ἡ τέχνη δὲν εἶναι παντάπασιν ὡς ἡ τῶν Αἰγυπτίων μνη-

(¹) Ἴδε ἰδίως Lassen, Indische, Alterthumskunde. — Langlès, Monuments anciens et modernes de l'Hindoustan.

μονευτική και συμβολική, ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς ἐν Ἑλλάδι, εἰκονική και μορφῶν παραστατική. Ἄλλ' ὅμως ἡ παράφορος τῆς ἐθνικῆς φαντασίας εὐκινησία, παρεμποδίζουσα πᾶσαν κανονικὴν και ἀρμονικὴν τῶν μορφῶν ἀνάπτυξιν, και καταστρέφουσα τὴν ἰσορροπίαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον και χαρακτηριστικώτατον τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης προτέρημα, παρασύρει τὴν Ἰνδικὴν τέχνην πρὸς τὸ τεράστιον, και σωρεύει ἐν αὐτῇ τὰς μορφὰς ἀτόπως και παραδόξως.

Τὰ πλεῖστα τῶν σωζομένων Ἰνδικῶν μνημείων δὲν εἶναι ἱστορικὰ, οὔτε παρέχουσιν ἐπομένως ἐνδόξιμον ὅπως προσδιορισθῆ ἡ ἐποχὴ αὐτῶν ὡς ἔγγιστα. ὀυνάμεθα δὲ μόνον νὰ συμπεράνωμεν ἐξ αὐτῶν ἐν γένει περὶ τῆς ὕλικῆς και διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ καθ' ὄν καιρὸν τὰ ἀνήγειρον. Ἄλλ' αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ Ἰνδικῆς ἱστορίας εἰσὶ λίαν περὶωρισμένα.

Περὶ τὰ 1400 π. Χ. κατ' ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμοὺς τίθεται ἡ συγγραφή τῶν Βεδῶν αἰτινες εἰσὶν αἱ ἀρχαιόταται τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας γραφαί. Κατὰ δὲ τὰ 1000 π. Χ. νομίζεται ὅτι συνετάχθησαν τὰ μεγάλα τῶν Ἰνδῶν ἐπικά ποιήματα, ὧν τὰ πρώτιστα εἰσὶν ἡ *Ραμαϊάνα* και ἡ *Μαχαβαράτα*. Εἰς αὐτὰ δὲ και δι' αὐτῶν κατὰ πρῶτον λαμβάνει πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἀνάπτυξιν ἡ πλουσία τῶν Βραχμάνων μυθολογία, καθὼς τὸ αὐτὸ συμβαίνει και ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν διὰ τῶν σχεδὸν συγχρόνων ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου. Περὶ δὲ τὰ 400 π. Χ., τοῦ Σακραμαδουτία παρα τὸν Γάγγην βασιλεύοντος, ἀνέθαλε τὸ ὠραιότατον τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας ἄνθος, ἡ δραματικὴ ποίησις, τὴν ἀκμὴν χαρακτηρίζουσα τοῦ ἐγγωρίου πολιτισμοῦ.

Πολὺ δὲ πρὶν, περὶ τὰ 530 π. Χ., ἀνεφύη τὸ δόγμα τὸ ἀπὸ τοῦ αἵρεσιάρχου Βούδδα Βουδδισμὸς ἐπικληθὲν, και μεγίστην ἀσκήσαν ἐπιρροὴν ἐπὶ παντὸς τοῦ βίου και πάσης τῆς δραστηριότητος τοῦ Ἰνδικοῦ ἔθνους, και προσέτι

ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν προϊόντων τῆς τέχνης αὐ-
 τοῦ διότι ἐξ ἀσκητικῆς πρακτικῆς φρενός, τὴν φλογε-
 ρὰν Ἰνδικὴν φαντασίαν ἀπὸ τῆς ὕλης ἀπέτρεψε πρὸς
 τὰς καθαρὰς πνευματικὰς θεωρίας καὶ ἀπὸ ρεμβώδους
 ποιήσεως εἰς τὴν νήφουσαν τῆς ἱστορίας ἐμβριθειαν.
 Διατηρηθεὶς δὲ μέχρι μετὰ τὰ 500 μ. Χ., ἠφάνισθη
 τότε ὁ Βουδδισμὸς εἰς τὰς κυρίως Ἰνδίας δι' ἀναβιώσεως
 καὶ αἱματηρῶν καταδρομῶν τοῦ ἐπὶ πολὺ νεναρκωμένου
 μείναντος Βραχμανισμοῦ. Καταβλήθη οὖν ἐκεῖ ἡ
 λατρεία τοῦ Βούδα διεσπάρη εἰς τοὺς περίξ τόπους,
 ὅπου καὶ μέχρι τοῦδε διαμένει τὸ μᾶλλον ἐκτεταμένον
 θρήσκευμα. Ὁ δὲ Ἰνδισμὸς ἐξηκολούθησεν ἀναπτυσσό-
 μενος μέχρι τῶν 1000 μ. Χ., καὶ τὴν τέχνην του κατ'
 ἀρχὰς μὲν μετὰ τῆς τῶν Βουδδιστῶν συναναμιγνύων,
 ἔπειτα δὲ, καθ' ὅσον ὑπερίσχυε, ἐπὶ τὸ ἐτι φανταστι-
 κώτερον καὶ ἀόρυθμότερον διαμορφῶν αὐτήν. Ἐκτοτε
 δὲ, καίτοι πολεμούμενος συγχρότως ὑπὸ τοῦ Ἰσλαμι-
 σμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὐκ ἐξέλιπε ὁμῶς, οὐδ'
 ἐπέλασσε καὶ ὑπὸ τὴν διπλὴν ταύτην ἐπιρροὴν ἀνα-
 μνήσεις τῆς ἀρχαίας του τεχνουργίας διατηρῶν.

Δὲν ἔμεινε δὲ καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τινὸς ἐπιρροῆς
 ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς, ἀφ' ὅθου ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐξέ-
 τεινε μέχρις αὐτῆς τὰ νικηφόρα του ὅπλα· καὶ μετ' αὐ-
 τὸν συνεχῆς ἦν ἡ σχέσις τῶν ἀπωτάτων ταύτων χωρῶν
 τοῦ Γάγγου μετὰ τοῦ ἐν τῇ Βακτριανῇ Ἑλληνικοῦ
 βασιλείου, τῶν ἐν Συρίᾳ Σελευκιδῶν, καὶ τῶν ἐν Αἰγύ-
 πτῳ Πτολεμαίων. Καὶ οὕτω νομίζομεν ὅτι φυσικώτερον
 ἐξηγεῖται ἀντανάκλασις τις τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης
 ἐνίστε ἐν ταῖς Ἰνδαίαις ἀπαντωμένη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀρχιτεκτονική.

Περὶ τὸν Γάγγην ἦν μὲν ἡ ἀρχαιοτάτη καθέδρα τῆς τῶν Βραχμάνων θρησκείας, ἀλλ' ἐκεῖ πρὸ παντὸς ἄλλου μέρους τῶν Ἰνδιῶν ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Μωαμεθανισμός. Διὰ τοῦτο τὰ εἰς ἐκείνην ἀφιερωμένα οἰκοδομήματα ἐξέλιπον ἐκ τοῦ μέρους τούτου, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀνηγέρθησαν τὰ τοῦ νέου θρησκείματος. Εἰς τὰ νότια ὁμῶς καὶ τ' ἀνατολικά τῆς χώρας, περὶ τὸ Φαροζαβάδ καὶ τὸ Βῆμα, καὶ κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Βεγγάλης, ἀπαντῶνται ὀγκώδεις λίθοι διαφόρως πρὸς ἀλλήλους διατεθειμένοι, περίπου ὡς οἱ τῶν Κελτικῶν λαῶν ἐν ταῖς ὑπερβορείοις χώραις τῆς Εὐρώπης. Οὗτοι πιθανῶς ἀνήκουσιν εἰς τὰ πανάρχαια τοῦ τοποῦ μνημεῖα, ἴσως τὰ προγενέστερα τῆς ἐνταῦθα ἐνοικήσεως τῆς Ἰνδικῆς φυλῆς.

Μεσημβρινῶς δὲ τοῦ Γάγγου, πρὸς τὸ ὄρος Γάτ, ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς παρακειμένης τῇ πόλει Βομβέυ, σώζονται παμπληθῆ μνημεῖα ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένα. Ἡ ἐποχὴ αὐτῶν εἶναι βεβαίως μεταγενεστέρα τῶν ἐπικῶν ποιημάτων τῶν Ἰνδιῶν, διότι ἐν ἐκείνοις ἡ μεσημβρινὴ Ἰνδικὴ παρίσταται ὡς τόπος ἄγριος, τὰ μνημεῖα δὲ ταῦτα ἐξ ἐναντίας περιέχουσιν εἰκονικὰς παραστάσεις ἃς δανείζονται ἐκ τῶν ἐθνικῶν ἐκείνων ἐπῶν· καὶ τῆς εἰσαγωγῆς δὲ τοῦ Βουδδισμού εἶναι προσέτι μεταγενέστερα, διότι τινὰ ἐξ αὐτῶν εἰσὶ ναοὶ τοῦ δόγματος τούτου. Ὡστε δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἡ ἐποχὴ αὐτῶν περίπου κατὰ τὰ 300 π. Χ., ἢ ὀλίγον πρὶν, τῶν δὲ ἐντελεστέρων καὶ κομψότερων εἰργασμένων περὶ τὰ 100 π. Χ., ἢ καὶ μέχρι μετὰ Χριστόν.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περιγράφουσιν οἱ ἱστοριογράφοι τοῦ Ἀλεξάνδρου (¹) τὰ Παλύμποθρα, καθὼς ἐομάζουσι τῆς Ἰνδοκῆς τὴν πρωτεύουσαν, ὡς ἐπὶ ὀγδοήκοντα σταδίου παρατὸν Γάγγην ἐκτεινομένην, τάφρον ἔχουσαν περίξ ἑξάπλευρον καὶ 30 πύγεις βαθεῖαν, καὶ ἐπὶ 570 πύργων καὶ 64 πυλῶν περιβαλλομένην. Παρὰ τὸν Ἰνδὸν ἄλλη πόλις λέγεται ὑπὸ διπλοῦ περικυκλουμένη τείχους (²), ὡς αἰ Περσικαί. Ἐν γένει δ' αἱ παραποτάμιοι καὶ παραθαλάσσιοι πόλεις ἦσαν ξύλιναί, αἱ δ' ἐν ὑψηλῷ κείμεναι, πλίνθιναί (³). Τὰ δ' ἀνάκτορα ἦσαν πλουσιώτατα, χρυσοῦς ἔχοντα κίονας, καὶ χρυσᾶ κλήματα σταφυλῶν (⁴).

Σ π ῆ λ α ι α.

Κατὰ δὲ τὴν θέσιν Ἑ. λ. λ. ὀ ρ α ν πᾶσα ἡ πετρώδης πλευρὰ τοῦ ὄρους Γ ἄ τ ἐστὶ κατεστρεμμένη ὑπὸ τεχνητῶν σπηλαίων, ἐχόντων περιφανῶς λελαξευμένην πρόστασιν, ἢ ἐνίστη καὶ οἷα οἰκοδομήματα μονολίθως ἐν τῷ βράχῳ τετμημένα, καὶ ὄντα, ὡς ὑπετέθη, ταῦτα ἀρχαῖα τῶν μοναστῶν Βραχμάνων προσκυνητήρια, πλουσιῶς διακοσμηθέντα ὑπὸ τῆς εὐλαβείας τῶν μεταγενεστέρων. Ὁ πρῶτιστος αὐτῶν θάλαμος, συνήθως τετράγωνος, ἔχει στέγην ὀριζόντιον, στηριζομένην εἰς κίονας ἢ ὀρθοστάτας, εἰς οὓς ἀντιστοιχοῦσι παραστάδες ἐπὶ τοῦ τοίχου, καὶ ὧν ἡ ἐμπροσθία σειρά ἀποτελεῖ τὸ μέτωπον τοῦ μνημείου. Ἐν δὲ τῷ θαλάμῳ εἰσὶ συνήθως ἄλλοι ἐλάσσονες θάλαμοι, καὶ μεταξὺ τούτων εἷς εἶναι τὸ ἱερόν, ἢ ἀπλῶς λελαξευμένον ἐν τῷ βράχῳ, ἢ ἔχον περίξ, ὡς τ' Ἀσσυριακά, ὀρόμον ὑπόστεγον. Ἐν τούτῳ ἴσταται τὸ ἀγαλμα ἢ τὸ ἐμβλημα τῆς θεότητος. Πολ-

(¹) Μεγασθένης ἐν Ἀρρ. Ἰνδ. 10. — (²) Ἀλεξ. Ἀνάβ. Δ. 23. — (³) Ἰνδ. αὐτ. — (⁴) Curtins, VII, 9.

λάκεις δ' εὐρίσκονται δύο ἢ τρεῖς ἐπάλληλοι τοιοῦτοι ναοὶ, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἔχουσιν αὐλάς μετὰ διαφορῶν στοῶν, οἰκημάτων καὶ μνημείων μονολίθων. Ὑπὲρ τοὺς κίονας δὲ καὶ ὑπ' αὐτοὺς ἄρχει ζώνη πολλαίχες κεκοσμημένη. Αὐτοὶ δ' οἱ κίονες, πολυσχημάτιστοι ὄντες, ἀλλὰ βραχύτατοι, μετὰ κιονοκράνου καὶ βάσεως σὺχὲ ὑψηλότεροι τῶν 17 ποδῶν ἐν γένει, βαίνουσιν ἐπὶ ὑψηλῆς κυβικῆς βάσεως, ἐχούσης πρὸς τὰ ἄνω κοσμήματα γλυπτικά (ΠΙΝ. ΛΑ, 5 καὶ 6). Εἰσὶ δὲ κάτω μὲν παχεῖς, συστέλλονται δ' ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ἄνω, καὶ τὸ βραχὺ αὐτῶν σῶμα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συσφίγγεται εἰς τὸ μέσον ἢ ὅπουδ' ἔστω, διὰ ζώνης. Ἐπ' αὐτοῦ δ' ἐπικάθηται κιονόκρανον τετράγωνον ἐν σχήματι προσκεφαλαίου πεπιεσμένου, ἐφ' οὗ ἐπιβαίνει ἄλλο τετράγωνον ἐπιστύλιον μετὰ δύο προμόχθων ἐκατέρωθεν, στηρίζον τῆς ὀροφῆς τὴν μονολίθον δοκόν. Ἐχει δὲ τὸ σῶμα τῶν κίωνων ῥαβδώσεις ἢ διαξέσματα ἐκτεινόμενα καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κιονόκρανον· εἰς δὲ τὰ μεταγενέστερα οἰκοδομήματα, καὶ ἄλλα διάφορα διαφόρου εἴδους κοσμήματα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τινες ναοὶ περιφανῶς λελαξευμένοι, ὧν μέγιστος καὶ ὠραιότατος ὁ ἐν Ἑλλάδα φέρων ὄνομα Καίλασα (Μονὴ μακάρων) (ΠΙΝ. ΛΑ, 7), καὶ συνιστάμενος ἐκ μεγάλης ἐν τοῖς βράχοις τοῦ ὄρους τετμημένης αὐλῆς, ἣν περιθέει στοὰ τετραγώνων ὀρθοστατῶν, καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς σπήλαια ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένα, καὶ διεσκευασμένα εἰς σχῆμα ναίσκων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς αὐλῆς ὑπάρχει ναὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ βράχου μονολίθως κεκομμένος, 163 ποδῶν μῆκος ἔχων καὶ 56' πλάτος, διαιρούμενος δ' εἰς διαφόρους θαλάμους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον προέχοντας, ὧν ὁ μεσαίτατος εἶναι ὑπόστυλος, ἔχων 16 κίονας, εἰς τέσ-

ακροῦς σειρᾶς διατεθειμένους. Αἱ βάσεις αὐτοῦ στηρί-
ονται ἐπὶ σειρᾶς λαξευτῶν ἐλεφάντων, τὴν δ' ὀροφὴν
συνδέουσι μονόλιθοι γέφυραι μετὰ τῶν πέριξ ναίσκων,
καὶ ἐπὶ τοῦ μεσαίου ἱεροῦ ὑφούται ἐπὶ 90' πυραμῖς
κατὰ βαθμίδας διατεθειμένη, καὶ θόλῳ κεκαλυμμένη. Ἐν
ἡ αὐτῇ τέλος ἴστανται μεγάλοι μονόλιθοι ἐκ τοῦ αὐ-
τοῦ βράχου κεκομμένοι ἐλέφαντες, καὶ ἄλλα μνημεῖα
κατὰ παραστάδων κοσμούμενα, καὶ πάντα ταῦτα καλύ-
πτονται ὑπὸ ἀπειραρίθμων καὶ παμποικίλων γλυπτικῶν
ἔργων, τόσον καταπληκτικώτερα, καθ' ὅσον ὁ λίθος
ἐξ οὗ εἰσὶ λελαξευμένα εἶναι ὁ σκληρότατος πυρρο-
ποικίλος.

Βουδδιστικὰ οἰκοδομήματα.

Καὶ οἱ Βουδδιστικοὶ δὲ ναοί, ὧν τινες εἰρίσκον-
ται καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἦσαν σπήλαια καὶ αὐτοί, ὡς μοναὶ
ἀναχωρητῶν· διότι ἐν γένει μὲν ὁ Ἰνδικὸς χαρακτήρ,
πρὸ πάντων ὁμῶς ὁ τῆς Βουδδιστικῆς θρησκείας, ἔρβετε
πρὸς τὴν ῥεμβῶσαν μελαγχολίαν. ἔχουσι δὲ πολλὰ τὴν
μετὰ τῶν Βραχμανικῶν ναῶν ἀμοιότητα, καὶ τόσῳ μάλ-
λον, καθ' ὅσον οἱ Βραχμάνες, ὅταν κατέβαλον τὴν Βουδ-
διστικὴν αἵρεσιν, διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ὀπλῶν πολεμοῦντες
αὐτὴν, παρεδέχθησαν κατὰ μέγα μέρος καὶ ἀπεμιμήθησαν
αὐτῆς τὰ οἰκοδομήματα. Διακρίνονται ὁμῶς οἱ Βουδδι-
στικοὶ ναοὶ ἐν γένει τῶν Βραχμανικῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι
τὸ μέτωπον αὐτῶν δὲν εἶναι ὡς ἐν ἐκείνοις ἀνοιχτόν,
ἀλλὰ κλείεται διὰ τοίχου (ΠΙΝ. ΑΒ, 2), καὶ εἰσι πάν-
τοτε ἐπιμήκη οἰκοδομήματα, ἀπολήγοντα κατὰ τὸ ἐν
πέρας ἡμικυκλικῶς, καὶ ἔχοντα ἐσωτερικῶς, κατὰ πᾶ-
σαν αὐτῶν τὴν περιφέρειαν, ἀφροστῶσαν ἀπὸ τῶν τοίχων
σειρᾶν τετραπλεύρων παραστάδων, ἄνωθεν δὲ, κατὰ τὸ
μέσον κῦτος, καλύπτονται διὰ θόλου κυλινδρικοῦ (ΠΙΝ.
ΑΒ, 4), καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, κοσμουμένου διὰ γραφῶν
μᾶλλον ἢ γλυφῶν, καὶ ἐμπρὸς τοῦ στρογγύλου αὐτοῦ

πέρατος, κεῖται τὸ κυρίως ἱερόν τῶν Βουδδιστῶν, τὸ καλούμενον

Δαγόπ.

Δηλοῖ δ' ἡ λέξις εἰς τὴν Σανσκριτικὴν *sarvobhava-lakṣiṇa*, καὶ εἶναι τὸ Δαγόπ μέγα λίθινον, πάγιον ἡμισφαίριον, ἢ κρομμυσοειδές τι σχῆμα ἐπὶ λιθίνου πλατέος κυλίνδρου, ἐμφαῖνον, ὡς ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ἐκλαμβάνεται, τὴν ὕδατινὴν πομφόλυγα, ἣν ὁ Βούδδας παρίστα ὡς ἔμβλημα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῆς τοῦ βίου ματαιότητος, πιθανῶς ὁμως κατ' ἀρχὰς προκύψαν ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ σωροῦ ἢ τοῦ τύμβου. Τινὰ δ' αὐτῶν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ ἐπίθεμά τι ἢ ἐπιστέγαγμα, σημαῖνον τὴν καθιέρωσιν. Ἡ διάμετρος τῆς βάσεως τῶν μεγίστων, τῶν μὴ περιεχομένων ἐντὸς ναῶν, εἶναι 120—130 ποδῶν, καὶ τὸ ὕψος 55—60· καὶ ἡ βᾶσις των περιβάλλεται συνήθως ὑπὸ ὑψηλοῦ λιθίνου φραγμοῦ. Περιέχουσι δὲ τὰ πλεῖστα λείψανόν τι τοῦ Βούδδα, ἢ ἀγίου τινος Βουδδιστοῦ, ἐνίοτε ἐντὸς μικροῦ Δαγόπ ἐγκεκλεισμένου εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ μεγάλου· καὶ σπάνιά τινα ἔχουσιν εἰς τὸ εμπρόσθιον μέρος, ἐντὸς κόγχης περιγλύφου, καθήμενον τοῦ Βούδδα τὸ ἄγαλμα.

Ἐχουσι δὲ καὶ πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας πολλήν, ἐκ συμπτώσεως βεβαίως, ὁμοιότητα οἱ ναοὶ τοῦ Βούδδα, ὡς καὶ ὁ Βουδδισμὸς αὐτός, καὶ τοι λίαν ὑποδεέστερος τῆς ἀγνῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκείας, παρίστησιν ὁμως κατὰ τε τὴν ιδέαν καὶ κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους πολλὰ τῷ χριστιανισμῷ συγγενῆ. Ἐμπρὸς δὲ καὶ τῶν Βουδδιστικῶν ὡς καὶ τῶν Βραχμανικῶν ναῶν ὑπῆρχον αὐλαὶ ὑπόστροι καὶ ναῖσκοι ὑπόγειοι.

Τ' αὐτὰ δ' ἀρχιτεκτονικὰ σχήματα διεδόθησαν, μέχρι τινὸς μεταποιηθέντα, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ περίοικα ἔθνη τῆς μεγάλης Ἀσίας.

Εἰς Κ α β ο ὑ λ, (δυτικῶς τοῦ Ἰνδοῦ, παρὰ ταῖς ἀρχαίαις Παροπαμισάδαις), ὅπου ὁ Βουδδισμὸς διήρκεσεν πᾶ

τοῦ 136 μ. Χ., ἤτοι ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Μακεδόνων Βακτριανῶν βασιλέων, μέχρι τῶν 700 μ. Χ. καὶ τῆς ὑπερισχύσεως τοῦ Ἰσλαμισμού, σώζονται Δαγὸπ ἐν σχήματι πύργων θολωτῶν, 50—80' ὑψηλοὶ, οἵτινες ἐπὶ κυλινδρικῶν βάσεων ἰδρυμένοι, καὶ ἐξωθεν κοσμούμενοι δι' ὀρθοστατῶν, εἰσὶ πάγιοι ἔσωθεν, καὶ ἔχουσι μόνον ἐν τῷ μέσῳ, κατὰ τὴν τοῦ ἄξονος διεύθυνσιν, στενὴν ὀπὴν ὡς φρέατος, διηρημένην εἰς θαλάμους, ἐν οἷς μένουσι κεκλεισμένα Βουδδιστικὰ λείψανα, νομίσματα καὶ ἄλλοι θησαυροί. Καλοῦνται δὲ Τὸπ ἐνταῦθα τὰ τοιαῦτα Δαγὸπ, ἐκ παραφθορᾶς τῆς Σανσκριτικῆς λέξεως Στούπα, ἣτις σημαίνει σωρόν.

Εἰς δὲ τὴν νῆσον Κέϋλον (Ceylon), τὴν ἀρχαίαν Ταπροβάνην, τὴν εἰς τὰς ἐσχατίας κειμένην τῆς Ἰνδικῆς, εὐρίσκονται πολλὰ Τὸπ, διατηροῦντα τὸ κορύφωμα, ὅπερ εἰς τὰ τοῦ Καβούλ εἶναι συνήθως κατηραφισμένον, καὶ κοσμούμενα διὰ μικρῶν ὀρθοστατῶν, οἵτινες καὶ μόνον ἀπαντῶνται συνεχέστατα εἰς ἐκείνην τὴν νῆσον. **Μάλιστα** δ' εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Ἀγουραϊπούρας (Ἀγυρογράμμου), πρωτεύουσος τῆς νήσου, πάνπολλοι τοιοῦτοι ὀρθοστάται, οἱ χίλιοι χίονες καλούμενοι, καλύπτουσι μεγάλην ἔκτασιν, ἣτις, κατὰ βαθμίδας διατεθειμένη, ἔχει ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος γλυφὰς καὶ λαξευτοὺς ναίσχους.

Χεττύαι.

Εἰς Νεπάλ δὲ, πρὸς ἄρκτον τῶν Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Γάγγου, τὰ Τὸπ ἢ Δαγὸπ καλοῦνται Χεττύαι, καὶ νεωτέρας ἐποχῆς ὄντα, διαφέρουσι τῶν ἐν ταῖς Ἰνδαίαις κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ βᾶσις αὐτῶν κοσμεῖται πλουσίως καὶ ὑπερόγκως δι' ὀρθοστατῶν, γλυφῶν, μικρῶν θόλων, κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἰνδικῶν Παγοδῶν. Δηλοῖ δ' ἡ λέξις Χεττύα ἐπιστέγασμα, διότι τὸ ἐπὶ τῶν Δαγὸπ ἐνίοτε ὑπάρχον κορύφωμα, ἐπ' αὐτῶν ἐγείρεται

ὡς ὑψηλὸς ὀβελίσκος, ἔσωθεν βαθμιδοειδῶς ὑψούμενος, πρὸς παράστασιν ἴσως τῶν ἐσωτερικῶν διαιρέσεων τῶν Ὑόπ τοῦ Καβούλ, ἔσωθεν δὲ κενός, καὶ θολωτός. Πολλὰκις δὲ, ὅταν ὁ πύργος εἶναι ἐλάσσων, ὅλη ἡ Χεττύα πλησιάζει μᾶλλον εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Παγόδας. Ἡ γλυπτικὴ δ' ἐπικόσμησις εἶναι ἐπ' αὐτῶν μᾶλλον ἐξηχρειωμένη, καὶ ἡ ἀχομφος αὐτῆς ἐπιτήδευσις ἐμφαίνει παρακμῆν μεταγενεστέρων καιρῶν.

Ἐν Ἰάβα.

Ἐν δὲ τῇ νήσῳ Ἰάβα, μεσημβρινῶς τῆς Κίνας, ὑπάρχουσι μνημεῖα τῶν Ἰνδικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες εἶχον ἰδρυθῆ αὐτόθι ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος (1100—1300). Ὁ ρυθμὸς αὐτῶν εἶναι μικτός ἐκ τοῦ Βραχμανικοῦ καὶ Βουδδιστικοῦ, καὶ εἶναι ἀφελὴς μᾶλλον κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ἰνδικόν, παρά συγκεχυμένος κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα ἐπὶ τῶν Παγოდῶν. Αὐτοῖσι περισσότεροτατος ὑπάρχει ναὸς πυραμιδοειδῆς, πλάτος 526' ἔχων, ὕψος δὲ 116', καὶ διαιρούμενος εἰς 6 ἀναβαθμούς, κεκοσμημένους διὰ 300 νυμφῶν, ἐν αἷς κάθηται Βουδδιστικοὶ ἀνδριάντες, καὶ ἐφ' ὧν στηρίζονται μικρὰ Δαγόπ. Ἄνω δ' ἔχει στέγην ἐπίπεδον, ἐφ' ἧς αἶρεται μέγα Δαγόπ, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ διπλοῦ κύκλου ἄλλων ἐλασσόνων. Τὰ τοιαῦτα μνημεῖα περιέχουσι καὶ πολλὰ γλυπτικὰ ἔργα Βραχμανικῆς, Βουδδιστικῆς ἢ καὶ ἰδιορρύθμου τέχνης, λίθινα ἢ μετάλλινα, ἐργασίας δὲ καθαρᾶς, λεπτῆς καὶ ἀρίστης.

Ἑλληνικὰ σχήματα.

Εἰς τινὰ δ' ἄλλα, ἀρκτικώτερον, καὶ εἰς τὸν Ἰνδὸν πλησιέστερον κείμενα μνημεῖα, συνανεμίγησαν καὶ τινες ἀρχιτεκτονικαί, γλυπτικαὶ καὶ ζωγραφικαὶ μορφαὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς δεδανεισμένα τέχνης, ἧτις, ὡς εἶπομεν, ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχεν ἐκταθῆ μετὰ τῶν Μακεδόνων μέχρι

των χωρῶν ἐκεῖνων. Οὕτω περὶ τὸ Πενταπόταμον (τὴν
 Λαχώραν) σώζονται κίονες, περὶ τὸ 250 π. Χ. ὑπὸ τοῦ
 βασιλέως Ἀσόκα εἰς μνήμην τοῦ θριαμβοῦ τοῦ Βουδδισ-
 μοῦ στηθέντες (1), καὶ ἐν πολλοῖς τὴν ἐπιρροὴν τῶν
 Ἀσσυριακῶν τεχνικῶν ἀναμνήσεων προφανῶς δεικνύοντες,
 ὅτι εἰσὶ στρογγύλοι ὡς οἱ Ἕλληνικοί (HIN. ΛΓ, 1, α),
 ἑσσαρακοντάποδες τὸ ὕψος, κατὰ τὸ ὑποτραχήλιον
 ἔχοντες κόσμημα ἀνοικτῶν καὶ κεκλεισμένων λωτῶν
 ἐπὶ ἀκριβοῦς ἀστραγάλου Λεσβίου, (ΛΓ, 2), εὐφυᾶ
 μετάπλασιν τῶν Ἰωνικῶν ἀνθεμίων τοῦ Ἐρεχθείου,
 οὐχ ἥττον δὲ καὶ τὸν ὁμοῖον ἀρχιτεκτονικὸν κόσμον εἰς
 τὰ οἰκοδομήματα τῆς Ἀσσυρίας ἀναμνήσκοντες. Τὸ δὲ
 κιονόκρανον αὐτῶν σύγκειται ἐκ καλὰθου φύλλων ἀνε-
 στραμμένου (HIN. ΛΓ, 1, β), καὶ διατηρεῖ πολλαχοῦ
 εἰσέτι ὡς ἐπίθεμα καλῶς εἰργασμένον τὸν εἰς πάντα,
 ὡς φαίνεται, κοινὸν ὑπάρξαντα ἀνακαθήμενον λέοντα,
 τὸ σύμβολον τοῦ Βουδδα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Παγόδαι

ΑΘΗΝΩΝ

"Ἄλλο δ' ἰδιόρρυθμον οἰκοδόμημα τῶν Ἰνδιῶν εἰσὶν αἱ
 Παγόδαι (κυρίως Βαγαβάτι, ἱερὸς οἶκος), πυραμιδοει-
 δεῖς περιφανεῖς ναοὶ, συγκείμενοι ἐκ καθέτων θαλάμων,
 ἐπαλλήλως τεθειμένων, μέχρι 15 ἐνίστε, τοῦ ἀνωτέρου
 ὄντος ἐλάσσονος πάντοτε (HIN. ΛΓ, 3). Ἐχει δὲ καὶ
 ἕκαστος θάλαμος καὶ τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τὴν στέγην
 θολωτὴν, καὶ παραστάδες, γύμφαι, κίονες, διαζώματα
 καὶ γλυφαὶ κοσμοῦσιν ἔξωθεν τοὺς τοίχους τόσῳ μᾶλ-
 λον συγκεχυμένως καὶ ἀτάκτως, ὅσω μεταγενέστεροι
 εἰσὶν οἱ ναοὶ, διότι ὁ ρυθμὸς ἢ ὀρθότερον, ἢ ἀρρυθ-
 μία αὐτῶν, εἶναι νεωτέρα μετάπλασις, καὶ σχεδὸν ἀκα-
 τάληπτος μίξις τῶν ἀρχαιοτέρων Βραχμανικῶν καὶ
 Βουδδιστικῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων. Ὀλίγαι τινὲς

(1) Lassen, Ind. Altthk. II, σ. 256, ἐπ.

τῶν Παγοδῶν ἐκλαμβάνονται ὡς πρὸ Χριστοῦ οἰκοδομηθεῖσαι· αἱ δὲ πλεῖσται εἰσὶν ἔργα τοῦ μεσαιῶνος. Πέριξ δὲ τούτων ἐκτείνεται συνήθως αὐτὴ περιεχομένη ὑφ' ἑνὸς ἢ καὶ πολλῶν πολλάκις περιφραγμάτων, καὶ περιέχουσα στοὰς πολυστύλους, ναῖσκους, καθαρτηρίους δεξαμενάς, καὶ ἰδίως λαμπρὰ καὶ μεγάλα ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς προσκυνητάς.

Ἰδιωτικὰ οἰκοδομαί.

Ἦν δὲ καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἰνδῶν μεγαλοπρεπῆς, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔπη των, περιγράφοντα τὴν μεγάλην πολυτέλειαν τῆς μητροπόλεως Ἀυοδίας, ἧς λείψανα σώζονται εἰς τὴν θέσιν Οὐδ. Ἔτι δὲ μαρτυροῦσι καὶ συγγραφεῖς, καὶ ὑπάρχοντα ἐρεῖπια, περὶ πολλῶν τῆς χώρας ὁδῶν, γεφυρῶν καὶ φρουρίων. Καὶ ἀπόδειξις ὅτι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἤσκειτο ὡς τέχνη ἐν Ἰνδίαις, εἰς τὰ πολλὰ περὶ αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰνδικῇ σιλλογίᾳ μνημονευόμενα βιβλία, τὰ περιλαμβανόμενα ὑπὸ τῆν γενικὴν ἐπωνυμίαν Σιλπα Σάστρα (θεωρία τῶν μηχανικῶν τεχνῶν.) (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Πλαστικὴ.

Κοσμοῦσι δὲ τοὺς Ἰνδικούς ναοὺς πάμπολλα γλυπτικὰ ἔργα ἐντὸς, εἰς τὰς μεταξὺ τῶν παραστάδων λαξευτὰς νύμφας, ὥστε, ὡς εἰς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς, ταῦτα δὲν συνταράττουσι τὴν ἀρμονίαν τοῦ ὅλου. Τὰς δὲ Παγόδας καλύπτουσιν ἐξωτερικῶς πανταχοῦ, οὕτως ἀφθονα καὶ συναναμειγμένα, ὥστε αὐξάνουσι τὴν ἤδη οὐ μικρὰν

(1) Ram Raz, Essay on the Architecture of the Hindus;

ὑγχυσιν τῶν κοσμητικῶν αὐτῶν μερῶν. Εἰσὶ δ' αἱ γλυ-
αἱ αὐταὶ ἢ περιφανῆ ἀγάλματα λίθινα, μετάλλινα ἢ
ἀλλης τινος ὕλης, ἢ κολοσσιαῖα λίθινα ἀνάγλυφα, ἰσχυ-
ῶς ἀνέχοντα. Ἀντικείμενον δ' ἔχουσιν ἐν γένει τὴν
παράστασιν τοῦ βίου τῶν θεῶν, τῶν ἡρώων καὶ τῶν
ἀνθρώπων, οὐχὶ συμβολικῶς ἢ ἱστορικῶς, ἀλλὰ ποιη-
τικῶς μάλιστα ἐκπεφρασμένην. Ἡ ἀγαλίνωτος ὁμως
τῶν Ἰνδῶν φαντασία, καὶ ἡ τοῦ αἰσθήματος αὐτῶν νο-
σηρὰ τρυφερότης, διαφθείρει τὸν ρυθμὸν τῆς τέχνης, καὶ
παραμορφοῖ τὰς συνθέσεις αὐτῆς, εἰς ἀτόπων ὄνειροπο-
λημάτων τερατώδη παράστασιν.

Καὶ ἔκφρασιν μὲν ἀτομικὴν καὶ χαρακτηριστικὴν τὰ
θεῖα ἢ ἀνθρώπινα ταῦτα ἀγάλματα δὲν ἔχουσιν, οὔτε
παρατηρεῖται τις ἰδιαιτέρα καὶ διακριτικὴ τῶν σωμάτων
οὐ μόνον τῶν διαφόρων ἀτόμων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν δια-
φόρων καὶ φύλων διατύπωσις, ἀλλὰ διακρίνονται διὰ
χρώματος, ἐνδύματος, συμβόλων, ἀτόπων συνθέσεων,
καὶ διὰ ποικιλίας τῶν πράξεων.

Ἐν γένει δ' ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου
σώματος ἢ τέχνη τῶν Ἰνδῶν προτιμᾷ, ὡς ἡ Ἑλληνική,
τὸ γυμνόν, ὅπερ ἐνδεικνύει ὅτι ἐνυπῆρχε καὶ αὐτῇ ἡ πλα-
στικὴ αἴσθησις τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος. Καὶ εἰσὶ
μὲν αἱ τοῦ γυμνοῦ ἀναλογίαι ἐν γένει καλαί, ἀλλὰ
δυσάρεστος εἶναι ἢ ὑπὲρ τὸ δέον ἀβρότης αὐτοῦ καὶ τὸ
θηλυπρεπὲς κατὰ τὰς θέσεις καὶ τὰς κινήσεις, καὶ ἡ ὑπερ-
βολικὴ τῆς χάριτος ἐπιτήδευσις, καὶ ἡ ὑπὸ παχείας
σάρκας ἔλλειψις πάσης διακρίσεως ὀστέων καὶ μυόνων,
παντὸς τοῦ ἐμφαίνοντος δύναμιν, θέλησιν καὶ πρωτο-
βουλίαν.

Μορφοῦνται δὲ τὰ ὑπεράνθρωπον ὄντα παρὰ τοῖς Ἰν-
δοῖς ἀπιθάνως, εἰ καὶ ἑναρμονίως ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν
τῶν μερῶν. Οὕτως ἔχουσί τινα πλεόν τῆς μιᾶς κεφαλῆς,
καὶ ἐν γένει ὑπὲρ τοὺς δύο βραχίονας, βεβαίως κατὰ συμ-
βολικὴν ἐννοιαν ἀρχικῶς, ἥτις ὁμως ἐλητσημονήθη ὑπὸ

τῶν Ἰνδῶν, παράδεχθέντων τοὺς τυπούς τούτους εἰς τὴν μυθολογίαν των. Ἐκ τῶν βραχιόνων μόνοι οἱ ἐμπρόσθιοι συναρμολογοῦνται καλῶς μετὰ τοῦ σώματος, ὡς τοῦτο καταφανέστατον γίνεται ἐν τινὶ ἀναγλύφῳ τῆς Ἑλλόρας, καθ' ὃ πεντακέφαλος καὶ δεκάχειρ Θεὸς ἀνέχει τοὺς λίθους οἰκοδομήματος, ἐφ' οὗ κάθηται τετράχειρ ὁ Ῥάμας μετὰ τῆς συζύγου του Σίτας (ΠΙΝ. ΛΓ, 4). Ὁ δὲ θεὸς τῆς φρονήσεως Γανίσας ἔχει ἐλέφαντος κεφαλὴν, καὶ ἀνάλογον αὐτῇ ἀνθρώπινον σῶμα· τρικέφαλος δ' εἶναι ἡ πρότομή τοῦ Τριμούρτου, τὰς κεφαλὰς τοῦ Βράμα, τοῦ Βισνοῦ καὶ τοῦ Σίβα συνδέουσα, ἡ καὶ μονοκέφαλος μετὰ τριῶν ὀφθαλμῶν, ἔμβλημα τῆς Ἰνδικῆς τριάδος, ἣτις θεωρεῖται ὡς τοῦ ὑπερτάτου πνεύματος ἀπόρροια τρισυπόστατος.

Ἐν δὲ τοῖς ἀναγλύφῳις τὰ ζῴδια τὰ παριστῶντα τοὺς πρωτίστους Θεοὺς τῆς τρώας εἰσὶ μείζονα τῶν λοιπῶν κατὰ τὰς διαστάσεις, καὶ τοῦτο ἐπαναφέρει ἐνόητά τινα εἰς τὰ ἄλλως ποικίλως συγκεχυμένα καὶ εὐφραδία διακριτὰ συμπλέγματα, ὡς τοῦτο καταφανὲς γίνεται εἰς τι ἀνάγλυφον ἐν Μαγαμαλαιπούρ (ΠΙΝ. ΛΓ, 5), καθ' ὃ ἐν τῷ μέσῳ ἵσταται ὁ Θεὸς, πολύχειρ, ὑψηλὸς καὶ ὄρθιος, ἐφ' ἑνὸς ποδός, τὸν ἕτερον ἔχων ἀπιθάνως, καὶ παρὰ πάντα στατικὸν καὶ ἀνατομικὸν κανόνα ὑψωμένον, καὶ μᾶλλον ἢ ἐξηρθρωμένον· περιστοιχίζεται δ' ὑπὸ διαφόρων ἄλλων μικροτέρων προσώπων, ἐν μέρει παρέργων, καὶ ἐν διαφόροις παραδόξοις καὶ βεβιασμέναις θέσεσι παριστωμένων. Τὰ δ' ὠραιότερα τῶν σωζομένων ἀναγλύφων εἰσὶ τὰ τῆς ἐν Ἑλλόρα Καιλάσας. Αἱ μεταγενέστεραι δὲ γλυφαὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν θηλυπρεπῆ τύπον, τὴν αὐτὴν ἐκτροματιαίαν σύνθεσιν, ἀλλ' εἰσὶν ἀψυχοί, καὶ ἔτι τερατωδέστεραι καὶ δυσαρεστότεραι μιμήσεις τῶν ἀρχαιοτέρων.

Εἰς τοὺς Βουδδιστικούς δὲ νεοὺς εἰσὶν αἱ παραστάσεις πολὺ ἀπλούστεραι, συνήθως ὁ Βούδδας σύννοος ἀνευ

φράσεως, καὶ παθητικῶς βεβυθισμένος εἰς διαλογι-
κούς, πολλάκις δὲ καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ὑπηρετῶν,
κατὰ ῥυθμὸν Ἰνδικόν, ἀλλ' ἀφελῆ πολλάκις μέχρι ξηρότη-
τος. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βούδδα ἐφήμιζον τριακονταδύο ἐν αὐτῷ
γνωρίσματα ὑπερτάτου κάλλους, καὶ ὀγδοηκοντατέσ-
σρα γνωρίσματα σωματικῆς ἐντελείας. Ἄλλὰ τούτων
ἀντῶν ἐλάχιστα φαίνονται ἴχνη εἰς τὰς γλυπτικὰς
παραστάσεις του, ὧν ἡ θεὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αἴσθη-
σιν μᾶλλον δυσαρέστως προσβάλλει ἢ ὅ,τι ἐπιφέρει λει-
ποθυμίαν, ὡς αἱ περὶ αὐτῶν παραδόσεις ἀξιούσιν, εἰς τοὺς
δυσπίστους τοὺς προσβλέποντας αὐτάς. Ἐν Κεϋλῶνι σώ-
ζονται κολοσσαῖχοι ἀνδριάντες τοῦ Βούδδα, μέχρι 90 πο-
δῶν ὕψος ἔχοντες, καὶ ἔτι μείζονες εἰς τὸ ὄρος Β α-
μ ι ὕ ἄ ν, περὶ τοὺς 120' ὑψηλοί, ἐγγεγλυμμένοι ἐν
νύμφαις, καὶ κακῶς μὲν διατετηρημένοι, ἀλλ' ὡς φαί-
νεται, καὶ ἀνέκαθεν κακῶς εἰργασμένοι. Τὰ ἐνδύματα
ἐπ' αὐτῶν εἰσι διὰ γύψου προστεθειμένα, αἱ δὲ νύμφαι
ἔχουσιν ἴχνη γραφῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

ΑΘΗΝΩΝ

Γ ρ α φ ι κ ῆ .

Ἐπάρχουσι δ' εἰς τινὰς ἀρχαίους ναοὺς τῶν Ἰνδιῶν
καὶ ἐντοίχιοι γραφαὶ ἀντὶ τῶν γλυφῶν ἀκριβῆς ὁμῶς
αὐτῶν περιγραφή μέχρι τοῦδε δὲν ἔγινε. Προσέτι δὲ καὶ
ἐπὶ χάρτου ἐξ ὀρυζοκαλάμου ἢ ἄλλων φυτῶν διάφοροι
ἀπαντῶνται παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς μεταγενέστεραι ζωγρα-
φίαι, ἐξ ὧν τινὲς μὲν παριστῶσι ὀρησκευτικὰ ἀντικεί-
μενα, καὶ ἔχουσι ξηρὸν καὶ ἱερατικὸν τὸν τύπον, τινὲς
δὲ, χαριέστεραι, καὶ ὑπὸ τρυφερωτέρας χαραχθεῖσαι γρα-
φίδος, παριστῶσι τὰ τοῦ κοινοῦ βίου, ἐπὶ τὸ λυρικῶ-

τερον, και μετα χάριτος ειδυλλιακῆς, και ουχι ξηρῶς και πεζῶς ὡς ἐν τοῖς τάφοις τῶν Αἰγυπτίων. Μάλιστα δ' ἀβρᾶς χάριτος πλήρη εἰσι τὰ ἀπλᾶ διαγράμματα, τὰ δι' ἐνός και μόνου ἐλαφροῦ, και συμβολικοῦ τὸ πλεῖστον, χρώματος παριστῶντα κόρας λουομένας ἢ συνομιλοῦσας μετ' ἀνθέων ἢ κεμαδῶν. Αἱ δὲ ποικιλόχροες και ἀνθηραὶ ζωγραφίαι, αἱ παριστῶσαι θαυματοποιούς, εἰσι τεράστια μᾶλλον, και ἀναλογώτεροι πρὸς τὴν ἀρρύθμιστον τῶν Ἰνδῶν φαντασίαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΣΗΡΟΣ

(Σίνοι ἢ Κινέζοι).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἀρχιτεκτονική.

Ὀλίγον μετὰ Χριστὸν ὁ Βουδδισμὸς εἰσεχώρησε καὶ εἰς τὴν Κίνα, ὅπου ὁ Βούδδας καλεῖται Φό, καὶ ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος κατέστη γενικὴ τῶν λαῶν ἐγγείνων θρησκεία. Ἀλλὰ τοῦ Σηρὸς (Κινέζου) τὸ πνεῦμα εἶναι θετικόν, πεζόν, καὶ τὸ ὠφέλιμον μόνον θρησκείαν ὡς τὰ τοῦ Αἰγυπτίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἰνδικὴ τέχνη διεμορφώθη ἐν Κίνῃ ἐν ξηρότητι, καὶ παντὸς ἴχνους τῆς ποιητικῆς αὐτῆς παραφορᾶς δυσαρέστως ἐστερημένη ἐν Κίνῃ· καὶ ἄψυχος μὲν εἶναι, ὑλικῶς ὅμως οὐκ ὀλίγον ἀνεπτυγμένη. Ἡ μορφή τοῦ Δαγὸπ, ἢ τοῦ Τὸπ, ἢ τῆς Παγοδᾶς, ἀπαντᾶται καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τὸ ὄνομα Θά· οἰκοδόμημα πυργοειδὲς ἐπίσης, συγκείμενον ἐξ ἀλλεπαλλήλων δόμων βαθμηδὸν πρὸς τὰ ἄνω συστελλομένων, ἀλλὰ στερούμενον τοῦ συμβολικοῦ θόλου. Εἰσὶ δὲ λαμπρῶς κεχρωματισμένα τὰ Θά, ἢ δι' ἀνθηρῶν καὶ στιλπνῶν κεράμων κατεσκευασμένα, αἱ δὲ στέγαι αὐτῶν εἰσὶ κυρταί, ἐξ ἐπιχρῦσων κεράμων, ἔχουσαι περιηρημένα κωδῶνια. Τοιαῦτα ἄξια λόγου οἰκοδομήματα ὑπάρχουσιν εἰς Ναγκίν ἐκ τῆς 11. ἑκατονταετηρίδος. Οἱ δὲ κυρίως ναοὶ τῶν Σηρῶν εἰσὶν οἱ πλεῖστοι μικροὶ καὶ περίστυλοι, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ τῶν οἰκίαι. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ μείζονες, ἐ-

χοντες, ὡς καὶ οἱ μεγάλοι οἴκοι, προαύλια μετὰ πολυτελῶν στοῶν, καὶ διαφόρων ἐν αὐταῖς οἰκίσκων· τινὲς δ' εἰσὶ καὶ διώροφοι, καὶ οἱ τοιοῦτοι ἔχουσι διπλὴν τὴν κυρτὴν στέγην. Οἱ δὲ κίονες αὐτῶν πλησιάζουσι πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους Ἰνδικούς, ἀλλ' ἀντὶ κιονοκράνων ἔχουσι προμόχθους (consoles). Εἰσὶ δὲ ξύλινοι, λαμπρῶς γεγανωμένοι, καὶ ἔχουσι πολλάκις χρυσᾶ δικτυωτὰ μεταξὺ τῶν κιονοκράνων. Τὰς γωνίας τέλος τῆς στέγης κοσμοῦσιν, ὡς ἀκρωτήρια, διάφορα γλυπτὰ ἔργα, καὶ ἰδίως δράκοντες, οἷοι καὶ ἐπὶ τῶν Ἰνδικῶν μνημείων.

Τὰ δ' ἱστορικὰ τῶν Σηρῶν μνημεῖα εἰσὶν ἄμορφα καὶ ἄσχημα· διότι μὴ εὐρόντες νὰ μιμηθῶσι τοιαῦτα ἐκ τῆς ἰνδικῆς τέχνης, κατασκευάζουσιν αὐτὰ οἱ Σῆρες κατ' ἰδίαν ἔμπνευσιν, καὶ καθ' ὅλην τὴν ξηρότητα καὶ ψυχρότητα τῆς ἰδίας αὐτῶν φαντασίας. Τοιαῦται δ' εἰσὶν αἱ ἀψίδες ἃς καλοῦσι Παι - λού, καὶ ἃς ἰδρύουσιν οἱ αὐτοκράτορες ἐπὶ τῶν δημοσίων ὁδῶν πρὸς τιμὴν καὶ ἀμοιβὴν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἢ πράξεων. Συνίστανται δ' ἐκ δύο ἢ τεσσάρων λιθίνων ἢ καὶ ξυλίνων παραστάδων, ἐνθυμμένων ἄνωθεν διαὐχῶν, ἐφ' ὧν ἐπιγράφεται τὸ ὄνομα ἐκείνου ὃν ὁ αὐτοκράτωρ τιμᾷ. Ὅσον δὲ τὸ οἰκοδόμημα ἐπιστέφει ἄνωθεν ἢ κινεζικὴ στέγη.

Ἐξ ἐναντίας ὁμως, ἐνεκα τῆς θετικῆς τάσεως τοῦ πνεύματός αὐτῶν, ἐξεῖχον οἱ Σῆρες, ὡς οἱ Αἰγύπτιοι, εἰς τὰ κοινωφελῆ ἔργα. Οὕτως ὠκοδόμησαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους γνωστοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας των, ἤτοι 200 π. Χ., κολοσσιαῖον τεῖχος 25 πόδας ὑψηλὸν, καὶ ἐπίσης πλατὺ, πυργωτὸν, καὶ ἐκτεινόμενον ἐπὶ 400 μίλια κατὰ τὰ βόρεια τῆς Κίνας ὄρια, ὡς ἀπέραντον προπύργιον κατὰ τῶν εἰσβολῶν τῶν Μογγόλων. Ὁμοίως δ' ἄξια πολλοῦ λόγου εἰσὶ καὶ αἱ λαμπραὶ γέφυραι, καὶ αἱ μακρᾶ αὐτῶν διώρυγες, ὧν μία, ἡ βασιλικὴ λεγομένη, συνδέει ὅλους τοὺς πρὸς ἀνατολὰς ῥέοντας ποταμούς. Εἰσὶ δὲ πολλὰ τούτων μεγάλης ἀρχαιότητος ἔργα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Πλαστική καὶ Γραφική.

Εἰς τὴν Κίναν κατεσκευάζοντο πλαστικά ἔργα ἐκ πάσης ὕλης, ἐκ μετάλλου, ἐλέφαντος, λίθου, καὶ κεράμου στιλπνῆς· προσέτι δὲ καὶ γραφαί. Πηγάζει δ' ὁ τῆς τέχνης αὐτῶν ῥυθμὸς ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ. Ἄλλ' ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐκείνου τὴν ποικίλιαν, ἐνεδύθη παράδοξον τινα, ἀττημον καὶ διάστροφον χαρακτῆρα. Παριστώσι δὲ τὰ τεχνουργήματα αὐτῶν, ὅτε μὲν Θεοὺς καὶ δαίμονας, ὅτε δὲ σκηνὰς τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου· καὶ τὰ πολυπληθῆ αὐτῶν καὶ τῶν Ἰαπωνῶν μεταλλουργήματα, τερατώδεις μορφὰς θεῶν καὶ ζώων. Ἐντελέστερα δ' εἰσὶ, καὶ ἀκρίβειάν τινα παρατηρήσεως δεικνύοντα, τὰ εἴτε τὴν ζωικὴν εἴτε τὴν φυτικὴν ἀπλῶς ἀντιγράφοντα φύσιν, οἷα πολλὰ ἀπαντῶνται ἐπὶ ἀγγείων Ἰαπωνικῶν.

Πρὸ πάντων δ' ἡ γραφικὴ ἐπιτυγχάνει εἰς τὰ τῆς φύσεως ἀντικείμενα, οἷον ἀνθη, πτηνὰ καὶ τὰ τοιοῦτα. Σκιαν δὲ δὲν μεταχειρίζεται παντάπασιν, ἐκτος μόνον συμβολικῶς, καὶ τὴν δίοψιν (perspective) ἀποδοκιμάζει ἐκ συστήματος ἢ τεχνικῆ θεωρία τῶν Σηρῶν ὡς ἀπάτην τῶν αἰσθητηρίων, ἣν ὁ νοῦς πρέπει νὰ διορθῇ. Εἰς τὴν βιομηχανίαν δὲ μᾶλλον ἢ εἰς τὴν καλλιτεχνίαν ἐξέχοντες, κατασκευάζουσιν οἱ Σῆρες ἐξαιρέτου τεχνουργίας πήλινα ἀγγεῖα, τὰ σινουργῆ καλούμενα, ἃ κοσμοῦσι διὰ ξηρῶν, δυσμόρφων καὶ ἀλλοκότων γραφῶν. Καὶ ἐλεφαντουργήματα προσέτι τορεύουσιν, οἷον κιβώτια, μυιαστήρια καὶ ἕτερα σκεύη, ὧν ἡ ἐξαίσιος λεπτοουργία ἐξαγοράζει σχεδὸν τὴν δυσμορφίαν τῶν περιγραμμάτων αὐτῶν.

Τ Ε Λ Ο Σ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΤΟΜΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΤΟΜΟΝ

Σελ. 58, στ. 6.

Ἐντὶ « ξύλινος—Ὁξύλου », γρ. ξύλινος ἦν εἰς κίων τοῦ Ἡραίου.

Στ. 9.

Ἐντὶ « δώριοι », γρ. τοῦ οἴκου τοῦ Οἰνομάου.

Τῶν σημ. τὸν πρῶτον στίχ. διορθοῦσθε ὡς: (1) Πausan. H, 10.—(2) Αὐτ. E, 16.—(3) Αὐτ. 20.

Σελ. 60, στ. 15-20.

Ἐντὶ « ἐν Μυκῆναις Κλυτεμνήστρας ».

Ἐν Μυκῆναις ὁ ἔξοχος ἀρχαιοδίξος Σγλείμαν, δι' ἐπιμόνων καὶ εὐτυχεστάτων ἀνασκαφῶν ἀνεῦρεν ἐν τῇ ἀκροπόλει, παρὰ τὰ κυκλώπια τείχη, τοὺς πέντε τάφους, ὧν μνημονεύει ὁ Πausanίας (5) ὡς τῶν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ φονευθέντων, τοῦ ἠνιόχου αὐτοῦ Εὐρυμέδοντος, τῆς Κασσάνδρας, τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων καὶ προσέτι τοῦ τῆς Ἠλέκτρας. Περιλαμβάνοντο δὲ πάντες ἐντὸς κυκλωτεροῦς περιβόλου κυκλωπίου τείχους 28 μ. διάμετρον ἔχοντος, καὶ χρησιμεύοντος, κατὰ τὸν εὐρέτην, εἰς περίβολον ἀγορᾶς, ἴσως ὅμως μᾶλλον εἰς κρηπίδα κολοσσιαίου τοῖς τάφοις ἐπικεχυμένου χώματος. Ἐτέρα δὲ τινα κυκλωτερῆ τειχία ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως οὐ μακρὰν τῶν θησαυρῶν κείμενα, εἰσὶν ἴσως οἱ τάφοι τοῦ Αἰγίσθου καὶ

τῆς Κλυτεμνήστρας, ταφέντων, κατὰ τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Πausανίου, ἐκτὸς τοῦ τείχους, καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω αὐτοῦ, ἔνεκα τοῦ ἐγκλήματός των.

Σελ. 62, μετὰ στ. 6.

Ἐνταῦθα καὶ ὁ κ. Σχλείμαν ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς ἐκτεταμένας ἐν ἔτει 1884, καὶ ἀνεῦρε τὸ αὐτὸ ἔδαφος, καλύπτον τὸ πλεῖστον τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἀρχαίου φρουρίου μετὰ πλείστων ἰχνῶν κιόνων καὶ διατειχισμάτων, διατηρούντων λείψανα ἀρχαίων γραφῶν, καὶ εὐλόγως ἐκ τούτων συμπεραίνει ἐπίσης περὶ τῆς ἐνταῦθα ὑπάρξεως παναρχαίων ἀνακτόρων. Τὸ ἀνυπομόνως περιμενόμενον σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ ταύτης τῆς ἀνασκαφῆς, ἐλπίζεται ὅτι θέλει διαχύσει σπουδαῖον φῶς ἐπὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν προϊστορικῶν ἐκείνων χρόνων τῆς Ἑλλάδος. Ἦν δὲ τὸ σύστημα τῆς χρήσεως στερεοῦ χρίσματος ἀντὶ λίθου γενικόν, φαίνεται, εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην ἀρχιτεκτονικὴν, διατηρηθὲν ἐνιαχοῦ καὶ μεταγενεστέρως, διότι, ὡς ἐνταῦθα τὸ ἔδαφος, οὕτως ἐστὶν ἐστρωμένον καὶ τὸ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, καὶ οὕτως ἐπικεκαλυμμένοι οἱ τοῖχοι τοῦ παρὰ τῷ Ἄργει Ἡραίου, ἀνοικοδομηθέντος κατὰ τὴν 90ῆν Ὀλυμπιάδα.

Σελ. 69, μετὰ στ. 13.

Υλικά δὲ δείγματα τῆς ὑπὸ ποιητῶν καὶ συγγραφέων βεβαιουμένης ἀφθόνου χρήσεως τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους παρέσχον αἱ ἐπ' ἐσχάτων γενόμεναι ἀνασκαφαὶ μνημείων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἰδίως αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Σχλείμαν ἐν Τρωάδι καὶ ἐν Μυκήναις ἐκτελεσθεῖσαι ἔφεραν εἰς φῶς πλεῖστα χαλκᾶ, ἀρχυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, ἀγγεῖα ἐκ παγίου χρυσοῦ, κομψότατα τὸ σχῆμα, χρυσοῦς δακτυλίους ἔχοντας ἐπιγεγλυμμένας σφρα-

γίδες, καὶ πολυαριθμότατα ψέλλια, διαδήματα, περίαπτα καὶ παντοῖα ἄλλα χρυσᾶ κοσμήματα, δι' ὧν ἦσαν σχεδὸν ἐντελῶς ἐπικεκαλυμμένοι οἱ ἐν τοῖς τάφοις εὐρεθέντες σκελετοὶ τῶν βεβαίως ἐπιφανῶν καὶ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πλουσιωτάτων νεκρῶν, οὗς ἡ παράδοσις, δικαίως, ὡς φαίνεται, ἐθεώρει ὡς τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. Καὶ αὐτὰ τὰ κρανία τῶν σκελετῶν τούτων εὐρέθησαν κεκαλυμμένα ὑπὸ χρυσῶν προσωπίδων, περὶ ὧν οὐδεμία γίνεται μνεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ αἵτινες ἀντικαθίστων βεβαίως παρὰ τοῖς Ἄναξι καὶ τοιούτοις ἐπισήμοις νεκροῖς τὸ ὑπὸ τῆς νεκρικῆς πυρᾶς καταστραφέν πρόσωπον. Τοιαῦται δ' εὐρέθησαν καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὸν Κιμμέριον Βόσπορον ἀνασκαφαῖς. Τὰ δὲ λοιπὰ κοσμήματα, τὸ πλεῖστον εἰς λεπτὰ χρυσᾶ πέταλα ἠλασμένα, εἰσὶ παντοῖα τὸ σχῆμα, στρογγύλα, σταυροειδῆ, καὶ τ' ἀρχαιότερα καὶ ἀφελέστερα αὐτῶν μιμοῦνται ἐπὶ χρυσῆσι τοῖς ἡλούς, αἵτινες συνέδεον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς μεταλλουργίας τὰς χαλκᾶς πλάκας, ἢ ἐνεπήροντο εἰς τὸ ξύλον, καὶ βαθμηδὸν μόνον προϊοῦσα ἢ κοσμητικῆ τῶν μετάλλων, ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν σχεδίων μετέβη εἰς τὰ ἐλευθέρα χειρὶ διαγραφόμενα καμπύλα καὶ ἐλικοειδῆ, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς ἀντικείμενα τῆς ὀργανικῆς φύσεως, φύλλα, ἄνθη, ἔντομα, ζῶα, ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων χωροῦσα εἰς τὰ ἐντεχνότερα, καὶ κατ' ἀρχὰς χαίρουσα εἰς τερατώδεις συνθέσεις, ὧν ἡ ἀρχικὴ πατρίς φαίνεται οὔσα ἢ Ἀσία, διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν ὑφασμάτων καὶ ἄλλων τεχνουργημάτων αὐτὰς διαδίδουσα (1).

Τινὰ τῶν ἀρχαίων μεταλλουργημάτων, ἰδίως τῶν ἐν Μυκῆναις, ἔχουσι τὰ κοσμήματα διὰ χρυσοῦ σύρματος εἰς τὸ μέταλλον ἐπικεκολλημένου· ἐπὶ δέ τινων σκευῶν, ἰδίως

(1) Ἴδ. ἰδίως Schliemann, Ilios καὶ Mycènes.

ἐπὶ ξιφῶν καὶ ἐγχειριδίων αὐτόθι εὐρέθησαν διὰ χρυσοῦ ἐγκεκολλημένα συμπλέγματα, κατ' ἀρχαϊκὸν μὲν τύπον, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης λεπτότητος καὶ ἐντελείας ἐξεργασμένα.

Καὶ μικρὰ δ' ἀνδρείκελα ἐκ μετάλλου ἀπαντῶσιν οὐ σπανίως, ἰδίως παρὰ τοῖς βωμοῖς, ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Δοδώνῃ καὶ ἀλλαχοῦ, τῇ ἀρχαϊκῇ καὶ ἀμόρφῳ ἔτι τέχνῃ ἀνήκοντα, καὶ συνεχῶς συνθέσεις παριστῶντα ἀνδρῶν καὶ ζώων, οἷον ἀνδρας ὑποπτέρους, ἀρπυίας, γρύπας, ἵπποκεταύρους, ὧν οἱ ἀρχαιότεροι ἔχουσιν ἀνθρωπίνους τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, ἔργα τὴν ἀσιανὴν ἀναμιμνήσκοντα συγγένειαν ἢ καταγωγὴν τῆς ἀρχαιοτάτης τέχνης.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν τῶν εὐρεθέντων ἐλασμάτων παριστᾷ τὸν Ἡρακλεῖ παλαίοντα πρὸς ἀνδρα, παρ' ᾧ ἡ ἐπιγραφή « Ἄλιος γέρωι », αἰνίσσεται πιθανῶς κακοποιὸν τινα θαλάσσιον δαίμονα κατὰ τοπικὰς παραδόσεις. Ἐμφαίνουσι δὲ τὰ γράμματα τὸ τέλος τῆς τ. π. Χ. ἐκτροπῆς τῆς γλῶσσης. Σελ. 69, μετὰ τὸ τέλος.

Εὐρέθησαν δὲ πλεῖστα ὅσα λείψανα κεραμευτικὰ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Κύπρου, τῆς Τρωάδος, τῶν Μυκηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀναμφισβητήτως, ὡς ἔκ τε τῶν χωρῶν ἐν αἷς ἀνεσκάφησαν καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς κοσμήσεως αὐτῶν ἀποδείκνυται, εἰς τὴν νηπιάζουσαν ἐποχὴν τῆς τέχνης ἀνήκοντα.

Ἐκ τῶν πηλίνων ἀγγείων τινὰ εἰσὶν ἀρχαιότερα τῆς ἐφευρέσεως τοῦ τροχοῦ, καὶ διὰ τῆς χειρὸς πεπλασμένα, πάμπολλα δ' ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπικοσμήσεως· ἐκ δὲ τῶν κεκοσμημένων τ' ἀρχαιότερα ἔχουσιν ἀτέχνως ἐγκεχαραγμένας γραμμὰς μόνον, ἢ τετμημένας ἢ συνεχεῖς, καὶ συγκεντρικούς κύκλους συνδεομένους δι' εὐθειῶν γραμμῶν πρὸς ἀλλήλους.

βαθμηδὸν δ' ἀναπτύσσονται τὰ τε σχέδια τῶν ἀγγείων ἐπὶ τὸ κομψότερον, καὶ αἱ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολυσχημάτιστοι συμπλοκαὶ τῶν ἐπικεχαραγμένων ἢ ἐπιγεγραμμένων εὐθυγράμμων ἢ ἐλικοειδῶν κοσμημάτων ἐπὶ τὸ καλλονικώτερον, καὶ ταύτας διαδέχονται παραστάσεις, ἀπὸ τῶν ἀμορφοτέρων ἀρχόμεναι, φυτῶν, ζώων, ἀνθρώπων ἢ καὶ ἐκ συμπλοκῆς αὐτῶν συνδιαζομένων τεράτων.

Καὶ ἀγαλμάτια δὲ πήλινα ἀνευρέθησαν πάμπολλα ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῶν παναρχαίων ἐδρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μάλιστα ἐν Μυκῆναις, ὅπως νηπιάζουσαι καὶ πρῶται τῆς πλαστικῆς ἀπόπειραι, παριστῶντα διὰ στοιχειωδῶν καὶ ἀμόρφων χαρακτήρων ἐπὶ τὸ ἀτελέστατον Θεοῦς, ἀνθρώπους, πτηνὰ καὶ ζῶα.

Σελ. 129, μετὰ στ. 18 «Ναϊστρόφου».

, ἀνευρεθὲν δὲ ἤδη καὶ ἀνασκαφῆν φιλοτίμῳ μερίμνῃ τῆς Σαμιακῆς κυβερνήσεως, καὶ ἔχον ἐν τῷ πυθμένι τριπόδιαϊον τὸ πλάτος αὐλάκα, αἱ οὗ ἀνωγετεύετο εἰς τὴν πόλιν ἢ πηγὴ τῶν *Ναϊάδων*.

Σελ. 130. Στ. 9, ἀντὶ «Τὸ ἐν Ἀργεὶ αὐτὸς ὁ Δῶρος».

Κατὰ τὰς ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις χρόνοις ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων γενομένης ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῆς, ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῆς Ἄλτεως, βορείως τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ εἰς τοῦ Κρονίου τοὺς πρόποδας, ἀφθονώτατα λείψανα τοῦ συγχρόνως, ὡς φαίνεται, μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καταφισθέντος Ἡραίου, τοσαῦτα ὥστε ἐπιτρέπουσι τὴν σχεδὸν πλήρη γνῶσιν ὡς πρὸς τε τὸ ὅλον καὶ τὰ καθέκαστα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ οἰκοδομήματος.

Καὶ ἂν μὲν ὁ ναὸς ἦν, ὡς ὁ Πausανίας ἐπίστευε, σύγχρονος τοῦ Ὁξύλου, ἤτοι τῆς 11^{ης} ἑκατονταετηρίδος πρὸ Χριστοῦ, ἴσως δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ· βεβαίως ὁμοῦς ἦν

μεγάλης ἀρχαιότητος, ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐν Ἑλλάδι γνωστῶν, τοῦ τέλους καὶ τῆς ἡ΄. ἑκατονταετηρίδος, βαθμηδὸν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις μετασκευασθεῖς. Αἱ ἀναλογίαι ἤδη τῶν διαστάσεων αὐτοῦ ἀποδεικνύουσι τὴν ἀρχαιότητα τοῦ σχεδίου του, διότι ἐξάστυλος ὢν περίπτερος, ἔχει ἐπὶ πλάτους 18,75 μ. μῆκος μέτρων 50,01, καὶ κίονας ἐφ' ἐκάστης τῶν μακρῶν πλευρῶν 16, ἀντὶ 13 ὡς συνήθως.

Ὁ δὲ σηκὸς αὐτοῦ διαιρεῖται τριχί, ὡς ἐν γένει σχεδὸν πάντων τῶν μειζόνων Ἑλληνικῶν ναῶν, εἰς τὸν κυρίως ναὸν ἐν τῷ μέσῳ, τὸν περιέχοντα τὸ λατρευόμενον ἄγαλμα, ἐνταῦθα τὰ τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Διὸς, καὶ μετὰ πλείστων ἄλλων ἀναθημάτων, τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸν Πρόναον, καὶ πρὸς δυσμὰς τὸν ὀπισθόδομον, ἀμφοτέρους ἐν παραστάσιν.

Ὁ δὲ κυρίως σηκὸς εἶχεν ἐσωτερικῶς, κατὰ τὰς δύο μακρὰς αὐτοῦ πλευρὰς, παρόδους διαίρουμένας ἀπὸ τοῦ μέσου κύτους διὰ κίωνων, δωριῶν καὶ αὐτῶν, ἀνὰ 8 ἐκάτέρωθεν. Ἄλλ' εἰς τ' ἀνασκαφέντα ἐρείπια εὐρέθη ὅτι οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ εἶχον ἕκαστος καὶ ἀνὰ τέσσαρας παραστάδας χωρούσας πρὸς τὰ ἐντὸς ἀπέναντι ἐκάστου κίονος, ὥστε ἀπετέλουν εἰς ἐκάστην πλευρὰν ἀνὰ τέσσαρας νύμφας, ἧ κεχωρισμένα δωμάτια ἔχοντα προσέτι καὶ ἀνὰ ἓνα κίονα ἀπέναντι τοῦ ἀνοίγματος αὐτῶν, καὶ χρησιμεύοντα ὡς ἰδίας τοῦ ναοῦ ὑποδιαίρέσεις πρὸς ἐναπόθεσιν δευτερευόντων ἀγαλμάτων καὶ ἀναθημάτων. Δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὅτι αἱ παραστάδες αὗται ἀνήκον εἰς ἀρχαίαν διασκευὴν τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε ὠκοδομήθη ὁ ναὸς τοῦ Διὸς, καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ Παρθενῶν, κατηδαφίσθησαν καὶ ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ ἐσωτερικῆς στοᾶς,

κατὰ ζῆλον τοῦ ἴσως τότε ἐπικρατήσαντος σχεδίου· ἀλλ' ἢ ὑπὸ θεοῖς αὕτη ἀποβαίνει περιττή, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι αὐτὸς ὁ ἀνεγείρας τὸν Παρθενῶνα Ἰκτίνος ὠκοδόμησε καὶ τὸν ἐν Βάσσαις ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν ῥυθμὸν τοῦ Ἡραίου, καὶ ἴσως ὑπ' αὐτοῦ ἐμπνευσθεῖς, μετὰ τῆς διαφορᾶς βεβαίως ὅτι ἐτελειοποίησε τὸ σύστημα, ἀφαιρέσας τοὺς μεταξὺ τῶν παραστάδων κίονας, τοὺς δὲ πρὸ τῶν παραστάδων ἰσταμένους μετ' αὐτῶν συνενώσας ἐν σχήματι ὠραίων ἡμικιόνων.

Ὅτι ὁμοίως ὁ ναὸς οὗτος, ἐν πολλοῖς ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος πεπονημένος καὶ καταβρέων, ἀνενεοῦτο ἐνίστε καὶ μετεσκευάζετο, φαίνεται μετὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἀναμφισβήτητον. Τὸν ἕτερον τῶν ἐν παραστάσι κίωνων αὐτοῦ εἶδεν ὁ Παυσανίας (1) ξύλινον εἶναι. Ὅτι ὁ οὗτος ἦν λείψανον τῆς ἀρχικῆς νεωδομίας μετὰ ἱεροσκευτικῶν σεβασμῶν διατηρούμενον, τρία τινὰ καθιστῶσιν ἀναμφισβήτητον, τὸ μὲν ὅτι οἱ κίονες αὐτοῦ διαφέρουσι σχεδὸν πάντες πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὰς διαμέτρους (1-1,29 μ.), κατὰ τὸ σχῆμα τῶν κionoκράνων καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν διαξεσμάτων, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ διαφόρους ἀνηγέρθησαν χρόνους, ἕκαστος βεβαίως καθ' ὅσον ἐσήπετο καὶ κατέρρεεν ὁ ξύλινος αὐτοῦ προκάτοχος· δεύτερον δ' ὅτι ὁ ναὸς ἦν ὑπὲρ πᾶσαν ἀναλογίαν διάστυλος, τῶν κίωνων ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων 3,25 μ. ὅπερ ἐλέγχει ξυλίνην τὴν ὀροφήν, καὶ τὸ τρίτον ὅτι τῆς ὀροφῆς ταύτης, ἣτις κατὰ Παυσανίαν (2) ἦτον διπλῆ (ὀροφος, στέγη), οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἶχνος ἀπηντήθη πού τῶν ἐρειπίων.

Εὐρέθη δὲ καὶ ὁ σηκὸς αὐτὸς μόνον μέχρι δύο σειρῶν

(1) E, 16.

(2) E, 20.

πλακῶν λίθινος, ἀνωτέρω δ' ἐκ πλίνθων, ὅπερ ἴσως μὲν ἐμφαίνει ὅτι καὶ αἱ πλίνθοι μεταγενεστέρως ἀντικατέστησαν τὴν ξυλοδομίαν, ἀλλὰ πιθανώτερον ἦν χαρακτήρ τῆς ἀρχαιοτάτης οἰκοδομικῆς, ὡς φαίνεται ἐξαγόμενον καὶ ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἀνακτόρων τῆς Τύρινθος.

Τῶν δὲ τὴν ξυλίνην στέγην καλυπτόντων στρωτήρων καὶ καλυπτῆρων ἀνευρέθη μέγας ἀριθμός. Εἰσὶ δὲ πάντες πλίνθινοι, καὶ ὁ κατακόρυφος καλυπτῆρ, στρογγύλος, ἔχει ὁπᾶς κατὰ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, εἰς ἃς ἐνηρμόζοντο οἱ πλάγιοι καλυπτῆρες. Εὐρέθη δὲ, εἰ καὶ συντετριμμένον, τὸ ἕτερον τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ καλυπτῆρος τούτου, μεθ' οὗ συνεδέετο τεχνικώτατα, πλίνθινον καὶ αὐτὸ, διάμετρον 2,24 μέτρων ἔχον, καὶ διὰ γλυπτικῶν κοσμημάτων καὶ χρωμάτων πεποικιλμένον.

β'. Τὸ δὲ ἐν Ἀργεὶ ἀργαίων Ἡραῖον, τὸ ἐν Ὀλ. 90 πυρποληθὲν, λέγεται ἀνεγείρας αὐτὸς ὁ Δῶρος (1).
Σελ. 140. Στ. 23, μετὰ « ἐν Ὀλυμπίᾳ ».

Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς δὲ ταῖς ἐνεργηθείσαις ἐσχάτως αὐτόθι, ἐγένετο πολύτιμον εὕρημα, τὸ τοῦ ἀκριβοῦς μήκους τοῦ Ὀλυμπιακοῦ σταδίου, ὃ διὰ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 600 διαιρούμενον, δίδωσι τὸ μέχρι τοῦδε ἄγνωστον μήκος τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ποδῶς = 0,3206 τοῦ μέτρου.

Σελ. 140, (εἰς τὸ τέλος).

Ἐν Ὀλυμπίᾳ δ' ἀνεσκάφησαν, βορείως τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, καὶ τὰ ἐρείπια δώδεκα θησαυρῶν, οὓς διάφοροι πόλεις ἐν διαφόροις χρόνοις ἀνήγειραν πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ἰδίων ἀναθημάτων, καθ' ἃ μνημονεύει ὁ Παυσανίας (2). Τούτων ὁ ἀρχαιότατος, ἀνεγερθεὶς ἐν τῇ 6ῃ ἑκατονταετη-

(1) ΣΤ, 19.

(2) ΣΤ, 19.

ρίου, καὶ περιεργότατος, ἐστὶν ὁ τῶν Γελῶν, τετράγωνος ἐκ πώρου, μεθ' ἐξαστύλου προστάσεως μεταγενεστέρως προσοικοδομηθείσης, ἔχων δ' εἰς τὰ γείσα τὸν λίθον ἐπικεκαλυμμένον ὑπὸ γραπτῶν κεράμων, κατὰ σύστημα ὃ οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐργασθέντες Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι, ζητήσαντες, εὑρόναι καὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Γέλας καὶ ἄλλων μερῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, ἐξηγούμενον δ' ἐκ τῆς περιστάσεως ὅτι τὰ ἀρχαιότατα οἰκοδομήματα, πολλαχοῦ δὲ, ὡς ἐν τῷ ἀργολικῷ Ἡραίῳ, καὶ τὰ μεταγενέστερα, ἦσαν οὐχὶ ἐκ λευκοῦ λίθου, ἀλλ' ἐκ πώρου παχεῖ χρίσματι ἐπικεκαλυμμένου, εἰς ὃ ἐστὶν ἡ ἐναρμογὴ τῶν κεράμων κόσμημα φυσικόν.

Πλησίον τούτου εὑρέθη καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν Μεγαρέων ἐκ τοῦ τέλους τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος, ἀρτιώτερος τὸν ῥυθμὸν, δωρίου ναΐσκου ἐν παραστάσι, ἔχων σχῆμα, ἐκ πώρου καὶ τείχη, λιθίνας δὲ τὰς παραστάδας, πλινθίνας γραπτὰς καὶ λεοντοκεφάλους τὰς ὑδροφόρας, καὶ τὸν ἐμπροσθίον ἀετὸν διὰ γλυπτικοῦ κεκοσμημένον συμπλέγματος.

Τοῦ δὲ Σικωνίου θησαυροῦ τὸ ἐρείπιον, οὐ μαρτυρεῖται δι' ἐπιγραφῆς ἢ ταυτότης, ἐστὶ τὸ πάντων ἄριστα διατηρημένον, ἀλλ' οὐδόλως ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πausανίου, ὅστις λέγει αὐτὸ τῆς 7^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ἔχον δύο θαλάμους, τὸν μὲν δώριον, τὸν δὲ « ἐργασίας τῆς Ἰώνων », καὶ προστίθησι: « Χαλκοῦ μὲν δὴ αὐτοὺς ἐώρων εἰργασμένους », ἐν ᾧ τὸ εὔρεθὲν ἐστὶν ἀπλῆ αἶθουσα δωρίου ῥυθμοῦ, οὐδὲν δεικνύουσα ἔχνος ἐπιχαλκώσεως, οὔτε τοιαύτην ἐλέγχουσα ἀρχαιότητα. Ἡ τοιαύτη διαφορὰ πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ φαίνεται ἀνεξήγητος, καὶ ἴσως ἦν τοῦτο μεταγενέστερόν τι οἰκοδόμημα, προστεθὲν ὡς παράρτημα, οὐ ὁ Pausanias

ἀπηξίωσε νὰ ποιήσῃται λόγον, εἰς τὸν ἀρχαῖον θησαυρὸν, μέχρις ἔχρους σήμερον ἐξαφανισθέντα.

Τῶν λοιπῶν δὲ θησαυρῶν ἀνευρέθησαν τοσοῦτον ἀφανῆ ἐρείπια, ὥστε ὀλίγον συμβάλλονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκοδομικῆς.

Μακρὰν δὲ τῶν θησαυρῶν, νοτιανατολικῶς τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἀνευρέθησαν τὰ θεμέλια περιέργου οἰκοδομικῆς, ἧς μέρος καὶ φαίνεται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἀνηκόν, καὶ ἦν τινὲς τῶν ἀνασκαψάντων αὐτὴν Γερμανῶν ἐχαρακτήρισαν ὡς τὸ ὑπὸ Πausανίου (1) μνημονευόμενον *Βουλευτήριον*. Σύγκειται δ' αὕτη, κατὰ τὰ σωζόμενα λείψανα, ἐκ τριῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτων θαλάμων ῥυθμοῦ δωρίου, ὧν ὁ νοτιώτερος, ἐπιμήκης, ἐλαφρῶς ἐλλειψοειδῆς, ἔχει τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ἐπίστανα πλευρὰν σχεδὸν ἡμικυκλικὴν, τὸ δ' ἡμικύκλιον χωρίζεται δι' ἐγκαρσίου τοίχου διπλῆν ἔχοντος θύραν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἐμβαδῶν τοῦ οἰκοδομήματος. Διαιρεῖται δὲ τὸ ἐμβαδὸν τοῦτο, ἀπὸ τοῦ τοίχου τούτου μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ, τοῦ τῆς εἰσόδου, διὰ μιᾶς μόνης, τὸ μέσον κατὰ μῆκος καταλαμβάνουσης σειρᾶς κιόνων, καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς, εἰς τὸν τοῖχον τῆς εἰσόδου, ἀνοίγονται ἀνὰ δύο θύραι, ἐν ὧν τέσσαρες. Τούτῳ τῷ οἰκοδομήματι ἐντελῶς ὁμοῖον, ἐκτὸς ὅτι οἱ τοῖχοι αὐτοῦ εἰσὶ παράλληλοι καὶ οὐχὶ ἐλλειψοειδεῖς, καὶ ἡ ἀψὶς ἀκριβῶς ἡμικυκλική, ἔστι καὶ τὸ βορειότερον κείμενον, οὐχὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος μετὰ τοῦ ἄλλου φαινόμενον· καὶ μεταξὺ τῶν δύο, ἐπίσης μετ' αὐτῶν μὴ συνεχόμενον, ὑπάρχει ἄλλο τετράγωνον δωμάτιον, ἔχον τὸ πρόσωπον ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς μετ' ἀμφοτέρων, μόνον δὲ μέχρι τοῦ ἡμίσεως αὐτῶν βάθους χωροῦν. Πρὸ τῶν τριῶν δ' ὁμοῦ προσετέθη, συν-

(1) E, 15.

δουσα αὐτὰ, μακρὰ ἰωνικὴ κιόνων στοά· ὥστε, ἂν ἡ θέσις μακρὰν τοῦ ἐνεπιγράφου δὲν ἐκώλυεν, ἴσως ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῆ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τὸ ὅπως δῆποτε συνενοῦν τὸν ὄριον μετὰ τοῦ Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, καὶ ἔχον δύο τοὺς κυκλωτέρους θαλάμους, ὡς αὐτὸς ὁ τῶν Σικυωνίων θησαυρός, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οὕτω συμπληρωθεὶς, καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς ὑπὸ Πausανίου περιγραφεῖς. Κατὰ τὴν εἰκασίαν δὲ τοῦ τὸ ἐρείπιον ἀνασκάψαντος καὶ ἰδίως αὐτὸ μελετήσαντος, τὸ νότιον οἰκοδόμημα ἀνηγέρθη κατὰ πρῶτον, κατὰ τὸν ῥυθμὸν περίπου τῶν ἀρχαίων κυκλωτερῶν θησαυρῶν, ἐπὶ τὸ ἐπιμηκέστερον μεταποιηθέντα, ἵνα χρησιμεύῃ εἰς θησαυρὸν συγχρόνως τοῖς Ἡλείοις ἐν τῷ ἡμικυκλικῷ κλειστῷ πέρατι, καὶ εἰς βουλευτήριον αὐτοῖς ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ, τῇ περιεχούσῃ τοὺς κίονας οἵτινες τὴν στέγην ἐστήριζον· ἔπειτα δὲ, ὅτε ἀνεπτύχθησαν οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ περιστάσεις καὶ οἱ θησαυροὶ τῶν Ἡλείων, προσετέθη καὶ δεύτερον οἰκοδόμημα, διὰ τὴν συμμετρίαν ὅμοιον τῷ πρώτῳ, ἀλλ' ἐντελῶς εὐθύγραμμον, κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῶν καιρῶν, καὶ παρενεβλήθη καὶ τὸ τετράγωνον δι' ἄλλας ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας. Τὸ ὅτι ὁ θησαυρὸς ἦν ἐντὸς βουλευτηρίου καὶ οὐχὶ ἐντὸς ναοῦ, οὐδόλως φαίνεται ἐξασθενοῦν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, διότι καὶ οἱ λοιποὶ θησαυροὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲν ἦσαν ἐντὸς ναῶν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτούς. Οὐδ' ἀνάγκη ὁμοίως ὑπάρχει καὶ νὰ ὑποτεθῆ θέσις θησαυροῦ ἐνταῦθα, διότι ἂν τὸ οἰκοδόμημα ἦν, ὡς πιθανώτατα φαίνεται, τὸ βουλευτήριον, τὸ κυκλωτερές αὐτοῦ πέρας ἦν φυσικῶς ἢ διὰ τὴν προεδρείαν ἢ τὴν ἄλλην ὑπηρεσίαν προσδιωρισμένη ἐξέδρα, ἣτις ἀπαντᾶται εἰς τὰ μεταγενέστερα βουλευτήρια, μεταβάσα ἐκεῖθεν καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὡς ἱερόν, ὥστε δεικνύει τὸ προκείμενον ἐρείπιον ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο

τῶν βουλευτηρίων ἀνέρχεται εἰς ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Εὐκατάληπτον δὲ φαίνεται τότε ὅτι δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς οἰκοδομῆς ταύτης ἀνηγέρθη παρ' αὐτῇ καὶ ἄλλη ὁμοία, ἴσως ἵνα χρησιμεύσῃ ἢ μὲν εἰς τὰς πολιτικὰς τῶν Ἑλλείων συνελεύσεις, ἢ δ' εἰς τὰς συνεδριάσεις τῶν ἀγωναθετῶν, καὶ τότε συνεδέθησαν αἱ δύο διὰ τῆς κοινῆς στοᾶς.

Σελ. 184. Στ. 21, μετ' « Ἀγελάδας ».

κατ' ἐπιγραφὴν δ' εὐρεθεῖσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἀγελαΐδας.

Σελ. 202, μετὰ στίχ. 6.

Περίεργα σωζόμενα γλυπτικὰ λείψανα τοῦ τέλους τῆς 6ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος εἰσὶ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ εὐρεθέντα συντρίμματα, τὰ ὑπὸ τῶν ἀνασκαψάντων αὐτὰ Γερμανῶν λογίων ἀναγνωρισθέντα ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν, κατὰ Παυσανίαν (1), κοσμοῦσαν τὸν αἰτὸν τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων, περὶ οὗ ἀνωτέρω Σ. 140, γιγαντομαχίαν. Ὁ μικρὸς αἰετός, ὡς αἱ ἀνασκαφαὶ εἰδείξαν, εἶχε μῆκος μὲν 5,84 μ. ὕψος δὲ τοῦ τριγώνου 0,73, δι' ὃ καὶ τὰ ζώδια ἦσαν ἥττω τοῦ ἡμίσεος ἀνθρωπίνου ἀναστήματος. Ἦσαν δὲ πάντα δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, πέντε Θεοὺς παριστῶντα, τὸν Δία, τὴν Ἀθηνᾶν, καὶ πιθανῶς τὸν Ποσειδῶνα, τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἡρακλῆν, μαχομένους πρὸς πέντε ἐνόπλους γίγαντας, καὶ δύο, ἴσως τραυματίας, ἐν ταῖς ἑκατέρωθεν γωνίαις κειμένους, ἄνευ, ὡς ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ναοῖς πάντοτε ἀπαντᾶται, προσώπου τινὸς Θεοῦ ἢ Ἡρώος, ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐφορῶντος τὴν ὄλην σκηνήν. Ἔστι δ' ὁ ρυθμὸς τῶν ζωδίων ἀρχαϊκῶς τραχύτερος καὶ δυσαναλογώτερος ἢ ὁ τῶν Αἰγινητικῶν, εὐρυτέρους τοὺς ὤμους, πολὺ δὲ μᾶλλον συνεσταλμένας τὰς ὀφρῦς ἐχόντων, βραχίονας δὲ καὶ

(1) Στ. 19.

κνημιας σκληρὰ καὶ βραχέα, καὶ ἀδεξίως εἰργασμένα τὰ ἄκρα.
Ἐπὶ πάντων δὲ τῶν περισωθέντων τμημάτων φαίνονται
ἔχθη βαφῶν, ἀποδεικνύοντα ὅτι ἦσαν ἐντελῶς, καὶ οὐχὶ κατὰ
μυθεῖαν, κεχρωματισμένα. Ἐν ἄλλοις δ' ἦν τὸ ἐμβαδὸν τοῦ
αὐτοῦ κυανοῦν, αἱ δὲ κόμαι ἔχουσιν, ὡς συνήθως καὶ αἱ τῶν
μεταγενεστέρων χρόνων, χρῶμα ἐρυθρὸν, ὅπερ ἦν ἡ ὑπό-
χλωσις ἐπιτεθειμένου χρυσώματος.

Σελ. 228. Στ. 24, μετὰ: Ἡ διάμετρος αὐτοῦ εἶναι 366'.

Ἐπ' ἐσχάτων ἐπιμεληθεὶς τῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ ὁ Κ.
Καβαδίας, ἀνεῦρε πλεῖστα αὐτοῦ μέρη, ἄξια κατὰ τὰς δια-
στάσεις τῶν θαυμαστικῶν τοῦ Πausανίου ἐκφράσεων. Ὁ
αὐτὸς δ' αὐτόθι ἀνέσκαψε καὶ λίαν περίεργον καὶ περιφερὲς
οἰκοδόμημα, δύο ἔχον περιστύλια, ἐξ 24 κιόνων ἐκάστην
σειρὰν, τὴν ἔξω δώριον, τὴν δ' ἔσω κορινθιακὴν. Ἔστι
δ' αὕτη ἡ θόλος, ἣν ὁ Πausανίας λέγει ἐπίσης ἔργον τοῦ
Πολυκλείτου καὶ «οἶκημα θεᾶς ἄξιον.»

Σελ. 266. Στ. 28 μετὰ «Ἐλευσινίας χώρας.»

Εἰς τὴν θάλασσαν ἐκρέουσα,

Σελ. 267. Στ. 7 «ἔχων» — 17 «οἱ μουόμενοι».

ἔχων πλάτος 56 μέτρων καὶ μῆκος 54. Ἐσωτερικῶς δὲ
διηρεῖτο τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ εἰς ἕξ σειρὰς ἐξ ἑπτὰ κιόνων
ἐκάστην, ἐν ὅλοις 42 κιόνων, ἐκ πώρου, ἀδιαξέστων καὶ
εἰκῆ εἰργασμένων, βαινόντων δ' ἐπὶ ταπεινῶν στρογγύλων
βάσεων τοῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου. Ἀνασκαφέντος
δ' ἐσχάτως παντὸς αὐτοῦ τοῦ ἐμβαδοῦ, ἐπιμελεία τοῦ Κ.
Φιλίου, οὐδὲν εὐρέθη ἐν αὐτῷ ἀρχιτεκτονικὸν κόσμημα,
ἄκτῳ δὲ μόνον εὐρεῖται βαθμίδες θέουσαι παρὰ πᾶσαν τὴν
περιφέρειαν ἐσωτερικῶς, ὥστε κυροῦται καὶ ἡ ἄλλοτε γε-
νομένη εἰκασία ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ἦν σκοτεινὸν ὑπόγειον εἰς
ὃ εἰσήγοντο οἱ μουόμενοι, καὶ τόσῳ πιθανώτερον, καθ' ὅσον

ἡ βορειοδυτικὴ αὐτοῦ πλευρὰ ἦν οὐχὶ κτιστὴ, ἀλλὰ μετὰ τῶν περατουσῶν αὐτὴν βαθμίδων, λελαξευμένη ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ βράχῳ τῆς Ἀκροπόλεως. Πιθανῶς δ' ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ δόμου τούτου, βεβαίως ξυλίνης, διότι οὐδ' ἔχνος αὐτῆς εὐρέθη, ὑψοῦτο ὁ κυρίως σηκός, ὡς φαίνεται αἰνιττόμενος καὶ ὁ Πλούταρχος διὰ τῶν λέξεων ὅτι ὁ Μεταγένης « τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησεν », ἐκ Πεντελησίου λίθου τούτους, κατὰ τ' ἀνευρεθέντα λείψανα αὐτῶν τε καὶ τοῦ θριγκοῦ. Οὐδ' ὁ ἀνώτερος δ' οὗτος ναὸς ἦν ὑπαιθρος, ἀλλ' ἐλάμβανε τὸ φῶς ἐξ ὀπαίου ἢ φεγγίτου τῆς ὀροφῆς, διότι πάλιν ὁ Πλούταρχος λέγει « Τὸ ὀπαῖον ἐκορύφωσε Ξενοκλῆς ». Ἐσωτερικὴ δὲ συγκοινωνία μεταξὺ τῶν δύο ὀρόφων δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχεν· οἱ δ' εἰς τὸν ναὸν προσερχόμενοι ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ βορειοδυτικοῦ ἀνδῆρου, ἀφ' οὗ πιθανῶς ἦν ἡ πρόσοδος εἰς τὸν ἄνω ναὸν, κατήρχοντο, οἱ εἰς τοῦτο δικαιούμενοι, οἱ μισομένοι, διὰ βαθμίδων ἐν τῷ βράχῳ τετυπωμένων, αἵτινες πᾶσαι σώζονται, παρὰ τὰς δύο πλαγίας πλευρὰς τοῦ ναοῦ, καὶ εἰσήρχοντο εἰς τὸν ὑπόγειον δόμον διὰ δύο θυρίδων ἐπίσης διατηρουμένων, καὶ ἀνοιγομένων ἀπέναντι τοῦ μεταστυλίου, τοῦ δευτέρου ἀπὸ τοῦ βράχου.

Αὐτ. μετὰ στ. 25 « διαξεσμάτων ».

Ἡγέρθη δ' ἡ στοὰ αὕτη ἐπὶ τῶν θεμελίων τοῦ ἀρχαίου πυρποληθέντος ναοῦ, ὧν πολλὰ ἀνευρέθησαν λείψανα ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, ἔνια κατὰ πολυγώνιον ρυθμὸν ὠκοδομημένα.

Σελ. 270. μετὰ στ. 29 « ψηφιδωτὸν ἔδαφος ».

Περὶ τῶν μερῶν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ πολὺ ἀφθονώτεραι ὑπάρχουσιν εἰδήσεις σήμερον, μετὰ τὰς ὑπὸ τῆς Πρωσικῆς κυβερνήσεως ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐνεργηθείσας ἀνασκαφάς.

Ἦδη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἶχον στρέψει οἱ ἀρχαιολόγοι τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἱεράν ἐκείνην χώραν τῶν πανελληνίων ἀγώνων, καὶ ὁ Μοντεφαλκόνιος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Βιγκελμάννος καὶ ἄλλοι ὠνειρεύθησαν αὐτῆς τὴν ἀνασκαφὴν, ἣν καὶ ἐπεχείρησε κατὰ τὸ πέρασ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἐν Πελοποννήσῳ σταθμεύων γαλλικὸς στρατὸς, διέκοψεν ὁμῶς ταχέως πάλιν συνεπεῖα διαμαρτυρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας· ἐν ἔτει δὲ 1874 ἀνεδέχθη, καὶ ἐντὸς ἑξ ἑτῶν ἐπεράτωσε τῆς ὅλης Ἀλτεως τὴν ἔρευναν ἡ Γερμανικὴ κυβέρνησις, συνεπεῖα συνθήκης μέγα μὲν ὄφελος περιποιούσης τῇ Ἑλλάδι, πλουτισθείσῃ δι' ἀπαραμίλλων ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν, μεγάλην δὲ τιμὴν εἰς τὴν Γερμανίαν, ἣτις ἀφιλοκερδῶς ἀνέδειξεν ἐπισημοτάτην τῇ ἐπιστημῇ ὑπηρεσίαν.

Ὡκοδομήθη δ' ὁ ναὸς ὑπὸ Λίβωνος, ὅτι φαίνεται, ἔτι πρὸ τῆς κατ' Ὀλ. 86 ἐν αὐτῷ ἰδρυσεως τοῦ χρυσεῆ φαντίνου ἀγάλματος τοῦ Φειδίου, χρήμασι τῶν Πισατῶν, ἠττηθέντων εἴτε, κατὰ Πausανίαν, ἐν Ὀλ. 50, μεθ' ὃ ἔμειναν, ὡς συνεχῶς συνέβαινε, τὰ χρήματα ἐπὶ μακρὸν ἄχρηστα, εἴτε, τὸ πιθανώτερον, καθ' Ἡρόδοτον, ἐν Ὀλ. 77, καὶ ὑφίστατο ἔτι ἐπὶ Θεοδοσίου Β' κατὰ σχολιαστὴν τοῦ Λουκιανοῦ. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 426 μ.Χ., ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἐψήφισε τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἱερῶν τῆς ἀρχαίας λατρείας, κατεστράφη διὰ πυρπολήσεως, καὶ, ὡς φαίνεται, καὶ διὰ κατεδαφίσεως, διότι ἡ πρὸς τὰ ἔξω παράλληλος θέσις εἰς ἣν εὐρέθησαν καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς κατὰ γῆς κείμενοι τῶν κίωνων οἱ σπόνδυλοι, ἀποκλείει τὴν ἐσχάτως κοινότερον παραδεχθεῖσαν ὑπόθεσιν ὅτι σεισμὸς κατέρριψε τὸν ναόν, διότι τότε ἔπρεπεν οἱ κίονες νὰ πέσωσιν ὅλοι κατὰ μίαν διεύθυνσιν, ἀντὶ κατὰ τέσσαρας διαφόρους,

ὅπερ μόνον δυνατὸν θὰ ἦτον ἂν ὁ σεισμὸς κέντρον εἶχεν αὐτὸ τοῦ ναοῦ τὸ κέντρον, ἐνῶ ἡ θέσις αὐτῶν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κίονες ἐπίτηδες διὰ σχοινίων ἢ ἄλλων ὁμοίων τρόπων εἶχον καταρρίφθῃ. Αἱ διαστάσεις τοῦ ναοῦ, εἰς τὴν κατωτάτην τῶν βαθμίδων τοῦ στυλοβάτου αὐτοῦ μετρούμεναι, εἰσὶ πλάτους μὲν 95 ποδῶν Ὀλυμπιακῶν, ὅσους ἀναφέρει καὶ ὁ Πausanias, μήκους δὲ 200', ἐν ᾧ ὁ περιηγητὴς λέγει αὐτὸ 230', συμπεριλαμβάνων καὶ ἐπίπεδον τετράγωνον ἀναβάθραν, ἣτις, ὡς εἰς οὐδένα ἕτερον ναὸν τῆς Ἑλλάδος, εὐρέθη εἰς τοῦτον ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἐξέχουσα, καὶ ἔχουσα ἐκ 19 ποδῶν περίπου ἐκάστην πλευρὰν τῆς ἄνω ἐπιφανείας. Καὶ τὸ ὕψος δὲ τοῦ ναοῦ λέγει ποδῶν 68, συγκαταριθμῶν οὐ μόνον τὸν αἶτον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀκρωτήριον ἰσταμένην νίκην. Εὐρέθη δ' ἐκ πύρου ὠκοδομημένος, ὡς περιγράφεται, δώριος, ἐξάστυλος, τρεῖς καὶ δέκα κίονας (οὐγὶ 12) ἔχων κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς, καὶ ἐκ τῶν λιθίνων κεράμων αὐτοῦ, ὧν μνημονεύει ὁ Pausanias, πολλὰ ἀνευρέθησαν, ἐπίσης καὶ λεοντοκέφαλοι ὑδρορροαί, ὧν ὅμως τινες, κατὰ διαφορὰν πρὸς ἑτέρας, τοσοῦτον ἀρχαϊκὸν ἔχουσι τὸν γλυπτικὸν χαρακτῆρα, ὥστε δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ ἴσως πολὺ ἀρχαιότερον ἤρξατο, καὶ βαθμηδὸν μόνον ἔφθασεν εἰς συμπλήρωσιν. Ἐκ τοῦ σχήματος δὲ τῶν γραμμᾶτων τῶν ἐπὶ τῶν κεράμων κεχαραγμένων εἰς ἔνδειξιν τῆς θέσεως αὐτῶν, φαίνεται ὡς ἂν ἦσαν οὗτοι μεταγενεστέρα κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Βύζαντος (1) μεταρρύθμισις ἀρχαιοτέρας στέγης πλίνθων ὀπτῶν.

Ὡς δὲ πρὸς τὰς πύλας τοῦ ναοῦ, αἵτινες ἦσαν χαλκαῖ, καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἰχνῶν ὅτι τρεῖς μὲν

(1) Ἴδ. σελ. 121. — Pausan. E, 10.

ἤνιγοντο ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ περιστυλίου εἰς τὸν πρόναον, οὗ δ' ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸν σηκόν, μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τοῦ οἰσθοδόμου δὲν ὑπῆρχε συγκοινωνία εἰμῆ τις διὰ πυλίδων, ὧν ἰχνη δὲν μένουσιν. Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς εἰσόδου φαίνονται ἐπὶ τῶν τοίχων σημεῖα τῶν σκολιῶν ἀνόδων αἵτινες ἔφερον εἰς τὰς ἀνωτέρας περιστύλους παρόδους, ὑπορόφους οὐσας, ἐν ᾧ τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἦν ὑπαιθρον. Πρὸ τῆς θέσεως δὲ τοῦ ἀγάλματος, ἣτις καθαρῶς διακρίνεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τετράγωνος ἕκτασις ἐκ περίπου 7 τετρ. μ., ἐστὶν οὕτως ἐκτισμένη ἐκ λίθων λευκῶν ἐναλλάξ καὶ ἐκ πώρων, ὥστε ἀπετέλει ἐπιπέδους αὐλακας, ὀχετεύοντας τὸ ὄμβριον ὕδωρ εἰς ὑπόγειον βόθρον, ἐπὶ σκοπῷ, ὡς ἐν Παρθενῶνι, τοῦ ναοῦ κωλύη διὰ τῶν ἀναθυμιάσεων τὴν ἀποξήρανσιν τῆς κόλλης τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος.

Πλὴν τούτων δὲ καὶ ἄλλα τινὰ περίεργα ἀρχαίων οἰκοδομῶν λείψανα ἀνεσκάφησαν πρὸς τὴν Ἀλτεϊσὶς πρὸς δυσμῶν, συμπλεγμά δωματίων εἰς περιστύλον ἀνοιγομένων αὐλῆν, ἴσως τὸ ὑπὸ Πausανίου (1) μνημονευόμενον Θεηκαλίωνος οἶκημα, ἢ πιθανῶς ὀρθότερον τὸν Θεουκαλεῶνα, κατοικίαν τῶν τοῦ Διὸς ἱερέων, καὶ πρὸ αὐτοῦ κυκλικὸν θεμέλιον, ἔχον ἐν τῷ κέντρῳ βωμὸν ἐκ τέφρας τῶν ἱερείων, ὡς ἦν καὶ ὁ μέγας τοῦ Διὸς, ἐτησίως ὡς φαίνεται προστιθεμένης νέας στιβάδος τέφρας εἰς τὸ πάχος αὐτοῦ, ἐπιχριομένης δ' ἔξωθεν καὶ ζωγραφικῶς διὰ κλάδων καὶ ἀνθέων ἐπιχοσμουμένης, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς "Ἡρώος ἢ Ἡρώων ἐκάστοτε ἀνανεουμένης, ὥστε ἡ περίεργος οἰκοδομὴ ἐξηγήθη ὡς τὸ Ἡρώων τῶν γεναρχῶν τῶν τοῦ Διὸς ἱερέων.

Καὶ τοῦ Πρυτανείου δ' ὃ εἶδεν ὁ Pausanias σῶζονται αὐτόθι λείψανά τινὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ δεικνύοντα, οὐχὶ ὅμως

(1) E. 15.

καὶ ἱκανὰ ὅπως διδάξῳσι περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν διασκευῆς. Μικρὰ τετράγωνος περιοχὴ παρὰ τὴν εἴσοδον φαίνεται ὅτι περιέκλειε τὸν ὁμοῖον τῷ ἐν Περγάμῳ ἐκ τέφρας βωμὸν τῆς Ἑστίας, καὶ ὀπίσω αὐτῆς ἄλλη μεγάλη διαίρεσις ὅτι ἦν τὸ ὑπὸ Πausανίου μνημονευόμενον ἐστιατόριον.

Ἐελ. 273. Στ. 20, ἀντὶ « τῶν Μιλησίων Δάφνιδος ». τοῦ Μενδαίου (Θρακὸς) Παιονίου καὶ τοῦ Μιλησίου Δάφνιδος.

Σελ. 297. Στ. 26, μετὰ Πρόμαχον, πρόσθεσ· Ὁ δ' Ἀριστοφάνης Πυλαιμάχον (1).

Σελ. 308. Στ. 24, ἀντὶ « φαίνεται χορηγοῦν » ἐθεωρήθη ὡς χορηγοῦν.

Αὐτ. μετὰ στ. 28.

Ἄλλ' ἰδ. σελ 343 (προσθήκην).

Σελ. 343, μετὰ στ. 23 « Ἀλκαμένην ».

Τῶν γλυπτικῶν τούτων ἔργων τὰ πλεῖστα εὐρέθησαν εὐτυχῶς κατὰ χώρας, ὅσῳσιν συντετριμμένα καὶ διεσπαρμένα, ἀλλ' οἱ ἀνευρόντες αὐτὰ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι οὕτως ἐπιμελῶς καὶ οὕτω σαφῶς συνηρμολόγησαν ἢ ἀπεκόμισαν ἐκμαγεῖα αὐτῶν, ὥστε κατήρτησαν σχεδὸν ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἐνότητα τοὺς τε ἀετοὺς καὶ τὰς μετόπας.

Καὶ ὁ μὲν ἐμπρόσθιος ἢ ἀνατολικὸς τῶν ἀετῶν, ἔργον τοῦ Θρακὸς Παιονίου, ἔχει ζώδια εἰκοσιέν ἀπαραλλάκτως κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πausανίου περιγραφομένην διάθεσιν. Ἀτελέστεραι δ' ἦσαν αἱ γλυφαὶ αὗται τῶν τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοῦτο, ὅτι τούτων μόνον τὸ ἐμπρόσθιον καὶ καταφανές μέρος ἦν ἀκριβῶς εἰργασμένον, τὸ δ' ὀπίσθιον καὶ μὴ ὄρα-

(1) Ἰπ. 1172.

την, ἡμίεργον μόνον, ὅπερ ὁμοίως ἐβοήθησεν εἰς αὐτῶν τὴν κατὰ τὰξιν.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ δυτικοῦ αἰετοῦ, ὃν πολὺ ἐπιτομώτερον περιγράφει ὁ Πausανίας, εὐρέθησαν ζώδια ἰσάριθμα τοῖς τοῦ ἀνατολικοῦ, καὶ κατωρθώθη καὶ τούτων ἡ συναρμολογία οὕτως, ὥστε μετὰ πάσης συμμετρίας ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἀλληλα τὰ συμπλέγματα. Ἐνταῦθα ὁ Ἀθηναῖος Ἀλκαμένης παρέστησε τὴν τῆ ἀπτικῆ τέχνη προσφιλεῖ καὶ συνήθη κενταυρομαχίαν, οὐχὶ ὅλως ξένην τῷ ναῷ τοῦ Πελοποννησίου Διὸς, ὡς ὁ Πausανίας φρονεῖ, διότι υἱὸς τοῦ Διὸς ἦν ὁ Λαπίθης Πειρίθους, ὃν καὶ ὡς πρῶτον πρόσωπον τοῦ δράματος, τὸν νυμφευόμενον καὶ τοὺς ἄλλους ξενίζοντα, παρέστησε κατὰ τὸν Πausανίαν αὐθις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅλου συμπλέγματος, ἀπρακτοῦντα, καὶ ἀφιέρντα πᾶσαν τὴν τιμὴν τῆς ἀμύνης εἰς τὸν Θεσέα· ὁ δὲ Θεσεύς, καὶ αὐτὸς κατήγετο εἰς τετάρτην γενεάν ἀπὸ τοῦ Πελοποννησίου ἄντι διίσχυρισμός τινῶν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Πausανίου λεγόμενος Πειρίθους ἐστὶν ὁ Ἀπόλλων, φαίνεται ὅλως ἀνυπόστατος. Οὐ μόνον ἀπαράδεκτον, ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τῶν αἰετῶν ναοῦ τοῦ Διὸς νὰ παρίσταται ὅλως ἄλλη θεότης μὴ ἔχουσα σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὴν εἰς ἣν ὁ ναὸς ἀφιέρωται, ἀλλὰ καὶ πολὺ πιθανώτερον θὰ ἦτον ἀνθρωπίνας παραστάσεις ἐπὶ τῶν ναῶν νὰ ἐκλαμβάνωσιν ὡς Θεοὺς οἱ μετὰ ταῦτα ἐξηγηταί, παρὰ, ἐπιλήσμονες τῆς ἀποδιδομένης τοῖς Θεοῖς λατρείας, νὰ καταβιάζωσιν αὐτοὺς εἰς ἀνθρώπους.

Μεταξὺ τοῦ γλυπτικοῦ χαρακτῆρος τῶν δύο συμπλεγμάτων ὑφίσταται διαφορὰ οὐ μικρά. Ὁ τοῦ ἀνατολικοῦ αἰετοῦ καλλιτέχνης, ὁ Μενδαῖος Παιόνιος, ὅστις ἐν Ὀλ. 80 καὶ εἰς τὸ ἐν Μιλήτῳ Διδυμαῖον εἰργάσθη (1), ἀνήκει εἰς

(1) Σελ. 273.

τὴν ἐποχὴν ἤτις, καὶ τοὶ τῆς σπουδῆς τῆς φύσεως ἐπιμελουμένη, καὶ ἐνίοτε καθ' ὑπερβολὴν καὶ μέχρι ὁμοιογραφίας, δὲν ἀπηλλάγη ὁμῶς εἰσέτι τῶν δεσμῶν καὶ τῶν παραδόσεων τῆς ἀρχαϊκῆς τραχύτητος. Ὁ δ' Ἀλκαμένης, ἐξ Ἀθηνῶν προελθὼν, ὅπου ἡ τέχνη βαθμηδὸν ὠρίμαζεν ὥστε μετ' οὐ πολὺ νὰ κορυφωθῆ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐντέλειαν τῶν Φειδαϊκῶν ἀριστουργημάτων, κέκτηται πολὺ ἀνωτέραν ἀνεσιν εἰς τὰς κινήσεις καὶ θέσεις, καὶ κανονικωτέραν καλλονὴν εἰς τὰ πρόσωπα, καὶ δραματικωτέραν εὗρεσιν εἰς τὴν ὅλην διάταξιν. Βεβαίως δὲ προηγῆθη χρονολογικῶς τοῦ Φειδίου ὁ Ἀλκαμένης, διότι τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἃ ἤδη γνωρίζομεν, δύνανται νὰ ἐννοηθῶσιν ὡς προηγούμενα τῆς Φειδαϊκῆς τέχνης καὶ προοδοποιούντα αὐτήν, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς μετ' αὐτῆς τὴν ἀποκάλυψιν κατασκευασθέντα. Ἄν δὲ σύμπλεγμα αὐτοῦ ἀνέθηκεν ὁ Θρασύβουλος ἐν Θήβαις (1), τοῦτο οὐδὲν ἀποδεικνύει ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν, διότι οὐκ ὀλίγα ὑπάρχουσι παραδείγματα καλλιτεχνημάτων ὧν πολὺν χρόνον μετὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν ἐγένετο χρῆσις, ἢ μετεβλήθη ὁ πρῶτος προσδιορισμός.

Ζωοφόρου γλυπτῆς φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς ἐστερεῖτο. Οὔτε ὁ Πausanias ἀναφέρει τοιαύτην, οὔτε ἔχνος αὐτῆς ἀνευρέθη. Εἶχεν ὁμῶς μετόπας, ἀλλὰ μόνον περὶ τὸν πρόναον καὶ περὶ τὸν ὀπισθόδομον, ὡς τὸ Θησεῖον, οὐχὶ ὁμῶς, ὡς ἐκεῖ, ἐπὶ τοῦ περιστυλίου, ἀλλὰ, καθ' ἃ αἱ ἀνασκαφαὶ ἔδειξαν, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σηκοῦ ὑπὲρ τὰς θύρας, ἑκατέρωθεν, ἀνά 6. Ἔχουσι δὲ ὕψος 1, 6, μ. ὥστε τὰ ἐπ' αὐτῶν ζώδια εἰσὶ σχεδὸν ἀνδρομήκη, καὶ παρίστων πάντα ἄθλα τοῦ Ἡρακλέους. Μετὰ τὰ 12 αὐτῶν τμήματα ἃ ἀνασκάψαντες ἀπέκόμισαν οἱ Γάλλοι, ἀνευρέθησαν πάμπολλα ἄλλα ἐν ταῖς

(1) Σελ. 308.

νέμεις ἀνασκαφαῖς, ἀνήκοντα καὶ εἰς τὰς 12 συνθέσεις, καὶ οὐκ ἔτι μὲν συμπληροῦντα αὐτάς, ἀλλ' ἀρκοῦντα ἵνα καταδέξωσιν αὐτῶν τὴν διάθεσιν. Μέρη αὐτῶν, ἰδίως ἡ κόμη, ἦσαν προφανῶς ἐχρωματισμένα, καὶ ἄλλα ἔφερον πρόσθετα κοσμήματα. Ὁ δὲ ρυθμὸς αὐτῶν ἐστὶν ἄλλων μὲν μᾶλλον ἄλλων δ' ἤττον ἀρχαϊκός, ἐν πολλοῖς ὠραῖος καὶ τοι πολὺ ἐλαττούμενος τῆς φειδαϊκῆς καλλονῆς, καὶ πιθανώτατα καταδεικνύων ὅτι καὶ αὐτὰ εἰσὶν ἔργα τῶν δύο καλλιτεχνῶν τῶν κοσμησάντων τοὺς αἰετοὺς, ἢ τοῦλάχιστον τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐργαζομένων γλυπτῶν.

Σελ. 348. Στ. 22, μετὰ «τὸν ὀπίσθιον (1)», ἀντὶ «τοῦ αὐτοῦ — Ναυπάκτῳ».

Τὸν αὐτὸν δὲ Πανώνιον ἀναφέρει ὁ Πausanias ἀλλὰ-χοῦ (2), ὡς ἐργασάμενον Νίκην, ἣν ἀνέθηκαν εἰς Ὀλυμπίαν οἱ ἐν Ὀλ. 81, β', μετὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς Ναύπακτον μετακισθέντες Μεσσηνιοὶ, εἴτε μετὰ τὴν κατ' Ἀκαρνάνων καὶ Θινιασῶν νίκην, ὀλίγον ἔπειτα συμβᾶσαν, εἴτε μετὰ τὴν ἐν Σφακτηρίᾳ μάχην, ἧς μετέσχον ἐν Ὀλ. 88, δ'. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ ἐπισημοῦ γλύπτου ἀνευρέθη, ἀγαθῇ τύχῃ, ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, σχεδὸν ὀλόκληρον, ἐλλειπόντων μόνον τοῦ τραχήλου, τοῦ προσώπου, τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πτερῶν, ὧν μόνον ἡ γέννησις φαίνεται. Φέρει δ' ἡ Θεὰ ἐλαφρὸν χιτῶνα διαφανῆ, κολπούμενον ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ γυμνὸν ἀφίεντα τὸ ἀριστερὸν σκέλος, καὶ τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ στήθους. Φαίνεται δὲ βαίνουσα ἐπὶ τοῦ ἀέρος, δι' οὗ, παρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς, ἵπταται αἰετός, καὶ αἱ ἀναλογίαι αὐτῆς εἰσὶν ἐπιμήκεις μᾶλλον, διότι ἵστατο ἐπὶ βάρους ὑψηλοῦ, καὶ ἦν προ-

(1) Αὐτ. Ε. 10. — Ἰδ. Ἀνωτ. Σ. 343, (προσθήκην).

(2) Ε. 26.

ρισμένη να βλέπεται κάτωθεν. Ἡ δ' ἐργασία ἐστὶν ἀνετος, χαριεστὰτη καὶ ἀξία γλυφίδος συγχρόνου τῆς τοῦ Φειδίου, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ τῶν δύο τῆ κατασκευῆ αὐτῆς ἀποδομμένων χρονολογιῶν ἡ δευτέρα, ἡ καὶ μόνη ἱστορικῶς πιθανή, ἐστὶν ἡ ἀληθής, καὶ ὅτι μεταξὺ τοῦ χρόνου τῆς κοσμήσεως τῶν αἰτῶν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἀγάλματος τούτου οἱ καλλιτέχναι, βεβαίως ὑπὸ τὴν δαιμόνιον ἐπιρροὴν τοῦ Φειδίου, προώδευσαν γιγαντιαίως πρὸς τὴν ἐντέλειαν, καὶ ὡς ἐν τοῖς νέοις χρόνοις παρὰ τοῖς συγχρόνοις καὶ ὁπαδοῖς τοῦ Ῥαφαήλ, οὕτως ἀπαντῶμεν παρὰ Παιονίῳ δύο ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστῶτας ρυθμούς, τὸν τῆς ἀρχικῆς σκληρότητος καὶ τὸν τῆς ἀκμῆς εἰς ἣν ἤλασεν ἡ τέχνη μετὰ τοῦ Φειδίου. Εὐρέθη δὲ καὶ τὸ βάθρον ὀλόκληρον, τριγωνικὸν ἔχον τὸ σχῆμα, ὕψος δὲ 6 μέτρων περίπου, καὶ ὑπὸ χαλκῶν τεταλῶν ἢ ἀσπίδων τὸ πάλαι κοσμούμενον κατὰ τὸ ἀνω αὐτοῦ μέρος, κατωτέρω δ' ἔχον τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν, ἐν ἣ ὁ Παιόνιος λέγεται νικήσας ἐν διαγωνισμῷ τῆς ἐργασίας τῶν ἀκρωτηρίων (ἦτοι τῶν ἐν τοῖς αἰετοῖς ἀγαλμάτων) τοῦ ναοῦ, ὁ ἐστὶ τοῦ ἐνὸς τῶν αἰτωμάτων.

Σελ. 351, μετὰ στ. 12.

Μεταξὺ δὲ τῶν κοσμημάτων τῶν ναῶν ἃ πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸ ἀττικὸν ἐργαστήριον συγκαταριθμητέον καὶ δύο περιεργότατα ἀκρωτήρια μικροῦ τινὸς ναοῦ ἐν Διήλῳ, ὧν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἀνεσκάφησαν ἐπίσημα λείψανα. Παρίστων δὲ, κατ' ἀγγινουστάτην συμπλήρωσιν τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου, τὸ μὲν ἀρπαγὴν τοῦ Κεφάλου ὑπὸ τῆς Ἡοῦς ἢ Ἡμέρας, οἷον ἦν ἐκ γῆς ὀπτῆς τὸ ἕτερον τῶν ἀκρωτηρίων τῆς Βασιλείου Στοᾶς ἐν Ἀθήναις (1), τὸ δὲ

(1) Πανσ. Α. 3.

ἀρπαγὴν τῆς Ὀρυθείας ὑπὸ τοῦ Βορέως, αὐτὴν ἐκείνην ἦτις φέρεται ἀπεικονιζομένη καὶ ἐπὶ τοῦ μνημείου τοῦ Ξάνθου, τοῦ τῶν Νηρηίδων λεγομένου, καὶ οὐ σπανίως ἐπιγεγραμμένη ἐπὶ ἀγγείων. Ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ συμπλέγματος τῆς ἀρπαγῆς παρίσταται ἀνά μία παρθένος ἀπὸ τῆς βιαίας σκηνῆς ἀποστρεφομένη, καὶ πρὸ μὲν τοῦ Βορέως παρεστήθη μεθ' ὀρμῆς τρέχων μικρὸς ἵππος, πρὸ δὲ τῆς Ἡοῦς κύων, σύμβολα ἐκατέρων, καὶ συντελοῦντα προσέτι εἰς τὸ νὰ στερεῶσι τὴν βάσιν τῶν ζωδίων. Ἔστι δ' ἡ ἐργασία ἀμφοτέρων ἀρίστη, καὶ βεβαίως τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἀττικοῦ ἐργαστηρίου, μεθ' ἧς συμπίπτει καὶ τῆς Δήλου αὐτῆς ἡ ἀκμή.

Σελ. 377. Στ. 1, μετὰ «Εἰρήνης (1)»

οὗ συμπλέγματος ἀντίγραφον ὡραίου, ἀλλὰ χρόνων μεταγενεστέρων, ὑπάρχει εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Μονάχου.

Σελ. 382. Στ. 22, μετὰ «τῆς Ὀλυμπίας», ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ζ,

σύμπλεγμα δ', κατ' εὐτυχιστάτην συγκυρίαν, ἀνευρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἄλτεος, ἀκριδῶς εἰς τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ θέσιν ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ. Νεανίας ἔφηβος, ἐξόχου, αἰθρίας καὶ ἐμβριθοῦς καλλονῆς, οὐ ἐλλείπουσι τὰ σκέλη ἀπὸ τῶν γονάτων, πλὴν τοῦ δεξιοῦ ποδός, καὶ προσέτι ὁ δεξιὸς βραχίων ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, καὶ τοῦ ἀριστεροῦ δύο δάκτυλοι, ἔχει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τὸν μικρὸν Διόνυσον, βρέφος ἠκρωτηριασμένον, καὶ ἐρείδεται ἐπὶ κορμοῦ ἐφ' οὗ κρέμαται καὶ ὁ μανδύας αὐτοῦ καταλείπων γυμνὸν πᾶν τὸ σῶμά του. Εἰς τὴν δεξιὰν ἀνατεταμένην χεῖρα ὑπετίθετο ὑπό τινων ὅτι εἶχε καὶ ἐδείκνυεν εἰς τὸ βρέφος βότρυν, ὡς τοιαύτη ὑπάρχει παράστασις Σιληνοῦ.

(1) 34, 19, 27.

Ἄλλ' ἐπὶ συντρίμματος ἀγγείου, ἐσχάτως εὐρεθέντος ἐν Καρνούντῳ τῆς κάτω Αὐστρίας, εὐτυχῶς ἀνεκαλύφθη ἀντιγραφή αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἑρμοῦ, θύρσον ἔχοντος ἐν τῇ δεξιᾷ. Ἔστι δ' ἡ τοῦ γυμνοῦ ἐργασία ἀπαράμιλλος, καὶ χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν γλυφίδα τοῦ ἐξόχου πλάστου τοῦ ἀνθρωπίνου κάλλους. Ὁ Πλίνιος ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ σύμπλεγμα ἀποδίδωσι (1) τῷ Κηφισοδότῳ, ὅστις, ἀδελφὸς ὢν τῆς πρώτης γυναικὸς τοῦ Φωκίωνος (2), ἦν πιθανῶς ὁ τοῦ Πραξιτέλους πατὴρ, διότι Κηφισόδοτος ὠνομάζετο καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πραξιτέλους (3), καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶ τόσῳ ἀξιοπιστοτέρα, καθ' ὅσον ὁ αὐτὸς Κηφισόδοτος καὶ ἄλλο σύμπλεγμα ἔπλασε τούτῳ ἀνάλογον, τὴν Εἰρήνην φέρουσαν εἰς τὴν ἀγκάλην τὸν μικρὸν Πλοῦτον. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως ὅτι ὁ Παυσανίας, ἀναγνούς ἴσως ἐπὶ τοῦ βάρου: «Κηφισόδοτος Πραξιτέλους ἐποίησεν», ἢ τοιοῦτο τι, διότι οἱ Πάπποι καὶ ἔγγονοι ἦσαν συνήθως ὁμώνυμοι, ἐλανθίσθη ἀποδοῦς τῷ Πραξιτέλῳ τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, δὲν εἶναι πιθανή, διότι ἂν τὸ ἀριστουργήμα τοῦτο ἦν προϊόν τῶν χρόνων τῶν μεταξὺ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους, δὲν βλέπομεν ποῖον βῆμα ἔμενεν εἰς τὸν ἔνδοξον καλλιτέχνην ἐπὶ τὰ πρόσω, οὐδ' ὑπάρχει τι τῶν σωζομένων λειψάνων τῆς γλυπτικῆς ἐμφαῖνον περαιτέρω ἄλλην τῆς τέχνης τελειοποίησιν. Μᾶλλον δύναται νὰ πιστευθῇ ὅτι ὁ υἱὸς, ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ πατρὸς βαδίζων, ἀπεμιμήσατο ἐκείνου τὴν σύνθεσιν, ἐμφυσήσας αὐτῇ τὴν ἰδίαν χάριν, καὶ ἀναγαγὼν αὐτὴν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐντέλειαν κατ' ἰδίαν διεύθυνσιν. Ὡστε ὁ θαυμάσιος οὗτος Ἑρμῆς δικαιούται τοῦ λοιποῦ νὰ χρησιμεύῃ ὡς

(1) 34, 19, 27.

(2) Ἄνωτ. σ. 376.

(3) Κατωτ. σ. 505.

μετρον τῆς γνησιότητος τῶν εἰς τὸν Πραξιτέλην ἀποδιδο-
μένων καλλιτεχνημάτων, ἢ τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν ἀπὸ
τῆς ἐκείνου τελειότητος. Ἄλλ' ἂν δύναται νὰ στηριχθῇ ἢ
ἀπὸ ὑπόθεσις ὅτι ἠπατήθη ὁ Παυσανίας κατὰ τὴν ἀνάγνω-
σιν τῆς ἐπιγραφῆς, τότε τὸ ἔργον εὐλογώτερον ἔσται ν' ἀπο-
δοθῇ οὐχὶ εἰς τὸν πατέρα, ἀλλ' εἰς τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου
Πραξιτέλους, ὄντα καὶ αὐτὸν διάσημον γλύπτην, ὡς κατω-
τέρω, ἐν σελ. 505.

Σελ. 407, μετὰ στ. 23.

Ἐπ' ἐσχάτων δ' ὁ ἔφορος τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρ, Κ.
Ῥαβαισσὼν, ἀνήγαγε τέσσαρα σωζόμενα ἀγαλμάτια εἰς τὸν
ἐπιτραπέζιον, ἐν χαλκοῦν τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου εἰς ὃ
κάθηται ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ βράχου κεκαλυμμένου ὑπὸ λεον-
τῆς, δύο τούτου ἐπαναλήψεις ἐν Λούβρ τῶν Παρισίων, καὶ
ἐν γύψινον ἔκτυπον ἀγνώστου πρωτοτύπου ἐν τῇ σχολῇ τῆς
Καλλιτεχνίας τῶν Παρισίων.

Σελ. 416. Στ. 9, μετὰ «ἐπιβεβησιότητος» πρόσθετες.

Εἷς τῶν ἐπισημοτέρων ἦν ὁ Μῆσα, ὃν εἶδομεν ἀνωτέρω
(Σελ. 298) ἐπεργασθέντα τὴν Κενταυρομαχίαν ἐπὶ τῆς
ἀσπίδος τῆς χαλκῆς προμάχου τοῦ Φειδίου κατὰ διαγράμ-
ματα τοῦ Παρράσιου (ἴδ. καὶ σελ. 454). Αὐτοῦ δ' ἦσαν καὶ
φιάλαι ἐν τῷ τῆς Ῥόδου ναῶ τοῦ Βάχχου, ἐπειρασμένους
ἔχουσαι Συληνοὺς καὶ ἔρωτας· προσέτι καὶ φιάλη ἐφ' ἧς
παρέστησεν Ἰλίου ἄλωσιν, ἴσως ὁμοία τῇ ἐν Μονάχῳ ἀρ-
γυρᾷ, Νεοπτόλεμον ἐχούσῃ ἐπιτετορρέυμενον μετὰ Τρώων
αἰχμαλώτων.

Σύγχρονος δ' ἦν πιθανῶς καὶ ὁ Μέντωρ, ὁ μεγάλως ὑπὸ
τοῦ Πλινίου φημιζόμενος, καὶ οὗ δύο φιάλας ὁ Λ. Κράσσοις
ἠγόρασεν ἑκατὸν χιλιάδων σεστερτίων (40,000 δραχμῶν),
οὐχὶ πρὸς χρήσιν, ἀλλ' ὡς ἀριστουργήματα. Ἐκείντο δὲ

πολλά τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐφέσου, τῷ πυρποληθέντι ἐπὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἐν δ' αὐτῶν μνημονεύεται ὡς φιάλη ὁμοία τῇ τοῦ Μύρωνος (σελ. 306), ἔχουσα δηλαδὴ, ὡς ὄφιν ἐκείνη, οὕτω σαῦραν αὐτῇ, τοσοῦτο ζωηρῶς ἐπειργασμένην, ὥστε ἐφαίνετο ζῶσα, δι' ὃ καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ψαύσῃ τὴν φιάλην.

Καὶ ἐν Παντικαπαίῳ δὲ τοῦ Κιμερίου Βοσπόρου πάμπολλα εὐρέθησαν καὶ ἐξαίσια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα, οἷον στέμματα, διαδήματα, περιδέραια, δακτύλιοι, ἀλύσεις καὶ ψέλλια, τέχνης γνησίως Ἑλληνικῆς, ἐνίοτε καὶ ἀρχαϊκῆς, βεβαίως ἐξ Ἑλλάδος, καὶ πρὸ πάντων ἐξ Ἀθηνῶν ἐκεῖ ἐκπεμπόμενα ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως, ὅτε ζωηρᾶς εἶχε μετὰ τῶν γωρῶν ἐκείνων σχέσεις ἐμπορικᾶς. Σκύθαι δ' ἐνίοτε ἐπ' αὐτῶν καλλιτεχνικώτατα παριστώμενοι, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐπίτηδες διὰ τὰς μεμακρυσμένας ἐκείνας ἀποικίας κατεσκευάζοντο τὰ πλούσια ταῦτα κοσμήματα, ἃ ἤδη μετακομισθέντα ἐναπετέθησαν εἰς τὸ Ἐρημητήριο, μουσεῖον τῆς Πετροπόλεως, διαπρέποντα μετὰ τῶν ἀρίστων προϊόντων τῆς ἀρχαίας τορρέυτικῆς.

Σελ. 501, μετὰ στ. 4.

Ἐν Περγάμῳ, κατὰ τὰς ὑπὸ Κ. Humann καὶ ἄλλων γερμανῶν ἀρχαιολόγων ἐπ' ἐσχάτων ἐνεργηθείσας ἀνασκαφᾶς, ἀνευρέθησαν ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως λόφου πολλὰ λείψανα ναοῦ δωρίου, ἐξαστύλου, ἀνά 10 δὲ (ἀντὶ τῶν συνήθων 13) κίονας ἔχοντος κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς, καὶ ἀνά 2 ἐν παραστᾶσι, πρὸ τοῦ προνάου καὶ πρὸ τοῦ ὀπισθοδόμου. Τὰ κιονόκρανα ἔχουσι ἀνά 20 διαξέσματα, τὸ δὲ σῶμα τῶν κιόνων ἐστὶν ἀδιάξεστον, ὃ ἐστὶν ἡμίεργον. Εἰς ἐξ αὐτῶν μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου· ἐφ' ἑτέρου δ' ὑπάρχει ἐπιγραφή λέγουσα τὸν ναὸν ἀνατεθειμέ-

νοῦ τῆς Τριτογενείας Ἀθηνᾶς. Τῆς ὀροφῆς οὐδὲν ἀνευρέθη μέρος, ὅπερ φαίνεται ἀποδεικνύον ὅτι ἦτον ξυλίνη· καὶ ἐξ ἐπιπέδων δὲ τεκμηρίων εἰκάζεται ὁ ναὸς ἐποχῆς ὧν ἀρχαιοτάτος.

Ἐξ ἐναντίας ὁμοίως ἔκ τε τοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἐκ σωζομένων ἐπιγραφῶν καταδείκνυται ὅτι ἦν Ἀτταλὸς ὁ Β΄ ὁ περὶ τὸν ναὸν τοῦτον οἰκοδομήσας, ἀντὶ ἀρχαιοτέρων κτιρίων, ἢ ἐν συνδυασμῶ μετ' αὐτῶν, τὴν ἐπίσης ἀνασκαφεῖσαν μεγάλην στοᾶν, θέουσαν βορείως τοῦ ναοῦ ἐπὶ μέτρα 72, καὶ ἀνατολικῶς ἐπὶ ἄλλα τόσα, μετὰ δύο τετραγώνων πύργων, οἵτινες ἐπεράτουν αὐτήν, συγκειμένην κατὰ τὰ λοιπὰ ἐκ σειρᾶς κιόνων δωρίων, ἐφ' ὧν ἔβαινον, παρ' ὑψηλὴν πάροδον βεβαίως, ἄλλοι τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ Ἰωνικοῦ, κατὰ συνδυασμὸν ἐπικρατήσαντα καὶ διαδοθέντα ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς διασκευῆς τῶν ὑπαίθρων ναῶν τῆς μεγάλης ἐποχῆς τῆς τέχνης, οἷος ἦν ὁ Παρθενὸν καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Οἱ δὲ κιόνες τῆς κατωτέρας σειρᾶς συνεδέοντο κατὰ τὰς βάσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους διαστηθαίου, ἢ τειχίου ὕψους 1.87μ. οὗ αἱ πλάκες εἶχον παντοῖα ὅπλα καὶ πολεμικὰ σκεύη ἐπιγεγλυμμένα, ὥστε δι' αὐτῶν ἡ στοᾶ ἀνεδείκνυτο εἰς κολοσσιαῖον τρόπαιον, ἀποβαίνουσα, ὡς καὶ ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσιν, εἰς ἐξάισιον μνημεῖον τῶν μεγάλων θριάμβων κατὰ τῶν Γαλατῶν, ὡς καὶ ὁ ναὸς τῆς τέως Πολιάδος Θεᾶς ἐγένετο μεγαλοπρεπὲς ἱερὸν τῆς νικηφόρου Ἀθηνᾶς, ἢ καὶ ἁγὼν Νικηφορείων ἤγετο.

Τὸ ἐπισημότερον δὲ καὶ περιεργότερον τῶν εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀνασκαφέντων οἰκοδομημάτων ἐστὶ, μεσημβρινῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, γιγαντιαῖος βωμὸς, ὃν ἐγνώριζεν ὁ Πausανίας, καὶ παραβάλλει (1) πρὸς τὸν τοῦ Διὸς τοῦ ἐν

(1) E, 13.

Ἰολυμπία, ἄσημος δὲ τις συγγραφεὺς τῆς Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὁ Ἀμπέλιος (1), λέγει αὐτὸν μαρμάρινον, τεσσαρακοντάπουν τὸ ὕψος, καὶ ὑπὸ μεγίστων ζῳδίων κεκαλυμμένον, παριστῶντων Γυμαντομαχίαν.

Ὡς δ' ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἐδείχθη, συνέκειτο τὸ ὄλον οἰκοδόμημα ἐκ μεγίστης κρηπίδος, μῆκος μὲν ἐχούσης 34 μέτρων, πλάτος δὲ 37, ὕψος δ' ὡς φαίνεται 5 μέτρων, ἐξ ἐγγωρίου δὲ πώρου συγκειμένης, ἀλλ' ἔξωθεν μαρμάρῳ διακεκολλημένης, ἐφ' οὗ ζῳδιά 2, 3 μ. ὕψος ἔχοντα ἦσαν ἐπειργασμένα. Κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς εἶχεν ἀναβάθραν, ἧς αἱ βαθμίδες 0.25 μ. ὕψος, 0.4 δὲ πλάτος ἔχουσαι, ἄρα πιθανῶς 22 τὸν ἀριθμὸν, ἔφερον εἰς τὸ ἄνω εὐρύτατον ἐπίπεδον, 1258 τετραγωνικῶν μέτρων ἐπιφάνειαν ἔχον. Ἐπὶ τούτου ἠγεῖρετο ἀναμφιβόλως ὁ βωμὸς, ἐκ τέφρας τῶν ἱερείων κατασκευασμένος, ὡς ὁ ἐν Ἰολυμπία, καὶ περίξ, κατὰ τὰ γείλη τοῦ ἐπιπέδου, ἐκοσμεῖτο ὑπὸ ὑπερώας σταῆς ἰωνικῆς, 3, 5 μ. περιπτῶ ὑψηλῆς μετὰ τοῦ γείσου. Πιθανῶς δ' ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ περιστυλίου τοῖχος ἐν εἴδει σηκοῦ, τὸν βωμὸν περιβάλλον, πρῶτον διότι εὐρέθησαν ἐνταῦθα τμήματα φατνωμάτων, ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξιν τειχίου συνδεομένου μετὰ τοῦ περιστυλίου, καὶ δεύτερον διότι ἀνεσκάφησαν καὶ πλεῖστα τεμάχια ζωοφόρου 1.58 μ. ὑψηλῆς, καὶ, ὡς ἐκ τῶν γωνιαίων αὐτῆς τμημάτων ἀποδείκνυται, τὴν ἐντὸς, οὐχὶ δὲ τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν τοίχου κοσμούσης. Ὡστε ἡ ὄλη οἰκοδομὴ εἶχε ῥυθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν τότε ἐν χρήσει ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἷος ἦν τοῦ Μαυσωλείου ἐν Ἀλικαρνασσῶ, τῆς ἐπὶ βάρου πυραμίδος ἐν Μυλάσσοις, καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἐν Ξάνθῳ ἠρώου. Ἦν δ' ὁ βωμὸς, ὡς ἔκ τε τῶν κυριωτέρων

(1) De miracul. mundi, XIV.

ἐπὶ αὐτοῦ γλυπτικῶν παραστάσεων, καὶ ὡς ἐκ πολλῶν περὶ αὐτὸν εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν καταδείκνυται, ἀφιερωμένος τῷ Διὶ, νῦν μὲν κεραυνίῳ, νῦν δὲ τροπαίῳ ἐπιλεγομένῳ, καὶ συγχρόνως καὶ τῇ Νικηφόρῳ Ἀθηνᾶ, εἰς εὐχαριστήριον ἐπομένως καὶ μνημόσυνον καὶ αὐτὸς μεγάλης νίκης ἰσχυθεὶς, ἴσως τῆς πρώτης κατὰ Γαλατῶν, ἀλλ', ὡς ἐκ διαφορῶν φαίνεται τεκμηρίων, περατωθεὶς καὶ μετὰ τὴν δευτέραν καὶ ἐντελῆ κατατρόπωσιν τῶν εἰσβαλόντων βαρβάρων, μετ' Ὀλυμπιάδα ρλε'.

Αὐτόθι ἀνευρέθη καὶ ἕτερον οἰκοδόμημα λόγου ἀξίον, εἰς τὸ μεσημβρινώτατον σημεῖον τῆς ἀκροπόλεως, στοὰ λιθόστρωτος 74,30μ. μακρὰ, 35,6 εὐρεῖα, τοῖχον ἔχουσα κατὰ τὴν νότιον πλευρὰν, κατὰ δὲ τὰς τρεῖς ἄλλας κίονας κορινθίους, ἀνὰ 13 εἰς τὰς ἐλάσσονας (τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν), 28 δὲ εἰς τὴν βορείαν. Τα παρ' αὐτὴν καὶ ἐν αὐτῇ εὐρεθέντα συντρίμματα ἀγαλμάτων καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἦτο Γυμνάσιον, ὃ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς αὐτῆς ῥυθμὸς, ὡς καὶ ἡ γραφὴ τῶν ἐπιγραφῶν ἐλέγχουσι τὴν β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Συνεῖχετο δὲ καὶ μετ' ἄλλων δωματίων περίξ, ὧν ὁμῶς ὀλίγα καὶ εἰσέτι ὀλίγον ἐρευνηθέντα λείψανα σώζονται.

Σελ. 503. Εἰς τὸ τέλος.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς δὲ τὰς γενομένας ἐν Ὀλυμπίᾳ, εὐρέθησαν ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς Ἀλτεως, πρὸς δυσμὰς, ἀξιόλογα λείψανα οἰκοδομήματος ἀντιστοιχοῦντος κατὰ τὴν θέσιν εἰς τὸ ὑπὸ Παυσανίου (1) μνημονευόμενον Λεωνίδαϊον, οὕτω κληθὲν κατὰ τὸν ἀνεγείραντα αὐτὸ, Λεωνίδαον τινὰ Ἡλεῖον. Μέγιστον τετράγωνον περίστυλον, ἔχον τὰς πλευρὰς μήκους μέτρων 81,20 καὶ 74,51, περικλείει διάφορα

(1) Ε. 15.

δωμάτια εἰς ἐκάστην πλευρὰν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐλὴν, περιστυλον καὶ αὐτὴν. Τὸ δ' ὕψος αὐτοῦ ἦν μέτρων 7. Ἐχρησίμευε δὲ, κατὰ Παυσανίαν, ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, ὅτε καὶ φαίνεται μετασκευασθὲν, εἰς ἐνοίκησιν τῶν τὴν Ὀλυμπίαν ἐπισκεπτομένων ἐπιστήμων Ῥωμαίων, καὶ πιθανώτατα εἶχε καὶ ἀπ' ἀρχῆς οἰκοδομηθῆ ὡς ξενῶν ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων, ὅτε τῇ πρὸς τοὺς Θεοὺς εὐσεβείᾳ εἶχε προστεθῆ καὶ ἡ τῶν ἰσχυόντων δουλικὴ θεραπεία. Τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους ἐμφαίνει καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμὸς, ὁ τῶν κιόνων φέρ' εἰπεῖν, οἵτινες, οἵτε ἰωνικοὶ τοῦ ἔξω περιστυλίου καὶ οἱ δωρικοὶ τοῦ ἐντὸς, ἔχουσι τὰ κιονόκρανα ταπεινὰ καὶ ἰσχνὰ, εἰσὶ δ' οἱ ἐντὸς διάστυλοι ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰς ἕκαστον μεταστύλιον ἀντιστοιχοῦσιν ἀνά τρεῖς τρίγλυφοι, κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ὀλυμπίας οἰκοδομῶν. Ἔστι δὲ τὸ οἰκοδόμημα πᾶν ἐξ ἐγχωρίου πώρου, πλὴν τοῦ θρησκευτοῦ, ὄντος ἐκ γραπτῶν καὶ ἐπιγλύφων κεραμίων, ἐχόντων καὶ πικνὰς κεφαλὰς λεόντων ὡς ὑδρορρόας.

Ἐτερον οἰκοδόμημα μνημονευόμενον ὑπὸ Παυσανίου (1), καὶ οὗ λείψανα ἐπίσης ἀνευρέθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐστὶ τὸ Φιλιππεῖον, θεμελιωθὲν μὲν ἐπὶ Φιλίππου μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, περαιοθὲν ὁμῶς πιθανῶς μόνον ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ἦν δὲ, κατὰ Παυσανίαν καὶ τ' ἀνευρεθέντα θεμέλια, κυκλωτερές, ὡς τὸ περίπου σύγχρονον αὐτῷ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ἐν Ἀθήναις, καὶ ἔβαινε ἐπὶ τριῶν βαθμίδων λίθου πεντελησίου, διάμετρον ἔχον κατὰ τὴν ἀνωτέραν μέτρων 15,25. Ἐπὶ τῆς βαθμίδος ταύτης ἴσταντο ἐν κύκλῳ 18 ἰώνιοι κίονες, καὶ 1,7 μ. ὀπίσω αὐτῶν ὑπῆρχεν ὁ κυκλικὸς σηκός, ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, διὰ

(1) E. 20.

δοκῶν καὶ φατνωμάτων μετ' αὐτῶν συνδεόμενος, ὡς δεικνύουσι τὰ σωζόμενα λείψανα. Ἐσωτερικῶς δ' ἐκόσμουσαν τὸ τοῖχον τοῦ σηκοῦ κορινθιακοὶ ἡμικίονες, ὧν τὰ πλούσια κιονόκρανα εἶχον ἀνὰ 4 φύλλα ἀκάνθου, καὶ ἡ ὀροφή, λέγει ὁ Πausanίας, εἶχεν ὡς σύνδεσμον τῶν δοκῶν, ἢ ἀνώτατον ἀκρωτήριο, μήκωνα χαλκῆν· εὐρέθησαν δὲ καὶ ταῖμα κυκλικοῦ βάρου, διαμέτρου 4, 5^μ ἐφ' οὗ ἴσταντο, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκοδομήματος, τὰ ἐκεῖ ἐκτεθειμένα χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἔργα τοῦ Λεωχάρου.

Ἐρείπια δ' ἐντὸς τῆς Ἄλτεως εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ τοῦ Μητρόου, ὃ ὁ Πausanίας (1) λέγει « ναὸν μεγέθει μέγαν », πιθανῶς κατ' ἐσφαλμένην γραφήν· ἀντὶ « οὐ μέγαν », διότι εὐρέθη ἔχων μόνον 20,67^μ μήκος καὶ 10,62 πλάτος, καὶ ἐστὶ δώριος, ὡς λέγεται καὶ ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ, ἐξάστυλος, ἔχων μόνον 11 κίονας κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς, καὶ τούτους ὕψους 4,5-4,15^μ, καὶ τὸ γείσσον βεβαμμένον, κατὰ τὰ σωζόμενα ἴχνη. Ἐπὶ Πausanίου δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀγαλμα τῆς Μητρὸς τῶν Θεῶν, ἀλλὰ μόνον ἀνδριάντες Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, καὶ τοιοῦτοι εὐρέθησαν καὶ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς. Κατὰ πάντα δὲ τὰ διδόμενα, τὸ οἰκοδόμημα οὐ τὰ λείψανα σώζονται δὲν εἶναι ἀρχαιότερον τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων.

Καὶ τῆς ὑπὸ Πausanίου μνημονευομένης (2) Ποικίλης Στοᾶς ἢ στοᾶς τῆς Ἥχοῦς εὐρέθησαν πολλὰ ἐρείπια, καὶ τὰ θεμέλια ἐκ πώρου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἄλτεως, μήκος ἔχοντα ἡμίσεως Ὀλυμπιακοῦ σταδίου, ἢ μέτρων 97,8, καὶ βάθος 9,8, μετὰ λιθίνων βαθμίδων. Ἦνοιγέτο δὲ πρὸς δυσμὰς, διὰ 44 κίωνων Ἰωνικῶν ἐκ πώ-

(1) E, 20. — (2) 22.

ρου, ὡς ἦσαν καὶ αἱ ὀροφιαῖαι δοκοί, μετὰ πεποικιλμένου καὶ λεοντοκεφάλου θριγκοῦ ἐκ πλίνθων ὀπτῶν. Ἐν μεταγενεστέροις δὲ χρόνοις φαίνεται καὶ δευτέρα προστεθεῖσα ἐσωτερικὴ κιόνων σειρά, εἰς δύο κύττη τὴν στοᾶν διαιροῦσα.

Καὶ μεσημβρινῶς δὲ τῆς στοᾶς ταύτης ἀνεκαλύφθη ἕτερον περίστυλον οἰκοδόμημα δώριον, 19 κίονας ἔχον εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, ἀνὰ 8 δ' εἰς ἐκάστην τῶν παρακειμένων, ἐκ πώρου ἐπικεχρισμένου, ὡς φαίνεται ὅτι ἦσαν πάντα τὰ ἐκ πώρου ὠκοδομημένα μέρη τῶν ναῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ ὡς εἶδομεν ὅτι ἦν καὶ τὸ παρὰ τὸ Ἄργος Ἡραῖον, τὸ οὐχὶ πολὺ τοῦ Παρθενῶνος νεώτερον.

Βορειοδυτικῶς δὲ τῆς Ἄλτεως καὶ ἐκτὸς αὐτῆς πρὸς τὸν Κλάδεον ἀνεσκάφησαν πολυάριθμα λείψανα, τὰ πλεῖστα ἐν χώρᾳ, τῆς ἀρχαίας παλαίστρας, μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν τῶν τριούτων γυμναστικῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἑλλάδος περιγραφήν τοῦ Βιτρούβιου. Συγγεγραμμένον δ' ἐξ αὐτῆς τετραγώνου καὶ περιστύλου, περιφέρειαν ἔχουσης σταδίου, κίονας δ' ἐκ πώρου δωρίους, ἰσχνούς, ἀναλογίαν ἔχοντας τῆς διαμέτρου πρὸς τὸ ὕψος, ὡς 1:6, καὶ μὴ συντελεσθέντας, ὡς φαίνεται, διότι μόνον τὸ πρὸς τὰ ἔξω ἡμισυ αὐτῶν ἔχει διαξέσματα. Δεύτερον δὲ τετράγωνον ἔξωθεν αὐτὴν περιβάλλον ἔχει κατὰ μὲν τὴν νοτίαν πλευράν, ὡς ἦν ὁ κανὼν ἐν ταῖς παλαίστραις, στοᾶν ἐσωτερικὴν, κιόνων ἰωνικῶν, καὶ τούτων κατὰ μέρος διεξοσμένων, κατὰ δὲ τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς δωμάτια, τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὰς γυμναστικὰς ἀνάγκας, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐπίσης ἰωνικοὺς κίονας, ὧν, ὡς καὶ τῶν τῆς στοᾶς, τὰ κιονόκρανα κατὰ τοῦτο νεωτερίζουσιν, ὅτι εἰς τὰς πλαγίας αὐτῶν πλευρὰς ἀντὶ νὰ παριστῶσι τὸ ἀνειλιμμένον καὶ ἀνηρτημένον κάλυμμα, ὡς συνήθως εἰς τὸν ἰωνικὸν ρυθ-

μῶν, μιμοῦνται δύο κάλυκας λωτοῦ διὰ τῶν μίσχων αὐτῶν
συμπεδεομένους. Τῆς δ' ὅλης οἰκοδομῆς αἱ βάσεις εἰσὶν ἐκ
πώρου, τὸ δ' ἀνώτερον μέρος τῶν τοίχων ἐκ πλίνθων ὀπτῶν,
καὶ πᾶς ὁ χαρακτήρ αὐτῆς, τῶν χρόνων τῶν διαδόχων.

Βορείως δὲ τῆς παλαίστρας ἀνεσκάφη μέρος τοῦ συγ-
χρονως, ὡς φαίνεται, μετ' αὐτῆς οἰκοδομηθέντος, καὶ τὸν
αὐτὸν ῥυθμὸν ἔχοντος γυμνασίου, καὶ τούτου ἐκ πλίνθων,
βαινόντων ἐπὶ βάσεων πώρου. Ἀνεκαλύφθη δ' αὐτοῦ στοὰ
δωρίων κιόνων, παράλληλος τῇ βορείᾳ πλευρᾷ τῆς παλαί-
στρας, καὶ ἄλλη στοὰ, ἡ τοῦ ἀνατολικοῦ πέρατος, πρὸς
βορρὰν εἰς μῆκος σταδίου χωροῦσα, καὶ 11,3^μ. πλάτος
ἔχουσα.

Σελ. 507, μετὰ στ. 5.

Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ ὑπὸ Θεοφράστου (1) μνημονευό-
μενος Πάνδιος ὡς ἐν Τεγέα ἐργαζόμενος, εἰ ἐστὶν ὁ αὐτός,
ὃ τὸ ὄνομα εὑρέθη ἐν Ἀθήναις ἐπὶ βῶτου ἐπιγεγραμμένου
διὰ γραμμάτων τῆς Μακεδονικῆς ἐπιγραφῆς.

Σελ. 517, σημ. Ἀντὶ « ἐκ τῆς ἐπι ἀνεκδότου μετ. »
ἐκ τῆς μεταφράσεως.

Σελ. 531, πρὸ τοῦ τελευταίου στίχου.

Εἰς τὸ Περγαμηνὸν δ' ἐργαστήριον προσηλώθη ἐσχάτως
ιδιάζουσα προσοχὴ ἔνεκα τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ὑπὸ τῶν
Γερμανῶν γενομένων ἀνασκαφῶν καὶ εὐρεθέντων ἀξιολό-
γων γλυπτικῶν ἔργων, ἰδίως τῶν τοῦ βωμοῦ, περὶ οὗ ἀνω-
τέρω (σελ. 501). Εἰς Βερολίνον μετακομισθέντα πάντα
ταῦτα τὰ ἐξαισία δείγματα τῆς Περγαμηνῆς τέχνης, ἀνέ-
δειξαν τὸ Μουσεῖον τῆς πρωτεύουσῆς ἐκείνης ἐν τῶν πλου-
σιωτέρων τῆς ὑψηλίου.

Ὁ βωμὸς ἐκοσμεῖτο, ὡς προεῖρήθη, ὑπὸ ζώνης ἐξωτερι-

(1) Φυτ. Ἰστ. Θ, 13.

κῆς, τῆς τοῦ βάρου, ἣς τὰ ζώδια, λίαν, καὶ πολλαχοῦ μέχρι περιαιρετῶν ἔργων, ἐξέχοντα, εἶχον ὕψος 2,35 μ. καὶ παρίστων, ὡς καὶ ὁ Ἀμπέλιος ἀποφαίνεται (1), τὴν Ἀμαζονομαχίαν. Προσέτι δ' εἶχεν ὁ βωμὸς καὶ ζώνην ἄλλην ἐλάσσονα, ὕψους 1,58 μ., ἐσωτερικὴν δὲ, καὶ ἤττον ἔκτυπον, εἰς τὸν μῦθον τοῦ Τηλέφου, ὡς εἰκάζεται, ἀναφερομένην. Ἐν ταῖς αὐταῖς δ' ἀνασκαφαῖς καὶ πολλαὶ ἄλλαι γλυφαὶ εὐρέθησαν, τοῦ αὐτοῦ ταῖς προῤῥηθείσαις ῥυθμοῦ, ἀποδεικνύουσαι τὴν ἐν Περγάμῳ ὑπαρξίν ἐργαστηρίου αὐτοτελοῦς.

Ἀμέσως μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν θάνατον ἐγκαταστὰν αὐτόθι τὸ βασιλεῖον τῶν Ἀτταλιδῶν, εἰσήγαγε καὶ ἐκαλλιέργησεν εἰς βαθμὸν ἕξοχον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ὥστε καὶ εἶδομεν (σελ. 505) ὅτι μετακληθεὶς ὁ υἱὸς τοῦ Πραξιτέλους Κηφισόδοτος ἢ Κηφισόδωρος, ἅμα βεβαίως τῇ τοῦ νέου κράτους συστάσει, ἠργάσθη διὰ τὸν πρῶτον αὐτοῦ βασιλέα. Ἐδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῆ ὅτι τὸ Σύμπλεγμα ὃ ὁ Πλίνιος λέγει αὐτὸν φιλοτεχνήσαντα ἐστὶν αὐτὸ τὸ τοῦ βωμοῦ, τὸ ἤδη θαυμαζόμενον ἐν Βερολίνῳ, καὶ ἡ μαρτυρία ὅτι εἰς αὐτὸ « οἱ δάκτυλοι φαίνονται τῇ σαρκὶ μᾶλλον ἐντυπούμενοι ἢ τῷ λίθῳ », θὰ ἦτον οὐχὶ ἀκατάλληλος χαρακτηρισμὸς τῆς ἐντόνου τέχνης τῶν εὐρεθέντων ἔργων· ἀλλὰ, πλὴν ἄλλων, ὁ γραφικὸς χαρακτήρ τῶν ἐπὶ τοῦ μνημείου ἀναγινωσκομένων ἐπιγραφῶν ἀποδεικνύει μεταγενέστερον τὸν γλυπτικὸν αὐτοῦ κόσμον, καὶ ἀποκρούει τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν.

Ἄλλ' εἰς τοῦ καλλιτέχνου τούτου τὴν παρουσίαν πρέπει βεβαίως ν' ἀναχθῆ τοῦ Περγαμηνοῦ ἐργαστηρίου ἢ πρώτη ἰδρυσις, καὶ αὐτοῦ μαθηταὶ, νεώτεροι συνεργάται καὶ διάδοχοι ἦσαν πάντως οἱ, οὓς ἀνωτέρω (σελ. 529) εἶ-

(1) De mirae. mundi XIV.

δοεν, ὑπὸ τοῦ Πλινίου μνημονευόμενοι ὡς ποιήσαντες « μάχας Ἀττάλου καὶ Εὐμένους κατὰ Γαλατῶν ».

Καὶ ἀνεφέρετο μὲν ἡ λαμπρὰ τοῦ βωμοῦ ζώνη συμβολικῶς εἰς τὰς νίκας ἐκεῖνας, ἀλλ' ὅτι ταύτην ὁ Πλίνιος ἠγέρτετο μνημονεύων ἐκείνων ἐστὶν ἀπαράδεκτον, καθ' ὅσον καὶ ὁ Πausanias εἶδομεν ὅτι ἐν τοῖς δώροις τοῦ Ἀττάλου πρὸς Ἀθηναίους μετὰ τῆς Γιγαντομαχίας, ἀλλὰ διακεκριμένως ἀπ' αὐτῆς, συγκαταριθμεῖ καὶ τὴν « Γαλατῶν ἐν Μυσίᾳ φθοράν ».

Πλὴν δὲ τούτου, μνήμης ἄξιον ἐστὶν ὅτι παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ βωμοῦ εὐρέθησαν καὶ λίθοι οἵτινες ἀπετέλουν μακρὸν βᾶθρον συνεχές, ἴσως περίβολον περὶ τὸν βωμόν, μετ' ἐπιγραφῶν δηλουσῶν ὅτι ἔφερον ἀναθήματα εἰς ἀπομνημόνευσιν τῶν νικῶν κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, καὶ πιθανῶς ἐκ τῶν λαφύρων αὐτῶν, οἷα ἡ φέρουσα « (Ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ) Καίκου ποταμοῦ (πρὸς τοὺς Γαλατάς μάχης) ». Ἐπὶ δὲ τῶν λίθων ἐνιαχοῦ σώζονται ἐτι ἔχνη χαλκῶν ἀγαλμάτων, ὥστε δικαιολογεῖται, θετικῶς σχεδόν, ὁ διίσχυρισμός ὅτι ἐνταῦθα ἴσταντο τὰ αὐτὰς τὰς κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκας παριστῶντα συμπλέγματα, χαλκᾶ, καὶ, ὡς πολλάκις ὑπετέθη, πρωτότυπα ὠραίων ἔργων εἰς διάφορα μουσεῖα διατηρουμένων.

Τὴν ὑπόθεσιν δὲ ταύτην ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἑτέρα περίστασις, ὅτι ἐφ' ἑνὸς τῶν λίθων τοῦ βᾶθρου τούτου σώζεται πρὸς ἄλλοις καὶ ἡ ἐπιγραφή « « γόνου ἔργα », ἐφ' ἑτέρου δὲ « ὄνου ἔ(ργα) », ἀναπληρωτέαι βεβαίως ἢ μὲν εἰς Ἰσιγόνου, ἢ δὲ εἰς Ἀντιγόνου ἔργα, τῶν δύο δηλαδὴ ἐκ τῶν γλυπτῶν ἢ μᾶλλον χαλκοπλαστῶν οἷς ὁ Πλίνιος ἀποδίδωσι τὴν Κελτομαχίαν.

Ἄλλ' ἡ σύγχρονος μνεῖα τῶν δύο συμπλεγμάτων ὑπὸ

Παυσανίου, καὶ ἡ περίστασις ὅτι Ἄτταλος ὁ Β' ὁμοῦ αὐτὰ (καὶ μετὰ δύο ἄλλων ἔργων) ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας, πιθανὸν καθίστησιν ὅτι πάντα ἦσαν προϊόντα τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου. Ὑπὸ τὴν γιγαντομαχίαν σώζονται ἴχνη ἀποδεικνύοντα ὅτι ἐκεῖ ἦσαν γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἐργασαμένων αὐτὴν γλυπτῶν· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἐπαρκεῖ ἰν' ἀπαρτίσει ὄνομα, πλὴν ἐνὸς μόνου, τοῦ ἀγνώστου *Μενεκράτους*, καὶ τοῦ ἐθνικοῦ Ἀθηναίου, ὅπερ ὁμοίως ἀποδεικνύει τὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ Περγαμηνοῦ καὶ τοῦ Ἀττικοῦ ἐργαστηρίου, καὶ ὅτι καὶ εἰς τοῦ βωμοῦ τὴν κόσμησιν εἰργάσθη καὶ εἰς Ἀθηναῖος, οὐχὶ μὲν ὁ Κηφισόδοτος, ὁ υἱὸς τοῦ Πραξιτέλους, διότι ὁ γραφικὸς χαρακτήρ τῶν ἐπὶ τοῦ μνημείου ἐπιγραφῶν ἐλέγχει, ὡς ἐρρέθη, ἐποχὴν αὐτοῦ μεταγενεστέραν, ἀλλ' ἴσως μαθητὴς τις αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον ὁ υἱὸς αὐτοῦ, διότι καὶ ἐπὶ τινος τῶν λίθων οὐς ἐξελάβομεν ὡς ἀποτελούσας τὸ θάβρον τῆς κατὰ Γαλατῶν μάχης, ἀναγινώσκειται αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ ἐγγόνου λοιπὸν πιθανώτατα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου, καὶ τὰ γράμματα ἐλέγχουσι ἐποχὴν κατ' ὀλίγον ἔτι νεωτέραν τῆς τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν.

Κατὰ ταῦτα ἐπομένως, ἀμφοτέρωθεν τὰ συμπλέγματα, τό τε ἐκλιπὸν τοῦ περιβόλου, τὸ χαλκοῦν, τὸ παριστῶν τὰς μάχας τῶν Γαλατῶν, καὶ τὸ τῶν εὐρεθέντων ἀναγλύφων, τῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, πιθανώτατα δὲ καὶ τὰ δύο ἕτερα, τὸ τῆς Ἀμαζονομαχίας καὶ τὸ τῆς Μαραθωνομαχίας, ἦσαν ἔργα τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου καὶ χρόνου, τῶν τελευταίων συγχρόνων τοῦ Κηφισοδότου, ἢ τῶν ἀμέσων αὐτοῦ διαδόχων, καὶ τούτων πάντων ἐπίτομα, διπηχυαῖα ἀντίτυπα, ἀγνωστον ἂν λίθινα ἢ χαλκᾶ, ἔπεμψεν ὁ Ἄτταλος εἰς Ἀθήνας.

Πρὸς τοὺς χρόνους δὲ τούτους συνάδει πληρέστατα καὶ

ὁ καλλιτεχνικὸς χαρακτήρ τοῦ ἔργου, διότι μετὰ τῆς φυσικῆς ἀληθείας καὶ τῆς ὑπερτάτης ἀκριβείας καὶ καλλονῆς τῶν παραστάσεων, ἣτις ἀναπολεῖ τῆς πρὸ μικροῦ ἔτι ἀνέξεως μεγάλης τέχνης τὰ ἐξοχώτατα προτερήματα, συνδέει ἀμίμητον εὐρεσιν καὶ ποικιλίαν τῶν θέσεων καὶ δραστηριότητα ἐκφράσεως καὶ κινήσεων, ἀνάλογον πρὸς τὰ αἰσθήματα ἃ ἐνεποιοῦν αἱ πολυτάραχοι περιστάσεις τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἰς πολλὰς μάλιστα τῶν μορφῶν τῶν νέων πολεμιστῶν ἀπαραγνώριστος ἐστὶν ἡ ὁμοιότης πρὸς τοῦ προσώπου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τοὺς ἐκ προτομῶν καὶ νομισμάτων γνωστοὺς χαρακτήρας, ὡς ἦν ἐπόμενον, διότι τότε ἔτι τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ ἡ μορφή ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ τύπος τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

Τοῦ ὅλου συμπλέγματος δύο μεγάλα κέντρα παριστῶσι τὸν Δία Κεραύνιον ἢ κεραυνοφόρον, καὶ τὴν νικηφόρον Ἀθηναίαν ἐν ἀσπίδι, καὶ τὴν αἰγίδα φέρουσαν, καταγωνιζομένους τοὺς γίγαντας, οἵτινες συμβολικῶς ἐμφαίνουσι τοὺς εἰσβάλλοντας βαρβάρους. Κατὰ πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν ἔκτασιν τοῦ ἀπεράντου συμπλέγματος παρίστανται πλείστοι Θεοὶ καὶ Θεαί, διακρινόμενοι οἱ μὲν διὰ τῶν ὑπὲρ αὐτοὺς ἐπιγεγραμμένων ὀνομάτων των, ὅσα σώζονται, οἱ δὲ διὰ τῶν συμβόλων των, ἐν παμποικίλαις συμπλοκαῖς μαχόμενοι πρὸς τοὺς γίγαντας, τοὺς μὲν γέροντας, τοὺς δὲ νέους, ὀφιοπόδας πολλοὺς, ἄλλους πτερωτοὺς, καὶ κερασφόρον ἓνα καὶ ἔχοντα ὄβον εἰς τὰ νῶτα, ἄλλον δὲ λεπτοκέφαλον, ἐπίσης ἔχοντας ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα, ἐξ ὧν μόνον ἄρτια ἀναγινώσκονται τὰ *Χθονόφυλος*, *Ἐρυσίχθων*, *Ὀχθαῖος*, *Ὀβριμος*, *Οὐδεῖος*, *Πελωρεὺς*.

Τῶν ἔργων τούτων ἡ τέχνη, διότι διάφορος τῆς τῶν ἐν προηγηθείσαις ἐποχαῖς παραχθέντων, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο

νά θεωρηθῆ ὡς ἀρχὴ παρακμῆς, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς τις νέα, ὡς τρίτη ἀκμὴ. Ἐπὶ τοῦ Φειδίου ἀνεπτερώθη εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἀπολύτου κάλλους καὶ τῆς θείας μεγαλειότητος· ἐπὶ Πραξιτέλους ἐπεδίωξε τὴν ἀνθρωπίνην ἄκραν καλλονὴν καθ' ἑαυτὴν, ἐν τῇ ἡρεμίᾳ· ἤδη δ' ἔσπευδεν εἰς ἔκφρασιν τῆς καλλονῆς ποικιλομένης ὑπὸ τῶν βιαιοτέρων ψυχικῶν παθήσεων. Καὶ αἱ τρεῖς εἰσὶν ἄκραι τῆς τέχνης στιγμαὶ, καὶ ἂν τὴν πρώτην χαρακτηρίσωμεν ὡς ἐπικήν, λυρική ἔσται ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη δραματική. Ὡς ὅμως τῆς κορυφῆς εἰς ἣν ἀνήχθη ἡ φειδαϊκὴ γλυφίς προηγήθη ἡ ἀρχαϊκὴ ἀτέλεια καὶ τραχύτης, οὕτω μετὰ τὸ ὕψος εἰς ὃ διετέλει ἡ τέχνη ἐπὶ τῶν διαδόχων ἔπεται ἡ βαθμιαία αὐτῆς ἔκπτωσις εἰς τὸν ὄγκον καὶ τὴν ὑπερβολὴν. Ἡ ἀπαραμίλλος τῶν ζωδίων τούτων ἐργασία, τῶν τοσοῦτον συμπλεγμένων καὶ τοσοῦτον προεχόντων, ὥστε ἐνίοτε ἀποτελοῦσι σχεδὸν ἀγάλματα ἄρτια, οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μετὰ τῆς κακοζήλου ἐξογκώσεως καὶ ἀτέχνου συσσωρεύσεως ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τόσον δὲ θαυμαστότερον ἔστι τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καθ' ὅσον εὐχερῶς ἀποδείκνυται ὅτι τὰ ἐξάισια ἐκεῖνα ἔργα δὲν ἐξετελέσθησαν ἐφ' ἐκάστης τῶν πλακῶν ἰδίως, ἀλλ' ἐπὶ πασῶν ὁμοῦ, κειμένων ἐν χώρᾳ.

Μετὰ τῶν ἀναγλύφων τούτων, τῶν περιβαλλόντων τὸν βωμόν, εὐρέθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα, ἰδίαν συνεχῆ ζώνην ἀποτελοῦντα, 1,57μ. ὕψος ἔχοντα, καὶ, ὡς ἐκ τῶν γωνιαίων αὐτῶν τμημάτων φαίνεται, οὐχὶ ἐξωτερικὴν, ἀλλ' ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν κοσμοῦντα, πιθανῶς τὸν σηκὸν τὸν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ὅστις ἐντὸς τοῦ περιστυλίου περιέβαλλε τὸν βωμόν. Καὶ ταῦτα τὰ ἔργα ἔχουσι πολλὴν τὴν χάριν καὶ τὴν καλλονὴν, ὁμοίου ὄντα ῥυθμοῦ πρὸς τὴν γιγαντο-

μασίαν. Αναφέρονται δὲ, ὡς εἰκάζεται, κατὰ μέρος καὶ εἰς τὰ παραδόσεις τὰς περὶ *Τηλέφου*, ὅστις ἦν ὁ τοῦς Ἀρκάδα· εἰς Πέργαμον ἀγαγὼν, ὑπὸ Ἀχιλλέως τρωθεὶς καὶ διὰ τῆς λόγχης αὐτοῦ πάλιν θεραπευθεὶς.

Ἐν τῷ περίῳ δὲ χώρῳ καὶ πολλὰ ἄλλα γλυπτικὰ τεχνουργήματα ἀνεσκάφησαν, τὰ πλεῖστα τῇ αὐτῇ ἐποχῇ ἀνήκοντα, καὶ συντελοῦντα ἐπομένως εἰς πληρεστέραν γνῶσιν τῆς Περγαμηνῆς ταύτης σχολῆς, ἣτις ὁμοῦ μετὰ τῆς συγγενοῦς αὐτῇ *Ροδίας* ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας. Περιέργον ἐστὶν ὅτι πολλὰ τῶν ἀγαλμάτων τούτων οὐ μόνον δὲν εἶναι μονόλιθα, ἀλλὰ πολλάκις σύγκεινται καὶ ἐκ πολλῶν διὰ σιδηρῶν ἤλων συνδεδεμένων τμημάτων λίθου. Τούτου δ' αἰτία πιθανῶς ἐστὶν ἡ σπάνις λευκοῦ λίθου περὶ τὴν Πέργαμον. Τὸ δ' ὠραιότατον τῶν εὐρεθέντων τεμαγίων ἐκ τῶν μὴ τῷ ναῷ ἀνηκόντων, ἐστὶ κεφαλὴ γυναικεῖα εὐγενοῦς κάλλους καὶ ἀφελοῦς, ἣτις, ἂν δὲν εἶναι χρόνων ἀρχαιότερων, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ καλλιτέχναι τῶν χρόνων τῶν διαδόχων ἐδύναντο καὶ πρὸς τοῦ Πραξιτέλους τὴν τέχνην ν' ἀμιλληθῶσιν, ἂν ἡ αἰσθητικὴ τάσις δὲν εἶχε μεταβληθῆ.

Σελ. 539. στ. 9. Μετὰ « ἀγάλματα » (3).

Καὶ ὡς ἀνωτέρω (σ. 529) καὶ εἰς τὸ τῶν Κελτῶν συμπλεγμα συνειργάσθη.

Αὐτ. στ. 10. Μετὰ « καὶ αὐτὸν » (4).

Εὐφῆμως μνημονεύονται καὶ οἱ ἐκ Μιτυλήνης τορευταὶ Ἀρίστων καὶ Εὐνικὸς καὶ ὁ Ἐκαταῖος.

Πιθανῶς δ' εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν πρέπει ν' ἀποδοθῶσι καὶ τὰ ἐξαίσια ἔργα τορευτικῆς, αἱ κατάγλυφοι ἀργυραῖ παροψίδες καὶ φιάλαι, αἵτινες ἐν ἔτει 1867 ἐν Ἰδελσχάϊμ τῆς Γερμανίας ἀνευρεθεῖσαι, εἰσὶ κατατεθειμέναι εἰς τὸ Μου-

σειον τοῦ Βερολίνου· τόσον δ' ἐντελές ἔχουσι τῶν τορευμάτων τὸ σχεδίασμα καὶ τὴν ἐξεργασίαν, ὥστε βεβαίως ἐκ καλοῦ Ἑλληνικοῦ ἐργαστηρίου προκύψαντα, περιῆλθον, ὡς πολλάκις πολλά, εἰς χεῖρας Ῥωμαίου τινὸς στρατηγοῦ, πιθανῶς ἐν Γερμανίᾳ ἀποθανόντος, ἢ ἐπὶ φυγῆς αὐτὰ κατὰ χῶσαντος.

Σελ. 542 στ. 16 Ἀφαίρ. « ἴσως καὶ σύγχρονον ».

Αὐτ. στ. 19 Πρόσθεσ.

Αἱ παραστάσεις αὐτοῦ εἰσὶν ἀλληγορικαὶ, καὶ χρόνους παρακμῆς τῆς ἐργασίας τῶν ἀναγλύφων ἐμφαίνουσαι, ἴσως τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ Τιβερίου, ἀνεγείραντος ναὸν ἐν Βοβίλλαις, ὅπου τὸ ἔργον εὐρέθη. Διατηρεῖται δὲ σήμερον ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ.

Σελ. 549, στ. 15-17, Ἀφαιρετέον· « Σύμπλεγμα λεγόμενον τῆς Ῥώμης ».

Σελ. 550. Προσθετέον εἰς τὸ τέλος τοῦ Κεφαλαίου.

Ἄλλοι δ' Ἕλληνες καλλιτέχναι τῶν χρόνων τούτων τῆς μιμήσεως καὶ τῆς παρακμῆς, ἐξ ἐπιγραφῶν κυρίως γνωστοὶ, εἰσὶ καὶ οἱ ἐπόμενοι·

Ὁ Ἀρκεσίλαος, ὅστις διὰ τὸν ὑπὸ Καίσαρος ἐν Ῥώμῃ 46 π. χ. ἰδρυθέντα ναὸν τῆς γενετείρας Ἀφροδίτης (genetrix), κατεσκεύασεν ἄγαλμα τῆς Θεᾶς, ὃ, ἐκ τῶν σωζομένων αὐτοῦ ἀπομιμήσεων εἰκάσαι, ἦν μὲν ἐνδεδυμένον, ἀλλὰ χιτῶνι διαφανεῖ, ὡς πολλάκις αἱ ἑταῖραι τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ εἶχε μᾶλλον ἀναπεπτυγμένα τὰ μέλη ἀφ' ὅ,τι τὰ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις, καὶ τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἢ τὸ θεῖον κάλλος ἐξέφραζεν. Ἐποίησε δ' ὁ αὐτὸς καὶ εὐδαιμονίας (felicitas) ἄγαλμα, ὃ ὁμῶς δὲν συνεπλήρωσε, διότι ὁ παραγγείλας αὐτὸ ἀντὶ ἐννεακισχιλίων περίπου δραχμῶν (60,000 σεστερτίων) Λούκουλος, ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην.

Καλέαινα δ' αὐτοῦ μνημονεύεται, χαριέντως ὑπ' ἐρώτων δεσμευομένη· καὶ τοσοῦτον ἐθαυμάζοντο τὰ πηλουργῆ αὐτοῦ προπλάσματα, ὥστε ἐπωλοῦντο βαρυτιμότερον ἢ ἄλλω οἱ ἔτοιμοι ἀνδριάντες.

Ὁ Πασιτέλης, Ἕλληνας Ἰταλιώτης, ἦν καὶ γλύπτης καὶ τοιμαυτῆς ἀγαθός, ἐπὶ Αὐγούστου. Στεφάνου δὲ, τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, σώζεται ἄγαλμα ἀθλητοῦ ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ ἐπαύλει τῆς Ῥώμης.

Μενέλαος δὲ, ὁ μαθητῆς τοῦ Στεφάνου, ἐστὶ κατ' ἐπιγραφὴν ὁ ἐργασθεὶς τὸ ἐν τῇ Λουδοβισίᾳ ἐπαύλει σύμπλεγμα, παριστῶν ἐναγκαλισμὸν μητρὸς καὶ υἱοῦ νεανίου, ἴσως Μερόπης καὶ Αἰπύτου, ὠραιότερον τὴν ἀντίληψιν καὶ διάθεσιν ἢ τὴν ἐκτέλεσιν, ὥστε πιθανῶς ἀντεγράφη μόνον ὑπὸ τοῦ Μενελάου ἔκ τινος πολὺ ἐντελεστέρου ἔργου τῆς ἀρχαιότητος.

Ὁ Τιμαρχίδης ἐποίησεν Ἀπόλλωνα κιθαρωδὸν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου ἀνεγερθεῖσαν Ὀκταβίαν στοάν, ὁ δ' υἱὸς αὐτοῦ Διονύσιος, μετὰ τοῦ Ἀθηναίου Πολυκλέους, ἴσως ἀπογόνου τοῦ ἀρχαίου (ιδ. σελ. 370) κατεσκεύασαν χρυσελεφάντινον Δία διὰ τὸν παρακείμενον ναὸν τοῦ Θεοῦ.

Ἀντίοχος ἦν, κατ' ἐπιγραφὴν, ὁ γλύπτης τῆς ἐν τῇ Λουδοβισίᾳ ἐπαύλει σωζομένης, ἀλλ' ἰσχυρῶς βεβλαμμένης Παλλάδος, ἣτις φαίνεται ἀρχαιοτέρου, ἐντελεστέρου ἔργου ἀντιγραφῆ.

Διογένης δ' Ἀθηναῖος καλεῖται ὁ γλύπτης τῶν Καρυατίδων τοῦ Πανθέου, ὁ δ' Ἀγρίππας ἀνήγειρεν ἐν Ῥώμῃ τὸ 27 π. Χ. Ἦσαν δ' αὗται ἀπομίμησις πιθανῶς τῶν τοῦ Ἐρεχθείου, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ μουσεῖῳ διατηρουμένη, ὑπὸ τοῦ Θορβάλσεν συμπληρωθεῖσα, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μία ἐξ αὐτῶν οὔσα.

Οἱ Ἀθηναῖοι *Κρίτων* καὶ *Νικόλαος*, πλάσαντες τὰς ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ ἐπαύλει τῆς Ῥώμης *Καρνάτιδας*, αἵτινες στεροῦνται τῆς σεμνοπρεποῦς ἀφελείας τῶν πρωτοτύπων αὐτῶν.

Σωσίβιος καὶ *Σαλπίων*, Ἀθηναῖοι, ἐπὶ δύο λιθίνων περιγλύφων ἀγγείων, τοῦ μὲν ἐν Παρισίοις, τοῦ δ' ἐν Νεαπόλει, ἐπιγεγραμμένοι.

Σελ. 551, στ. 4 Πρόσθεσ :

Τοιαύτη ἦν ἡ ἐκ σαρδόνυχος πολυτελῆς *φιάλη*, ἡ ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἀδριανοῦ εὑρεθεῖσα, καὶ ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως διατηρουμένη, ἔχουσα δ' ἐν τῷ πυθμένι ὠραίαν ἀνάγλυφον κεφαλὴν *Μεδούσης*, περίξ δ' ἐσωτερικῶς παράστασιν συμβολικὴν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ εὐφορίας. Ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου ὠραῖον ἀγγεῖον ἐξ ὄνυχος ἔχει ἐπιγραφασμένην τοῦ *Καλιγούλα* τῆς γέννησιν. Καὶ ἐν ἑτέροις Μουσείοις ὑπάρχουσιν ἀγγεῖα τῆς αὐτῆς κατηγορίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΤΟΜΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΤΟΜΟΝ

Σελ. 74. Μετά στ. 9.

Ἐν Περγάμῳ δὲ, ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, καὶ παρὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτικὰ μεγαλουργήματα τῶν Ἀτταλιδῶν, παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς τὸν ναὸν καὶ βωμὸν, εὐρέθησαν παρὰ τῶν ταῦτα ἀνασκαψάντων Γερμανῶν ἀρχαιολόγων πλεῖστα λείψανα ναοῦ, ὅστις ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, καὶ τῶν ἐκεῖ εὐρεθέντων συντριμμάτων αὐτοκρατορικῶν ἀγαλμάτων, κρίνεται ὡς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, καὶ ὀὐκ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς, ὡς ἔτι τῷ Αὐγούστῳ ἐν ἔτει 59 μ. Χ. ἀνεγερθεῖς. Ἦν δ' ὁ ναὸς περίπτερος, κορινθιακός, ἐξάστυλος, ἐννέα δὲ μόνον κίονας ἔχων εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς, κατὰ τὰς ἀναλογίας περίπου τοῦ ἀρχαιότερου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Περγάμῳ, καὶ δύο προσέτι κίονας ἐν παραστάσιν ἐν τῷ προνάῳ, εἰς ὃν, ἐστραμμένον πρὸς τὰ δυτικονότια, ἔφερον εὐρεῖα ἀναβάθρα. Κείμενος δ' εἰς τὸ χεῖλος κρημνοῦ, ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ὑπογείων θόλων, ὧν ὁ εἷς εἶχεν ἐν τῷ πυθμένι του δεξαμενὴν φρεατοειδῆ. Ἦσαν δὲ τὰ κιονόκρανα ἐργασίας καλῆς καὶ πλουσίας, καὶ ἡ ζωφόρος ἐκοσμεῖτο κομψότατα, καὶ ὅλως πρωτοτύπως, διὰ καυλῶν καὶ ἐλίκων ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰς τῶν κιονοκράνων, καὶ περιβαλλόντων ὡραίας κεφαλὰς Μεδούσης.

(1) Mommsen, Res gestae Augusti, σ. VI.

Αἱ δὲ τρεῖς πλευραὶ τοῦ περὶ τὸν ναὸν περιβόλου, πλην τῆς τοῦ προνάου, ἐκοσμοῦντο, ὡς καὶ οἱ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καθ' οὗ μίμησιν φαίνεται ὅτι οὗτος ᾠκοδομήθη, διὰ περιστυλίων, ἐπίσης κορινθιακῶν, ὧν τὸ μέσον, δηλαδή τὸ ἀπέναντι τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς, ἤρето ἐπὶ βάθρου ὑψηλοτέρου τῶν δύο ἄλλων. Ἀμέσως δ' ὑπ' αὐτὸ, καὶ εἰς τὸ τεῖχος τοῦ βάθρου του πλησιέστατα, ὑπῆρχον δύο κομψαὶ ἐξέδραι, ἡ μὲν τετράγωνος, ἡ δ' ἡμικυκλική.

Καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲ καταφαίνεται ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἀπὸ τῶν πρώτων ῥωμαϊκῶν χρόνων ἡ τάσις πρὸς ἐπίδειξιν καὶ μεγαλοπρέπειαν μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἀφελῆ εὐρυθμίαν. Οὕτως ἐκ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνασκαφέντων οἰκοδομημάτων οὐκ ὀλίγα, εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἀνήκοντα, εὐρέθησαν μετασκευασθέντα διὰ προσθήκης πολυστύλων στοῶν ἐπὶ τὸ ἐπιδεικτικώτερον κατὰ ῥυθμὸν ἀναμνηστικῶς ἐλέγγοντα τὴν ῥωμαϊκὴν τῆς τέχνης ἀλλοίωσιν. Οὕτω προσετέθη μακρὰ πρόστασις πρὸ τοῦ Πρυτανείου μεταρρυθμισθέντος, καὶ ὁμοίως εὐρεῖα περίστυλος αὐλὴ πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου, καὶ ὑπόστυλον πρόπυλον πρὸ τῆς εἰς τὸ στάδιον ἀγούσης σύριγγος. Ὅμοιον δὲ συνέδεε καὶ τὸ Γυμνάσιον μετὰ τῆς Παλαίστρας, μῆκος μὲν 14,54μ., πλάτος δὲ 8,82μ. ἔχον, τετράστυλον, καὶ ἐντὸς διαιρούμενον, ὡς τὰ τῶν Ἀθηνῶν προπύλαια, διὰ διπλῆς σειρᾶς κιόνων, τούτων ὅμως Κορινθιακῶν, οἳοι ἦσαν ἐπὶ Ῥωμαίων, 24 διαξέσματα ἐχόντων, ἐκ πώρου δ' ἐπιχεχρισμένου, ἐν ᾧ ὁ θριγκὸς ἐστὶν ἐκ σκληροτέρου λίθου, διὰ βουκράνων κεκοσμημένος, καὶ ὀπαῖα ἔχων εἰς τὰς δοκοὺς μετ' ἀστέρων ἐγγεγλυμμένων, τὴν δ' ὀροφὴν βεβαίως ξυλίνην, διότι ἔχνος αὐτῆς δὲν εὐρέθη. Καὶ τὸ ἀρχαῖον Λεωνίδαῖον αὐτόθι προφανὲς ἐστὶν ἐκ τῶν εὐρεθέν-

των λειψάνων ὅτι μετεποιήθη, μιᾶς μεγάλης αἰθούσης κτισθηθείσης δι' ἐσωτερικοῦ περιστυλίου, καὶ ἄλλων δωματίων ἀνοιχθέντων εἰς φωταγωγούς αὐλάς μετὰ δεξάμενων.

Μεγίστη δὲ Ῥωμαϊκὴ στοὰ ἦν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἡ νότιος τοῦ Βουλευτηρίου, ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ Λεωνίδαϊον ἐκτεινομένη, ἐκ πώρου, 33 δωρίους κίονας εἰς 80 μέτρων μῆκος ἔχουσα, καὶ βάθος 13 μέτρων μετὰ κίωνων 6 ἑκατέρωθεν. Διαιρεῖται δὲ δίχα κατὰ μῆκος διὰ 17 ἐσωτερικῶν κορινθιακῶν κίωνων. Αἱ δὲ λεόντων κεφαλαὶ τοῦ θριγκοῦ ἦσαν ἐκ γῆς ὀπτῆς.

Καὶ ἰδία οἰκοδομὴ ἀνηγέρθη παρὰ τῆ νοτιανατολικῆ γωνίᾳ τῆς Ἄλτεως, ἐπὶ Νέρωνος, ὡς εὐρεθεῖσα ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖ, πρὸς ἐνοίκησιν τῶν τοῦσ ἀγῶνας ἐπισκεπτομένων Αὐτοκρατόρων, τὴν διάταξιν ἔχουσα τῶν μεγάλων καὶ πολυτελῶν Ῥωμαϊκῶν οἰκιῶν, μετὰ πολλῶν δωματίων, τετραγώνου ἐσωτερικῆς αὐλῆς περιστάου, καὶ μεγάλου πυλῶνος ἀψιδωτοῦ, πάντα ὁμῶς, ὡς ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐξάγεται, ἐν βία, καὶ ἐξ ὑλικοῦ κατεδαφισμένων ἀρχαιοτέρων οἰκοδομῶν ἀνεγειρόμενα.

Σελ. 99. Μετὰ στ. 23.

Ὁ λόγος δι' ὃν τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνηγέρθη ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ ὑψηλοῦ λόφου τοῦ Μουσειοῦ γίνεται κατάδηλος σήμερον ἐκ τῆς ἐπ' ἐσχάτων εὐρέσεως τοῦ κολοσσιαίου τάφου Ἀντιόχου τοῦ ἐκ Κομαγηνῆς, προπάππου τοῦ ἐνταῦθα κειμένου, ἐπὶ τῆς 2000 μέτρα ὑψηλῆς κορυφῆς Νεμρὸδ, τοῦ ὄρους Ταύρου, ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην (1).

Σελ. 102. Μετὰ στ. 16.

Ἐν δὲ τῶν ἀξιολογωτέρων ἔργων τοῦ βαθυπλούτου ἀν-

(1) Ἰδ. κατωτ. σελ. 333, προσθήκην.

δρὸς ἀνευρέθη ἐν ταῖς τῆς Ὀλυμπίας ἀνασκαφαῖς, τὸ ὑδραγωγεῖον μετὰ τῆς ἐξέδρας εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου λόφου, μεταξὺ τοῦ Ἡραίου καὶ τοῦ Μητρῶου. Εἰς τὸ ἀνυδρον ἔδαφος τῶν ἀγώνων ἀνεσκάφησαν οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν 125 ὑδραγωγείων, ὧν τὸ ἐπισημότερον καὶ πολυτελέστατον ἦν τοῦτο τὸ τοῦ Ἡρώδου, μνημονευόμενον καὶ ὑπὸ Λουκιανοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῷ μέσῳ ὠκοδόμησε δεξαμὴν 21,9 μ. μῆκος καὶ 3,45 πλάτος ἔχουσαν· κατὰ τὸ μέσον δὲ τοῦ περιφράγματος αὐτῆς ἴστατο, πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένος, ἀνευρεθεὶς δὲ σχεδὸν ἄρτιος, μαρμάρινος ταῦρος, φέρων ἐπιγραφὴν, καθ' ἣν ἡ γυνὴ τοῦ Ἡρώδου Ῥηγίλλα ἀφιέρου τὴν δεξαμενὴν τῷ Διί. Ἦν δ' ἡ Ῥηγίλλα τότε ἱέρεια τῆς ἐκεῖ λατρευομένης Χαμύνης Δήμητρος, εἰς ἧς τὸν ναὸν καὶ ἀγάλματα Δήμητρος καὶ Κέρης ἀνέθηκεν ὁ Ἡρώδης, κατὰ Πausανίαν (1). Κατὰ τὰς δύο δ' ἐλάσσονας πλευρὰς τῆς δεξαμενῆς ἠγείρετο ἑκατέρωθεν ἀνὰ ἓν μικρὸν στρογγύλον οἰκοδόμημα, ἔχον θάλλον, στηριζόμενον εἰς 8 ἀξέστους κιονίσκους κορινθιακοὺς, καὶ στεγάζον ἀνὰ ἓν ἄγαλμα, καὶ παρὰ τοὺς ναίσκους τούτους ἀνὰ εἷς λεοντοκέφαλος κρουνὸς προέχει τὸ ὕδωρ εἰς τὴν δεξαμενὴν. Ὑπερεῖχε δ' αὐτῆς, εἰς ἔδαφος ὑψηλότερον, ἡ κυρίως Ἐξέδρα, ἐν σχήματι πρὸς αὐτὴν ἀνοιγομένου ἡμικυκλίου, διαμέτρου 16,62 μ., ἔχοντος ἐντὸς παρὰ τὸν κυκλοτερῆ τοῖχον ἕξ ζεύγη κορινθιακῶν παραστάδων, καὶ εἰς τὰς ἑπτὰ οὕτω σχηματιζόμενας παστάδας ἀνὰ τρία ἀγάλματα εἰς ἑκάστην, τῶν μελῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Ἀντωνίνου καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὡς καὶ τῆς τοῦ Ἡρώδου.

Σελ. 145, στ. τελευταῖος, μετὰ « ὡς ὁ », πρόσθετες:

ἐν Νεαπόλει ὑποτιθέμενος Αὐγουστος, χαλκούργημα

(1) Στ. 21.

Απολλωνίου τοῦ Ἀρχίου, Ἀθηναίου, κατὰ τὴν ἐπιγρα-
φήν, καὶ ὁ

Σελ. 146 στ. τελευταῖος. Ἀντὶ «ὁ τοῦ Βάλβου» γρ.
οἱ τῶν δύο Βάλβων».

Σελ. 150, μετὰ στ. 15, πρόσθες:

Εἰκονικοὶ δ' εἰσὶ καὶ οἱ ἐν Ἡρακλείῳ εὐρεθέντες ἑπτὰ
ἀριστοὶ λίθινοι ἀνδριάντες, οἵτινες ἐν Νεαπόλει διατηροῦν-
ται, καὶ ἐξηγήθησαν ὡς παριστῶντες θυγατέρας τοῦ Βάλ-
βου.

Σελ. 151, στ. 25, πρόσθες:

Ὡς δὲ Ῥωμαϊκαὶ ἀπομιμήσεις ἀρχαίων ἔργων Ἑλλη-
νικῶν πρέπει νὰ ἐκτιμῶνται ὅσα ἔργα, καλὴν ἔχοντα τὴν
ἐπίνοιαν καὶ διάθεσιν, ἐλαττοῦνται κατὰ τὴν τεχνικὴν ἐκτέ-
λεσιν, οἷον ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Βατικανῷ μουσεῖῳ χαρίεν σύμ-
πλεγμα τῆς Ψυχῆς καὶ τοῦ Ἑρώτος, ἡ πολλακὶς ἀπαντῶν-
τες Σεληνοὶ, τὸν Βάκχον ὡς ἑρέφος ἔχοντες ἐν ταῖς ἀγκά-
λαις, ὡν Ἑλληνικὸν πρότυπον ἰσως τὸ ἐν τῷ μουσεῖῳ τῶν
Ἀθηνῶν, ὁ εὐθύμως ὀρχούμενος Φαῦνος τῆς Βοργησιανῆς
ἐπαύλεως, ὡς καὶ ὁ ἐν Φλωρεντία.

Σελ. 153, στ. 4, πρόσθες:

Λαμπρὰ δὲ τοῦ Νείλου ἀπομίμησις ὁ ἐν Λούβρω ἀνδριάς
ὁ καλούμενος Τίβερις.

Σελ. 156, στ. 24, σημ. μετὰ «678» πρόσθες:

Ἀθηνίωτος, Ζεὺς, κεραυνῶν τοὺς Γίγαντας, ἐν Νεα-
πόλει.

Σελ. 158, ἀντὶ στ. 15-17, «παρίσταται—παριστῶντα»
γράψον:

Παρίσταται ἵππομαχία ζωηροτάτη, ἔχουσα ὀπωσοῦν κα-
λῶς διαγεγραμμένα ζῴδια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ πυκνὰ καὶ συγ-
κεχυμένα, ἀπ' ἐναντίας τῶν τῆς γλυπτικῆς ἀξιώσεων. Φαί-

νονται δὲ καὶ Τραϊανὸς μετ' Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντινόου θύοντες εἰς βωμὸν τοῦ Ἄρεως. Ἄλλα δ' ἀνάγλυφα ἐπὶ τῆς ζωοφόρου παριστῶσι, κατὰ ῥυθμὸν ἰσχυρότερον, σκηναὶς ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τοῦ Τραϊανοῦ, τὴν ὁδοποιίαν τῆς δι' Ἀσίας ὁδοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν πρόνοιαν, τὸν ἐπὶ τῶν Δακῶν θρίαμβον, τὴν καταδίκην προὔχοντος Δακός, τὴν αἰχμαλωσίαν ἐχθρῶν, τὸν ἐνθρονισμὸν Πάρθου Βασιλέως· καὶ ἄλλα ἔτι μᾶλλον προέχοντα, θήρας καὶ θυσίας, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀψίδος ἴστανται ἀγάλματα αἰχμαλώτων, τὰς μορφὰς ἐχόντων εἰκονικῶς χαρακτηριστικὰς, πάντα ἐπίσης ἐξ ἀψίδος τοῦ Τραϊανοῦ ἀφαιρεθέντα καὶ εἰς ταύτην ἐντειχισθέντα.

Ὅμοια τοῖς προειρημένοις ἀνάγλυφα κατὰ τε τὴν ὑπόθεσιν καὶ κατὰ τὴν ἐξεργασίαν εἰσὶ τὰ κοσμοῦντα τὴν ἐν Βενεβέντῳ σωζομένην ἀψίδα τοῦ Τραϊανοῦ, παριστῶντα (κτλ.)

Σελ. 160, μετὰ στ. 12, πρόσθετος:

Καὶ εἰς χρυσελεφαντίνων ὀβελισμάτων προέβησαν τότε τὴν κατασκευὴν, ὡς ὁ Ἀδριανὸς ἀνέθηκε τοιοῦτο εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπιεῖον, καὶ Πρωδῆς ὁ Ἀττικὸς Ποσειδῶνα εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Σελ. 161, μετὰ στ. 16 («ἐν Βατικανῶ») πρόσθετος:

,τῶν γνησίων ἀρχαίων διὰ τῆς ἐπιτηδεύσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀφελείας διακρινόμενα.

Σελ. 178, στ. 19. Ἀφαιρ. «Τρίτος αἰών.»

Σελ. 181, μετὰ στ. 14, πρόσθετος:

Καὶ παντοῖαι δ' ἄλλαι παραστάσεις συμβολικαὶ ἢ ἱστορικαὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς ἢ τῆς νέας Γραφῆς εἰσὶν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν λαρνάκων ἐπειργασμένοι, εἴτε κατὰ χώρας, ἢ διὰ κιόνων ἢ δένδρων διαιρούμεναι, εἴτε καὶ εἰς συνεχῆ ἀλληλουχίαν, αἱ ἀρχαιότεραι μάλιστα, αἵτινες καὶ ἐν τῇ

πρωσοῦν γραφικῇ διατάξει τῶν σωμάτων ἐνίοτε τὰ τελευ-
αῖα ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἀναμιμνήσκουσιν. Αἱ
ἀριστὰι τούτων εὐρίσκονται ἐν τῷ Λατερανῷ Μουσεῖῳ τῆς
Ρώμης, ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας
τοῦ Ἁγίου Πέτρου, μάλιστα δ' ἐστὶν ἡ λάρναξ τοῦ Ἰου-
ίου Κάσσου, ἡ ἐν Μεδιολάνῳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου
Αμβρογίου (1), καὶ τινες, ἀλλὰ σπάνια, ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ τούτων μὲν αἱ ἐντελέστεραι φαίνονται εἰς τὴν ὕην
ἐκατονταετηρίδα μ. Χ. ἀνήκουσαι· ὅσῳ δὲ προχωροῦσιν οἱ
χρόνοι, τόσον ἡ ἐργασία αὐτῶν, εἰ καὶ ἡ διάθεσις διατηρεῖ-
ται κυρίως ἡ αὐτῇ, ἀποβαίνει ἐπιπολαιότερα καὶ ἀμελε-
στέρα. Τὰ δὲ σύμβολα, ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις μάλιστα,
πολλάκις λαμβάνονται καὶ ἐξ ἀντιλήψεων ἢ παραστάσεων
τῆς μυθολογίας καὶ ἀναμίγνυνται τοῖς χριστιανικοῖς, ὡς
ἐπὶ μιᾶς τῶν λαρνάκων παρίσταται Ὀδυσσεὺς τῷ ἱστῷ
προσδεδεμένος, καὶ ὑπὸ τῶν Σειρήνων περιστοιχιζόμενος,
ὡς σύμβολον τῶν πειρασμῶν οἷς ἐστὶν ἐκτεθειμένος καὶ
ὀφείλει ν' ἀντιστῇ ὁ χριστιανός, ἐπ' ἄλλης δὲ, παρὰ τῷ
Χριστῷ ὡς ἀγαθῷ ποιμένι, ἡ Φυγὴ καὶ ὁ Ἔρως ἐνηγκα-
λισμένοι.

Σελ. 182, στ. 3, μετὰ «εἰδωλολατρίας.» πρόσθες:

Ὡς τὸ ἄνω μνημονευθὲν ἄγαλμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,
εὐρέθησαν καὶ ἀγαλμάτιά τινα ἐν ταῖς κρύπταις τῆς Ρώ-
μης, τοῦ Ἀγαθοῦ ποιμένος παραστάσεις ἐπίσης, συνοδευο-
μένου ὑπὸ τοῦ ἀμνοῦ, ἢ φέροντος αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ὡς ταῦτα, οὕτως ἐστὶν ἀπαύγασμα τῆς ἀρχαίας τέ-
χνης, ἀρχαιοφανοῦς μὲν καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας, ἀλλ' ἄψυ-
χον καὶ ἐστερημένον ἐκφράσεως, ἄγαλμα τοῦ Ἀποστόλου

(1) *Denkmäl. v. Heidon, Eitelberger T. II.*

Πέτρου ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὸ κάτω μέρος, τὸ μόνον ἀρχαῖον, τοῦ ἐν Λατερανῶ ἀγίου Ἰππολύτου.

Σελ. 183, στ. 8, μετὰ «σταυροῦ.» πρόσθετες:

Κολοσσιαῖος, περίπου, ὡς ὑπελογίσθη κατὰ τὰς περιγραφὰς, τριάκοντα ποδῶν ὕψος ἔχων, καὶ ἐπὶ 105 ποδῶν ὑψηλῆς κεραμίνης καὶ ἐπιχάλκου στήλης ἰστάμενος, ἦν ἔργον *Εὐσταθίου* τινός, ὅστις μετεκλήθη ἐκ Ῥώμης, διότι, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ Βυζάντιον τότε, ὅπου ἦνθι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ὠκοδομεῖτο ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ γλυπτικὴ, ὑπὸ τῆς θρησκείας ἀποκρουομένη, εἶχε σχεδὸν διόλου ἐκλίπει.

Σελ. 223, στ. 11. Ἀντὶ τοῦ «Σημιτικοῦ κλάδου», γρ. οὔτε τοῦ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ οὔτε τοῦ Σημιτικοῦ κλάδου, ἀλλὰ διαφόρου αὐτῶν, κληθέντος *Χαμιτικοῦ*.

Σελ. 227, μετὰ στ. 9, πρόσθετες:

διότι ἡ γλῶσσα αὕτη ἐστὶν ἀγνωστος καὶ μόνον ἐκ τῶν παρεφθαρμένων αὐτῆς στοιχείων, τῶν παραμεινάντων ἐν τῇ Κοπτικῇ εἰκαζομένη. Συνετέλεσαν ὁμῶς ἐπ' ἐσχάτων μεγάλως εἰς τὴν διευκρίνισιν αὐτῆς αἱ μεγάλαι ἐργασίαι τοῦ Brugsch, ἐκδόντος πολῦτιμον αὐτῆς λεξικόν. Τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως αἱ δυσχέρεια, προέρχονται ἐκ τοῦ ὅτι πρῶτον, ἐν ᾧ τὰ γράμματα πάντα εἰσὶν 24, δι' ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχουσιν, οὐχὶ ἐν μόνον, ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα σχήματα ἱερογλυφικά· δεύτερον, πλὴν τῶν φωνητικῶν ὑπάρχουσι καὶ τινὰ σημεῖα συλλαβικά, δηλαδὴ ὀλόκληρον συλλαβὴν δηλοῦντα, (οἷον ἡ καρδία, ἔτ, ἀγγεῖον ὄρθιον, ἔς)· ἄλλα τινὰ, ἀλλ' ὀλίγα, εἰκονικά (ἵππος, λέων), ἄλλα, καὶ αὐτὰ οὐ πολλὰ, συμβολικά (ἡ ὄργυιὰ δηλοῖ τὴν δικαιοσύνην, ὁ γὺψ, τὴν μητέρα), καὶ τινὰ τέλος ὀριστικά, μὴ ἀναγινωσκόμενα ταῦτα, ἀλλ' ὀρίζοντα τὴν ἰδιότητα τῆς

προηγούμενης λέξεως (οἷον ἀνήρ φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸ ὄνομα δηλοῖ ὅτι ἡ προηγούμενη λέξις ἐκφράζει τι σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ αἶσθημα ἢ τὴν σκέψιν· ἀνήρ καθήμενος καὶ ἔχων τὴν μίαν χεῖρα, ὅτι προηγεῖται ὄνομα κύριον κτλ). αὐτὰ δὲ βοηθοῦσι πολὺ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Κατὰ τίνα δὲ εὐθύθυσιν ἐστὶ γεγραμμένη ἡ ἐπιγραφή δηλοῖ ἐκάστοτε τὸ πρόσωπον τῶν ζωδίων, ἐστραμμένων πάντοτε πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου.

Σελ. 228, μετὰ στ. 18, πρόσθετες:

Ὁ ἐπόμενος πίναξ, σχεδὸν σύμφωνος πρὸς τὸν τοῦ Μανέθωνος, ἐστὶν ὁ παρὰ τῶν δοκιμωτέρων νέων Αἰγυπτιακῶν παραδεχθεὶς, καὶ ἀναγκαῖος εἰς γνῶσιν τῶν χρονολογικῶν εἰδήσεων τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων.

(Ἴδε Πίνακα ἐν Σελ. 414.)

Σελ. 275, στ. 7, μετὰ «τῆς γῶρας» πρόσθετες:

Εἰσὶ δ' αἱ παριστώμεναι σκηναί, πλὴν ἄλλων, καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ βιωτικοῦ βίου ἀσχολίαι, οἷον ἀλκεία, θήρα, γεωργία, κτηνοτροφία, οἰκοδομικαὶ, βιομηχανικαὶ τέχναι, ἐν παντοίοις συμπλέγμασιν, ἐπιδιώκουσαι τὴν πραγματικὴν ἀκρίβειαν περὶ τὰ καθέκαστα.

Σελ. 298, στ. 1, μετὰ «περιλαμβανομένην».

συνεχῶς δὲ καὶ λέοντα κρατῶν καὶ ἀποπνίγων ἐν τῇ ἀγκυρῇ του.

Αὐτ. στ. 10, μετὰ «πυκναῖς»

καὶ διὰ παραλλήλων καὶ μονοτόνων ἐλίκων χειρονακτικῶς μᾶλλον ἢ καλλιτεχνικῶς παριστωμένοις βοστρύχοις.

Σελ. 304, στ. 23, μετὰ «κυλίνδρων».

Τινὰ δ' αὐτῶν ἀπηντήθησαν ἔχοντα καὶ αἰγυπτιακὰ ἐμβλήματα, οἷον σφίγκας, ἐπειρασμένα, καὶ ἐμφαίνοντα τὴν

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΙ	ΕΔΡΑΙ ἢ ΚΡΑΤΟΥΝΤΕΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΙΣ ΕΤΗ	ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ	
Ἀρχαῖον κράτος	1 Θίνις	253	5004	
	2 α	302	4751	
	3 Μέμφις	214	4449	
	4 α	284	4235	
	5 α	248	3951	
	6 Ἐλεφαντίνη	203	3703	
	7 Μέμφις	(70 ἡμέρ.)	α	
	8 α	142 ἔτη	3500	
	9 Ἡρακλεόπολις	109	3358	
	10 α	185	3249	
Μέσον κράτος	11 Θῆβαι	}	213	3064
	12 α			
	13 α	453	2851	
	14 Σοῖς	184	2398	
	15 Ποιμένες	}	511	2214
	16 Βασιλεῖς			
	17			
	18 Θῆβαι	241	1703	
19 α	174	1462		
20 α	178	1288		
Νέον κράτος	21 Τάνις	130	1110	
	22 Βούβασις	170	980	
	23 Τάνις	89	810	
	24 Σάις	6	721	
	25 (Αἰθίοπες)	50	715	
	26 Σάις	138	665	
	27 (Πέρσαι)	121	527	
	28 Σάις	7	406	
	29 Μένδης	21	399	
	30 Σεβεννότης	38	378	
	31 (Πέρσαι)	8	340	
	32 (Μακεδόνες)	27	332	
	33 α	275	305	
	34 (Ῥωμαῖοι)	411	30	

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐπιμειξίαν μεταξύ τῶν δύο χωρῶν, καὶ τὰς καλλιτεχνικάς αὐτῶν σχέσεις.

Αὐτ. στ. 32, μετὰ «ἀνασκαφέντες».

Γὰ σταθμὰ ταῦτα εἰσὶν ἐπιγεγραμμένα δι' Ἀσσυριακῶν καὶ διὰ Φοινικικῶν συγχρόνως γραμμάτων, διότι οἱ Φοίνικες ἦσαν βεβαίως οἱ διὰ τῆς ναυτιλίας αὐτῶν τὸ ἐμπόριον τῆς μεσογείου Ἀσίας κυρίως διενεργοῦντες.

Σελ. 310, μετὰ τὸ τέλος τῆς σελίδος.

Μεγίστης δὲ σπουδαιότητος μνημεῖον ἀνεκαλύφθη εἰς ἑτέραν τινὰ θέσιν τῆς Λυκίας, νῦν μὲν Γελβάς, ἄλλοτε δὲ, ὡς ἐξ ἐπιγραφῆς φαίνεται, *Κυάνια* καλουμένην, πόλιν ἄγνωστον, ὡς εἰσὶ πλεῖσται κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἔρημοι σήμερον καὶ σχεδὸν ἀκέραια τὰ μνημεῖά των σώζουσαι. Φαίνεται δ' ὅν τὸ μνημεῖον τοῦτο ἠρώφον, τετράγωνον οἰκοδόμημα ἐκ τιτανολίθων, ἔχον τὴν τοιχοδομίαν οἷα φαίνεται εἰς τὰ Ἀττικὰ οἰκοδομήματα ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πελάγους, ἤτοι μετὰ τῶν καθέτων γραμμῶν πολλακίς μὴ κατ' ὀρθὰς, ἀλλὰ κατ' ὀξείας ἢ ἀμβλείας γωνίας τεμνουσῶν τὰς ὀριζοντίας. Ἡ ταπεινὴ αὐτοῦ θύρα ἔχει πρὸς τὰ ἔξω ἑκατέρωθεν μὲν δύο ἐν ἰσχυρῷ ἀναγλύφῳ εἰργασμένους χορευτὰς, ποδήρεις χιτῶνας καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μεγάλους καλάθους φέροντας, εἰς δὲ τὸ ὑπέρθυρον ἐν προστύποις ἀναγλύφοις ναννοφανεῖς μουσικοὺς, παιανίζοντας πρὸς τὸν χορόν· εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ὑπέρθυρον ταύρων κεφαλὰς, καὶ ὑπ' αὐτὰς μικρὰς εἰκονικάς παραστάσεις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πιθανῶς τῶν συγγενῶν τοῦ κειμένου ἐν τῇ λάρνακι, ἧτις ἦν εἰς τοῦ μνημεῖου τὸ κέντρον. Εἰσὶ δ' οἱ τοῖχοι ἐσωτερικῶς πάντες, καὶ ἐξωτερικῶς οἱ τῆς νοτίας πλευρᾶς, τῆς ἐχούσης τὴν θύραν, κατάγλυφοι, ἔχοντες εἰς ἕκτασιν ἑκατὸν περίπου μέτρων διπλῆν ἀλλεπάλληλον σει-

ράν ἀναγλύφων, 1 1/2 μέτρ. ὑψηλῶν, καὶ οὕτω πολλαχοῦ διατεθειμένων, ὡς ἂν ἦσαν δύο ἀλλεπάλληλοι καὶ συνεχόμενοι δόμοι· οὕτω φέρ' εἰπεῖν ἐν τῇ ἄνω σειρᾷ φαίνονται πούαι ἐπάλλξεις πόλεως καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν μαχηταί, ἐν δὲ τῇ κάτω ἢ ὑπὸ τὰς ἐπάλλξεις πύλη καὶ οἱ δι' αὐτῆς διερχόμενοι, καὶ ἡ πᾶσα διάθεσις τῶν ἄριστα συνηρμολογημένων ζωδίων, ἀνέτους καὶ ζωηράς τὰς κινήσεις ἐχόντων, φαίνεται ζωγραφικοῦ χαρακτήρος. Μέγα μέρος τῶν ἐξαιρέτων καὶ πάσης προσοχῆς ἀξίων τούτων ἔργων παριστᾷ τειχομαχίας, καὶ, ὡς ἐκ πολλῶν διδομένων ἐστὶν εἰκάσαι, αὐτὴν τοῦ Ἰλίου τὴν πολιορκίαν, ἣν, ὡς ἀλλαχοῦ εἶπομεν (1), εἶχε ζωγραφῆσει ὁ Πολύγνωτος ἐν Δελφοῖς· εἰς ἄλλα δὲ μέρη παρίστανται Κενταυρομαχίαι, ἀρπαγαὶ γυναικῶν· ὥστε πιθανὴ θὰ ἦν ἡ εἰκασία ὅτι εἰσὶν ἀντίγραφα ἢ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων ἐκείνων τοῦ Πολυγνώτου καὶ τῶν ἄλλων ὅσα ἐν τῷ Διοσκουρίῳ καὶ τῷ Θηρασίῳ τῶν Ἀθηναίων συνεξετέλεσεν ἐκεῖνος μετὰ Μίλωνος καὶ Πανκίνου, καθ' ὅσον καὶ αἱ ἐπισημότεραι τῶν τοῦ Πολυγνώτου εἰκόνων τούτων ἐπίσης ἐγράφησαν, κατὰ Παυσανίαν, εἰς κόσμησιν τάφου, καὶ ἦσαν ἀνάθημα τῶν Κνιδίων, ἄρα τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ γνωσταί· ἀλλ' αἱ παραστάσεις αὗται δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοῦ περιηγητοῦ τὰς περιγραφάς. Ὅπως δὴποτε, ὡς ἔργα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἢ μικρὸν μεταγενεστέρας ἐμφαίνει αὐτὰ ὅτε ῥυθμὸς τῆς τοιχοδομίας καὶ τὸ ἀξιόλογον καὶ ὄλως Ἑλληνοπρεπὲς τῶν ζωδίων διάγραμμα. Ἡ ἐξάισιος δ' αὕτη διπλῆ ἀναγλύφων ταινία, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τοῦ μνημείου ἐν ἔτεσι 1881 καὶ 1882, μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Βιέννης.

Σελ. 319, μετὰ στ. 13.

(1) Α. 430.

κατεσκευάζον δ' ἐκ χρυσοῦ καὶ λεπτὰ ἐλάσματα, ὡς τὰς τράς, καὶ δι' αὐτῶν ἐποίκιλλον τὰ ὑφάσματα, ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῇ γραφῇ περὶ τοῦ χιτῶνος τοῦ Ἁαρών.

εἰλ. 333, μετὰ στ. 2.

ἄφος δὲ πρὸς ὃν οὐδεὶς ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀμιλλᾶται διὰ τὸ τεράστιον αὐτοῦ μέγεθος, περιεργότατος δὲ καὶ διότι συνδέει τὴν Περσικὴν τέχνην μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Δοκτ. Πούχσταϊν ἐσχάτως ἀνακαλυφθεὶς ἐπὶ τῆς 2000 μέτρα ὑψηλῆς κορυφῆς Νεμρόδ τοῦ ὄρους Ταύρου ἐν Κομαγηνῇ, ἄνω τῆς τοῦ Εὐφράτου κοιλάδος, ἀνήκων δὲ Ἀντιόχῳ, τῷ Βασιλεῖ τῆς χώρας ἐκείνης, περὶ τὰ μέσα τοῦ τελευταίου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ ἀκμάσαντι, καὶ προπάππῳ πιθανῶς τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου τεθαμμένου Φιλοπάππου. Ἔστι δὲ κολοσσιαῖος κῶνος ἢ σωρὸς ἐλλειψοειδῆς, 41μ. ὕψος καὶ 150μ. τὴν μακροτέραν διάμετρον ἔχων, ἐκ παντῶν λίθων μεγάλων καὶ μικρῶν συνερόριμένος. Κατὰ δὲ τὰ δύο ἀντίθετα αὐτοῦ πέρατα ἐγείρονται ἀνὰ ἑπτὰ κολοσσοὶ καθημένων ἑπταμέτρων τὸ ὕψος Ἑλληνικῶν Θεῶν, τῶν πλείστων ἠκρωτηριασμένων σήμερον. Ἡ ἀναβολὴ αὐτῶν ἐστὶν Ἑλληνοπερσικὴ, ἐπὶ δὲ τῶν νώτων αὐτῶν ἀναγινώσκεται Ἑλληνικὴ μακροτάτη ἐπιγραφὴ, ἡ αὐτὴ ἐπαναλαμβανομένη ἐφ' ἑκατέρας τῶν πλευρῶν, καὶ περιέχουσα τὸ διάταγμα τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημείου καὶ τῶν τοῖς Θεοῖς ἀποδοτέων τιμῶν. Πρὸ τῶν κολοσσῶν δὲ τῶν Θεῶν ἐκτείνεται ἑκατέρωθεν ἀνδρῶν τετράπλευρον, καὶ εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἐπέκειντο σειραὶ συνεχεῖς βωμίσκων, ἐφ' ὧν ἐν ἀναγλύφοις παριστῶντο οἱ πρόγονοι τοῦ ἀναθέντος Βασιλέως, θύοντες ἢ σπένδοντες τοῖς Θεοῖς, καὶ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας ἦσαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπιγεγραμμένα. Ἦσαν δὲ καὶ αὗται αἱ

παραστάσεις αἱ αὐταῖ ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ γιγαντιαίου σωροῦ, καὶ, κατὰ τὰ σωζόμενα λείψανα, ὡς πρῶτος τῶν προγόνων παριστάτο Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου (1).

Σελ. 334. στ. 5, μετὰ «(ΠΙΝ. ΛΑ. 3)» πρόσθες:

ἴσως τοῦ Κύρου, κατὰ τὴν παρακειμένην ἐπιγραφὴν:
«Εἰμι Κύρος ὁ Βασιλεὺς, ὁ Ἀχαιμενίδης.»

Σελ. 336, μετὰ στ. 32 πρόσθες:

Τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον ἐστὶν ἐπὶ βράχου λελαξευμένον, 300 πόδας ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, καὶ ἐν αὐτῷ ὁ Βασιλεὺς, κολοσσιαῖος, τὸ τόξον ἔχων διὰ χειρῶν, καταπατεῖ τὸν κατὰ γῆς κείμενον ἐχθρὸν, ὑπὲρ αὐτὸν πετᾶ ἢ ἐν κύκλῳ συνήθης ἡμίσεια μικρὰ ἀνθρωπίνη εἰκῶν, καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ εἰσὶ δεδεμένοι αἰχμάλωτοι. Αἱ δὲ προσγεγραμμέναι ἐπιγραφαὶ λέγουσιν αὐτὸν Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπου, θριαμβεύοντα ἐπὶ τοῦ Ψευδοσμέρδου καὶ ἀλλῶν.

Σελ. 348, μετὰ στ. 23.

«Ἐν δὲ τῶν ἐξοχιωτάτων αὐτῆσι Βουδδιστικῶν μνημείων ἀπωλέσθη ἀρτίως ἐν τῷ καταστρεπτικῷ σεισμῷ τοῦ ἔτους 1883. Πρὸς τ' ἀνατολικά τῆς νήσου, παρὰ τὴν καθέδραν τῶν ἀρχαίων βασιλέων τὴν καλουμένην Καδὲ (σήμερον Gede), εὐρὺς δρόμος, κοσμούμενος ἐκατέρωθεν, ὡς οἱ τῶν Αἰγυπτιακῶν ναῶν, ὑπὸ σειρᾶς ἀγαλμάτων τοῦ Βούδδα καὶ λιθίνων λεόντων, ἔφερεν εἰς τὸν ὑψηλὸν λόφον Βέρε Βεδὸρ (Bære Bædor), διαιρούμενον εἰς τέσσαρα ἀνδῆρα, ἃ ὠρίζον καὶ ὑπεστήριζον τοῖχοι κατάγλυφοι, καὶ συνέδεον μετ' ἀλλήλων πολλαὶ μεγαλοπρεπεῖς κλίμακες. Ἦν δὲ πᾶς κατακεκαλυμμένος ὑφ' ἑκατοντάδων ναϊδίων καὶ νυμφῶν μετ' ἀγαλμάτων τοῦ Βούδδα. Τὸ ἀπέραντον καὶ ἐξάισιον τοῦτο

(1) Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 99, προσθ.

προσφυνητήριον κατέπεσεν εἰς ἄμορφον σωρὸν ἐρειπίων ἐπὶ τῆς εὐλευταίας πανολεθρίας.

Σελ. 352, μετὰ στ. 14 πρόσθες:

Ἐν σὶ δ' ἐν γένει τ' ἀνάγλυφα πολὺ τῶν ἀγαλμάτων συνεχέστερα ἐν τοῖς ναοῖς, τοῖς τε Βραχμανικοῖς καὶ τοῖς Βουδδιστικοῖς, κατακαλύπτοντα τὰς ἐπιφανείας αὐτῶν ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς τὰς ζωοφόρους, τὰ κιονόκρανα καὶ τὰς νύμφας τῶν τοίχων.

Αὐτ. στ. 28, μετὰ «Καιλάσας» πρόσθες:

,πλείονα ζωὴν ἐν ταῖς πράξεσιν ἔχοντα, ἂν οὐχὶ ἐν τῇ τῶν προσώπων ἐκφράσει. Οὕτως ἐφ' ἐνός ἐξ αὐτῶν ὀκτάχειρ ὁ Βάδρας, κρανία περιεζωσμένος, πολεμεῖ καὶ φονεύει ἐχθρούς· ἀλλαχοῦ ὁ ἐξάχειρ Σίβας, ἐπὶ δίφρου, κατατοξεύει ἕτερον δαίμονα.

Σελ. 353. στ. 3, μετὰ «μέχρι ἐρησότητος» πρόσθες:

κάθηται ἔχων τοὺς πόδας κατὰ τὸ Ἀσιατικὸν ἦθος ἐσταυρωμένους.

Σελ. 353, μετὰ στ. 18 πρόσθες:

Εἰς τὸν λόφον τοῦ Βερὲ Βεδόρ, ἐν Ἰάβα, περὶ οὗ ἀνωτέρω (σελ. 348, προσθ.) τὰ ἀγάλματα τοῦ Βούδδα ἠριθμοῦντο, πρὸ τῆς καταχώσεως αὐτοῦ, εἰς 555, καὶ ἐν κολλοσιαῖον ἴδρυτο εἰς τοῦ λόφου τὴν κορυφήν. Οἱ δὲ τοῖχοι οἱ ὀρίζοντες τὰ ἄνδρα ἐκαλύπτοντο ὑπὸ 1636 ἀναγλύφων συμπλεγμάτων, περιεχόντων ἐν ὅλοις ζώδια περὶ τὰς 25 χιλιάδας, ἀναφερόμενα εἰς παραδόσεις τῆς τοῦ Βούδδα οἰκογενείας, ὅστις, κατ' ἀντιλήψεις συγγενεῖς ταῖς χριστιανικαῖς, ἦν υἱὸς Θεοῦ ἐνσαρκωθείς ἐν τῇ Παρθένῳ Μαύα, καὶ εἶτα ἐπὶ 29 ἔτη εἰς τὴν ἔρημον ἀναχωρήσας καὶ εἰς σκέψεις περὶ τῆς τύχης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βυθισθεὶς, μεθ' ὃ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἰνδικήν, ὡς σωτὴρ καὶ ἀναμορφωτής.

Ἄλλὰ καὶ τῶν Βουδδιστικῶν παραστάσεων αἱ πλείσται εἰσὶν ἀνάγλυφοι καὶ αὐταί· καὶ ἐν Σάγγι, ἐν ταῖς κεντρικαῖς Ἰνδίασι, κοσμοῦσι τὰς παραστάδας ἰνδικοῦ τάφου πλούσια ἀνάγλυφα, κατ' ἐξαίρεσιν ἱστορικὸν ἔχοντα χαρακτῆρα, στρατῶν πορείας, πολιορκίας, τειχῶν προσβολὰς καὶ ὑπερασπίσεις παριστῶντα, καὶ οὐχὶ μὲν μεγάλην ἔχοντα ἀξίαν καλλιτεχνικὴν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχοντα τοῦ φαντασιώδους τῶν Ἰνδικῶν χαρακτῆρος, ὥστε πιθανώτερόν ἐστιν ὅτι, ἔνεκα ἀγνώστων περιστάσεων, ὀφείλονται μᾶλλον εἰς Ἀσσυρίου τινὸς καλλιτέχνου γλυφίδα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Α' ΠΙΝΑΞ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ.

'Αγασίας, Γ. 543.	Λεωχάρης, Γ. 370, 410, 503.
'Αθηνίων, Γ. II, 156.	Μενέλαος, Γ. 550.
'Αλκαμένης, Γ. 214, 216, 306, 342.	Μενεκράτης, Γ. 531.
'Αντίγονος, Γ. 529, 531.	Μέντωρ, Γ. 416.
'Αντίοχος, Γ. 550.	Μῦς, Γ. 298, 416, 454.
'Απολλώνιος, Γ. 524, 546, II, 645.	Νικόλαος, Γ. 550.
'Αρίστων, Γ. 539.	Πάνδιος, Γ. 507.
'Αρκεσίλαος, Γ. 550.	Πασπαλής, Γ. 550.
Γλύκων (ἀντὶ Γλαύκων), Γ. 404, 546.	Πολύγατος, Γ. 426, 435.
Διογένης, Γ. 550.	Πολυλάης, Γ. 370, 550.
Διονύσιος, Γ. 186, 545, 550.	Πραξτέλης, Γ. 373, 378, 382.
'Εκαταῖος, Γ. 539.	Πυθόδοκος, Γ. 514.
Εὐβουλίδης, Γ. II.	Σαλπίων, Γ. 550.
Εὔνικος, Γ. 539.	Στέφανος, Γ. 550.
Εὐστάθιος, Γ. II, 183.	Συάδρας, Γ. 165, 187.
Κηφισόδοτος, Γ. 317, 376, 382, 505, 531.	Σωσίδιος, Γ. 550.
Κρατερός, Γ. 514.	Τιμαρχίδης, Γ. 550.
Κρίτων, Γ. 550.	Φειδίας, Γ. 283.

Β' ΠΙΝΑΞ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΜΑΤΩΝ.

'Αγαθός ποιμὴν, Γ. II, 181, 182.	Βάλβου θυγατέρες, Γ. II, 150.
'Αγριππίνα, Γ. II, 150.	Βούδδας, Γ. II, 350, 353.
'Αθηνᾶ, Γ. 77 κτλ. 550.	Βουδδικὸς ναὸς, Α. II, 344, 348.
'Αντιόχου τάφος, Α. II, 99, 333.	Βουλευτήριον Ὀλυμπίας, Α. 140.
'Αφροδίτης ναὸς, Α. 269 κτλ. 550.	Βωμὸς Περγάμου, Α. 501. Γ. 531
'Αψίς, Α. 230, II κτλ. 144.	Βωμὸς τέφρας, Α. 270, 501.

- Γιγαντομαχία, Γ. 202, 287, 355.
 Γυμνάσια, Α. 503.
 Δαρείος, Γ. 336.
 Εὐδαιμονία (Felicitas), Γ. 550.
 Ζεὺς, Γ. 291 κτλ. 550, II, 34, 48, 156.
 Ἡραῖον, Α. 58, 130, 272.
 Γ. 143. 171, 355.
 Ἡρώδου ὑδραγωγεῖον, Α. II, 102.
 Ἡχοῦς στοά, Α. 503.
 Θησαυρός, Α. 51, 128, 140, 202.
 Θόλος, Α. 288, 230. II, 15.
 Ἱερογλυφικά, Γ. II, 227.
 Ἰησοῦς Χριστός, Γ. II, 181, 182.
 Καρυάτιδες, Γ. 312, 550.
 Κελτῶν ἤττα, Γ. 529. 532.
 Κλαυδίου ἀψίς, Γ. II, 100.
 Κύρου τάφος, Α. II, 328, 331, 334.
 Κωνσταντίνου ἀψίς, Γ. II, 180.
 Κωνσταντίνου κίων, Α. II, 117.
 Λέαινα, Γ. 195, 550.
 Λεωνίδαῖον, Α. 503, II, 74.
 Νίκη, Γ. κτλ. Ζ. 425.
 Ὀλυμπιεῖον, Α. 130, 270, 501, 503.
 Γ. 342, II, 95.
 Ποικίλη στοά, Α. 503.
 Στοά, Α. 501. II, 44, 57, 66, 72, 79, 104.
 Τάφοι, Α. 59 κτ. 98, 99, 110 κτ. 331, II, 310, 333.
 Τηλέφου ζωοφόρος, Γ. 531.
 Τίβερης, Γ. II, 153.
 Τίτου ἀψίς, Γ. II, 144.
 Τορευτική, Γ. 64, κτλ. 306, 538, II, 376.
 Ὑδραγωγεῖον Ἡρώδου, Α. II, 102.
 Ὑδραγωγεῖον Σάμου, Α. 129.
 Φάρος, Α. 498.
 Φιλιππεῖον, Α. 503.
 Χρυσελεφάντινα, Γ. 150, 161. II, 160.
 Ψυχὴ καὶ Ἔρως, Γ. II, 151, 172.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Γ' ΠΙΝΑΞ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ.

- Βενέδεντον, II, 150.
 Δῆλος, 161, 273, 351.
 Δωδώνη, 69.
 Ἰάβα, II, 348.
 Κομαγηνή, II, 333.
 Κύπρος, 69, II, 314, 319.
 Λυκία, II, 309, 310.
 Μυκῆναι, 50, 51, 60, 69, 85.
 Ναϊάδων πηγή, 129.
 Ὀλυμπία, 69, 128, 270, 342, 436, 503, II, 74, 102.
 Παντιχάπαιον, 416.
 Πασαργάδαι, II, 328, 332.
 Πέργαμος, 501, 505, 528, 531. II, 74.
 Τρωάς, 69.
 Τύρινς, 48, 50, 63.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ **ΠΙΝΑΚΕΣ** ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Η ΙΝΑ Ε ΠΡΩΤΟΣ

ΤΩΝ

ΚΑΛΙΤΕΧΝΩΝ.

(**Α**, δηλοῖ Ἀρχιτέκτων. **Γ**, Γλύπτης. **Ζ**, Ζωγράφος. **Π**, τὸν δευτερον τόμον. Οἱ δ' ἀραβικοὶ ἀριθμοὶ τὰς σελίδας).

Α

<p>Ἀγάθαρχος, Ζ, 438. 570.
 Ἀγαμήδης, Α, 55.
 Ἀγγελίων, Γ, 161.
 Ἀγελάδα, Γ, 181. 181.
 Ἀγίσανδρος, Γ, 510.
 Ἀγλαοφῶν, Ζ, 424. 434.
 Ἀγροάκριτος, Γ, 346.
 Ἀδριανός, Α, Π, 93, Ζ, Π, 159. 193.
 Ἀετίων, Ζ, 464.
 Ἀθηνίς, Γ, 163.
 Ἀθηνόδωρος, Γ, 510.
 Ἀχεσᾶς, Ζ, 94.
 Ἀκμων, Γ, 88.
 Ἀκράγας, Γ, 538.
 Ἀλεξάνδρα, Ζ, 566.
 Ἀλέξανδρος, Ζ, Π, 193.
 Ἀκαμένης, Γ, 306, 342.
 Ἀλτιμος, Γ, 175.
 Ἀμφίων, Γ, 346.
 Ζ, 456.
 Ἀμούλιος, Ζ, Π, 188.
 Ἀμυκλαῖος, Γ, 187.
 Ἀμφικράτης, Γ, 195.
 Ἀναξαγόρας, Γ, 173.</p> | <p>Ἀνδρουθένης, Γ, 319.
 Ἀνθέμιος, Α, Π, 129.
 Ἀνθερμος, Γ, 162.
 Ἀντήνωρ, Γ, 195.
 Ἀντιγόνης, Γ, 529.
 Ἀντίδοτος, Ζ, 441.
 Ἀντιμαχίδας, Α, 130.
 Ἀντίπατρος, Γ, 538.
 Ἀντιστρατος, Α, 130.
 Ἀντιφανής, Γ, 319. 363.
 Ἀντίφιλος, Ζ, 462, 567.
 Ἀπαλλᾶς, Ζ, 414. 560.
 Ἀπολλόδωρος, Γ, 314.
 Ζ, 437.
 ἢ Δαμασκηνός, Α, Π, 92.
 Ἀπολλωνίδης, Γ, 417.
 Ἀπολλώνιος, Γ, 524, 546.
 Ἀρδίκης, Ζ, 95.
 Ἀρήγων, Ζ, 96.
 Ἀρίστανδρος, Γ, 392, 544.
 Ἀριστέας, Α, 140.
 Γ, Π, 160.
 Ἀριστείδης, Ζ, 468. 479.
 Ἀριστιαῖος, Ζ, 478.</p> |
|--|--|

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

15

Ε.

Η.

Ερωμος, Α, Γ, Η, 319.
 Εκφαντος, Ζ, 95. Η, 50.
 Ελένη, Ζ, 572.
 Ελικών, Ζ, 94.
 Ενδοιος, Γ, 93. 195.
 Εξήκεστος, Γ, 390.
 Επίμαχος, Α, 498.
 Έπειός, Γ, 93.
 Έρμογένης, Α, 274.
 Έρμόδωρος, Α, Η, 43. 56.
 Εϋγραμμος, Γ, 188. 210.
 Ζ, Η, 137.
 Εϋθυκράτης, Γ, 506.
 Εϋμαρος, Ζ, 208.
 Εϋμηλος, Ζ, Η, 194.
 Εϋξενίδας, Ζ, 479.
 Εϋπάλιμος, Α, 129.
 Εϋπόλεμος, Α, 272.
 Εϋπομπος, Ζ, 470.
 Εϋριπίδης, Ζ, 443.
 Εϋτελίδης, Γ, 186.
 Εϋτροπος, Γ, Η, 181.
 Εϋτύχης, Γ, Η, 153.
 Εϋτυχίδης, Γ, 540.
 Εϋφράνωρ, Γ, 414. Ζ, 468.
 Εϋχειρ, Γ, 93. 95. 188.
 Ζ, Η, 37.
 Εϋχειρος, Γ, 165. 187. 210.
 Έχίων, Ζ, 465.

Ζ.

Ζευξιάδης, Γ, 377.
 Ζεύξις, Ζ, 445. 570.
 Ζηνόδωρος, Γ, Η, 149. 151.

Ήγημων, Ζ, 208.
 Ήγησίας, Γ, 200.
 Ήγίας, Γ, 200.
 Ήρακλείδης, Γ, 498.
 Ζ, 559.
 Ήράκλειτος, Α, 572.
 Ήρόδοτος, Γ, 391.
 Ήρων, Α, 499.
 Ήρώφιλος, Γ, Η, 153.
 Ήραιοτο., Γ, 87.

Θ.

Θεόδοτος, Ζ, Η, 51.
 Θεόδωρος, Α, 128. 138. 147.
 148. 190, 204.
 Θεοκλής, Γ, 465.
 Θεόκοσμος, Γ, 348.
 Θεών, Ζ, 568.
 Θεώρος, Ε, 568.
 Θηραίμαχος, Ζ, 465.
 Θρασυμίδης, Γ, 301, 363.

Ι.

Ήσος, Γ, 349.
 Ήγνάτιος, Α, Η, 129.
 Ήδαιοι δάκτυλοι, Γ, 66. 88.
 159.
 Ήρώνυμος, Α, 497.
 Ικμάλιος, Γ, 65.
 Ήκτινος, Α, 246. 266, 271.
 345.
 Ήλάριος, Ζ, Η, 191.
 Ήπποδάμος, Α, 222.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΛΙΤΕΧΝΩΝ.

Ίσίδωρος, Α, 129.	Κρίτιος, Γ, 199.
Ίσίδωρος, Α, 129.	Κρόνιος, Γ, 417.
	Κτησίβιος, Α, 499.
	Κτησίλοχος, Ζ, 566.
	Κτησίλοχος, Ζ, 566.
	Κύδων, Γ, 350.
	Λ.
	Λαβειών, ἴδε Τιτίδιος.
	Λαΐα, Ζ, ΙΙ, 186.
	Λάλα, ἴδε Λαΐα.
	Λεάρχος, Γ, 169. 188.
	Λεωχάρης, ΙΙ, 370. 412.
	Λίβων, Α, 270.
	Λύδιος, Ζ, ΙΙ, 190.
	Λύσιππος, Γ, 376. 402.
	Λυσίστρατος, Γ, 413.
	Μ.
	Μάλας, Γ, 162.
	Μαυδροκλής, Α, Ζ, 209.
	Μέδων, Γ, 165.
	Μελάνθιος ἢ Μέλανθος, Ζ, 456
	472. 565.
	Μέλας, Γ, 162.
	Μεταγέννης, Α, 139. 267.
	Μεχοπάνης, Ζ, 475.
	Μηνόφαντος, Γ, 387.
	Μητρόδωρος, Ζ, ΙΙ, 52.
	Μικτιάδης, Γ, 162.
	Μίκων, Ζ, 429. 431.
	Μνήταρχος, Γ, 204.
	Μνηπικλής, Γ, 242.
	Μυννίων, Γ, 319.
	Μυρίλλος (Δημοκόπος), Α, 229.
	Μυρμηκίδης, Γ, 539.
Κάλαμις, Γ, 174. 279.	
Κάλλαισχος, Α, 130.	
Καλλικράτης, Α, 246.	
Γ, 539.	
Καλλίμαχος Α, 231.	
Γ, 309.	
Καλλιστόνικος, Γ, 377.	
Καλλιτέλης, Γ, 173. 174.	
Κάλλων, Γ, 166. 171. 177.	
Κάλυνθος, Γ, 157. 174.	
Κάλως, Γ, 92.	
Κάναχος, Γ, 171. 181. 182.	
νεώτερος Γ, 362.	
Καρτέριος, Ζ, ΙΙ, 194.	
Κατατηξίτεχνος, Γ, 310.	
Κέντραμης, Γ, 390.	
Κέλερ, Α, ΙΙ, 74.	
Κέφαλος, Ζ, 211.	
Κηρισόδοτος, Γ, 317. 376. 505.	
Κηρισόδωρος, Γ, 512.	
Κίμων, Ζ, 208.	
Κλεάνθης, Ζ, 95.	
Κλέαρχος, Γ, 189.	
Κλείτων, Γ, 313.	
Κλεοίτας, Γ, 140. 180.	
Κλεομένης, Γ, 544. 545.	
Κλεόφαντος, Γ, 188. 210.	
Κολώτης, Γ, 300. 346.	
Κόρυμβος, Α, 267.	
Κορσούτιος, Α, 503. ΙΙ. 95, 144.	
Κράτων, Ζ, 96.	
Κρησίλας, Γ, 348.	

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πύρων, Γ, 190. 301.
 Πύς, Γ, 454.

Ν

Ναυκίδης, Γ, 362.
 Νεάλκης, Ζ, 561. 565.
 Νησιώτης, Γ, 199.
 Νικήρατος, Γ, 381.
 Νικίας, Ζ, 441.
 Νικόμαχος, Γ, 391.
 Ζ, 478. 571.
 Νικοφάνης, Ζ, 465.
 Νόβιος, Πλαύτιος, Γ, II, 48.

Ξ

Ξενοκλής, Α, 267.
 Ξενοφών, Γ, 376. 377.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Όλυμπιοσθένης, Γ, 317. 376
 Όνησίας, Γ, 175.
 Όνατᾶς, Γ, 157. 173. 177.
 430.

Π

Παιόνιος, Α, 273. 342. 348.
 Πακούδιος, Ζ, II 151.
 Πάμφιλος, Ζ, 470.
 Πάναινος, Ζ, 429, 439.
 Παπίας, Γ, II, 160.
 Παρράσιος, Ζ, 450, 480.
 Πατροκλής, Γ, 362.
 Πασανίας, Γ, 963-
 Ζ, 475.

Παυσίας, Ζ, 473. 475. 570.
 Παύτων, Ζ, 440.
 Πειραιεικός, Ζ, 569.
 Πείρασος, Γ, 72. 93
 Πίνος (Κορνήλιος), Ζ, II, 188.
 Πολύγνωτος, Ζ, 424. 478.
 Πολύδωρος, Γ, 510.
 Πολύκλειτος, Α, 228.
 » Γ, 351.
 » νεώτερος, Γ, 362.
 Πολυκλής, Γ, 373.
 Πολύμνηστος, Γ, 390.
 Πορνογράφοι, Ζ, 475. 481.
 Πραξίας, Γ, 39.
 Πραξιτέλης, Γ, 373. 378.
 Πρωτογένης, Ζ, 558.
 Πρίσχος (Άπτιος), Ζ, II, 188.
 Πρόλιχος, Γ, 172. 345. 346
 Πυθαγόρας, Γ, 168. 189.
 Πιθεις, Α, 273. 278.
 Πύθης, Γ, 278. 373.
 Πυργοτέλης, Γ, 417.
 Πυρόμαχος, Γ, 319. 528.
 Πύρρος, Γ, 313.
 Πωρίνος, Α, 130.

Ρ

Ροΐκος, Α, 130. 146. 170.

Ξ

Σαμόλας, Γ, 363.
 Σάτυρος, Α, 278.
 Σαυρίας, Ζ, 96.
 Σαύρας, Α, II, 43.
 Σεβήρδος, Α, II, 74.
 Σεραπίων, Ζ, II. 187.

θ'.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ.

Σθένης, Γ, 375. 391.
 Σιλανίων, Γ, 314. 377.
 Σιμίας, Γ, 195.
 Σκιάδας, Γ, 165.
 Σκόπας, Α, 372.
 Γ, 372, 392.
 Σκύθης, Γ, ΙΙ, 211.
 Σκύλλης, Γ, 160. 187.
 Σκύμνος, Γ, 346.
 Σμίλις, Γ, 93. 170.
 Σπίνθαρος, Α, 132.
 Στρόβαξ, Γ, 390.
 Στρατόνικος, Γ, 529, 539.
 Στρογγυλίων, Γ, 317.
 Συάδρας, Γ, 187.
 Συννόων, Γ, 172, 345.
 Σωκλής, Γ, 319.
 Σωκράτης, Γ, 312.
 Σώπολις, Ζ, ΙΙ, 186.
 Σωπικλής, Γ, 350.
 Σώσος, Γ, 571.
 Σώστρατος, Γ, 415.
 Σωφρονίσκος, Γ, 312.

Τ.

Τάλωρ, Γ, 92.
 Ταυρίσκορ, Γ, 524. 539.
 Τεκταίωρ, Γ, 161.
 Τελχίνεσ, Γ, 87. 459.
 Τηλεκλήρ, Γ, 147.
 Τηλεφάντηρ, Γ, 363. ΙΙ, 330,
 Ζ, 95.
 Τιμαγόραρ, Ζ, 437.
 Τίμαιορ, Α, 497.
 Τιμάνθηρ, Ζ, 476. 566,
 Τιμαρχορ, Γ, 506.

Τιμόθεορ, Γ, 372.
 Τιμόμαχορ, Ζ, 562.
 Τιτίδιορ Λαβεών, Ζ, ΙΙ, 188.
 Τουρπίλιορ, Ζ, ΙΙ, 188.
 Τροφώνιορ, Α, 55.
 Τυρρίανόρ, Γ, ΙΙ, 34.

Υ.

Υλλορ, Γ, ΙΙ, 153.
 Υπατόδωρορ, Γ, 415.

Φ.

Φάβιορ Πίκτωρ, Ζ, ΙΙ, 50.
 Φιλοκλήρ, Α, 259.
 Ζ, 95.
 Φιλόμαχορ, Γ, 528.
 Φιλόξενορ, Ζ, 571. 572.
 Φιλοχάρηρ, Ζ, 211. 440.
 Φιλων, Α, 267. 269.
 Φυρόμαχορ, Γ, 319.

Χ.

Χαιρεφάντηρ, Ζ, 476.
 Χάρηρ, Α, 498.
 Γ, 508.
 Χαρμίδαρ, Ζ, 208.
 Χάρταρ, Γ, 165. 187.
 Χειράμ, Α, Γ, ΙΙ, 319.
 Χειρίσοφορ, Γ, 161.
 Χερσίφρων, Α, 138.
 Χίονιρ, Γ, 187.
 Χρυσόθεμιρ, Γ, 186.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

- Ἀναβάθρα Ἀκροπόλ. Α, Π, 72.
 Ἀνάγλυφα, Γ, 22. 158. 168
 269. 328. 331. 313.
 344. 355. 373.
 » Τυρότην. Γ, Π, 29.
 » Ῥωμ. Γ, Π, 141. 145
 157. 169. 176. 181.
 » Αἴγυπτ. Γ, Π, 269.
 » Ἀσσυρ. Γ, Π, 297.
 » Περσ. Γ, Π, 330.
 » Ἰνδικ. Γ, Π, 349.
 Ἀναδυομένη, Ζ, 459.
 Ἀνάκτορα, Α, 62. 266.
 Ἀνάσιλλον τρίγωνον, Γ, 411.
 Ἀνδρονίκου Κυρρόστου Ὁρο-
 ρολόγιον. Ἴδε Ὁρολόγιον.
 Ἀντίγονος, Ζ, 461.
 Ἀντίνοος, Γ, Π, 160.
 Ἀντιόχεια, Α, 492.
 Ἀποθεώσεις, Γ, Π, 145. 147
 149.
 Ἀπολλοδώρος, Γ, 378.
 Ἀπόλλων, Γ, 79. 147. 157.
 161. 281. 282. 300.
 306. 319. 363. 364.
 375. 376. 388. 396.
 533. 547. Π, 21. 22.
 Ἀπόλλωνος ναός, Α, 271. 373.
 Π, 65. 314.
 Ἀποξυόμενος, Γ, 356. 409.
 Ἀποπτερνίζων, Γ, 358.
 Ἀρεία Ἀθηνᾶ, Γ, 293.
 Ἀρετῆς καὶ Τιμῆς Ν. Α, Π, 56.
 Ἀρεως ναός, Α, 234. Π, 56,
 65. 66.
 Ἄρης, Γ, 309. 375. 395.
 Ἀρμάμαξ, Α, 497.
 Ἀρρία καὶ Παῖτος, Γ, 531.
 Ἀρσινόης τάφος, Α, 495.
 Ἀρτέμιδος ναός, Α, 138, 246
 274. 499.
 Ἄρτεμις, Γ, 317. 376. 380.
 398. 548.
 Ζ, 463.
 Ἀρτέμων, Γ, 359.
 Ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς Στοά, Α,
 Π, 72.
 Ἀσάρωτος οἶκος, Ζ, 571.
 Ἀσκληπιός, Γ, 282. 301.
 309. 318. 346. 367.
 376. 398. 528. 532.
 Ἀστάρτης Ν. Α, Π, 313, 314
 Ἀστραγαλίζοντες, Γ, 357.
 Ἀτλαντες, Α, Π, 236.
 Ἀττάλου στοά, Α, 502.
 Ἄττος Ναΐδος, Γ, Π, 46.
 Αὐγουστία ὕψος, Γ, Π, 154
 Αὐγούστου τάφος, Α, Π, 67.
 Αὐτόλυκος, Γ, 391.
 Αὐτοκράτορες, Γ, Π, 145. 158.
 Ἀφροδίτη, Γ, 74. 362. 384.
 395. 544.
 Ζ, 457.
 Ἀφροδίτης ναός, Α, 269. 300
 307. 395. 501. Π, 57.
 314. 322.
 » καὶ Ῥώμης, Α, Π, 93.
 Ἀχιλλεῖα (ἱγάλματα), Γ, Π,
 147.
 Ἀχιλλεύς, Γ, 377.
 Ἀχιλλέως ἀσπίς, 68.
 Ἄψις Α, 230. Π, 59. 71. 77.
 92. 103. 109. 113.
 158. 163. 166.

Β.

Βαβυλώνος τείχη, Α, II, 284.
 » Πύργος, Α, II, 286.
 Βαιτύλια, Γ, II, 317.
 Βαίτυλος, Γ, 71. 72.
 Βάκχης, Γ, 393.
 Βάκχος. "Ιδε Διόνυσος.
 Βαπτιστήρια, Α, II, 125.
 Βασιλέων τάφοι, Α, II, 255.
 330.
 Βασιλική σταά, Α, II, 44,
 57. 66.
 Βελθεδέριος Απόλλων, Γ, 546
 Βήλου Πύργος. "Ιδε Βαβυλώ-
 νος πύργος.
 Βησαντίς, Γ, 377.
 Β. Βλιοθήκη, Α, II, 250.
 Βισνούς, Γ, I, 350.
 Βραχισιανός μνημαγείον, Γ, 544
 Βούδαξ, Γ, II, 350.
 Βουδδιστικός ναός, Α, II, 344.
 Βούς, Γ, 303.
 Βούτης, Ζ, 435.
 Βράμας, Γ, II, 350.
 Βραυρωνία, Α, 246.
 Βρισκίς, Ζ, II, 492.

Γ.

Γαβιῶν "Αρτεμις, Γ, 548.
 Γανέσας, Γ, II, 350.
 Γανυμήδης, Γ, 374.
 Γελοιογραφίαι, Ζ, 566.
 Γέφυρα, Α, II, 282.
 Γιγαντομαχία, Γ, 287. 355.
 Γλαυκίππη, Γ, 348.

Γλώσσα, Γ, II, 302.
 Γοργών, Γ, 193,
 Γράμματα Αίγυπτ. II, 225.
 Γρύλλος, Ζ, 567.

Δ.

Δαγόπ, Α, II, 344.
 Δανάη, Γ, 382.
 Δανιήλ, Ζ, II, 197.
 Δαρεικός, Γ, II, 337.
 Δεξάμεναι, Α, II, 118.
 Δερκετώ, Γ, II, 321
 Δήμητρα, Γ, 380. II, 47.
 Δήμητρος Ν. Α, 266. II, 42.
 Δήμος, Γ, 37.
 453.
 Διόδοτος, Ζ, 462.
 Διοδοτήριος, Γ, 357.
 Διόδοτος, Α, 278,
 Διόδοτος, Β, 349,
 Διόδοτος (Απόλλων), Β, 192.
 Διοδοτική σκηνή, Α, 494.
 Διόνυσος, Γ, 282. 306. 307.
 319. 376. 381. 392.
 » Ζ, 480.
 Διανύσου ναός, Α, 274. II, 42
 Διός ναός, Α, 270. 272. 274.
 II, 43, 65, 314.
 » "Αμμωνος ναός, Α, II,
 221. 255.
 Διόσκουροι, Γ, 301. 363.
 Δίπτυχα, Γ, II, 185.
 Δισκοβόλος, Γ, 304. 362.
 Διφύια, Γ, II, 322.
 Διόρυγες, Α, 62. 498. II, 14
 41. 68. 260. 281. 354.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Δολιχοδρόμος, Γ, 304.
 Δορυφόρος, Γ, 357.
 Δούριος Ἴππος, Γ, 317, 363.
 Δρόμος, Α, II, 237.
 Δώδεκα Θεοί, Γ, 379.

Ε.

Ἐγκρινόμενος, Γ, 309.
 Ἐθνῶν (ἀγάλματα), Γ, II, 152.
 Εἰκόνες προγόνων, Γ, II, 46.
 Εἰκονικὰ ἀγάλματα, Γ, II, 145.
 Εἰρήνη, Γ, 377.
 » ναός, Α, II, 75,
 Ἐκάτη, Γ, 308. 362. 398.
 II, 171.
 Ἐκατόμπεδον, Α, 131. 250.
 Ἐκκλησία, Α, II, 120.
 Ἐλένη, Ζ, 448. II, 37. 194.
 Ἐλέπολις, Α, 498. 508.
 Ἐλέφαντες, Α, II, 313.
 Ἐλεφαντουργία, Γ, II, 311.
 316.
 Ἑλλάς, Γ, 542.
 Ἐμβόλων ζῶων, Α, II, 44.
 Ἐννεάκρουνος, Α, 129.
 Ἐννεάπυλον, Α, 212.
 Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος ναός,
 Α, 274.
 Ἐπιपुरγυδία Ἐκάτη Γ, 308.
 Ἐπιτραπέζιος, Γ, 407. 546.
 Ἐργάνη (*Ἀθηνᾶ), Γ, II, 145.
 Ἐρέχθειον, Α, 57. 257. 311.
 Γ, 319.
 Ἐρεχθεύς, Γ, 306.
 Ἐρινυός, Γ, 394.
 Ἐρουαί, Γ, 73.
 Ἐρμαφρόδιτος, Γ, 75. 370.

Ἐρμῆς, 300. 312. 355. 362.
 376. 382. 398.

» Ζ, 451.

Ἐρμόδωρος, Γ, II, 46.

Ἐρως, Γ, 382. 396.

Ἐρώτων φωλεά, Ζ, II, 192.
 386, 391.

Ἐταῖραι, Γ, 367. 386. 391.

Εὐθύβουλος, Γ, 315.

Εὐμένους στοά, Α, 502.

Εὐπλοια, Α, 269.

Γ, 384.

Εὐρώπη, Γ, 467,

Εὐρώτας, Γ, 541.

Ζ.

Ζεὺς, Γ, 291. 305. 348. 355
 375. 376. 408. 533. II,

34. 48.

Ζ, 436.

Ζεὺς, Γ, 303. 317. II, 267.
 333. 334.

Ζωδιακός, Α, II, 216.

Η.

Ἡβη, Γ, 362.

Ἡλιος, Γ, 396.

Ἡμερίσιος, Ζ, 474.

Ἡρα, Γ, 308 311. 352. 379.

» Ν. Α, 272. II, 56.

Ἡραῖον, Α, 130. 272,

Γ, 171. 355.

Ἡρακλεῖδαι, Γ, 325.

Ζ, 472.

Ἡρακλέους, Ν. 275, II, 134.

» ἀθλα, Γ, 389.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΛΙΤΕΧΝΗΜΑΤΩΝ.

Πρακλῆς, Γ, 157. 305. 308.
 343. 356. 398. 404.
 406. Π, 47.
 Ζ, 451.
 Πρασ ναός, Α, 272. 275. Π,
 43.
 Πρίννα, Γ, 362.
 Πρώδου Θέατρον, Α, Π, 102.
 Πραιστίωνος πυρά, Α, 497.
 Πραιστος, Γ, 309.

Ίανός, Γ, Π, 45. 59.
 Ίδανικά (ἀγάλματα), Γ, Π,
 150. 159.
 Ίλίου πέρις, Ζ, 430.
 Ίοκάστη, Γ, 378.
 Ίππάφεις, Α, 149. 180.
 Ίππίας Τύχης ναός, Α, Π, 48.
 Ίπποδρόμιον, Α, Π, 41. 118.
 Ίππος, Γ, 282.
 Ίππώναξ, Γ, 163.
 Ίσιδος ναός, Α, Π, 243.
 Ίσις, Γ, Π, 175.
 Ίσοκράτης, Γ, 375.
 Ίφιγένεια, Ζ, 477.
 Ίώ, Γ, 377.
 Ίωνάς, Ζ, Π, 197.

Θ.

Θά, Α, Π, 113.
 Θαλαμηγός, Α, 494. Π, 231.
 Θαλάσσια τέρατα, Γ, 394.
 Θέατρον, Α, 140. 224. 228.
 401. Π, 44, 58. 66.
 70. 182.

Κ.
 Κελλάς, Α, Π, 543.
 Κεραυροί, Γ, 350.
 Κεραυρός, Γ, 409.
 Καλλιόρον, Α, 129.
 Καλλιπας, Γ, 377.
 Κάνθαρος, Γ, 204, Π, 30. 275.
 Καπιτώλιον, Α, Π, 17.
 Γ, Π, 34. 75.
 Καρυάτιδες, 312.
 Κασσάνδρας ἀρπαγή, Ζ, 428.
 Κατάγουσα, Γ, 312.
 Κάτοπτρα, Γ, Π, 25.
 Κεκρόπιον, Α, 263.
 Κελτῶν ἕττα, Γ, 529.
 Κενταυρομαχία, Γ, 308. 321.
 342. 344.
 Ζ, 455.
 Κένταυρος, Ζ, 448.
 Κεραμογραφία Ζ, 210. 181.

Θέμιδος ναός, Α, 296.
 Θεοδοσίου χίλων, Γ, Π, 180.
 Θεοδώριχου Γάρος, Α, Π, 134.
 Θεοὶ Αἰγύπτου, Γ, Π, 270.
 Θετπιάδες, Γ, 541.
 Θησαυρός, Α, 51. 128.
 Θησεῖον, Α, 232.
 Γ, 323, 435.
 Θησεύς, Γ, 323. 377.
 Ζ, 451. 469.
 Θνήσκων μονομάχος, Γ, 530.
 Θόλος, Α, 230. Π, 15.
 Θριπῆδεςτα, ἦ)
 Θριπόβρωτα,) Γ, 203.
 Θρόνος Ἀπόλλωνος, Γ, 167.
 Θύτης, Γ, 362.

Ι.

Ίάλυτος, Ζ, 561.

572. II, 35. 319.
 Κέρκοπες, Γ, 193.
 Κιβωτός μαρτυρίου Α, II, 316.
 Κιθαρῶδης, Γ, 200. 396.
 Βιμῶνιον τείχος, Α, 218.
 Κίον, Α, II, 92. 117. 134.
 157. 163. 166. 180.
 » Δώριος, Α, 115.
 » Ἴώνιος, Α, 125. II, 294
 » Κορίνθιος, Α, 230.
 » Τυρρηνικός, Α, II, 116.
 » Ῥωμαϊκός, Α, II, 43.
 64. 75. 91. 95.
 102. 105. 112.
 121. 130.
 » Αἰγύπτιος, Α, II, 233.
 » Ἀσσύριος, Α, II, 282.
 292.
 » Φοινικικός, Α, II, 314.
 » Περσικός, Α, II, 327.
 » Ἰνδικός, Α, II, 342. 347.
 Κλαύδια ὕδατα, Α, II, 41.
 Κλαυσίγελως, Γ, 386.
 Κλειδοῦχος Ἀθηνᾶ, Γ, 300.
 Κλέοβις καὶ Βίτων, Γ, 156.
 Κολοσσαῖον, Α, II, 75.
 Κολοσσός, Γ, 508.
 Κορινθιακὴ αἴθουσα, Α, 493.
 Κορίνθιον κιονόκρανον, Α, 231.
 310.
 Κορίννα, Γ, 377.
 Κοροΐδου τάφος, Α, II, 308.
 Κουκουμέλλα, Α, II, 19.
 Κράτινα, Γ, 386.
 Κρεμαστοὶ κῆποι, Α, II, 289.
 Κρήναι, Α, 429.
 Κριοφόρος, Γ, 282.
 Κυβέλης ναός, Α, II, 309.
 Κυζικηνὴ αἴθουσα, Α, 499.
 Κυϊρίνου ναός, Α, II, 65.
 Κυκλώπεια τείχη, Α, 47.
 Κύκλωψ, Ζ, 477.
 Κύλινδροι, Γ, II, 303. 306. 336.
 Κύρου τάφος, Α, II, 328. 331.
 Κυψέλου λάρναξ, Γ, 143.
 Κῶμος, Γ, 381.
 Κωνσταντίνου κίων, Α, II, 117.
 Λ.
 Λαβύρινθος, Α, 61, 80, II,
 242, 253.
 Λάδης, Γ, 304.
 Λάκαινα, Γ, 311.
 Λαοκόων, Γ, 510.
 Λάρισσα, Γ, 364.
 Λάρνακες, Γ, II, 29. 169. 181.
 Λέοντες, Γ, 85.
 Λευκοφρύνη Α, 274.
 Λημνία Ἀθηνᾶ, Γ, 299.
 Λητώ, Γ, 389. 398.
 Λιμένες, Α, 140.
 Λομβαρδικὴ ἐκκλησία, II, 125.
 Λουτρῶνες, Α, II, 68. 70. 77,
 104. 113.
 Λύκαινα, Γ, II, 22.
 Λυκοῦργος, Γ, 506.
 Λυσικράτους μνημεῖον, Α, 232.
 Γ, 390
 Λυσιμάχη, Γ, 316.
 Λυχνίαι, Γ, II, 23.
 Μ.
 Μαινάς, Γ, 393.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΛΟΤΕΧΝΗΜΑΤΩΝ.

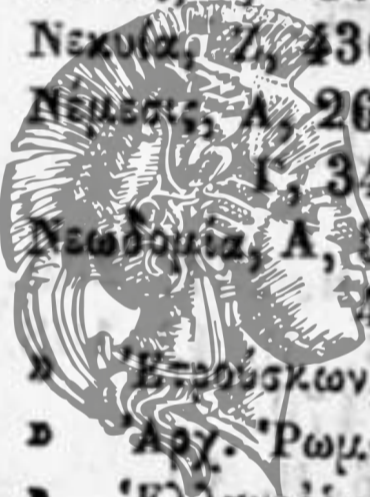
Μακρὰ τείχη, Α, 218.
 Μαραθωνομαχία, Ζ, 434. 436.
 Μαρσύας, Ζ, 449.
 Μυρσωλείον, Α, 277, Β, 309.
 Γ, 372.
 Μεγάλη πόλις, Γ, 376.
 Μέγαρον, Α, 266.
 Μεδικία Ἀφροδίτη, Γ, 387.
 544.
 Μέδουσα, Γ, 394.
 Μέθη, Ζ, 474.
 Μεμνόνεια, Α, Β, 327.
 Μέμνων, Α, Β, 244.
 Γ, Β, 266.
 Μένανδρος, Γ, 306.
 Μεταγραφή, Γ, Β, 182.
 Μεταλλουργία, Γ, 66. 143.
 149. 169. Β, 21.
 151. 276. 319.
 Ζ, Β, 278, 311.
 Μετέλλου στοά, Α, Β, 44.
 Μήδεια, Ζ, 563. Β, 192.
 Μηδικὸν τείχος, Α, Β, 285.
 Μηλία Ἀφροδίτη, Γ, 887.
 Μήτηρ Θεῶν, Γ, 301.
 Μίδου τάφος, Α, Β, 309.
 Μίθρας, Γ, Β, 176.
 Μικροτεχνία, Γ, 147. 539.
 Μινούκιος, Γ, Β, 46.
 Μοίριδος λίμνη, Α, Β, 254.
 261.
 Μονομάχος (Βοργεσιανός), Γ,
 544.
 Μουσηγέτου Ἡρακλέους ναός,
 Α, Β, 43.
 Μοῦσαι, Γ, 317. 376.
 Μουσαῖα, Β, 313.

Ν.

Ναός, Α, 57, 112. Β, 313.
 315.
 » Φοινικικός, Α, Β, 313.
 » Σολομῶντος, Α, Β, 315.
 » Ἰνδικός, Α, Β, 343.
 α Σηρικός, Α, Β, 353.
 Ναύαρχοι, Γ, 362.
 Ναυμαχίαι, Α, Β, 77.
 Ναυσικάα Ζ, 554.
 Νειλόμετρον, Α, Β, 244. 261.
 Νεῖλος, Γ, 541. Β, 152.
 Νεκρούα, Ζ, 430.
 Νεμεσός, Α, 269.
 Γ, 347.
 Νεωδομία, Α, 57, 112. 230.
 499.
 » Ἑτρούσκων, Β, 16.
 » Ἀρχ. Ῥωμαίων, Β, 42.
 » Ἑλληνοῤῥωμαίων, Β, 56.
 65. 75. 93. 105. 114
 » Βυζαντινῶν, Β, 120.
 » Αἰγυπτίων Β, 236.
 » Ἀσσυρίων, Β, 287.
 » Φοινίκων, Β, 313.
 » Ἰσραηλιτῶν, Β, 315.
 » Περσῶν, Β, 345.
 » Ἰνδῶν, Β, 343.
 » Κινέζων, Β, 354.
 Νιοβίδαί, Γ, 293. 393.
 Νίκη, Γ, 162. 306. 348.
 363. 390. 425.
 Νίκης ναός, Α, 162. 239.
 Γ, 327.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

61. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΜΑΤΩΝ.

- Νομίσματα, Γ, 205, 416. 550. Ὀμφαλός, Γ, Π, 317.
 » Τυρρην. Π, 32, 46. Ὀπισθόδομος, Α, 251.
 » Ῥωμαϊκά Π, 48. 156. Ὀρτυγία, Γ, 398.
 165. 182. 183. Ὀσριακοὶ κίονες, Α, Π, 236.
 » Περσικά, Π, 337. 413. 249.
 Νουραγοὶ, Π, 7. Ὀστρογοθικὴ ἐκκληστία, Α,
 Νύμφαι, Γ, 382. Π, 133.
 Νυμφαίχ, Α, 195. Ὀσμανδεῖον, Α, Π, 348.
 Ὀχετοὶ, Α, Π, 41.
- Ξ.
- Ξένια, Ζ, 569. Π.
 Ξενοδογεῖχ, Α, Π, 3 8.
 Ξόανα, Γ, 75. 150. 155.
 Ξυλογλυφία, Γ, 64, 443. Π. 276.
- Ο.
- Ὀβελίσκος, Α, Π, 237. 239. Ὀβελίσκος, Α, Π, 237. 239.
 Ὀδοί, Α, 223. Π, 42. 108. Ὀδυσσεύς, Ζ, 470.
 Οἶκος, Α, 276. Π, 15.
 Γ, Π, 149.
 α Φοινίκων, Α, Π, 315.
 » Ἀσσυρίων, Α, Π, 350.
 α Κινέζων, Α, Π, 354.
 » Χρυσοῦς, Α, Π, 74.
 Οἰνομάου τάφος, Α, 60.
 Οἰνοφόροι, Γ, 381.
 Ὀκνος, Α, 276.
 Ζ, 475.
 Ὀταβία στοὰ, Α, Π, 144.
 Ὀλυμπιονίκαι, Γ, 345.
 Ὀλύμπιον, Α, 130. 501. 503.
 Π, 95.
 Ὀμηρος, Γ, 542.
 Ὀμονοίχ ναός, 275, Π, 66.
- Π.
- Παγόδαι, Α, Π, 348.
 Παί - λού, Α, Π, 354.
 Παῖς, ἀκρυθάν ἀποσπῶν, Γ,
 532.
 » ἀποπνίγων χῆνα, Γ, 532
 Π, 22.
 » Ἀσκληπιός, Γ, 532.
 Παλλάδιον, Γ, 77.
 Πάν, Γ, 382.
 Παναθήναια, Γ, 331.
 Πάνδημος, Γ, 395.
 Πανδρόσιον, Α, 263.
 Πανδώρα, Γ, 287. 290.
 Πάγθεα ἀγάλματα, Γ, Π, 179.
 322.
 Πάνθεον, Α, Π, 69.
 Παρθενών, Α, 246. 252.
 Γ, 328.
 Παρνόπιος, Απόλ. Γ, 300.
 Πασιτέλης, Γ, 375.
 Πατρίκιοι, Γ, Π, 322.
 Παφίας ἀγαλμα, Γ, 317.
 Πεδίον Ἀρεως, Α, Π, 64.
 Πελασγικά τείχη, Α, 47.
 Πέλιχος, Γ, 315.
 Πέλως, Α, 342.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- Παιδοπότος, Γ, 381.
 Παικλής, Γ, 351.
 Παισεύς, Γ, 193.
 Παισεφώνη, Γ, 380.
 Παιουργία, Γ, II, 34.
 Πλάτων, Γ, 377.
 Πλάτωνα, Α, 494.
 Πλάτωνος, Γ, 376. 877.
 Πινός, Α, 104.
 Ποιμένων ναός, Α, II, 315.
 Πολιάδος ναός, Α, 262.
 Πολυκράτειν ἔργα, Α, 129.
 Πολυκράτους σφραγίς, Γ, 203.
 Πορνογραφία, Ζ, 475. 566.
 Πορσέννου τάφος, Α, II, 20.
 Πορτλάνδιον (ἀγγεῖον), Γ, II, 456.
 Πραξίλλα, Γ, 410.
 Πρίσται, Γ, 304.
 Πράξιλα, Γ, 379.
 Πρόμαχος, Γ, 297.
 Πρόναος, Α, 250.
 α Ἐρμῆς, Γ, 300.
 Προπύλαια, Α, 241. 268.
 Προπυλαίας Ἀρτέμιδος ναός, Α, 268.
 Προπύλαιος Ἐρμῆς, Γ, 312.
 Πρόπυλον, Α, II, 238.
 Προτομαὶ Αὐτοκράτορ. Γ, II, 166.
 Πτερὰ, Α, II, 237.
 Πτόλεμαῖοι, Α, 502.
 Πύθιον, Α, 131.
 Πυλῶνες, Α, II, 237.
 Πυραὶ, Α, 497.
 Πυραϊθεΐα, II, 332.
 Πυραμῖς, Α, 61. II, 256.
 Πύργος Βαβυλῶνος, Α, II, 286.
 Προμηθεύς, Ζ, 452.
 Πυθαγόρου σπήλαιον, Α, II, 20.
 Πύργοι, Α, 50. 110. II, 7.
 Ρ. Ἰ. 101.
 Ῥάμας, Γ, II, 350.
 Ῥαμέσειον, Α, II, 248.
 Ῥέα, Γ, 380.
 Ῥήτωρ, Γ, 545. II, 22.
 Ῥυμοτομία, Α, 50. 222. 491.
 Ῥώμης καὶ Αὐγούστου ναός, Α, II, 71.
 Ῥωπογραφία, Ζ, 569.
 Σαμῶν, Α, 498.
 Σαπφώ, Γ, 377.
 Σάραπις, Γ, 376. 533. II, 162.
 Σαρκοφάγος, Γ, II, 169.
 Σάτυρος, Γ, 306. 381. 562.
 Σαυροκτόνος, Γ, 388.
 Σέλευκος, Γ, 376.
 Σεπτιζώνιον, Α, II, 103.
 Σεράπειον, Α, II, 254.
 Σέτα, Γ, II, 350.
 Σίδας, Γ, II, 350.
 Σίμων, Γ, 316.
 Σιγουργῆ ἀγγεῖα, II, 355.
 Σκευοθήκη, Α, 269.
 Σκηπὴ μαρτυρίου, II, 316.
 Σκιὰς, Α, 128.
 Σκυρωταὶ ὁδοί, Α, 223.
 Σμινθεύς, Γ, 398.
 Σολομῶντος ναός, Α, II, 315.

Πίναξ Δεύτερος τῶν Καλλιτ. Κόλλα 3.

νά. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΛΙΤΕΧΝΗΜΑΤΩΝ.

- Σουμάνος, Γ, Η, 35.
 Σπήλαια Αιγύπτου, Α, Η, 255.
 " Ινδιῶν, Α, Η, 342.
 Σπιλουμένη, Γ, 389.
 Στάδιον, Α, 140. 229. Η, 101.
 Στάτορος (Διός) ναός, Α, Η, 43.
 Στεφανοπλόκος, Ζ, 474.
 Στεφανούσα Γ, 389.
 Στοαί, Α, Η, 44. 57. 66. 72. 104.
 Στυλοπινάκια, Α, 501.
 Σύμπλεγμα, Γ, 505.
 Συρίας Θεᾶς ναός, Α, 500.
 Σύριγξ, Α, 50. Η, 290.
 Σηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, Γ, Η, 330.
 Σφιγξ, Α, Η, 259.
 " Γ, Η, 268.
 Σφραγίδες, Γ, 202. 416. 550.
 " Η, 319.
 Σωκράτης, Α, 410.
 Σωσάνδρα, Γ, 281.
 Σωτήρ, Γ, 376.
 Τεῖχος Κινεζικόν, Α, Η, 354.
 Τελυμῶνες, Α, Η, 236.
 Τελέσιλλα Γ, 318.
 Τελεστήριον, Α, 266.
 Τέρατα, Γ, 304.
 Τεσσαρακοντήρης, Α, 494.
 Τὸπ, Α, Η, 345. 346.
 Τοπιογραφία, Ζ, 570.
 Τορευτική, Γ, 64. 143. 165. 167. 292. 306. Η, 376.
 Τραϊανου κίων Γ, Η, 157.
 " ἄψις, Α, Η, 158.
 Τριμούρτης, Γ, Η, 350.
 Τρικλίνια Α, Η, 125.
 Τρίπους, Γ, 166. 187.
 Τροφώνιος, Γ, 380.
 Τρωϊκὸς πόλεμος, Γ, 355.
 Τυραννοκτόνοι, Γ, 195. 199.
 Τυφώνια, Α, Η, 237. 244. 246.
 Τύχη, Γ, 164. 171. 377. 380. 415. 540. 542. Ζ, 463. Γ, Η, 152.

Τ.

- Τάπητες, Ζ, Η, 293. 205. 316.
 Ταῦρος, Ζ, 474. 524.
 Τάφοι, Α, 59. 277. Η, 18. 60. 67. 94. 98. 110. 114. 134. 253. 308. 309. 328. 330. 331.
 Τάφος Ἀγαμέμνονος, Α, 51.
 " Ἀλυάπτου, Α, Η, 308.
 Τείχη, Α, 47. Η, 6. 13. 23. 2. 284. 285.
 Ὑαλος, Γ, Η, 186. 276. 321.
 Ὑγεία, Γ, 313. 318. 376.
 Ὑδραυλικά ἔργα, Α, 62, Η, 14. 60. 67.
 Ὑπερίδης, Γ, 377.
 Ὑφάσματα, Η, 314. 319. 320.
 Φαλλὸς, Γ, Η, 308. 322.
 Φαρνέσιος Ἡρακλῆς, Γ, 404.
 " Ταῦρος, Γ, 524.

Φ.

Φαῦνος Γ, 548.
 Φιαλαι, Γ, II, 23.
 Φιλαῖον, Α, 502.
 Φίλιππος, Γ, 375.
 Φιλοκλήτης, Γ, 438.
 Ζ, 451.
 Φιλοπάππου τάφος, Α, II, 98.
 Φιλόσοφοι, Γ, 314. 218. 391.
 Φρούρια, Α, 47.
 Φρυγῶν τάφος, Α, II, 308.
 Φρύνη, Γ, 386. 391.
 Φωκᾶ κίων, Α, II, 134.

Χίμαιρα, Γ, II, 22.
 Χρυσελεφάντινα, Γ, 150. 161.
 Χρυσοῦς οἶκος, Ἴδε οἶκος.

Ψ.

Ψελλιουμένη, Γ, 389.
 Ψηφοθεσία, Ζ, 495. 501. 571.
 II, 198.
 Ψῆροι γλυπταί, Γ, II, 154.
 184.
 Ψυχὴ καὶ Ἔρως, Γ, II, 172.

Ω.

Χαλκίαικος, Α, 58. 129. 166.
 Χάρις, Ζ, 457.
 Χάριτες, Γ, 161. 161. 312.
 Χέοπος πυραμῖς, Α, II, 257.
 Χερουβίμ, Γ, II, 318.
 Χεττύαι, Α, II, 246.

Ὠδεῖον, Α, 140. 229. II, 60.
 Ὠρατίων μνημεῖον, II, 20.
 Ὠρατίων Κυρῶρηστινοῦ, Α, II, 61.
 Γ, II, 140.
 Ὠρατίων, Γ, II, 177.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΡΙΤΟΣ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ.

Α

- Ἄγαθος, II, 320.
 Ἄγκων, II, 92.
 Ἀθῆναι, 71, II, 73. 131.
 140. 165. 408. 529.
 Αἴγινα, 133. 169.
 Αἴγυπτος, 79. 89. II, 222.
 Λίθιοπία, II, 222. 242.
 Ἀντίκιόρα, 380.
 Ἀντίφελλος, II, 310.
 Ἀκράγας, 136. 274.
 Ἀκρόπολις, 237.
 Ἀλεξάνδρεια, 376.
 Ἀλίαρτος, Α, 223.
 Ἀλικαρνασσός, 278. 373.
 375. II, 309.
 Ἀμαθούς, II, 322.
 Ἀντινόου πόλις, Γ, II, 160.
 Ἀντιόχεια, 376. II, 128.
 Ἀντίφελλος, II, 310.
 Ἄργος, 93. 272. 352. 389.
 398. 408.
 Ἀρκαδία, 73.
 Ἀρμενία, II, 336.
 Ἀρρήτιον, II, 22. 36.
 Ἀσσυρία, II, 292.
 Αὔοδία, II, 348.

Β.

- Βαβυλῶν, II, 283.
 Βαγιστάνον, II, 335.
 Βάν, II, 336.
 Βερονα, II, 115.
 Βηθλεὲμ, II, 127.
 Βηρυττός, II, 336.
 Βήσσα, II, 99.
 Βισοῦτον, II, 335.
 Βομβαίτη, II, 341.

Γ.

- Γάδαρα, II, 110.
 Γάδαιρα, II, 314.
 Γάτ, II, 342.
 Γαῦλος, II, 7.
 Γέρασα, II, 109.
 Γιζέ, II, 257.
 Γόρτυς, Γ, 398.

Δ.

- Δεκέλεια, 104.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Δελφοί, 57. 58. 132. 319. 363. 430.

Δήλος, 161. 273.

Ε.

Ἐδρού, II, 245.

Ἐξάτανα, II, 326.

Ἐλευσίς, 266.

Ἐλεφαντίνη, II, 241. 261.

Ἐλικῶν, 317. 376.

Ἐλλόρα, II, 342. 343. 344. 350.

Ἐπίδαυρος, 363.

Ἐρέτρια, 104.

Ἐρμονίς, II, 247.

Ἐσνέ, II, 246.

Ἐτροῦσκοί, II, 8.

Ἐρετος, 138. 396. 543.

Ἱεράπολις, 499. II, 110.324.

Ἱεροσόλυμα, II, 315.

Ἰνδική, II, 339.

Ἰολαΐα πεδία, II, 7.

Ἰσραηλίται, II, 315.

Ἰταλία, 89. 135.

Ἰτύκη, II, 314.

Ἰψαμβούλ, II, 243. 256.

Κ.

Καβούλ, II, 345.

Καρνάη, II, 251.

Καρχηδών, II, 314.

Κεῦλον, II, 345.

Κνίδος, 376. 392. 394.

Κόρινθος, 134. 186. 408.

Κορίνη, 61. 88. 159.

Κροτων, II, 20.

Κυζίκος, 500.

Κύπρος, II, 314. 319.

Κωνσταντινούπολις, II, 116.

Λ.

Λάβρανδα, II, 111.

Λανούβιον, II, 37.

Λάτμος, 388.

Λαχώρα, II, 347.

Λεβάδεια, 380.

Λεμισσός, II, 320.

Λήμνος, 61.

Λουξόρ, II, 250.

Λυκία, II, 309.

Μ.

Μαγνησία, 274.

Ἡλιούπολις, II, 104.

Ἥλις, 335.

Ἡράκλειον, II, 86.

Θ.

Θεσπιαί, 388. 408.

Θεσσαλονίκη, II, 101.

Θῆβαι 398.

» Αἰγυπτιακαί, Α, II, 240. 247.

Θηβαίς, II, 243.

Θορικόν, 269.

Ι.

Ἰάβρα, II, 346.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

εε.

ΠΙΝΑΞ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ.

Μαιωνία, II, 311.
 Μαντίνεια, 379· 389.
 Μασσαγέται, II, 305.
 Μεγάλη πόλις, 376.
 Μέγαρα, 129. 317. 376.
 379. 288. 389 396.
 Μεδινέτ 'Αβού, II, 247.
 Μελίτη, II, 7,
 Μέμφις, II, 254.
 Μερόη, II, 111. 242.
 Μεσαῦρα, II, 242.
 Μίλητος, 273.
 Μουργάβ, II, 331.
 Μυκῆναι, 50. 51. 60. 85.
 Μύλασα, II, 111.

Ν.

Νάγα, II, 111. 224.
 Ναγκέν, II, 353.
 Νακόλεια, II, 309.
 Ναζί 'Ρουστάν, II, 331.
 Ναρθών, II, 116.
 Νεραυσός, II, 77. 100.
 Νεμέα, 272.
 Νεπάλ, II, 346.
 Νικαμήδεια, II, 113.
 Νιμρόδ, II, 293.
 Νινευί, II, 292.
 Νόρβα, II, 7.
 Νώλα, II, 36.

Ξ.

Ξάνθος, II, 309.

Ο.

'Οασις, II, 255.
 'Ολκιον, II, 19. 36.
 'Ολυμπία, 128. 270. 342.
 436.
 'Ομβος, II, 245.
 'Ορχομενός, Α, 52.
 Οὔδ, II, 348.
 'Οχη, 58.

Π.

Παλμύρα, II, 106.
 Πασαργάδαι, 328· 331.
 Πάταρα, 376.
 Πάφος, II, 314.
 Πειραιεύς, 110. 223. 269.
 376.
 Πέργαμος, 505, 528.
 Περσαίπολις, II, 328. 332.
 Πλαταιαι, 311, 380.
 Ποικίλη, 428, 431, 436.
 Πομπηία, 572, II, 78.
 Πριήνη, 273.

Ρ.

'Ραβέννα, II, 133.
 'Ραμνοῦς, 268.
 'Ραχμéd, 330.
 'Ρόδος, 376, 4' 8. 507. 558.

Ξ.

Σαείνοι, II, 6
 Σάϊς, II, 255.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Σάλωνα, II, 115.
 Σάμος, 145.
 Σάρδεις, II, 308.
 Σαρδῶ, 89, II, 37.
 Σελινοῦς, 137. 275. 193. 208
 Σεμιραμόκερτα, II, 337.
 Σιδῶν, II, 319.
 Σικελία, 89. 135. 274. 508.
 II, 6. 137. 203.
 Σικελιοί, II, 4.
 Σικυῶν, 160. 179. 351. 390
 401. 408. 565.
 Σούνιον, 131.
 Σοῦσα, II, 327.
 Σπάρτη, 58, 128. 164.
 Σταβιαί, II, 86.
 Συήνη, II, 244.

Τεγέα, 272. 310. 36. 3398.
 Τελμησσός, II, 309.
 Τέος, 274.
 Τέντυρα, II, 246.
 Τζιλμινάρ, II, 328.
 Τρέζερι, II, 116.
 Τύλζις, II, 243.
 Τύρινς, 50. 63.
 Τύρος, II, 314.
 Τυρόρηγία II, 8. 305. 309.

Φ.

Φιγαλία, 271. 343.
 Φιλαιί, II, 243.
 Φοινίκη, II, 313. 317.
 Φρυγία, II, 309,

Τ.

Χ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
 Τάρος, II, 251.
 Τάρας, 406. 408.

Χορ, 148. 162.
 Χρῖστη, 398.

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

003355

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

